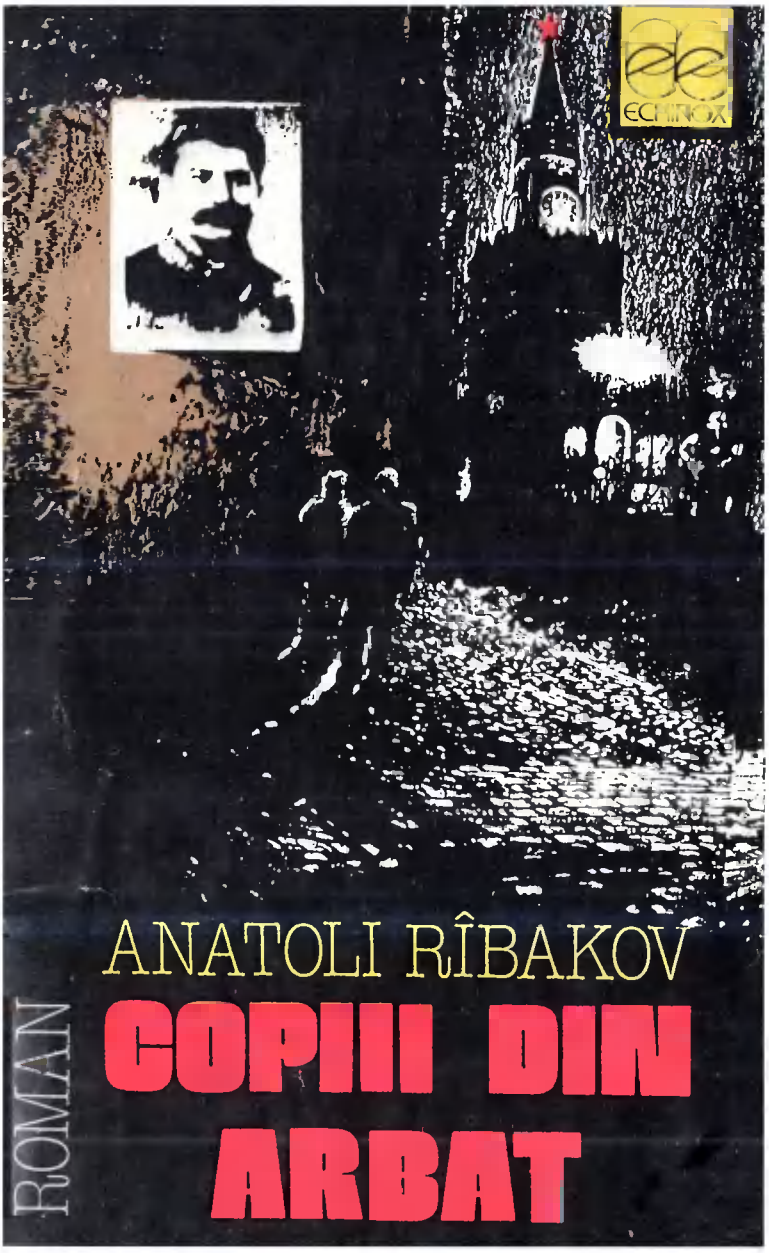
ECHINOX
ANATOLI RÎBAKOV
ROMAN
COPIII DIN ARBAT

ANATOLI RÎBAKOV

COPIII DIN ARBAT

roman

Traducere din limba rusă de
Efim Spînu, Naun Bernstein, Mihai Maler
Ediție îngrijită și revizuită de
Irina Petras

EDITURA ECHINOX
CLUJ, 1991

Colecția
LITERATURILE LUMII
este coordonată de Marian Papahagi

ISBN 973 — 9114 — 08 — 3

© Pentru traducerea românească: E. Spînu, N. Bernstein, M. Maler și Editura „Hyperion", Chișinău, 1991

© Anatoli Rîbakov, 1991

Toate drepturile pentru prezenta versiune sînt rezervate Editurii Echinox

Grafica și coperta de
MIRCEA BACIU

LECTOR: MARIAN PAPAHAGI

PARTEA ÎNTÎI

1

Cea mai mare casă din Arbat este cea dintre străduțele Nikolski și Denejnîi, acum Plotnikov și Vesnin. Trei blocuri de cîte opt etaje stau înghesuite unul într-altul; fațada celui dintîi e placată cu faianță albă. Ici-colo atîrnă tăblițe: „Tighel cu ajur", „Dezvățăm de gîngăveală", „Boli venerice și genito-urinare"... Ganguri cu bolți joase, căptușite la colțuri cu tablă, unesc două curți adînci și întunecoase.

Sașa Pankratov ieși din casă și coti la stînga, spre piața Smolensk. În fața cinematografului „Arbatski Ars" fetele se plimbau perechi—perechi — fete din Arbat și din Dorogomilov, din Pliușciha, cu gulerele paltoanelor ridicate neglijent, vopsite, rimelate, cu ochii plini de așteptare, cu baticuri colorate în jurul gîtului — moda de toamnă din Arbat. Se terminase filmul, spectatorilor li se dăduse drumul prin curte; mulțimea se revărsa în stradă printr-o poartă îngustă în preajma căreia se hîrjonea un grup de adolescenți — stăpînii dintotdeauna ai acestor locuri.

Arbatul își încheia ziua. Pe strada asfaltată, dar mai păstrînd piatra de caldarîm între șinele tramvaiului, treceau, depășind vechile trăsuri, primele automobile sovietice „GAZ" și „AMO". Tramvaiele plecau din parc cu unul sau chiar două vagoane-remorcă — încercare disperată de a face față nevoilor de transport ale marelui oraș. Iar sub pămînt se săpa deja primul tronson al metroului; în piața Smolensk, deasupra unei gropi verticale, se înalța o turlă de lemn.

Katia îl aștepta pe Sașa la Devicie Pole, lîngă clubul uzinei „Cauciucul". O fetișcană din stepă cu po-

meți proeminenți și ochi cenușii, îmbrăcată într-un pulover din lînă aspră de casă. Mirosea a vin.

— Am băut cu fetele vin roșu. Da' pentru tine nu-i sărbătoare?

— Ce sărbătoare?

— Cum, adică, ce sărbătoare?... Pocroavele.*

— A...

— D'apăi cum...

— Unde mergem?

— Unde! La o prietenă.

— Să iau ceva?

— De mîncare este acolo. Cumpără vodcă.

O luară pe Balșoi Savinski, pe lîngă vechile barăci muncitorești, de unde răzbăteau glasuri de oameni beți, cîntece stridente, sunete de armonică și de patefon; apoi coborîră spre chei pe o cărare îngustă între gardurile de lemn ale fabricilor. În stînga se vedeau ferestrele largi de la „Sverdlov" și „Livers", în dreapta, rîul Moscova, iar în față zidurile mănăstirii Novodevicie și dantelăria de metal a podului căii ferate Okrujnaia. Dincolo de ele se întindeau mlaștini și lunci. Kociki și Lujniki...

— Hei, încotro mă duci? întrebă Sașa.

— Încotro, încotro! Mergi înainte, milogul bate cale lungă.

El o cuprinse pe după umeri, ea încercă să-i înlăture brațul:

— Stai locului!

Sașa o strînse și mai puternic.

— Nu fă nazuri.

Ajunseră la o casă cu patru etaje, netencuită, oarecum izolată de celelalte. Trecuseră printr-un coridor lung, slab luminat, cu nenumărate uși de-o parte și de alta. Katia se opri în fața ultimei uși și spuse:

— La Marusia e un prieten... Să nu întrebi nimic.

Pe divan dormea, cu fața la perete, un bărbat. Lîngă fereastră ședeau un băiețel și o fetiță, de vreo zece-

* 1 octombrie — „Acoperămîntul Maicii Domnului" (n. ed. rom).

unsprezece ani, care se întoarseră și-i dădură bineţe Katiei. Într-un colţ al odăii, lîngă spălător, trebăluia la o măsuţă de bucătărie o femeie mărunţică, mult mai în vîrstă decît Katia, cu faţa blajină, plăcută. Era Marusia.

— De cînd vă tot aşteptăm, credeam că nu mai veniţi, zise ea ştergîndu-şi mîinile şi scoţîndu-şi şorţul — mă gîndeam că v-aţi luat cu petrecerea pe undeva... Scoală, Vasili Petrovici, au sosit oaspeţii.

Bărbatul se ridică. Slab, posomorît. Îşi netezi părul, îşi trecu palma peste faţă, încercînd să-şi alunge somnul. Gulerul cămăşii se boţise, cravata îi atîrna slobozită de la gît.

— Plăcintele s-au răcit. Marusia luă ştergarul de pe farfuria cu plăcinte din făină de secară de pe masă. Asta-i cu soia, asta-i cu cartofi şi asta cu varză. Toma, adu farfuriile.

Fetiţa puse farfuriile pe masă. Katia îşi dezbrăcă haina, scoase din bufet cuţite şi furculiţe şi le aşeză pe masă. Ştia locul fiecărui lucru, se vedea că mai fusese pe acolo.

— Adună de prin odaie, îi porunci ea Marusiei.

— După masă ne-am cam luat cu somnul, se scuză gazda strîngînd hainele de pe spetezele scaunelor. Iar copiii s-au apucat de decupat hîrtie. Strînge hîrtiile, Vitea!

Băieţelul începu să strîngă bucăţelele de hîrtie tîrîndu-se pe podea.

Vasili Petrovici se spălă şi îşi aranjă nodul la cravată.

Marusia le tăie copiilor cîte o bucată de plăcintă din fiecare fel şi le puse farfuriile pe pervaz.

— Mîncaţi!

Vasili Petrovici turnă vodcă în pahare.

— La mulţi ani!

— Să ne întîlnim sub masă! — Katia îi privi pe toţi în afară de Saşa. Erau pentru prima dată împreună aici şi beau vodcă, iar cu Saşa bea numai vin roşu.

— Uite ce mai tuciuriu ţi-a picat! — spuse veselă Marusia arătînd spre Saşa.

— Tuciuriu şi cîrlionţat, zîmbi ironic Katia.

— La tinerețe cîrlionțat și la bătrînețe plesuv — proclamă Vasili Petrovici punînd din nou mîna pe sticlă. Acum nu-i mai părea posac lui Sașa. Limbuția îl arăta, dimpotrivă, dornic să lege prietenie. Marusia îi privea și ea blînd, cu înțelegere.

Sașa era măgulit de protecția Marusiei. Îi plăcea casa asta de la marginea orașului, cîntecul și sunetul armonicii trecînd prin perete.

— De ce nu mai luați? îl întrebă Marusia.

— Iau, mulțumesc. Sînt foarte gustoase plăcintele.

— De-aș avea din ce, aș face eu și mai bune. Nici de drojdie măcar nu poți face rost. Noroc că mi-a adus Vasili Petrovici.

Vasili Petrovici bălmăji ceva despre drojdie.

Copiii mai cereră plăcintă.

Marusia le mai tăie cîte o bucată:

— Credeți că numai pentru voi le-am copt? Gata, petrecerea voastră s-a terminat, treceți la spălat!

Strînse așternuturile copiilor și le mută la vecină. Copiii se duseră la culcare. Se pregăti de plecare și Vasili Petrovici. Marusia ieși să-l petreacă. Din prag se întoarse și-i spuse Katiei:

— Ia din dulap cearșafuri curate.

— La ce i-o fi trebuind ăsta? întrebă Sașa după ce ușa se închise în urma Marusiei.

— Bărbatu-său fuge de pensia alimentară. Trebuie să trăiască și ea cumva.

— De față cu copiii?

— Le-ar fi mai bine să rabde de foame?

— E cam bătrîn.

— Nici ea nu-i tînără.

— Atunci de ce nu se însoară cu ea?

Katia îl privi pe sub sprîncene:

— Tu de ce nu te însori cu mine?

— Te-a prins dorul măritișului?

— M-a prins. Ei, lasă! Hai la culcare.

Și asta era ceva neobișnuit. De fiecare dată trebuia s-o înduplece de parcă o cucerea întîia oară și uite că acum singură așterne patul, singură se dezbracă. N-a spus decît:

— Stinge lumina.

O vreme își plimbă degetele prin părul lui cîrlionțat...

— Ești un bărbat puternic, fetele te plac, dar ești cam nesocotit. Se aplecă deasupra lui și-l privi în ochi: Nu te temi că ți-aș putea face un tuciuriu mititel?

Mai devreme sau mai tîrziu trebuia să se întîmple și asta. La urma urmelor, poate scăpa de sarcină, doar nici el nici ea n-au nevoie acum de copii.

— Ești însărcinată?

Katia își rezemă capul de umărul lui, se lipi de el ca-ntr-o încercare de a se apăra, astfel, de necazuri și nenorociri.

De fapt ce știa el despre ea? Nici măcar unde locuiește! La mătușă-sa? La cămin? În vreo cămăruță cu chirie? Să scape de copil, sigur, dar ce să spună acasă, ce fel de certificat să ducă la serviciu? Și dacă e prea tîrziu? Unde să se ducă singură cu copilul?

— Dacă așa a fost să fie, păstrează copilul. O să ne căsătorim.

Fără să ridice capul de pe pernă, ea îl întrebă:

— Ce nume o să-i dăm micuțului?

— O să hotărîm asta mai tîrziu, avem timp destul.

Ea rîse și se îndepărtă puțin.

— N-ai să te însori cu mine tot așa cum nici eu n-o să mă mărit cu tine. Cîți ani ai? Douăzeci și doi? Eu am mai mult. Tu ești băiat cu carte, pe cînd eu? Șase clase... O să mă mărit, numai că nu cu tine.

— Interesant, dar cu cine?

— Interesant... Cu un băiat de la noi din sat.

— Și unde-i acum?

— Unde, unde! În Ural. O să vină să mă ia.

— Ce meserie are?

— Ce meserie?... Mecanic.

— Îl cunoști de mult?

— Păi, dacă-ți spun că sîntem dintr-un sat?

— Și de ce nu s-a însurat cu tine pînă acum?

— Nu era așezat încă, de-aia nu s-a însurat.

— Și-acum e așezat?

— Acum are treizeci de ani. Ehei, ce mai duduițe a avut la viața lui...

— Îl iubești?

— Da, îl iubesc...

— Atunci de ce te întîlnești cu mine?

— De ce, de ce... Vreau și eu să trăiesc. Îmi tot pui întrebări ca la miliție... Ia mai lasă-mă-n pace!

— Cînd vine?

— Mîine.

— Și n-o să ne mai vedem?

— Să te chem la nuntă? E zdravăn de tot, te pocnește o dată și s-a zis cu tine.

— Asta rămîne de văzut.

— Văleu, doamne!

— Bine, bine, dar ești însărcinată!

— Cine-a zis?

— Tu ai zis.

— N-am zis nimic. Ție ți-a trecut prin cap.

Se auziră bătăi ușoare în ușă. Katia se duse și-i deschise Marusiei, apoi urcă din nou în pat.

— L-am petrecut. Marusia aprinse lumina. Beți un ceai?

Sașa se întinse după pantaloni.

— E rușinos, surîse Katia ironic. Se sfiește să facă dragoste cu mine. Vrea să se însoare.

— De-nsurat nu-i mare lucru, spuse Marusia, și nici de divorțat nu-i greu.

Sașa își turnă în pahar restul de vodcă din sticlă, îl dădu pe gît și luă o bucățică de plăcintă. De fapt, ar fi trebuit să-i fie recunoscător Katiei că totul s-a terminat cu bine. Se vede că mecanicul ăla există, într-adevăr, dar nu despre asta-i vorba. E vorba că iar îl zgîndărește, iar el se moaie ca o cîrpă. Sașa se sculă din pat.

— Încotro?

— Acasă.

— Ce v-a venit, zău? se neliniști Marusia. Rămîneți aici peste noapte. Eu o să dorm la vecină, nu încurcați pe nimeni.

— Trebuie să plec.

Katia îl privi îmbufnată:

— Ai să nimerești drumul?

— Nici o grijă, nu mă rătăcesc.

Il îmbrățișă la despărțire, lipindu-se toată de el:

— Rămîi.

— Nu pot. La revedere.

Totuși e o fată cumsecade! Îi părea rău, acum. Dacă nu-l va suna, n-o s-o mai vadă niciodată! Adresa nu i-o știe, n-a vrut să i-o dea: „O să mă certe mătușa!", zicea. Nici măcar la ce fabrică lucrează nu i-a spus: „Să nu stai la poartă ca un popîndău!" Pînă acum îl suna de la vreun telefon public, se ducea la un film sau în parc, apoi se pierdeau în grădina Neskucinîi. Șezlongurile de pînză sclipeau în lumina lunii. Katia se întorcea spre el: „Uite ce i-a venit... Lasă-mă-n pace..." Apoi se lăsa îmbrățișată, îl săruta prelung cu buzele ei uscate, arse de vînt, îi mîngîia părul cu mîinile ei aspre.

— Cînd te-am văzut prima dată am crezut că ești țigan. Lîngă satul nostru se așezase o șatră de țigani, erau la fel de tuciurii ca tine. Numai că pielea ta e netedă.

Vara, cînd mama lui Sașa era la vila surorii sale, Katia venea la el acasă: intra bosumflată fiindcă se rușina de femeile ce ședeau pe băncile din fața scărilor: „Stau și se zgîiesc la oameni. În viața mea n-am să mai pun piciorul aici".

Cînd telefona, de obicei tăcea, închidea și suna din nou...

— Katia, tu ești?

— Da, eu...

— De ce n-ai vorbit adineauri?

— Dar nici n-am sunat...

— Ne întîlnim?

— Și, mă rog, unde să ne întîlnim?

— Lîngă parc e bine?

— Păi, da... Vino la Devicie Pole.

— La șase, la șapte?

— Aha, las' că vin eu la șase...

Sașa se gîndea la toate astea și aștepta telefonul ei. A doua zi ar fi vrut să se întoarcă cît mai repede de la institut ca nu cumva să-l sune. Dar a avut de făcut gazeta de perete pentru sărbătorirea lui Octombrie și pe urmă a fost chemat la ședința biroului de partid.

Lîngă ușă nu mai erau locuri libere. Sașa se strecură printre rîndurile înghesuite de scaune, atingînd genunchii oamenilor care ședeau lipiți unul de altul. Atrase privirea nemulțumită a lui Baulin, secretarul biroului de partid, un bărbat blond, robust, cu față rotundă de om simplu, cu o expresie de încăpățînare, cu pieptul lat, bombat sub cămașa de satin albastru încheiată la gîtul scurt cu doi nășturași albi într-o parte. Baulin îl urmări cu privirea pînă se așeză într-un ungher, apoi se întoarse din nou spre Krivoruciko.

— Dumneata, tovarășe Krivoruciko, ai împiedicat construirea căminelor. Cauzele obiective nu interesează pe nimeni. Zici că fondurile au fost transferate la marile șantiere? Dumneata răspunzi nu de „Magnitka", ci de institut. De ce nu m-ai prevenit că termenele nu sînt realiste? Aha, sînt realiste! Atunci, de ce n-au fost respectate? Sînteți de douăzeci de ani în partid, nu-i așa? Pentru meritele din trecut ne închinăm pînă la pămînt, însă pentru greșeli o să vă pedepsim fără milă.

Pe Sașa îl miră tonul lui Baulin. De locțiitorul directorului, Krivoruciko, studenții se cam temeau. În institut se vorbea despre faimoasa lui carieră militară: purta și acum tunică, pantaloni bufanți și cizme. Omul acesta adus de spate, cu nas lung și pungi sub ochi, nu intra niciodată în vorbă cu nimeni, chiar și la salut răspundea doar printr-un semn cu capul.

Krivoruciko se sprijinea cu mîna de speteaza scaunului. Sașa observă că-i tremurau degetele. La un om atît de temut, lucrul era și mai jalnic. Însă materiale pentru construcție într-adevăr nu s-au dat. Acum însă nimeni nu vrea să se gîndească la asta. Numai Ianson, decanul facultății unde învăța Sașa, un leton liniștit, spuse împăciuitor, adresîndu-se directoarei institutului, Glinskaia:

— Să nu-i dăm un termen mai lung?

— Cîți ani?! întrebă Baulin cu o blîndețe lugubră.

Glinskaia tăcea. Ședea cu o înfățișare de om năpăstuit, sortit să aibă un locțiitor atît de netrebnic. Se ridică atunci aspirantul Lozgaciov, înalt, impunător, cu mîinile larg desfășurate, într-un gest teatral:

— Oare și hîrlețele au fost expediate la „Magnitka"? Studenții scormoneau pămîntul înghețat cu degetele. E aici secretarul organizației comsomoliste primare, să spună el cum au lucrat fără hîrlețe.

Baulin îl aținti pe Sașa cu o privire curioasă. Sașa se ridică în picioare:

— N-am lucrat fără hîrlețe. S-a întîmplat o singură dată, că era magazia închisă. Pe urmă a venit magazionerul și ne-a dat hîrlețe.

— Ați așteptat mult? întrebă Krivoruciko fără să ridice capul.

— Vreo zece minute.

Lozgaciov, care dăduse greș cu Sașa ca martor, clătină dojenitor din cap, de parcă nu el ci Sașa ar fi făcut greșeala.

— Adică s-au aranjat lucrurile? zîmbi ironic Baulin.

— S-au aranjat, răspunse Sașa.

— Dar cît ați lucrat și cît ați stat?

— Păi, nu erau materiale.

— Și de unde știi că nu erau?

— Toată lumea știe.

— Degeaba faci pe avocatul, Pankratov, i-o reteză Baulin aspru. Nu e cazul.

Fără să-l privească pe Krivoruciko, membrii biroului au votat excluderea lui din partid. Numai Ianson s-a abținut.

Krivoruciko părăsi încăperea și mai gîrbovit.

— Avem o declarație din partea docentului Azizian —anunță Baulin și se uită la Sașa parcă întrebîndu-l: „Ei, ce mai zici acum, Pankratov?"

Azizian ținea la grupa lui Sașa cursul de „Bazele evidenței socialiste". Nu le vorbea, însă, studenților despre evidență și nici despre bazele ei, ci despre cei care denaturează aceste baze. Sașa i-a spus-o direct că n-ar strica să li se dea și niște noțiuni de contabilitate pur și simplu. Azizian, un ins cu părul creț, perfid și alunecos, a rîs atunci. Acum, însă, îl acuza pe Sașa că s-a pronunțat împotriva fundamentării marxiste a științei despre evidență.

— E adevărat? îl privi Baulin pe Sașa cu ochii lui albaștri și reci.

— N-am spus că nu e nevoie de teorie. Am spus doar că ne lipsesc cunoștințele de contabilitate.

— Partinitatea științei nu te interesează?

— Mă interesează. Cunoștințele concrete, de asemenea.

— Ce deosebiri vezi între partinitate și concretețe?

Din nou se ridică Lozgaciov.

— Cum vedeți, tovarăși, se propovăduiește deschis apolitismul în știință. Mai mult, Pankratov a încercat să impună biroului de partid opinia sa separată despre Krivoruciko, prefăcîndu-se c-ar fi reprezentantul maselor largi studențești. La drept vorbind, pe cine reprezinți dumneata aici, Pankratov?

Ianson ședea posomorît tamburinînd cu degetele sale groase pe servieta îndesată cu hîrtii.

Glinskaia se întoarse spre Baulin.

— Nu lăsăm să se ocupe de cazul ăsta organizația comsomolistă?

Din voce îi răzbătea o oboseală de înalt demnitar obligat să-și piardă timpul cu chestiuni mărunte, cu figura neînsemnată a unui student. Lozgaciov îi aruncă o privire lui Baulin așteptîndu-se să-l vadă nemulțumit de propunerea făcută de Glinskaia.

— Biroul de partid nu trebuie să se eschiveze... Vorba aceasta imprudentă hotărî totul.

— Nu se eschivează nimeni, se încruntă Baulin. Există însă o ordine. Să discute comsomolul cazul ăsta. Vom vedea care e maturitatea lui politică.

În cuier atîrna un palton de piele cafenie... Unchiul Mark!

— Pe unde ai hoinărit?

Sașa îl sărută pe Mark pe obrazul bine ras. Mirosea a tutun de pipă din cel bun, a parfum fin, „un miros plăcut de burlac", cum zicea mama. Mark arăta mai în vîrstă decît cei treizeci și cinci de ani ai săi. Un bărbat plin, vesel, cu început de chelie. Doar ochii ageri din spatele lentilelor gălbui ale ochelarilor trădau voința

de fier a omului — unul dintre comandanții industriei, aproape legendar, cum legendar era și marele șantier răsăritean, noua bază metalurgică a Uniunii Sovietice, inaccesibilă aviației inamice, spatele strategic al statului proletar.

— Credeam că n-o să mai vii, c-o să rămîi undeva peste noapte...

— Sașa doarme întotdeauna acasă, spuse mama.

Masa era pusă, o sticlă de porto, cîrnat tăiat felii, pește afumat, chifle — delicatesele pe care le aducea Mark de fiecare dată. Era acolo și tradiționala plăcintă pe care o cocea mama în cuptorul minune. Se vede că Mark își anunțase sosirea.

— Ai venit pentru mai multă vreme? întrebă Sașa.

— Azi am venit, mîine plec.

— L-a chemat Stalin, explică mama.

Se mîndrea cu fratele, se mîndrea cu fiul, cu ce altceva să se mîndrească o femeie singură, părăsită de bărbat, mică și durdulie, cu un chip încă frumos, cu părul bogat și ondulat, atins de cărunțețe.

Mark arătă cu mîna un pachet de pe divan:

— Desfă-l!

Sofia Alexandrovna se chinui o vreme cu sfoara.

— Dă-l încoace!

Sașa tăie sfoara cu un cuțit. Mark îi adusese surorii stofă pentru palton și un șal de puf. Pentru Sașa — un costum de „boston", albastru închis. Haina, ușor șifonată, îi vine de minune.

— Parcă-i turnat, lăuda Sofia Alexandrovna darul, mulțumesc, Mark. Nu mai prea avea cu ce umbla.

Sașa se privi încîntat în oglindă. Mark face întotdeauna darurile cele mai nimerite. În copilărie l-a dus la un cizmar care i-a făcut o pereche de cizme înalte de piele roșcată cum nu mai avea nimeni nici în curte, nici la școală. Tare se mai fălise cu ele! Ține minte și acum mirosul lor, izul ascuțit de piele și dohot din atelierul cizmarului.

În cursul serii Mark fu chemat la telefon de cîteva ori. Cu vocea lui joasă, poruncitoare, dădu dispoziții cu privire la fonduri, limite, eșaloane, anunță că înnoptează

în Arbat și ceru să i se trimită mașina la opt dimineața. Întors în odaie, Mark aruncă o privire sticlei de pe masă.

— Oho!

— Bea, prietene, cît se bea, să uiți de amarul vieții, începu să cînte Sașa cîntecul preferat al lui Mark. Îl auzise de la el, demult, pe cînd era un băiețandru.

— Încet, o, mai încet, uită grijile în noaptea asta, îl susținu Mark. Așa-i?

— Așa-i! Sașa reluă cîntecul:

Mîine cam pe vremea asta
Pot da buzna de la Ceka
Și tot mîine, se prea poate
Pe Kolceak l-or împușca

Vocea și urechea muzicală le moștenise de la mama sa, care fusese invitată, pe vremuri, să cînte la radio, dar n-o lăsase taică-său.

Mîine tot la ora asta
Pragul casei ne-or călca
Și tovarășii, se poate,
Tot atunci ne-or împușca.

— Frumos cîntec, oftă Mark.

— Numai că îl cîntați prost, comentă Sofia Alexandrovna. Ca un cor de orbi.

— Un duet de orbi, se înveseli Mark.

Oaspetelui i se așternu pe divan, iar Sașa se culcă pe patul pliant.

Mark își scoase haina, bretelele, bluza și, rămînînd numai în cămașa tivită la gît și la mîneci cu panglică albastră, intră în baie.

In așteptarea lui, Sașa se întinse pe pat cu mîinile sub cap.

După ședință, cînd cobora în fugă scările, Ianson îl bătuse ușor pe umăr. Acest mic gest de încurajare îl făcuse pe Sașa să simtă și mai acut golul din jurul său. În drum spre stația de tramvai, pe caldarîmul murdar al suburbiei răvășite, îl depăși o limuzină neagră.

Glinskaia stătea în față și, cu capul întors, le spunea ceva celor de pe bancheta din spate. Felul cum vorbeau și cum trecură pe lîngă el fără să-l observe și fără să se gîndească la el, îi trezi din nou senzația aceea de gol, de nedreptățire.

Sașa o cunoștea pe Glinskaia încă din școală. O văzuse la ședințele comitetului de părinți, băiatul ei, Ian, era în clasă cu el. Un copil mohorît, taciturn, pe care nu-l interesa nimic altceva decît alpinismul. Glinskaia era soția unui lucrător al Cominternului, accentul polonez dădea o nuanță nefirească afirmațiilor ei categorice. Oricum, era de așteptat ca Glinskaia să ia cuvîntul la birou. Răspundea de cămine nu mai puțin decît Krivoruciko. Dar ea tăcuse.

Mark reveni spălat, proaspăt; scoase din sacul de voiaj un flaconaș cu apă de colonie și se dădu pe față, apoi se întinse pe divan răsucindu-se un timp în căutarea unei poziții mai comode. Își scoase ochelarii și căută, miop, un loc unde să-i pună.

Tăcură un răstimp, apoi Sașa întrebă:

— De ce te-a chemat Stalin?

— Nu Stalin m-a chemat. Am fost chemat doar ca să mi se transmită indicațiile lui.

— Se zice că e mic de statură.

— E de statura ta și a mea.

— Dar la tribună pare înalt.

— Da.

— Cînd i s-a sărbătorit semicentenarul, spuse Sașa, nu mi-a plăcut răspunsul lui la felicitări — chipurile, „partidul m-a creat după chipul și asemănarea sa“...

— Sensul era că felicitările le consideră adresate partidului, nu lui personal.

— E adevărat că Lenin a scris că Stalin e brutal și neloial?

— De unde știi?

— Ce importanță are?... Știu. Dar a scris, nu?

— Astea sînt trăsături pur personale, răspunse Mark, nu ele contează. Contează linia politică.

— Crezi că lucrurile astea pot fi separate? replică Sașa, aducîndu-și aminte de Baulin și Lozgaciov.

— Te îndoiești de asta?

— Nu m-am gîndit anume. Și eu sînt pentru Stalin, dar ar fi mai bine să nu i se tot cînte atîtea osanale, supără la urechi.

— Ceea ce n-a fost încă înțeles nu înseamnă că nu e just, răspunse Mark. Să crezi în partid, în înțelepciunea lui. Vin vremuri grele.

Saşa zîmbi amar.

— Am simțit-o azi pe pielea mea.

Îi povesti despre ședința biroului de partid.

— Contabilitate?! Socotești că poate fi luată drept o chestiune de principiu și să . . .

— Păi bine, dar așa poți să aștepți toată viața o chestiune cu adevărat principială.

— E lipsit de tact să intri în polemici cu auditoriul.

— Sînt acuzat de apolitism, nu de lipsă de tact. Și mi se cere să recunosc asta, pricepi?

— Dacă ai greșit, de ce să nu recunoști?

— Ba n-am să le fac pe plac. Ce să recunosc? Nu e decît o născocire.

— Tot Glinskaia e director la voi?

— Tot.

— Ea a fost la birou?

— Da.

2

Mark Alexandrovici îi spuse șoferului s-o ia înainte și el porni pe jos.

Era o dimineață senină de toamnă, cu un pui de ger înviorător. Funcționarii se grăbeau spre slujbă, femei guralive stăteau la coadă în fața brutăriei, bărbați își așteptau tăcuți rîndul la tutungerie.

Mark Alexandrovici o prefera pe Sonia dintre celelalte surori ale lui, o iubea și o compătimea mai ales acum, de cînd o lăsase bărbatul și era așa de neajutorată. Și pe Saşa îl iubea. De ce s-or fi legat de băiat? Doar a spus cinstit ce gîndește, nimic mai mult și uite

că-s în stare să-i schilodească sufletul. Îi cer să-şi recunoască o greşeală, de care nu se ştie vinovat. Chiar şi el îl îndemnase pe Saşa să se pocăiască.

Mark Alexandrovici traversă piaţa Arbat şi porni pe Vozdvijenka, neaşteptat de liniştită după zarva Arbatului. Doar o grămadă uriaşă de oameni aştepta deschiderea magazinului „Voentorg" şi o alta, mai mică, se bulucise în faţa clădirii unde se afla biroul de primire al lui Kalinin. Mark Alexandrovici urcă în maşina care îl aştepta şi o luă pe Mohovaia, Ohotnii read, străbătu Piaţa Teatrului şi Liubeanka şi se îndreptă spre piaţa Noghin unde se afla Comisariatul poporului pentru industria grea, instalat în uriaşa clădire cenuşie cu cinci etaje a fostei Agenţii comerciale, cu lungi coridoare şi încăperi nenumărate.

Mii de oameni veneau aici din toate colţurile ţării. Aici se hotăra, se planifica, se aproba totul. Ca întotdeuna cînd venea la Comisariatul poporului, Mark vizita mai întîi secţiile şi sectoarele, apoi pe şefii direcţiilor generale. Faptul că Reazanov, şeful celui mai mare şantier din lume, favoritul lui Ordjonikidze, i-a vizitat mai întîi pe lucrătorii de rînd, era măgulitor pentru ei; le recunoaşte forţa, puterea aparatului. Şi ei se ocupau cu precădere de treburile lui, le rezolvau cum era mai bine pentru interesele uzinei, fala şi mîndria cincinalului. Adică le rezolvau aşa cum dorea Mark Alexandrovici.

După ce vizită toate secţiile, urcă la etajul doi, străbătu cîteva coridoare, urcă nişte trepte, coborî altele şi nimeri într-o aripă liniştită a clădirii unde se aflau cabinetele Comisarului poporului şi ale locţiitorilor săi. În sala de aşteptare, cu covoare aşternute pe jos, secretarele stăteau la birouri cu telefoanele dinainte. Îl cunoşteau pe Reazanov aşa că noul vizitator intră la Budeaghin fără să fie anunţat.

Cu cîteva luni în urmă, Budeaghin, membru al C.C. al partidului, pe care Stalin îl cunoştea încă din exil, fusese rechemat în ţară. Fostul ambasador în unul dintre cele mai mari state europene fu numit locţiitor al comisarului poporului. Se vorbea că rechemarea lui din munca diplomatică nu era întîmplătoare, că Budeaghin

nu e, de fapt, bine văzut. Fața uscățivă, cu mustăți negre și ochi cenușii sub sprîncenele stufoase, nu exprima nimic. Acești intelectuali proveniți din muncitori care schimbaseră mantaua de comisar cu fracul de ambasador, tunica de piele a președintelui Comisiei extraordinare guberniale cu costumul de director de trust, reprezentau în ochii lui Mark tot ce putea fi mai de temut în spiritul Revoluției, forța nimicitoare a Dictaturii.

Discuția se purtă în jurul furnalului al patrulea. Construcția furnalului trebuia terminată înainte de Congresul al XVII-lea al partidului, peste cinci luni adică, nu peste opt cum fusese prevăzut în plan. Și Mark Alexandrovici și Budeaghin își dădeau seama că rațiunile economice erau sacrificate în favoarea nevoilor politice. Asta era voința lui Stalin.

În încheierea discuției, Mark Alexandrovici întrebă:

— Îl cunoașteți pe Sașa Pankratov, nepotul meu? A fost coleg de școală cu fiica dumneavoastră.

— Îl cunosc. Fața lui Budeaghin devenise din nou de nepătruns.

— Un caz stupid...

Mark Alexandrovici îi expuse esența chestiunii.

— Sașa e un băiat cinstit, spuse Budeaghin.

— Vă dați seama: apolitismul contabilității! Directoare la ei e Glinskaia. Eu n-o cunosc, dumneavoastră, însă, da. Vorbiți cu ea, dacă nu vă este greu. Păcat de băiat, -au să-i distrugă viața. Aș putea să vorbesc cu Cerneak, dar n-aș vrea să ajung pînă la comitetul raional.

— Cerneak nu mai e secretar, îl informă Budeaghin.

— Cum se poate?

— Așa...

— Unde o să ajungem?

Budeaghin ridică din umeri.

— Congresul e în ianuarie — și continuă fără nici o pauză — bun băiat Sașa, vine pe la noi. Curios că nu mi-a spus nimic.

— Nu-i dintre cei care cer ajutor.

— Glinskaia poate face ceva? întrebă îndoit Budeaghin.

— Nu știu. Dar n-am să-l las pe mîna lor. Nu se poate să distrugem viața tinerilor: abia încep să trăiască.

— Chestii din astea se întîmplă acum peste tot, nu numai cu nepotul tău, oftă Budeaghin.

Marc Alexandrovici coborî la frizerie, se tunse și, ceea ce nu făcea niciodată aici, se rase. Se căi, curînd: frizerul îl fricționă cu o apă de colonie stridentă, exact ce nu putea suferi. Cu senzația aceasta neplăcută de miros străin, sîcîitor, de spițerie, intră în cantina pentru membrii colegiului.

Bufetiera se întoarse spre el:

— Tovarășe Reazanov, sînteți rugat să treceți pe la tovarășul Siomușkin.

Urcă. Anatoli Siomușkin, secretarul lui Ordjonikidze, îl salută cu răceală, nemulțumit că nu l-a avut la îndemînă exact cînd avusese nevoie de el. Siomușkin îi tutuia pe toți, nu recunoștea pe nimeni în afară de Sergo și era temut nu mai puțin decît Sergo însuși. În anii războiului civil fusese aghiotantul lui Ordjonikidze din douăzeci și unu, secretarul lui în Transcaucazia și la Comisia Centrală de control* și aici, la Comisariatul poporului pentru industria grea. Cu o inimitabilă expresie de importanță și nemulțumire pe față, Siomușkin formă numărul:

— Tovarășul Reazanov e aici...

Îi transmise receptorul lui Mark.

La ora patru era așteptat la Kremlin...

Mark Alexandrovici presupunea că de asta și fusese chemat. Biletul de înapoiere îi fusese dat deja și crezuse că întîlnirea fusese contramandată. Dar nu, peste patruzeci de minute avea să fie la Stalin.

De la alt aparat, Siomușkin făcu legătura cu combinatul chimic din Bobrî, dar i se răspunse că Grigori Constantinovici e pe teren. Siomușkin încercă alte telefoane reținîndu-l pe Mark Alexandrovici. Era de părere că mai bine întîrzie la întîlnirea cu Stalin, decît să se ducă acolo fără a primi indicațiile lui Ordjonikidze. Mark Alexandrovici nu credea la fel. Siomușkin doar se învîrtea la cel mai înalt nivel, pe cînd el acolo acționa.

---

* T.K.K. = Țentralnaia Kontrolnaia Komissia (1922) — (n. ed. rom.).

Iar zelul de secretar al lui Siomuşkin nu trebuia să-i stea în cale.

Era calm şi imperturbabil. Îl deranja numai mirosul de colonie. I se părea stupid să apară la Kremlin, în faţa lui Stalin, atît de pomădat. Trecu pe la frizerie din nou şi-şi spălă faţa şi părul. Frizerul îşi abandonă o clipă clientul şi se apropie de el cu prosopul în mînă. Nu mai rămăsese nimic din Mark Alexandrovici-ul plin de bunăvoinţă, care doar cu o jumătate de ceas mai devreme glumea cu el pe seama bărbaţilor cu început de chelie. Expresia autoritară a feţei, mai ales acum că-şi scosese ochelarii, îi dădea un aer necruţător.

La poarta Troiţkie, Mark Alexandrovici îşi arătă la ghişeu carnetul de partid. Ferestruica se închise, apoi se redeschise şi Mark Alexandrovici putu deslui silueta unui militar. Se aplecă să-l vadă mai bine.

— Aveţi armă? întrebă militarul.

— Nu.

— Ce aveţi în servietă?

Mark Alexandrovici îşi ridică servieta şi o deschise. Ofiţerul îi restitui carnetul de partid cu permisul strecurat între file.

La intrare pe scara principală stăteau doi soldaţi cu arma la picior. Santinela se uită atent la fotografia de pe carnetul de partid, apoi privirea îi alunecă pe figura lui Mark Alexandrovici cu o vigilenţă cazonă. Se dezbrăcă la garderobă şi urcă la etajul al treilea. La uşa cabinetului un bărbat în civil îi mai verifică actele o dată.

În spaţioasa cameră de lucru şedea la o masă Poskriobîşev. Mark Alexandrovici îl vedea pentru prima dată şi-l surprinsese faţa grosolană, respingătoare a acestuia. Se prezentă.

Poskriobîşev îl conduse în camera de alături — sala de primire — îi făcu semn să se aşeze pe divan şi intră în cabinet închizînd bine uşa în urma lui. Reapăru curînd:

— Tovarăşul Stalin vă aşteaptă.

Cabinetul lui Stalin era spaţios şi lung. În stînga atîrna pe perete o hartă enormă a U.R.S.S. În dreapta,

pe spațiul dintre ferestre, se aflau dulapurile cu cărți, într-un colț un glob pămîntesc mare, cu suport, în celălalt colț o masă de scris și un fotoliu. Mijlocul încăperii era ocupat de o masă lungă acoperită cu postav verde, cu scaune de jur-împrejur.

Stalin se plimba prin cabinet. La zgomotul ușii se opri. Era îmbrăcat într-o tunică kaki spre cafeniu și pantaloni băgați în cizme. Părea scund, îndesat. Fața îi era ușor ciupită de vărsat, iar ochii mongoloizi. Părul des deasupra frunții înguste începea să încărunțească. Stalin făcu cîțiva pași elastici, ușori, în întîmpinarea lui Mark Alexandrovici și îi strînse mîna — simplu, corect, dar și foarte conștient de importanța acestei strîngeri de mînă. Trase două scaune de lîngă masă și se așeză. Mark Alexandrovici îi văzu ochii de aproape — căprui deschis, vii și chiar veseli.

Își începu raportul cu descrierea generală a șantierului de construcții. Stalin îl întrerupse:

— Tovarășe Reazanov, nu pierdeți timpul. Comitetul Central și secretarul său știu unde se află șantierul și ce se construiește.

Vorbea cu un puternic accent gruzin. Mark Alexandrovici putu să se convingă curînd că era bine informat asupra mersului lucrurilor la șantier.

— Fug comsomoliștii?

— Da.

— Înseamnă că i-ați făcut să fugă! Cîți au plecat?

— Optzeci și doi.

Privirea lui Stalin era pătrunzătoare, iscoditoare...

— Arătați-mi situația!

Mark Alexandrovici scoase din servietă tabelul mișcării forței de muncă și arătă rubrica respectivă.

— De ce vă calomniați, tovarășe Reazanov?! Dacă de la vreo uzină ar fugi numai optzeci de oameni, directorul s-ar considera erou.

Stalin zîmbi. În jurul ochilor îi apărură încrețituri fine.

Mark Alexandrovici se plînse împotriva uneia dintre uzinele furnizoare de utilaje. Stalin întrebă cine e director. Cînd îi auzi numele, spuse:

— Un om nechibzuit poate duce totul de rîpă.

Ochii i se făcură dintr-o dată galbeni, grei, ca de tigru și scăpărară de mînie împotriva omului pe care Mark îl cunoștea ca bun lucrător nimerit într-o situație grea.

Reazanov trecu la problema cea mai delicată — construcția de cuptoare Martin.

— O construiți într-un an?

— Nu, tovarășe Stalin.

— De ce?

— Nu sînt un aventurier tehnic.

În aceeași clipă se sperie de cuvintele lui. Stalin îl ațintise cu privirea. Ochii îi erau iarăși gălbui, grei, o sprînceană i se ridică aproape vertical. Vorbi încet, tărăgănînd cuvintele:

— Înseamnă că la C.C. sînt niște aventurieri tehnici?

— Scuzați-mă, nu m-am exprimat cum trebuie. Iată ce am avut în vedere...

Mark Alexandrovici îi explică amănunțit și convingător de ce nu poate fi terminată anul viitor a doua secție a oțelăriei Martin. Stalin îl ascultă cu atenție, strîngîndu-și la piept mîna stîngă în care își ținea pipa. Mîna părea ușor înțepenită.

— Ați vorbit sincer. Nu avem nevoie de comuniști care promit orice. Avem nevoie de cei care spun adevărul.

Stalin rosti aceste vorbe fără urmă de zîmbet, cu mult subînțeles; ele vizau țara întreagă. Mark Alexandrovici vru să continue raportul, dar Stalin îi puse mîna pe braț, oprindu-l.

— Eu v-am ascultat, ascultați-mă acum pe mine.

Începu să vorbească despre metalurgie, Orient, despre cincinalul al doilea, despre industria de apărare a țării. Vorbea încet, rar, deslușit, cu o voce surdă, răspicînd cuvintele de parcă dicta dactilografei. Spunea lucruri cunoscute, spuse deja, dar păreau noi și extrem de importante. De furnalul al patrulea nici nu pomeni, de parcă s-ar fi temut să nu provoace obiecțiile lui Mark Alexantrovici pe care nu le putea oricum accepta și i-ar fi făcut rău lui Reazanov.

— Cînd plecați? îl întrebă Stalin ridicîndu-se.

— Astăzi, răspunse Mark Alexandrovici ridicîndu-se la rîndul lui.

— Dacă se poate, amînați plecarea cu vreo două zile. Cred că tovarășii de la Biroul Politic o să vă asculte cu interes.

Starea aceasta de apăsare și neliniște pe care o simțise în preajma lui Stalin dispăruse rămînînd doar sentimentul măreției cu care venise în contact. Construcția fără precedent în fruntea căreia se afla cerea o voință de fier. Dacă n-ar fi simțit voința de fier a lui Stalin n-ar fi fost în stare să și-o manifeste pe a sa. Era un tip dur. Ce să-i faci? Nu cu mila se săvîrșesc cotiturile istorice.

La Comisariatul Poporului se știa despre discuția lui Mark Alexandrovici cu Stalin. Cei însărcinați cu problema aceasta pregăteau proiectul hotărîrii Biroului Politic. Rămăseseră pe loc toți cei de care putea să fie nevoie: funcționari de la direcția generală, dactilografe, bufetiera de serviciu. Membrii colegiului, care trebuiau să vizeze proiectul de hotărîre, se vor prezenta la Comisariatul poporului la primul semnal, iar dimineața un curier va duce documentele la C.C.

Nimeni nu-l întreba pe Mark Alexandrovici ce a spus Stalin. Repovestirea nu exclude denaturările. Stalin spune singur poporului ceea ce crede de cuviință. Mark Alexandrovici precizá termenele, obiectivele, adică manifestarea voinței lui Stalin.

Principalul era că termenul de finalizare a construcției celei de-a doua oțelării Martin fusese amînat cu un an. Se prefigura o atitudine nouă, realistă, față de elaborarea celui de-al doilea plan cincinal: metalul este temelia temeliilor.

Budeaghin se ocupă și el de proiectul hotărîrii, apoi plecă, reveni la opt dimineața și-l viză, fără a scoate o vorbă.

Prietenia cu Mark Alexandrovici îi dădea lui Budeaghin dreptul să-l întrebe despre discuția avută cu Stalin. Dar nu-l întrebă nimic. Mark Alexandrovici bănuia opoziția lui față de Stalin. Însă nici prin cap nu-i trecea că această opoziție ar putea fi de natură politică. Mai curînd ceva personal, așa cum se întîmplă cu foști prieteni cînd

prietenia se sfîrșește. Poate necazul că a fost rechemat din străinătate și numit într-o funcție, deși înaltă, totuși secundară și care nu-i exclus să devină o treaptă spre altă funcție și mai puțin importantă.

Veni Ordjonikidze. Iată cu cine se simțea Mark Alexandrovici în largul lui. Ordjonikidze putea și să-și iasă din fire. Mînia lui părea cumplită, dar toată lumea îi cunoștea firea deloc răzbunătoare și omenească. Lui îi datora Mark Alexandrovici ascensiunea sa. Fusese director al unei mici uzine din sudul țării. Sergo l-a propus pentru înaltul post de acum, l-a făcut primul metalurgist al țării. Sergo știa să descopere oameni, să-i apere, să le dea posibilitatea să lucreze.

Stătea la un birou enorm. Un om obosit, cu nas acvilin, cu fața buhăită, chică încărunțită și mustăți stufoase, pleoștite. Nasturele de la gît al tunicii era descheiat, se vedea cămașa trandafirie și gulerul moale din jurul gîtului gros. Ferestrele cabinetului dădeau înspre o străduță îngustă cu o bisericuță veche cum sînt multe în vechea suburbie moscovită cuprinsă între Iauza, Soleanka și rîul Moscova. O fi avînd ceva deosebit de vreme ce o lăsaseră, n-o șterseseră de pe fața pămîntului.

—Bravo!

Lauda se referea la proiectul de hotărîre al Biroului Politic și la faptul că Mark Alexandrovici nu se pierduse în fața lui Stalin, că reușise chiar să-i placă. Lauda se referea și la propria persoană, fiindcă a ales bine: știa să aleagă oamenii pe care se putea bizui în situații complicate și de mare răspundere

— Povestește!

Mark Alexandrovici îi reproduse discuția. Ordjonikidze îl ascultă încordat, ca și cum ar fi încercat să pătrundă sensul adevărat al fiecărui cuvînt rostit de Stalin.

Pe măsură ce trecea timpul, întîlnirea cu Stalin i se părea tot mai măreață. Asemenea lucruri ți se întîmplă o dată în viață. Era copleșit de bucuria de a-l fi înțeles pe marele om care umbrise timpul cu geniul lui.

— Nu sînt un aventurier tehnic... Chiar așa ai spus? întrebă încă o dată Ordjonikidze rîzînd.

— Chiar așa am spus.

— Înseamnă că la C.C. sînt niște aventurieri tehnici? reluă Ordjonikidze rîzînd mereu.

— Chiar așa a întrebat.

Ordjonikidze îl privi adînc cu ochii lui căprui, mari și rotunzi:

— La C.C. să vii înainte de zece. Nu uita că pentru raport n-o să ți se acorde mai mult de cinci minute. Nu fă propagandă pentru Puterea Sovietică, vorbește concret, spune ce-ți trebuie. Răspunde la întrebări, replicile nu le lua în seamă. Nu-ți fă griji, sînt în spatele tău!

În camera pentru raportori se afla o masă cu un samovar mare fierbînd, felii de lămîie, tartine, apă minerală. Nici bufetier, nici chelneri. În lungul pereților și pe lîngă ferestre se aflau birouri la care se puteau pregăti materialele.

Așteptau să fie chemați secretari ai comitetelor regionale de partid, comisari ai poporului, locțiitorii lor, șefi de direcții generale, cîțiva militari, un grup mare de caucazieni.

O secretară în vîrstă anunța: „Tovarășul cutare... Poftim la ședință". Dacă erau chemați mai mulți deodată, spunea: „Tovarășii din regiunea cutare" sau „Tovarășii de la comisariatul poporului..."

Mark Alexandrovici fu chemat după numele de familie. Prin secretariat trecu în sala de ședințe. Acolo văzu mai multe rînduri de fotolii în care ședeau oameni. La masa prezidiului stătea Molotov, în dreapta lui era o tribună, în stînga și mai în spate referentul, apoi stenografele.

— Tovarășe raportor, poftiți încoace!

Molotov arătă spre tribună. Pe partea interioară un înscris luminat avertiza: „Raportorul are la dispoziție cinci minute". În fața tribunei, deasupra ușii, atîrna un ceas negru cu limbi aurite, semănînd cu orologiul Kremlinului.

Stalin ședea în rîndul al treilea. Toate locurile din stînga lui erau goale ca să poată ieși cînd dorea. Mark auzise de obiceiul lui de a se plimba prin cabinet, dar nici acum nici în urmă cu două zile Stalin nu s-a ridicat din fotoliu și nu s-a plimbat.

Mark Alexandrovici comentă pe scurt proiectul de hotărîre. Vorbea laconic, într-un limbaj aproape tehnic, convingător pentru oamenii obișnuiți cu limbajul politic. Sublinie darea în exploatare înainte de termen a celui de-al patrulea furnal și aminti doar în treacăt despre amînarea celei de a doua oțelării Martin. Cel de-al doilea element era mai important, dar acum și aici era mai bine să le prezinte așa cum o făcuse.

— Sînt întrebări? întrebă Molotov.

Cineva observă că în proiectul de hotărîre, unde se vorbea despre livrarea lemnului, lipsea viza Comisariatului poporului pentru industria forestieră. Înainte ca Mark Alexandrovici să răspundă, în sală se lăsă liniștea și se auzi glasul lui Stalin:

— Tovarășul Reazanov să plece la combinat și să dea metal. N-ar fi just să-l mai reținem aici din cauza hîrtiilor...

Vorbea foarte încet, silindu-i pe toți să-l asculte încordați pentru a-i prinde cuvintele.

— ... Cred că vom izbuti să obținem viza și fără tovarășul Reazanov. Hotărîrea este bine chibzuită, nu se cere nimic de prisos și stă în puterile noastre să-l ajutăm să îndeplinească însărcinarea partidului.

Tăcu la fel de neașteptat cum începuse să vorbească. Nimeni nu mai puse nici o întrebare.

3

Casa din Arbat, un imobil respectabil înainte de revoluție, era acum, după reducerea spațiului locativ, cea mai populată. Unii au reușit, însă, să rămînă cu cît au avut — mică victorie a filistinului contra noii orînduiri. Printre norocoși se număra și croitorul Șarok.

Băiat la toate într-un atelier de modă, croitor, maistru și, în sfîrșit, soțul unicei fiice a patronului, acestea au fost treptele carierei lui Șarok. Revoluția i-a pus capăt. Atelierul — moștenirea visată — a fost naționalizat. Șarok s-a angajat la o fabrică de confecții și mai lucra și acasă. La el nu se putea ajunge, însă, decît cu recoman-

dări serioase — prevederea omului hotărît să nu dea ochii cu inspectorul financiar.

Croitorul era chipeș încă, potrivit la trup, un bărbat care îmbătrînea frumos. Manierele sale erau ale unui demn și respectabil patron de salon de modă. Șase seri pe săptămînă stătea la masa de lucru cu metrul după gît, desena cu creta liniile croielii pe material, tăia, cosea, călca. Cîștiga bani. Duminica și-o petrecea la hipodrom, patima lui erau cursele.

Poate că bătrînul Șarok s-ar fi împăcat cu viața dacă n-ar fi fost mereu cu frica în sîn în fața administratorului blocului, a vecinului, a întîmplării nefericite. O asemenea întîmplare a fost condamnarea fiului său mai mare, Vladimir, la opt ani de închisoare pentru jefuirea unui magazin de bijuterii. Nici înainte nu prea avusese încredere în pocitania aia neastîmpărată care semăna cu maică-sa, adică cu o maimuță. Îi părea bine că Vladimir măcar terminase școala de bucătari de pe lîngă restaurantul „Praga" și aducea leafa acasă. Bucătarul nu mai era ce era pe vremuri, vai de restaurantele de azi! Dar pentru prizăritul de Vladimir, care nici de carte nu era bun, meseria era tocmai bună. Trăind numai de dragul curselor, bătrînul nu se sinchisea că Vladimir pierde bani la cărți. Cărțile mai treacă-meargă, dar să se apuce de jefuit?! Asta nu numai după legile sovietive, după orice legi înseamnă pușcărie.

Iuri, feciorul mai mic al lui Șarok, un adolescent reținut, îngrijit, abil și precaut, care crescuse într-o curte din Arbat, în apropiere de piața Smolensk și de strada Protocinîie, cuib de pungași și haimanale, bănuia cam ce viață duce fratele său, dar nu spusese acasă nimic: se supunea mai cu dragă inimă legilor străzii decît legilor societății în care trăia. Nu știa exact cu ce-l păgubise revoluția, dar crescuse de mic în ideea că-l păgubise. Nu-și închipuia cum ar fi trăit într-o altă orînduire, dar n-avea nici cea mai mică îndoială că ar fi dus-o mai bine. Cuvîntul tovarăș, rostit caustic, era aplicat în familia lor noilor stăpîni. El extinsese apelativul și asupra comsomoliștilor de la școală. Activiștii aștia aroganți își imaginau că lumea e a lor. Cînd ieșea la tribună Sașa Pankratov, pe atunci secretarul celulei comsomoliste a școlii,

și începea să taie în carne vie, Iura se simțea lipsit de apărare. Ura politica, singura profesiune acceptabilă i se părea cea de inginer, care putea să-i asigure oarecare independență. Îi schimă planurile o întîmplare legată de arestarea fratelui. Bătrînul Șarok căuta un apărător. Se sfătuia cu clienții lui. În cele din urmă găsi un avocat care se învoi să susțină procesul pentru 500 de ruble. Era o sumă enormă. Șarok nu se îndura s-o dea fără martori, așa că îl luă și pe Iura cu el. Avocatul nici nu-i numără măcar. Cu aceasta vizita lor se încheie, însă Iura apucă să vadă tablourile în rame aurite, cărțile cu cotoare aurite din bibliotecă. Pentru prima dată vedea așa ceva. Cînd ieșiră în stradă, bătrînul Șarok oftă cu invidie:

— Trăiește lumea . . .

O impresie și mai puternică a produs avocatul asupra lui Iura în sala de judecată. Omulețul acesta cu fața boțită și barbișon îngrijit învîrtea cum vroia teribila justiție proletară. Sau așa i se părea tînărului Șarok. Avocatul turna la articole și legi, recurgea la tertipuri și subterfugii, silea instanța să cheme noi martori, să dispună o expertiză suplimentară, ataca judecătorul și procurorul cu întrebări și replici pline de sarcasm. Judecătorul cel posac și neînduplecatul procuror aveau legea în mîinile lor, dar era o lege care îi speria pe ei înșiși. Descoperire care avea să hotărască planurile de viitor ale tînărului Șarok. Calea spre avocatură trecea prin institut, iar calea spre institut prin comsomol și uzină.

Așa se face că în clasa a noua Iura Șarok a devenit comsomolist. Fiu de muncitor, ceea ce era foarte apreciat la școala în care învățau copiii intelectualilor din Arbat, se ținea independent. Fetele îl găseau chiar misterios. Era mai ales pe gustul fetelor deștepte, serioase, active. Li se părea că ele îl educă, îi formează personalitatea. Pentru ele, curate și naive cum erau, tînărul ăsta frumușel și retras era foarte atrăgător.

Mai tîrziu, la uzină, Șarok dobîndi ceea ce-i lipsise pînă acum: încrederea în sine. Era muncitor! Salopeta albastră întotdeauna curată ședea bine pe trupul lui zvelt. Apărură duritatea în purtare, dată drept principialitate, disprețul față de cei prea inteligenți, luat drept simplitate de muncitor. Modest și tăcut în școală, acum lua

adesea cuvîntul la adunări, socotind, nu fără temei, că deprinderea de a vorbi îi va prinde bine în cariera de avocat.

La institut Șarok nu se evidenția prin nimic, dar era considerat un bun activist pe tărîm obștesc. La drept vorbind, nici nu dorea să se evidențieze. Gazetele erau pline cu știri despre diversioniști, sabotori, deviatori. „Să-i demascăm! Să fie pedepsiți fără milă! Ticăloșii! Să fie nimiciți! Distruși! Stîrpiți! Exterminați! Șterși de pe fața pămîntului!" Citind aceste cuvinte, aceste fraze scurte și inflamabile ca un foc de armă, Șarok se înfricoșa. Înțelegea bine totul și judeca limpede, cu mintea trează. După institut va fi trimis într-o regiune sau într-un raion, la judecătoria populară ori la procuratură. Nici nu îndrăzni să caște gura să spună că vrea să fie avocat. „Te eschivezi, Șarok!" — iată ce i-ar spune. Oare chiar va trebui să renunțe la visul său?

Taică-său îi cusu un costum după ultima modă, „charleston", cu pantaloni lungi și largi, veston scurt, strîns pe șolduri, cu umerii înalți și pieptul vătuit. În costumul lui nou, tînărul cu ochii albaștri era de-a dreptul impunător. Stofa o cumpărase de la magazinul pentru străini de pe Tverskaia.

— La magazinul ăsta se înghesuie vecinii să caște gurile lor flămînde — pufăi supărat taică-său. Vor spune că Șarok are aur ascuns, sînt în stare să te înece într-o lingură de apă.

Oricît de rău i-ar fi părut bătrînului după brățara și butonii de aur, știa că pentru a găsi o slujbă bună în Moscova trebuie să fii îmbrăcat cumsecade. Slavă domnului, a trecut vremea scurtelor de piele și a cazacelor. Indiferent față de familie și copii, doar pentru mezin avea Șarok ceva ce semăna cu sentimentul părintesc. În el se vedea pe sine în tinerețe. Pe urmă era și extrem de interesat ca Iura să rămînă la Moscova. Administratorul casei se uita și așa cu jind la cea de-a doua cameră pe care avea s-o înhațe de cum pleca fiul bătrînului.

— Trebuie să ai cunoștințe, fără cunoștințe nu faci nimic — îl dăscălea el pe Iura.

Nici la uzină, însă, și nici la institut Iura nu-și făcuse prieteni. Copiii nu aveau voie să-și invite colegii acasă. Rudele sărace erau privite ca o povară, părinții nu se duceau nici ei în vizită și nu primeau oaspeți. Șarok-tatăl își petrecea timpul liber la curse, iar mama la biserică. De Paști copiii se alegeau cu o bucată de cozonac, iar de lăsata secului li se dădeau blinii — atîta le era sărbătoarea. Bătrînul Șarok nu credea în Dumnezeu, nu-i putea ierta ruinarea sa. Și mai puțin i-o ierta Puterii Sovietice. De Întîi Mai și de 7 Noiembrie lucra ca în zilele obișnuite.

Cele mai durabile se dovedeau relațiile cu tovarășii de școală. În aceeași casă cu Iura trăiau trei colegi de clasă. Sașa Pankratov — secretarul celulei comsomoliste, Maxim Kostin, fiul liftierei, căruia prietenii îi ziceau Max, Nina Ivanova — o comsomolistă inimoasă care îl cultiva și educa pe Șarok. Împreună cu Lena Budeaghina, fiica unui cunoscut diplomat, ei alcătuiau un grup unit de activiști. Se adunau la Lena, în Casa a cincea a Sovietelor. Budeaghin era mai mult în străinătate și apartamentul rămăsese la dispoziția copiilor. Iura dădea și el uneori pe acolo, bănuind vag că aceste relații îi vor fi cîndva de folos. Acum bănuiala lăsase loc unei speranțe reale. Budeaghin fusese rechemat în țară și numit locțiitor al Comisariatului poporului pentru industria grea. Ar fi putut să-l ajute.

Iura coti de pe Vozvijenka pe Granovski. Aici, în Casa a cincea a Sovietelor, o clădire de granit cenușiu, trăiau *ei*. În grădinița împrejmuită cu grilaj ogival se jucau copiii *lor*. Iura așteptă calm la intrare pînă portarul telefonă la Budeaghin. Urcă apoi la etajul trei și apăsă pe butonul soneriei.

Lena îi deschise ușa și, ca întotdeauna, îi zîmbi sfios. Statura lui înaltă o obliga să-și lase pe spate capul cu cocul greu de păr negru. Pe fața ei minunată, netedă, ușor alungită, gura roșie, aprinsă, cu buzele puțin răsfrînte, părea cam mare. Lena are un profil levantin, spusese odată Nina. Iura nu știa ce înseamnă „levantin", însă știa prea bine că Lena Budeaghina era cea mai frumoasă fată din școală. O strînse la piept cu familiaritatea unui vechi camarad. Ea nu se feri.

— Băieții au venit?

— Încă nu.

— Ivan Grigorievici e acasă?

Prin coridorul ce mirosea a parchet proaspăt ceruit Lena îl conduse în cabinetul tatălui ei.

— Tată, a venit Iura la tine.

Și, făcîndu-i loc să treacă, îi dărui lui Șarok un zîmbet fericit și devotat. O cameră îngustă, cam întunecoasă din cauza ieșiturii zidului din afară care acoperea pe jumătate fereastra. Cărți, ziare, reviste, prospecte, rusești și străine, împrăștiate peste tot pe masă, pe etajeră, pe scaune, pe podea. O hartă a lumii împestrițată cu linii punctate marcînd căile maritime atîrna deasupra canapelei. Iura observă un număr de trei cifre negre pe buletinul de pe masă. Budeaghin îl închise și-l împinse la o parte: era un document secret la care aveau acces numai membrii C.C. și ai comisii Centrale de Control. Iura mai remarcă stiloul Parker de fabricație străină, cutia de țigări „Troika", ghetele cu talpă de cauciuc și vestonul de o croială specială, opera renumitului Entin care cosea pentru diplomații de rang superior.

— Ascult, rosti Budeaghin pe un ton liniștit și grav. Era deprins ca lumea să i se adreseze cu rugăminți. Pe fața lui uscățivă cu mustăți negre și sprîncene stufoase, ochii păreau și mai adînci decît ai Lenei.

— Termin institutul, Ivan Grigorievici. Institutul de drept sovietic, iar fratele meu e la închisoare.

Din coridor se auzi soneria, apoi zgomotul ușii deschizîndu-se.

— La judecătorie ori la procuratură n-am să pot lucra, continuă Șarok. Îmi rămîne munca juridică în economie. A vrea să mă angajez la o întreprindere. Înainte de institut am lucrat la uzina „Frunze". Cunosc oamenii, activitatea de producție.

Budeaghin îi aruncă lui Iura o privire absentă de om sigur de dreptul lui de a-i conduce pe alții. Ce însemna pentru el Iura și cei ca el? El era obișnuit să conducă masele, să le hotărască destinele.

— Treci pe la Egghert. Am să vorbesc cu el.

— Vă mulțumesc, Iuri Grigorievici.

— Fratele pentru ce-i închis?

— Condamnare penală. Era un băieţandru, s-a înhăitat cu o gaşcă...

— Am desfiinţat justiţia veche — spuse Budeaghin — iar cea nouă nu prea are ştiinţă de carte. Avem nevoie de oameni cu studii.

— Înţeleg, Iuri Grigorievici, căzu bucuros de acord Şarok, dar asta nu depinde de mine. În organele de justiţie şi procuratură, cu un frate ca el meu...

— La Egghert, la Egghert să te duci — repetă Budeaghin. Am să-i telefonez. Vasăzică, vrei să te faci jurisconsult?

Chiar aşa a spus — jurisconsult. Îl unse la inimă.

Totuşi, şi-a împlinit visul. Numai scopul contează. Uite cum se aranjează lucrurile pe lumea asta! Pentru unii totul e greu, alţii obţin uşor tot ce vor. Înainte îi era uşor celor care aveau bani, acum celor care au putere.

S-a terminat cu institutul, ca cantina duhnind a varză murată, cu sîmbetele de serviciu odioase, cu adunările plicticoase, cu criticile interminabile, cu frica de a scăpa vreun cuvînt nelalocul lui. Nici măcar o dată nu s-a dus la institut cu costumul cel nou, nu vroia să se deosebească de ceilalţi studenţi care trebuiau să cerşească de la comitetul sindical un bon pentru o pereche de pantaloni din postav grosolan.

Firește, vor convoca o şedinţă, vor rosti cuvinte. Iura îşi închipuia feţele lor duşmănoase, neînduplecarea mohorîtă a şefilor. Te eschivezi, Şarok, dezertezi... Iar el va sta în faţa lor calm şi zîmbitor. La urma urmei, ce s-a întîmplat? De ce atîta zarvă? Se întoarce în colectivul care l-a crescut. Înainte erau acolo 700 de muncitori, acum sînt cinci mii. Unul dintre primele obiective ale cincinalului! Munca la această uzină este o cinste pentru un tînăr specialist. Că a căutat el singur să obţină această numire? Cum adică? Pur şi simplu n-a pierdut legăturile cu uzina. Şi cînd a fost întrebat dacă vrea să se întoarcă acolo după terminarea institutului a răspuns da. Ce ar fi trebuit să răspundă? El se mîndreşte cu grija pentru destinul său, destinul unui simplu om sovietic.

Așa are să le-o trîntească. Să-i vezi atunci cum au să se gudure. Ba chiar o să-l bată pe umăr, chipurile, „dă-i înainte, Șarok, acționează!“

Își simți forța și superioritatea și față de cei de la institut și față de cei de-aici, din Casa a cincea a Sovietelor. Acești intelectuali autoritari n-au făcut decît să-l suporte printre ei. Dacă i s-ar fi adresat lui Budeaghin cu o asemenea rugăminte Sașa Pankratov, l-ar fi refuzat — trebuie să lucrezi acolo unde te trimite partidul! Dar celui pe care nu-l stimezi poți să-i arunci un os. Nici tovarășii lui, colegii de școală care se aflau acum în sufrageria spațioasă, nu l-au stimat niciodată. Și acum îl disprețuiesc fiindcă recurge la ajutorul lui Ivan Grigorievici. Lasă-i să gîndească ce vor. Poate că s-a dus la Budeaghin să-i ceară sfatul, nu? ca unui tovarăș mai mare. Chiar așa! Ca unui tovarăș mai mare! De altfel, n-au să-l întrebe de ce a fost la el, sînt discreți.

— Salut! zise Șarok intrînd în sufragerie.

— Salut! răspunse pentru toți Max Kostin.

În tunică bine călcată, cu cizmele lustruite, cu părul blond pieptănat lins, lat în spate, rumen, Max strălucea cum se cuvine să strălucească un tînăr cursant care a obținut permisie pentru toată ziua. Lîngă el pe divan ședea Nina Ivanova, cu picioarele pe jumătate scoase din pantofi. „Ar trebui să-și ia, toanta, pantofi mai mari cu un număr“ se gîndi Șarok. Nina n-a știut niciodată să se îmbrace. Purta mereu aceeași vestă. Și în zi de lucru și la sărbători. Nici de pieptănat nu se pieptăna ca lumea: ar fi trebuit să-și acopere fruntea de cal nu să-și dea pletele pe spate.

Pe Vadim Marasevici îl bătu pe umăr. Față de palavragiul ăsta inofensiv, feciorașul unui cunoscut medic moscovit, Iura se purta pașnic. Gras, puhav, cu buze groase și sprîncene scurte și zburlite, ca de rîs, deasupra ochilor mici și tulburi, Vadim ședea tolănit în fotoliu și vorbea despre Wells. Vladlen Budeaghin, fratele mai mic al Lenei, își făcea lecțiile cu picioarele în ciorapi cafenii strînse sub el. Lena urmărea distrată mișcarea peniței care caligrafia litere înclinate. Îi zîmbi lui Iura și-i făcu semn să se așeze.

Iată toată compania. Lipsea doar Sașa Pankratov.

— Wells prevestește războaie, epidemii, destrămarea Statelor Unite, spunea Vadim, și preluarea puterii de către savanți și aviatori.

— Istoria omenirii nu-i un roman fantastic, îl contrazise Nina. Puterea o iau clasele sociale.

— Fără îndoială, acceptă Vadim condescendent, dar e interesant felul de a gîndi: savanții și aviatorii sînt pîrghiile puterii viitoare, tehnocrația care a cucerit spațiul.

— Fraților, interveni Max, se înarmează Germania, toți se înarmează.

— Hitler n-are să se mențină mult, explică Nina. Opt milioane au votat pentru social-democrați, cinci pentru comuniști.

— Dar pe Thälmann n-au știut să-l ascundă, intră în discuție Iura. Dacă cinci milioane n-au fost în stare să-l apere pe un singur om, nu valorează nimic.

Nimănui nu-i trecu prin cap să caute un sens ascuns vorbelor lui. Credeau prea necondiționat ca să pună la îndoială credința tovarășului lor. Puteau să discute, să se certe, dar erau nestrămutați în ceea ce constituia sensul vieții lor: marxismul este ideologia clasei lor, revoluția mondială este scopul final al luptei lor. Statul sovietic este bastionul de neînvins al proletariatului internațional.

— Ai uitat de conspirație, spuse Maxim.

— Dimitrov scutură statul ăsta ca pe un pom, preluă tema Vadim. Minunată priveliște! Procesul secolului. Vorbi despre procesul lui Dimitrov, despre posibilitatea războiului, adică despre simptomele lui. Simptome clare pentru el, de neînțeles pentru alții. Ceilalți îl cunoșteau pe Vadim și nu-l lăsară să trăncănească. Un nou măcel? Omenirea n-a uitat războiul mondial care a costat zece milioane de vieți. Atacul împotriva Uniunii Sovietice? Clasa muncitoare mondială nu va permite așa ceva. Și Rusia nu mai este cea de altă dată. Se produce fontă la „Magnitka" și Kuznețk, au fost puse în funcțiune uzinele de tractoare din Stalingrad, Celeabinsk și Harkov, uzinele de automobile din Gorki și Moscova, „Frezer",

„Kalibir", „Sarikopodșipnik", au fost construite primele „blumînguri" sovietice.

Inimile li se umpleau de mîndrie. Aceasta e țara lor, brigada de șoc a proletariatului mondial, reazemul viitoarei revoluții mondiale. Sigur, trăiesc pe cartele, se lipsesc de multe, însă construiesc o lume nouă. Cînd oamenii sînt flămînzi, vitrinele încărcate ale magazinelor pentru străini sînt o sfidare. Dar cu aurul cîștigat astfel vor fi construite uzine, chezășia abundenței viitoare.

Așa vorbeau întotdeauna. De fapt, aici totul e neschimbat. Parchetul lustruit, masa lungă sub abajurul scund, pe masă — dulceață — tihna unei case confortabile de înalt demnitar. În timp ce servește ceaiul, Așhen Stepanovna întreabă: „Vrei cu lămîie, Maxim?" Și ca întotdeauna, numele rusesc Maxim în gura armencei i se părea lui Șarok artificial.

Și totuși! Ce-au obținut, în fond, cei cărora totul le e accesibil? Nina e învățătoare, Lena — traducătoare din engleză la o bibliotecă de literatură tehnică, Maxim termină școala militară de infanterie, are să tragă din greu în armată. Sînt naivi — iată care este slăbiciunea lor fatală. Așa gîndea Iura Șarok, dar întrebă cu totul altceva.

— Băieți, dar Saşa pe unde-i?

— Nu vine, răspunse Maxim.

În răspunsul lui scurt, Șarok citi laconismul enervant al activiștilor comsomoliști atunci cînd știau ceva ce nu trebuia să afle toată lumea.

— S-a întîmplat ceva?

Lena explică scurt că Saşa are neplăceri și că tatăl ei o sunase pe Glinskaia.

Intransigentul Saşa! Ca să vezi! Lui Iura i se înveseli inima. Cînd el, Iura, a fost primit în comsomol, Saşa rostise sec: „N-am încredere în el" și se abținuse de la vot. La uzină Șarok a fost pus ucenic la un frezor în timp ce Saşa s-a oferit să lucreze la descărcarea urgentă a vagoanelor și a rămas acolo hamal un an întreg: țara, vedeți dumneavoastră, are nevoie și de hamali. Ar fi dorit să urmeze istoria, dar s-a dus la un institut tehnic: țara are nevoie de ingineri. E din același aluat cu bătrînul

Budeaghin, nu degeaba ține la el atît de mult. Dar ce se întîmplase, totuși? Pentru un fleac Budeaghin n-ar fi intervenit.

— La noi la instituit, povesti Iura, un băiat a spus într-o adunare: „Ce e o nevastă? Un cui în scaun...“

— L-a citit, se vede, pe Mendel Marantz, observă Vadim Marasevici.

— ...Adunarea era de 8 Martie. Așa că l-au exclus din institut, din comsomol, din sindicat...

— A fost o replică nelalocul ei, se pronunță Nina.

— Da, dar dacă-i excludem pe toți, cu cine mai rămînem? se încruntă Maxim.

Lena Budeaghina s-a născut în străinătate, în familia unor emigranți politici. După revoluție a trăit acolo cu tatăl ei, care era diplomat, și cînd s-a întors în Rusia nu prea știa bine limba maternă. Ea însă nu dorea să se deosebească prin nimic de colegii ei, se simțea stingherită de tot ce i-ar fi subliniat situația aparte, era, de aceea, excesiv de sensibilă la tot ce părea autentic rusesc, din popor. Pe Iura Șarok, un simplu băiat de muncitori din Moscova, independent, plin de amor propriu și enigmatic, l-a remarcat de la bun început. O ajută pe Nina să-l educe, dar își dădu repede seama că n-o face doar din interes obștesc. Iura înțelesese și el acest lucru. La școală, însă, relațiile amoroase erau privite cu dispreț, ca apucături nedemne pentru un adevărat comsomolist. Copii ai revoluției, ei credeau sincer că a te preocupa de probleme personale însemna a trăda interesele obștești.

După absolvirea școlii, fără să facă pași hotărîți de apropiere, Iura menținu cu dibăcie relațiile lor în limita în care se stabiliseră: îi suna uneori, îi invita la un film ori la restaurant, trecea pe la ei cînd era adunată toată banda. Cuprinzînd-o în brațe pe Lena în hol, depășise această limită. În mod neașteptat și grosolan, dar cu acea hotărîre care subjugă astfel de caractere.

Cîteva zile după aceea Lena aștepta telefonul lui, însă văzînd că așteaptă în zadar, îl sună ea, așa, pur și simplu, cum își telefonau de obicei unul altuia. Avea

vocea egală, pronunța clar terminațiile cuvintelor, cumpănea accentele, vorbea rar. Chiar și la telefon se simțea zîmbetul ei sfios. Iura se aștepta să-l sune:

— Chiar vroiam să te sun. Pentru data de șase am două bilete la Clubul întîlnirilor de afaceri. O să fie și dans. Vii cu mine?

— Sigur că da.

Sosi și seara de șase noiembrie. Ea îl întîmpină într-o rochie lungă de seară, verde-albăstruie, cu o trenă scurtă. Mirosea a parfum străin, în părul negru și drept scînteia un șirag de perle — o femeie din cu totul altă lume, foarte frumoasă, fascinantă. Numai zîmbetul îi era la fel de sfios, parcă l-ar fi întrebat pe Iura dacă-i place și dacă pricepe că pentru el s-a îmbrăcat așa.

Lena deschise ușa sufrageriei:

— Vladik, la ora zece să te culci.

— Bine, o să mă culc, răspunse Vladlen meșterind ceva la pervazul ferestrei.

Ținîndu-i paltonul, Iura întrebă:

— Unde-s ai tăi?

— Tata la Kramatorsk, mama la Reazan.

— De sărbători?

— De sărbători tata pleacă întotdeauna la uzină, iar mama e lector.

În timp ce încerca să-și adune rochia lungă sub palton, ea adăugă zîmbind:

— Uite, asta e partea neplăcută!

Avură noroc. Tocmai se pregătea să iasă din curte o mașină. Lena îl cunoștea pe șofer, așa că îi duse pînă la Measnițkaia. Bărbatul în vîrstă, important fiindcă lucra cu șefii cei mari, era prevenitor cu Lena și părea că nu-l observă pe Iura. Însă Iura nu luă în seamă acest amănunt. Se gîndea că Lena e singură și că după dans putea să treacă pe la ea. Stăteau alături pe banchetа moale, apropierea ei îl tulbura, dar și mai mult îl tulbura, îl speria chiar, gîndul că *totul* ar putea să se întîmple chiar azi.

Mai avusese femei, dar era cu totul altceva. O fată în casă din vecini, o fetișcană ușuratică din curtea casei lor, fetele de la țară unde se ducea cu taică-său. Cu

acelea era simplu, răspundeau singure de faptele lor. Pe cînd aici, el era răspunzător. Cu Budeaghin nu era de glumit. Poate se puteau căsători, dar saltul era prea înalt, îl speria pe Iura. Și pe urmă, era Lena soția de care avea el nevoie? Nu-și putea închipui familia ei, străină și ostilă, alături de familia lui. Trebuia să mai aștepte. Nu renunțase la ideea de a deveni avocat, de a-și dobîndi independența. Dacă se însoară cu Lena, își ia pe cap o groază de griji.

Opriră în dreptul Clubului. Iura nu știa cum să deschidă portiera mașinii. Răsuci un mîner; apoi altul, dar ușa nu se deschidea. Zîmbind blînd, Lena se aplecă peste el și apăsă mînerul care trebuia:

— La mașina asta mînerele sînt cam incomode.

Încercarea ei de a atenua momentul de stinghereală îl ofensă pe Șarok. De fapt Lena accentuase faptul că el nu călătorise cu asemenea mașini. Se stăpîni. Îi aruncă șoferului o privire rece și o urmă pe Lena în Club. Va face cum va dori, va trăi cum îi place. Acum îi plăcea Lena. Ședea alături de ea și prindea privirile aruncate asupra lor. Era obișnuit cu privirile femeilor, astăzi însă erau altfel — trădau curiozitate față de un bărbat pe care îl remarcase cea mai distinsă femeie de acolo.

Cînta Ruslanova, Henkin citea povestiri de Zoșcenko. Apoi începu dansul. Lena se lăsă condusă. Nu dansa ușor ca fetele celelalte, dar făcea ea însăși haz de stîngăcia ei lipindu-se încrezătoare de el. Lena ieși să-și aranjeze părul. Iura o așteptă lîngă o coloană, cercetînd cu privirea chipurile oamenilor din jur. Mari șefi din industrie, cercetători științifici, vîrfurile intelectualității tehnice din Moscova. Cei ce lucrează la comisariatele poporului se învîrt printre cei de la conducere, primesc lefuri mari, premii, sînt asigurați la magazine speciale pentru distribuirea mărfurilor raționalizate, pleacă în deplasări convenabile. Iura știa bine cît de repede avansează norocoșii care nimeresc după absolvirea facultății în instituțiile superioare și cum trag la ham cei trimiși în producție.

Dar el ce are să obțină la uzină? Să alerge pe la judecătorii, să cerceteze cazuri mărunte privind concedierile

și absențele nemotivate la lucru, procese în legătură cu calitatea proastă a mănușilor de prelată. Cu totul altceva e secția juridică la un comisariat al poporului, la o direcție generală ori la un trust. Procese mari, instanțe înalte. Curțile supreme ale Uniunii și ale republicilor. I-ar putea prinde bine și pentru viitorul lui de avocat. Dar toate acestea mai tîrziu. Deocamdată să scape de repartizarea generală, încolo lucrurile vor merge de la sine.

Acul ceasornicului arăta ora unsprezece. Iura ar fi vrut să se întoarcă la Lena înainte ca portarul să încuie ușa de la intrare.

— N-ai obosit? o întrebă el.

— Mai stăm puțin, îl rugă Lena, zîmbindu-i...

Se făcuse ora unu cînd plecară de la Club. Afară cădea o ploaie rară, plăcută și răcoritoare, numai bună după zăpușeala din sală. Pe sticlele felinarelor se scurgeau șuvițe de apă. Strada era pustie. Numai la clădirea O.G.P.U.* ferestrele erau luminate.

Se apropiară de casa ei.

— Intră, mai stăm de vorbă.

Pe Iura îl uimi cu cîtă simplitate rostise ea aceste cuvinte. O urmă tăcut. Le deschise tot portarul acela bătrînel. N-a întrebat de ce urcă la Budeaghin un om străin la ora asta. Era versat. Nu trebuia să se mire de nimic.

Lena aprinse lumina în antreu, se uită prin ușa întredeschisă a sufrageriei:

— Doarme... Așteaptă-mă în cabinetul tatii pînă mă schimb.

Ea aprinse lumina în cabinet, îi mai zîmbi o dată și îl lăsă singur.

Șarok luă una cîte una cărțile din teancul de pe masă. Un volumaș al lui Lenin cu multe semne între file, cărți de metalurgie. *Petru I* de Aleksei Tolstoi. Nu erau nici un fel de hîrtii oficiale, buletine secrete, cărți interzise pe care numai ei au dreptul să le citească. Nici armă, cum au toți cei ca ei. Iura era sigur că trebuie să fie un Browning, ușor de purtat în buzunarul de la spate. Îl cuprinse dorința să vadă ceva interzis, inaccesibil, să

* Direcția politică de stat unificată, 1932—1934. (Gosudarstvennoe Politiceskoe Upravlenie) (n. ed. rom.)

atingă taina puterii lor. În orice clipă poate intra Lena, trebuie să se grăbească. Trase de sertarul din mijloc al biroului — era încuiat. Le încercă și pe cele laterale. Închise și ele. Abia reuși să-și dea drumul în fotoliu, cînd intră Lena, în bluză albă și fustă albastră, cum se obișnuise s-o vadă.

— Vrei să fac o cafea?

Se mișca pe lîngă el, îl atingea în trecere, îi zîmbea. Cînd se aplecă să-i toarne cafeaua îi zări sînii. Niciodată nu fusese noaptea, singur cu Lena. Niciodată nu mai băuse asemenea cafea și asemenea lichior.

— Mai vrei?

— Nu, ajunge.

El se mută pe divan.

— Șezi și tu aici...

Cu ceașca în mînă se așeză lîngă el. El îi luă ceașca și o puse pe masă. Ea îl privi mirată, mereu zîmbitoare. Și atunci, uitîndu-i-se în ochii speriați, o cuprinse cu obrăznicia unui băiat al străzii și o strînse la piept.

4

În ziua de 7 Noiembrie, Sașa aștepta coloana institutului său pe strada Tverskaia, colț cu Bolșaia Gruzinskaia. Coloanele se mișcau încet. Deasupra capetelor oamenilor fluturau steaguri, pancarte, portrete... Stalin... Stalin... Stalin... Bărbați în vîrstă suflau îngrijorați în trompete, oamenii cîntau cu voci distonante, dansau pe asfalt. Megafoanele amplificau sunetele și zgomotele din Piața Roșie, cuvintele radiocomentatorilor, mesajele adresate de la tribuna Mausoleului, larma entuziastă a demonstranților ce treceau prin piață.

Coloana institutului apăru pe la ora două și se opri. Rîndurile se amestecară. Croindu-și drum prin mulțime, Sașa se apropie de grupa sa. Simți imediat privirile circumspect-curioase ale colegilor. Așa este privit cel care nimerește într-o belea. Nu era din cauza biroului. Era altceva. Nimeni însă nu-i spuse nimic și nici Sașa nu

întrebă. Runocikin păru că vrea să-i vorbească, dar nu putea lăsa pancarta pe care o purta.

— Alinierea! Alinierea! strigară oamenii de ordine. Rîndurile fură numărate. Saşa se aşeză în coada coloanei unde nu erau studenţi din anul lui. De acolo vedea drapelul facultăţii şi placarda purtată de Runocikin şi încă un student. Bătută de vînt, placarda se înfoie, se răsturnă, pînza se încreţi o clipă şi se îndreptă la loc. Coloana porni. Înainte de a ajunge în Piaţă se opriră din nou. Saşa se apropie de grupa lui. Runocikin îi veni în întîmpinare.

— Au scos gazeta de perete.

Mic de statură, cu trupul diform şi ochii încrucişaţi, Runocikin îşi înclina capul într-o parte cînd vorbea.

— Au scos gazeta?! De ce? Aşa ceva nu se mai întîmplase. Cine a scos-o?

— Baulin. Din cauza epigramelor. Discreditarea mişcării fruntaşilor.

Redactor era Runocikin, însă epigramele le propusese Saşa, ba chiar compusese una care îl viza pe şeful grupei, pe Kovaliov: „Munca-ndîrjită e la modă şi firească / Dar el e foarte original / Din mers rămîne fără jurnal / Şi ştie tot, făr' să citească". Celelalte trei epigrame le scrisese Roza Polujan. Lui Borea Nesterov: „O pîrjoală şi un pumn de pilaf / Sînt pentru Boris perfect epitaf", lui Petia Puzanov, că-i place să doarmă şi lui Prihodko, fiindcă umblă cu şmecherii la cursurile de şoferie şi conduce mai mult decît ceilalţi. E adevărat că nu-s versuri geniale şi nici umor nu prea au, dar sînt inofensive. De unde pînă unde „discreditarea mişcării fruntaşilor"?

— Unde văd ei discreditare?

Runocikin îşi înclină capul:

— În epigrame. De ce-i vizează numai pe fruntaşi? Le-am spus că aveam numai fotografiile fruntaşilor; de aceea şi epigramele le erau adresate. Dar de ce lipseşte articolul de fond?

Ideea cu articolul de fond tot a lui Saşa fusese. De ce să se repete mereu aceleaşi lucruri? Să fie un număr vesel, de sărbătoare, care să fie citit, nu să atîrne mohorît pe coridor. Băieţii au fost de acord cu el. Atunci.

Numai Roza fusese mai precaută. Uitîndu-se fix la Saşa îi spusese:

— Mai mine scrie articolul şi semnează-l.

— Te temi de Azizian?

Aşa i-a răspuns Rozei şi uite ce-a ieşit. Încă nu se terminase istoria cu Azizian şi a început alta! Nu-i nimic, o să ne apărăm!

În piaţa Strastnaia, coloana se opri din nou. De aici vor merge fără întreruperi şi oamenii de ordine controlau vigilenţi să nu se fi strecurat străini în coloană. Aliniau, strîngeau rîndurile. Ultima bucată de drum pînă la Piaţa Roşie trebuia parcursă rapid.

Se apropiară de grupă Baulin şi Lozgaciov. Acesta din urmă purta pe braţ banderola roşie de şef al coloanei institutului.

— Pankratov, îl privi Baulin sever, n-ai găsit de cuviinţă să vii la manifestaţie?

Nu avea dreptate. Cei din oraş se alăturau întotdeauna pe drum coloanei. Şi Baulin nici nu putea şti cine dintre miile de studenţi fusese la institut şi cine se alăturase pe parcurs. Despre Saşa însă a aflat. S-a interesat, a căutat, a notat şi a subliniat public vina lui. O nedreptate cu atît mai înjositoare cu cît Baulin conta pe faptul că aici Saşa nu va îndrăzni să-l înfrunte. De ce credea asta?

— Sînt la demonstraţie, precum vedeţi. Nu e o ha-lu-ci-na-ţi-e, răspunse Saşa cu acea politeţe exagerată a băieţilor inteligenţi din Arbat, folosită înainte de o încăierare.

— Vezi să n-o păţeşti, se mulţumi să-l avertizeze Baulin. Şi porni mai departe fără să mai aştepte răspunsul lui Saşa.

Coloanele se revărsau spre Piaţa Roşie în două torente ce ocoleau Muzeul de istorie. Îşi strîngeau rîndurile, grăbeau pasul şi mai că nu alergau ajungînd în piaţă şi despărţiţi fiind de rîndurile compacte ale ostaşilor roşii.

Coloana lui Saşa trecea pe lîngă Mausoleu. În tribună era multă lume, ataşaţi militari în uniforme de gală. Însă nimeni nu-i lua în seamă. Toate privirile erau îndrep-

tate spre Mausoleu. Pe toți îi preocupa un singur gînd: Stalin e aici, îl vor vedea oare?

L-au văzut. I-au văzut fața cu mustăți negre coborîtă parcă din nenumăratele portrete și sculpturi. Stătea nemișcat, cu chipiul tras pe frunte.

Vuietul creștea. Stalin! Stalin! Sașa înainta, ca și ceilalți, fără să-și dezlipească privirile de la el și strigînd: Stalin! Stalin! Trecînd de tribune, oamenii continuau să se uite înapoi, dar soldații îi grăbeau: — Nu vă opriți! Pasul mai mare! Pasul mai mare!

Lîngă catedrala Vasili Blajenîi coloanele se amestecară, mulțimea învălmășită coborî spre rîul Moscova, urcă pe pod, inundă cheiurile. Se încărcau în camioane tobele, alămurile, drapelele și placardele. Toți se grăbeau spre casă. Erau obosiți, flămînzi. Se grăbeau spre Podul de piatră și porțile Precistenskie, spre tramvaie.

În momentul acela vuietul din piață atinsese punctul culminant și ajunse ca un bubuit de tunet pînă la cheiu. Stalin ridicase mîna salutînd demonstranții.

După sărbători a fost fixată o ședință urgentă a biroului de partid împreună cu activul. S-au adunat în sala mică de festivități. La tribună stătea Lozgaciov frunzărind hîrtiile.

— La facultate, începu el, au avut loc două manifestări antipartinice. Prima — atacul lui Pankratov împotriva marxismului în știința despre evidență, a doua — editarea gazetei de perete de către același Pankratov. Părtași i-au fost comsomoliștii Runocikin, Polujan, Kovaliov și Pozdneakova. Comuniștii și comsomoliștii din grupă nu le-au dat riposta cuvenită. Fapt ce demonstrează scăderea vigilenței politice. În numărul de sărbătoare al gazetei, continuă Lozgaciov, lipsește articolul de fond despre cea de-a 16-a aniversare a lui Octombrie, nu se amintește nici o dată numele tovarășului Stalin, portretele fruntașilor sînt însoțite de poezioare ostile, calomnioase. Iată una dintre ele, scrisă, între altele, de însuși Pankratov: „Munca-ndîrjită e la modă și-i firească / Dar el e foarte original / Din mers rămîne fără jurnal / Și știe tot fără să citească". Ce înseamnă „munca e la modă"?

Lozgaciov învălui sala cu o privire severă. Oare la noi munca e o „modă"? Prin munca oamenilor noştri se creează fundamentul socialismului, munca e la noi o chestiune de onoare. Iar pentru Pankratov nu-i decît o nouă „modă". Aşa ceva putea să scrie doar un răuvoitor, unul dornic să-i ponegrească pe oamenii noştri. Cînd te gîndeşti că la şedinţa precedentă a biroului de partid unii au încercat să-l dezvinovăţească pe Pankratov. Ne asigurau că ieşirea lui de la cursul lui Azizian, precum şi apărarea lui Krivoruciko au fost întîmplătoare.

— Cine sînt acei „unii"? întrebă Baulin, deşi ştia foarte bine, ca şi ceilalţi, de altfel, despre cine era vorba.

— Îl am în vedere pe Ianson, decanul facultăţii. Cred că el nu trebuie să scape de răspundere.

— Nu va scăpa, făgădui sec Baulin.

— Tovarăşul Ianson, continuă Lozgaciov, a creat la facultate o atmosferă de îngăduinţă, de nepăsare, şi aşa se face că şi-a putut înfăptui Pankratov diversiunea politică.

— Ruşine! strigă din sală Karev, student în anul patru, băiat simpatic, dar cunoscut de toată lumea ca demagog şi licheluţă.

— Biroul de partid al institutului, încheie Lozgaciov, a reacţionat cu hotărîre şi a scos gazeta de pe perete. Aceasta e o dovadă că, luată în ansamblu, organizaţia de partid este sănătoasă. Hotărîrea noastră fermă şi necruţătoare o va confirma o dată în plus.

Îşi strînse hîrtiile şi coborî de la tribună.

— Redactorul e aici? întrebă Baulin.

Sala se vînzoli, toate privirile căutîndu-l pe Runocikin. Pirpiriul, şaşiul Runocikin urcă la tribună.

— Să ne spui, Runocikin, cum de-ai ajuns aici, rosti Baulin cu obişnuita sa bunăvoinţă sinistră.

— Ne-am gîndit că nu face să repetăm editorialul din gazeta institutului.

— Ce-are a face gazeta institutului? se încruntă Baulin. Cînd pregăteaţi voi numărul, nu apăruse.

— A apărut pe urmă.

— Şi voi ştiaţi cum va fi editorialul?

— Sigur că da.

În sală răsunară rîsete.

— Nu fă pe prostul, se supără Baulin. Cine nu v-a lăsat să scrieți articolul de fond? Pankratov?

— Nu-mi aduc aminte.

— Nu-ți aduci aminte... Și nu v-a mirat asta?

Runocikin ridică din umeri.

— Dar propunerea lui Pankratov să scrieți epigrame v-a mirat?

— Scriam și înainte.

— Îți înțelegi greșeala?

— Dacă e să judecăm ca tovarășul Lozgaciov, o înțeleg.

— Dar dumneata cum judeci?

Runocikin tăcu.

— Face pe prostul! strigă iar Karev.

Baulin se uită în hîrtiile din fața lui.

— Pozdneakova e aici?

Pozdneakova, o fată frumușică, urcă la tribună zîmbind.

— Ce pot să spun? Sașa Pankratov a hotărît să nu scriem articolul de fond. El e secretarul organizației comsomoliste, trebuie să-l ascultăm.

— Dar dacă v-ar fi spus să săriți de la etajul cinci?

— Eu nu știu să sar, răspunse Nadia și credeam că...

— Nu credeai dumneata nimic, o întrerupse Baulin. Sau dumitale îți place cînd își bate cineva joc de fruntașii la învățătură?

— Nu.

— De ce nu te-ai opus?

— Nu m-ar fi ascultat.

— Dar de ce n-ai venit la comitetul de partid?

— Eu... Pozdneakova duse batista la ochi. Eu...

— Bine, treci la loc! Baulin își consultă din nou hîrtiile: Polujan!

— Ce să-i mai ascultăm pe ei? Mai bine să răspundă Pankratov singur! se auziră voci din sală.

— Vom ajunge și la el. Vorbește, Polujan!

— Consider cele întîmplate drept o mare greșeală, începu Roza.

— Sînt tot soiul de greșeli!

— Socot că e o greşeală politică.

— Aşa trebuia să spui de la-nceput, să nu aştepţi să fii trasă de limbă.

— Socot că e o greşeală politică. Rog numai să se ia în considerare că eu am propus să se scrie articolul de fond.

— Dumneata crezi că asta te scuză? Te-ai spălat pe mîini, ai vrut să te pui la adăpost, dar nu ţi-a păsat că va atîrna pe perete asemenea bazaconie! Ai scris şi dumneata epigrame?

— Da.

— Cui?

— Nesterov, Puzanov, Prihodko.

— Unul e lacom, altul somnoros, celălalt şmecher. Consideri că aşa se cinsteşte mişcarea fruntaşilor?

— E greşeala mea, murmură Roza.

— Treci la loc! . . . Kovaliov!

Kovaliov, palid, ieşi la tribună.

— Trebuie să recunosc cinstit: înainte de a veni aici nu-mi era pe deplin clară esenţa politică a acestui caz. Mi se părea o glumă: proastă, nelalocul ei, dar o glumă. Acum văd că am fost cu toţii o unealtă în mîinile lui Pankratov. E drept că şi eu am insistat asupra articolului de fond. Dar, cînd a venit vorba despre epigrame, am tăcut. Epigrama mă viza pe mine şi mi s-a părut că, dacă mă voi opune, băieţii vor crede că fug de critică.

— Te-ai sfiit? zîmbi ironic Baulin.

— Da.

— Kovaliov a venit imediat la birou şi a relatat cum s-au petrecut lucrurile, observă Lozgaciov.

— Mai bine ar fi venit înainte de a se afişa gazeta, replică Baulin.

Se ridică Siverski, lectorul de topografie. Sasa niei nu bănuise că e membru de partid. Acest om tăcut cu ţinută de militar, în pantaloni albaştri de cavalerist şi cămaşă caucaziană lungă şi albă, i se păruse mai degrabă un fost ofiţer al armatei ţariste.

— Kovaliov! Zici că ţi-a fost oarecum să obiectezi împotriva epigramei care te viza pe dumneata?

— Da.

— Atunci de ce n-ai obiectat împotriva celorlalte epigrame?

— Întrebare demagogică! răsună glasul lui Karev.

— Încurcă treburile! mai strigă cineva.

Baulin făcu un gest larg cu mîna spre sală:

— Auziți, tovarășe Siverski, cum califică adunarea întrebările dumneavoastră?

— Am vrut să-i spun tovarășului Kovaliov că n-ar fi trebuit să-și înceapă viața în felul ăsta, rosti calm Siverski și se așeză.

— Puteți lua cuvîntul în cadrul dezbaterilor, răspunse Baulin. Și acum să-l ascultăm pe organizatorul principal. Poftim, Pankratov!

Saşa era în ultimele rînduri, printre studenții de la alte facultăți. Asculta și se gîndea ce să vorbească. Se așteaptă de la el recunoașterea greșelilor. Vor să audă cum se va pocăi, în ce fel se va justifica. Îi părea rău de ceea ce se întîmplase? Da, îi părea rău. Ar fi putut să nu se pună rău cu Azizian, ar fi putut să scoată gazeta așa cum o scoseseră întotdeauna. Și n-ar mai fi fost toată istoria asta stupidă care a izbucnit atît de neașteptat în viața lui și a prietenilor lui. Trebuie să reziste, să-și apere camarazii, să se facă ascultat. Aici nu e vorba doar despre Baulin, Lozgaciov și Karev, aici e vorba și despre Ianson, Siverski, aici sînt și prietenii lui, alături de el.

În sală se lăsă liniștea. Se întoarseră la locurile lor și cei care ieșiseră la fumat. Mulți se ridicaseră în picioare să vadă mai bine.

— Mi s-au adus învinuiri grave, începu Saşa. Tovarășul Lozgaciov a vorbit despre diversiune politică, manifestare antipartinică, ostilitate...

— Și a avut tot temeiul! strigă cineva din sală, poate Karev. Saşa hotărî să nu ia în seamă strigătele.

Baulin bătu cu creionul în masă.

— Docentul Azizian, continuă Saşa, n-a știut să îmbine în cursurile lui latura teoretică și cea practică, așa încît ne-a lipsit de cunoașterea unor importante capitole.

Azizian sări în picioare, însă Baulin îl opri cu o mișcare a mîinii.

— Despre gazeta de perete. În calitate de secretar

al organizației comsomoliste port întreaga răspundere pentru acest număr.

— Uite-l ce generos e! strigară din sală. Prefăcutul!

— Eu am spus că nu trebuie articolul de fond, eu am propus epigramele și am scris una dintre ele. Băieții au putut lua asta drept o indicație.

— Indicație? De la cine ai primit-o? întrebă Baulin ațintindu-l cu privirea.

În primul moment Sașa nu înțelese întrebarea. Cînd îi pricepu sensul, răspunse:

— Sînteți în drept să-mi puneți orice întrebare, cu excepția celor care mă jignesc. Deocamdată nu sînt exclus.

— Te vom exclude, n-avea grijă! se auzi din sală. De data asta era, cu siguranță, Karev.

— Mai departe. Articolul de fond nu l-am scris fiindcă nu vroiam să repetăm ceea ce avea să fie în gazeta institutului și în buletinul facultății. Acolo sînt gazetari mult mai pricepuți...

— Judecînd după epigramă, dumneata ești chiar și poet, replică zeflemitor Baulin.

— Scribule! se auzi iar din sală.

— Am comis o greșeală, reluă Sașa. Articolul de fond trebuia scris. Cît despre epigrame, nu conțin nimic condamnabil. Atîta doar că le-am plasat sub fotografiile fruntașilor și pot fi denaturate.

— De ce le-ai pus acolo?

— M-am gîndit să-i înveselim pe băieți de sărbătoare.

Toți izbucniră în rîs.

— Însă acuzația de diversiune o resping categoric.

— Spune, Pankratov, ai apelat la ajutorul cuiva?

— Nu.

Baulin se uită la Glinskaia, apoi la Sașa.

— Te-ai adresat lui Budeaghin, locțiitorul comisarului poporului?

— Nu.

— Atunci de ce a intervenit pentru dumneata pe lîngă direcția institutului?

Sașa n-ar fi vrut să-l amestece pe Mark în povestea asta, dar n-avea altă ieșire.

— I-am povestit totul lui Reazanov, unchiul meu, iar el se vede că a vorbit cu Budeaghin.

— Se vede că... repetă Baulin în zeflemea. Dar, după cîte știu, Reazanov e undeva în Răsărit.

— Venise la Moscova.

— Reazanov vine întîmplător la Moscova, dumneata îi povestești întîmplător, el vorbește întîmplător cu Budeaghin, Budeaghin îi telefonează întîmplător tovarășei Glinskaia... Nu-s prea multe întîmplări, Pankratov? N-ar fi mai cinstit să recunoști: da, am căutat căi ocolite.

— Am spus cum a fost în realitate.

— O scaldă! Nu e sincer! Nu-i cinstit!

Lui Karev i se alăturară încă vreo cîțiva cu gură mare.

— Mai ai ceva de spus?

— Am spus tot.

— Treci la loc!

Sașa coborî de la tribună.

— Cine vrea să ia cuvîntul? întrebă Baulin.

— Ianson! Ianson! Să vorbească Ianson!

Ianson se îndreptă spre tribună cu o expresie de supărare pe față.

— Tovarăși, chestiunea pe care o discutăm e foarte serioasă.

— Asta o știm deja! se auziră strigăte din sală.

— Dar trebuie să deosebim urmările obiective de impulsurile subiective.

— E totuna!

— Lasă filosofia!

— Nu, nu e totuna. Permiteți-mi să-mi închei gîndul...

— Nu permitem! Ajunge!

Se ridică din nou Siverski.

— Tovarășe Baulin, chemați-i la ordine pe indisciplinați. Nu se poate lucra în asemenea atmosferă.

Baulin se prefăcu a nu fi auzit observația.

— Pankratov s-a situat pe o poziție apolitică, altfel spus, o politică de mic-burghez, mărginită, continuă Ianson cu încăpățînare.

— Prea puțin! Puțin! strigă Karev.

— Așteptați, tovarăși, se enervă Ianson. Ascultați!

— N-avem ce asculta!

— Pentru a califica aceste acțiuni drept antipartinice, pentru a le putea numi diversiune politică, trebuie să găsim la Pankratov elementul premeditării. Numai în cazul intenției...

— Nu încurca lucrurile!

— Vorbește despre tine, despre rolul tău!

— Așadăr, a vrut oare Pankratov să dăuneze cauzei partidului? Eu cred că n-a avut o intenție conștientă.

— Împăciuitoristule! Lasă mușamalizarea!

— Tovarășe Ianson, interveni Baulin, sînteți rugat să relatați despre propriul dumneavoastră rol în această poveste.

— N-am avut nici un rol. Nu eu am făcut gazeta și nici n-am sancționat apariția ei. Docentul Azizian nu mi s-a adresat mie, ci dumneavoastră.

— Dar de ce n-ați scos gazeta de pe perete?

— Am impresia că dumneavoastră ați văzut-o primul.

— Și de ce nu dumneavoastră? Se pare că sînteți mai aproape.

Ianson ridică din umeri.

— Dacă dați importanță și la asta...

— Destul! Ajunge!

Ianson mai zăbovi o clipă, ridică încă o dată din umeri și se întoarse la locul lui.

Baulin nu se duse la tribună: vorbi de la masa prezidiului. Numai vestonul și-l atîrnă pe spetează scaunului, rămînînd în cămașa căzăcească. Acum nu mai zîmbea, îi pierise orice urmă de ironie. Începu cu un ton răspicat și categoric:

— Pankratov conta pe lipsa noastră de atitudine. Pe înalți protectori. Era sigur că organizația de partid va ceda în fața lor. Însă pentru organizație cauza partidului, puritatea liniei sale sînt mai presus de orice nume, de orice autoritate.

Făcu o pauză contînd pe aplauze. Răsunară două tentative răzlețe și Baulin, prefăcîndu-se că nu se lasă aplaudat, continuă:

— Ți-e și rușine să te uiți la comsomoliștii Runocikin, Pozdneakova, Polujan, Kovaliov. Unde mai pui că ăștia sînt inginerii, specialiștii sovietici de mîine. Iată ce oameni politicește neajutorați, lipsiți de principalitate a educat tovarășul Ianson. Iată de ce devin atît de ușor o jucărie în mîinile dușmanului de clasă. Iată ce învinuire îi aducem lui Ianson. Dumneata, tovarășe Ianson, ai creat un teren propice pentru de-alde Pankratov... Chiar și aici încerci să-i aperi. Și asta *dă de bănuit.*

5

Iura îi ceru Lenei să păstreze secretul asupra relațiilor lor. El o iubește, ea îl iubește — nu-i destul? Tocmai de aceea îi ocolea părinții, casa, prietenii. Lena nu insista ca să nu-i rănească amorul propriu.

Tatăl său nu-i dădea voie să aducă fete acasă, dar acum era vorba despre fiica unui comisar al poporului. Nu era de colo! *Așa ceva* Iura nu mai avusese. Bătrînii se purtau discret față de Lena. Vine fata la băiatul lor, mă rog, sînt tineri. Dacă se vor potrivi și se vor înțelege, se vor căsători, dacă nu — se va duce fiecare în drumul lui. Încercau să fie în pas cu vremea. Iar dacă se vor căsători, va trebui să-și respecte socrii, chiar dacă-i fiică de comisar, să zică mulțumesc: la astea care se bagă în așternut înainte de nuntă nu se prea înghesuie flăcăii cu însuratul.

Lena le luă discreția drept un semn al demnității. Părinții lui Iura i se păreau deosebiți. Tatăl — un maistru frumos, cu prestanță. Mama — o bătrînică evlavioasă, cu un mod patriarhal de viață. O cu totul altă lume, oameni simpli, din popor.

Uneori comentau scrisorile lui Vladimir de la canalul Marea Albă — Marea Baltică. Scrisorile unui deținut de drept comun care începeau cu „dragă tăticule" și „dragă mămică" sau „scump și drag frățior Iura". Scrisori plîngărețe de pușcăriaș despre tinerețea pierdută, despre visul de „a zbura ca pasărea cea liberă". Iura se încrunta, jenat. Pe Lena, însă, o înduioșa atenția mohorîtă a tată-

lui, îngrijorarea amară a mamei, stoicismul cu care Iura suporta această complicație a vieții sale.

Lenei îi plăcea totul: mîncarea lor simplă, felul cum își spăla tatăl mîinile de cretă, cum își scutura scamele de pe haine, cum se așeza la masă cu gravitatea omului muncitor pentru care masa în sînul familiei era răsplata trudei sale grele. Îi plăcea că lui îi punea mama prima bucată în farfurie, doar el era întreținătorul familiei. Apoi lui Iura că e bărbat și muncește, apoi Lenei că e musafir. Mama se mulțumea cu ce rămînea. Ea e mereu la bucătărie, nu rabdă de foame. O familie bine închegată, unită, care nu semăna deloc cu familia ei unde fiecare își trăia viața lui și nu se vedeau cu săptămînile.

Uneori se ducea cu Iura la „Metropol" să-l asculte pe Skomorovski, la „Grand-Hotel" să-l asculte pe Țfasman. Lena ținuse să împartă cheltuielile, și ea muncea și primea leafă, nu era tovărășește să nu contribuie. Iura primi cu îngăduință. Îl măgulea, de altfel, că o fată atît de frumoasă își cheltuie banii cu el. Îl măgulea și atenția ospătarilor. La mesele alăturate se aflau femei frumoase și bărbați eleganți, cînta o orchestră de jazz; la „Metropol" se stingea lumina și rămîneau doar reflectoare colorate îndreptate spre ringul de dans din jurul unui havuz. Iura îi zîmbea Lenei, îi strîngea mîna. Se bucura că se aflau în centrul atenției tuturor.

Pleca de la el noaptea tîrziu și, dacă ar fi fost după ea, n-ar fi plecat deloc. Noaptea poarta se încuia, trebuia să sune. Apărea portarul somnoros, cercetînd-o bănuitor de fiecare dată. Ea îi strecura o rublă în palmă și o zbughea în stradă. Pe străzile Arbatului răsunau vesel în noapte bătăile tocurilor ei. Cei de acasă vor observa întoarcerea ei tîrzie. Își dădeau seama ce se întîmplă, dar n-o întrebau nimic. Taică-său nu-l simpatizează pe Iura, vorbește în doi peri despre el de fiecare dată. Ba chiar cu dispreț. La urma urmei, e doar problema ei. Ea ține la ai ei, dar la o adică va pleca de acasă fără să stea mult pe gînduri.

La începutul lui decembrie Iura a fost chemat la comisariatul poporului pentru justiție. În camera mare a serviciului de cadre, cu o mulțime de mese goale, îl pri-

mi o femeie între două vîrste, roşcovană şi slăbuţă, cu o faţă mică şi extrem de mobilă. Se prezentă: Malkova, şi-i arătă lui Iura un scaun în faţa biroului ei.

— Termini institutul, tovarăşe Iura. Curînd va avea loc repartizarea. Aş vrea să aflu mai multe despre dumneata. Te rog, povesteşte.

Ca să nu fie trimis în justiţie ori procuratură, Iura trebuia să-i facă o impresie favorabilă Malkovei. Inerţia autoconservării, dorinţa de a-şi face un portret ireproşabil, fără pată, de a ascunde tot ce putea fi compromiţător erau tendinţe consolidate de-a lungul anilor. Iura începu să vorbească aşa cum vorbea întotdeauna despre sine: era fiul unui muncitor de la o fabrică de confecţii, el însuşi în trecut, fost strungar. Comsomolist. Sancţiuni nu are; există şi o complicaţie: are un frate condamnat pentru furt. Ultima mărturisire dădu un aer de şi mai mare sinceritate povestirii sale despre sine.

Malkova îl ascultă cu atenţie, apoi, strivind restul de ţigară în scrumieră, îl întrebă:

— Cum s-a întîmplat că dumneata, comsomolist fiind, l-ai scăpat pe fratele dumitale din mînă?

— Cînd a fost judecat aveam abia şaisprezece ani.

— În timpul revoluţiei tineri de şaisprezece ani comandau regimente.

Malkova rosti ultimele cuvinte de parcă ea însăşi comandase un regiment la şaisprezece ani. Poate o fi chiar comandat?! Se ţinea dreaptă ca un soldat femeia asta slăbănoagă în scurtă de piele şi cu ţigara între dinţi... Ei şi? Toţi trebuie să comande? N-ar ajunge regimentele! Cînd te gîndeşti că de sfrijita asta roşcovană depinde dacă va fi trimis la uzină sau va fi aruncat undeva, la dracu-n praznic. La institut se vorbeşte că toată promoţia va fi repartizată în Siberia de Răsărit şi de Apus.

Iura zîmbi.

— Fratele e cu mult mai mare, cum puteam să-l influenţez?

Malkova răvăşi hîrtiile de pe birou pînă o găsi pe cea pe care o dorea.

— Direcţia generală a industriei chimice vă cere la muncă juridică în economie. Cum se explică?

— Înainte de institut am lucrat la uzina chimică. Ei au nevoie de un jurist. În răstimpul ăsta n-am pierdut legătura cu uzina, de-aceea m-au și cerut.

Malkova se încruntă:

— Toți vor să rămînă la Moscova. Dar cine să lucreze în provincie? În organele justiției și ale procuraturii?

Iura vorbi rar, cumpănind fiecare cuvînt:

— Pentru munca în organele justiției și ale procuraturii e nevoie de încredere, de o reputație ireproșabilă. Cînd ai un frate la închisoare s-ar putea să nu te bucuri de o asemenea încredere.

— Pentru munca în organele justiției și ale procuraturii în primul rînd trebuie să fii un adevărat om sovietic — rosti sentențios Malkova. Ce amestec are aici istoria cu fratele dumitale?

— Păi, m-ați întrebat cum de mi-a scăpat din mînă. Afară de asta, cred că și industria are nevoie de juriști cu carte.

Malkova se ridică și spuse:

— Am să raportez despre cazul dumitale șefului direcției. Pe urmă va hotărî comisia de repartizare.

Se ridică și Iura:

— Sînt gata să lucrez acolo unde voi fi trimis.

— Cred și eu, zîmbi ironic Malkova. Doar ai primit bursă, trebuie să plătești.

— Sigur că aș vrea să rămîn la Moscova, vorbi hotărît Șarok. Aici îmi sînt părinții — oameni bătrîni și bolnavi pentru care sînt, de fapt, unicul sprijin. Aceasta, însă, continuă arătînd hîrtia de pe masă, e inițiativa uzinei. Au nevoie de un jurist care să cunoască problemele industriei chimice.

— Toți cei care vor să rămînă la Moscova găsesc argumente solide, replică Malkova. Și pentru toți vin cereri de felul ăsta.

Tăcu un timp, apoi adăugă pe neașteptate:

— Organizația de partid a institutului vă recomandă, însă, pentru altă muncă. Tot aici, la Moscova.

— Nu știu nimic despre asta... Aș putea afla unde anume?

Malkova răspunse evaziv:

— Sînt locuri vacante... La procuratură, de exemplu. Dumneata preferi uzina?

— Da, prefer uzina. Acolo am lucrat, am crescut, de acolo am fost trimis la învățătură. Uzinei îi datorez multe.

Demnitatea cu care rostise aceste cuvinte o îmbună pe Malkova:

— Vom ține seama de dorința dumitale și de cererea Direcției generale a industriei chimice. Oricum, comisia își va spune cuvîntul.

De o femeie ca asta depinde soarta lui! Dumneaei o fi venit de pe undeva din Orehovo-Zuevo, iar pe el, moscovit de baștină, l-ar trimite unde și-a înțărcat dracul copiii. Bine zice taică-său: „Au năvălit țăranii în Moscova, dar ce să facă orășenii s-au întrebat, oare?" Și îl mai și zgîndăre, cică a fost recomandat să lucreze la procuratură în Moscova. E clar că minte... Sau poate nu?... Are locuință în Moscova, se ține seama și de asta...

Dar chiar dacă l-au recomandat nu înseamnă că va fi imediat și angajat. Pot să-l întrebe de frate-său. Într-o adevărată familie de muncitori, de proletari, nu trebuie să existe criminali! Înseamnă că e ceva cu familia aceea, că e atinsă de viciu. Ce, nu sînt atîția *de-ai noștri*, verificați?

Imaginea avocatului independent, creată de romantismul adolescenței, pălise cu timpul. Practica la judecătorie l-a ajutat să vadă și reversul medaliei. Îi cunoscuse pe avocații cu renume nu numai în timpul strălucitelor pledoarii, ci și în forfota proceselor, în goana nesățioasă după onorarii. Îi văzuse cum se lingușesc pe lîngă secretare, cum se căzneau pentru cinci ruble să dea consultații juridice unor bătrîne grele de cap. Le știa prețul luxoaselor cabinete de acasă care, după plecarea clienților, erau transformate în sufragerii și dormitoare. Și totuși, numai această viață îl atrăgea.

Straniu, dar gîndul că cei de la „instanțe" ar fi gata să renunțe la el îi rănea orgoliul. Se simțea neglijat. Pentru „ai lor" sînt rezervate funcții înalte pe cînd el, executant docil, va face salahorie. În cel mai fericit caz se vor milostivi și-l vor lăsa „jurisconsult" la uzină, cum spusese Budeaghin în bătaie de joc.

Despre chemarea la comisariatul poporului pentru justiție Șarok nu vorbi nimănui. Lena îi observă îngrijorarea. Erau la teatru. Abia izbutiseră să procure două bilete la spectacolul *Negrul*.

— Ce te frămîntă?

Lena îl cerceta cu privirea ei profundă, iubitoare. Iura îi zîmbi uitîndu-se în jur, chipurile, să nu-i deranjeze pe vecini.

Acasă, cu capul culcat pe brațul lui, îl întrebă din nou ce are. El îi răspunse că nimic deosebit, pur și simplu sînt greutăți în legătură cu chemarea lui la uzină.

— Dacă vrei, vorbesc cu tata, propuse Lena.

— Ivan Grigorievici a făcut tot ce-a putut.

Ea nu insistă, înțelegea că taică-su nu va face mai mult decît făcuse.

— Ieri a fost Saşa pe la noi. Îmi pare rău pentru el, oftă Lena.

— Dar ce s-a întîmplat?

— Cum, nu știi? A fost exclus din comsomol și din institut.

Iura se ridică într-un cot:

— Acum aud pentru prima oară

— Nu l-ai întîlnit?

— Nu l-am văzut de mult.

Iura mințea. Îl văzuse pe Saşa de curînd, dar acesta nu-i spusese nimic. De aceea nu vroia să-i spună Lenei despre întîlnire.

— Din cauza poveștii cu lectorul de contabilitate?

— Da. Și din cauza gazetei de perete.

— Ce-a scris?

— Niște versuri.

— Scrie și versuri?

— Le-a scris el ori erau ale altcuiva. Nu știu exact, era grăbit, n-a stat să-mi explice amănunțit. Îmi pare rău de el.

Saşa Pankratov exclus! Cît de devotat era omul ăsta și i-au făcut-o! Om activ și dîrz și cum a dat beleaua peste el. Nici măcar Budeaghin nu l-a ajutat. Și unchiul lui, Reazanov, e cineva. Nu-i de glumit. Dacă și pe Saşa...

Cine-l va ajuta pe el, pe Șarok, dacă i s-ar întîmpla ceva? Tatăl, croitorul? Fratele, pușcăriașul? El nu se vîră peste tot ca Sașa, și totuși... Mai bine n-ar fi refuzat procuratura, acolo nu l-ar putea atinge nimeni, dimpotrivă, ar atinge el pe cine ar dori. N-ar scăpa nimeni din mîinile lui...

A doua zi Iura se întîlni în poartă cu Sașa.

— Salut!

— Noroc!

— Am auzit că ai neplăceri la institut.

— De la cine ai auzit?

— M-am întîlnit cu Lena.

— Totul s-a rezolvat, răspunse Sașa posac.

— Da? Atunci e bine. Șarok nu-și ascunse surîsul batjocoritor. Repede ai reușit să le rezolvi.

— Am reușit. Salutare.

6

„Totul s-a rezolvat". Așa le răspundea Sașa tuturor, cum îi răspunsese și lui Iura. Nu vroia să ajungă nici un zvon la urechile maică-si.

Ordinul semnat de Glinskaia a fost afișat a doua zi după ședința biroului. Sașa, „organizator al unor manifestări antipartinice", era exmatriculat. Runocikin, Polujan și Pozdneakova erau pedepsiți cu mustrare, Kovaliov primea avertisment.

Mecanismul se pusese în mișcare. Se căutau documente, se pregăteau relații. Lozgaciov, numit decan în locul lui Ianson, îi eliberă grăbit și chiar prevenitor matricula, fața lui netedă părînd să spună că, personal, nu are nimic cu el, împrejurările au fost de vină, dacă va fi reabilitat el ar fi sincer bucuros.

În grupă Sașa își luă rămas bun de la toți, doar lui Kovaliov nu-i întinse mîna:

— Nu vreau să am de-a face cu ticăloși.

Runocikin fu de părere că, într-adevăr, Kovaliov e un ticălos și că, de altminteri, toți sînt niște nemernici. Măruntul și diformul Runocikin nu se temea de nimeni.

Se auzi soneria. Coridorul rămase pustiu. Nimeni nu se mai sinchisea de Saşa. Avea actele în mînă, nu-i mai lipsea decît o ştampilă şi putea pleca.

Krivurociko încă mai era director-adjunct pentru probleme administrative. În timp ce aplica ştampila îi spuse cu voce scăzută:

— Informaţiile standard pentru decembrie au fost deja expediate la biroul de cartele.

— Vă mulţumesc, răspunse Saşa. De obicei listele se trimiteau mai tîrziu, Krivoruciko voise să-l asigure că va primi cartela de alimente. Ar fi putut să-l lase fără cartelă. Deci, pînă la sfîrşitul lui decembrie mama n-avea să bănuiască nimic. Şi pînă atunci îl vor reabilita.

Umblătură multă pe la tot felul de uşi, aşteptări chinuitoare în săli de primire pe la instituţii, figuri neîncrezătoare, promisiuni mincinoase că se vor lămuri lucrurile. Nimeni, însă, nu dorea într-adevăr să le lămurească fiindcă a anula o excludere însemna a-ţi asuma o responsabilitate — şi cui îi trebuia aşa ceva?

La comitetul raional se ocupa de problema lui o oarecare Zaiţeva, o femeie tînără, drăguţă. Saşa ştia despre ea că joacă bine baschet, deşi nu-i prea înaltă. Zaiţeva îl ascultă pe Saşa, îi puse cîteva întrebări, fără importanţă, în aparenţă, şi referitoare la Krivoruciko, îl sfătui să aducă referinţe de la uzina unde a lucrat înainte. Îl mai preveni că problema va fi luată în discuţie de biroul comitetului de partid şi de biroul comsomolului.

În drum spre uzină îi veniră în minte vremurile de odinioară: sculatul în zori, prospeţimea matinală a străzii, torentul de oameni intrînd pe poarta uzinei, pustietatea rece a halei. Tehnica nu fusese niciodată pasiunea lui, dar vroia să muncească la uzină. Îl atrăgea cuvîntul „proletar", apartenenţa la măreaţa clasă revoluţionară. Începutul vieţii — poetic şi de neuitat.

Chiar din prima zi fusese trimis la încărcarea vagoanelor urgente. Ar fi putut refuza. Iura Şarok, de pildă, a refuzat şi a fost trimis ucenic de frezor la secţia mecanică. Saşa însă s-a dus. Au uitat de el acolo şi nici el nu le-a adus aminte. Cineva trebuia să încarce şi vagoa-

nele. Viața părea atunci nesfîrșită, avea totul înainte, tot viitorul. În scurtă și cu mănuși de prelată, pe ploaie și pe zăpadă, pe arșiță sau ger, descărcase vagoane pe terenul descoperit al stației de mărfuri. Ar fi făcut orice era util pentru țară. Îl disprețuia pe Iura cel curățel care se aranjase în hala caldă și luminoasă.

Dădeau buzna, toată brigada, în cantină. Lumea se ferea de ei. Scurtele și pufoaicele le erau murdare de vopsea, cretă, alabastru, cărbune. Făceau gălăgie, înjurau. Șașa își aminti de Morozov, fost comandant de divizie, un om liniștit care ieșise din partid fiindcă nu era de acord cu *noua politică economică** și care, mai tîrziu, a dat-o pe beții. Și de Averkiev, brigadierul lor, căzut și el în patima beției fiindcă îl părăsise nevasta. De alți cîțiva care abandonaseră și ei cursa. Nu umblau după cîștig. Erau mulțumiți să capete destul pentru o sticlă de vodcă. Munca în acord nu le plăcea. Se luau la harță cu șeful de echipă, se tîrguiau pentru o comandă mai ușoară, preferau să fie plătiți cu ora. Dar cel mai mult le plăcea „lecția" — adică o anumită sarcină după îndeplinirea căreia puteau pleca. Atunci lucrau repede, din toate puterile, pentru a o putea șterge cît mai devreme. Șașa nu-i socotea muncitori adevărați, dar avea o înțelegătoare îngăduință față de oamenii aceștia obidiți de soartă. Umblau cu șiretlicuri la primirea comenzilor de lucru, însă niciodată nu căutau să se înșele unii pe alții. Nu aruncau povara pe umerii tovarășului lor. Cu toate că Șașa nu bea împreună cu ei, nu povestea anecdote de cazarmă, nu se dedă la măscări, se purtau bine cu el.

Această brigadă de „strînsură", de adunătură, de nimica era trimisă de obicei la lucrări ocazionale, uneori însă și la încărcarea vagoanelor cu produse finite — butoaie cu vopsea. Se întîmpla ca multă vreme să nu fie vagoane goale și butoaiele cu vopsea se adunau în stive înalte pe platoul stației de mărfuri. Apoi soseau în fine vagoanele, eșalon după eșalon, și erau folosite la încărcat toate brigăzile, inclusiv cea a lui Averkiev, în care lucra Șașa. Butoiul cu vopsea cîntărea optzeci de kilograme. Erau rostogolite pe o punte de scînduri pînă în

* NEP = Novaia Economiceskaia Politika (n. ed. rom.)

vagon și puse unul lîngă altul în trei straturi suprapuse. Puntea era abruptă, butoiul trebuia urcat în fugă, ridicat în picioare și pus lipit de celelalte ca să încapă un anumit număr. Să rostogolești timp de opt ore butoaie de optzeci de kilograme fără să-ți îndrepți spinarea, să le urci pe puntea pieptișă, să le pui în picioare, e o muncă grea. Mai trebuie să te și grăbești fiindcă din urmă vine tovarășul tău care nu te poate aștepta fiindcă și el trebuie să urce în puntea și dacă te codești o secundă ții în loc tot lanțul, strici ritmul. La început Saşa nu izbutise să pună din prima încercare butoiul la locul cuvenit. I-au arătat cum trebuie apucat de la bază cu amîndouă mîinile, ridicat dintr-o smucitură și răsucit pe muchie. Curînd nu mai împiedica pe nimeni.

De obicei la cărat vopsea lucrau două brigăzi. Prima, o brigadă de tătari din părțile Ulianovskului, veniți după cîștig. A doua, de ruși, hamali de meserie, și ei interesați de cîștig. Încărcatul vopselei era bine plătit. Odată, la împărțirea comenzilor de lucru, Malov, șeful de echipă, spusè:

— Averkiev, trimite un om în prima brigadă, s-a îmbolnăvit unul de-al lor.

— Du-te tu, i s-a adresat Averkiev tătarului Gainulin.

— Nu mă duc, răspunse Gainulin.

— Livșiț!

Livșiț, un evreu zdravăn din Odesa, cu fruntea îngustă, refuză printr-o glumă:

— Nu mă pot duce la ei că nu mănîncă porc.

Lui Malov îi sări țandăra.

— N-am timp de tratativele voastre. Dacă nu-l trimiteți voi pe unul, îl numesc eu.

Malov era un om hotărît, comandant de pluton demobilizat. Semăna a luptător. Fost hamal, știuse să supună pînă și zurbagia brigadă a lui Averkiev:

— Numește, răspunse Averkiev.

Privirea lui Malov se opri asupra lui Saşa.

— Pankratov, te duci în brigada întîia!

Malov nu-l avea la inimă. Poate fiindcă nu-i plăceau hamalii cu studii. Saşa era socotit aici cel mai învățat

— terminase nouă clase. Malov se uita la el întrebător și dispreţuitor în acelaşi timp, aşteptînd să-i audă refuzul. Dar Saşa spuse:

— Bine, mă duc.

— Te vîri peste tot, observă nemulţumit Averkiev.

Tătarii nu rostogoleau butoaiele, ci le cărau în spate. Alergau cu ele pe podişcă, urcau în vagon şi le aşezau exact la loc. Aşa era mai rapid, dar munca era îngrozitoare. Să alergi cu butoiul rotund de optzeci de kilograme în spinare pe puntea abruptă, să-l arunci în aşa fel încît să nu-ţi cadă pe picioare şi să se aşeze unde trebuie, să-ţi păstrezi toată ziua locul şi ritmul, nu-i uşor. Ţi se pare că acuşi-acuşi îţi alunecă butoiul de pe spinare, că te va trage după el şi te vei prăbuşi, dar nu te poţi opri nici o clipă. Auzi în spate răsuflarea grea a tovarăşului, mirosul de sudoare. Dacă ai ezita o clipă, s-ar izbi de tine. Te opinteşti din toate puterile, urci puntea în fugă, intri în vagon, pui jos butoiul şi fugi înapoi, să nu rămîi în urma hamalilor puternici, cu experienţă, care nu cruţă pe nimeni, cu atît mai puţin pe tine, un străin.

Semnalul pentru masă! Saşa se prăbuşi lîngă stiva de butoaie. Cercuri roşii pluteau în faţa ochilor, un vuiet monoton îi sfredelea capul. Ba aţipea, ba se trezea. Şi cînd se trezea nu se gîndea decît la clipa în care va trebui să se ridice, să se aşeze în spatele zdrahonului de tătar roşcovan pe care l-a urmat de dimineaţă şi să alerge iar cu butoiul în spinare pe puntea şubredă. Ştia că nu va mai fi în stare să lucreze încă patru ore, că se va prăbuşi pe punte. Ar fi putut să se ducă la birou şi să spună că a fost trimis aici la calificare, nu să care butoaie de optzeci de kilograme. Că a fost trimis în secţie, în producţie. La mama dracului! S-a oferit benevol pentru munci urgente, dar nici să-l ţină atîta hamal... Ar fi putut... dar ştia la fel de bine că îndată ce va răsuna sirena, se va aşeza în urma tătarului roşcovan, va înhăţa butoiul şi-l va căra în vagon.

Muncitorii se întorceau de la cantină. Înseamnă că aproape s-a terminat pauza. Printr-un efort de voinţă se ridică, începu să-şi mişte mîinile, picioarele, capul. Îl

durea tot trupul, parcă nu era al lui. Se auzi strigat. Ridică privirea și-l văzu în fața lui pe brigadierul Averkiev împreună cu hamalul Morozov, fostul comandant de divizie. Se vede că băuseră în timpul pauzei. Ochii albaștri ai lui Morozov păreau și mai albaștri și mai visători.

— Mănîncă! Averkiev îi aruncă pe genunchi o bucată de pîine și una de slănină.

— Mulțumesc.

— Butoiul pune-l în lungul spinării, îi spuse Averkiev, pe toată șira spinării, ai înțeles? Ia dați unul încoace!

Se înclină, dădu mîinile la spate. Morozov și Sașa îi puseră un butoi în spinare. Butoiul se sprijinea pe tot spatele.

— Tu îl ții așa!

Averkiev se aplecă și mai mult, butoiul alunecă spre umeri și îl prinse cu mîinile.

— Nu faci bine! Îl duci pe umeri cînd trebuie cărat pe toată spinarea. Încearcă!

Sașa se ridică și se aplecă. Averkiev și Morozov îi puseră un butoi în spate.

— Nu apleca umerii! îi strigă Averkiev.

Sașa ridică umerii, butoiul se lipi de spinare, greutatea se repartiză uniform.

— Uite așa să le cari, dacă așa ai vrut!

Acum Sașa se simțea mai stăpîn pe picioare, butoiul nu-i mai aluneca de pe spate. Însă greutatea îl apăsa să-l doboare, trupul i se muia de oboseală. Nu reușea să-și mai îndrepte spinarea nici o clipă. Cum a rezistat și a doua jumătate a schimbului, nu știa și nici cum a ajuns acasă nu ținea minte. S-a prăbușit în pat și a dormit pînă dimineața.

Iar dimineața Malov îi spuse:

— Mai lucrează vreo două zile în brigada întîi, apoi treci înapoi.

A lucrat la cărat vopsea săptămîni în șir. S-a obișnuit să care butoaiele. Tătarii s-au deprins cu el și el cu ei. Ba chiar îl rugau să le scrie cereri către Comitetul

sătesc în legătură cu impozitele. În vechea brigadă nu s-a mai întors. A fost trimis hamal la garaj.

— Ai să înveți șoferia, îi spuse Malov, și nu era deloc limpede dacă vroia să-i facă o bucurie ori să scape de el.

Munci în garaj, învăță șoferia, știa să conducă automobilul. Acum, apropiindu-se de uzină, era curios că-și amintea de perioada cînd fusese hamal, adică de primele luni în uzină. Acestea îi veneau în minte.

Pe cine va găsi acolo? Poate nu mai e nici un cunoscut. Sau poate că sînt, că doar n-au trecut decît patru ani de atunci. Vechea cabină de control, din lemn, fusese dărîmată și în locul ei se construise alta, de piatră. Și poarta uzinei era nouă, largă și în alt loc, și ea cu stîlpi de piatră. Noua clădire a direcției uzinei se înălța cu fațada spre piață. Dincolo de gardul înalt de piatră se vedeau noile corpuri de producție. Piața era asfaltată, apăruseră magazine, chioșcuri, pavilioane. Uzina lucra, creștea, se moderniza. Acesta este prezentul, din asta trăiește țara, din asta va trebui să trăiască și el, orice ar fi!

Secretar al organizației de partid era Malov. O surpriză nu dintre cele mai plăcute! Tot cu figură de luptător, cu un început de chelie, dar nu tot atît de rumen ca pe vremea cînd era căpetenia hamalilor din piața stației de mărfuri. Dimpotrivă — slăbit, obosit, palid. Ședea la birou de parcă ar fi șezut pe pervaz să semneze bonurile de lucru: piezișă, într-o latură a mesei. Îl recunoscu imediat pe Sașa. Și, ca și cum n-ar fi fost la mijloc patru ani și Sașa ar fi lucrat tot timpul la uzină, îl întrebă:

— Pankratov... Cu ce treabă?

Sașa îi spuse pe scurt de ce venise.

— Bine, zise Malov, o să fiu la ședința biroului și o să vorbesc...

Și ăsta se eschivează, nu vrea să-i dea referință...

— Zaițeva a cerut o referință în scris.

— Îi trebuie hîrtie, bombăni Malov. Bine, ți-o scriu. Amintește-mi unde ai lucrat și ce însărcinări ai îndeplinit.

Își notă tot ce-i spuse Sașa, apoi ridică ochii și-l întrebă ironic:

— Ai dat, în sfîrșit, de belea, așa-i?

— De ce „în sfîrșit"?

— Spre asta te îndreptai. Bine, mai plimbă-te vreo oră pînă ți-o scriu.

— Aș vrea să intru în uzină, să-i văd pe băieți...

Partea centrală a uzinei rămăsese neschimbată. Corpurile noi se construiau lateral. Prima, a doua, a treia secție, hala mecanică și cazangeria, iată și garajul... Fordul negru al directorului se afla deasupra gropii de control; la bancul de lucru trebăluia Serghei Vasilievici, șoferul directorului. Îl recunoscu și el pe Sașa.

— Te-ai întors la uzină?

— Am venit cu o treabă.

Serghei Vasilievici purta costum negru de piele, căciulă din blană de ren și pîslari de fetru cu galoși. Era un bărbat îndesat, grav, independent, șoferi dintre cei dinainte de revoluție, făcînd parte din anturajul directorului.

Uimitor cîte uitase și i-au venit din nou în minte acum cînd a revăzut halele, pasajele, cînd a auzit zgomotul cunoscut al uzinei. Atunci totul era simplu și clar. Lucrează, ia-ți salariul, îndeplinește sarcinile comsomoliste. Nu-și aducea aminte să fi fost cineva incriminat pe motive politice. Se muncea, se dădea producție, se construia uzina. Sau poate că și aici s-a schimbat totul? Oare ce referință îi va da Malov?

Malov îi dădu următoarea referință: „Se adeverește prin prezenta că Pankratov A. P. a lucrat la uzină din 1928 pînă în 1930 în calitate de hamal, apoi de șofer. Față de muncă a avut o atitudine conștiincioasă, îndeplinea însărcinările ce i se dădeau. A participat la munca obștească în calitate de secretar al celulei U.L.C.T.* a secției de transporturi. Sancțiuni n-a avut".

— La ședința biroului o să adaug ce trebuie, promise Malov.

---

* Uniunea Leninist Comunistă a Tineretului (U.L.K.S.M. — Vsesoiuznîi Leninskii Komunisticeskii Soiuz Molodeji) — (n. ed. rom.)

7

Cînd se întoarse de la uzină, Saşa văzu în cutia de poştă un plic albastru. O scrisoare de la tata, era scrisul lui. Scrisorile lui nu aduceau niciodată bucurii. Acum vrea să i se trimită nişte îndrumare de tehnologie: „Sînt pe polița de jos a dulapului, poate ştii unde-i polița de jos. N-aş fi îndrăznit să te deranjez cu această rugăminte, dar nu am la cine apela. Iar ca să vin eu după ele la Moscova... Ştiu că venirea mea n-ar bucura pe nimeni".

Era stilul lui de a vorbi dintotdeauna. Cînd îl întreba mama: „Iei masa?" el răspundea: „Pot şi să n-o iau". „Te duci la şedinţă?" „Nu, la dans". Cam tare de urechi, cînd credea că se vorbeşte despre el, făcea scandal. Se burzuluia cînd nu i se dădea mărul de dimineaţă, ori paharul de lapte bătut înainte de culcare. Mama încremenea de frică numai cînd îi auzea paşii pe coridor. Se întorcea de la lucru gata nemulţumit de casă, de soţie, de fecior, pregătit să facă observaţii, să mustre, să facă scandal. Numai cînd era geloasă, mama nu se temea de el. Altfel, lui Saşa i se strîngea inima de durere din pricina celor ce se întîmplau în casa lor: ţipete, uşi trîntite, expresia de iepure înspăimîntat a mamei, plînsul ei. De şase ani nu mai trăia cu ei şi mama tot se mai temea de el şi aşa, la distanţă. Şi acum, o expresie de teamă şi nelinişte i se aşternu pe chip îndată ce văzu scrisoarea:

— De la tata?

— Cere nişte îndrumare.

Sofia Alexandrovna luă speriată scrisoarea şi nu se linişti decît după ce o parcurse toată. Saşa era îngrozit de reacţia mamei cînd va afla totul. De aceea făcea tot ce putea să nu afle nimic. Pleca de acasă prefăcîndu-se că pleacă la institut. Bursa pe decembrie şi-o cîştigă descărcînd vagoane de marfă în gara „Kiev". Cînd n-avea ce face, se ducea la Nina Ivanova. Ea îi dăduse cheia de la apartament şi dimineţile citea acolo sau învăţa cursurile. Apoi venea de la şcoală Varia, sora mai mică a Ninei — în palton de culoare închisă, cu pantofiori

minusculi, cu broboada scoasă încă de pe drum, așa că părul negru și drept îi atîrna peste guler. Se așeza pe pat picior peste picior, își ținguia buzele pline și-și sufla bretonul de pe frunte, se uita în ochii lui Sașa cu privirea fetișcanelor frumoase care-și pun în gînd să intimideze băieții.

Masa acoperită cu o mușama scorojită împărțea odaia în două: jumătatea Ninei, cu cărți și caiete împrăștiate pe masă, cu niște papuci scîlciați sub pat și jumătatea Variei, cu un șal de culoare aprinsă aruncat pe pernă, patefonul pe pervaz și statueta de bronz reprezentînd un atlet cu o făclie în mîna minusculă.

— De ce te-au eliminat din institut?

— O să mă reabiliteze.

— Eu i-aș exclude pe ei, pe toți. Și la noi la școală sînt canalii de-astea, la pîndă să mai sfîșie pe vreunul. Ieri am avut lucrare de control. Lukin se ridică și zice: „Ivanova scrie fițuici pe genunchi". Eu îmi întind picioarele și întreb: „Unde vezi fițuici?" Și își întinse picioarele ca să arate cum a făcut în clasă.

— Kuzea, matematicianul, a roșit ca sfecla: „Încetează, Ivanova!" Da' eu ce vină am? Lukin a început. Anul trecut își făcea de cap ca un huligan, lua gențile fetelor și acum e în comitetul școlii. El copiază și apoi îi pîrăște pe alții. Nu-i pot suferi pe de-alde ăștia.

— Și cum faci fițuicile?

— Foarte simplu, se bătu ea cu palma peste genunchii strînși în ciorapi de ață. Scriu cu creion chimic și pe urmă copiez.

— Nu poți fără fițuică?

— Pot, dar nu vreau. Îl privi sfidător.

Fetișcana cu genunchii dezgoliți. Pe Sașa îl umfla rîsul, dar se silea să fie serios. Știa cîtă bătaie de cap îi dădea Varia surorii sale. Fetele crescuseră fără tată, apoi le murise și mama. Sașa își mai amintea ședința biroului la care s-a discutat cum să fie ajutată Nina să-și crească sora. Au obținut pensie pentru sora cea mică; Nina rămînea pe mai departe instructoare cu plată. Au terminat școala, s-au despărțit și Sașa și-a amintit de Varia abia cînd a zărit-o într-un gang împreună cu alții de seama ei...

— Ești comsomolistă?
— La ce bun?
— E mai bine să stai prin ganguri?
— Mie-mi place.
— Lipsești noaptea de acasă.
— Ha! Ha! O dată am înnoptat la o prietenă la vilă fiindcă mi-a fost frică să mă duc pînă în stație. Nici Nina nu s-ar fi pornit noaptea. Ea e mai fricoasă decît mine de o sută de ori. De s-ar mărita cu Max al ei. Ea nu știe să facă nimic, lui nu-i trebuie nimic. Se vor duce la cantină.
— Nu ești prea mică pentru sfaturi din astea?
— Să nu se mai amestece în treburile mele. Face scandal fără rost.
— Ce vrei să te faci?
În loc de răspuns ea începu să cînte cu voce subțire de copil:

A preeriei parfumată floare
Cu-un rîs zglobiu de flaut fermecat
Și ochi precum e ceru-n sărbătoare
Ce dragăi ești cowboyului neînfricat.

Se auzi soneria de la intrare.
— A venit Nina, anunță Varia fără să se miște să deschidă. Iar și-a uitat cheile.
— De unde știi că-i ea?
— Știu cum sună fiecare locatar.
Intră Nina. O văzu pe Varia șezînd pe pat într-o poziție necuviincioasă, cu genunchii descoperiți. Izbucni:
— Numai băieții o interesează, lacul de unghii, rujul de culoarea morcovului. La astea se pricepe. Stă ore întregi în oglindă și-și răsucește genele cu cuțitul de bucătărie.
— Cu cuțitul? se miră Sașa.
— Sau vorbește ore în șir la telefon. Atîtea auzi: crep, catifea reiată, marchizet roșu, mătase albastră... Cinci ani am purtat aceeași bluză, o spălam în fiecare zi și nici azi nu știu din ce material era. Surioara mea, însă, trei zile a alergat prin magazine căutînd nasturi pentru rochie. De galoși nu vrea să audă, pîslarii îi disprețuiește. Mi-a furat pantofii, i-a scîlciat la dans, pe

urină i-a aruncat în baie. Azi pantofii, mîine va șterpeli bani. Și fiindcă eu bani n-am, se va duce să fure.

— Încetează, interveni Sașa. N-o speria și nici tu nu-ți mai face probleme.

Varia nu avea de loc de gînd să se sperie. Căscă prefăcut și făcu o mină plictisită — a mai auzit ea de astea.

— Mă mir cruzimea ei. Rîde de Maxim. E o problemă care n-o privește. Pur și simplu e josnic și nedelicat.

— Max nu arată prea vesel, remarcă Sașa diplomatic.

Ninei i se întunecară ochii.

— Eu îl prețuiesc pe Max, e un băiat minunat, curat. Dar ce planuri pot să-mi fac atîtea vreme cît o am de crescut pe ea?

— Te rog, nu da vina pe mine, replică Varia.

— I s-a dat sarcină să scoată gazeta de perete, reluă Nina. S-a dus în clasa de alături și a copiat totul cuvînt cu cuvînt. Nu s-a ostenit nici măcar să schimbe numele. Unde o să ajungă, ce se va alege de ea?

Varia pipăi cu picioarele după pantofi, se ridică.

A preeriei parfumată floare
Cu-un rîs zglobiu de flaut fermecat...

Sașa se duse la comitetul raional destul de liniștit. Iată instanța care nu se va teme să lămurească lucrurile. Ședința o va conduce Stolper, primul secretar.

Sașa stătu îndelung pe coridor așteptînd să fie chemat. Dincolo de ușă se auzeau voci, frînturi de discuții, toate întrerupte de o voce înaltă, tăioasă. Oameni speriați țîșneau din cabinet, alergau la dulapuri, înșfăcau în grabă dosare. Vocea înaltă, iritată îi șfichiuia din urmă. Lui Sașa îi plăcea că Stolper îi face pe acești funcționari să alerge. Așa o să-l fugărească și pe Baulin, pe toți cei care s-au grăbit să-i lipească eticheta de dușman.

Ușa se întredeschise:

— Pankratov!

Se adunase multă lume. Oamenii ședeau de-a lungul pereților. La o masă lungă acoperită cu postav verde ședea Stolper, un bărbat slab, cu ochi răi, obosiți. Se uită posomorît la Sașa și-i făcu semn Zaițevei să înceapă.

— Raportați! Cît mai pe scurt.

Zaițeva citi materialele cazului cu voce de elevă sîrguincioasă. Cînd citi epigramele, cineva chicoti. Epigramele sunau stupid. Pe urmă Zaițeva spuse că faptele trebuie examinate în legătură cu principalul. Aici Saşa auzi pentru prima dată că Krivoruciko făcuse parte din opoziție, dar nu se lămuri din care anume. Zaițeva a pomenit de Congresul al XI-lea al partidului, de „opoziția muncitorească", apoi de scrisoarea colectivă adresată C. C. al partidului, semnată și de Krivoruciko. Ce fel de scrisoare, Zaițeva nu precizează. După aceea anunță că „la timpul său" Krivoruciko a fost exclus din partid fiindcă „nu rupsese legăturile". N-a spus ce legături, cu cine, cînd le-a avut. A adăugat doar că a fost reprimit în partid și i s-a dat o mustrare. Pe urmă a mai primit o mustrare pentru că a permis accesul elementelor străine și ostile la calea ferată. Zaițeva n-a spus nici acum despre ce cale ferată vorbește și ce făcea acolo Krivoruciko. Iată, e din nou exclus, pentru sabotarea construcției. Deși lista cu excluderi și mustrări se afla în dosarul lui Krivoruciko, Zaițeva le prezenta de parcă acum le-ar fi dat ea în vileag, zguduită de ceea ce a reușit să descopere la omul acesta, amestecat în crime despre care știa din cărți.

Ascultînd-o pe Zaițeva, Saşa înțelegea tot mai clar cît de complicat era cazul lui Krivoruciko. Asupra lui apăsa trecutul. Numai că Saşa nu pricepea ce legătură au toate astea cu el?!

Stolper luă dosarul lui Saşa, îl frunzări. Toți tăceau. Se auzea doar foșnetul paginilor întoarse în grabă și iritat.

— Ce se întîmplă la tine, Baulin?

Baulin se ridică și spuse tăios:

— Pe Krivoruciko l-am exclus din partid.

— N-a construit căminele, continuă Stolper. Iar trebușoara asta — lovi cu palma peste mapă — v-a scăpat din vedere. V-ați dat seama doar cînd au scos-o foaie antipartinică.

— N-avem date despre existența vreunei legături între Pankratov și Krivoruciko.

— Ca să vezi, n-are date, se strîmbă Stolper. Pankratov se pronunţă împotriva marxismului în ştiinţă şi *după asta* i se încredinţează editarea numărului de sărbătoare al gazetei pe care îl transformă în foaie antipartinică. Pankratov îl apără pe Krivoruciko, decanul ăla, cum îi zice?...

— Ianson, şopti repede Zaiţeva, demonstrînd cît de bine studiase ea dosarul.

— Ianson îl apără pe Pankratov. Un adevărat nod! Unde-i clarviziunea politică? Explicaţi-mi de ce anume l-a apărat Pankratov pe Krivoruciko?

— Pentru asta Pankratov e şi el exclus, îl întrerupse Baulin.

— Nu, nu pentru asta! strigă Stolper. El a fost exclus abia după ce s-a pronunţat pe faţă. Dar faptul că l-a apărat nu v-a pus în gardă? Membrii biroului au propus să se adopte hotărîrea respectivă, iar dumneata, tovarăşe Baulin, n-ai acceptat. Tovarăşul Lozgaciov a propus. Iar dumneata, Baulin, ai amînat cazul şi i-ai dat lui Pankratov posibilitatea să scoată o gazetă antipartinică. Sub nasul dumitale Krivoruciko demobiliza studenţii. Sau crezi că Pankratov *din proprie iniţiativă* a scos gazeta, că din proprie iniţiativă s-a pronunţat împotriva marxismului în ştiinţă? Cine-i în spatele lui? Nu vreţi să clarificaţi? De cine vă temeţi?

— Nu ne temem de nimeni, răspunse grosolan Baulin, adresîndu-i-se direct lui Stolper. Şi Stolper înţelese. Îl fixă cu privirea pe Baulin şi spuse, calm dintr-o dată:

— Va trebui să clarificăm situaţia de la institut.

— Poftim, răspunse Baulin.

— Ce înseamnă „poftim"? explodă Stolper din nou. Nu-ţi cerem învoirea, tovarăşe Baulin. De ce n-a venit Ianson la examinarea cazului?

— E bolnav.

— Bolnav... Dar unde-i directorul institutului?

Baulin strînse din umeri:

— N-a venit.

— Halal organizaţie, zîmbi Stolper botjocoritor. Nu mă mir că vă joacă pe degete. Uite că şi tovarăşul Malov

s-a îmbunat: eliberează referințe elogioase. Ai știut, Malov, pentru ce-i trebuia referința?

Malov se ridică în picioare: înalt, lat în spate, ușor gîrbovit, un luptător în costum și cravată. Era lîngă perete, foarte aproape de el, dar Saşa abia acum îl observă.

— Am știut.

— Și ți-a spus din ce cauză a fost exclus?

— Mi-a spus.

— Așa ți-a spus cum ai auzit aici?

— Întocmai așa.

— Și tot i-ai dat referința?

— Da, i-am dat-o.

— Cum vine asta, tovarășe Malov?

— Am scris ce-a fost acum patru ani.

— Dar poate că și atunci înșela partidul?

— Atunci nu înșela pe nimeni. Atunci căra vopsea cu spinarea.

— Ce vopsea?

— Păi, de asta, arătă Malov spre masă, cu care e vopsit postavul vostru.

— Ce înseamnă „al vostru"? se înroși Stolper.

— Acela de pe masa voastră.

— Și ce vrei să spui cu asta?

— Un băiețandru, comsomolist, muncea, construia uzina. Ce ar fi trebuit să scriu? Cum a fost, așa am scris.

— A fost una acum e alta — spuse Stolper împăciuitor, părintește. Dacă Pankratov ți s-ar fi adresat numai ție, n-ar fi fost nimic. Dar cînd cineva aleargă pe la comisariatele poporului și folosește relațiile de rudenie, asta e altceva. Iată de ce n-ați ținut seama, tovarășe Malov.

— Poate că n-am ținut, interveni Malov cu încăpățînare, dar eu l-am văzut la lucru și îmi vine greu să cred că e dușman al partidului.

— Oameni și mai și ca el au devenit dușmani ai partidului, îl asigură Stolper. Să-l ascultăm pe Pankratov...

Saşa se ridică în picioare. Va fi exclus, e clar. Tot ce s-a spus aici e absurd. Cu cît se prelungește cazul său se tot adună acuzațiile. N-are cum ieși din cercul

ăsta fatal. Nu va izbuti să-i convingă. Epigramele acelea stupide, incidentul cu Azizian, Krivoruciko — iată faptele. A intrat în acțiune o forță neînduplecată. Și totuși trebuie să se apere.

— Cît despre Krivoruciko, spuse Sașa, am vorbit la birou despre cazul cu hîrlețele.

— Care hîrlețe? îl întrerupse Stolper.

— Hîrlețele de la construcție. Nu era magazionerul și...

— Nu umbla cu cioara vopsită! se înfurie Stolper. Răspunde: de ce i-ai luat apărarea lui Krivoruciko?

— Nu i-am luat apărarea. Am spus numai că într-adevăr nu erau materiale de construcție.

— Înseamnă că lipseau și materialele nu numai hîrlețele, zîmbi Stolper. Așa trebuia să spui. Bine, continuă, adăugă obosit cu aerul că, oricum, n-are rost să-i mai pună întrebări lui Sașa: se eschivează, vrea să-i inducă în eroare.

— Nu-l cunoșteam pe Krivoruciko. Niciodată în viața mea n-am stat de vorbă cu el.

Stolper clătină din cap, plescăi din buze, dar nu zise nimic.

— În ce privește lectorul de evidență contabilă, cursul a fost o cîrpăceală.

— Marxismul e cîrpăceală? îl aținti Stolper cu privirea.

— Nu, dar...

— Gata, Pankratov, destul! Stolper se ridică, își aranjă tunica sub curea. Ca pe orice civil cu piept și umeri înguști, uniforma militară stătea ca un sac, făcîndu-l stîngaci. Te-am ascultat. Dumneata nu vrei să te pocăiești în fața partidului, vrei să ne înșeli și aici. Ești liber, pleacă!

8

Se adunaseră să petreacă revelionul la Nina Ivanova. Pe masă se lăfăia o gîscă pe varză, pregătită de Varia. Dumnezeu știe de unde învățase așa ceva. Tre-

buiau să se veselească toată noaptea: nu aveau cu ce să plece acasă. Dimineața aveau să meargă direct la servici. Întîi ianuarie era zi obișnuită de lucru.

În singurul fotoliu, picior peste picior și trăgînd din țigară, stătea Vika Marasevici, sora lui Vadim. Fetișcana dolofană și indolentă, care se întreba veșnic „ce să fac?" cînd ceilalți lucrau, crescuse și era acum o domnișoară înaltă, bălaie și arogantă. Asemenea dudui puteai întîlni sîmbătă seara la „Metropol", iar duminica la „Național". În chiar preajma revelionului se certase cu iubitul ei, de aceea nimerise aici și lăsa prin toată înfățișarea ei să se vadă cît e de plictisită. Încerca s-o înveselească Iura Șarok, îi făcea curte, vrînd parcă să ascundă relațiile lui cu Lena. Încercare stranie, de altminteri. Relațiile lor încetaseră de mult să mai fie un secret. Doar Vadim Marasevici le ignora. Vadim nu cunoscuse nici o femeie și nu accepta gînduri despre raporturi pe care nu le încercase încă și despre care era convins că schimbă omul radical. La Lena nu observase nici o schimbare.

Vadim perora pe tot felul de teme. Sărea de la achitarea lui Dimitrov la spectacolul cu „Suflete moarte" montat de MHAT*, de la „noua orientare" a lui Roosevelt la moartea lui Lunacearski la Menton. Chiar și despre lucruri cunoscute tuturor Vadim știa să vorbească de parcă numai el era în posesia detaliilor.

Înainte de a veni încoace, Iura băuse cu taică-său și era înviorat și dezinvolt. Se enervează toți că-i face curte Vikăi? Foarte bine! Cu atît mai mult are s-o curteze.

Varia rămăsese acasă, chipurile din pricina gîștei pe care n-o putea lăsa pe mîinile Ninei. De fapt compania celor mai vîrstnici o atrăgea mai mult decît cea a colegilor ei. Și, pe deasupra, Max promisese că va aduce un prieten de-al lui care știe să danseze rumba. Acum tinerelul cu numele ciudat de Serafim învîrtea silitor manivela patefonului. Alături de Serafim ședea abătut Max. Avusese o explicație hotărîtă cu Nina, care-l re-

---

* MHAT — Moskovskii Hudojestvennîi Academiceskii Teatr (Teatrul Academic de Artă din Moscova) — (n. ed. rom.)

fuzase fără să-i lase vreo speranță. Îl necăjea și situația lui Sașa pe care îl iubea și îl stima din cale afară.

Orice se întîmplase, Sașa nu putea să nu vină. Trebuia să trăiască așa cum trăise și pînă acum. E Anul Nou, va petrece.

Iată-i așezați în jurul mesei acoperite cu față de masă albă. In capul mesei stă Nina, în dreapta ei — Maxim, Sașa, Varia, Serafim; în stînga — Vadim, Lena, Iura și Vika. Totul strălucește și scînteiază, totul e la locul lui, mirosul de bucate trezește pofta și aftță la veselie. Afară e noapte geroasă, dar înăuntru e cald. Fetele sînt în ciorapi de mătase și pantofi cu tocul înalt. Planeta își urmează drumul ei inexorabil, stelele se rotesc în eterna lor mișcare, iar ei sărbătoresc anul una mie nouă sute treizeci și patru de la nașterea lui Cristos. Au vodcă, porto, riesling — ca în urmă cu un an — au scrumbie cu sos de muștar și jambon din magazinul cu mărfuri la liber, tot așa va fi și în treizeci și cinci, și în treizeci și șase, și în treizeci și șapte și încă mulți ani de aci înainte. Ei sînt tineri, nu se gîndesc la moarte și nici la bătrînețe, nu sînt născuți nici pentru moarte, nici pentru bătrînețe, ci pentru viață, pentru tinerețe, pentru fericire.

— Să ne luăm rămas bun de la anul cel vechi, spuse Vadim. A fost un an din viața n oastră. Cum se zice la Odesa, nimeni nu ne-a așternut drumul cu trandafiri. Însă drumul cu trandafiri nu poate fi drumul vieții. Calea vieții adevărate e presărată cu spini...

Se auziră bătăile orologiului, toți se ridicară cu paharele în mînă.

— La mulți ani, la multă fericire, ura! strigă Vadim.

Se auzi clinchetul paharelor, farfuriile cu gustări treceau din mînă în mînă. Max tranșa cu dibăcie gîsca.

— Mare meșter! constată Sașa.

— De-ar ajunge gîsca! își întinse Iura farfuria.

— Maxim, mie o pulpă, deschise gura în sfîrșit Vika.

— A doua, mie! se repezi Vadim lacom.

— Marasevici înfulecă tot!

— Opriți-l!

Vadim lovi cu cuțitul în marginea farfuriei.

— Ridic pocalul pentru Max, nădejdea Armatei Roșii!

— Max! Maximușko! Scumpule, nu mă uita!

— Tovarăși, cineva mi-a șterpelit furculița!

Vadim bătu din nou în farfurie.

— Să bem pentru Serafim, singurul nostru oaspete, și el nădejdea Armatei Roșii.

— Tinere, în sănătatea dumitale!

— Tinerețea nu-i un cusur, dar e o mare belea!

— Serafim, unde-i fratele tău Gheorghe?!

Îmbujorat, Serafim se ridică făcînd plecăciuni, stînjenit în societatea asta gălăgioasă.

Vadim propuse un toast pentru Lena, cea mai frumoasă fată, pentru Vika, drăguță și ea. Limbutul de Vadim nu mai lăsa pe nimeni să vorbească.

— Să bem pentru școală! propuse Max.

— Salut hipopotamului sentimental! se ridică Iura.

Max îl privi pe sub sprîncene.

— Să ne lepădăm și să uităm?

— Susțin toastul lui Max, interveni Vadim. Să nu uităm de profesori, de alma-mater, de vatra părintească.

— Pentru școală, școala unică, a muncii! proclamă Iura ironic.

Chestii lacrimogene, scîrboase! Dracu' să-i ia! Vor să bea pentru școală, va bea și el, îi e totuna.

— Iura, te rog, nu ne provoca, zise Nina. Nu-i plăcea că Iura îi făcea curte Vikăi, n-o putea suferi, nimeni n-o chemase aici. O indigna că Șarok o necăjește pe Lena.

Vadim ocoli reciful periculos.

— Pentru Iura Șarok, viitorul procuror general.

— Să mă scoți cînd m-or băga la pușcărie, adăugă, blînd, Max.

— Iar acum — Vadim se șterse la gură cu șervetul — să închinăm pentru gazda noastră, pentru Nina, inima, sufletul și creierul grupului nostru.

— Ninocika! Ninok!

— Atunci pentru amîndouă gazdele, se întoarse Sașa spre Varia.

Subțirică, delicată, cea mai tînără dintre ei, tăcea de teamă să nu spună ceva nepotrivit. Serafim făcea încercări serioase să intre în vorbă cu ea. Pe Saşa îl amuza sfiiciunea oaspetelui. I se adresă el fetei încercînd să-l atragă în discuție și pe Serafim. Varia răspunse cu plăcere întorcîndu-se spre Saşa. El îi văzu de aproape ochii malaiezieni, fața fină.

Traseră scaunele și masa și făcură loc pentru dans. „Ah, ochii negri m-au robit și nu mai pot să-i uit", cînta patefonul. Iura dansa cu Vika, Vadim cu Lena, Varia cu Serafim. Li se alăturară Max și Nina.

Cineva schimba discul cînd se auzi glasul lui Saşa:

— Fraților, lăsați-mă și pe mine să dansez.

Porni la dans cu Varia, simțindu-i aproape trupul mlădiu, pasul ușor, bucuria. Și înțelese dintr-o dată că tot ce o irita pe Nina — pudra, parfumul, gangul, băieții — nu-s decît fleacuri, nimic altceva decît curiozitatea unei mici femei păşind în viață, în lumea minunată, luminoasă a tinereții. Lumea din care el era smuls cu brutalitate.

Cearta izbucni pe neașteptate. Iura și Vika ieșiseră în coridor și asta o înfurie pe Nina.

— Doar v-am rugat să nu faceți gălăgie! Mai sînt și vecinii! vorbi ea sacadat, cu fața' învăpăiată. Nu le ajunge locul aici, trebuie să se înghesuie și în coridor!

— Lasă că nu-i mare păcat, o contrazise zîmbind Lena. Se simțea penibil. Nina scosese în evidență purtarea și așa jignitoare a lui Iura.

— Nu te ambala, o sfătui blînd Max.

— Mă miră atîta neobrăzare, continuă Nina încrîncenată. Dumnealor vor pleca și eu rămîn să trăiesc cu oamenii ăștia.

— Încetează, spuse Saşa. Iura și Vika îi erau și lui antipatici, dar nu dorea scandal.

Vadim încercă să întoarcă lucrurile în glumă.

— Soră-mea rareori nimerește drumul la toaletă.

Toți știau că Nina, deși echilibrată, avea uneori izbucniri de furie nestăpînită care-i treceau la fel de repede pe cum începeau. Era acel moment al nopții de

revelion cînd toţi sînt obosiţi, somnoroşi şi se enervează din nimic.

Iura se aşează lîngă Lena, îi puse mîna pe umăr şi constată cu răceală:

— Isterie de fată bătrînă.

Iura rostise cuvintele liniştit, chibzuit, cu braţul pe după umerii Lenei, dînd astfel de înţeles că relaţiile lor îi privesc numai pe ei. Vorbele nu erau, deci, întîmplătoare.

— Ţine-ţi gura, Şarok! îl privi Saşa pe sub sprîncene. Acum era momentul să se răfuiască pentru toate. Mama lui Iura îi povestise mamei lui Saşa despre exmatricularea lui, se grăbise să-i spună noutatea. Saşa simţea că duşmănia lui Iura era de vină.

— Sus paharele, începu Vadim împăciuitor.

— Ştiam de mult cine eşti, continuă Saşa. Vrei să-i bucuri şi pe ceilalţi cu descoperirea asta?

Iura se îngălbeni.

— Ce ştii? Spune, ce ştii?

— Nu e nici locul, nici timpul potrivit şi nu pe toţi îi interesează.

— De cînd alegi tu locul şi timpul? De ce crezi că tu decizi? Prea te ţii cu nasul pe sus, nu-i de mirare că ai dat de dracu'!

— Gura! interveni Max.

— Lovitură sub centură, mormăi Vadim.

— Asta mă priveşte numai pe mine, răspunse calm Saşa. Nu pe tine şi pe rudele tale. Părerea mea despre tine? Eşti un egoist meschin, un egocentrist. Cu asta am încheiat discuţia.

— Eşti un împărat gol, răspunse Iura. Un general fără armată. Cu asta şi eu am încheiat discuţia. Se ridică imediat: să mergem, Lena!

— Lena! o strigă Saşa.

— Ce-i? se întoarse Lena cu un zîmbet binevoitor, încercînd să atenueze conflictul.

— Mai mare lichea nu ţi-ai putut găsi...

Lena roşi ca para focului şi ieşi în fugă din odaie. Iura se opri în uşă, se uită lung la Saşa şi ieşi după ea.

— Nu trebuia s-o iei chiar așa, observă Max fără răutate.

— Nu-mi plac pușlamalele, răspunse Saşa mohorît. Era şi mai trist. Nu s-a putut abține şi le-a stricat seara de Anul Nou.

9

Mai bine ar fi plîns mama decît să rămînă așa, nemișcată, încremenită, fără să ceară amănunte. Lui Saşa i se întîmplase o nenorocire. Asta era destul. Privirea ei absentă îi sfîșia inima. Serile citea, fără să vadă literele, întorcînd mașinal paginile. Zi şi noapte se gîndea la un singur lucru. Alături de Saşa nu se află un bărbat, ea n-a ştiut să-şi apere căsnicia, viața lor nefericită l-a traumatizat din copilărie. Pavel Nikolaevici îi scrisese că va veni de îndată ce va putea, peste vreo lună şi jumătate. Sofia Alexandrovna îşi cunoştea soțul — conta pe faptul că între timp lucrurile s-ar putea aranja fără el. O întreba: „Oare într-adevăr Mark nu poate face nimic?“ Reproşurile dintotdeauna adresate rudelor ei. Ea îi scrisese lui Mark. Acesta i-a răspuns că va veni în curînd la Congres şi speră să aranjeze totul. Scrisorile acestea n-o linişeau. Saşa rămînea mai departe neapărat. Sofia Alexandrovna începu să lipsească mult de acasă. Saşa o urmărea cum trece, mărunțică, plinuță, căruntă, singuratică. Îşi încălzea singur prînzul. Uneori nu şi-l încălzea pentru că nu era. Unde dispărea mama? Telefona surorilor ei — nu dădea pe acolo. Umblă pe la institut, face demersuri pentru el? Caută cunoştințe influente? Dar nu aveau asemenea cunoştințe. Saşa îi ştia pe dinafară pe toți cunoscuții ei.

— Unde ai fost, pe unde rătăceşti?

Ea tăcea sau găsea vreun pretext oarecare. N-a fost nicăieri, s-a plimbat prin centru, a stat în curte.

Se plimba şi Saşa prin Arbat, pe străduțele cunoscute din copilărie, prin fața vechilor case boiereşti: coloane, ornamente, acoperişuri vopsite în verde deschis, fațade albe, tencuite. În Krivoarbatski, pe terenul din

preajma școlii, arhitectul Melnikov construia o casă: o ciudată clădire rotundă. Ferestrele de la subsolul școlii, cu perdelițe de cit, erau, ca întotdeauna, luminate. Acolo locuiau maiștrii.

Sașa își aminti cum plecase cu pionierii în tabăra de la Rubliovo, ca instructor de detașament: „La Rubliovo-n lagăr, hai, / așteptați sîntem cu-alai, / cu bagajul să pornim / că numai noi mai lipsim . . ." Păstra, pe atunci, o disciplină de fier, copiii îi cam știau de frică. Numai cu Kostea Șabrin n-o scotea la capăt — fiul tîmplarului școlii, un băiețaș neastîmpărat și neascultător. După mai multe boacăne Sașa hotărî să-l trimită acasă.

Bucătăreasa școlii îl avertiză:

— Sașa, nu-l trimite acasă că-l omoară taică-său!

Cum adică, îl omoară? Nimeni n-are dreptul să ucidă. Lui Sașa îi părea rău de Kostea, și copiii l-au rugat să-l ierte, dar dacă-și anula decizia își submina propria autoritate.

Pe urmă s-au întors din tabără, au început cursurile. Tatăl lui Kostea nu i-a spus nimic lui Sașa. Odată, cînd s-au întîlnit pe coridor, s-a oprit și l-a privit lung, pătrunzător. N-avea să uite niciodată acea privire. Cît de crud și stupid procedase atunci. Interesele colectivului cereau disciplină și de dragul ei l-a jertfit pe micuțul Kostea. Credea că pedeapsa îi va fi de folos strengarului. Dar s-a gîndit, oare, cum o să apară Kostea în fața tatălui său?

Din Plotnikov coti în Moghilțevski, apoi în Miortvîi. Aici, în casa din fața ambasadei daneze, se afla cîndva comitetul raional al comsomolului Hamovka. Acum opt ani aici fusese primit în comsomol. Atunci purta scurtă de piele, îi disprețuia pe filfizoni, nu ținea decît la cărți, dar și pe acelea le dăruia bibliotecii după ce le citea. Încercase chiar să inițieze o „comună" — închipuirea îl purta dumnezeu știe unde.

De ce se întîmplase ce se întîmplase? Oare nu trebuia să se alăture opiniei majorității? Dar Baulin, Lozgaciov și Stolper nu sînt majoritatea. Să-i scrie lui Stalin? Stalin înțelege că țara are nevoie de specialiști nu de semidocți, disprețuiește palavragiii, iar Azizian e un palavragiu.

Stalin nu suportă carieriștii, iar Lozgaciov e un carierist. Urăște zbirii, iar Baulin e un zbir. Cu simțul umorului pe care-l are, Stalin ar aprecia corect și epigramele acelea nevinovate. Dar nu se cade să i te adresezi lui Stalin cu probleme personale.

Întorcîndu-se acasă, Saşa o văzu pe mama lui în poartă, urmărind pe cineva. Îl conduse pînă la scară, apoi îi spuse:

— Tu du-te, eu mă mai plimb puțin.

— Ai să înghețI de frig.

— Eu mă mai plimb puțin, repetă ea cu expresia aceea de încăpățînare care, pe vremuri, prevestea o nouă ceartă cu tata, un nou scandal.

Altă dată o zări în Arbat. Trecu de poarta casei lor, se opri în dreptul ceasornicăriei. Se prefăcu că privește ceasurile din vitrină. Se întoarse privind cu atenție în jur, ajunse la farmacie, se opri, se întoarse înapoi. Era clar că pîndește pe cineva. Îl urmărește, așa cum îl urmărea pe tata cînd bănuia că se întîlnește pe ascuns cu vecina Milița Petrovna. Dar acum nu e vorba nici despre tata, nici despre presupusele amante. S-a terminat cu gelozia, dar e iarăși pradă vreunei obsesii. Privește într-un punct fix cu aceeași încordare severă, apoi trece strada, ca întotdeauna, cu capul în pămînt, fără să se uite în stînga sau în dreapta, ca să nu vadă mașinile care vin spre ea. Șoferii frînează brusc, scot capul din mașină, o înjură. Ea, fără să se uite în jur, fără să se întoarcă ori să ridice capul, se grăbește spre trotuarul salvator:

Saşa o întrebă:

— Pe cine pîndești?

Ea se frămîntă o vreme, temîndu-se că Saşa nu va crede ce-i va spune.

— Ce ascunzi?

Ea îl privi cu ochii măriți de frică:

— Ești urmărit.

Saşa se miră:

— Cine mă urmărește?

— Unul cu o căciulă cu clapele lăsate peste urechi şi altul, mic, cu palton de castor şi încă unul, în pîslari, înalt, rău. Sînt trei şi te urmăresc cu rîndul.

— Bine fac! De ce să se înghesuie toţi odată? rîse Saşa.

— Îi cunosc la faţă pe toţi trei, continuă mama. Îi pot recunoaşte din spate, după glas. Stăteam la brutărie. Cel cu pîslari s-a postat în spatele meu. N-am întors capul, dar ştiam că e acolo. Am luat pîinea şi am plecat. A ieşit şi el din rînd, fără să ia pîine. Stătea după mine ca să mă arate altuia — asta-i metoda lor. Au înţeles că-i cunosc aşa că, dacă întorc capul, dispar. Se duce pe Nikolski pe urmă iese în Denejnîi. Eu mă duc direct pe Denejnîi şi îi ies în faţă. Se preface că se uită într-o parte, dar, degeaba, el e.

— Totuşi, pe cine urmăresc? Pe tine sau pe mine? întrebă Saşa zîmbind.

— Ţin sub observaţie casa noastră. Cine vine la noi, cine iese, cînd pleci tu, cu cine te duci, cu cine vorbeşti. La magazinul de carne am rupt bonul de peşte şi el mi-a spus peste umăr: „Trebuie bonul patru". M-am uitat înapoi, dar el s-a întors cu spatele la mine. L-am recunoscut după paltonul de castor.

— Chiar aşa a zis: „trebuie bonul patru?", se înveseli Saşa.

Mama dădea din cap în cadenţa cuvintelor:

— Şi miliţianul de pe Smolenski e cu ei. Odată mergeam pe urmele celui înalt. Am văzut cum i-a arătat din ochi un om. Miliţianul l-a oprit pe omul acela şi i-a cerut actele. Cel înalt s-a întors şi m-a văzut. S-a uitat la mine cu răutate şi n-a mai apărut două zile. Cel mic a zis că l-au certat şefii.

— Cui i-a spus?

— Mie. Îmi vorbeşte cînd stă în spatele meu, aşa, ca să aud numai eu. Dacă mă uit înapoi, se întoarce cu spatele. Atunci nu mă mai uit ca să-l scutesc de situaţii neplăcute, fiindcă nu are voie să vorbească. Îi cunosc bine vocea.

Saşa se uită cu groază la maică-sa. Ceva hidos intra în viaţa lor. Crescuse în această odaie, fiecare obiect

făcea parte din viața lui. Toate astea stau și vor sta aici, dar nu și el. Nimerise într-un vîrtej care-l trăgea la fund. În clipa aceea singurul gînd era ca vîrtejul acesta să n-o prindă și pe mama lui, ființa cea mai scumpă pentru el.

— Odată simt că e în urma mea, continuă Sofia Alexandrovna, și-l întreb fără să întorc capul: „N-o să-l luați pe Saşa?" A tăcut, n-a spus nimic. N-am rezistat, m-am întors. El a dus degetul la buze, s-a tras înapoi și a dispărut în mulțime.

— Toate astea nu sînt decît în imaginația ta bolnavă, încercă Saşa s-o liniștească. Nimeni nu mă urmărește. Nici pe mine, nici pe tine. Nu interesează pe nimeni soarta noastră. Acum ai inventat și criminali! Dacă ar fi vrut să mă ia, mă luau de mult, nu pierdeau timpul cu urmărirea asta stupidă. Și să știi că voi fi reabilitat. Acum sînt toți ocupați cu Congresul, nu le arde de mine. Se vor lămuri toate după Congres. Scoate-ți din cap bazaconiile astea. Îți înveninezi viața și mai mult.

Ea tăcea. Se uita fix, în gol, își strîngea umerii și mișca din cap. Un fel de tic. Orice zicea Saşa, oricît încerca s-o convingă, o ținea una și bună — totul e exact așa cum a povestit ea. Și ieri și azi. Mîine va fi la fel. Va ieși în stradă și va vedea pe unul din cei trei. Dacă va fi cel mic de servici, îi va spune ceva. Poate că-i va răspunde la întrebare: îl vor lua ori nu pe Saşa?

Cel mic, în palton de castor, iar nu-i răspunse la întrebare. O privi cu compătimire și se întoarse într-o parte. Acum Sofia Alexandrovna se aștepta la ce-i mai rău. Își ciulea urechile la fiece zgomot. Liniștea i se părea prevestitoare de rău. Stătea ore întregi la ușă, asculta pașii de pe scări sau se apleca pe pervazul ferestrei să vadă cine trece prin curte. Odată văzu un milițian și, cuprinsă de panică, se pierdu cu firea și se zbătu prin cameră. Milițianul n-a intrat în apartamentul lor. Înseamnă că s-a dus la vecini să întrebe de Saşa. Nimeni nu poate să spună un cuvînt rău despre el. Numai că oamenii fac rău cu ușurință altora, crezînd, poate, că așa vor scăpa ei. Toți știu despre cazul lui Saşa, toată

casa, toți vecinii. Poate că au fost adunați toți ori i-au vizitat pe toți. Ea ședea în curte pe o bancă sub o mică apărătoare de tablă. Urmărea atent pe fiecare cum trece, cum se uită la ea, cum îi dă bineț.

I se telefonă de la administrația clădirii: Saşa trebuie să se prezinte la ei. Sofia Alexandrovna s-a temut întotdeauna de administrator, totuşi s-a dus ea în locul lui. Îi cereau lui Saşa adeverință tip de la locul de muncă. Nu era decît un pretext. Pe administratorul Nosov Viktor Ivanovici îl cunoştea de douăzeci de ani, de pe vremea cînd micul Vitea alerga prin curte. O cunoscuse şi pe răposata maică-sa. Şi el îi cunoştea pe amîndoi, şi pe ea şi pe Saşa. Acum îi aruncă o privire scurtă, nici nu întrebă de ce Saşa, care e student, lucrează ca hamal. Înseamnă că ştie totul. Salută cu răceală. Responsabila cu buletinele nici măcar nu răspunse la salut, prefăcîndu-se ocupată.

Odată sună telefonul. Cineva îl căuta pe Serghei Sergheievici. Ea răspunse că nu locuieşte acolo nici un Serghei. Peste cinci minute, altă voce întrebă de Serghei Sergheievici. Şi iar sună telefonul. De data asta nu vorbi nimeni, se auzi doar respirația cuiva. De cîteva ori au sunat-o pe Galia, vecina lor, pe care înainte n-o suna nimeni. Galia răspundea cu ocolişuri, în doi peri, aşeza receptorul în furcă, lăsa ochii în jos şi dispărea repede în camera ei.

Milița Petrovna, pe care cîndva fusese geloasă din cauza soțului ei, dar cu care se împrietenise din nou, îi promise s-o ajute. În tinerețe Milița avusese prieteni influenți. Acum nu mai avea pe nimeni. Toți se săturaseră de ea. În schimb Margarita Artiomovna, o armeancă bătrînă cu care ședea adesea pe banca din curte, o femeie liniştită, înțeleaptă, chibzuită, îi spuse că pentru un timp Saşa ar trebui să plece din Moscova şi chiar îi propuse adresa rudelor sale din Nahicevan.

Sofia Alexandrovna se agăță de ideea aceasta. Îi era teamă să-i vorbească lui Saşa, aşa că îl rugă pe Mihail Iurievici, vecinul lor de apartament, s-o facă. Un asemenea sfat trebuia să vină din partea unui bărbat. Mihail Iurievici, un holtei singuratic, bărbat inteligent, cu

pince-nez, colecționa cărți și gravuri. Odaia lui — ticsită cu albume, mape, blocată cu piese de anticariat — era îmbîcsită de mirosul de praf al cărților vechi, de izul de vopsea, clei și tuș. Îi plăcea să stea de vorbă cu Sașa, să-i arate noile sale achiziții. Astăzi îi arătă „Infernul" lui Dante cu ilustrațiile lui Doré. Un vîrtej de oameni era purtat prin iad — bărbați, femei, copii, capete, mîini, picioare în focul veșnic al dorințelor, al patimilor ce macină omenirea. În afară de Dante, Mihail Iurievici procurase „Principele" lui Machiavelli editat de Academie.

— Cunosc cartea, spuse Sașa. Reflecțiile despre putere sînt naive, departe de înțelegerea științifică a naturii ei.

— Se poate, răspunse evaziv Mihail Iurievici. Însă e folositor să studiezi istoria principiilor binelui și răului în orice epocă. Principiile binelui nu trebuie călcate în picioare nici în numele unor lucruri mari, nici în numele celor mici. Să mă ierți, Sașa, că mă amestec, mama dumitale mi-a vorbit despre peripețiile dumitale. Promite-mi că n-ai s-o certi pentru asta. Știi, paza bună trece primejdia rea. De ce n-ai pleca la tatăl sau la unchiul dumitale?

— Să plec? se miră Sașa. Nu văd motive serioase. Cazul meu nu poate fi examinat în absența mea. Mama își face gînduri degeaba. E o poveste obișnuită, cum sînt multe, din păcate. Vor să mă aresteze?! Exclus. Dar chiar dacă admitem așa ceva, pot fi arestat la fel de ușor la tata ori la unchiu. Sau să trec în ilegalitate? Rîse: El, Sașa, să se ascundă de ai săi.

— Nici vorbă, temerile Sofiei Alexandrovna sînt exagerate, căzu de acord Mihail Iurievici. Chestiunile politice au, însă, legile lor. Cu fiece recurs este antrenat un număr mai mare de oameni, de instanțe. Cazul ia proporțiile unei avalanșe.

Sașa îl privi cu mirare pe Mihail Iurievici. Fără partid, departe de politică, omul acesta spunea lucruri foarte exacte.

— Eu cred în partid, încheie Sașa, și n-am de gînd să mă ascund.

10

Saşa se duse în Piaţa veche dimineaţa. În locul Kitai-Gorodului se căscau goluri moarte. Sub omăt zăceau grămezi de cărămizi seculare. Saşa intră într-o clădire mare, cenuşie — „Comisia Centrală de control". În vestibul găsi pe indicator numărul cabinetului lui Solţ şi urcă la etajul doi.

În coridorul lung, de-o parte şi de alta a pereţilor stăteau şiruri de oameni tăcuţi. Din cabinetul lui Solţ ieşi un tînăr în costum albastru de „boston", cu cămaşă albă şi cravată. Crezînd că e un vizitator şi văzînd că nimeni din rînd nu mişcă, Saşa deschise uşa. În cabinetul mare erau două mese. Una mică lîngă uşă, a secretarului, una enormă în capătul cabinetului, la care şedea Solţ — un bărbat voluminos cu părul cărunt ciufulit, gîtul scurt, nas cărnos şi buză de iepure. Semăna cu marele şahist Emmanuil Lasker. Lîngă Solţ stătea în picioare un om rotofei cu figură ştearsă, de funcţionar, şi-i dădea la semnat un teanc de hîrtii, una cîte una.

Văzînd că Solţ e ocupat, Saşa se aşează pe un scaun de lîngă uşă. Solţ se uită spre el. Era miop, aşa că nu desluşi cine intrase. Ştia că nimeni nu poate intra fără permisiune, iar dacă a intrat şi s-a aşezat, înseamnă că secretarul i-a dat drumul şi, deci, aşa trebuie. Funcţionarul continua să-i dea hîrtiile acelea care erau sentinţele de condamnare în procesele membrilor de partid. Aşa înţelesese Saşa din comentariile scurte ale funcţionarului care rostise numele de familie al condamnatului, stagiul lui în partid, articolul din codul penal şi termenele detenţiei. Articolele pe care le numea nu-i spuneau nimic lui Saşa. Solţ semna hîrtiile în tăcere, încruntat. Buza de jos îi atîrna, faţa îi era chinuită, nemulţumită, părea că se gîndeşte la cu totul altceva, mai neplăcut chiar decît sentinţele în temeiul cărora condamnaţii erau excluşi din partid.

Saşa îşi dădu seama să nimerise nu tocmai la momentul potrivit, că nu are dreptul să fie de faţă la ceea ce se discută, însă nu fu în stare să se scoale şi să plece. Dacă pleca acum, nu ştia dacă şi cînd va mai putea ajun-

ge aici. Abia acum realiză că oamenii aceia de pe coridor așteptau să fie primiți și că, probabil, așteptau de luni de zile.

Solț izbucni pe neașteptate. Capul începu să-i tremure și degetele băteau darabana pe masă:

— Opt ani pentru patruzeci de metri de sîrmă!

— Articolul douăzeci și șase, punctul „b".

— Articolul, articolul... Pentru patruzeci de metri de sîrmă opt ani!

Funcționarul se aplecă asupra hîrtiilor și le parcurse la repezeală. Fața lui deveni din nou indiferentă. Materialul era întocmit după toate regulile. Oricît ar striga Solț, nu era în drept să anuleze sentința.

Solț știa și el că nu are această cădere, condamnatul trebuia exclus din partid și nu-i rămîne decît să aprobe excluderea. N-avea nici un rost să-și descarce nervii pe funcționar. Privirea lui dădu iarăși peste Sașa. Și necunoscutul de lîngă ușă îl enerva. Cine era, de ce se afla aici?

În acel moment reveni în cabinet secretarul — tînărul în costum albastru de „boston" pe care Sașa îl luase drept unul dintre vizitatori. Era un secretar cu experiență, lucrase mulți ani cu Solț și își dădu seama dintr-o ochire că Solț e furios din pricina vreunei sentințe, că îl irită prezența străinului, iar acest străin nimerise aici din neatenția lui, a secretarului, în răstimpul cînd era la bufet după țigări. Arătînd cu degetul tremurător spre Sașa, Solț întrebă:

— Ce vrea?

În privirea iute a secretarului Sașa citi: „Spune ce vrei, nu tărăgăna".

Sașa se ridică în picioare:

— Am fost eliminat din institut...

— Care institut? țipă Solț. Ce am eu cu institutul? De ce veniți toți aici?

— Institutul de transporturi, preciză Sașa.

— Tovarășul este de la institutul de transporturi, interveni cu pricepere secretarul. Student, a fost exmatriculat

Și adăugă cu jumătate de voce:

— Apropie-te de el.

— Am fost exmatriculat pentru gazeta de perete și pentru un conflict în problema cursului de contabilitate, explică Sașa apropiindu-se de masa lui Solț.

— Care gazetă de perete, ce contabilitate? Ce mă bateți la cap?!

— Sînt acuzat de diversiune politică.

Solț se holba la Sașa neînțelegînd, se vede, ce se petrece, de ce a intrat omul ăsta în cabinet, de ce a ascultat sentințele, iar acum despre ce naiba de gazetă și contabilitate vorbește?

Funcționarul zîmbi abia perceptibil, cu condescendență, de la înălțimea aroganței sale cazone. Iată, adică, ce se întîmplă dacă nu se respectă ordinele de întocmire și de examinare a dosarelor. Fiindcă Solț nu înțelege această ordine, tocmai de aceea vin la el oamenii, ocolind instanțele.

Zîmbetul acesta îngăduitor nu-i scăpă lui Solț. Uitîndu-se încruntat la Sașa, spuse calm:

— Chemați-i pe toți.

Sașa continuă să rămînă nemișcat.

— Ce stai? strigă Solț. Haide!

Sașa se dădu cîțiva pași înapoi. Secretarul îi făcu semn să se apropie.

— Cine trebuie chemat? întrebă secretarul cu jumătate de glas și-și trase o coală de hîrtie în față cu antetul „Colegiului de Partid al Comisiei Centrale de Control a P.C.(b) din întreaga Uniune."

Abia atunci înțelese Sașa că Solț îi convoacă pe toți cei implicați în cazul lui. Pentru prima dată în aceste luni inima îi tresări și i se ridică un nod în gît.

Secretarul se uita la el, gata să noteze numele.

— Baulin, secretarul biroului de partid, începu Sașa.

— Fără funcții, fără funcții, îl grăbi secretarul, notînd numele pe lista pentru citații.

— Glinskaia, Ianson, Runocikin... Se poate și colegi?

— Vorbește, n-o lungi!

— Polujan, Kovaliov, Pozdneakova, dicta Sașa auzindu-l în spate pe funcționar înșirînd iarăși nume de familie și numere de articole.

— Gata?
— Gata.
— Pe cînd?
— Pe mîine se poate?
— Dovedești să le transmiți?
— Sigur.
— Șterge-o!

Cînd ieși, Saşa privi înapoi. Solț se uita după el pe sub sprîncene.

„Colegiul de partid vă roagă să vă prezentați la tovarășul Solț în ziua de 17 ianuarie a.c., la ora trei". Urmau numele celor chemați. Numai numele lui Saşa lipsea. Nimeni nu i-l ceruse. E caraghios, dar n-are importanță. Partida era cîștigată. Saşa nu se îndoia de asta. Solț nu are nevoie de instanțe, de hîrtii, de hotărîri. Să fie chemați toți! Ca să vezi: dacă nu intra în cabinet nechemat, dacă n-ar fi fost nevoit secretarul să-și acopere neglijența, n-ar fi ieșit nimic. Și zîmbetul acela al funcționarului care l-a făcut pe Solț să izbucnească. Acum, însă, a reușit! A reușit!

Și totuși îl apăsa ceva... Oamenii aceia tăcuți de pe scaunele așezate în lungul peretelui, muți, răbdători, așteptînd să se hotărască soarta celor dragi. Dictatura proletariatului trebuie să se apere, aici nu încape nici o îndoială! Totuși, în aerul din coridorul acela plutea durerea omenească. Și necunoscutul acela, condamnat la opt ani de închisoare pentru patruzeci de metri de sîrmă. Oare n-a jucat un rol în cazul lui Saşa, nu și-a însușit Saşa și partea de compătimire care se cuvenea acelui om?

Era tînăr. Dorea atît de mult să trăiască. Se gîndi că nenorocirile lui s-au terminat. Se gîndi la sine, nu la oamenii ce așteptau împietriți pe scaunele de pe lîngă pereții aceia mohorîți și cenușii.

Glinskaia vorbea la telefon cînd Saşa trecu pe lîngă secretară și intră în cabinetul ei. Ea îl privi mirată, apoi speriată, îl recunoscu imediat și acoperi receptorul cu palma.

— Ce doriți?

Saşa îi puse citația în față.

Ea o citi, bîigui cu glas pierdut:

— De ce eu?... Duceți-vă la Baulin. Arăta jalnic.

— Semnați, vă rog!

— De ce, de ce? Duceți-vă la comitetul de partid, bîigui Glinskaia.

— Am sarcina să vă aduc la cunoștință. Semnați!

În sfîrșit ea închise telefonul și luă în mînă citația.

— Ai fost la Solț? întrebă renunțînd la pluralul de politețe.

— Am fost.

Glinskaia se uită la citație. Intervenise Colegiul de partid... Nu s-a ajuns acolo fără Reazanov, fără Budeaghin. Era de așteptat. Și asta în preajma Congresului. Își imaginează cum Solț sau Iaroslavski, sau poate chiar Rudzutak vor pomeni în cuvîntările lor la Congres despre cazul lui Pankratov — un exemplu al indiferenței față de viitorul unui tînăr specialist. Da, a semnat. S-a supus hotărîrii biroului de partid. Ea însă îl prevenise pe Baulin că venise o notă care interzicea eliminarea studenților din anii mari. N-a vrut s-o asculte, acum să se descurce cum știe. Se uită la Sașa și zîmbi:

— Se cunoaște școala numărul șapte. Stihuri, epigrame...

Sașa îi întinse citația:

— Semnați, vă rog.

— Am să vin.

— Fiți bună și semnați!

Femeia se încruntă și semnă.

Baulin citi hîrtia și zîmbi răutăcios.

— Umbli pe sus, vezi să nu-ți rupi gîtul.

Și semnă cu un aer atît de ofensat de parcă Sașa i-ar fi adus o jignire personală.

Ianson îl privi pe Sașa de după lentilele groase ale ochelarilor, în ochi îi luci speranța. Întrebă la ce etaj era cabinetul.

În grupă citația trecu din mînă în mînă.

— Îi așteaptă o săpuneală bună, se bucură Runocikin. Kovaliov, acum o să te pocăiești?

— Sașa, ești un băiat dintr-o bucată, constată Pozdneakova.

Precauta Roza Polujan întrebă cu glas scăzut:
— Victorie?

Se vede că Solț uitase de Sașa. Se uita nedumerit cum intră în cabinet opt oameni și se gîndi că o fi fixat vreo ședință. În agendă nu era notat, însă, nimic. Glinskaia îi întinse mîna, se cunoșteau. Solț o recunoscu, se ridică stîngaci. Părea foarte mic de statură.

— Cazul de la Institutul de transporturi, anunță secretarul.

Asta nu-i spunea nimic lui Solț, nu cunoștea nici un caz de la Institutul de transporturi, iar pe Sașa, din cauza miopiei, nu-l recunoscu. Totuși, cu o mișcare a mîinii, îi invită să se așeze.

Glinskaia desfăcu gazeta de perete în fața lui Solț. Coala de hîrtie se tot răsucea așa că Glinskaia o fixă cu tamponul de sugativă și cu un pahar masiv pentru creioane. Solț o urmări descumpănit.

— Iată epigramele, spuse Glinskaia.

Solț se aplecă spre gazetă mijind ochii miopi:

„O pîrjoală și un pumn de pilaf
Sînt pentru Boris perfect epitaf".

Ridică privirea aiurit: nu înțelegea ce-i cu epigramele acelea. Și, în clipa aceea, îl văzu pe Sașa care îl privea încordat. Abia atunci își aminti de tînărul de ieri. Citi din nou epigrama, se încruntă:

— Unde vedeți aici contrarevoluție?

— Mai sînt și alte epigrame, răspunse Glinskaia.

Solț se aplecă din nou deasupra colii:

„Munca-ndîrjită e la modă și-i firească,
Dar el e foarte original:
Din mers rămîne fără jurnal
Și știe tot făr' să citească."

— Numărul e consacrat celei de-a șaisprezecea aniversări a Revoluției din Octombrie, precizează Baulin.

Solț îi învălui pe toți cu privirea sa mioapă încercînd să se lămurească a cui era vocea. În fața lui stătea Nadia,

blondă și drăgălașă, Sașa, Runocikin — mic și slăbuț, Roza — speriată, Kovaliov — buimăcit.

— Revoluția din Octombrie n-a anulat epigramele, răspunse aspru Solț.

— Sînt plasate sub portretele fruntașilor, insistă Baulin.

Acum Solț îl văzu pe cel care vorbea.

— Înainte numai împotriva capetelor încoronate nu era voie să se scrie epigrame. Și tot se scriau.

— Munca e „la modă". Cum vine asta, e bine așa? stărui Baulin.

— Munca, munca! se crispă Solț. Constituțiile burgheze tot cu vorbe despre muncă încep. Problema-i ce fel de muncă și care e scopul ei. Ce e aici împotriva muncii?

— Păi, vedeți...

— Văd cum distrugeți viețile tinerilor! Solț arătă cu un gest larg studenții din fața lui. Văd cum îi chinuiți și-i torturați. Despre ei a spus Ilici: „Voi o să trăiți în comunism". Ce fel de comunism le oferiți? L-ați dat afară din institut, încotro să se ducă? Să se facă hamal?

— Chiar ca hamal și lucrează, observă Ianson.

— L-am învățat pînă acum, e viitorul nostru specialist, iar voi l-ați aruncat în stradă. Pentru ce? Pentru epigrame? Tinerețea are drepturile ei. Și primul drept al ei e dreptul de a rîde.

Cu aceeași politețe stîngace se întoarse spre Glinskaia.

— La anii lor rîdeam și noi. Acum rîd ei și bine fac! Dacă tinerii rîd, înseamnă că e bine, înseamnă că sînt cu noi. Dar voi săriți cu bîta! Ca să vezi ce mare lucru: au scris epigrame unul împotriva altuia... Păi, împotriva cui să scrie? Împotriva mea? Pe mine nu mă știu. Atunci de cine să facă haz?

— Excluderea a fost aprobată de comitetul raional, îl anunță Baulin.

— A fost aprobată! Solț se făcu stacojiu. Tare expeditivi mai sînteți!

Glinskaia, care se simțea aici mai sigură decît la institut, întrebă pe un ton de împăcare:

— Atunci, cum să procedăm?

— Să fie reabilitat! răspunse Solț întunecat și hotărît.

11

Ieșiră cu toții în stradă. Runocikin îi privi pieziș:

— Ar fi trebui sărbătorit evenimentul.

— Eu sînt pentru, sări Nadia bucuroasă.

— Sînt așteptată în altă parte, se eschivă Roza.

— Și eu am treabă, bălmăji Kovaliov melancolic.

— Transmite-i salutări lui Lozgaciov, îl îndemnă Runocikin.

Scotociră prin buzunare cîteva ruble. Scoase și Nadia cîțiva bani.

— Trecem pe la mine să sporim capitalul, propuse Sașa.

Acasă o îmbrățișă și o sărută pe maică-sa.

— Am fost reabilitat... Ura!

Pa Sofia Alexandrovna o podidiră lacrimile.

— Hai, hai, o mîngîie Sașa.

Ea își șterse lacrimile, zîmbi. Inima îi era în continuare neliniștită.

— A telefonat Nina.

— Vom trece pe la ea.

Nina nu era acasă. Varia vorbea la telefon, în hol. Sașa se apropie și întrerupse convorbirea.

— Hai cu noi!

— Încotro? întrebă ea cu ochii la Nadia care arăta parcă și mai bine.

— Să bem și să mîncăm.

Se înserа repede, pe străzi se aprinseră felinarele. Lui Sașa îi plăceau nespus înserările de iarnă în Arbatul plin de forfotă, în pragul serii. Totul e în ordine, totul e la locul său. Umblă prin Arbat ca-ntotdeauna, ce-a fost trecuse.

La colțul străduței Afanasievski îl întîlniră pe Vadim în scurtă din blană de ren și căciulă iakută cu clape lungi pînă la brîu.

— Salut cuceritorului Arcticii! Hai cu noi!

— Să stropim izbînda? pricepu Vadim dintr-o dată.

— Sigur că da.

— Mergem la „Kanatik", e un loc minunat, propuse Vadim privind-o pe Nadia.

— Nina ne caută aici.

Coborîră pe scara abruptă în „Arbatski podvalcik", o bodegă cu tavanul jos susţinut de coloane pătrate masive. Ocupară o masă într-un colţ retras. Mirosea a bucătărie, a bere — mirosuri de birt, pe jumătate restaurant, pe jumătate berărie. Lămpi greoaie atîrnate la curburile joase ale tavanului, împrăştiau o lumină palidă. Pe estradă era un contrabas şi alături, pe scaun, un saxofon. Muzicanţii veniseră deja.

Saşa le întinse meniul.

— Ce comandăm?

— Oho, ce preţuri! se minună Nadia.

— Cîte un siloz şi un tremurici, propuse Runocikin.

— Nu pentru salată şi piftie am venit aici, se opuse Saşa.

— Singurul lucru pentru care se vine aici e cafeaua cu lichior de cacao, decretă Vadim cu aerul unui obişnuit al restaurantelor.

La masa vecină, deasupra flăcăruii albastre a lămpii cu spirt trona un ibric şi doi filfizoni sorbeau cafea cu lichior din cești minuscule.

— Sîntem flămînzi, zise Saşa. Varia, ce-ai vrea să mănînci?

— Boeuf-Stroganoff.

Comandară o sticlă de vodcă pentru băieţi, o sticlă de porto pentru fete şi cîte un boeuf-Stroganoff pentru fiecare.

— E mai convenabil să comandăm feluri diferite, observă Vadim.

— Vine Nina, anunţă Varia, care şedea cu faţa spre intrare, cu o voce scăzută, ca pentru sine.

— V-aţi ascuns în cel mai îndepărtat ungher, constată Nina, vioaie, îndreptîndu-se spre masă. Saşa, te felicit, zise ea, sărutîndu-l. Cum am citit bileţelul am înţeles tot. De fapt nici nu mă îndoiam că aşa va fi. Nina se uită chiorîş la Varia: şi tu eşti aici...

— Şi eu sînt aici.

— Păcat că nu ştie şi Max, continuă Nina aşezîndu-se între Vadim şi Runocikin.

Începu să cînte orchestra... „Ei, lămîi, voi, lămîioare, de la Sonia din balcon". Ospătarii alergau de zor printre mese.

— Solţ e om, spuse Runocikin.

— Numai că e teribil de nervos, adăugă Nadia.

Mestecînd o bucată de carne, Vadim observă:

— Saşa a trecut botezul suferinţelor. Iară fără suferinţe, fără martiriu...

— Nu-mi plac martirii, îl întrerupse Saşa.

— Parafrazarea lui Proudhon, poză Vadim în faţa Nadiei. După opresori, cel mai mult îi urăsc pe oprimaţi. Există însă împrejurări... de pildă, asta...

Vadim aruncă o privire piezişă spre masa vecină. Lîngă filfizoni se aşezase o fată frumoasă cu faţa trasă, consumată.

— Un rău social, observă Nina.

— Sau poate un fenomen patologic, o contrazise Vadim.

— Nici patologie şi nici sociologie, prostituţie obişnuită, spuse Saşa. Nu mă interesează de ce se îndeletniceşte cu asta, nu doresc să pătrund psihologia ei. Uită-te la Nina, la Varia, la Nadia. Sînt gata să le iubesc, să le stimez, să le admir. Omul e o fiinţă morală, asta îl deosebeşte de animale. Şi funcţia vieţii lui nu e suferinţa.

Acompaniind orchestra, Varia fredona încet:

— „Ne eşti dragă, gingaşă, plăpîndă... Oricine ar petrece cu tine".

— De ce le-o fi plăcînd argoul hoţilor? întrebă Vadim. Şi tot el răspunse: amoreza moare, sărmanul băiat e uitat, e abandonat şi nimeni nu ştie unde zace acum. Omul suferă, iată care-i sensul.

— Termină cu văicăreala, îl întrerupse Saşa.

Vadim se îmbufnă.

— Atîta intoleranţă...

— Nu te supăra, spuse Saşa, nu vreau să te jignesc. Însă pentru tine e o simplă abstracţie, iar eu am *trecut*

prin asta. Acum să vedem de ce resurse dispunem, poate ne mai ajunge de o sticlă.

Mai comandară o sticlă pentru băieți și înghețată pentru fete.

— Numai să nu vă grăbiți, zise Vadim. Să chefuim toată seara.

— Varia, tu mîine ai de mers la școală, îi aminti Nina.

— Vreau să ascult muzică.

— Las-o în pace, interveni Sașa. Să stea și ea cu noi.

Vroia să-i facă o bucurie Variei. Și el era fericit. Nu pentru că le-a dovedit-o tuturor. A obținut ceva mai important: a apărat credința acestor tineri. Mai mult ca oricînd îl chinuia acum gîndul că oamenii sînt lipsiți de apărare. În locul lui, Runocikin ar fi dat din mînă a lehamite și ar fi plecat. Nadia ar fi plîns o vreme, apoi tot ar fi plecat. Vadim, dac-ar fi nimerit într-o istorie ca asta, n-ar fi făcut față.

Numai Varia nu dădea prea mare importanță la cele ce i se întîmplaseră lui Sașa. Dac-ar fi dat-o pe ea afară din școală, s-ar fi bucurat. Stă alături de el aici, crîșma asta i se pare splendidă, ca și tinerii în „charlestoane", cîntăreții de jazz, trompetistul ce-și umflă obrajii, bateristul jonglînd frenetic cu bețele lui. Pe fata de la masa vecină încercau s-o agațe doi tipi beți, o trăgeau la masa lor. Filfizonii o băgaseră pe mînecă, nu erau în stare s-o apere. Fata înjura, plîngea, ospătarul amenința că o scoate afară.

— Vînătoare de iepe. Ochii negri ai lui Sașa se îngustară.

— Nu te băga, zise Vadim dîndu-se într-o parte totodată, știind că Sașa nu poate fi oprit.

Sașa se ridică, se apropie de masa vecină cu umerii încordați și zîmbind posomorît.

— Poate lăsăm lumea în pace, ce ziceți? Știa să se bată și bătea zdravăn.

Două mutre obraznice, în cămăși liliachii, unul în pîslari de fetru, celălalt cu pantaloni cloș. Niște canalii, doi golani.

Cel cu pîslari îl împinse dispreţuitor pe Saşa, al doilea se băgă între ei, vrînd parcă să-i despartă.

— Calm, băieţi!

Saşa, însă, cunoştea tertipul: împăciuitorul avea să lovească primul. Aşa că îi aplică o lovitură scurtă care-l făcu pe individ să se ţină cu mîinile de burtă şi să caşte gura după aer. Saşa se întoarse spre celălalt. Acesta făcu un pas înapoi, se izbi de masă, farfuriile zăngăniră, fata începu să ţipe, filfizonii săriră de la locurile lor... Trompetistul trăgea cu coada ochiului la scenă, dar sufla cu sîrg şi-n trompetă, pianistul se răsucea pe scaun, degetele continuînd să-i alerge pe clape, bateristul jongla cu baghetele... „How do you do, mister Brown... How do you do, how do you, do you, do you do“... Orchestra cîntă, totul e în ordine, cetăţeni, dansaţi foxtrot şi tango, beţi cafea cu lichior de cacao, nu daţi importanţă, o mică neînţelegere, care s-a şi încheiat... Pîslarii şi pantalonii cloş s-au întors la masa lor, s-a dus la locul lui şi tînărul cu ochi negri. Se aşează şi cel saşiu, care se ridicase şi el să sară la bătaie. Filfizonii plătiră şi dispărură cu fufa lor, chelnerul aranja deja masa eliberată... Totul e în ordine, cetăţeni!

— O să ne aştepte în stradă pînă ieşim şi o să se lege de noi, zise Vadim.

— Ţi-e frică! rîse Nina.

Saşa fusese calm în timpul încăierării, acum, însă, îl scutura un tremur nervos pe care în zadar încerca să şi-l stăpînească.

— Varia, hai să dansăm...

Orchestra cînta un vals lent, „Ramona, eşti a mea pe vecie...“. Saşa dansa cu Varia pe micul ring de lîngă orchestră simţind toate privirile asupra sa. Puţin îi pasă, gîndească ce vor! Cei doi îi aruncau şi ei priviri piezişe. Să se ducă la dracu! El dansează vals-boston... „Ramona, eşti a mea pe vecie...“ Dansează cu Varenka, fetiţa asta atît de drăguţă... Ea nu-l slăbeşte din ochi. Îi zîmbeşte. Îl admiră: s-a purtat ca un erou al străzii, i-a luat apărarea fetei pe care mai înainte o condamnase. Varia simţea dincolo de toate astea ceva apropiat. Şi el e ca ea, numai că se preface, tot aşa cum şi ea se preface la

școală o-i elevă exemplară. Se uită la el, zîmbește, se lipește de el. Plînge orchestra, se tînguie trompetistul, bețele bateristului încremenesc în aer, pianistul e aplecat deasupra clapelor. „Ce vis frumos, o, Doamne, cu mine tu erai, / Treceam sub pomii-n floare, și era luna mai . . .“.

— Bravo, dansezi bine, o lăudă Sașa.

— Hai poimîine, la patinoar, propuse Varia.

— De ce tocmai poimîine?

— E sîmbătă și cîntă muzica. Știi să patinezi?

— Știam cîndva.

— Vii?

— Nici nu știu măcar unde mi-s patinele.

12

„Avînd în vedere faptul că studentul Pankratov și-a recunoscut greșelile, va fi reprimit în institut cu administrarea unei mustrări“.

Da, victoria obținută nu era chiar o sărbătoare. Eliminarea lui stîrnise o agitație generală, însă reabilitarea nu mișcă pe nimeni. Numai Krivoruciko, semnîndu-i noul carnet de student, îi spuse:

— Mă bucur pentru tine.

Atît de temut înainte, acum arăta prăbușit, un om rămas singur, care își petrecea ultimele zile în cabinetul lui.

— Dumneavoastră cum stați? întrebă Sașa.

Krivoruciko arătă teancul de mape și dosare din colț.

— Predau totul.

Scoase ștampila din sertarul biroului enorm. Studenții numeau biroul ăsta punte de vapor. Veneau deseori la Krivoruciko. De el depindea bursa, căminul, cartelele, bonurile.

— Îl cunosc pe unchiul tău. Am fost în aceeași organizație de partid. Demult, prin douăzeci și trei. Cum o mai duce?

— E bine, sănătos.

— Transmite-i salutări cînd îl vezi.

Saşa se ruşina de izbînda lui, el ieşise din încurcătură, Krivoruciko nu.

— Poate ar trebui să vă duceţi la tovarăşul Solţ.

— Solţ nu poate face nimic în problema mea. Cazul meu depinde de altul... Şi, fără să se uite la Saşa, adăugă ca pentru sine: Bucătarul ăsta o să gătească mîncăruri picante.

Se încruntă. Saşa înţelese la ce bucătar se gîndeşte.

Pe urmă Saşa se duse la Lozgaciov, care îi zîmbi de parcă s-ar fi bucurat de succesul lui.

— Ai fost la Krivoruciko?

Ştia că a fost şi totuşi mai întreba.

— Mi-a eliberat carnetul şi permisul, spuse Saşa.

Intră Baulin pe ultimele cuvinte şi-l întrebă sec pe Lozgaciov:

— Ce, ştampila e tot la Krivoruciko?

— Noul locţiitor vine de luni.

— Ar fi putut s-o ia ea.

Lozgaciov ridică din umeri, dînd de înţeles că Glinskaia se consideră prea importantă ca să pună ştampila pe hîrtii.

Continuă să se ocupe de afacerile lor, de intrigile lor de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu se simt vinovaţi, nu au remuşcări. Atunci a fost într-un fel, acum, că l-au reabilitat, poate fi şi altfel... Şi Saşa ar trebui să se poarte altfel....

În prezenţa lui o bîrfesc pe Glinskaia, nu-şi ascund ostilitatea — asta nu înseamnă că au încredere în el?

Toate astea vroiau să zică: „Tu, Pankratov, trebuie să fii altfel. Acum ai scăpat, a doua oară n-o să mai scapi. Solţ e departe, noi sîntem aproape, mergi pe mîna noastră. Eşti tînăr, înţelegem, oricui i se poate întîmpla. Acum ştii cine-i Krivoruciko, dă în el alături de noi. Încrederea reciprocă apare numai acolo unde sînt duşmani comuni. „Spune-mi cu cine te împrieteneşti...“ s-a învechit. „Spune cine ţi-e duşman, ca să-ţi spun cine eşti“ aşa se pune acum problema!

— Krivoruciko ţi s-a plîns? întrebă Lozgaciov.

Nu face să se lege de ei. Şi totuşi, ei sînt cei învinşi, nu el. Să nu uite asta.

— De ce să mi se plîngă, doar nu sînt colegiu de partid.

Lozgaciov rîse încurajator.

— Oricum, sînteţi tovarăşi de nenorocire.

— „Tovarăşi?“ se miră Saşa. Păi, încă nu l-au reabilitat.

În privirea chiorîşă a lui Baulin Saşa simţi ura care trebuia să-l pună în gardă. Însă privirea asta nu făcu decît să-l aţîţe. Cu ce vor să-l sperie? C-o să-l excludă din nou? N-o să-i ţină puterile! Li s-a înfundat, dar vor să pară învingători. Adică nu Solţ te-a iertat, te-a iertat partidul. Iar partidul sîntem noi, deci noi te-am iertat... Nu, dragii mei, voi nu sînteţi partidul!

Lozgaciov se uită la el cu o curiozitate ironică.

— Crezi că au să-l reabiliteze pe Krivoruciko?

— Pe mine m-au reabilitat.

— Cu tine e altă poveste, tu ai greşit. Krivoruciko e învechit în rele.

— Cîndva a mai fost exclus pentru greşeli politice şi tot a fost reabilitat. Cît despre mine...

— Asta e ceva nou, zise Baulin aşezîndu-se în fotoliu şi privindu-l lung pe Saşa. Înainte nu vorbeai asa

— Nu m-aţi întrebat „înainte“. Acum mă întrebaţi.

— Înainte te duceai la Krivoruciko, reluă Baulin. „Nu-l ştiu, nu-l cunosc, două vorbe n-am schimbat cu el“.

— O spun şi acum: nu-l ştiu, nu-l cunosc, două vorbe n-am schimbat cu el.

— Aşa să fie oare? întrebă sumbru Baulin.

— Nu ai dreptate, Pankratov, interveni povăţuitor Lozgaciov. Partidul trebuie să-şi cureţe rîndurile...

Saşa îl întrerupse:

— De carierişti în primul rînd.

— Ce vrei să spui? se încruntă Lozgaciov.

— De carierişti în general, nu mă refer la cineva anume.

— Ba să mă ierţi, clătină Lozgaciov din cap, partidul îşi curăţă rîndurile de elemente nestatornice din punct de

vedere ideologic, politicește ostile, nu cum zici tu, de carieriști. Sigur, și de ei, dar de ce această insistență?

Pe Saşa îl irită vocea egală și falsă a lui Lozgaciov, expresia rece a feței, gîndirea obtuză, mărginită la formule învățate pe de rost.

— Ce-ar fi să renunțăm la etichetări, tovarășe Lozgaciov? V-ați enervat destul. Eu spun că un carierist aduce mai multe prejudicii partidului decît toate greșelile vechiului bolșevic Krivoruciko. Krivoruciko le-a săvîrșit fiind cu tot sufletul pentru partid, în timp ce carieristul se îndîrjește numai cu gîndul la propria piele și la scaunul pe care stă.

Se lăsă liniștea. Apoi Baulin rosti tărăgănat:

— Nu-mi place cum rezumi, Pankratov.

— Rezum și eu cum pot, răspunse Saşa.

Desigur, au să-i răstălmăcească, au să-i denatureze cuvintele. Saşa înțelese acest lucru de îndată ce închise după el ușa cabinetului lui Lozgaciov.

Și-a găsit cu cine să fie sincer! Firește, nu se teme de ei, dar a făcut o prostie. În aulă, Saşa se așează la locul lui. Numele nici nu-i fusese șters din jurnal. Și totuși, nu-i venea să creadă că totul s-a sfîrșit cu bine. Întîlnirea cu Solț părea ireală. Real era institutul, Baulin, Lozgaciov, Krivoruciko cel descurajat...

Se întoarse acasă în vagonul supraîncărcat al tramvaiului. Afară se întunecă repede, ca de obicei în serile sumbre de iarnă. Pe scaunul din fața lui ședea un țăran slăbănog cu bărbuță roșcată și rară. Clapele căciulii îi atîrnau peste scurta peticită. Între picioarele încălțate cu pîslari uriași, tălpuiți, strîngea un sac, alt sac era alături pe banchetă. De sacii lui grosolani plini cu ceva tare și colțuros, se împiedicau toți în vagonul ticsit. Omul privea neliniștit în jur, întreba mereu unde trebuie să coboare, deși taxatoarea îi promisese că-l anunță ea. În adîncul privirii sale slugarnice, umile, Saşa simți ceva aspru, dur. Acasă la el țăranul acesta, probabil, e cu totul alt om. Gîndul despre felul cum se schimbă omul în funcție de împrejurări îl notă pe coperta caietului de curs de „Poduri și construcții rutiere" ca să-l transcrie în jurnal. Jurnalul pe care îl tot începea și abandona, dar acum hotărîse să-l țină regulat.

13

Seara tîrziu, cînd Saşa se pregătea de culcare, sună Katia. Ca pe vremuri, tăcere în receptor, apoi semnale scurte, un nou apel:

— Katia, tu eşti?

— Nu m-ai recunoscut? vocea ei se auzea de undeva de departe, ca de la un telefon public din suburbii.

— Cum să te recunosc dacă taci?

— Tac... Nu-i de strigat aici. Cum o mai duci?

— Trăiesc, de tine-mi amintesc.

— Ţi-aminteşti... Vrei să spui că nu-s fete destule pe-acolo?

— S-au cam împrăştiat fetele mele... Tu ce mai faci?

— Ce, ce... Marusiei îi e dor de tine. O mai ţii minte pe Marusia? S-a îndrăgostit de tine, adă-l, zice, pe tuciuriul ăla al tău cu ochi negri.

— Vin cu plăcere. Cînd mergem?

— Mergem... Ce-ai mai vrea? Sînt femeie măritată.

— Te-ai măritat cu mecanicul tău?

— Mecanic... Tehnician, specialist în mecanizare, hoţ de buzunare.

— Ai băut, dacă nu mă înşel!

— Mi-ai dat tu de băut, ori ce?

— Cînd ne întîlnim?

— Şi unde, mă rog, să ne întîlnim? Afară-s treizeci de grade, ţi-or îngheţa fuduliile.

— Ziceai că ne aşteaptă Marusia.

— Aşteaptă... I-a venit bărbatul. Bine, hai la Devicie Pole.

— Şi unde mă duci?

— La butuci...

— Deci, pe mîine. La şase, la şapte?

— Ei da, am să vin la şase.

Uite că a apărut Katia, s-a întors la el. Simţi din nou aceeaşi dorinţă pe care o simţea mereu alături de ea. O dorinţă care nu-l părăsise deloc. Ultima dată s-au văzut în septembrie ori octombrie, acum e ianuarie — au trecut patru luni. De măritat sigur că nu s-a măritat,

soțul nu i s-a întors Marusiei, așa că mîine se vor duce la prietena ei, de-aceea a și adus vorba de ea. Umblă tot cu ocolișuri, ciudată fată!

Întins în așternut se gîndi la ea și cu cît se gîndea mai mult cu atît mai mult o dorea. Mîine îi va săruta buzele uscate, o va strînge în brțe. Gîndul acesta nu-l lăsă multă vreme să adoarmă.

Soneria ce răsună strident în coridor îl trezi brusc. Era ora două noaptea, se vede că abia ațipise. Soneria zbîrnîi a doua oară, insistent și hotărît. Saşa ieși în coridor în maiou și chiloți. Trase lănțișorul de la ușă.

— Cine-i?

— De la administrația clădirii.

Saşa recunoscu vocea portarului Vasili Petrovici și răsuci cheia în broască.

În prag stătea Vasili Petrovici, în spatele lui un tînăr necunoscut, în palton și căciulă, și doi soldați roșii în mantale cu petlițe zmeurii. Tînărul îl dădu deoparte mai întîi pe Vasili Petrovici, apoi pe Saşa și pătrunse în apartament. Unul dintre ostași rămase lîngă ușă, celălalt trecu la bucătărie împreună cu Vasili Petrovici și se postă la ieșirea spre scara de serviciu.

— Pankratov?

— Da.

— Alexandr Pankratov?

— Da.

Fără să-și ia de la Saşa privirea circumspectă, tînărul îi întinse mandatul de percheziție și arestare pe numele Pankratov Alexandr Pavlovici, domiciliat în Arbat...

Intrară în odaia lui Saşa.

— Actele!

Saşa scoase buletinul și carnetul de student din buzunarul vestonului ce atîrna pe speteaza scaunului.

— Armă ai?

— Nu.

Tînărul arătă cu capul spre ușa ce dădea în camera Sofiei Alexandrovna.

— Cine-i acolo?

— E camera mamei.

— Trezește-o.

Sașa își trase pantalonii, îmbrăcă o cămașă, ciorapii, își luă pantofii în picioare. Împuternicitul stătea în palton și cu căciula în cap, așteptînd. Sașa se sculă, deschise ușa camerei mamei, încetișor, ca să n-o sperie. Mama ședea pe marginea patului, gîrbovită, strîngîndu-și la piept cămașa de noapte. Părul cărunt îi cădea pe frunte, peste ochi. Se uita pieziș, cu privirea stinsă, la tînărul care intrase în urma lui Sașa.

— Mamă, nu te speria... Au venit să facă percheziție. E o neînțelegere la mijloc. Lucrurile se vor lămuri. Stai liniștită.

Ea continua să se uite pieziș, pe sub sprîncene. Privirea mută îi era îndreptată spre necunoscutul care se oprise lîngă ușă.

— Măicuțo, ți-am spus doar că e o neînțelegere. Te rog liniștește-te, culcă-te.

Întorcîndu-se în camera lui vru să tragă ușa după el. Împuternicitul îl opri. Ușa trebuia să rămînă deschisă. Nu era decît un executant, n-avea rost să se certe cu el ori să protesteze.

Trebuia să se arate sigur pe el, vesel, numai așa o putea liniști pe mama.

— Spuneți-mi ce căutați, poate vă pot ajuta eu!

Tînărul își scoase paltonul, căciula, le atîrnă în cuier. Era îmbrăcat în costum albastru închis, cămașa și ea închisă la culoare, cravată. Un om obișnuit, care începuse să se îngrașe, unul dintre cei întîlniți de obicei prin birouri.

Pe masă erau caietele, conspectele, manualele de la institut. Împuternicitul le luă pe rînd, le frunzări, trecu cu privirea peste pagini, le așeză în teanc. Îi atraseră atenția cuvintele scrise pe coperta unui caiet de curs: „Țăranul din tramvai, dezorientat, jalnic, iar acasă autoritar, despotic!“ Caietul fu pus alături de buletin și de carnetul de student.

În sertarele mesei erau acte, fotografii, scrisori. Pe împuternicit nu-l interesa conținutul scrisorilor, ci expeditorul lor. Cînd nu reușea să descifreze semnătura, întreba. Sașa răspundea scurt. Tînărul punea scrisorile în dreapta, nu avea nevoie de ele. Certificatul de naștere,

adeverința de absolvire a școlii, cele de la locul de muncă și alte acte rămaseră la locul lor. Carnetul de comsomolist și cel sindical fură așezate în stînga.

— De ce îmi luați carnetul de comsomol?

— Deocamdată nu iau nimic.

Fotografiile din copilărie și din timpul școlii nu-l interesau, îi reținea atenția doar cele cu oameni maturi. Și iar întreba: cine-i asta? dar ăsta?

Mama se sculă. Sașa auzi scîrțiitul patului, tîrșîitul papucilor de casă, pocnetul ușii dulapului în care își ținea capotul. Apăru nu în capot, ci în rochie, îmbrăcată în grabă peste cămașa de noapte. Cu un zîmbet chinuit se apropie de Sașa și-l mîngîie pe cap cu mîna tremurîndă:

— Cetățeanco, stai în camera dumitale, interveni împuternicitul.

În vocea lui se simți fermitatea cazonă care o speriase întotdeauna. Făcuse ceva care putea să-i dăuneze băiatului. De spaimă începu să dea din cap mărunt și des.

— Să nu ne întindem cu toții pe podea? întrebă Sașa zîmbind.

Tînărul care răscolea cărțile din raft se întoarse mirat, dar nu răspunse nimic.

— Așteaptă în camera ta, îi spuse Sașa mamei.

Sofia Alexandrovna începu să dea din cap și mai repede, privind cu teamă spatele lat al tînărului. Se duse în camera ei.

Știau ei oare despre decizia lui Solț? Nu, altfel n-ar fi îndrăznit să vină. N-a funcționat vreo rotiță a mecanismului. Păcat! Confuzia aceasta va complica lucrurile.

Împuternicitul ceru să-i deschidă dulapul, să întoarcă pe dos buzunarele vestonului. Agenda cu telefoane și adrese fu reținută. Verificînd să nu-i fi scăpat ceva, împuternicitul își roti privirile prin încăpere. Zări un geamantan în saptele divanului. Ceru să i se deschidă. Era gol. Omul își făcea datoria corect, conștiincios. Dacă Sașa ar fi fost în locul lui, dacă partidul l-ar fi trimis să lucreze în organele G.P.U., dacă ar fi fost însărcinat să facă percheziție, să aresteze pe cineva, ar fi procedat la fel, chiar dacă și el ar fi putut nimeri la un om nevinovat. Într-o chestiune ca asta erorile sînt inevitabile. Tre-

buie să fie mai presus de ura personală. Își va dovedi nevinovăția, așa cum și-o dovedise la Comisia Centrală de Control. Să-și facă, deci, omul ăsta datoria.

— Să trecem în camera cealaltă.

Mama stătea în picioare, cu coatele rezemate de comodă, cu degetele în părul cărunt, privind pieziș spre ușă.

— Tovarășul trebuie să controleze camera. Așează-te, mamă.

Ea, însă, continuă să rămînă în picioare, în aceeași poziție. Se feri puțin cînd intră tînărul. Pe comodă erau fotografiile lui Sașa, a lui Mark, ale surorilor mamei.

— Cine-i ăsta?

— Fratele meu, Reazanov Mark Alexandrovici.

Să știe și el că renumitul Reazanov e fratele ei și Sașa e nepotul lui. Se gîndea mereu cum să spună asta. Atunci ar înceta cu percheziția și nu-l vor mai aresta pe Sașa. Pe Mark îl cunoaște toată țara, îl cunoaște Stalin. Zise cu un zîmbet jalnic:

— Ăsta-i Sașa cînd era mic.

Împuternicitul, încruntînd din sprîncene, scoase fotografia lui Mark din rama cu sticlă, o privi pe dos — nu era nici o însemnare. Puse totul înapoi pe comodă: fotografia, suportul, sticla, cartonul. Sofia Alexandrovna căzu moale în fotoliu, gemu, își îngropă fața în mîini.

Împuternicitul scotoci în sertarele comodei. Albiturile răscolite răspîndeau un miros de curat și proaspăt, așa miroseau cînd îi schimba patul.

— Ați spus că percheziționați la mine, zise Sașa.

— Sînteți o singură familie, răspunse tînărul.

Reveniră în camera lui Sașa. În urma lor ieși și Sofia Alexandrovna — percheziția se terminase, nu-i mai cerură să stea în camera ei. Gîndul că acum îl vor lua pe Sașa o scoase din amorțire, începu să se agite neștiind ce să facă. Ba se apropia de Sașa, ba îl privea cu teamă pe necunoscut. Acesta se așezase la masă și scria procesul verbal. Pe data de cutare, la cetățeanul cutare, conform mandatului cutare... Au fost confiscate: buletinul seria...; carnetul sindical, numărul...; carnetul de comsomolist, numărul...; carnetul de student, numărul...;

o agendă. Caietul de curs îl ținu o clipă în mîini și îl puse deoparte. Hotărî să nu-l ia. Apoi întrebă:

— Unde mă pot spăla pe mîini?

Sofia Alexandrovna începu să se agite.

— Poftiți, vă arăt.

Trase sertarele comodei, luă un ștergar curat și așteptă cu el în mînă în ușa băii să se spele tînărul. I-l întinse cu un zîmbet jalnic, servil: poate că *acolo* omul ăsta îi va ușura soarta feciorului ei . . .

Împuternicitul își șterse mîinile, ieși în coridor, telefonă undeva, spuse ceva neînțeles, cifrat, din care se desluși un singur cuvînt: Arbat. Închise telefonul și se rezemă de ușă cu nepăsarea omului care-și terminase treaba. Ostașul de la ușă stătea în poziție de repaus, cel de-al doilea se întorsese din bucătărie, acum amîndouă ieșirile erau libere. Portarul Vasili Petrovici plecase. Deși nimeni nu le spuse că percheziția se terminase, vecinii își făcură apariția. Întîi Mihail Iurievici, apoi Galia:

Mama strîngea lucrurile lui Sașa. Mîinile îi tremurau.

— Puneți-i ciorapi groși, o sfătui împuternicitul.

— Poate ar trebui să-și ia și merinde, interveni amabil Mihail Iurievici.

— Bani, spuse scurt tînărul.

— Fir-ar să fie, își aminti Sașa. Mi s-au terminat țigările.

— Aduc eu de la bărbatu-meu.

Galia aduse un pachet de „Box".

— Sașa, ai bani? întrebă Mihail Iurievici.

— Am ceva.

Sașa se căută prin buzunare.

— Zece ruble.

— Destul, spuse necunoscutul.

— Prăvălia de acolo nu-i scumpă, explică soldatul.

Totul era pașnic, de parcă Sașa pleca în călătorie într-un oraș necunoscut, la nord ori la sud, iar ceilalți îl sfătuiau ce să ia cu el.

Împuternicitul fuma rezemat de ușorul ușii. Unul dintre soldați stătea de vorbă cu Galia, cel de-al doilea fuma și el, rezemat în armă. Mihail Iurievici îi zîmbi

încurajator lui Saşa. Zîmbi şi Saşa, simţi că zîmbetul îi era chinuit, strîmb.

— Saşenka, uite ce ţi-am pus. Sofia Alexandrovna dădu la o parte cu mîinile tremurînde colţurile boccelei. Uite: săpunul, pasta de dinţi, periuţa, briciul...

— Briciul nu trebuie, o anunţă împuternicitul.

— Scuzaţi, scoase ea briciul. Iată ciorapii, schimburile, batistele...

Vocea îi tremura.

— Uite pieptenele, fularul... fularul tău...

Vorbele i se transformară în hohote de plîns, ajunsese la capătul puterilor, era un chin să aşeze astfel lucrurile băiatului, băiatul ei pe care îl smulg de lîngă ea, îl duc la închisoare. Se prăbuşi în fotoliu, hohotele de plîns îi scuturau trupul mic şi plin.

— Liniştiţi-vă, Sofia Alexandrovna, totul se va aranja, îi spuse Galia, mîngîind-o pe umăr. L-au luat deunăzi şi pe feciorul lui Almazov. L-au ţinut cîteva zile şi i-au dat drumul. Ce rost are plînsul dacă aşa a fost să fie?

Femeia abia murmura printre sughiţurile de plîns:

— Ăsta-i sfîrşitul, sfîrşitul...

Împuternicitul se uită la ceas:

— Mergem!

Aruncă mucul de ţigară, îşi aranjă ţinuta, se încruntă. Se îndreptară şi santinelele, îşi reluau îndatoririle. Nu mai dădeau sfaturi. Cu arma la picior se pregăteau de escortare. Împuternicitul făcu semn cu mîna cerîndu-le lui Mihail Iurievici şi Galiei să se ferească din drumul pe care va fi însoţit arestatul.

Saşa îmbrăcă paltonul, îşi puse căciula, luă bocceaua. Soldatul de la uşă se căznea cu zăvorul franţuzesc. Abia reuşi să deschidă uşa de la intrare. Zgomotul ajunse pînă la urechile Sofiei Alexandrovna. Îl aşteptase cu groază. Se năpusti în coridor, îl văzu pe Saşa îmbrăcat, se agăţă de el, tremurînd din tot trupul şi înecîndu-se de lacrimi.

Mihail Iurievici o luă protector de umeri.

— Sofia Alexandrovna, n-are nici un rost, zău. N-are nici un rost.

Saşa o sărută pe creştet, pe părul cărunt, încîlcit. Mihail Iurievici şi Galia o sprijineau, ea plîngea cu suspine şi se zvîrcolea în braţele lor.

Saşa ieşi în stradă.

Automobilul îi aştepta afară, nu departe de casă. Saşa se aşează pe bancheta din spate; de o parte şi de cealaltă se aşezară împuternicitul şi un ostaş, celălalt ostaş urcă lîngă şofer. Trecură în tăcere pe străzile întunecate ale Moscovei. Saşa nu reuşi să-şi dea seama din ce parte se apropiară de închisoare. Porţile înalte de fier se deschiseră lăsînd maşina să pătrundă în curtea acoperită, lungă şi îngustă. Primii coborîră soldaţii din escortă, apoi Saşa şi, ultimul, împuternicitul. Maşina plecă imediat. Saşa fu introdus într-o enormă încăpere goală, boltită, un subsol uriaş, nemobilat, fără scaune şi fără mese, mirosind a clorură de var, cu pereţii coşcoviţi şi podeaua de ciment roasă de picioare. Saşa îşi dădu seama că de aici arestaţii erau repartizaţi în celule, aici se formau loturile de intrare ori de ieşire din închisoare, începutul şi sfîrşitul.

Împuternicitul şi soldatul nu-i mai urmăreau fiecare mişcare — de aici nu se putea fugi. Îşi încheiaseră cu bine misiunea, aduseseră arestatul, nu mai răspundeau de el.

— Stai aici, ordonă împuternicitul şi plecă.

Însoţitorii se duseră şi ei în camera de gardă. Prin uşa deschisă răzbi miros de mantale ude şi de ciorbă soldăţească.

Saşa stătea rezemat de perete cu bocceaua la picioare. Nimeni nu-l păzea, nu-l băga în seamă. Era un interval — arestarea se încheiase, detenţia nu începuse încă. Dar tocmai în clipele astea, lăsat singur, realiză mai deplin situaţia în care se afla. Dacă va face un singur pas, va fi oprit. Îi vor ordona să rămînă pe loc şi el va fi nevoit să se supună. Iar asta îl va umili. Deci nu trebuia să le dea motiv să-l umilească. Numai aşa îşi va putea păstra demnitatea de om sovietic ajuns aici dintr-o eroare.

Trecu un militar cu două cubuleţe la petliţe şi spuse din mers, fără să se uite la el:

— Vino după mine!

Saşa ridică bocceaua şi porni fără să mai simtă altceva decît curiozitate. După prima coloană se afla o masă de cancelarie. Militarul se aşează la ea, scoase un formular. Numele, prenumele, patronimicul, anul naşterii, semne particulare, tatuaje, cicatrici, arsuri, alunițe... Notă culoarea ochilor şi a părului... Îi întinse ceva ca o tuşieră şi Saşa îşi puse amprentele pe formular. Înregistră lucrurile personale: paltonul, căciula, ghetele, pulovărul, pantalonii, vestonul, cămaşa.

— Banii!

Numără banii, trecu cifra în formular, îi dădu să semneze. Puse banii pe masă.

— Chitanţa o să ţi se aducă pe urmă. Arătă spre uşă. Treci dincolo!

Într-o cămăruţă pe Saşa îl aştepta un grăsan în civil cu faţa buhăită, umflată de somn.

— Dezbracă-te!

Saşa îşi scoase paltonul şi căciula.

— Ghetele!

Saşa se descălţă şi rămase în ciorapi.

— Scoate şireturile.

Grăsanul puse şireturile pe masă şi îi arătă un colţ.

— Treci acolo!

În colţ se afla o bară verticală gradată pentru măsurarea înălţimii. Grăsanul îl măsură şi strigă să audă cel de dincolo de perete:

— O sută şaizeci şi şapte!

Apoi pipăi cu de-amănuntul paltonul şi căciula lui Saşa, descusu căptuşeala cu un cuţitaş, scotoci, le puse pe bancheta de lemn, apoi arătă spre costum.

— Scoate-l!

Saşa dezbrăcă vestonul.

— Scoate tot!

Saşa rămase în maiou-şi chilot.

Grăsanul pipăi pantalonii şi vestonul, descusu căptuşeala, manşetele pantalonilor, scoase cureaua şi o puse lîngă şireturi, iar vestonul şi pantalonii le aruncă pe banchetă.

— Deschide gura!

Apropiindu-şi faţa somnoroasă de Saşa se uită atent, trăgîndu-l de obraz şi de buze, să nu aibă ceva ascuns. Apoi făcu semn cu capul spre maiou şi chilot.

— Scoate-le!

Grăsanul căuta tatuaje, cicatrici, urme de arsuri ori de răni, însă nu găsi nimic.

— Întoarce-te!

Saşa simţi pe fese degetele reci ale grăsanului.

— Îmbracă-te!

Pe urmă, ţinîndu-se cu mîna de pantalonii fără curea şi clămpănind cu ghetele fără şireturi, Saşa, însoţit de un soldat din escortă, străbătu coridoare scurte, urcă şi coborî scări căptuşite cu plasă de metal. Însoţitorul lovea cu cheia în balustrade, lacătele scrîşneau. Camere moarte în jur, uşi moarte de metal.

Într-unul din coridoare se opriră. Gardianul care îi aştepta descuie celula. Saşa intră. Uşa se trînti cu zgomot în urma lui.

14

Aşa cum cerea Stalin, cel de-al patrulea cuptor înalt a fost aprins înainte de termen, la treizeci noiembrie, ora şapte seara, pe un ger de treizeci şi cinci de grade. Mark Alexandrovici putea să plece numai după ce era sigur că nu se va repeta catastrofa care se întîmplase cu primul cuptor înalt, aprins tot pe ger. De aceea rămase şi după plecarea delegaţiei regionale şi porni spre Moscova abia în douăzeci ianuarie. Vagonul de serviciu fusese deja cuplat la locomotivă, plugul de zăpadă pornise înainte. Vîntul şuiera troienind zăpada, clătinînd rarele felinare cu lumină sărăcăcioasă. Gara şi oraşul aveau energie mai puţină, ea era necesară uzinei care producea metal. În clădirea mică a gării, lîngă soba olandeză, se adunaseră lucrătorii de la direcţia uzinei, sosiţi cu probleme pregătite cu mult înainte de plecarea şefului la Moscova, dar terminate în ultimul moment. Urmîndu-l pe Mark Alexandrovici, urcară în vagon cu pîslarii uzi,

cu galoșii, cu căciulile și gulerele pline de zăpadă. Spre nemulțumirea însoțitorului de vagon se scuturau, lăsau urme, fumau — și el care curățase totul lună, făcuse un foc strașnic, ca întotdeauna cînd mergea *șeful*.

Mark Alexandrovici își scoase șuba, căciula, dar tot îi era cald, mai ales la picioarele încălțate în pîslari de fetru. Becurile ardeau inegal, dar puternic. Își examină repede hîrtiile, convingîndu-se că avea tot ce-i trebuia la Moscova. În tezele C.C. era pentru prima dată numită clar data la care urma să fie terminată construcția uzinei — anul 1937. Planul producției de fontă pe țară la sfîrșitul cincinalului fusese redus de la douăzeci și două de milioane de tone la optsprezece — învinsese viziunea realistă. Înseamnă că sosise momentul să ceară cu glas tare ceea ce pînă acum ceruse cu jumătate de gură: locuințe, mecanizare, instituții social-culturale.

— Mark Alexandrovici, dau semnalul de plecare, raportă șeful gării apărut în ușă.

Însoțitorul vagonului, cu palton negru de uniformă și căciulă tot neagră, cu clape, trecu prin tot vagonul cu felinarul în mînă, mormăind posac:

— Pornim, cetățeni, pornim.

Cei care-l conduseseră pe directorul uzinei se grăbiră să coboare. Un curent de aer rece se năpusti în vagon. Însoțitorul îndepărtă cu piciorul zăpada ce se lipise de prag și închise ușa. Răsună un fluierat, sirena locomotivei îi răspunse prelung, vagonul se smuci din loc și porni legănîndu-se lin și țăcănind cu roțile pe șine.

Mark Alexandrovici își descălță pîslarii, scoase din geamantan papucii de casă și, cu o senzație de ușurare, făcu cîțiva pași prin compartiment, dezmorțindu-și picioarele. Se apropie de fereastră și dădu la o parte perdelușele.

Trenulețul alerga prin stepa înzăpezită făcînd ocolul colinei pe care se înălța orașul luminat de focul furnalelor și al cuptoarelor Martin. Cu patru ani în urmă sosiseră în locul acesta pustiu, care are acum 200.000 de locuitori, o uzină de nivel mondial, un gigant care a dat deja țării un milion de tone de fontă, sute de mii de tone de oțel, trei milioane de tone de minereu . . .

Mark Alexandrovici nu se lăsă furat de amintiri. Abia avea timp să se gîndească la prezent. Urma să aibă loc Congresul. Se gîndi la Lominadze care plecase la Moscova, cu delegația din partea regiunii. Pentru niște greșeli teoretice, Lominadze, membru al C.C., fusese scos din toate posturile înalte și trimis aici secretar al comitetului orășenesc, adică secretar al comitetului de partid, fiindcă orașul înseamnă uzina, comitetul orășenesc — comitetul de partid al uzinei. De o vîrstă cu Mark Alexandrovici, deși cu un stagiu în partid ceva mai mare, Reazanov din nouăsprezece, Lominadze din șaptesprezece, era considerat un om politic deștept, cu tact, cu putere de cuprindere și voință. Dacă, însă, la Congres se va lovi în foștii opoziționiști, înseamnă că vor lovi în Lominadze și pot lovi și în uzină. Metalul e important, dar politica — mai importantă. Apreciind situația, Mark Alexandrovici era înclinat să creadă că Congresul va decurge calm, chiar denumirea promitea ceva: *Congresul învingătorilor*. Cele trei congrese precedente se desfășuraseră sub semnul luptei; acum sosise momentul să se demonstreze unitatea și coeziunea partidului în jurul noii conduceri. Oricum, trebuia să fie pregătit pentru orice întorsături neașteptate.

În vremea cînd nu i se punea la dispoziție un vagon separat și călătorea la Moscova în vagoane de marfă, pe platforme, pe acoperișurile vagoanelor, în manta, cu sacul de campanie în spinare, nici prin cap nu-i trecea să se teamă de ceva. Acum el hotărăște destinul a sute de mii de oameni, e investit cu putere deplină, crede cu tărie în justețea liniei de partid, nu aderă și n-a aderat la nici un fel de opoziție, este iubit de Sergo și prețuit de Stalin, dar acum trebuie să cumpănească bine totul, trebuie să se teamă că va avea dificultăți tocmai pentru că acum un an le-a fost trimis secretar al comitetului orășenesc de partid Lominadze, om care comisese greșeli la vremea sa, cu care nici Mark Alexandrovici, nici colectivul de sub conducerea sa nu aveau nici o legătură.

Apoi această arestare neașteptată și inexplicabilă a lui Saşa... Cînd se gîndea la asta îl cuprindea un senti-

ment chinuitor de tristețe și deznădejde. Și nu cunoaște nici împrejurările. Incidentul cu lectorul de evidență contabilă nu poate fi motiv de arestare, cu atît mai mult după ce Solț îl reabilitase. Mai curînd cauza e legată de ceea ce vorbise Saşa atunci noaptea: lipsa de modestie a lui Stalin, scrisoarea lui Lenin... A citit el scrisoarea lui Lenin? Unde, de la cine? Lipsa de modestie a lui Stalin... Oare numai lui i-a vorbit despre asta? Cui încă? Își exprima gîndurile proprii ori inspirate de cineva? De cine? Are dreptul să știe tot, doar e nepotul său. Vrea o cercetare minuțioasă și obiectivă.

La Sverdlovsk Mark Alexandrovici fu întîmpinat de Kirjac, reprezentantul uzinei pe lîngă comitetul executiv regional. Expresul Moscova—Vladivostok, în care trebuia să treacă Mark Alexandrovici, avea întîrziere și șeful gării îl conduse direct, fără a mai trece prin gară, în camera pentru membrii guvernului și alte persoane importante. Bufetiera le aduse ceai și tartine. Kirjac, mic de statură, nervos, agitat, raportă situația: nu sînt punctuali furnizorii, nu ajung mijloacele de transport, fondurile nu sînt suficiente, contabilitatea pune piedici, organizațiile regionale nu ajută cum se cuvine. Mark era obișnuit cu tonul de om supărat cu care Kirjac, un bun agent de aprovizionare, compensa insuficiența puterii de a răzbate. După ce termină cu Kirjac, Mark Alexandrovici se duse la gară. Trecerile erau ticsite cu boccele, saci, cufere. Pe jos, pe banchete ședeau sau dormeau oameni, se înghesuiau la casele de bilete, multe femei cu copii stăteau la coadă la apă fiartă. Toată lumea aceasta de la țară, cu cojoace de oaie, în opinci, nedeprinsă cu călătoriile, buimăcită, săracă și provocînd mila și întristarea era Rusia țărănească, răscolită, ruptă de pămînt.

Pentru Mark Alexandrovici priveliștea nu era nouă, așa ceva întîlneai pe toate drumurile țării. Mulțimi de oameni cu boccele și saci, femei cu copii sosesc la el la uzină. Și barăcile uzinei sînt îmbibate cu același miros pătrunzător, acru, de sudoare, de cojoc și de usturoi. Acestea sînt legile nemiloase ale istoriei, aceasta este legea industrializării. Acesta este sfîrșitul satului vechi,

sălbatic, murdar, lipsit de lumină, izolat și ignorant, sfîrșitul spiritului de proprietar. Se făurește o nouă istorie și tot ce e vechi se dărîmă cu durere și pierderi.

Vagonul internațional în care mergea Mark Alexandrovici era pe jumătate gol. Se așeză în compartiment să lucreze și abia cînd începu să se întunece, pe la trei, ieși în coridor. Covorul atenua zgomotul ritmic al roților. Ușile compartimentelor erau închise cu excepția uneia de unde se auzea o voce de bărbat și una de femeie, vorbind franțuzește. Femeia ieși în coridor și văzîndu-l pe Mark Alexandrovici, zîmbi încurcată. Era surprinsă, nu se aștepta să găsească pe cineva pe coridorul pustiu. Ieșise în halat, în papuci, nepieptănată. Se ducea la toaletă și, cînd colo, un rus necunoscut pe coridor. Unul pe care nu-l văzuse pînă atunci. Mark Alexandrovici urcase în tren în timp ce ei dormeau încă. Femeia părea să aibă vreo treizeci și cinci de ani, era înaltă, cu ochelari mari de os. Cînd se întoarse de la toaletă, zîmbi iar, intră și închise ușa compartimentului. Apoi ușa se deschise din nou și ieși bărbatul, la fel de înalt, solid, semănînd cu Lunacearski. Mark Alexandrovici recunoscu în el un social-democrat belgian de vază, unul dintre liderii Internaționalei a doua. Cu vreo lună în urmă apăruse în ziare știrea că a plecat în Japonia pentru a ține un ciclu de conferințe și că va trece prin Uniunea Sovietică și China. Mark Alexandrovici se gîndea că era o dovadă a noilor contacte firești și raționale în actuala situație internațională... Discuția se legă repede, cum se întîmplă între cei care fac un drum lung împreună. Mark Alexandrovici cunoștea bine engleza, iar franceza suficient pentru a se face înțeles. Ieși în coridor și soția belgianului, în fustă gri de lînă și un pulovăr, care-i accentua pieptul plin. De astă dată zîmbetul ei exprima plăcuta surpriză de a fi întîlnit un tovarăș de drum cunoscător de franceză. Vorbiră despre iernile rusești, despre distanțele enorme ale Rusiei, despre transporturile greoaie și dificile. La Tokio și Osaka e cald, la Nagasaki e caniculă, aici ger. Probabil că frigul îl înviorează pe omul rus. Belgianul regretă că trecînd prin Siberia și Ural nu văzuse renumitul Kuzbas, renumita

„Magnitka". Pe fereastra vagonului nu se văd decît faimoasele zăpezi ruse. Ar fi vrut să vadă „experimentul rus", adăugă el, scuzîndu-se cu un zîmbet pentru banalitatea expresiei. Se duse în compartiment și reveni cu un număr proaspăt din *Pravda* în care era harta celor mai mari șantiere ale celui de-al doilea cincinal, publicată în cinstea Congresului. Șantierele erau reprezentate prin furnale, automobile, tractoare, combine, locomotive, vagoane, anvelope, hidrocentrale... Mark Alexandrovici explică: baloturile de țesături înseamnă combinate textile, căpățînile de sfeclă, fabrici de zahăr, arcurile acelea mici — rulmenți. Belgianul rîdea aprobator, dar observă că programul acesta grandios se poate realiza numai în dauna altor ramuri ale economiei, în primul rînd a agriculturii.

Mark Alexandrovici cunoștea aceste argumente menșevice. În Rusia are loc o a doua revoluție și domnul acesta îngrijit, respectabil, acest politician spilcuit de parlament n-o înțelege, tot așa cum n-a înțeles nici prima revoluție. Mark nu răspunse nimic. N-avea să urmeze o discuție politică. Fusese de multe ori peste hotare, era obișnuit să intre în contact cu străinii, însă evita discuțiile politice. Nimeni nu poate dovedi nimic altuia. Rezistă și de data asta ispitei de a se angaja în discuție cu renumitul politician. Nu vroia, însă, ca interlocutorul lui să rămînă cu impresia că s-ar teme să discute cu el. Mark Alexandrovici era un om orgolios și nu era obișnuit să părăsească ringul învins. De aceea, împărtășindu-i belgianului impresiile asupra Statelor Unite, unde lucrase doi ani într-o oțelărie, relată o scenă hazlie pe care o văzuse la New-York. Dintr-o biserică ieșise o bătrînică neputincioasă în rochie neagră de modă veche, lungă, și cu o pălărie tot neagră, semănînd cu un cuib. Pe bătrînică o susținea o fată, probabil nepoată sau chiar strănepoată. Fata o ajută să coboare scările, o conduse pînă la mașina trasă lîngă trotuar, o așeză cu grijă în mașină, o sărută și închise portiera. Bătrîna, care abia mergea, odată ajunsă la volan, puse motorul în funcțiune, Packhardul demară vijelios și dispăru în viteză.

Mark Alexandrovici nu comentă în nici un fel cazul, îl povesti pur și simplu, pufăind din pipă. Însă intercalase astfel povestea într-o discuție cu un ins deștept încît era imposibil ca acesta să nu înțeleagă unde bătea: America nu e decît o orînduire socială care și-a trăit traiul, deși e înzestrată cu o tehnică modernă. Belgianul aprecie finețea lui Mark Alexandrovici care demonstrase atît de diplomatic *nivelul* la care era obișnuit să discute. Lui Mark Alexandrovici îi plăcea să strălucească în fața străinilor prin erudiție, finețe de spirit, largheță și libertate de vederi, socotea că nu altminteri se putea purta un om care are la el în țară forță și putere.

Soția belgianului nu înțelesese alegoria, însă scena povestită îi păru comică și rîse cu poftă.

De la gară Mark Alexandrovici se duse pe Sadovo-Karetnaia la Casa a treia a Sovietelor. Sala care găzduia comisia de organizare era goală, delegații sosiseră cu toții însă oamenii de serviciu se găseau la locurile lor. Mark Alexandrovici se înregistră, primi mandatul, biletul pentru hotel, bonurile pentru alimente, o agendă „Delegat la Congresul al XVII-lea al P.C.(b) din toată Uniunea". Intra, astfel, în atmosfera obișnuită a congresului de partid cu ordinea, regulamentul, disciplina lui fermă, cărora trebuia să li se supună și li se supunea cu plăcere. Trăia ceva mai important și mai măreț decît toate grijile de pînă acum. Avea un sentiment asemănător celui încercat de un vechi ostaș rechemat la unitate.

La hotel fu repartizat într-o cameră de trei persoane. Un pat, o noptieră, de mai mult nici nu avea nevoie. Mark Alexandrovici știa că îi va vedea printre delegați pe mulți dintre vechii tovarăși, pe cîțiva îi întîlnise deja în hol. Erau veseli, plini de însuflețire și, uitîndu-se la ei, Mark Alexandrovici se pătrunse și mai adînc de conștiința trăiniciei și justeței a tot ce se întîmplă. Partidul, cadrele de partid mature, încercate, călite știu cum și în ce direcție să acționeze. Oamenii aceștia onești, devotați, drepți nu vor admite niciodată nesocotirea legii. Ceea ce s-a întîmplat cu Sașa e o absurditate. Poate că l-au și eliberat?!

O sună pe sora sa. După primele cuvinte își dădu seama că nu se schimbase nimic.

— Vii? întrebă Sofia Alexandrovna. Mark Alexandrovici nu voia să se ducă acum în Arbat. Era tîrziu, n-avea mașină, în camera vecină îl așteptau prietenii. Dar dacă nu se duce acum, cine știe cînd își mai poate face timp.

— Dacă nu te culci, peste o oră, o oră și jumătate sînt la tine.

— De culcat îmi arde mie acum?...

Vizita la soră-sa îl indispuse pe Mark. Ea vorbea pe un ton servil, tot căuta agitată niște hîrtii, le netezea cu degetele tremurînde, se uita la el cu speranță și teamă. În clipele acelea nu-l avea pe fratele ei în față, ci pe unul dintre puternicii acestei lumi: poate să-l ajute pe fiul ei, dar poate și să nu-l ajute. Să-l salveze ori să nu-l salveze. Suferințele îi ascuțiseră mintea, înțelegea că povestea e neplăcută pentru el, că vrea s-o cînărească pe toate fețele, dar pentru ea nu exista decît o singură realitate: Sașa e la închisoare.

Disperarea surdă și înăbușită îl cuprinse din nou pe Mark Alexandrovici. Simți dureri în ceafă. O iubește pe Sofia, îl iubește pe Sașa, dar nu poate face promisiuni deșarte. E om cu experiență, comunist.

— Chiar mîine o să mă ocup de asta. Dacă Sașa nu e vinovat cu nimic, îi vor da drumul.

Ea îl privi speriată și zăpăcită:

— Sașa vinovat... Poți crede așa ceva?

E crud, dar trebuie s-o pregătească pentru orice lovitură, oricît de grea.

— De ce e acuzat? Nu plec din Moscova pînă nu aflu de ce...

Mark Alexandrovici trecu pe la Budeaghin. Din cauza lui acesta se afla într-o situație echivocă — intervenise pentru un om care acum e arestat., Budeaghin era mohorît, nu pomeni nici o singură dată de Congres, își vedea de treburi ca în toate zilele. Poate e ofensat că n-a fost ales delegat plin. Dar e delegat cu vot consultativ, cum sînt mulți alți membri ai C.C. și ai Comisiei Centrale de Control, nu e nici o ofensă, așa e regula de mult. Poate pentru el Congresul nu e o sărbătoare, ci o muncă

și mai grea și mai complicată? Oricum, astăzi era mai posomorît, mai concentrat și mai rece ca altădată.

— Știți ce s-a întîmplat cu nepotul meu? întrebă Mark Alexandrovici.

— Știu.

— Cînd m-am adresat atunci dumneavoastră nu mă așteptam nicidecum la o asemenea întorsătură.

— E clar că nu, răspunse Budeaghin calm, semn că nu are nici un fel de reproșuri de făcut.

— Sașa e nepotul meu, continuă Mark Alexandrovici, și am dreptul să știu ce s-a întîmplat.

Budeaghin tăcea. Cu coatele pe masă și bărbia în palmele împreunate se uita la Mark Alexandrovici.

— La Congres voi încerca să vorbesc cu Iagoda sau cu Berezin, spuse Mark Alexandrovici, încheind cu asta o discuție pe care era evident că Budeaghin n-o susținea.

Însă Budeaghin spuse:

— Ei știau că Sașa e nepotul tău.

Mark Alexandrovici se uită țintă la el:

— Ce vreți să spuneți?

— Ei știau foarte bine că vei interveni. Au avut în vedere treaba asta. Privindu-l cumva ciudat, adăugă: Cazul lui Sașa nu e deloc o întîmplare.

Budeaghin rostise cuvintele acestea cu tonul cu care data trecută îl anunțase că Cerneak nu mai e secretar al Comitetului raional de partid. Atunci fusese o simplă informație, acum suna ca o invitație la discuție.

Se pregătește ceva la Congres? Ce anume? Se constituie vreun grup, o fracțiune, sînt angajați tovarăși de idei și se adună voturi? O nouă sciziune în conducere? Cu cine vor să-l înlocuiască pe *el*? Vechii lideri sînt compromiși. Sînt alții noi? Cine anume?... O încercare sortită eșecului, partidul n-o va susține. Stalin e întruchiparea liniei lui, a politicii lui.

Vorbește acum cu Budeaghin despre lucruri prea serioase, asta poate avea urmări. Nu trebuie să lase nici o urmă de îndoială în ceea ce privește poziția lui.

— Nu cred că arestării lui Sașa trebuie să-i atribuim un sens atît de adînc. Întîmplările nu sînt un temei pen-

tru concluzii atît de grave, spuse ferm Mark Alexandrovici.

Se uita la Budeaghin cu o privire deschisă, limpede și neînduplecată. Păcat. Era un bun comunist, talent înnăscut, fiu de muncitor, mare om de stat. Dar a trăit mulți ani în străinătate, s-a rupt de țară, nu știe cu ce trăiește poporul, cu ce trăiește partidul și el, Mark Alexandrovici. Se duc, apucă drumuri greșite, se pierd în fața marilor timpuri care cer mari sacrificii.

— Partidul nu e orb, Ivan Grigorievici, știți asta mai bine decît mine.

Se uita la Budeaghin. De el era legată tinerețea, războiul civil, tot ce-i este scump și nu va uita niciodată. Acum însă lucrul cel mai important e orașul lui de pe colină, luminat de focul furnalelor și cuptoarelor Martin. Asta era, acum, revoluția. Ea continuă și va continua, chiar dacă o va părăsi Budeaghin, cum au mai părăsit-o și alții.

Mark Alexandrovici nu se mai gîndea la răspunsurile lui Ivan Grigorievici. Tot ce poate el să spună e mărunt, neînsemnat. De aceea vocea lui Budeaghin răsună surd pentru el, de undeva de departe, abia de deslușì cuvintele. Amărăciunea lor ajunse tîrziu pînă la el:

— Băgăm la închisoare comsomoliști, spusese Budeaghin.

Holul Palatului Mare al Kremlinului, scara largă de marmură ce ducea sus, foaierul sălii de ședințe erau pline de delegați. Stăteau grupuri-grupuri, umblau încolo și încoace, se strigau unii pe alții, se înghesuiau la măsuțele unde se dădeau materialele congresului.

Mark Alexandrovici le primi și el, se auzi și el strigat — erau niște cunoscuți din delegația Donbasului, unde lucrase înainte. Răsunară apoi soneriile și se îndreptară cu toții spre sală. Fusese reconstruită, apăruse o lojă mare pentru oaspeți, totul era nou, proaspăt, mirosea a lemn și vopsea. Era exact cum aveau să scrie ziarele de a doua zi: „Sala a devenit mai sobră și de o simplitate măreață. A fost îndepărtată poleiala de prost gust, au dispărut coloanele, stemele, emblemele — gunoiul ci-

torva epoci a fost scos dintre acești pereți. Sala a devenit mai spațioasă și mai luminoasă".

Pentru delegația lor fuseseră repartizate locuri în rîndurile patru și cinci, chiar în fața tribunei. Alături de tribună săteau Kaganovici, Ordjonikidze, Voroșilov, Kosior, Postîșev, Mikoian, Maxim Gorki. Pe trepte ședea Kalinin, care scria grăbit ceva în agendă, uitîndu-se din cînd în cînd spre sală cu ochelarii lui simpli cu ramă de oțel.

Aplauzele delegaților salutară apariția lui Molotov la masa prezidiului și se întețiră la intrarea lui Stalin. Aplauzele puternice se amestecau cu zgomotul strapontinelor și al pupitrelor, toți se ridicară în picioare, de undeva de sus se auzi: „Trăiască tovarășul Stalin! Ura!..." Începură să strige cu toții: „Ura! Trăiască marele conducător al bolșevismului! Ura! Trăiască marele conducător al proletariatului mondial! Ura! Ura! Ura!".

Ovațiile la adresa lui Stalin se repetară de cîteva ori. O dată cînd Molotov îi rosti numele: „În jurul tovarășului Stalin, conducătorul și organizatorul victoriilor noastre..."; la sfîrșitul cuvîntării: „În frunte cu tovarășul Stalin, înainte spre noi victorii...", apoi cînd Hrușciov propuse componența prezidiului și, în fine, cea mai prelungită ovație, cînd președintele anunță: „Are cuvîntul tovarășul Stalin".

La fel ca toți ceilalți, Mark Alexandrovici se ridica în picioare, bătea din palme, striga „Ura!". Stalin, în tunică mai deschisă la culoare decît ale celorlalți membri ai prezidiului, stătea la tribună, își aranja hîrtiile așteptînd calm să se termine ovațiile. Părea că toate aplauzele, aclamațiile le raportează nu la persoana sa, ci la ceea ce ea întruchipează — marile victorii ale țării și partidului. Ba chiar îl aplaudă el însuși pe acest Stalin simbolic. Faptul fusese menționat ironic și în raport: „Oare nu i-ați trimis un mesaj de salut tovarășului Stalin? Atunci ce mai vreți de la mine?" Se crea astfel un sentiment de apropiere și de înțelegere între el și oamenii care îl salutau cu entuziasm.

— Dacă la Congresul al cincisprezecelea, spuse Stalin, încă mai trebuia să dovedim justețea liniei partidului și

să luptăm împotriva anumitor grupări antileniniste, la acest Congres nu trebuie să dovedim nimic și nici n-avem cu cine să ne batem. Toți văd că linia partidului a învins.

Cuvintele acestea confirmau prezicerea lui Mark Alexandrovici: Congresul se va desfășura într-o atmosferă de calm, nu vor fi complicații din cauza lui Lominadze. Stalin însuși dorește unitatea. Lupta s-a încheiat, trebuie să dispară și măsurile extreme legate de ea. Vor dispărea și aclamațiile monotone. Gîndurile lui Mark Alexandrovici fură confirmate și de faptul că Stalin renunță la cuvîntul de încheiere:

— Tovarăși! Dezbaterile de la Congres au scos în evidență deplina unitate de vederi a conducătorilor noștri de partid în toate chestiunile politicii partidului, am putea spune. După cum știți, nu s-au făcut nici un fel de obiecții la raportul de activitate. S-a relevat, așadar, o extraordinară unitate ideologico-politică și organizatorică a rîndurilor partidului nostru. Întrebarea este, mai e nevoie după asta de cuvîntul de încheiere? Eu cred că nu. De aceea îngăduiți-mi să renunț la cuvîntul de închidere...

Lominadze vorbi imediat după raportul lui Stalin. Luară apoi cuvîntul și alți foști opozanți: Rîkov, Buharin, Tomski, Zinoviev, Kamenev, Piatakov, Preobrajenski, Radek. Cuvîntările lor nu erau niște pocăințe, ca la Congresul al șaisprezecelea, ci o analiză constructivă a propriilor greșeli. Și-au alăturat glasul glasului partidului. Nimeni nu i-a întrerupt, nu le-a cerut mai mult, n-a socotit cuvintele lor „insuficiente". Numai o singură dată, cînd vorbea Rîkov, o voce nerăbdătoare strigă: „Regulamentul!".

Piatakov a fost ales în C.C.; Rîkov, Buharin, Tomski și Sokolnikov, supleanți. Iar lista noii componențe a C.C., împărțită delegațiilor pentru vot, era aproape aceeași ca în trecut, cu cîteva schimbări firești — unul vine la conducere, altul pleacă. Mark Alexandrovici își văzu numele pe listă — era propus candidat pentru C.C. Aprecie lucrul acesta ca o recunoaștere a rolului pe care îl juca construirea uzinei sale în cel de-al doilea cincinal. Găsi

pe listă și numele altor șefi de mari șantiere și directori de mari uzine. Semnul vremii — industrializarea țării.

Budeaghin nu figura pe listă.

Sașa vizita deseori casa lui Budeaghin. Oare nu-și permisese Ivan Grigorievici fel de fel de discuții în prezența băiatului? Oare nu el i-o fi dat să citească scrisoarea lui Lenin? Poate au fost chiar mai mult decît simple discuții...

Mark Alexandrovici nu se cunoștea nici cu Iagoda, nici cu Berezin. Cazul lui Sașa nu era chiar atît de important încît să i se adreseze lui Iagoda, președintele O.G.P.U. Și apoi, omul acesta mohorît, închis îi era antipatic. Era firesc să se adreseze lui Berezin. El se ocupa de asemenea cazuri. În timpul pauzelor, însă, ba era reținut, ba nu-l găsea pe Berezin. Momentul prielnic se ivi în treizeci și unu ianuarie în timpul manifestației în cinstea Congresului al XVII-lea al partidului. Era cea mai grandioasă manifestație din cîte văzuse vreodată Mark Alexandrovici; și văzuse destule. Mai bine de un milion de oameni trecură prin Piața Roșie, timp de două ore și ceva, pe gerul din ianuarie, pe întuneric, la lumina proiectoarelor. Manifestația era, de aceea, și mai impresionantă.

„Stalin!" Acest singur cuvînt, scris pe toate placardele și panourile, era strigat, scandat, stăruia în aerul însuflețit și toate privirile erau îndreptate spre tribuna Mausoleului, unde stătea *el* în manta și o simplă căciulă cu clapele lăsate în jos. Toți ceilalți din tribună aveau căciuli călduroase, numai Stalin avea căciula cu clape și îi era frig și asta îl făcea mai simplu și mai aproape de milionul acela de oameni, și ei înghețați, dar lui îi era și mai frig: ei mergeau, în vreme ce el stătuse nemișcat în tribuna Mausoleului pentru a-i saluta.

Împreună cu alți delegați la Congres Mark Alexandrovici stătea în tribuna de lîngă zidul Kremlinului. Pe șantier se deprinsese cu geruri și mai cumplite, totuși îi înghețaseră picioarele. Venise în ghete, nu-și luase pîslarii. Îl găsi pe Berezin, se dădu mai aproape de el și, cînd se termină mitingul și începu demonstrația, se apropie și mai mult. Pe fața bronzată, de eschimos, a lui

Berezin apăru o expresie de așteptare încordată — era omul căruia i te adresai în probleme de viață și de moarte. Dădu politicos din cap fiindcă se apropiase de el un delegat la Congres. Cînd Mark Alexandrovici se prezentă, îl salută binevoitor. Mark Alexandrovici îi expuse pe scurt cazul lui Sașa, aminti de gazeta de perete și de Solț, spuse că garantează pentru nepot, deși admite că, drept răspuns la acuzații nedrepte, tînăr fiind și nestăpînit, ar fi putut să spună ceva ce n-ar fi trebuit. Iar dacă Sașa e arestat în legătură cu alt caz, roagă să fie informat, soarta nepotului nu-i este indiferentă. Berezin ascultă atent, din cînd în cînd uitîndu-se la cei care treceau prin piață. Fața luminată de reflectoare arăta obosită, veștedă, buhăită. Îl asculta tăcut pe Mark Alexandrovici, îl mai întrebă o dată numele de familie al nepotului și, la rugămintea lui Mark Alexandrovici de a-l informa despre cazul lui Sașa, spuse zîmbind: „În beznă-adîncă stă ascuns..." Adică, nu cunoaște cazul și chiar dacă l-ar cunoaște nu e nici timpul nici locul pentru o discuție. Și, chiar dacă n-ar fi așa, nu i-ar putea spune nimic — asta-i regula muncii lor.

— Mă voi interesa de acest caz și voi face tot ce e posibil. Se va face o anchetă minuțioasă și obiectivă.

Răspunsul i se păru lui Mark Alexandrovici serios, sincer și binevoitor. Se depărtă de Berezin mult mai liniștit.

Mark vru să vorbească și cu Solț. Dar Solț nu asista la Congres, era bolnav. Găsi că nu e politicos să meargă acasă la un om bolnav și, după discuția cu Berezin, vizita era inutilă.

15

În timp ce moscoviții treceau prin Piața Roșie cea luminată de reflectoare salutînd pe Stalin care stătea pe Mausoleu, la închisoarea Butîrka era ora cinei. Pe coridor se auzi tîrșiit de pîslari, scrîșnet de lacăt, zăngănit de linguri pe fundul străchinii de tablă, gîlgîitul uncropului turnat în cană. Prin vizor se strecură un

punct de lumină repede acoperit de ochiul gardianului care cercetă celula, apoi trase zăvorul, deschise ferestruica:

— Cina!

Saşa întinse strachina. Distribuitorul, un deţinut de drept comun, îi puse o lingură de caşă dintr-o cratiţă pe care o ţinea cu amîndouă mîinile ajutorul lui, îi turnă în cană apă fiartă din ceainic. Gardianul era atent ca nu cumva Saşa să-i transmită ceva distribuitorului, ori distribuitorul să se uite la Saşa. Pe acest coridor se aflau deţinuţii politici. Se apropiau de ferestruică, întindeau strachina şi cana, primeau caşă şi apă fiartă. Cine erau oamenii aceştia? În trei săptămîni Saşa reuşi să vadă, în afară de distribuitor, doar doi deţinuţi: frizerul, un bărbat pirpiriu cu frunte îngustă, bărbie ascuţită şi ochi nemiloşi, de ucigaş. Îi rădea pe deţinuţi cu un brici neascuţit. Saşa nu se mai duse la el, hotărî să-şi lase barbă. Cel de-al doilea era un criminal tînăr cu faţă albă, mujeratică. Făcea curat pe coridor şi, cînd trecu Saşa, se întoarse cu faţa la perete — nu era voie să se uite la deţinutul însoţit de gardian, nici să-i arate faţa. Totuşi, Saşa îi simţi privirea piezişă, curioasă, chiar veselă.

Cînd Saşa era condus la plimbare ori la toaletă, toate celulele păreau moarte. Dar în prima seară după cină auzi un ciocănit prudent în peretele din dreapta — nişte lovituri repezi şi scurte, pauze şi un fîşîit de parcă cineva ar fi trecut cu un obiect tare pe perete. Apoi se făcu linişte — vecinul aştepta răspuns. Saşa nu răspunse fiindcă nu ştia să comunice prin ciocănituri.

A doua zi, tot după cină, ciocănitul se repetă. Ca să-i dea de înţeles vecinului că îl aude, Saşa ciocăni de cîteva ori în perete cu degetul îndoit. Aşa făcea de atunci în fiecare seară, dar nu înţelegea ce vrea să-i spună vecinul. Ghicea în semnele acelea o oarecare ordine: cîteva lovituri, o pauză scurtă, alte lovituri, apoi fîşîitul. Cu toate că nu înţelegea nimic ciocănitul acela prudent, plin de speranţă îndîrjită, îl emoţiona.

Din stînga nu ciocăni nimeni şi nici nu-i răspunse nimeni cînd ciocăni el.

Saşa termină terciul din strachină, linse lingura, amestecă infuzia şi zahărul în cană, bău ceaiul, se sculă şi începu să se plimbe prin celulă: şase paşi de la perete la uşă, tot atîţia dintr-un colţ în altul. Deşi asta contrazicea legile geometriei — ipotenuza e mai lungă decît cateta. Însă diferenţa era atît de mică încît nu putea fi observată. Într-un ungher se afla hîrdăul, în altul — patul, în al treilea — o măsuţă. Ultimul colţ era gol. În tavan era fixat un bec chior în reţea de sîrmă. Sub tavan, din nişa adîncă a ferestrei cu pervazul puternic înclinat, un geam murdar după nişte gratii groase.

Ghetele fără şireturi, clămpănind pe picior, bocăneau pe podeaua de beton. Pantalonii fără curea îi potriviseră încheind nasturele de la bretea cu cheutoarea de sus a prohabului. Pantalonii se răsuciseră într-o parte şi-l împiedicau la mers. În schimb scăpase de sentimentul acela înjositor pe care îl are un bărbat cînd îi pică pantalonii de pe el.

Pe Saşa nu-l chemau nicăieri, nu-l interogau, nu i se aduceau acuzaţii. Ştia că actul de acuzare trebuia prezentat într-un anumit termen, dar nu ştia care era termenul ăsta şi nici n-avea cum să afle. Uneori i se părea că au uitat de el, că e închis pentru totdeauna. Nu-şi dădea voie să se gîndească la asta, îşi înăbuşea neliniştea. Trebuia să aştepte. Îl vor chema, îl vor interoga, totul se va lămuri şi-i vor da drumul. Îşi închipuia cum se va întoarce acasă. Va suna la uşă... Nu, aşa e prea pe neaşteptate. Va da un telefon: „Saşa se întoarce curînd" — apoi se va înfăţişa: „Bună ziua, mamă, eu sînt..."

Gîndul la suferinţele ei era de neîndurat. Poate nici nu ştie unde-i închis, umblă de la o puşcărie la alta, stă la cozi nesfîrşite, o femeie mică şi speriată. Totul se uită, dar ea nu va uita nimic, nu-şi va mai reveni după o asemenea lovitură. Îi venea să se izbească de pereţi, să zgîlţîie uşa de fier, să strige, să sară la bătaie...

Lăcătul scrîşni, uşa se deschise.

— Toaleta!

Saşa îşi aruncă pe umăr ştergarul, ridică hîrdăul şi o porni pe coridor înaintea gardianului. La closet miro-

sea a clorură de var mai tare decît în celulă. Sașa clăti hîrădul, de care aproape nu se folosea, dar care duhnea cu toate astea. Apoi se întoarse în celulă, ușa se încuie în urma lui pînă dimineața. Stelele încă nu se stinseseră dincolo de sticla opacă de sub tavan cînd în coridor se simți din nou mișcare. Zăngăni și zăvorul de la ușa lui:

— Toaleta!

Începu o nouă zi, o zi obișnuită de închisoare. Se dădu la o parte apărătoarea vizorului, se deschise ferestruica:

— Micul dejun!

Pe o tarabă de placaj atîrnată cu o curea pe după gît, distribuitorul avea bucăți de pîine neagră, grămăjoare de zahăr, ceai și sare, țigări „Box" în pachete desfăcute, chibrituri și bucățele din partea cu catran a cutiei pentru aprins. Sașa avu noroc. Li se dădeau cîte opt țigări pe zi iar în pachet erau douăzeci și cinci. Cine se nimerea al treilea, primea nouă plus pachetul gol: un petec de carton, care, oricum, era hîrtie. Și iată că azi se alese Sașa cu această bucățică. Poate va izbuti să scrie un bilețel celor de afară. Nu știa unde să ascundă cartonașul: în cele d'n urmă îl dosi după calorifer.

Pîinea era necoaptă, apătoasă și grea, coaja se despindea de miez, dar dimineața mirosea a pîine adevărată, acră, dar proaspătă. Mirosul acesta îi amintea lui Sașa o întîmplare de demult. Mama dăduse făina primită de tata la lucru, rația pe o jumătate de an, să li se facă pîine. De la brutărie primiseră mai multă pîine decît făina dusă și acest misterios „spor la coacere" îl preocupă multă vreme pe Sașa. El cu mama duceau pîinea acasă cu săniuța și reînvierea acelei ierni de foamete, scîrțîitul zăpezii sub tălpile căptușite cu fier ale săniuței, aroma caldă de pîine proaspătă, bucuria mamei că, uite, acum vor face pesmeți și vor ieși din iarnă — toate îi veniră în minte acum, cînd lua ceai și mușca din coaja de pîine. Inima i se strînse dureros. Amintirile acestea din copilărie erau prea omenești pentru închisoare, pentru celule întunecoasă în care era închis nu știa pentru ce.

Zdrăngăni zăvorul, se deschise ușa, în prag apăru un soldat din escortă îmbrăcat în cojoc și cu arma în mînă.

— La plimbare!

Trebuia să se îmbrace, să iasă din cameră, să treacă prin coridor la stînga, să aştepte pînă soldatul deschidea uşa ce dădea într-o curticică interioară. Apoi, pe acelaşi drum, cu aceleaşi închideri şi deschideri de uşi, să se întoarcă înapoi. Şi pentru toate astea — douăzeci de minute.

Curticica pătrată era înconjurată din două părţi de zidurile închisorii, apoi pe o latură de un gard înalt de piatră şi, în fine, pe ultima latură, de un turn rotund de cărămizi. Saşa a aflat mai tîrziu că se numeşte turnul lui Pugaciov. Saşa mergea în cerc pe cărarea bătătorită de zăpadă. Erau cărări şi dintr-un colţ în altul — unii deţinuţi se plimbau astfel, nu în cerc. Sentinela stătea în uşa clădirii, rezemat de uşor, cu puşca în mînă. Uneori fuma, alteori se uita la Saşa printre genele pe jumătate închise.

Omătul bătut scîrţîia sub picioare. Bolta albastră a cerului, stelele azurii îngheţate, zgomotul străzii, mirosul de fum şi de cărbune ars îl tulburau pe Saşa. Luminiţele din geamurile celulelor erau o mărturie că nu e singur. După duhoarea din celulă, aerul curat îl îmbăta. Viaţa în închisoare tot viaţă se cheamă, omul trăieşte cît timp respiră şi speră, iar la douăzeci şi doi de ani toată viaţa e o speranţă.

Sentinela se desprinse de uşă, bătu cu patul puştii în prag, deschise a doua uşă:

— Treceţi!

Saşa îşi încheia rondul şi părăsea curtea. Urcau scara, din nou zăngăneau cheile, uşa celulei se închise. Iarăşi pereţii goi, patul, măsuţa, hîrdăul, vizorul. Însă amintirea aerului rece, înviorător, şi a zgomotului îndepărtat al străzii nu-l părăsea încă mult timp şi Saşa stătea la geam privind petecul de cer, bolta albastră, liniştită, care atîrnase deasupra lui cu cîteva minute în urmă.

Mai avea o bucurie — dușul. Erau duşi la baie pe rînd, noaptea, o dată pe săptămînă. Se deschidea uşa şi însoţitorul îl trezea cu întrebarea:

— De mult n-ai făcut baie?

— De mult.

— Mergem!

Saşa sărea în picioare, se îmbrăca repede, îşi lua prosopul şi ieşea din celulă. În uşa băii soldatul îi dădea un cubuşor minuscul de săpun cenuşiu şi Saşa intra în cabină. Apa curgea ba fierbinte, ba rece, n-avea cum s-o potrivească. Saşa intra sub duş, se desfăta, cînta. I se părea că vocea lui, acoperită de zgomotul apei, nu ajunge pînă la însoţitorul care şedea pe pervaz, în antreu. Soldăţelul acela scund, vesel şi îngăduitor nu-l grăbea pe Saşa. Şedea răbdător. E totuna pe cine aştepţi, dacă nu e ăsta, e altul. Saşa se spăla îndelung, bucăţica de săpun se transforma într-un cocoloş moale, el stătea mai departe sub duş, se răsucea, se învîrtea, apa îi şfichiuia spinarea, pîntecele, picioarele... „Şi rîdeau la troiţă clopoţeii, licăreau sub zări lumini la drum... Hei, cu voi, au cine să mă ieie, să-mi mai bucur sufletul şi-acum?..."

Se întorcea în antreu, se ştergea, soldatul îl privea atent, din curiozitate, poate fiind nedumerit de ce l-or fi ţinînd pe flăcăuanul acesta atît de tinerel şi, după cît se vede, cu ştiinţă de carte... Sau poate doar admira trupul muşchiulos al lui Saşa.

Odată, noaptea, soldatul din escortă îl trezi cu obişnuita întrebare:

— De mult nu te-ai spălat?

Saşa se îmbăiase abia noaptea trecută, poate gardianul încurcase socotelile.

— De mult.

— Mergem!

Cînd ieşi, Saşa zise, în timp ce se ştergea:

— N-ar strica să pot veni mai des aici...

Însoţitorul mărunţel nu spuse nimic, dar în noaptea următoare iar veni după el. Saşa începu a se duce la duş aproape noapte de noapte. Uneori nu-i venea să se scoale, îi era somn, dar dacă va refuza o dată, soldatul nu-l va mai chema. De ce i se acorda o asemenea favoare? Poate că alţii refuză, nu vor să se îmbăieze noaptea, iar soldăţelului îi e urît şi, cu faţa lui de ţăran gospodar, îi pare rău de apa care se pradă în zadar. Sau

poate e binevoitor față de Saşa fiindcă prețuiește dușul, pe care îl are el în grijă?

Scrîșnetul lacătului îl trezi pe Saşa. În celulă intră un soldat din escortă, dar nu cel care îl însoțea la duș, un altul, necunoscut, cu o legătură enormă de chei atîrnată la brîu. Gardianul de serviciu pe coridor rămase în ușă nemișcat.

— Numele?

— Pankratov.

— Îmbracă-te.

Saşa se ridică din pat. Unde vor să-l ducă? Îi dau drumul? Dar de ce noaptea? Cît o fi fiind ceasul?

Vru să-şi ia paltonul.

— Nu-i nevoie!

Printr-un semn cu capul soldatul îi ordonă să cotească la dreapta şi porni în urma lui. Cheile îi zornăiau la brîu. Merseră multă vreme prin coridoarele şi pe scările prevăzute cu plasă de sîrmă. Înainte de a deschide uşa de fier a următorului coridor soldatul ciocăni cu cheile în ea. Din coridor i se răspunse cu acelaşi ciocănit de metal. Abia după aceea descuie uşa.

Saşa mergea înaintea soldatului care îl escorta, încercînd să determine după direcție în ce parte a închisorii se aflau. Ba urcau, ba coborau şi, după socotelile lui, ajunseseră la parter.

Şi aici erau multe uşi, însă nu de fier, ci uşi obişnuite de lemn, fără ferestruici şi vizoare. Soldatul bătu la una dintre ele.

— Intră!

O rază puternică de lumină îl orbi pe Saşa. Omul care se afla la masă întorsese spre el lampa. Saşa rămase încremenit neştiind ce să facă, încotro să meargă. Lampa se lăsă în jos, luminînd masa şi pe omul care şedea la ea.

— Ia loc!

Saşa se aşează. În faţa lui era anchetatorul, un tînăr pirpiriu, blond-spălăcit, cu ochelari mari de os şi cu trei trese în petlițele tunicii. Tipul de activist comsomolist, de bibliotecar şi învăţător de la ţară, dacă ţi l-ai fi în-

chipuit în civil. Tipul pe care Saşa îl cunoştea şi îi plăcea. Anchetatorul avea pe masă un formular pe care începu să-l completeze: numele, prenumele, numele după tată, anul naşterii, locul naşterii, adresa...

— Semnează!

Saşa semnă. În formular figura şi numele de familie al anchetatorului — Diakov. Anchetatorul puse tocul pe marginea călimării, ridică ochii şi îl privi pe Saşa.

— De ce eşti aici?

Saşa nu se aştepta nicidecum la o asemenea întrebare.

— Credeam că o să-mi spuneţi dumneavoastră.

Cu o mişcare care trăda nerăbdarea, Diakov se dădu înapoi, rezemîndu-se de speteaza scaunului.

— Cu mine nu merg şmecherii din astea! Să nu uiţi unde te afli. Aici eu pun întrebări, iar dumneata răspunzi. Şi eu te întreb: pentru ce ai fost arestat?

Rosti toate astea de parcă altcineva îl arestase pe Saşa, iar el, Diakov, trebuia să lămurească lucrurile. Iar Saşa nu se poate să nu ştie pentru ce a fost arestat. Aşa că să nu pierdem timpul: cu cît mai repede se vor apuca de treabă, cu atît mai repede vor termina. Încăperea era scufundată în beznă. Numai masa era luminată de lampă, iar cînd Diakov se lăsa pe spate, faţa îi dispărea, iar vocea i se auzea din întuneric.

— Poate o fi la mijloc istoria de la institut, spuse Saşa.

— Ce istorie? întrebă Diakov fără nici un interes, ca şi cum ar fi cunoscut prea bine istoria respectivă care nu avea nici o legătură cu arestarea lui Saşa. Cu poveşti din astea încep toţi cei arestaţi şi e nevoit să-i asculte, cu toate că tăgăduielile acestea monotone nu aveau nici un rost.

E o metodă de anchetă ori, într-adevăr, Diakov nu ştie nimic? Lucrurile luau o întorsătură cu totul neaşteptată. Nu pentru asta se pregătise Saşa. Se simţi copleşit de senzaţia aceea de tristeţe lîncedă şi de greaţă pe care o încerca în copilărie cînd urca pe scara de incendiu pînă pe acoperişul casei. Partea de sus a scării era desprinsă de zid, vîrful se bălăbănea în aer şi trebuia să

prinzi momentul cînd se apropia de acoperiș ca să poți sări. De la înălțimea etajului opt îi vedea pe băieți în fîntîna adîncă a curții. Se uitau la el cu capul dat pe spate și așteptau. Îl cuprindea frica, i se părea că nu-i va reuși săritura, că nu-și va putea dezlipi la timp picioarele de scară și că se va prăbuși pe asfaltul curții.

Aceeași senzație de joc fatal cu moartea îl stăpînea și acum cînd ședea în fața anchetatorului. Inima i se strîngea cu aceeași tristețe a omului pierdut. Cazul lui e un fleac, o nimica, dar, văzut prin prisma infracțiunii de ordin politic, împreună cu arestarea, închisoarea, interogatoriul, capătă dimensiuni groaznice. În fața lui se află un camarad de-al său, un comunist, dar pentru el Sașa e un dușman.

Totuși, trebuia să spună ce avea de spus. Cu cuvintele pe care le repetase, în minte, de atîtea ori în celulă, Sașa povesti despre conflictul cu Azizian, despre gazeta de perete, despre Solț.

— Bine, dar dumneata spui că ai fost reabilitat de Comisia Centrală de Control.

— Da, am fost reabilitat.

— Înseamnă că nu pentru asta ai fost arestat, ci din altă cauză.

— Nu știu pentru ce altceva...

— Ascultă, Pankratov, judecă și dumneata: cum să te aresteze pentru o dispută cu lectorul de contabilitate ori pentru un număr nereușit al gazetei de perete? Ce, crezi că noi aici tragem cu tunul după vrăbii? Stranie imagine ai despre organele Ceka.

— Ce acuzație mi se aduce?

— Vrei să afli formularea oficială a acuzației? Ce cîștigi cu asta?

— Vreau să știu pentru ce am fost arestat.

— Iar noi vrem să ne spui chiar dumneata. Îți oferim posibilitatea să fi cinstit și sincer față de partid.

— Spuneți-mi de ce sînt bănuit și voi răspunde.

— Cu cine ai avut discuții contrarevoluționare?

— Eu? Cu nimeni! Nu puteam să am asemenea discuții.

— Dar cine ți-a vorbit pe tema asta?

— Nimeni nu mi-a vorbit așa ceva.

— Insişti asupra acestei afirmaţii?

— Da, insist.

Diakov se încruntă, mută hîrtiile de pe birou dintr-un loc în altul.

— Hm, îmi pare foarte rău. Aşteptam altceva de la dumneata. Nu vrei să fii sincer şi deschis. Asta n-are să-ţi îmbunătăţească situaţia.

— În afară de povestea aceea de la institut, nu mă simt cu nimic vinovat.

— Reiese că ai fost arestat pe nedrept? Înseamnă că noi băgăm la închisoare oameni nevinovaţi? Văd că şi aici continui agitaţia contrarevoluţionară. Noi nu sîntem nici jandarmerie, nici secţia a treia. Noi nu sîntem simple organe represive. Noi sîntem detaşamentul armat al partidului. Iar dumneata, Pankratov, eşti un ipocrit!

— N-aveţi dreptul să mă numiţi aşa!

Diakov izbi cu pumnul în masă.

— O să-ţi arăt eu ce am şi ce n-am dreptul! Crezi că ai venit la sanatoriu? Avem aici şi alte condiţii pentru d-alde dumneata. Ipocritule! În dumneata n-au tras chiaburii. Ai stat toată viaţa pe spinarea clasei muncitoare, stai şi acum pe spinarea statului, care te învaţă, îţi dă bursă, iar dumneata îl înşeli!

Un timp tăcu morocănos, apoi, nemulţumit, ca şi cum ar fi îndeplinit o îndatorire de prisos, inutilă, spuse:

— Ei bine, o să scriem tot ce-ai vorbit aici.

Începu să scrie punîndu-i din cînd în cînd cîte o întrebare lui Saşa: cînd şi cu cine a scos gazeta, cînd s-a produs conflictul cu lectorul de evidenţă contabilă, cînd, din ce cauză şi unde a fost exclus, pe baza cărora învinuiri?

După ce termină de scris, îi întinse lui Saşa procesul-verbal:

— Citeşte şi semnează.

Se retrase în umbră, rezemîndu-se de speteaza scaunului. Saşa simţea asupra lui privirea fixă a anchetatorului. Diakov îi urmărea expresia feţei, se folosea de acest răgaz pentru a-l studia mai bine. Totul era scris corect însă, oarecum unilateral. Au scos un număr de sărbătoare al gazetei de perete, au plasat în el epigrame care defăimau mişcarea fruntaşilor, au participat la asta

cutare şi cutare, a fost eliminat de celulă şi de comitetul raional... Firește, toate acestea se scriu pentru a îndeplini formalitățile, pentru a înregistra interogatoriul, cauza arestării se vede că e alta. Cu toate astea, remarcă:

— Aici nu se arată că, potrivit deciziei Comitetului Central, am fost reabilitat.

Diakov se încruntă, luă foaia.

— Ce s-a scris la institut în foaia de reabilitare?

— Nu s-a scris chiar drept...

— Eu nu întreb cum trebuiau să scrie, întreb cum s-a scris.

— „Avînd în vedere faptul că studentul Pankratov şi-a recunoscut greşelile..."

Diakov luă tocul şi adăugă în josul foii: „Mai tîrziu am fost reprimit în institut ca unul care şi-a recunoscut greşelile".

Îi întinse foaia lui Saşa. El o semnă. Diakov luă hîrtia şi o puse alături.

— Te sfătuiesc, Pankratov, să te gîndeşti. Ne-am chinuit destul cu dumneata. Trebuie să înţelegi că te cruţăm. Preţuieşte asta! Mai răscoleşte-ţi memoria, mai răscoleşte-o!

Se ridică de la masă, deschise uşa, făcu semn santinelei:

— Condu-l!

Saşa se întoarse în celulă, zăvorul zdrăngăni în urma lui. Prin geamul murdar luminau stelele îngheţate. E noapte sau e dimineaţă deja?

Auzi ciocănituri, în perete. Vecinul îl întreba, probabil, unde fusese dus. Saşa răspunse cu obişnuitele trei lovituri şi se întinse îmbrăcat pe pat.

Ce vroia Diakov de la el? Ce trebuia să recunoască? „Cu cine ai avut discuţii contrarevoluţionare?" Ce fel de discuţii? Se pierdea în presupuneri. Era sigur că fusese arestat din cauza istoriei ăleia de la institut. Acum, cînd a aflat că nu-i aşa, se simţea năuc, derutat, confuz. Spera să i se acorde încredere, să se facă înţeles, dar totul ieşise de-a-ndoaselea. Dacă povestea cu gazeta nu e motivul arestării, înseamnă că exista alt motiv, pe care procurorul l-a considerat întemeiat. Cui i-o fi venit în

minte să-l acuze de contrarevoluție? El nu avea divergențe cu partidul. Da, lingușitorii și slugarnicii îl ridică în slăvi pe Stalin, dar despre asta nu vorbise nimănui niciodată. Nu asta era important în legătură cu Stalin. Îi spusese doar lui Mark, dar Mark nu ar fi dezvăluit discuția lor. Dacă e și Mark arestat? În timpul percheziției împuternicitul se agățase de fotografia lui, o răsucise pe toate părțile. Diakov dorea să obțină de la el depoziții împotriva lui Mark? Speră că se va ticăloși pînă-ntr-atît?

Budeaghin? Posibil. Fusese prieten cu Eismont ori cu Smirnov? Familia Smirnov tot în Casa a cincea locuia. Fiica lui Smirnov, o fetișcană îndesată, blondă-albicioasă, învățase în școala lor. Ivan Grigorievici a fost rechemat de peste hotare tocmai după procesul Smirnov—Eismont. Au aflat că Budeaghin i-a telefonat lui Glinskaia, că Saşa vizita casa lor și vor să obțină depoziții împotriva lui Ivan Grigorievici. Prostii! Prea le încîlcește pe toate. Nimeni nu e arestat pentru că e nepotul cuiva sau a fost coleg de clasă cu cineva. Oricum, degeaba nu-l țin ei aici... Că doar nu s-o fi apucat anchetatorul să joace teatru.

Saşa depănă în gînd, zi după zi, ultimele luni ale vieții sale. O fi trîntit o vorbă necugetată? Nici măcar despre cele întîmplate la institut nu vorbise cu nimeni. Știau doar foștii colegi de școală: Nina, Lena, Vadim, Max, Iura... Iura Șarok! Cearta lor de la revelion! Dar Iura nu e în stare de o asemenea ticăloșie. Băieții din grupă? Kovaliov? Dar nu despre institut e vorba. Atunci ce să fie?

În timpul zilei veni în celulă un funcționar al închisorii cu două trese în petlițe. Saşa se ridică mașinal, cum era obișnuit acasă, mișcare pe care nu și-o iertă pe urmă.

— Numele?

— Pankratov.

— Ai vreo rugăminte?

— Nu primesc pachete.

— Adresează-te anchetatorului.

— Apoi ziare, cărți?

— Spune-i anchetatorului.

Ieși. Gardianul încuie celula. Experiența închisorii ți-o dă închisoarea însăși. Deținutul care a ajuns pentru prima dată aici și e închis singur în celulă își însușește fără ajutorul altcuiva acea sumă de reguli nescrise care constituie modul de viață în închisoare. Reguli stabilite de generații de deținuți. Venirea funcționarului îi arătă că fusese trecut în altă categorie — începuse anchetarea cazului său. Pe funcționar nu-l interesau cererile lui. El îi dăduse de înțeles lui Sașa că de anchetator depinde nu numai soarta lui, ci și felul în care va fi tratat aici. Din ziua aceea viața lui Sașa, în aparență rămînînd aceeași ca în săptămînile precedente, de fapt se schimbă brusc. Pînă acum așteptase interogatoriul cu nerăbdare și speranță, acum cu teamă ascunsă. Îl speriau acuzațiile noi pe care i le va aduce anchetatorul. Acuzații pentru care el, Sașa, nu e pregătit, de care nu se va putea apăra, ceea ce va adînci și mai mult prăpastia neîncrederii și suspiciunii dintre ei.

16

Bătrînii Șarok nu-i aveau la inimă pe Pankratovi. Nu-l aveau la inimă pe tată, inginerul, pe mamă — „prea cultă", și cu atît mai puțin pe unchi, unul dintre noii stăpîni, mare șef. Mama lui Sașa stătea în curte de vorbă cu femeile „inteligente", mama lui Iura cu liftierele și portăresele. Arestarea lui Sașa o comentară în felul următor: se mănîncă între ei „tovarășii", dare-ar domnul să se sfîșie unii pe alții.

Iura Șarok nu putea rămîne, însă, indiferent la arestarea lui Sașa. Oricum, erau din aceeași „gașcă". Dar, de fapt ce-l leagă pe el de acești oameni? De o prietenie adevărată nu poate fi vorba, ei doar îl tolerează. Istorica Nina, nerodul Max, palavragiul Vadim. Acum îl vor plînge pe Sașa, iar la asta el nu le va fi tovarăș.

Lena... Bună femeiușcă, plăcută, dar străină și nu e pentru căsnicie. Ce știe să facă? Să prepare cafea? Încearcă să-i intre în voie, dar nepricerea ei îl irită. Și sînt

de aceeași vîrstă. Numai uită-te cum arată taică-său la șaizeci de ani! Pe cînd Lena, la patruzeci de ani va fi o grăsană ca maică-sa, Așhen Stepanovna. Stalin nu e mulțumit de Budeaghin, chiar Lena i-a spus-o. Iar el știe bine ce înseamnă „Stalin nu e mulțumit", cu ce se termină așa ceva! Casa Sovietelor, apartamentul luxos nu sînt decît o aparență. Budeaghin l-a dăscălit pe tema justiției sovietice, dar ce înțelege el din ea? A rămas în urmă, vietul de el, cu naiva sa conștiință partinică. A apărut o forță care le frînge cerbicia și unora mai tari ca el. Cum să apară el în fața lui taică-său dacă se arde Budeaghin? Asta înseamnă fată de comisar al poporului!

Destul! E plină Moscova de fete frumoase. Vika Marasevici — numai un semn să-i faci. Dar Varia Ivanova? o bomboană de fată.

O săptămînă întreagă nu i-a telefonat Lenei. Îl va căuta ea, sigur. Foarte bine, o să-i spună că nu vrea s-o mai deranjeze. Cînd, însă, auzi în receptor vocea ei: „Iurocika, unde-ai dispărut?" se fîstîci, bîigui ceva, că-i ocupat, pregătește lucrarea de diplomă, are multă bătaie de cap cu repartizarea, vine acasă la douăsprezece, iar la institut e un singur telefon automat și acela defect.

Ea îi șopti în telefon:

— Mi-e dor de tine.

— Cînd o să fiu mai liber, te sun. Poate săptămîna viitoare.

N-o sună nici săptămîna următoare, nici cealaltă. N-avea de gînd s-o mai sune. Fără explicații!

Îl sună însă Lena.

— Iura, vreau să te văd.

— Ți-am spus: cînd o să fiu mai liber.

— Trebuie să te văd urgent.

— Bine, mormăi el. La nouă, la „Hudojestvennîi".

Făcură ocolul pieții Arbat și o luară pe bulevardul Nikitski. Era un ger cumplit. Lena venise îmbrăcată cu șubă, cu mănuși roșii tricotate și căciuliță de blană peste o broboadă de lînă care îi acoperea urechile. Ghetele înalte îi cuprindeau strîns pulpele zvelte, asta îl emoționa întotdeauna pe Iura. Apoi și parfumul ei atît de

cunoscut. Poate azi — pentru ultima dată? Că doar n-o să se plimbe pe gerul ăsta?

— Saşa! Ce grozăvie! spuse Lena.

Iura ridică din umeri.

— L-au arestat... Nu-ţi pare rău de el?

— Nu e vorba despre asta. El îi dispreţuia pe toţi. Eu n-am încredere în el, da, da, n-am încredere.

— N-ai încredere în Saşa?

— Cînd m-au primit în comsomol Saşa a spus: eu n-am încredere în Şarok. Şi asta n-a mirat pe nimeni, iar cînd spun eu că n-am încredere în el, asta stîrneşte indignare.

Ea se fîstîci, speriată de mînia lui.

— Crede-mă, băieţii ţin la tine.

— Binevoiesc să mă accepte. Şi tu la fel.

Ea îl privi descumpănită. Caută ceartă, n-a telefonat două săptămîni. Acum se temea să-i spună vestea pentru care venise la întîlnire cu el.

Ajunseră în tăcere la porţile Nikitskie.

— Ne întoarcem înapoi?

— Mergem pînă la monumentul lui Puşkin. Povesteşte cum îţi merg treburile.

El strînse din umeri, n-are ce să-i spună, e sătul de toate.

— Ce se aude cu repartizarea?

— Nimic.

Statuia lui Puşkin, ninsă, se înălţa deasupra pieţei.

— Să şedem puţin. Am obosit.

Cu un aer nemulţumit el dădu la o parte zăpada de pe bancă, făcîndu-i loc să se aşeze. El va rămîne, uite-aşa, în picioare şi se va uita la Mînăstirea Patimilor... Mai degrabă simţi decît auzi răsuflarea ei îngrijorată.

— Iura, sînt însărcinată.

— Eşti sigură?

— Da.

— Nu-i doar o întîrziere?

— Nu. Sînt două săptămîni.

Exact cele două săptămîni de cînd nu s-au văzut. Cu două săptămîni în urmă s-ar fi putut găsi vreo ieșire din încurcătură, dar acum va trebui să-și facă avort... Cum de s-a întîmplat una ca asta, doar a fost atît de prudent? Oare nu are ea ceva pilule, tablete din străinătate?

— Ai încercat ceva?

— Am vrut să mă sfătuiesc cu tine.

— Eu nu-s doctor.

Cu o figură posacă, de parcă Lena rămînese gravidă numai pentru a-i aduce lui necazuri, adăugă:

— Nu vreau să intru în familia voastră pe această cale.

Ea se înroșă.

— Ce importanță are?

— Trebuie să așteptăm.

Se așeză alături de ea, îi luă mîna, pipăi fîșia de carne caldă dintre mănușă și mînecă. Numai de s-ar învoi, numai de nu s-ar încăpățîna.

— Înțelegi, institutul, repartizarea, totul e confuz, nimic nu e sigur. Apoi și Sașa. Nu poți să te dezici de el, e din grupul nostru. Sînt niște lucruri atît de complicate, nu trebuie să le complicăm și mai mult. Nu e momentul. E o operație neplăcută, știu, însă durează cîteva minute. Să mai așteptăm. O să avem și copii. Apoi părinții mei. Sînt oameni de modă veche: întîi la oficiul stării civile, apoi copil. Vederi mic-burgheze, desigur, dar nu vreau bîrfe, înțelegi?

— Înțeleg, oftă Lena întristată.

— Mergem, să nu înghețăm.

Se ridică de pe banchetă, îi întinse mîna și nu se putut abține să nu-i măsoare silueta cu o privire furișă, deși, bineînțeles, două săptămîni nu înseamnă nimic. Totuși, i se păru că se împlinise la trup, că se ridică greoi de pe bancă. Îl cuprinse frica de cele ce-ar putea să se întîmple. Peste opt sau șapte luni putea deveni tată, așa, deodată și pentru toată viața.

Ea zîmbi sfioasă.

— Încă nu se vede nimic.

Asemenea noapte nu mai avuseseră. Ea acceptă ideea avortului de dragul lui, el îi era mai scump ca orice pe lume. Supunerea ei îl înduioșa, îl umplea de mîndrie. Era drăgăstos cu ea, căuta să-i cîștige și mai mult dragostea, s-o lege sufletește, s-o facă pe deplin ascultătoare. Totul se repetă pe lumea asta și are să se repete de un milion de ori, nu este ea prima și nici ultima, un trup de femeie ca toate celelalte. Maică-sa a făcut șapte avorturi, la țară fetele gravide sar jos de pe porți și, slavă domnului, trăiesc. Viața lui nu trebuie complicată, la vară se vor duce la Soci, se spune că acolo e o stațiune de prima mînă, vor vedea marea, că, de fapt, ce-a văzut el în afară de Moscova? Bine, Lena a cutreierat lumea, dar el?

Iura îi atinse coarda cea mai sensibilă, argumentele lui i se păreau pline de sens, de judecată sănătoasă, simplă și lucidă ca a oamenilor din popor. Într-adevăr, cum să-l împovărezi cu copii, cu griji? Asta mai degrabă îl îndepărtează decît îl apropie de ea. N-are să-l stînjenească. Nu vrea ca el să aibă ce să-i reproșeze vreodată. Că e însărcinată, i-a spus doar așa, pur și simplu, cui era să-i spună? Să nu se mai gîndească la asta, să nu-și mai facă griji.

Ceea ce s-a întîmplat i-a apropiat și mai mult. Niciodată n-a fost el atît de dulios, sincer și slab. Pentru prima dată îl vedea ea atît de zbuciumat, speriat, inima i se umplea de milă pentru el, ea îl iubea și mai tare. Dimineața el dormea cu mîna pe sînul ei și ea îi păzea somnul. Înainte n-o lăsa să stea peste noapte, o trimitea pe neobservate, noaptea. Acum nu-i mai dădea drumul. Și cînd o lăsă să plece în sfîrșit, o petrecu pînă la ieșire, nu ca altădată în vîrful picioarelor, ci deschis, pe față, vorbind cu voce tare, nu era atent dacă scîrțîie ori ba ușa, dacă nu cumva e prea strident zgomotul lacătului. Îi zîmbi, își lipi obrazul de al ei.

Nici portarul n-o mai privea suspicios, rubla pe care i-o întinse o luă nu ca pe ceva care i se cuvenea, ci cu recunoștință: „Vă mulțumesc"! Tocurile ei țăcăneau prin Arbat calm și sigur, mergea pe strada lui, pe strada ei. Abia cînd ieșise deja din Piața Arbat se gîndi că trecuse prin fața apartamentului lui Sașa cînd coborîse

scările. De ce își amintea abia acum? Era în stare să uite totul din pricina dragostei ei? Iar Sofia Alexandrovna stă toată noaptea trează gîndindu-se ce-o fi făcînd Saşa acum...

Trei zile la spital nu le poți ascunde. Părinții ei vor afla de la ea adevărul, de mămica nici nu poți scăpa așa ușor, mamele se pricep la așta. Lena nu știe să mintă și de ce ar face-o? E nedemn. Iar cu cine a rămas gravidă își vor da seama singuri. Și vor încerca s-o convingă: naște, ne vom descurca și fără Șarok al tău.

Cine știe ce-i mai putea trece prin cap. Iura o suna la lucru, și vorbea cu duioșie, dar în voce i se simțea oboseala — are prea multe griji, treburi, să nu-l mai sîcîie și ea cu ale ei. Fetele simple din Arbat nu-i pricinuiau asemenea neplăceri, luau singure măsurile cuvenite. Oțet? Permanganat de potasiu? Chinină? Nu era treaba lui. Pe cînd răsfățata asta, fetița mamei, nu știe nimic, nu se pricepe la nimic, e crescută prin străinătăți, lua-o-ar naiba! Dacă nu se descotorosește de ea acum, rămîne legat pe veci. Măcar de-ar avorta. Se întîmplă să mai cadă oamenii pe gheață, mai ales unii așa de miopi ca ea.

În familia Șarok rareori aveau loc discuții sincere. Totuși, Iura hotărî să vorbească despre Lena cu maică-sa. Ea cunoaște mijloace secrete de care se folosesc oamenii simpli sau măcar cunoaște pe cei care pot să-l ajute. Văzuse el cum șușotesc femeile în curte, după fața maică-si își dădea seama că se vorbește despre „asta". Acum îl aținti cu privirea și fața i se acoperi de pete. A dat Lenka de belea, a rămas gravidă tîrfa, n-a avut grijă, stricata! Iacătă-le-s fetele culte, mai rău ca cele neînvățate. Vrea să-și prindă mirele în capcană, căteaua! Trebuia să se gîndească înainte, că doar nu are cincisprezece ani!

Chiar azi se lăuda că Iura se însoară cu o fată de comisar al poporului, că are să trăiască la Kremlin, iar acum împroașcă venin. „Tovarășii ăștia" — cîrmuitorii noștri, nu-i lasă pe părinții lui Iura să le calce pragul și nici pe Iura n-au să-l lase. Au s-o trimită pe Lena, cu copil cu tot, să trăiască la bărbatu-său, că doar are

camera lui. El are una, iar ei au trei. De, pe lîngă bărbat mai e și soacra, numai bună de dădacă. Ei, dar cu ea n-o să le meargă, nu e de neamul lor. Că nici măcar nu-i rusoaică! După nas se vede că-i haikă.* Acu o să ceară și bani pentru avort, sămîncioara lui Irod!

— Încetează! se răsti Iura la ea. Mai bine spune ce e de făcut?

Ea-și strînse gura pungă și întrebă scurt:

— În ce lună?

— Cîteva zile, minți Iura de teamă că maică-sa va refuza să-l ajute dacă-i va spune adevărul.

— Să-și facă baie de mușchi la picioare. Și cît de fierbinte, să rabde, pînă n-o mai putea. Cred că nici căldare n-or avea acasă.

— Or găsi.

Nici nu i-a mai spus că Lena nu poate să facă asta la ea acasă, că va trebui să încerce aici, la ei.

În Arbat nu găsi mușchi, plecă la Usaciovka. Cumpără, îl puse în servietă, știind că maică-sa nu îndrăznește să umble în ea de teamă să nu-i strice încuietoarea complicată. Trecu pe la bucătărie să vadă dacă este căldare. Erau chiar două.

Seara s-au dus la Teatrul Revoluției, la *Omul cu servieta*. Lui Iura îi plăcea Granatov. I se părea că există apropieri între viața zbuciumată a acestuia și viața lui. În foaier Iura privi mulțimea, trase în piept mirosurile de parfum și pudră, fiecare seară de teatru era pentru el o sărbătoare. De aceea nu-i înțelesese niciodată pe Sașa sau pe Nina, care veneau la teatru doar în fugă, printre altele, nici pe Vadim care analiza spectacolul de parcă ar fi fost o broască la disecție. În antract Iura îi spuse Lenei:

— Am o veste bună pentru tine. E la noi la facultate un băiat, Sizov Kolea... Tatăl lui e un medic renumit. Ai auzit de el?

— Sizov?... Nu, n-am auzit.

— E profesor la Institutul de medicină numărul doi. Ginecolog.

---

* evreică (n. red. rom.)

Fetei i se strînse inima, înțelese despre ce era vorba. Dar, la urma urmei, nu se va întîmpla chiar așa de curînd.

Șarok continuă fără s-o asculte:

— Există un mijloc inofensiv — baie de muștar la picioare, știi, cum se face în caz de răceală.

Lena se mai liniști puțin.

— Asta ajută?

— Se zice că da, foarte bine chiar.

— Dar vezi că a trecut cam mult...

— E tocmai timpul.

Neînduplecarea lui o speria.

— Poate ar fi mai bine să mă duc la un doctor...

El insista:

— Asta nu-i avort, n-ai să simți nici un fel de durere, va trebui să suporți puțin apa fierbinte. Ce riscăm? Ori te-ai răzgîndit cumva?

— Nu m-am răzgîndit, rosti ea cu glas scăzut, dar o să-mi vină greu, au să vadă cei de acasă...

— Ai dreptate, căzu el de acord.

Apoi, ca și cum i-ar fi venit în minte o idee neașteptată, spuse:

— O să facem totul la mine. Tata folosește muștar cînd are guturai. Cred că și avem acasă.

17

— E fierbinte?

— Nu-i nimic, e chiar plăcut.

Lena stătea pe marginea patului cu picioarele într-o căldare plină cu un lichid cafeniu și cu capul într-o parte— o usturau ochii de la muștar.

Cămașa ridicată îi descoperea genunchii rotunzi, albi, strîns lipiți, picioarele mari abia încăpeau în căldare. Stătea aplecată înainte, cu mîinile împreunate pe pîntece, bretelele alunecaseră dezgolindu-i umerii plini și

sînii scăpați din dantela albastră a combinezonului. Își mișca picioarele, se strîmba, încerca să zîmbească.

— E plăcut chiar.

Iura mai turnă apă fierbinte lipind ciocul ceainicului de buza căldării, să n-o stropească direct pe picioare.

Ea scuturâ înfrigurată din umeri, răsucindu-și picioarele...

— E fierbinte...

— Rabdă, acuși o să se răcească...

Cu o mînă ținea toarta ceainicului, cu cealaltă încerca apa din căldare. I se păru nu destul de fierbinte și mai turnă apă clocotită.

— Au!

Ea se ghemui, închise ochii, începu să respire greu.

— Rabdă, rabdă, acuși o să treacă, Lenocika, încă puțin.

Ea se lăsă pe spate pînă se sprijini cu capul de perete. Cu mișcări spasmodice își mototolea cămașa.

— Acuși, acuși o să treacă. Rabdă...

Pe buza de sus și pe frunte îi apărură broboane de sudoare. Iura încercă apa cu degetul, mai turnă apă fierbinte. Lena gemu, se crispă, își scoase picioarele din căldare. El îi văzu pulpele sîngerii. Mirosul de mușchi se răspîndi în toată încăperea.

— Iura, nu mai pot, abia îngăimă ea. Le scot o clipă, numai o clipă.

— Acuși o să se termine totul, mai rabdă încă puțin...

— Mi-au amorțit picioarele, nu le simt, parcă n-ar fi ale mele...

Se zvîrcolea pe pat cu dinții încleștați, cu ochii închiși.

— Mă înăbuș...

El se aplecă asupra ei, îi descheie sutienul, îi mîngîie genunchii.

— Ei, hai, liniștește-te.

Cînd mai turnă apă fierbinte, ea nu mai gemu. Abia mișcă din pleoape — un trup mare alb, fără vlagă, abia acoperit de cămașa albastră boțită.

Iura se duse la bucătărie, luă de pe plită al doilea ceainic. Toarta ceainicului zdrăngăni zgomotos, sună și toarta căldării vechi, lipită și răslipită. Nu se descotorosesc de vechituri, cărpănoșii. Simți că intrase cineva în bucătărie și se întoarse speriat. O văzu pe maică-sa în prag. Se priviră în tăcere cîteva clipe.

— Să nu-i opărești picioarele.

Iura nu răspunse nimic. Se întoarse în cameră, încuie ușa. Auzi în urma lui un țăcănit ușor; mama stinsese lumina la bucătărie.

Capul Lenei zăcea pe pernă, picioarele atîrnau — pe pulpe se zărea o dungă purpurie.

— Lena, dormi?

Genele îi tresăriră, respira abia simțit, pe frunte, pe sprîncene, pe buza de sus și pe bărbie îi străluceau broboane mari de transpirație. El le șterse grijuliu cu marginea prosopului.

— Lena!

— Mi-e greață, șopti ea fără să deschidă ochii. Iura îi ridică puțin capul, îi duse la gură cana cu apă. Dinții îi clănțăneau mărunt pe buza cănii. Luă cu greu o înghițitură, apoi bău cu sete toată apa și se lăsă pe pernă, sleită de puteri. El o acoperi cu plapuma, turnă din nou apă clocotită și, deși era foarte atent, o stropi pe picior.

— Au, gemu ea, se crispă din nou și zvîrli plapuma de pe ea.

— Gata, gata! Nu mai torn...

Ea începu să tremure ca scuturată de friguri. Umerii, mîinile îi tresăltau. Iura o acoperi din nou cu plapuma.

— Ei, gata, gata...

Lena plîngea încet și deznădăjduit.

— Gata, gata, nu mai torn.

Se uită la ceas — era două și un sfert. Trecuseră patruzeci de minute. Bine, încă cinci minute!

Ea se opri din plîns, zăcea cu fața îngropată în pernă, ca moartă. Șarok se aplecă asupra ei, îi pipăi fruntea — era rece, ascultă atent — respira. Îi scoase cu grijă picoarele din căldare — parcă erau fierte. Îi va trece... În cameră se răspîndi din nou mirosul înțepător de muș-

tar. Îi puse picioarele pe pat și i le înveli cu plapuma. Duse căldarea la bucătărie, o goli, spălă mușțarul din chiuvetă, clăti căldarea, o puse la loc și se întoarse în cameră.

Lena dormea. Iura se duse la fereastră, dădu storurile la o parte. În blocul de alături luminau palid palierele scărilor, clipeau singuratic becuri în plasă de sîrmă. Numai de n-ar fi în zadar. O răsfățată. Alta nici n-ar fi crîcnit. Nu moare nimeni din asta. Le unge cu ceva și-i trece.

Se dezbrăcă, stinse lumina, se culcă alături de Lena. Îi mută cu grijă picioarele, trase peste el marginea plapumei. Simți fierbințeala trupului ei care zăcea nemișcat și răspîndea un miros puternic, excitant de mușțar... Și o avu așa, fără nici o reacție din partea ei, ceea ce îl excită și mai tare. Era o senzație acută, nemaiîncercată pînă acum, ceva animalic. Încerca să provoace o zguduire care să nimicească ceea ce trăia deja în trupul ei, să desprindă din ea embrionul acela minuscul care era să-i distrugă viața. Și, în sfîrșit, ei îi scăpă un geamăt, el se gîndi că acum viața aceea ce se înfiripase în ea fusese ucisă.

Dimineața nu-și putu încălța ciorapii.

— Mă doare.

Pe urmă nu-și putu încălța ghetele, nu-i încăpeau. Iura aduse niște pîslari mari, căptușiți, cu tureacurile despicate.

— Acum e bine, spuse ea făcînd cîțiva pași prin cameră cu precauție și stîngăcie. Arăta dintr-o dată mai scundă, mai îndesată. Arăta ca o femeie: cu față palidă și umflată, cu cearcăne sub ochii în care se citea un chin mut.

Deodată se așeză pe marginea patului.

— Am amețit.

Hotărî s-o conducă, nu cumva să cadă pe stradă... Ar trebui să-i dea un pahar de ceai fierbinte, dar maică-sa trebăluia deja în bucătărie și Iura nu vroia s-o întîlnească.

În curte nu întîlniră pe nimeni. Cînd ajunseră pe Arbat, el trecu pe cealaltă parte a străzii — la brutărie

stăteau la coadă cunoscuți. Lena păşea încet, sprijinindu-se de brațul lui — și-a găsit momentul pentru plimbări la braț! Acesta e însă ultimul lor drum împreună, trebuie să reziste pînă la capăt. Numai de n-ar cădea, numai de-ar ajunge cu bine acasă. Prin curtea casei lor trecu singură. În prag se întoarse și-i zîmbi.

Ziua vru să-i telefoneze, să vadă cum se simte, dar n-o sună. Graba îi va da de gol neliniștea, va accentua caracterul periculos al celor făcute. Îi va telefona mîine la serviciu. Dacă va fi la serviciu, înseamnă că e sănătoasă, dacă metoda a reușit îi va spune ea singură. A doua zi era la lucru. Îi spuse încet, dar distinct, acoperind receptorul cu palma:

— Totul e în ordine.

Îi simți în voce siguranța că această veste îl va bucura.

— Ei, te felicit, bravo! Te sărut, o să te mai sun, răspunse Iura și închise telefonul.

De telefonat nu-i mai telefonează el, destul, bine că a scăpat!

Cînd s-a întors seara acasă de la institut, maică-sa i-a spus:

— Te-a sunat Nina Ivanova.

— Ce vroia?

— Te-a rugat s-o suni.

O să-l căineze pe Sașa, alte miorlăieli. Mai ducă-se dracului!

Nina telefonă din nou.

— Știi despre Lena?...

Inima i se opri în loc.

— Ce anume?

— Hemoragie.

— Straniu. E adevărat că nu ne-am văzut de mult, dar am vorbit la telefon chiar azi. Era la lucru.

— De la lucru au luat-o.

— În ce spital e?

Nina îi dădu adresa spitalului; undeva în cartierul „Marina roscia". Stătu o clipă în cumpănă, apoi întrebă hotărît:

— Și știi din ce i s-a întîmplat asta?

— Nu, nu știu.

— Cine ți-a spus că e la spital?

— Așhen Stepanovna. Lena e în stare gravă.

— Mulțumesc că mi-ai telefonat. Am să mă duc la spital.

Se întoarse în cameră, închise ușa, se așeză la masă. A dat de belea! Cunoaște bine legile, oricum, e jurist. Avort ilegal. Faptele... care au avut ca urmare moartea părții lezate ... Idiotul! De ce a făcut asta la el acasă? Putea s-o facă la ea, nimeni n-ar fi văzut, doar are cameră separată. Nerodul! Tîmpitul!

Dacă rămîne în viață, n-are să-l divulge. Dacă moare, el va nega totul. Nu există nici un fel de dovezi. Da, știa că e gravidă, că nu vrea să păstreze copilul, că are de gînd să încerce niște metode, însă a crezut că ia niște tablete străine. De fapt nici acum n-a aflat ce a făcut anume. Cu o zi înainte o petrecuse acasă, arăta bolnavă, a doua zi i-a telefonat la lucru: avînd în vedere relațiile dintre ei, asta e ceva firesc, însă nu dovedește complicitatea.

Și, apoi, baia de mușlar poate fi pusă pe aceeași treaptă cu avortul? De ce a ales legislatorul tocmai acest cuvînt? Avort! Dă oare acest termen dreptul la o interpretare mai largă? „Întreruperea artificială a graviditățiі“ — un asemenea termen poate fi interpretat oricum. Însă legislatorul s-a exprimat clar — avort, avînd în vedere sensul medical al acestui cuvînt, adică intervenție chirurgicală.

Trebuie fixată versiunea, trebuie gîndite bine toate detaliile. Unde, cînd, ziua, ora, minutele, locul, amănunte convingătoare. Dacă Lena moare, Budeaghin n-are să-l lase în pace. Sau poate că vrea să evite scandalul? Cunoscut om de stat, iar fiică-sa își provoacă avort cu metode băbești. Și dacă ai cerceta mai adînc, tocmai ei, Budeaghinii sînt vinovați, asupra lor cade greul răspunderii. S-au opus căsătoriei lor, din cauza lor Lena nu și-a dorit copilul, ei au împins-o la această faptă. Dar poate chiar mai mult decît atît. N-au vrut să se răspîndească zvonul. Iată care este situația, cum se prezintă ca dacă te uiți mai bine! Cum au pregătit-o ei pentru viață? Ce au învățat-o? Să traducă din engleză. Cam puțin, orice s-ar zice. El

întotdeauna a urît familia asta. Ei sînt mereu stăpîni pe situație, el e la cheremul lor, se zvîrcolește în cămăruța lui, în vreme ce ei acolo, în Casa a cincea a Sovietelor, în fortăreața lor inexpugnabilă mobilizează medicii, o salvează pe Lena. Și o vor salva, poate. Pe urmă se vor răfui cu el.

Mama tăcea mohorîtă, bănuia tot ce se întîmplă, dar se temea că o discuție ar lua-o pe calea învinuirilor. Dar cu ce-i vinovată ea? A vrut să fie bine, toți fac așa, numai asta e mare cucoană! Și-apoi nici el nu-i mai bun: a turnat apă clocotită de era să-i opărească labele.

Iura s-a dus la spital, dar n-a intrat. A trecut prin fața clădirii. Se temea să nu cumva să-i întîlnească pe părinții Lenei. Nu dorea noi martori. Cu cît o să-l vadă mai puțini oameni, cu atît mai bine.

Se întoarse în Arbat și telefonă la spital, nu de acasă, ci de la un telefon public. Întrebă de starea pacientei Budeaghina Elena Ivanovna. „E în stare gravă, temperatura 39 cu 8". Telefonă în fiecare zi și abia la sfîrșitul săptămînii auzi: „Stare de gravitate medie, temperatura 38 cu 2". Peste alte trei zile: „Stare satisfăcătoare, temperatura normală". La sfîrșitul săptămînii a doua Așhen Stepanovna o luă pe Lena acasă. În aceeași seară mama îl întrebă:

— Ce-ți face mîndra?

El zîmbi.

— E bine, sănătoasă.

Iura nu-i telefonă Lenei. Nu știa cum a privit ea faptul că n-a vizitat-o la spital, nu i-a scris. Nu avea nici un fel de scuze. Puțin îi pasă! Bine a făcut că nu s-a dus! Trebuia să afle un singur lucru: a spus Lena cuiva adevărul? Nu se putu hotărî să ridice receptorul. Și nici Lena nu-l suna. Îl sună, în schimb, Nina.

— Iura, ai noștri se adună azi la Lena. Vii și tu?

— Azi sînt ocupat.

— Păi, vii mai tîrziu.

— Nu scap decît tîrziu de tot.

O fi sunat din proprie inițiativă ori a rugat-o Lena? Trebuie să se lămurească. Sună la Lena. Îi auzi vocea calmă, profundă, mîngîietoare:

— Îm sfîrșit. Eram îngrijorată.

— Nici eu nu mi-am găsit locul și tot timpul m-am gîndit la tine.

— Mă întrebam cum suporți tu toată povestea asta. De ce n-ai venit la spital?

— Telefonam în fiecare zi și aflam cum te simți.

— Da? întrebă ea cu bucurie în glas. Azi vin toți pe la mine, tot grupul nostru. Vii și tu?

— N-aș vrea să mă amestec cu grămada.

— Te înțeleg. Cînd ai să vii?

— O să te sun.

18

Nina se întoarse de la școală la ora cinci. Pe scări, lîngă intrare, ședea Varia cu prietena ei Zoia.

— Am trîntit ușa și mi-am uitat cheile.

Și-a uitat cheile... Minte. I-a interzis s-o aducă pe Zoia în casă și uite că stau pe scări: scara nu e a ta și nu mă poți opri să stau aici.

— Ai o jumătate de minut să te gîndești și două minute să acționezi, îi spuse Varia Zoiei.

Poftim?!... Mai vorbesc și păsărește.

— Ai fost la Sofia Alexandrovna?

— Am fost.

— Ai cumpărat tot ce trebuie?

— Tot.

— Dar cartelele?

— Am luat și produsele pe cartelă.

— Ce bani ți-au rămas?

Varia îi întinse restul:

— Am luat cincizeci de copeici pentru patinoar.

— Cu lecțiile cum stai?

— Le fac.

Fiecare trebuie să-și îndeplinească obligațiile. Ea, Nina, munceste ca un catîr, vine acasă, mănîncă și se duce la școala serală. Nu se poate lipsi de o jumătate de salariu suplimentar. Iar Varia are în cap numai patinoarul, teatrul, cinematograful, prietenele. Înseamnă că gospodăria nu-i ia chiar așa mult timp.

— La cină să-ți încălzești cașă, am s-o las în tigaie. Untul e în bufet, spuse Varia.

— Să nu te întorci mai tîrziu de unsprezece, o preveni Nina, încheindu-se la palton.

Ușa s-a închis în urma ei. Varia o sună pe Zoia.

— Poți să vii. Nina a plecat.

Strînse de pe masă, pregăti cina, spălă vasele — totul era în ordine. Nina nu pune niciodată lucrurile la locul lor.

Zbîrnîi telefonul. Varia răspunse cu șervetul în mînă.

— Tu ești, Natașa?

Era băiatul cu care făcuse cunoștință prin telefon, dar pe care nu-l văzuse niciodată și nici el n-o văzuse. Îl chema Volodea. Ea refuzase să-și spună numele.

— Poate te cheamă Natașa?

— Fie și Natașa.

Așa-i spunea de atunci. Dar de fiecare dată o întreba:

— Natașa, totuși cum te cheamă?

Îi plăcea vocea lui. Era deschisă cu el. Nu-l va vedea niciodată și poate, deci, să-i povestească totul. Și el îi mărturisise că nu e cu nimeni atît de sincer cum e cu ea.

— Natașa cred că are părul de culoare deschisă.

— Așa e și al meu.

— Dar ochii?

— Oranj cu cer albastru.

— Există și așa ceva? Cum ai petrecut ziua de ieri?

— Minunat. Am fost la dans la un club unde se cînta tot felul de muzică pe care se dansează bine rumba.

— Te invidiez. Eu mi-am făcut temele.

— Învață, prietene, învață. Dă-ți silința, învățătura are roade dulci, e calea sigură de la întuneric spre lumină...

— Cînd ne întîlnim?

— Niciodată.

— Cine știe, poate o să ne placem.

— Nu, prea avem același fel de a privi lucrurile.

— Ce faci azi?

— Mă duc la patinoar.

— La care?

— Patinoarul unei uzine.

— Cum îi zice?

— „Cuie și săpun".

— Ia-mă și pe mine, știu să patinez bine.

— Eu patinez rău, așa că n-o să-ți placă. Și adio, am musafiri.

Zoia apăru cu o căciuliță albă și șalvari albi sub fustă, plină de coșuri — floarea maidanelor, cum îi zicea Nina. Mama Zoiei, controloare de bilete la cinematograful „Carnaval", le lăsa să vadă filmele gratis.

— De ce ți-ai luat căciuliță albă, o întrebă Varia. Doar ne-am înțeles.

— La cea roșie s-a rupt elasticul. Ia-o și tu pe cea roșie, că-ți vine bine.

— Să îmbrac căciuliță roșie la pulovăr alb? O să iei tu căciulița roșie și eu pe asta albă.

— De ce trebuie să fie totdeauna cum vrei tu?

— Nu cum vreau, ci cum ne-am înțeles.

Zoia ridică din umeri supărată.

— Ei, dacă ții atît de mult...

— Să nu-mi faci tu favoruri! Pot să nici nu mă duc la patinoar.

Varia își azvîrli pantofii din picioare și se urcă în pat.

— Aiureli, mormăi Zoia. Bine, am să iau căciulița roșie.

— Nu mă duc la patinoar.

Un timp tăcură. Zoia era descumpănită și regreta că se certaseră dintr-un fleac.

— Hai să mergem, insistă ea plîngăcios.

— Nu pot să mă duc nicăieri cînd știu că el e acolo.

— Bine, dar așa ai vrut tu.

— Am vrut, însă m-am răzgîndit.

Arestarea lui Sașa o ridică brusc pe Varia la rangul de prietenă a lui. Ea era una dintre acele eroine al căror iubit dispare fără veste, apoi apare din nou și ele îl așteaptă, iar dacă ele nu-s cinstite ei se răfuiesc crunt cu ele. Toți știau că Varia dansase cu Sașa la restaurantul „Arbatski podvalcik", au fost văzuți împreună, a fost văzută și bătaia de acolo! Acum e prietenă cu mama lui Sașa, îi duce pachete la închisoare.

Varia pleca dis-de-dimineață, lua rînd, stătea acolo în ger pînă venea Sofia Alexandrovna și apoi înaintau îm-

preună, încet, spre ghișeu. Sofia Alexandrovna nu știa să contrazică, se temea să nu-l supere pe cel de la ghișeu, se sfia să țină rîndul, se sfia de oamenii obosiți ce stăteau de la cinci dimineața afară, de-a lungul zidului rece al închisorii. Varia nu se temea de nimeni și nu se jena. Îl căutau amîndouă pe Sașa pe la toate închisorile. La ghișeu li se dădea un chestionar: numele, prenumele, numele tatălui, adresa. Sofia Alexandrovna completa formularul, pe urmă se așezau din nou la coadă, așteptau răspunsul cîte două sau chiar trei ore... „Nu e aici". Atunci Varia întreba obraznic: „Dacă nu-i aici, atunci unde-i"? — „Nu știu". — „Dar cine trebuie să știe? Voi l-ați luat, voi trebuie să știți".

Vatria ținea seamă de sfaturile atotștiutoarelor din Arbat. A fată de pe bulevardul Novinski, care avea prietenul închis la „Taganka", i-a arătat cum să ascundă un bilețel în rufe, i-a spus că trebuie să-i trimită mai mult zahăr și mere, căci ei își fac acolo rachiu. Sofia Alexandrovna o asculta, dădea din cap:

— Nu, Varenka, Sașa n-are nevoie de rachiu.

Într-o singură noapte dintr-o frumoasă femeie în vîrstă Sofia Alexandrovna se prefăcu într-o bătrînă căruntă. La început a crezut că dacă se va duce la cei care l-au arestat pe Sașa, inimile lor vor tresări, că doar și ei au mame. Pe urmă a văzut multe mame ca ea și vederea lor nu mișca pe nimeni. Stăteau în șiruri lungi și fiecare se temea că scînteia de compătimire care poate mai pîlpîia în dosul ușii mute nu-i va reveni ei, ci aceleia care va intra înaintea ei pe ușa aceea.

Văzu santinelele cu arma la picior, zidurile de piatră inaccesibile. Iar dincolo de ele Sașa, băiatul ei, e lipsit de tot ce are dreptul o ființă să aibă — să respire liber aerul pămîntului. Ce soartă îi pregătesc, oare? Nu dormea nopți în șir gîndindu-se pe ce doarme, oare, Sașa? Nu putea mînca — ce o fi mîncînd el, aplecat peste strachina de puștcăriaș? El, ființă vie și atît de scumpă ei. Viața ei, sîngele ei. Pernele miroseau așa cum mirosea capul lui în copilărie. Ghetele — a pămînt uscat pe care alerga desculț cînd era băiețandru. Masa păstra mirosul de cerneală al caietelor lui de școală.

Umbla pe străzi sperînd să-i vadă pe cei care-l urmăriseră înainte de arestare. Ei știu ce-i amenință și de ce are el nevoie. Dacă-l va întîlni pe cel mic, în palton de castor, se va apropia de el și-l va întreba despre Sașa. Le va spune că nu le poartă pică, fiindcă asta-i slujba lor. Dar după ce au făcut ce aveau de făcut, puteau fi mai miloși, că doar e totuna. Umbla pe Arbat, pe o parte și pe cealaltă a străzii, intra în magazine, se prefăcea că stă la coadă. Nu-l întîlni însă nici pe cel mic cu palton de castor, nici pe cel cu căciulă, nici pe al treilea, cel înalt și rău.

Înțepenită de frig, copleșită de conștiința neputinței sale, se întorcea acasă, în camera pustie, și acolo, singură și suferindă, înălța rugi lui Dumnezeu, pe care îl părăsise de mult și acum îl ruga ca duhul binelui și al îndurării, omniprezent și atotcuprinzător, să înmoaie inima celor ce vor hotărî soarta lui Sașa.

Dimineața pocnetul capacului de la cutia de poștă o scula din așternut. Aștepta răspuns de la procuratură sau o scrisoare de la vreun binefăcător tainic, dar influent, aștepta scrisoare chiar de la Sașa, transmisă prin vreun om cu care a stat la închisoare, acum deportat — căci din exil scrisorile sosesc. Au fost cazuri din astea, i s-au povestit și ei. Citind ziarele, cerceta atent portretele lui Stalin: haine modeste, riduri blînde în jurul ochilor, un chip înțelept, calm, de om cu conștiința curată. Nu de mult a fost sărbătorit semicentenarul său, acum are cincizeci și patru, nu, cincizeci și trei de ani, ca și Pavel Nicolaevici, soțul ei. Feciorul lui mai mare, probabil, e de-o vîrstă cu Sașa; și mai are încă un fecior și o fiică, el știe ce înseamnă copiii, știe ce înseamnă nenorocirea în familie. Nu de mult i-a murit soția. Numai de-ar ajunge la el cazul lui Sașa. În Mark își punea toată nădejdea. Mark îi va vorbi lui Stalin despre Sașa, Stalin îi va cere dosarul, poate chiar îl va chema la el. Și Sașa o să-i placă. Nu se poate să nu-l placi pe Sașa.

Sosi Pavel Nikolaevici. Era amărît, firește, dar nu vedea o catastrofă în asta. Pe Sașa n-au să-l împuște, n-au să-l condamne la închisoare pe viață. La noi nu există în-

chisoare pe viață. El e tînăr, are toată viața înainte. Da, trebuie acționat. Aici, însă, te pot ajuta numai instanțele superioare. El nu are acces la ele. Mark are. Cum de nu înțelege, nu vrea să înțeleagă ea lucrul ăsta? Pavel Nikolaevici venise cu gîndul de a fi răbdător, chiar bun. Dar cum păși pragul acestei case nesuferite o văzu pe bătrîna care-i fusese cîndva soție, auzi inflexiunile pretențioase ale vocii ei. De cum îi văzu expresia aceea încăpățînată pe fața ca de iepure născută din încercarea de a-și înfrînge frica, se simți cuprins din nou de iritare, intoleranță, răutate. Ea e vinovată de toate. Ea și frățiorul ei l-au educat pe Saşa.

Iată-i stînd în față: ea — căruntă, cu buzele tremurînde și capul bîțîindu-se mărunt, el — bine ras, îngrijit, privind iritat cu ochii cenușii, bulbucați. Stau la masa la care au stat ani în șir, acoperită cu aceeași muşama, sub același abajur rotund de pînză. Sofia Alexandrovna își trecu cu o mișcare nervoasă palma peste muşama, netezind niște încrețituri închipuite. Gestul ăsta îl enervă pe Pavel Nikolaevici.

— Vrei să umblu pe la instanțe? Doar ți-am explicat că e inutil. Se poate face apel numai cînd există decizie. Deocamdată nu e, se face doar ancheta.

O fi vrînd să se folosească de întîmplarea asta ca să-l aducă înapoi, la familie?

— Nu înțeleg ce vrei să obții? Să plec de la uzină? N-au să-mi dea drumul și nici n-am de gînd să mă mai întorc la Moscova, asta s-o ții minte! Cum?

I se păruse că a spus ceva, anume șoptit, ca să nu audă el. Ea, însă, nu spunea nimic, doar își mișca buzele în tăcere.

— Nimic. Ascult.

— Păi da, asculți... Asculți și ce-ți spui: uite un tată mizerabil care nu vrea să-și ajute fiul. Întotdeauna ai avut numai păreri mîrșave despre mine și i le-ai transmis și băiatului.

Sofia Alexandrovna suferise întotdeauna cumplit cînd îi auzea ocara, reproșurile. Acum, însă, toate astea o copleșiseră din nou. Simțea cu groază că nu-și poate învinge frica față de el, mai înjositoare acum cînd era vorba despre salvarea fiului, a băiatului lor. Ea simți în cuvintele lui

un fel de învrăjbire împotriva lui Saşa. Vroia să se înstrăineze de suferinţele feciorului. Cum de îndrăzneşte să vină acum cu supărările şi cu pretenţiile lui? Şi cum mai poate ea să se teamă de el cînd e în joc viaţa lui Saşa?! Nu trebuie să se teamă de nimeni, n-are dreptul să se teamă, ea e mamă!

— Ai vorbi altfel, dacă l-ar fi luat de lîngă tine...

Rosti cuvintele astea cu amărăciune, însă cu el trebuia să vorbească tare, aproape să strige ca s-o audă.

— Sigur, sigur că iar sînt eu vinovat, numai eu... Tu eşti o martiră, o mucenică, iar eu un ticălos şi un depravat. Mă ţin de petreceri, de beţii...

Dumnezeule, doamne! Nici o nenorocire ca asta nu-l schimbă, tot aşa se înroşeşte la faţă, îşi ţuguie buzele, se strîmbă. Aşteptase sosirea lui, spera s-o ajute, doar e tată, e bărbat! La ce se mai poate el gîndi în afară de Saşa? N-are dreptul să se gîndească la nimic altceva. Şi ea îl va obliga să se gîndească. Sofia Alexandrovna se duse la masa de scris şi scoase din sertar petiţia adresată procurorului.

— Citeşte-o!

Faţa lui căpătă o expresie de nemulţumire şi dezgust. Femeia asta cîrcotaşă iar îl sileşte să se ocupe de lucruri inutile. Cui îi trebuie petiţia ei, cine i-o va citi?

Dar nu putea să n-o citească. Toţi îl vor condamna dacă se va certa cu ea într-un asemenea moment. Iar Pavel Nicolaevici vroia să rămînă în ochii tuturor un om de treabă şi un tată cumsecade. Nu-i va da prilejul să poată spune: „Nici măcar petiţia n-a vrut s-o citească".

Doamne, ce absurdităţi a scris ea aici! „Vă scrie o mamă... înapoiaţi-mi fiul..." Naiv, sentimental, neconvingător. „Mă adresez guvernului nostru drept şi înţelegător". Vorbe, vorbe... „Ştiu că fiul meu nu are nici o vină". Cine o să creadă aşa ceva? „Chiar dacă a greşit, a făcut-o fără premeditare, e încă un copil..."

La douăzeci şi doi de ani nu mai e un copil! Şi, pe urmă, ce fel de greşeli? De ce să-i confirme indirect vina?!

Sofia Alexandrovna şedea pe divanul lui Saşa, cu capul aplecat, ascultînd observaţiile acestea, fără să ia în seamă sarcasmul lor, sarcasm menit să demonstreze prostia ei: nici o petiţie nu e în stare să scrie ca lumea! Fie!

Lasă s-o îndrepte cum o vrea numai să-i fie de folos lui Saşa. Îi puse în faţă o foaie de hîrtie, călimara.

— Scrie cum crezi că e bine.

El o privi buimăcit, îşi dădu seama că se purtase prosteşte. Petiţia nu are nici un rost, nu-i totuna cum e scrisă? Acum va trebui s-o scrie el, dar ce să scrii cînd nici măcar nu ştii de ce-i acuzat?

— De fapt, zise Pavel Nikolaevici, poţi s-o trimiţi şi aşa. Să scoţi fraza cu greşelile şi chestia asta cu „înapoiaţi-mi fiul." În rest... Da, poate fi trimisă şi aşa.

— Bine, spuse ea luînd petiţia. Am s-o corectez.

La altceva nu se aştepta. Oricum, fără Mark n-o va expedia.

— Cînd pleci?

El izbucni iar:

— Parcă n-ai şti că mîine trebuie să fiu la lucru!

— Te rog, lasă-mi bani, spuse ea hotărît. Pentru pachete cumpăr totul de la magazinul comercial.

Mai că nu începu cearta din nou. El e un simplu inginer, primeşte salar. Nu-i pare rău după bani, dar îl indignează tonul ăsta, pretenţiile astea. Ea a avut nevoie de el numai pentru bani, aşa a fost totdeauna. Scoase o sută cincizeci de ruble.

— Nu-ţi pot da mai mult.

19

E noapte iar. Pe Saşa îl trezi din nou scrîşnetul metalic al zăvorului. Venise însoţitorul de ieri şi-l duse iarăşi prin nenumărate coridoare. Tot aşa zornăia legătura de chei la cingătoarea însoţitorului, la fel lovea cu cheia în mînerul uşii ori în balustrada de metal, anunţînd că aduce un deţinut. De după uşa din capătul coridorului se auzeau voci, rîsete chiar: o undă de alt fel de viaţă, nu de puşcărie.

De data asta Diakov nu-i puse lampa în ochi, se vede că folosea procedeul numai la prima întîlnire. Astăzi nu era în uniformă militară, ci într-un veston cafeniu peste un pulovăr albastru. Îi făcu semn lui Saşa să se aşeze,

el continuînd să scrie. Scria, recitea, iar scria, cu capul aplecat peste masă, fără să-i dea vreo atenție lui Saşa. Îi despărțea o trusă masivă de scris și un tampon de sugativă la fel de masiv. Saşa se gîndi că nu era deloc greu să apuci tamponul și să-i crăpi capul lui Diakov. Pe scaunul ăsta stau tot felul de deținuți, printre ei s-ar putea găsi vreunul care să fie tentat s-o facă. Totul e calculat aici, fiecare pas, fiecare mișcare, dar la asta nu se gîndise nimeni. Ori ei socot că nimeni nu-i în stare de o asemenea faptă? Sau există vreun mecanism secret care intră în funcțiune cînd atingi călimara? Bineînțeles, de aici n-ai cum să fugi, însă omul poate s-o facă într-un moment de disperare. Și, totuși, Diakov nu se teme. Sau poate că deținuții „adevărați" nu sînt interogați aici?

Diakov strînse foile scrise și ieși din cameră lăsînd ușa deschisă. Avea și pantaloni, tot cafenii, în pîslari. Văzîndu-l pe Diakov atît de bine îmbrăcat, Saşa simți deodată răceala podelei de ciment prin ghetele lui ușoare.

Acum totul e altfel, nu e ca data trecută. Părea că Diakov e ocupat cu o chestiune mai importantă și mai urgentă, iar pe Saşa îl aduseră aici numai pentru că așa fusese programat înainte, cînd Diakov nu știa că va fi ocupat cu altceva. În haine civile și cu pîslari arată simplu și neoficial, iese din încăpere și-l lasă pe Saşa singur lîngă masa pe care sînt tot felul de hîrtii, nu se teme că Saşa s-ar putea uita prin ele, că Saşa l-ar putea lovi în cap cu tamponul cel greu.

În coridor se auziră bufnituri de uși trîntite, voci, Diakov vorbea cu cineva. În fine, se întoarse, se așeză la masă, căută ceva în sertar, scoase o mapă subțirică — în ea se aflau foile de la interogatoriul trecut — apoi mai căută ceva și așa, continuînd să scotocească prin sertar și fără să se uite la Saşa, întrebă:

— Ei bine, Pankratov, astăzi ce ai de spus?

Pusese întrebarea într-o doară, calm, binevoitor, de parcă n-ar fi ținut minte ce vorbiseră data trecută.

— Aha! Diakov găsise în sfîrșit hîrtia pe care o căuta și din nou părăsi încăperea.

Reveni, puse hîrtiile în sertar aplecîndu-se peste masă, se așeză, deschise dosarul lui Saşa.

— Așa, Pankratov... Te-ai gîndit la ce te-am sfătuit?

— Da, m-am gîndit. Însă tot nu știu despre ce e vorba.

— Rău! Diakov dădu din cap dezaprobator. În vocea lui se auzi o undă de reproș, de părere de rău, chiar de compătimire: Așadar nu știi să te aperi băiete!

Rămase pe gînduri, făcu semn cu capul spre dosar:

— Vrei să tergiversezi afacerea?

— Nu știu despre ce discuții contrarevoluționare ați vorbit data trecută.

Diakov se încruntă.

— Nu ești sincer, Pankratov. Dumitale ți-ar conveni să nu ne ocupăm de chestiunea principală, ci de poveștile de la institut. Dar și în legătură cu astea te-ai dovedit necinstit. Ai tăinuit multe, Și asta pare să te caracterizeze.

— Ce am tăinuit? se miră Sașa.

În momentul acela intră în cameră un bărbat în vîrstă cu față de eschimos, îmbrăcat în costum bleumarin, care-i venea bine pe trupul îndesat.

Diakov se ridică în picioare. Printr-un semn cu capul bărbatul îl invită să se așeze și se lăsă și el într-un scaun alături.

— Continuați.

Se uită inscoditor la Sașa. Sașa înțelese că acesta era șeful lui Diakov, însă în privirea lui simți ceva mai mult decît obișnuitul interes pentru încă unul aflat în anchetare. În suflet îi licări speranța că acest om îi va schimba destinul.

— Așadar, Pankratov, spuse Diakov, unde am rămas?

— Ați spus că aș fi tăinuit ceva. Ce am tăinuit?

— Pentru asta e suficient să ne uităm în procesele verbale ale adunării de partid. Ai recurs la protecția unor persoane influente.

Diakov îl privi fix, așteptîndu-i reacția.

Așa, deci. Totul e clar. E vorba despre Mark, despre Budeaghin, sau despre amîndoi deodată. A înțeles aluzia. A spus anume nu „tovarăși cu înalte funcții de răspundere", ci „persoane influente". Și n-a pomenit nici un nume. Nu, să facă bine să spună nume. De la Sașa, oricum, nu le va auzi.

— La cine vă referiți?

— Pankratov!

Diakov își strîmbă buzele într-un rînjet de dezgust și dezaprobare

— ... Rușine, Pankratov! Nu te juca de-a șoarecele și pisica! Sîntem mai documentați decît îți închipui dumneata. Ai vrea să ne faci să vorbim noi, însă noi vrem să vorbești dumneata. E în interesul dumitale. Pentru dumneata au intervenit Reazanov și Budeaghin, ai recunoscut lucrul ăsta la adunarea de partid, iar acum vrei să ne duci de nas.

Iarăși a spus nu „tovarășii Reazanov și Budeaghin", ci, simplu, „Reazanov și Budeaghin".

— N-am recurs la protecția nimănui, îl contrazise Sașa. I-am povestit toată întîmplarea unchiului meu, Reazanov, dar nu i-am cerut să intervină. El singur, fără știrea mea, l-a rugat pe Budeaghin să-i telefoneze tovarășei Glinskaia, directoarea Institutului.

— Să admitem, acceptă Diakov. Dar de ce n-ai vorbit despre asta data trecută? De ce n-ai pomenit aceste nume? Ai vorbit despre o sumedenie de oameni — și scoase o foaie îngustă din dosar pe care Sașa n-o mai văzuse pînă acum. Baulin, Lozgaciov, Azizian, Kovaliov, dar de Reazanov și Budeaghin nimic. De ce? .

Sașa se gîndea cu înfrigurare ce să răspundă. Acum orice cuvînt de al lui poate fi fatal și pentru Mark și pentru Ivan Grigorievici. Toată istoria asta e în legătură cu ei. De ce or fi acuzați?

— Nu le-am dat nici o atenție. Sînt simple relații de rudenie. Nici măcar nu pricep de ce acordați atîta importanță acestui lucru.

Spuse asta ferm, așa cum vorbești despre ceva ce nu vrei și nici nu poate fi discutat. Diakov îi sugerase calea pe care trebuia să meargă, însă el n-avea de gînd să-i dea ascultare.

Diakov îl privi, i se păru lui Sașa, cu atenție, cu interes, cu teamă chiar.

— Revizuirea cazului dumitale la Solț tot unchiul a aranjat-o?

— N-a aranjat-o nimeni. M-am dus eu singur la Solț.

Diakov zîmbi ironic:

— Oamenii așteaptă cu lunile să fie primiți, iar dumneata cum te-ai dus ai și rezolvat treaba: ai fost primit, cazul a fost revizuit. Cine să te creadă, Pankratov?

— Și, totuși, exact așa s-a întîmplat, insistă Sașa. Așa s-au petrecut lucrurile. Am intrat în cabinet, Șolț m-a văzut, a întrebat cu ce problemă am venit...

— Deci, o împrejurare norocoasă?

— Poate... Oare n-am dreptul să mă adresez Comisiei Centrale de Control? Oare unchiul meu nu avea dreptul să intervină pentru mine? Ce vină am eu? Pentru asta mă țineți aici?

Pe fața lui Diakov apăru o strîmbătură, însă nu zise nimic. Se uită piezîș la superiorul lui de parcă l-ar fi invitat să vadă cu cine are el, Diakov, de-a face. Sau poate aștepta un cuvînt din partea lui. Însă omul cu fața de eschimos nu spuse nimic. Se ridică greoi și ieși.

Diakov se încruntă și declară cu alt ton:

— Vina dumitale este că ești nesincer, necinstit față de partid. Ai tăinuit multe alte lucruri. I-ai numit pe toți cei care te acuză, însă nu i-ai pomenit niciodată pe cei care ți-au luat apărarea. Și doar în cazul dumitale au fost implicați mulți oameni. Să nu ne gîndim decît la Krivoruciko...

Sașa simți primejdia. Totul poate izbucni unde te aștepți mai puțin. Cu Mark și Budeaghin e clar, în ceea ce îi privește nu are ce spune și nici nu va spune nimic care să le dăuneze. Krivoruciko însă... „Bucătarul ăsta are să prepare bucate picante" Krivoruciko a spus asta despre Stalin. Amintind de cuvintele astea. Sașa nu numai că se va încurca, dar îl va trăda și pe Krivoruciko. Iar dacă le va trece sub tăcere, va accepta calea nesinceritătii și a minciunii.

— Am fost la el de două ori. Prima dată mi-a pus ștampila pe actele de exmatriculare, a doua oară mi-a făcut formele de reabilitare.

Diakov rîse malițios.

— Ba ne exmatriculăm, ba ne reabilităm, ba la închisoare nimerim... Și n-a vorbit nimic cu dumneata?

— Mi s-a părut deprimat, doar fusese exclus din partid.

— Și pe dumneata te-au exclus. Ce, chiar n-a avut nimic să-ți spună?

Diakov continuă să-l ațintească sever cu privirea. O fi știind ceva, are o bănuială sau doar sondează terenul fiindcă i-a simțit ezitarea?

— Oare chiar nu și-a exprimat în nici un fel părerea în legătură cu faptul că ai fost exclus și pe urmă reprimit? insista Diakov. Chiar să nu te fi întrebat nimic? Mai ales că dumneata i-ai luat apărarea la biroul de partid.

— Am spus, pur și simplu, cum s-au întîmplat lucrurile...

— Păi, vezi? Și zici că ți-a pus ștampila și cu asta, basta?

Nu, nu trebuie să se lase atras în cursă! Încearcă să-l strîngă cu ușa, să-l prindă cu mîța în sac, să-i abată atenția de la ceea ce e important în afacerea asta, de la Mark și Budeaghin. Vrea să-l încurce.

— Nu puteam avea nici o discuție mai deosebită cu Krivoruciko. El e director adjunct, eu un student de rînd.

Diakov îl scruta cu privirea.

— Noi avem informații că acest Krivoruciko a avut cu alți studenți discuții antipartinice. Iar cu dumneata, unul din cei „obijduiți" și care i-ai și luat apărarea, n-are nimic de vorbit. Curios!

Krivoruciko îl cunoaște pe Mark. I-a transmis salutări. Nu, nu trebuie să spună nimic.

— Asta-i adevărul, insistă Saşa.

Diakov, continua să-l fixeze. Deodată, fața i se destinse într-un zîmbet răutăcios. Și cu acest zîmbet pe față, trase spre sine un formular curat pentru interogatoriu.

— Bine, noi sîntem oameni răbdători, o să așteptăm pînă cînd, în cele din urmă, te vei hotărî să fii cinstit. Pînă cînd îți vei aminti ceea ce trebuie să-ți amintești.

Declarația completată de Diakov începea cu cuvintele: „În completarea depozițiilor mele precedente..." și conținea recunoașterea faptului că Saşa fusese în cabinetul lui Krivoruciko și că i-a luat apărarea la biroul de partid. Despre Ianson și Siverski care i-au luat apărarea lui Saşa. Despre Mark și Budeaghin, însă, nu se pomenea nimic.

Totul era scris drept, dar ca și data trecută. Ceva îl alarma pe Sașa, un simț confuz al pericolului. În ce consta pericolul, nu-și putea da seama. Ceru să se adauge că intrase la Krivoruciko cu treabă.

— Dumneata ești student, e clar că ai intrat cu treabă.

„Naiba să-l ia!" Sașa semnă depoziția.

— Nu primesc pachete de la mama și asta mă neliniștește. Apoi, rog să mi se dea ziare și cărți de la bibliotecă.

Diakov clătină din cap.

— Cît timp durează ancheta nu sînt permise aceste lucruri. Dacă te-ai purta sincer, am scoate-o mai repede la capăt și ai primi tot ce ceri. Și să nu uiți, Pankratov, că următoarea noastră întîlnire va fi și ultima. Arătă cu degetul spre tavan: Mi se cere și mie socoteală. Aș vrea să închei cazul în mod convenabil pentru dumneata. Nu lăsa să-ți scape șansa.

Sau Mark, sau Ivan Grigorievici, sau amîndoi împreună. Comuniștii cinstiți, devotați partidului! Pe Budeaghin îl cunoștea puțin, dar pe Mark! Garantează pentru el. Nici nu poate admite gîndul că ar fi vinovat de ceva. Arestarea lui Mark ar fi o greșeală la fel de mare ca și arestarea lui. Ba, mai mult: el măcar are pe cap nenorocita aia de istorie de la Institut. Mark nu poate fi implicat în ceva condamnabil. Inginer de mare talie, organizator excelent, un om dezinteresat, adevărat comunist. Toată viața lui a însemnat muncă, muncă și iar muncă. Și acum să fie închis? Ar putea fi pe undeva pe aproape, tot pe coridorul ăsta, la cîțiva pași de celula lui? Mark — miop, cu inima bolnavă, aici, într-o celulă?

Nu cunoaște nici o vină a lui Mark. E convins că e un om cinstit. Și dacă îl vor acuza că-l acoperă pe Reazanov, n-au decît! E gata să împărtășească soarta lui Mark. Așa au fost împrejurările astea nefaste, ce să-i faci! Trebuie să reziste! Va veni vremea cînd și el și Mark își vor dovedi nevinovăția. Totul e limpede, nu are de ce să-și mai frămînte creierii. El e cinstit față de partid, nu ascunde nimic, nu tăinuiește, nu poate spune nimic rău despre Mark. Asta-i tot. Atît. Un singur lucru nu-i dă-

dea pace... Krivoruciko... Singurul punct în care se simțea vulnerabil. Orice ai spune, a tăinuit. Vroia să aibă conștiința curată. Krivoruciko era o piedică în calea acestui sentiment de puritate și limpezime.

În timpul zilei veni un gardian necunoscut și-i aduse o foaie de hîrtie și un creion:

— Scrie cerere de cărți pentru bibliotecă.

I s-a permis accesul la bibliotecă! Așa nu știa cîte cărți poate lua și pe cît timp, însă nu lăsă să se vadă. Pe un deținut cu experiență personalul închisorii îl ia mai mult în seamă decît pe unul fără experiență. Tolstoi, *Război și pace*, Gogol, *Suflete moarte*, Balzac, *Iluzii pierdute*, Stendhal, *Mănăstirea din Parma*, ultimele numere ale revistelor „Krasnaia Novi", „Novîi mir", „Octombrie", „Molodaia gvardia", „Zvezda"... Scria fără să se gîndească, n-avea timp de gîndit, omul aștepta, deținutul trebuie să știe clar de ce are nevoie. Scria ce-i venea în minte, important era să primească mai multe cărți, cît mai groase, ca să-i ajungă pînă data viitoare care nu se știe cînd va fi. „Codul de procedură penală" era singurul titlu la care se gîndise din timp. Știa că n-o să-l primească, dar scrise totuși: „Codul de procedură penală R S F S R". Măcar așa să-și exprime protestul față de situația sa.

De ce i-o fi permis Diakov să ceară cărți? Vrea să-l îmbuneze? În interesul lui ar fi să-i facă insuportabilă viața de aici, ca să-l silească, astfel, să depună mărturiile așteptate. Se teme să încalce legea, potrivit căreia are dreptul la cărți? I s-a făcut milă? Cînd cineva e acuzat de contrarevoluție, mila nu e îngăduită. Poate asta se făcuse fără știrea lui Diakov, așa cum se întîmplase și cu dușul peste rînd? Ar fi păcat. Eroarea ar fi descoperită degrabă și nu i s-ar aduce cărțile cerute.

A doua zi, însă, veni un alt gardian cu un pachet în mîini, pachet învelit cu o cîrpă albă, curată, cu urme galbene de arsură. Așa recunoscu dintr-o privire cîrpa cu care își călca acasă pantalonii. Înseamnă că i s-au permis și pachetele.

— Numele?

— Pankratov.

— Iscălește.

Gardianul îi întinse lista cu conținutul coletului și un capăt de creion. Lista era scrisă de mîna mamei, lăbărțat, greu de descifrat. Doar cuvîntul „ciocolată" era adăugat de o mînă străină cu un scris citeț, aproape caligrafic. O jumătate din listă era tăiată cu creion chimic.

Sașa scoase pe rînd pachețelele așezate cu grijă de mama și răvășite apoi de mîini străine... O franzelă albă, caşcaval, carne fiartă, cîrnat — toate astea tăiate bucăți la control — unt în hîrtie-pergament, zahăr, un schimb curat, ciorapi, batiste. Așadar, mama trăiește, a rezistat, știe unde se află el.

— Pot să trimit rufele?

— Împachetează-le.

Înveli rufele murdare în cîrpa de acasă. Bucata asta de pînză arsă cu fierul de călcat îi adusese mirosul casei, mirosul de „acasă".

— Scrie de ce ai nevoie.

De cealaltă parte a listei Sașa scrise: „Am primit totul. Nu-mi trimite decît pîine albă, carne și rufărie. Totul e bine, sînt sănătos, te sărut, Sașa".

— Creionașul! ceru gardianul.

20

Sofia Alexandrovna nu mai lăsa din mîini petecul de hîrtie. Îl pipăia mereu, îl citise de zeci, de sute, de mii de ori. Era semnul suferințelor feciorului ei, al sorții lui amare, dar și un îmbucurător semn de viață. L-a arătat tuturor: lui Mihail Iurievici, vecinei Galia, Miliței Petrovna, surorilor ei, Variei Ivanovna și lui Max Kostin... N-am nevoie de nimic, totul e bine, sînt sănătos, te sărut... Asta putea să scrie numai el, băiatul ei bun și curajos.

Acum totul căpătase alt sens. Biletelul boțit, rufele cu miros de închisoare, pîinea și carnea pe care le dorea, aceste amănunte îi lipseau ei înainte ca să și-l poată închipui viu. Serile și nopțile au încetat a mai fi atît de singuratice. Se simțea alături de el, îi știa fiecare minut din viață, îi simțea fiecare mișcare. O durea inima — în-

seamnă că el nu se simte bine; nu putea dormi — el ședea pe pat cu ochii deschiși; avea accese de frică teribilă — îl duceau la interogatoriu și el se chinuia, se zbuciuma și suferea. Își aminti cum îl pedepsise odată. Nu-l lăsă să se ducă la teatru. El plînsese atunci nu de durere, ci de necaz; îl umilise cît era de mic. Acum îl lovește viața...

Mark vorbise despre Sașa cu persoane de vază, influente. Avea încredere în Mark, el n-o înșela, nu căuta doar să o liniștească. El a făcut tot ce a putut. Și, totuși, mai mult decît în Mark, avea încredere în femeile cu care stătea la rînd la poarta închisorilor. Acolo totul era clar, simplu și pe dreptate. Aceste femei plăpînde erau în stare să-i apere pe cei apropiați, să-i încălzească pe ei cu căldura pe care o pierdeau stînd în ger, le astîmpărau foamea cu puținul ce-l rupeau din rația lor sărăcăcioasă, făceau să răzbească pînă la ei, prin zidurile groase de piatră, dragostea lor și speranța. Sofia Alexandrovna se gîndea acum fără teamă la cozile de la închisoare. Acolo nu se simțea singură. Asta nu-i ușura suferințele, dar înțelesese că situația ei nu era o excepție. Trebuia să facă și ea ce făceau alții. Lumea, care mai înainte i se părea atît de înfricoșătoare, îți cerea să acționezi, iar acțiunea înăbușă frica. Femeile au învățat-o cum să-l găsească pe Sașa, cum să-i transmită pachetul și ce să-i trimită, cui să i se adreseze, cui și ce să scrie. Trebuia să facă exact așa cum îi spuneau ele. Reușì să fie primită de procurorul însărcinat cu supravegherea organelor OGPU. „Cînd se va termina ancheta, veți afla rezultatul" — un răspuns exact așa cum îl preziseră ele, însă important, oricum, fiindcă procurorul se va interesa de cazul lui Sașa și asta poate schimba multe. Cei de la cozile din fața pușcăriilor știau și ce trebuie făcut dacă Sașa va fi condamnat. Știau tot *drumul* — și ăsta era un *drum* al vieții, merg oameni pe el și așta o liniștea mai mult decît speranțele și promisiunile. Locul unde va fi trimis Sașa depinde de examenul medical pe care îl va cere. Dacă are plămînii slabi, poate obține să fie trimis în Povoljie, nu în Siberia. Dacă îi vor telefona să pregătească haine călduroase, înseamnă că-l duc în Siberia ori în Nord. Dacă nu-i spun nimic, pleacă în Asia Mijlocie.

Cînd veni administratorul Nosov Viktor Ivanovici, ea era deja prevenită, știa că odaia lui Saşa va fi pusă sub sigiliu. Administratorul era obligat să o facă, deşi, poate, nu-i face plăcere. Sofiei Alexandrovna îi era teamă ca nu cumva, din cauza tulburării, el să fie grosolan. De aceea îşi pregăti o frază specială: „Viktor Ivanovici, avea de gînd să-i spună, dacă o să vorbiţi calm cu mine o să vă înţeleg mai bine".

Viktor Ivanovici nu se purtă grosolan.

— Aşa e regula, Sofia Alexandrovna. Va veni timpul să scoatem sigiliul ăsta. O să fiţi mai în siguranţă aşa. Cunoaşteţi doar lumea de la noi. Dacă răzbesc înăuntru nu-i mai scoţi. Dacă aveţi nevoie să mutaţi lucrurile, vă pot trimite portarul. Lucrurile de care n-aveţi trebuinţă, lăsaţi-le. Camera e tot a dumneavoastră.

El îi dădu de înţeles să nu scoată toate lucrurile. Atîta vreme cît sînt lucrurile în cameră nimeni n-are voie s-o ocupe samavolnic. Sofia Alexandrovna pricepu că asta e situaţia, însă renunţă la ajutorul portarului: ar fi trebuit să-i plătească şi bani nu avea. Eliberă nu camera comună, în care dormea şi învăţa Saşa, ci dormitorul ei. Scoase tot ce avea nevoie. Trebui să mute singură masa de scris, divanul, cuierul. Aşa o şi găsi Varia. Îşi scoase repede paltonul şi o ajută. Ducea teancuri de albituri, rochii, perne, covoraşe, plapume, nimic nu scăpa pe jos, nu încurca, ştia exact unde şi ce să pună şi le aşeza aşa încît să încapă toate.

Sofiei Alexandrovna îi era plăcut ajutorul din partea acestei fetiţe. Îi plăcea şi fata. Se gîndea uneori că nu e bine s-o facă pe Varia părtaşă la nenorocirea vieţii sale, însă atît de sinceră era compasiunea Variei, dorinţa ei de a fi de ajutor, încît nu-şi putea închipui cum ar fi putut s-o respingă.

Acum, ajutorul Variei dădea lucrului lor înfăţişarea unor obişnuite treburi de-ale casei, şi pentru a păstra această aparenţă, Sofia tăcea. Simţea însă cum o părăseşte curajul. A părăsit-o soţul, i-au luat fiul, acum îi luau camera... Camera asta demult trebuia să i-o dea lui Saşa. Era de acum bărbat în toată firea, nu-i era chiar la îndemînă odaia comună. Ea, însă, nu-i cedase camera cealaltă, nu voise să se lipsească de confort. Cît

egoism din partea ei! Iar el, atît de modest, nici n-a adus vorba despre asta, scumpul ei băiat.

Patul de fier nu se desfăcea, un picior de la dulap s-a rupt, comoda n-o puteau urni din loc, deşi scoseseră toate sertarele. Veni de la lucru Mihail Iurievici, veni şi Galia şi le ajutară să mute dulapul şi comoda. Au desfăcut şi patul, au mutat în camera mică divanul pe care dormea Saşa, masa de scris, etajera. Sofia Alexandrovna aranjă trusa de scris a lui Saşa, puse cîteva cărţi de-ale lui, atîrnă o perdea.

Varia plecă de la Sofia Alexandrovna după ce terminară tot lucrul. Ştia că o aşteaptă Serafim, tinerelul adus de Max la revelion, dar nu se grăbise.

Serafim — care nu era ranchiunos — îi telefonă Variei chiar a doua zi şi-i dădu întîlnire în piaţa Arbat. Se duse mai mult în glumă. O luă cu ea pe Zoia şi pe încă o fată. Prietenele se opriseră de cealaltă parte a străzii, văzură cum se apropie de Varia un militar tinerel, cum o pornesc la plimbare prin cartier. Fetele mergeau pe partea opusă, îi făceau semne, pe care ea nu le înţelegea, le făcea şi ea semne, pe care nici ele nu le înţelegeau. Serafim o invită la dans la Casa Armatei Roşii. Varia nu putea merge în seara aceea — avea de gînd să se ducă la film. Ştia, însă, cît de greu e să ajungi la Casa Armatei Roşii şi-i făgădui lui Serafim că se va duce cu el sîmbăta următoare. Serafim dansa toate dansurile moderne. Acum se duceau acolo în fiecare săptămînă şi fetele o invidiau.

Varia se obişnui cu numele lui caraghios — pe unul dintre fraţii Znamenski îl chema tot Serafim. Bineînţeles, el nu e ca băieţii din curtea lor — moscoviţi de baştină, din Arbat — ci un tînăr provincial, timid. În schimb o curta *serios*, asta o măgulea pe Varia, o făcea să se simtă majoră, şi Nina nu putea spune nimic împotriva prieteniei lor, fiindcă Serafim e prietenul lui Max al ei, iar Max al ei nu poate avea camarazi răi.

Acasă Nina o întîmpină cu o privire supărată: Serafim se plictisea de o oră stînd pe divan cu o carte în mînă. Foşnetul paginilor întoarse o irita, o împiedica să lucreze — Nina corecta caietele copiilor. Privirea ei deza-

probatoare vroia să spună: „Dacă te-ai înțeles cu omul, vino la vreme, eu nu-s datoare să-ți distrez calaverii".

Varia nu explică de ce a întîrziat. Îi va spune pe urmă. Deocamdată îi ceru lui Serafim să iasă pe coridor: trebuia să se schimbe.

Oglinda atîrna pe ușa dulapului. Varia întredeschise ușa în așa fel ca lumina să nu cadă din spate, ci dintr-o parte. Începu să se schimbe. Și asta o irita pe Nina: doar era într-o rochie bună, putea merge și așa. Și uită-te la ea cum își îmbracă ciorapul! Întinde piciorul, se oprește, se admiră. Și de unde obiceiul ăsta de a umbla prin cameră pe jumătate goală? La șaisprezece ani!

— Nu uita că ești așteptată.

— Da, răspunse Varia scurt. Și tot așa de scurt întrebă: îmi dai pantofii tăi?

Nina n-ar fi vrut să-i dea singurii ei pantofi de gală, însă abia aștepta s-o vadă plecată.

— Ia-i.

Varia scoase pantofii, îi privi îndelung, îi pipăi, se încălță și se privi din nou, întinse piciorul admirîndu-se În sfîrșit isprăvi. Deschise ușa:

— Intră, Serafim!

Își îmbrăcă paltonul, își puse broboada, se privi în oglindă. Se întoarse spre soră-sa:

— Am fost la Sofia Alexandrovna. Am ajutat-o să mute lucrurile. Camera lui Saşa a fost sigilată.

Varia îi dăduse Ninei lovitura inconștient, dar la țintă: pînă și ceea ce se întîmplă cu Saşa află Nina de la ea.

Se înțelege că nici Nina, nici altcineva nu-l poate ajuta pe Saşa. Ce pot face ei? Mai ales fără să știe de ce e acuzat! Și totuși e vinovată față de Saşa fie și numai pentru faptul că ea e liberă, iar el la închisoare. Cel mai bun dintre ei toți! Și toți tac! Nina spera ca neînțelegerea să se lămurească, însă, dacă i-au sigilat camera, înseamnă că nu-i vor da drumul. Ce-i de făcut? Să recunoască în Saşa un dușman al Puterii Sovietice? Să se lepede de el? L-au părăsit pe Saşa la nevoie, l-au lăsat singur. A trecut o singură dată pe la Sofia Alexan-

drovna și și-a exprimat compătimirea. Cine are nevoie de compătimirea ei?

Să scrie o scrisoare? Ar putea strînge semnăturile băieților, doar Saşa a fost secretarul celulei lor comsomoliste. Să scrie că garantează pentru el. Max va semna, și Vadim, și Lena, și ceilalți băieți. Și directorul școlii, și foștii lui învățători. Nina lucra în școala unde învățaseră cîndva amîndoi — spera să poată strînge semnături. Iura nu va iscăli, naiba să-l ia. Îi sună pe Lena și pe Vadim. Se înțeleseră să se întîlnească mîine la Lena. Apoi coborî pînă la mama lui Max și o rugă să-i transmită să treacă mîine, cînd vine în permisie, pe la ea.

Tristă a fost această întîlnire. Lena tăcea, zgribulindu-se sub șalul călduros. Dacă trebuie să semneze scrisoarea — o semnează. Și Max arăta posomorît. Știa că scrisoarea lor e inutilă, își dădea seama și de urmările pe care le poate avea un asemenea pas, însă nu putea să refuze, ca să nu-l creadă Nina laș. Numai Vadim zise:

— Fraților, la ce folosește o asemenea scrisoare? Are să-i fie de ajutor lui Saşa? Dar dacă îi va dăuna, dacă va încurca și mai mult lucrurile? Ne vor chema — ne vor lua la întrebări: Ce știți voi despre Pankratov? În școală era un bun comsomolist. Da, dar am fost colegi de școală acum șase ani. Cum e el în prezent? Știți ce s-a întîmplat la institut? El v-a povestit? Ce v-a spus? pe urmă o să-l cheme pe Saşa: „Ce le-ai spus tovarășilor tăi?“ Nu mă îndoiesc de cinstea lui Saşa. Pur și simplu încerc să-mi imaginez cum va arăta toată povestea asta cu scrisoarea.

— Să-l lăsăm atunci pe Saşa în voia sorții? întrebă Nina.

— De ce în voia sorții? Cazul lui e în anchetă. Ce temei avem să credem că nu se vor lămuri lucrurile? Da, noi îl cunoaștem pe Saşa, dar or fi cerut și ei relații despre el. Și nu l-au arestat fiindcă e Saşa Pankratov, ci fiindcă există un caz. Iar noi nu cunoaștem cazul acela.

— Trebuie să-l susținem, insistă Nina.

— Gîndește-te bine, o sfătui Vadim. Saşa nici măcar nu va afla de scrisoarea aceasta. Dimpotrivă. Au să înceapă să-l descoase despre fiecare dintre noi și asta îi va complica situația și mai mult.

— Te temi că vor întreba de tine?

— Eu nu mă tem de nimic, spuse Vadim, roșind.

Toți știau că Vadim are dreptate. Chiar și Nina știa. Însă era ceva mai important și mai înalt decît această dreptate. Și era și ceva amar și rușinos — faptul că se temeau să nu aibă complicații. A învinge această teamă era mai greu decît a scrie scrisoarea.

— Ce-ar fi să ne sfătuim cu tata? propuse Lena.

— Ai dreptate! o susținu Nina, sperînd în taină că Ivan Grigorievici va interveni pentru Sașa.

Ideea îi plăcu și lui Vadim. Ivan Grigorievici îi va sfătui să nu scrie o asemenea scrisoare nechibzuită. Oricum el, Vadim, n-avea de gînd să semneze, asta era hotărît. Singur Maxim, cu mintea lui lucidă de țăran, își dădea seama că n-ar trebui să-l pună pe Ivan Grigorievici într-o situație neplăcută.

— Ce rost are? se îndoi Max. Noi singuri trebuie să hotărîm ce facem.

— Dar putem să ne sfătuim, îl contrazise Nina categorică.

La ora ceaiului Ivan Grigorievici și Așhen Stepanovna veniră în sufragerie.

— Tată, i se adresă Lena, ce să facem cu Sașa?

— Dar ce-ați putea face?

— Vrem să scriem o scrisoare la OGPU.

Budeaghin se încruntă.

— Cine are nevoie de scrisoarea voastră?

— Totuși, trebuie să întreprindem ceva, spuse Nina.

— Se vor lămuri și fără voi, răspunse supărat Budeaghin.

21

După întoarcerea lui Budeaghin de peste graniță, Stalin nu l-a primit nici o dată, deși Ivan Grigorievici ar fi putut să-i spună multe lucruri despre care nu se scrie în rapoarte și care nu pot fi amînate în situația internațională creată. Rugă să fie primit. „Așteptați, veți fi chemat". Așteptă mai mult de un an. Nu era întîmplător,

cum nu era întîmplător nici faptul că nu fusese numit în componența C.C. Fiind ambasador într-o mare țară occidentală, el promova politica dictată de Comitetul Central, însă putea să-și expună propriul punct de vedere în fața Comitetului Central.

Cu Stalin, însă, nu e niciodată simplu să ai de-a face. Cînd era în exil, încetase să-i mai vorbească unui tovarăș care glumise pe seama obiceiului lui de a dormi cu ciorapii în picioare. În Siberia, mai ales, părea foarte neajutorat. Degera și de aceea dormea cu ciorapi. Avea și o plapumă matlasată de mătase înflorată. Și pe seama ei se glumea. Stalin lua aceste glume ca o batjocură la adresa slăbiciunii sale, a incapacității de a se adapta unor condiții. Camarazii încetară să mai glumească. Nu se puteau certa cu Stalin fiindcă nu știa să se împace. Puternicul accent gruzin, construcția greoaie a frazei nu-l făceau un bun orator. În polemică părea, de aceea, lipsit de apărare și adversarii nu vroiau să-l ofenseze. Dar a nu ofensa înseamnă a nu contrazice.

Controversele și divergențele nu-i împiedicau pe exilați să comunice între ei. Singur Stalin nu făcea niciodată pasul spre împăcare — adversarul ideologic devenea dușmanul lui personal. I se părea ceva absolut firesc ca tovarășul său să-i dea lui pîslarii de care și el avea nevoie. Dar n-ar fi luat niciodată pîslarii de la unul cu care avusese o controversă în ajun. Era insuportabil: capricios, supărăcios. Cădea în izolări apăsătoare. Ceilalți se duceau la vînătoare, la pescuit. El nu se ducea nicăieri, sedea la fereastră și citea, seara, la lumina lămpii de gaz. În adîncul taigalei siberiene, într-o casă țărănească de la marginea satului, acest gruzin singuratic și neînduplecat trezea compasiunea. Și tovarășii lui îi iertau multe. Budeaghin a fost singurul care s-a împrietenit întrucîtva cu el. Acest tînăr muncitor din Motoviliha vedea pentru prima dată un caucazian. Îl plîngea pe meridionalul exilat în Siberia friguroasă, în condiții atît de aspre că nu orice rus le făcea față. Budeaghin îi făcea unele servicii, îl ajuta cu ce putea. Stalin considera toate astea ca pe ceva ce i se cuvenea de drept. Lui Ivan Grigorievici îi era mai ușor decît altora: cunoștea munca în fierărie, lăcătușeria, știa să țină în mînă toporul, putea să repare

și un plug și o pușcă, îi plăcea pescuitul, mai ales noaptea, toamna, la lumina lemnului de pin arzînd la prova bărcii. Asculta tăcut disputele dintre tovarășii săi mai instruiți, discuțiile, reflecțiile lor, citea mult, ba chiar învăța engleza. Majoritatea învățau germana, franceza, doar Stalin nu se ocupa cu limbile străine. Exilații îi împrumutau cărți lui Budeaghin, îi explicau, îl lămureau. Și Stalin îi explica și-i lămurea tot felul de lucruri. În albia rectilinie a concepțiilor sale se manifesta o inclinație seminaristă spre tîlcuire, încrederea nestrămutată în faptul că el reprezenta o culme a înțelepciunii. Toate astea produceau asupra lui Budeaghin o impresie mai puternică decît elocvența erudită a celorlalți. Cu timpul a încetat să-l mai impresioneze, el se dezvolta repede și a întîlnit în drumul lui oameni mult mai instruiți decît Stalin și minți mai strălucite. Însă aceste opt luni de exil comun l-au rămas întipărite nu doar în minte, ci au lăsat urme adînci și în suflet, fiindcă au însemnat inițierea în cauza care avea să devină cauza vieții sale.

S-a întîlnit cu Stalin și în anii războiului civil. Pe atunci, deja, Stalin juca un rol de seamă. Vointa, energia lui puteau servi revolutiei. Neloialitatea, brutalitatea, tendința lui spre putere unipersonală erau tolerabile. Revoluția aplică și măsuri *extreme*. În epoca făuririi, însă, aceste neajunsuri deveneau periculoase. Stalin își însușea treptat o putere atotcuprinzătoare și necontrolată. La asta se referea scrisoarea lui Lenin. Devotamentul față de cauză Stalin îl aprecia după devotamentul față de persoana sa. Acolo unde Reazanov vedea sfîrșitul, Ivan Grigorievici intuia începutul. El crezuse că schimbările se vor produce la Congres. Dar n-au avut loc. Afirmîndu-și la Congres exclusivismul, Stalin își va afirma acum unicitatea.

Budeaghin lua totul asupra sa: orice acțiune revoluționară o considera și o acțiune a sa. Orice greșeli — greșelile sale, fiecare nedreptate —propria sa nedreptate. Avea în cel mai înalt grad curajul revoluționarului; își asuma răspunderea pentru destinele oamenilor aruncați în vîltoarea zguduirilor sociale. Alături cădeau oameni, vinovați și nevinovați, el, însă, avea încredere că se

deschide astfel drum noii generații. Adevărata revoluție nu e mare prin ceea ce distruge, ci prin ceea ce creează.

Stalin a vrut să-l îmbuneze pe Reazanov. Ivan Grigorievici nu se înșela în această privință. Cînd omul e introdus în componența C.C. nu se poate să nu se știe că nepotul său e arestat. Nepotul arestat va fi punctul vulnerabil al lui Reazanov, îl va face să slujească devotat pe omul care a trecut cu vederea o astfel de împrejurare.

Dacă lucrurile stăteau așa, intervenția lui Budeaghin în cazul lui Sașa va complica și mai mult relațiile lui cu Stalin. Și cu toate astea el nu putea să nu intervină. Imaginea tinerilor care veniseră la Lena să discute cum să-l ajute pe Sașa l-a zguduit: acești tineri, curați și dezinteresați, erau continuatorii cauzei revoluției. Și uite că el, vechi bolșevic, care a pregătit și a săvîrșit revoluția, nu le poate răspunde nimic. Nu poate spune că Sașa a fost arestat pe drept fiindcă știe că nu-i așa. Dar nici nu poate spune că a fost arestat pe nedrept, atunci ar trebui să le explice cum a fost cu putință așa ceva. Deși înțelegea că intervenția sa e inutilă, totuși îl sună pe Berezin. Îl cunoștea ca pe un cekist cinstit, curajos. Îi spuse lui Berezin că garantează pentru Sașa Pankratov și îl roagă să clarifice acest caz.

Berezin știa mai bine decît Budeaghin și decît Reazanov că Pankratov nu e vinovat cu nimic — lui Berezin îi era cunoscut cazul. Fusese de față la interogarea lui Sașa și văzuse în el un băiat cinstit. Barba neagră și deasă nu-l împiedică să-i vadă chipul tînăr, minunat, care vorbea despre onoare, bărbăție și o profundă onestitate. Și-apoi acea replică scurtă, plină de demnitate: „m-ați arestat degeaba", zîmbetul tinereții care nu se teme de nimic și are tot viitorul înainte. Berezin știa multe lucruri pe care nu le știau nici Budeaghin, nici Reazanov, și intuia lucruri pe care ei nu le puteau intui.

Lominadze, în trecut unul dintre conducătorii Internaționalei Comuniste, și-a expus punctul de vedere asupra revoluției chineze, punct de vedere deosebit de cel al lui Stalin. A discutat despre asta cu Statki și Sîrțov. Această discuție a lor i-a dat temei lui Stalin să-i numească „monștri stîngiști de dreapta". Lominadze a fost scos din post și trimis în Ural ca secretar de comitet oră-

șenesc de partid. I s-a deschis un dosar. În dosar figurează depozițiile lui Cer, fost lucrător la Internaționala Comunistă, despre faptul că Lominandze ar fi pus la cale crearea unei noi Internaționale. Cer, de naționalitate incertă, avînd cetățenia mai multor state, a numit și o serie de oameni care, chipurile, ar fi avut legături cu Lominadze, printre care și Glinski, fost militant al partidului socialist polonez de stînga. Un ins care-i făcuse servicii importante lui Lenin în emigrație. Soția lui Glinski era directoarea Institutului de transporturi. La institut s-ar fi descoperit, zice-se, un grup ilegal de opoziție în frunte cu locțiitorul directoarei, Krivoruciko, fost participant la opoziția „muncitorească". Iagoda s-a agățat de asta imediat. Legătura soției lui Glinski cu grupul ilegal de opoziție dădea mai multă greutate depozițiilor nesigure ale lui Cer. Orice legături indirecte dau cazului dimensiuni și forță de convingere. Orice fapt atîrnă greu, orice nume este important dacă se află în dosar și dacă îl legi cu abilitate de versiunea principală.

Berezin înțelegea foarte bine că la institut n-a fost nici un fel de activitate ilegală, că Sașa Pankratov nu are nici o legătură cu Krivoruciko, tot așa cum Krivoruciko n-are nimic comun cu cazul lui Glinski, iar Glinski nu e legat de Lominadze și că Lominadze nici nu avusese de gînd să creeze o Internațională nouă. De „cazul Lominadze" se ocupa însuși Iagoda și, după cîte își dădea seama Berezin, cazul ăsta se întindea mai departe și mai sus. Unde anume, Berezin putea doar să bănuiască... Lucrurile acestea țineau de competența lui Iagoda și Berezin știa cît prețuiește acest om... Ce lanț strașnic și sinistru. Punerea în libertate a lui Pankratov poate fi interpretată drept scoaterea din lanț a unei verigi, oricît de mică ar fi ea. Iagoda nu va îngădui așa ceva. Nici Vîșinski nu va îngădui. Solț l-a reabilitat pe Pankratov, Vîșinski a sancționat arestarea lui. Pankratov trebuie ținut în umbră, fără a atrage atenția asupra lui — numai așa îl poate salva. Deocamdată totul trebuie să rămînă așa cum este. Diakov să-și continue ancheta, atribuțiile lui sînt limitate de cadrul institutului — mai mult nu știe. Berezin n-a putut face decît să-i permită lui Sașa să primească pachete și cărți de la bibliotecă. Diakov a

ascultat respectuos această dispoziție, pe Berezin îl asculta întotdeauna cu respect — bănuia că Berezin nu va mai lucra mult aici, în aparatul central. Bineînțeles, pachetele și cărțile erau o favoare, se obișnuiește uneori așa ceva în interesul cercetărilor, n-are ce zice.

— Se va face, răspunse Diakov.

Berezin cultiva spiritul revoluționar, considera munca în Ceka drept datoria sa revoluționară. Fiind în anii războiului președinte la Gub-Ceka, el întruchipa teroarea roșie, dar putea și să facă scăpat vreun nenorocit de liberal sau de burghez speriat, dacă vedea că nu-s periculoși pentru revoluție. Din mîinile lui Diakov, însă, nu scăpa nimeni. A-i nimeri în gheare însemna deja a fi vinovat. Diakov credea nu în vinovăția reală a oamenilor, ci în vinovăție ca trăsătură *generală* a omenirii. Și această vinovăție *generală* trebuia aplicată cu pricepere la cazul persoanei *date*, urmînd a crea o vinovăție *concretă*. Creînd această vinovăție concretă el i se subordona pe sine, ancheta în totalitate și persoana aflată în anchetă. Dacă persoana respectivă respingea versiunea, aceasta servea drept o dovadă în plus a ostilității sale față de stat. Iar statul era reprezentat aici de chiar Diakov.

Versiunea creată de Diakov (după sincera sa convingere — bine închegată, logică și incontestabilă) se reducea la următoarele: Institutul este condus de Krivoruciko, fost opozant, deja învins, prin urmare ofensat și, după logica lui Diakov, înrăit pentru totdeauna. Un astfel de om nu poate să nu acționeze: dușmanul nu doarme, dușmanul face mîrșăvii peste tot pe unde poate, cu atît mai mult în rîndul tinerilor, politicește încă nematurizați. Și iată că un grup de astfel de tineri scot o gazetă de perete antipartinică. Este oare vreo legătură aici? Nu se poate să nu fie! Conducătorul acestor tineri, studentul Pankratov, îi ia apărarea lui Krivoruciko. E un fapt întîmplător? Nu poate fi întîmplător! Oare întîmplător cazul lui Krivoruciko a coincis cu cel al lui Pankratov? Cine să creadă așa ceva?! În spatele lui Pankratov se află inspiratorul, un fost opoziționist. Krivoruciko l-a atras pe Pankratov și asta se numește organizație contrarevoluționară.

Diakov nu se îndoia de faptul că Pankratov va „ciripi" şi versiunea sa va fi probată. Pe cei aflaţi în ancheta Diakov îi împărţea în două categorii: cei care se încred în anchetă şi cred, deci, în Puterea Sovietică şi cei care nu au încredere în anchetă, deci nu cred în Puterea Sovietică. Apoi îi împărţea în tipicari, care se agaţă de fiecare literă a procesului-verbal, şi netipicari. Pankratov are încredere în organele puterii de stat, nu e tipicar, e zguduit de arestare, speră să fie pus în libertate, doreşte să fie crezut, nu are experienţă, e naiv, îşi va acoperi tovarăşii, va lua totul asupra sa, chiar mai mult decît trebuie. E un caz uşor.

Krivoruciko a fost arestat în aceeaşi noapte cu Saşa. Declară că a auzit de cazul lui Pankratov, dar nu-l ţine minte deoarece la institut sînt mii de studenţi. În realitate Krivoruciko nu uitase deloc ce vorbise Pankratov la şedinţa de birou, ţinea minte cum venise la el după acte. Nu recunoştea că îl cunoaşte pe Pankratov nu fiindcă asta i-ar fi dăunat lui personal, lui nimic nu mai putea nici să-i dăuneze, nici să-i folosească: acţiunea era îndreptată împotriva celor care participaseră vreodată la vreo opoziţie. Şi nici fiindcă ar fi ghicit versiunea lui Diakov — nici măcar nu ştia că şi Pankratov e închis. O făcea fiindcă ştia foarte bine că orice nume rostit de el poate doar dăuna omului care poartă acest nume.

22

Lui Saşa i s-au adus patru cărţi, dar nici una dintre cele cerute, deşi bibliotecarul respectase întrucîtva lista lui. În loc de *Iluzii pierdute* i se aduse *César Birotteau*, în loc de *Război şi pace*, *Copilăria*, *Adolescenţa* şi *Tinereţea*, revista „Priroda i liudi" din 1905, „Krasnaia novi" nr. 2 din 1925. Şi cărţile şi revistele erau răscitite, cu filele ferfeniţă, purtînd o ştampilă ovală cu cerneală albastră: „Biblioteca închisorii orăşeneşti Butîrca". Balzac era o ediţie din 1899, Tolstoi din 1913. Multe pagini lipseau, lista filelor lipsă, anexată la sfîrşitul cărţii, era incompletă. Cu toate astea Saşa avea înainte o săptămînă

de sărbătoare. Răsfoi întîi revistele, apoi citi cărțile, pe urmă din nou revistele. În „Krasnaia novi" găsi poezia lui Esenin „Pîclă albastră. Întinderi de zăpadă"... Sașa nu dăduse de ea pînă acum. Cartea lui Balzac, *César Birotteau,* o citise. Atunci povestea acestui nefericit i se păruse melodramatică, acum, însă, îl mișcă... „Nefericirea e o treaptă în ascensiunea geniului, pentru creștin — cristelniță de purificare, pentru omul descurcăreț — o comoară, pentru cel slab — un abis". El nu e nici geniu, nici creștin, nu e nici descurcăreț, nici slab. Dar simți în aceste cuvinte ceva important pentru el.

Timp de o săptămînă se desfătă cu cititul, se bucură de lenjeria curată, de bunătățile trimise de maică-sa. Punea în supă bucățele de carne și, astfel încălzite, le adăuga la masă — prînzul devenea comestibil. Dimineața și seara își făcea tartine din franzelă cu unt, cîrnat și caș-caval — mirosul dejunului de altădată de la școală acoperea izul de închisoare. Molesit după masă se întindea în pat și citea. Deținuților le era interzis să se întindă pe pat în timpul zilei, dar Sașa nu lua în seamă observațiile gardienilor și ei îl lăsau în pace. Erau insistenți doar cînd se anunțau grade mai mari în control. O săptămînă de viață cu hrană destulă, de lenevie și lectură, de cîrnat și ciocolată. Părea că se deprinsese, că se acomodase cu traiul de aici... Toți s-au liniștit, toți vom ajunge acolo, oricît ne-am strădui în viața asta..." Gînduri care nu-l convingeau, dar îl alinau.

Viața din cărți și din reviste nu avea nimic comun cu viața lui de acum, dar nici cu cea din trecut. Toate suferințele din *Copilăria* și *Adolescența* erau altfel decît în copilăria și tinerețea lui.

Atunci îi spusese tatălui său:

— N-am să te las s-o chinui pe mama.

Tatăl se uitase la el cu ochii lui cenușii bulbucați, apoi își lăsase capul în palme.

— Ești un copil bun... — și-l podidise plînsul.

Tata e tată. Chiar dacă mîna lui e rece. Atingerea ei o ținea minte din copilărie. Simțise dorința să-l mîngîie,

să-i ceară iertare... Tatăl își descoperise fața. Avea ochii răi, uscați.

— Cine ți-a dat dreptul să te amesteci?

— E mama mea.

Zile în șir după scena asta taică-său se scula dimineața, se spăla îndelung, se îmbrăca periindu-se atent în oglindă, se așeza mereu tăcut, la masă, mînca în tăcere, își aduna hîrtiile în servietă, bombănea ceva și pleca la lucru fără să-și ia rămas bun. Cînd se întorcea, cuprindea odaia cu o privire rea, mînca fără să rostească un cuvînt, doar mutînd cu zgomot farfuriile pe masă, nu răspundea la întrebările timide ale mamei. Abia seara tîrziu, cînd se retrăgea cu mama în camera lor, Sașa auzea vocea lui înăbușită. Mama tăcea mereu, Sașa se temea că din cauza acestei tăceri inima n-o să-i reziste.

Într-o zi îi spuse lui Sașa:

— Trebuie să stăm de vorbă.

Ieșiră din casă și porniră prin cartier. Fulgii se învălmășeau în lumina felinarelor. Tatăl avea pe cap o căciulă înaltă, din aceeași blană ca și gulerul de la șubă. Pășea alături de Sașa înalt, frumos, bine ras, hotărît. Un om care nu suporta să fie contrazis.

... El nu vroia să-l amestece pe băiat în relațiile lor. Ea era cea care din copilărie îi insuflase fiului ura față de tată. Ea e vinovată de neînțelegerile dintre ei. Nu-i împărtășea năzuințele, interesele. Îi erau mai aproape surorile și fratele. Gelozia — numai de asta e în stare.

Pe Sașa îl cuprinse o tristețe fără margini. Ce-ar putea să-i răspundă lui taică-său aici, în stradă? El aude rău, ar trebui să strige.

Nu spuse decît atît:

— Dacă oamenii nu pot trăi împreună, trebuie să se despartă.

Peste o lună tatăl pleca la fabrica de cauciuc sintetic din Efremov. Astfel, la șaisprezece ani Sașa trebui să ia totul asupra sa.

Diakov nu-l mai chemase și asta îl neliniștea. Primul interogatoriu îl așteptase cu speranță, al doilea cu teamă. Acum nu mai simțea nici speranță, nici teamă. Gîndul la Krivoruciko era singurul care nu-i dădea pace. Poate îl

arestează pe Krivoruciko și el recunoaște că i-a spus lui Sașa fraza aceea despre bucătar. Atunci va fi prins cu minciuna și spusele lui despre Mark nu vor mai avea credit.

La ce i-a trebuit lui Krivoruciko să spună vorbele alea? În ce situație stupidă l-a pus. Gură-spartă! Cum ar fi procedat Sașa dacă se discuta problema la biroul de partid? Acolo n-ar fi ascuns nimic, ar fi amintit și fraza aceea... Să explice tovarășul Krivoruciko ce-a vrut să zică? De ce aici trebuia să facă altfel? De ce să-l *acopere* pe Krivoruciko?

Va spune totul așa cum a fost și se va elibera de povara ce-l apasă. Va avea conștiința curată, și, mai departe, hotărască ei cum vor... „Siberia e îngrozitoare, Siberia-i departe, dar și-n Siberia trăiesc oameni..." De unde-o fi asta?

Trăiește și în închisoare. Stă în pat, citește, se delectează cu ciocolată și cu cîrnat, cîntă în fiecare noapte sub dușul cald, se gîndește, își aduce aminte. Îi crescuse barba. Și-o mîngîie. Ar vrea să vadă cum îi stă cu barbă, dar n-are oglindă.

Veni iarăși gardianul cu hîrtia și creionul, luă cărțile. Sașa făcu o comandă nouă. Ceru de data asta zece cărți, poate se va găsi măcar una. Repetă comanda pentru *Război și pace* și *Iluzii pierdute*, revistele groase din ianuarie, februarie, martie, cărți de Stendhal, Babel, *Istoria decăderii și prăbușirii Imperiului Roman* de Gibbon — o începuse înainte de arestare, apoi de Gogol, care îi plăcea, de Dostoievski, care nu-i plăcea, dar trebuia, totuși, să-l citească pînă la urmă. Repetă și Codul de procedură penală, să se știe că îl are. Fără îndoială că Diakov îi controlează comenzile. Să afle că el vrea să-și cunoască drepturile.

Două zile fără cărți îl readuseră în situația dinainte. Din nou pereți goi, liniște apăsătoare, vizorul care îl urmărea, mirosurile de toaletă, din nou mîncarea grea și arsurile la stomac — merindele trimise de mama se terminaseră.

Se gîndea la Katia, își aducea aminte de mîinile ei fierbinți, de buzele arse de vînt. Nu putea dormi, se scula din pat, începea să se plimbe. Gardienii însă nu le dădeau voie să umble prin celulă.

— Hei, tu, de colo, culcă-te!

Se culca, dar nu putea adormi, iar dacă adormea avea visuri de chinuitoare dorință, cu scene istovitoare, ca demult, la șaptesprezece ani...

La șaptesprezece ani se dusese cu mama, vara, la Lipețk. La gazda unde trase venise nora din Samara, soțul ei lucra acolo la calea ferată. O chema Elisabeta Petrovna — o blondă slăbuță într-un capoțel ușor, strîns pe corpul gol. Se uita la Sașa cu o privire săgetătoare, piezișă, zîmbea echivoc, se fandosea, o mică filistină din Samara. Și totuși zîmbetul ei echivoc, trupul care se zărea prin halatul pe jumătate descheiat, parfumul ieftin îl tulburau pe Sașa. Ziua stătea culcată la soare cu halatul desfăcut, expunîndu-și picioarele albe și zvelte. Sașa nu se uita într-acolo, dar simțea parcă pata albă a pernei sub măr, halatul înflorat, picioarele zvelte și goale, cu genunchi rotunzi. Simțea asupra lui privirea ei piezișă, zîmbetul ei.

— Saşşa, îl chemă ea odată lungindu-l pe „ș".

El veni, se așeză alături.

— Saşşşa, repetă ea și mai tărăgănat întorcîndu-se spre el. Halatul se desfăcu dezgolind un umăr slăbuț și un sîn mic. Sașa, pe unde rătăcești toată ziua? Te plimbi cu fețele? Povestește-mi și mie...

El nu putea rosti un cuvînt, se uita la picioarele ei strîns lipite, la sînul mic și alb... Soarele dogorea, zumzăia o viespe, mirosea a mere, Sașa nu se putea scula, nu se putea mișca. Simțea, rușinat, că ea vede totul, înțelege totul, zîmbește cu zîmbetul ei în doi peri și în sinea ei își rîde de el.

— Tot citești și iar citești, ai să te scrîntești de atîta citit.

Îi luă din mînă volumașul de Anatole France.

— Nu ți-l mai dau!

Ascunse cartea în spate. El se întinse după carte, mîinile li se încurcară, Sașa îi simți fierbințeala trupului.

Ea aruncă o privire furișă spre portiță, dădu capul pe spate, începu să respire greu, cu o expresie de taină și înstrăinare pe față. Îl cuprinse pe după gît cu brațele fierbinți, îl trase spre sine, buzele ei se atinseră de ale lui și ea se întinse pe spate.

Pe urmă i se uită în ochi rîzînd.

— Uite ce-ai făcut... Acu va trebui să spăl halatul. Spune, ți-a plăcut?... Nu-i nimic, drăguțule, asta numai prima dată e neplăcut și la tine e prima dată, așa? Spune, e drept?

Lui îi era rușine, o ocolea, dar a doua zi în timpul mesei ea spuse:

— Sașa, fii bărbat și plimbă-mă cu barca.

— Du-te, Sașa, spuse mama, necăjită că Sașa se plictisește la Lipețk.

Trecură cu barca pe celălalt mal al Voronejului — așa se numește rîul din Lipețk — și aici, în luncă, ea i se dădu cu bună știință și pricepere.

Noaptea veni la el — dormea în sufragerie, pe divan. Și tot așa în fiecare noapte, iar ziua îl ducea pe celălalt mal al Voronejului.

— S-a legat, tîrfa, de capul copilului, bombănea soacra,

Mama nu observa nimic.

Veni soțul Elisabetei Petrovna. Se uita bănuitor la Sașa, se vede că aflase ceva de la maică-sa. Elisabeta Petrovna făcea pe soția drăgăstoasă, iar pe Sașa îl prezentă drept un băiețandru îndrăgostit la nebunie. Tărăgănînd cuvintele și zîmbind zeflemitor, zicea către soțul ei:

— Uite-l și pe cavalerul meu...

Lui Sașa îi era silă de fandoseala ei, nu-i putea suferi șușotelile și chicotele cu soțul în camera lor. De altfel, curînd trebuia să meargă la lucru la uzină, așa că, lăsînd-o pe maică-sa la Lipețk, plecă la Moscova. Mult timp după aceea ocoli femeile.

Odată la uzină se organizase o muncă voluntară. Curățau terenul, descărcau lemne, cărau zăpada. Polia, manipulanta tehnică din secția a treia, o fată înaltă, frumoasă, lucra alături de el. Glumea, cocheta, iar cînd se termină munca, îi spuse încet:

— Hai la mine să ne încălzim.

Apoi adăugă și mai șoptit:

— Azi sînt singură.

Nu se duse. Prea era directă propunerea. Acum îi părea rău că nu se dusese atunci.

Sîngele fierbea în el, îi fura liniștea. Știa la ce poate duce, uneori, singurătatea și se temea de asta. Făcea gimnastică dimineața și seara, ziua nu se culca, umbla dintr-un colț în altul al celulei — își stabili o normă zilnică: zece mii de pași. Făcea duș rece, se culca cît mai tîrziu cu putință și se scula devreme.

După două zile îi fură aduse cărțile. Se adînci din nou în lectură. Numai că nu citea culcat, ci șezînd ori în picioare, rezemat de perete. Primi primele două volume din Gibbon, *Frații Karamazov*, iar în loc de *Suflete moarte*, *Taras Bulba*.

Acum avea și coleg de cameră — un tînăr slab, istovit, într-un palton uzat, cu bocanci rupți și cu șapcă. Fusese adus în celulă, pe urmă i se aduse pat, saltea și pătură.

Îl chema Saveli Kuskov, student în anul trei la Institutul pedagogic din Moscova. Era aici deja de cinci luni. Stătu cu Sașa doar două zile pe urmă îl luară, dar patul rămase pe loc.

Lui Sașa i se păru un om dacă nu țicnit de-a binelea, oricum, nu normal. Stătea ore întregi în pat fără să spună un cuvînt, nemișcat, apoi sărea în picioare, umbla prin celulă împiedicîndu-se de pat și cînta încetișor: „Albăstrele, tot albăstrele, multe mai licăresc în cîmp". Îngînarea acestei poezii de Apuhtin făcea și mai puternică impresia de țicneală.

Saveli nu ieși la plimbare, nu se duse cu Sașa la duș, nu făcea gimnastică. La Moscova n-avea nici rude, nici prieteni, pachete nu primea, iar ce aduceau distribuitorii nu mînca imediat și cînd se răcea de tot curăța de mînturială strachina, uitîndu-se nepăsător la Sașa cum și-o curăță pe a lui. Mama îi trimise atunci al doilea pachet. Sașa puse totul pe masă, însă Saveli nu se atinse de mai nimic. Îl luă pe Gibbon în mînă și îl puse

deoparte. Despre Gogol și Dostoievski spuse că i-a citit deja. De cazul lui Saşa nu se interesă, despre al lui vorbi cu nepăsare. Era din raionul Sebej, satul lui intra în zona de frontieră. Se pregătea să plece acasă în vacanță. Mama lui îi scrisese că pe la ei e greu cu mărunțișul — n-au nici să cumpere, nici să vîndă, nici să primească rest. Saveli începu să adune copeici de argint. La percheziție găsiră la el douăzeci și opt de ruble și patruzeci de copeici și-l acuzară că a vrut să fugă peste graniță, mai ales că era student la limbi străine. Recunoscuse acuzația ce i se aducea, anchetarea cazului se terminase, acum aștepta sentința.

— De ce te-ai recunoscut vinovat?

— Dar cum puteam să dovedesc contrariul? răspunse apatic Saveli.

— Nu tu trebuie să dovedești, ei trebuie să dovedească.

— Păi, uite că au dovedit: adunam argint.

Un caz absurd, stupid. De altfel, dacă ar spune cuiva că a fost arestat din cauza gazetei de perete și a unchiului său, nu l-ar crede nimeni.

Saveli se înviora numai cînd povestea despre cum se poate evada din închisoare. Deținuții taie gratiile de la fereastră, ies pe acoperiș, sar pe zidul împrejmuitor și de acolo în stradă. Nu de mult au evadat doi traficanți de valută. Au sărit pe caldarîm de la etajul patru și n-au pățit nimic.

Oricît de puțin stătuse la închisoare Saşa își dădea seama că evadarea e imposibilă. Pe Saveli, însă, nu-l contrazicea. Îl mira doar naivitatea lui. Încercă să vorbească în germană. Mai știa din școală cîte ceva. Saveli vorbea bine, fără poticneli, înlăturînd astfel bănuiala care-l încercase pe Saşa că poate nici nu e student la Institutul pedagogic.

Cu aceeași însuflețire vorbea Saveli despre spitalul închisorii. Acolo au tot ce vrei, tot felul de cabinete și tratamente electrice, și dentist. Ai un furuncul, un buboi, un junghi — îndată ți se prescrie fototerapie cu lumină albastră, te duc acolo în fiecare zi, sau chiar te internează în salon, ți se dau chifle, lapte. Despre chifle și

lapte vorbea cu un entuziasm de neînțeles pentru unul care nu mînca aproape nimic.

Spuse și cîteva lucruri importante pentru Sașa. Dacă vine în celulă doctorul și te întreabă ce te doare, de ce suferi, înseamnă că ești condamnat la exil. Dacă vrei la sud, în Asia Mijlocie ori în Kazahstan, spui că ai tuberculoză, reumatism, sciatică sau lumbago. Vrei la nord, spui că ai inima bolnavă. Iar dacă nu vine doctorul înseamnă că ești condamnat la lagăr și acolo, cum ți-e norocul!

De la el află Sașa cum se numea corpul lor de clădire, și celelalte corpuri, și cum sînt dispuse. Turnul din curte se numește turnul lui Pugaciov. Curtea asta de aici e cea mai mică. Sînt și altele mai mari. Cea mai bună e cea de lîngă atelierele unde lucrează deținuții de drept comun. Prin ei se poate transmite un bilețel celor de afară.

În a treia zi îl luară. Plecă la fel de nepăsător cum venise. Venise la un necunoscut și pleca de la un necunoscut.

Cînd Sașa văzu spatele îngust, încovoiat, supus, al lui Saveli și felul în care ieșea din celulă fără să privească înapoi, fără să-și ia rămas bun, avu revelația „drumului" nesfîrșit al închisorii. Pe drumul ăsta avea să întîlnească mulți oameni. Saveli fusese primul.

23

— Tovarășe Budeaghin, vorbiți. Auzi imediat vocea binecunoscută:

— Bună ziua, Ivan!

Ivan Grigorievici nu era obișnuit să-i spună lui Stalin pe numele de familie, iar pe numele mic nu se hotăra să-i spună. Răspunse oarecum evaziv:

— Bună ziua.

— Ai venit, dar nu treci pe la mine. Te-ai făcut mîndru, ai uitat drumul.

— Sînt gata. Cînd?

— Dacă ești gata, hai. Locuim alături.

Ultima dată Budeaghin a fost la Stalin cu doi ani în urmă. Pe urmă, cînd venea în țară rezolva toate problemele cu comisarul poporului pentru afaceri externe, Litvinov, un ins care se bucura de încrederea lui Stalin.

Concepția lui Stalin era că adversarii Uniunii Sovietice sînt Anglia, Franța și Japonia. Anglia vedea în U.R.S.S. un pericol pentru imperiul ei colonial. Japonia — pentru dominația sa în China, Franța — pentru influența în Europa. Totodată, Anglia și Japonia sînt principalii rivali ai Statelor Unite pe piața mondială. Germania înfrîntă se opune Franței învingătoare.

În felul acesta toate problemele complicate sînt simple: Anglia, Franța, Japonia — pe de o parte, U.R.S.S., S.U.A., Germania — pe de altă parte. Stalin considera drept un mare talent al său capacitatea de a simplifica tot ce e complicat.

Ivan Grigorievici socotea învechită concepția lui Stalin, formată încă pe vremea Republicii de la Weimar, iar capacitatea de a simplifica totul — o catastrofă. Venirea lui Hitler la putere schimba echilibrul de forțe, problema germană devenea problema numărul unu.

Litvinov împărtășea, probabil, punctul de vedere al lui Budeaghin, dar nu lăsa să se vadă. Spera ca timpul să schimbe poziția lui Stalin. „Laisser passer"*, îi spuse lui Budeaghin.

Stalin nu cunoștea Europa, îi disprețuia pe intelectualii de partid emigranți, niște atotștiutori aroganți, plămădiți din același aluat ca și liderii muncitorilor occidentali în smoking-uri și fracuri. El a dus în Rusia o viață de ilegalist — îl exilau, fugea, se ascundea. Ei trăiau în străinătate, în siguranță, ședeau frumușel și citeau, scriau, deveneau cunoscuți. Îi văzuse bine, de aproape, la Londra la Congresul al V-lea al partidului.

Pînă atunci Stalin nu fusese peste hotare decît la Tammerfors și Stockholm. Congresele acelea, însă, nici nu se comparau cu cel de la Londra unde se adunaseră peste trei sute de delegați: bolșevici, menșevici, bundoviști, social-democrați polonezi și letoni. Pentru prima

* Lasă lucrurile să treacă (fr.) — (n. trad.)

și singura dată vedea Stalin capitala unei puteri mondiale, un oraș cum nu mai văzuse, Babilonul capitalist, citadela democrației burgheze. Printre oamenii aceia imperturbabili, crescuți în tradiții neînțelese, străine, el, care nu cunoștea limba, era deprimat, simțindu-se neluat în seamă. În plus își pierduse fularul, la Londra era un aprilie rece. Se duse cu Litvinov să cumpere un fular nou, dar nu-și putea găsi unul potrivit, lîna aspră îi zgîria gîtul. Cumpărară unul scump, cel mai moale, dar Stalin tot făcea mofturi. Își sucea capul mereu și-i ocăra pe englezi. Ajungînd în preajma docurilor, Litvinov îl lăsă cîteva minute singur. La înapoiere îl descoperi pe Stalin acostat de niște docheri. Probabil l-or fi întrebat ceva și Stalin, neștiind limba, n-a răspuns. Litvinov, bărbat curajos și vorbind engleza perfect, reuși să-i alunge.

Mai tîrziu Litvinov îi povesti lui Budeaghin istoria cu fularul, dar despre întîmplarea cu docherii nu vorbi niciodată. Stalin nu i-ar fi iertat-o. Firav și slab din copilărie, era bolnăvicios de sensibil la tot ce putea să-i pună la îndoială forța fizică și curajul. Stare sufletească din care s-a dezvoltat, mai tîrziu, suspiciunea.

Încă pe cînd erau în exil, Stalin îi spunea lui Budeaghin: „Brutalității trebuie să-i opui o și mai mare brutalitate — oamenii o iau drept putere".

Odată, într-una dintre serile lungi de iarnă, Stalin îi povesti lui Budeaghin despre întîmplarea cu docherii: zicea că l-au luat drept hindus, au vrut să-l bată, dar le-a dat la cap și au fugit. Îi plăcea tare mult expresia „a da la cap".

— Și ăsta e mult lăudatul proletariat englez, spuse Stalin. Niște colonizatori ca și stăpînii lor.

Mai mult de un an încercase Budeaghin să obțină audiență la Stalin. Socotea de datoria lui să-i comunice punctul lui de vedere. Știa că e greu să-l faci pe Stalin să-și schimbe părerea, omul acesta renunța ușor la simpatiile sale, la antipatii — niciodată. Dar mai știa și că Stalin se ferește de război.

Acum Budeaghin înțelesese că încercarea lui e sortită eșecului. Timpul n-a schimbat poziția lui Stalin. Timpul l-a schimbat pe el însuși. Mai mult ca oricînd

Stalin e convins de infailibilitatea lui. Ivan Grigorievici își dădea seama ce s-ar întîmpla dacă l-ar contrazice.

Budeaghin porni spre Kremlin nu ca de obicei, pe Vozdvijenka, ci pe strada Herzen, traversă piața pe lîngă Manej și, înaintînd în lungul grădinii Alexandrovski, ajunse la porțile Troițkie. Lungise astfel drumul cu cîteva minute, vroia să chibzuiască bine apropiata discuție ori, poate, să amîne cît mai mult întîlnirea care presimțea că va juca un rol fatal în viața lui.

Ivan Grigorievici s-a ținut totdeauna departe de discordiile dinlăuntrul partidului, dar nici corului general care cînta osanale nu i s-a alăturat. Pentru Stalin asta era de ajuns.

Budeaghin pornise pe drumul revoluției nu fiindcă dorea să ajungă la o viață mai bună — familia lor trăia într-o relativă îndestulare. Și tatăl, și frații, și el erau forjori calificați la uzina din Motoviliha. Uzină de stat, era considerată una dintre cele mai puternice din țară. Se spunea că ciocanul de cincizeci de tone de acolo ar fi cel mai mare din lume. Motoviliha, așezată pe malul stîng al Kamei, pe calea ferată magistrală, era o suburbie industrială și comercială a orașului Perm. Activă, înstărită și relativ cumpătată în ce privește beția.

Tînărul muncitor bine înzestrat a fost remarcat de Nicolai Gavrilovici Slavianov, creatorul instalației de sudură electrică cu arc. L-a atras la primele lucrări de sudură. Contactul cu tehnica avansată din acea vreme, cu strălucitii ei reprezentanți îi trezi gîndirea. Budeaghin legă prietenie cu social-democrații, destul de numeroși și în rîndul intelectualilor de la uzină, și în oraș, printre exilații politici. Ivan Grigorievici ar fi putut rămîne și el un social-democrat de rînd. Se înscrisese la cursurile de pe lîngă Institutul tehnologic din Tomsk care dădeau atestat de maturitate și dreptul de a urma Institutul. Revoluționar de profesie l-a făcut prima revoluție rusă. În decembrie 1905 a participat la greva politică generală, apoi la ciocnirile armate cu trupele. A fost arestat și deportat în Harîm.

Totul era clar atîta timp cît Budeaghin lupta împotriva autocrației. Era clară și revoluția, scopul final al

luptei lor, triumful ideii lor. Excesele erau inevitabile — furia poporului se abătuse asupra asupritorilor de secole, revoluția se apăra.

S-a terminat războiul civil, lucrurile au intrat în făgașul lor. Nepul nu însemna numai o nouă politică economică — apărea și un nou mod de viață.

Dar ceea ce fusese proiectat de Lenin „în serios și pentru mult timp" dură puțin. Stalin a lichidat Nepul, susținînd că îndeplinește ordinele lui Lenin. Îi plăcea să invoce mereu numele lui Lenin, să se refere la el, deși, încă de pe vremea cînd se aflau în Siberia, îi spunea lui Ivan Grigorievici că Lenin nu cunoștea îndeajuns Rusia de aceea a și lansat lozinca naționalizării pămîntului pe care, credea Stalin, țărănimea n-o va urma. La Țaritîn îi spunea, de asemenea, lui Budeaghin că Lenin nu se prea orientează în chestiunile militare. Stalin a înțeles, însă, întotdeauna importanța lui Lenin, rolul său în partid și niciodată nu i s-a opus deschis. Cînd se dovedea, în cele din urmă, că Lenin avusese dreptate, cum el avea întotdeauna dreptate, Stalin se declara tovarășul lui de idei, cel care promovează fără șovăire politica lui Lenin. Și acum invocă la fiecare pas numele lui Lenin, mai că nu se dă drept inițiatorul și inspiratorul hotărîrilor leniniste. Dar în locul democrației socialiste, la care vroia să ajungă Lenin, Stalin a creat un cu totul alt regim.

Nimic nu se schimbase în micul apartament al lui Stalin din ziua cînd Ivan Grigorievici fusese aici ultima dată.

Stalin era singur, ședea la masa din sufragerie. Pe masă era o sticlă de vin din Gruzia, pahare, fructe, două sticle de narzan*, o carte deschisă. Stalin purta și acasă costum semimilitar, pantaloni băgați în cizme de marochin de culoare deschisă cu înfloriturl zmeurii.

Stalin întoarse capul. Gulerul alb al cămășii îi acoperea obrazul și bărbia, tunica se înfoia pe burtă. Frun-

* Apă minerală din Caucaz (n. trad.)

tea îngustă, faţa ciupită de vârsat, mîna moale, frumoasă. Budeaghin înţelese că această întîlnire e ultima.

Stalin se ridică încet, nu-i întinse mîna, continua să-l privească ţintă. Era mai mic de statură, dar nu privea de jos în sus şi nici măcar drept, ci cumva în jos printre pleoapele grele întredeschise.

Ivan Grigorievici aştepta ca Stalin să-l invite să se aşeze punînd capăt, astfel, stării aceleia de jenă.

Stalin arătă cu capul spre fereastră.

— Mă ocărăsc acolo?

Intreba nu de ţara de unde venise Budeaghin, şi nici de ţara în care se aflau acum, ci de toată lumea, de toată omenirea, de tot ce e acolo, dincolo de fereastră. În neînduplecatul zeu asiatic se trezise deportatul gruzin solitar din căsuţa siberiană. Numai că dincolo de fereastră nu era taigaua sălbatică, ci o ţară uriaşă, supusă voinţei sale.

Întreba asta după triumful de la Congres. Ca şi înainte, nu avea încredere în nimeni şi vroia să se convingă o dată în plus de legitimitatea neîncrederii sale, a suspiciunilor sale, să verifice încă o dată *cum este* Budeaghin şi alţii ca Budeaghin. Era pornit împotriva lui, nu zîmbi, nu-l întrebă despre familie, nu lăsă să se vadă nici o urmă din fostele lor relaţii.

— Care, cum, răspunse Budeaghin. Sînt şi dintre cei care te ocărăsc.

Stalin făcu un semn uşor cu mîna, Ivan Grigorievici se aşeză.

Cu luleaua strînsă în pumn, Stalin începu să se plimbe prin cameră. Avea mersul uşor, elastic, de odinioară.

— Cum ţi se pare Reazanov?

O întrebare neaşteptată. Stalin l-a primit pe Reazanov, l-a ascultat la Biroul Politic, l-a propus în C.C. Îndoielile or fi în legătură cu arestarea nepotului?

— E un om priceput, răspunse Budeaghin.

— Se aude că a pus la cale construirea unor obiective neprevăzute.

Comisariatul Poporului fusese avertizat că Reazanov construieşte neautorizat în oraş un cinematograf, un com-

plex sportiv, ba chiar a început să ridice stațiunea balneară „Uralskaia Matesta".

— Piatakov a trimis acolo o comisie, răspunse Budeaghin.

Stalin îl privi drept în ochi. Budeaghin știa ce înseamnă această privire: neîncredere. Stalin nu e mulțumit de răspunsul lui. De ce? Budeaghin a spus adevărul. De altfel, cunoștea bine această metodă a lui Stalin de a-l intimida pe interlocutor manifestînd neîncredere cînd nu avea temei și prefăcîndu-se că crede cînd existau motive destule de îndoială.

Stalin își întoarse încet privirea, zîmbi.

— Sergo l-a propus pe Reazanov membru al C.C., vrea ca tot Comitetul Central să fie alcătuit numai din conducători de întreprinderi economice.

Se opri așteptînd reacția lui Budeaghin. Așa era omul ăsta, Ordjonikidze: chipurile, l-a propus pe Reazanov în componența C.C.-ului, iar pe Budeaghin nu l-a propus.

Stalin reluă, ridicînd vocea:

— Cu toată stima noastră față de Sergo, nu putem transforma Comitetul Central al partidului nostru în Prezidiu al KSEN-ului. Comitetul Central al partidului nostru este un areopag în care sînt reprezentați și conducătorii de întreprinderi economice, și politicienii, și lucrătorii militari, și oamenii de cultură. În Comitetul Central trebuie să fie reprezentate toate forțele partidului nostru. Mai ales forțele tinere.

Stalin se opri în fața lui Budeaghin.

— Trebuie să ne dăm deoparte și să deschidem calea oamenilor din popor. Poporul vrea să-i vadă în fruntea statului pe fiii săi, nu pe noii veniți, pe noii boieri. Poporului rus nu-i plac boierii. Istoria poporului rus este o istorie a luptei împotriva boierimii. Poporul rus i-a iubit pe Ivan cel Groaznic, pe Petru Întîi, adică pe țarii care îi nimiceau pe boieri și nobili. Întreaga mișcare a țăranilor, de la Bolotnikov pînă la Pugaciov, a fost o mișcare pentru un țar bun și împotriva nobililor.

Ceea ce spunea putea fi luat drept o digresiune pe teme istorice, lucru pe care obișnuia să-l facă. Știa istorie, mai ales cunoștea istoria bisericii și a ereziilor din

sînul bisericii. Dar la fel de bine cuvintele lui puteau să spună şi aşa: cadrele vechi, oameni ca Budeaghin, tocmai ei sînt noii nobili, noii boieri. Pe aceştia nu-i vrea poporul.

Stalin continuă:

— De ce a susţinut ţărănimea revoluţia în guberniile centrale şi n-a susţinut-o la periferii, în Siberia, să zicem? În guberniile centrale ţăranul vedea moşierul, nobilul, în Siberia nu. Iar cînd a apărut boierul Kolceak, ţăranul siberian a sprijinit revoluţia.

Stalin îl privea pe Budeaghin. Ochii i se întunecară, deveniră cafenii. Se duse spre fereastră şi, stînd cu spatele la Ivan Grigorievici, spuse:

— Dar nu toţi tinerii sînt forţe *noi*. Treceam odată cu maşina prin Arbat. Mă uit la colţul străzii: nişte tineri pierde-vară în trenciuri aduse din străinătate. Rîdeau. Mă întreb: ce le este mai scump: patria sovietică ori trenciul din străinătate?

A adus vorba despre tineri. Înseamnă că ştie despre demersul lui pentru Saşa.

— Poţi să porţi haine din străinătate şi totuşi să iubeşti patria sovietică, spuse Budeaghin.

— Aşa crezi? se întoarse spre el Stalin. Eu nu cred *aşa*. Copiii *mei* nu poartă haine din străinătate, copiilor *mei* le plac lucrurile noastre, sovietice. Copiii *mei* n-au de unde-şi procura îmbrăcăminte străină. Mă întreb, *ăia* de unde şi-o procură?

Poate se referă la Lena? O fi făcut careva vreo glumă proastă, răutăcioasă: uite la fata lui Budeaghin, se îmbracă numai cu rochii aduse din străinătate. Stalin acorda întotdeauna atenţie lucrurilor mărunte, le reţinea, le folosea cînd dorea să demonstreze că e bine informat, se mîndrea cu priceperea de a *generaliza* detaliile, de a trage din ele *concluzii*.

— Şi eu port costum din străinătate, spuse Budeaghin dînd de înţeles că, trăind aproape zece ani peste hotare, firesc că el şi familia lui îşi cumpărau haine de acolo.

Stalin înţelese aluzia, îşi desfăcu braţele cu o expresie de respect zeflemitor:

— Ei...: Tu doar ești o persoană de talie mondială, nu ne comparăm noi cu tine...

Se apropie încet de Budeaghin, întinse deodată mîna și-l atinse ușor pe cap.

— Ești încă tînăr de tot, cu părul negru, frumos...

Cît de ușor, se gîndi Budeaghin, poate să zboare capul pe care l-a atins Stalin acum. Stalin lăsă mîna în jos de parcă ar fi ghicit gîndul lui Budeaghin. Surîsul îi apăru din nou sub mustăți.

— Tu, Ivan, întotdeauna ai fost amator de discuții, un polemist îndrăzneț, incorigibil.

Se apropie iarăși de fereastră, se opri cu spatele la Ivan Grigorievici și începu din nou să vorbească:

— Iubim tineretul, el este viitorul nostru. Dar trebuie educat tineretul, trebuie crescut, așa cum grădinarul crește pomul. Nu trebuie lingușit, nu trebuie nici să ne luăm după el, nici să-i iertăm greșelile...

Da, despre Sașa vorbește. E bine informat. Și asta e doar o mică parte din cîte știe. Cînd va trebui, va spune totul.

— Nu trebuie să căutăm popularitate ieftină în rîndul tineretului, continuă Stalin. Poporului nu-i plac conducătorii care caută faimă. Lenin n-a căutat-o, nu umbla pe străzi. Poporului nu-i plac conducătorii flecari. Troțki ce palavragiu era și ce s-a ales de el?

Asta era o aluzie la Kirov. Kirov umblă pe jos pe străzile Leningradului, e cel mai bun orator al partidului. Ce vrea să însemne asta? Nu, la Kirov și la Ordjonikidze deocamdată nu va renunța. Încă n-a sosit timpul. Începe cu el, cu Budeaghin, omul apropiat lui Kirov și lui Ordjonikidze încă de pe vremea apărării Astrahanului și a operațiunilor militare din Caucazul de nord. De asta l-a și chemat. Problemele internaționale nu-l interesează. Dacă l-ar fi interesat, l-ar fi chemat cu un an în urmă.

Ca întotdeauna, la Stalin uimea felul lui de a vorbi deschis despre oameni apropiați, convingerea lui că spusele nu-i vor fi duse mai departe. Dacă Budeaghin ar încerca să-i prevină pe Kirov ori pe Sergo despre cele auzite aici, ar fi tratat drept intrigant. De altfel, Stalin

n-a spus nimic de rău, a remarcat doar dorința lui Ordjonikidze de a vedea în C.C. mai mulți conducători de întreprinderi economice și și-a exprimat firească îngrijorare că Kirov se plimbă liber și deschis pe străzile Leningradului.

— A propos, spuse Stalin fără să se întoarcă. Ce fel de om e Kodațki? Mi se pare că a fost cu tine în Astrahan.

— Da, a fost: administra gospodăria regională de pescuit. Cred că îl știi și tu, e președintele Sovietului orășenesc Leningrad.

Stalin se prefăcu a nu observa sarcasmul ascuns al răspunsului și reluă calm:

— Kodațki e zinovievist.

Budeaghin se miră sincer:

— Kodațki? Păi el s-a pronunțat împotriva lui Zinoviev.

— Da, parcă, fu de acord Stalin. Însă cînd muncitorii leningrădeni au cerut excluderea lui Troțki și Zinoviev din partid, tovarășul Kodațki n-a manifestat prea mare entuziasm. Șovăia. Într-o asemenea chestiune! Atunci însuși tovarășul Kirov a propus să fie eliberat din funcția de secretar al comitetului regional de partid Moskovska-Narvski. L-au eliberat. Un timp l-au ținut la sovnarhoz, iar acum a fost înaintat președinte al Sovietului orășenesc Leningrad. În locul lui Grigori Zinoviev a fost pus, așadar, un nou președinte, tot zinovievist. Cum privesc toate astea muncitorii leningrădeni?

— Kodațki, după cîte știu, n-a participat la opoziție, spuse Budeaghin. Dacă a avut o atitudine șovăielnică în probleme organizatorice, de astfel de șovăieli nu-i scutit nimeni nici acum, darmite cu opt ani în urmă.

— Nu vrea nimeni capul tovarășului Kodațki, spuse Stalin indiferent și se întoarse spre Budeaghin. Totuși într-o organizație ca aceea de la Leningrad se cere mai multă băgare de seamă la selecționarea cadrelor. De altfel, partidul i-a încredințat tovarășului Kirov sarcina de a-și alege ajutoarele după cum crede de cuviință. Să nu ne amestecăm.

Ultima frază suna ca un avertisment că discuția despre Kodațki avusese un caracter particular, nu oficial. De formă, pentru încheierea vizitei, Stalin puse întrebarea pe care o aștepta Budeaghin:

— Ce părere ai despre Hitler?

— Hitler înseamnă război, răspunse Budeaghin.

Stalin tăcu un timp, apoi întrebă:

— Are cu ce face războiul?

— Germania are un potențial industrial înalt. Nu-i va fi greu să se înarmeze.

— Îi vor permite să se înarmeze?

— Hitler nu va cere voie.

— Se va menține la putere?

— Probabil că da.

Stalin tăcu din nou, trecu cu degetul de-a lungul gulerului alb.

— Nemții vor lupta?

— Dacă-i va pune, vor lupta.

Stalin rosti încet, răspicat:

— Anglia și Franța i-au impus Germaniei Versailles-ul reparațiilor de război, au jefuit-o de tot, i-au luat coloniile, sudeții, Danzig-ul, Coridorul polonez, i-au izolat Prusia răsăriteană. Acum împotriva cui au de gînd nemții să facă război?

— Anglia și Franța vor încerca să se înțeleagă cu Germania pe contul nostru.

Stalin îi aruncă lui Budeaghin o privire scurtă. Totul e clar: nu găsește de cuviință să-și ascundă punctul de vedere, dimpotrivă, socoate că trebuie să și-l declare aici, în fața lui, în casa lui.

Cu toate acestea, păstrîndu-și calmul aparent, spuse:

— Anglia și Franța niciodată nu vor permite o Germanie puternică în inima Europei. Dimpotrivă, *noi* sîntem interesați să existe o Germanie puternică pentru a contrabalansa Anglia și Franța.

— Pentru noi Germania e cea mai reală amenințare, răspunse Budeaghin cu convingere.

Stalin se încruntă:

— A exagera pericolul german înseamnă a subestima pericolul principal. Fără îndoială, imperialiștilor englezi

le convine asta. Dar nouă, oamenilor sovietici, nu ne convine.

— Rămîn la părerea mea, spuse Budeaghin.

— De aceea nu mai eşti acolo unde ai fost, răspunse Stalin fără să-şi ia ochii de la el. Budeaghin îi înfruntă privirea.

Stalin tăcu o vreme, apoi, fără să se uite la Budeaghin, spuse de parcă ar mai fi fost cineva de faţă:

— Nu e în interesul partidului cînd se face caz de *nuanţele* de opinie. În interesul partidului e munca concretă. Partidul n-ar nevoie de cel care nu înţelege asta.

— Să hotărască partidul dacă are nevoie de mine sau nu, spuse Budeaghin.

Stalin se aşeză la masă, se întoarse cu spatele, luă cartea în mînă:

— Sînt ocupat. *Scuzaţi.*

24

Uşa se închise în urma lui Budeaghin. Stalin lăsă cartea din mînă, se ridică în picioare, se plimbă prin cameră cu pipa în mînă, se opri la fereastră. Privirea îi căzu, ca de obicei, pe clădirea galben-albă a Arsenalului, pe tunurile de bronz înşirate de-a lungul faţadei.

Diplomatul din Motoviliha! Nu Germania dezarmată, ci trupele japoneze din Manciuria, lîngă Extremul nostru Orient — iată pericolul. Asta o pricepe şi Budeaghin oricît de mărginit ar fi el. Şi nu din cauza lui Hitler a venit la el. A venit să dovedească faptul că în partid există forţe care au punctul lor de vedere, care-şi păstrează dreptul de a-l avea şi de a-l opune la momentul potrivit punctului *său* de vedere. Budeaghin n-a venit din capul lui, e prea mărunt pentru aşa ceva. A venit din însărcinarea cuiva. Trimis de cei care, chipurile, l-au ajutat pe el, pe Stalin, să distrugă adversarii. De cei pe care s-ar fi sprijinit, se sprijină şi trebuie să se sprijine, altfel îl vor înlătura şi pe el, aşa cum i-au înlăturat pe aceia. Ei sînt convinşi că el le datorează totul.

Se înșeală amarnic. Adevăratul conducător se ridică *singur*, el își datorează puterea numai *lui însuși*. Altfel n-ar fi conducător, ci om de paie. Nu ei l-au adus pe el, ci el i-a adus pe ei. Nu ei l-au împins înainte, ci el i-a tras după el. Nu ei l-au ajutat să se afirme, ci el i-a ridicat pe culmile puterii de stat. Ei au devenit ceea ce sînt doar fiindcă el a fost alături de ei.

Lenin cui îi datorează locul său în istorie? Emigranților de la Londra și Geneva? Dar Petru? Lui Menșikov? Lui Lefort? Transmiterea puterii prin moștenire nu schimbă esența lucrurilor. Ca să se ridice pînă la înălțimea de conducător, monarhul trebuia să nimicească anturajul deprins să vadă în el doar o marionetă. Așa a fost cu Petru, tot așa și cu Ivan cel Groaznic.

El a devenit conducător nu pentru că a reușit să-și zdrobească adversarii. Ci și-a zdrobit adversarii pentru că e conducător, pentru că *el* e predestinat să conducă țara. Adversarii lui n-au înțeles asta și de aceea au fost zdrobiți. Nu înțeleg nici acum și vor fi zdrobiți. Un pretendent care n-a reușit să-și ajungă scopul este întotdeauna un dușman potențial.

Istoria l-a ales pe el fiindcă el este singurul care posedă secretul puterii supreme în *această* țară, unicul care știe cum trebuie condus *acest* popor, îi cunoaște pînă în amănunt calitățile și defectele. În primul rînd defectele.

Poporul rus este un popor al colectivului. Obștea este o formă străveche de existență a sa, egalitatea stă la baza caracterului său național. Aceasta creează condiții favorabile pentru societatea pe care o făurește el în Rusia. Din punct de vedere tactic Nepul leninist a fost o manevră justă, dar „în serios și pentru mult timp" e o greșeală. Manevra era un acord temporar cu țărănimea pentru a avea pîine. „În serios și pentru mult timp" este o politică bazată pe fermier, iar fermierul înseamnă calea spre inegalitate, nepotrivită facturii psihologice a poporului. Stalin se duse la dulapul cu cărți, scoase un volum de Lenin cu semne între file și reciti: „Pentru a obține prin noua politică economică participarea întregii populații la cooperație... Pentru aceasta e nevoie de o întreagă epocă istorică. Fără știință de carte generală,

fără o suficientă pricepere, fără o suficientă deprindere a populației de a se folosi de cărți și fără o bază materială, fără o anumită asigurare să zicem pentru caz de recoltă slabă, de foamete și așa mai departe, fără toate astea nu ne vom realiza scopul". Închise cartea, o puse la loc. Aceasta e o cale de cultivare a unei psihologii de fermier la țăranul rus. Dar fermierul n-are nevoie de dictatura proletariatului. În țăranul rus trebuie stîrpit din germene fermierul, spiritul de proprietar, individualistul. Cooperativă? Da. Însă o cooperativă în care țăranul să fie un simplu lucrător. *El* a înfăptuit asta și asta a fost a doua revoluție în Rusia, nu mai puțin importantă decît cea din Octombrie. În Revoluția din Octombrie noi l-am avut pe țăran de partea noastră, în timpul colectivizării îl aveam împotriva noastră. Da, sînt necesare și cărțile, și știința, și lupta împotriva recoltelor proaste... Toate astea sînt necesare, dar nu ca precursori ai colectivizării, ci ca urmări ale ei. El așa a și procedat: întîi colectivizarea, apoi cultura.

Ceea ce numea Lenin „denaturare birocratică" e unica formă posibilă de conducere. Ea comportă și un pericol: birocrația caută să se strecoare între popor și puterea supremă, încearcă să se substituie puterii supreme. Aceste încercări trebuie curmate fără pic de cruțare. Aparatul este un executant perfect al voinței supreme, el trebuie ținut într-o permanentă stare de frică, frica insuflată lui se va transmite poporului.

Are el un asemenea aparat? Nu! Nu are! Aparatul creat în lupta pentru putere încă nu este un instrument al conducătorului, se consideră participant la biruință. Vizita lui Budeaghin este un avertisment în această privință. Aparatul unui adevărat conducător este aparatul creat de el însuși *după* venirea la putere. Aparatul acesta nu trebuie să fie veșnic, permanent, fiindcă atunci își va cimenta relațiile reciproce, va deveni monolitic și va căpăta putere. Aparatul trebuie amestecat ca niște cărți de joc, trebuie înnoit, schimbat.

Crearea unui astfel de aparat este o sarcină mult mai dificilă decît înlăturarea rivalilor. Aparatul înseamnă sute de mii de oameni constituiți într-un organism, legați și

numiți de sus pînă jos. Actualii membri ai Biroului Politic nu mai sînt cei care s-au întors cu Lenin din emigrație. Sînt oameni care au legături în cadrul aparatului, lanțuri care se întind de sus pînă jos. E destul să atingi o verigă pentru a face să zornăie tot lanțul.

Are el încredere în aparatul său? Cînd e vorba de politică, în nimeni nu poți avea încredere. Cei mai de nădejde sînt Molotov, Kaganovici și Voroșilov: nu pretind independență, sînt buni executanți. Și-au dovedit capacitatea de a participa la acțiunile necesare, s-au legat prin aceste acțiuni, fără *el* ei nu sînt nimic. Voroșilov ar putea trece în tabăra adversă, dar se va ține de *el*, se teme de intelectualii militari, în primul rînd de Tuhacevski. În armată Voroșilov se sprijină pe cavaleriști — Budionîi, Timoșenko, Șciadenko, Gorodnikov, dar e un sprijin slab, a trecut vremea săbiilor.

Kalinin și Andreev. Cel mai bătrîn și cel mai tînăr din Biroul Politic. Unul are cincizeci și nouă, celălalt treizeci și nouă. Amîndoi *promovați* în posturi înalte. Kalinin, fiu de țărani, Andreev, fiu de muncitori, vor fi cu majoritatea.

Și, în sfîrșit, cei care nu sînt de nădejde: Kirov, Ordjonikidze, Kosior, Kuibîșev și Rudzutak.

Atunci, în timpul *acelei* scrisori, așa-numitul testament, Lenin recomanda neoficial să fie înlocuit *el* cu Rudzutak în postul de secretar general. E posibil ca Lenin să nu se fi sfătuit în această chestiune cu Rudzutak, să nu-i fi cerut consimțămîntul. Rudzutak e prudent. În aparat n-are legături serioase: pînă la revoluția din februarie a făcut aproape zece ani de muncă silnică. Și totuși, acesta e omul cu care Lenin vroia să-l înlocuiască pe *el*. Asta nu trebuie s-o uite. Asta n-are s-o uite nici Rudzutak.

Kuibîșev e dintre dvoreni, dintre boieri — a învățat la școala de cadeți. E un sibarit. S-a retras în viața intimă, e bolnav, nu vrea să fie deranjat. E un lucrător bun, dar în partid se vor găsi și alți lucrători buni.

Kosior a venit aici, a umblat cu *el* pe coridor, se agita, cînd în stînga, cînd în dreapta. De ce era agitat? Nu e un om sincer. Nu poți avea încredere în el.

Ordjonilidze. E un caz dificil. Singurul om apropiat: s-au cunoscut acum treizeci de ani la Tbilisi. Dar tocmai asta e — *prea de demult* îl cunoaște, în prea *diferite* situații l-a văzut, se consideră tovarășul *lui* de idei. Conducătorul, însă, nu are tovarăși de idei, conducătorul are tovarăși de luptă. Apostolii se aleg nu dintre prieteni, ci dintre discipoli. E romantic, naiv, încrezător. Crede prea sincer în ceea ce spune și face — calități periculoase pentru un om politic. După capitularea opoziționiștilor propusese să fie reprimiți cu toții în partid, de-a valma. Oare chiar nu înțelegea că aceia care s-au pronunțat împotriva *lui* trebuie nimiciți? Poporul trebuie să știe: cine se ridică împotriva *lui*, se ridică împotriva Puterii Sovietice. De ce n-a vrut el, oare, să fie nimiciți dușmanii Puterii Sovietice care se aflau nu în afara partidului, ci înlăuntrul lui? Asta n-a fost o greșeală, ci o „linie". Dorința de a păstra în partid o forță care să i se opună *lui*, de a fi arbitru și pe viitor, de a avea în rezervă o forță pe care, la o adică, s-o îndrepte *împotriva lui*.

Dovadă — Lominadze. Sergo știa de scrisoarea lui Lominadze adresată lui Șatkin, interceptată în '30. Cum a reacționat? A ridicat din umăr: „Un puști". Dar ce scria despre *el* acest „puști"? În politică, nu există năzbîtii, politica nu e o joacă de copii. Lominadze și Șatkin se pregăteau să devină „urmași", se grăbeau. Dar cine-i Lominadze? Dacă s-ar fi născut cu trei ani mai devreme ar fi fost într-o companie cu menșevicii, cu Jordania, Ciheidze și Țereteli, că doar și aceia îl socoteau pe *el* un ignorant. Acești intelectuali gruzini întruchipau tot ce era mai rău în caracterul național gruzin: ambiția de a se considera o insuliță a europenismului pe continentul asiatic. Acum Lominadze e în Urali, Sergo însă continuă să-l protejeze. Să fie întîmplător? Nu e întîmplător. Lominadze e una dintre verigile politicii lui. Să fie oare Ordjonikidze singur în politica lui? Nu e singur. E politica lor comună, a lui Sergo și a lui Kirov. Prieteni nedespărțiți! Cînd vine la Moscova, Kirov se oprește numai la Sergo. Ce ascunde prietenia lor tandră? Ce îi unește? Ce prietenie intimă poate fi între

oameni politici? De ce doi membri ai Biroului Politic să se separe de ceilalți prin prietenia lor? Amîndoi au patruzeci și opt de ani, amîndoi au fost în Caucazul de nord și Gruzia, amîndoi sînt membri ai Biroului Politic din '30, dar toate astea nu explică o legătură atît de strînsă. În prietenie oamenii nu sînt egali. În prietenie e ca și în politică, cineva conduce, cineva e condus, unul influențează, celălalt e influențat. În prietenia lor figura principală e Kirov: ambițios ca orice semidoct, demagog ca orice gazetar provincial mediocru și, ca orice palavragiu dezghețat, are admiratori care îl consideră primul orator la partidului, un fel de „tribun al revoluției".

Trimițîndu-l pe Kirov la Leningrad, Stalin vroia să le demonstreze leningrădenilor că Leningradul nu e a doua capitală, ci un oraș regional în nord-vestul țării Nu pot fi două capitale, cea de-a doua capitală totdeauna este rivala celei dintîi: leningrădenii erau deprinși cu nume răsunătoare și, cînd colo, din depărtatul Azerbaidgian a venit la ei puțin cunoscutul Kirov, care nici măcar nu era membru al Biroului Politic. Muncitorii din Piter se fălesc cu trecutul lor revoluționar și uite că li se trimite un om care înainte de revoluție era un colaborator de rînd al gazetei „Terek". Li se trimite un străin, numit de sus, pentru a stîrni conspirația opozițională. Se presupunea că leningrădenii nu vor suporta ofensa, că situația de acolo se va agrava și vor apărea condiții pentru lichidarea definitivă a acestui centru în permanentă frondă.

În opt ani de zile Kirov a devenit la Leningrad unul de-al lor, un „favorit", a unit strîns în jurul lui organizația de partid, a consolidat importanța Leningradului ca al doilea oraș în stat, încurajează vechiul separatism leningrădean, convingerea ridicolă că orașul lor e unul deosebit, singurul oraș european din Rusia. E ahtiat după popularitate, mizează pe simplitate. Locuiește pe bulevardul Kamenovstrovski, într-o casă mare locuită de tot felul de alte familii, merge la lucru pe jos, se plimbă pe străzi, plimbă copiii în automobil, se joacă în curte cu ei „de-a șoarecele și pisica"...

Tovarășul de luptă trebuie să-l urmeze pe conducător în toate. Modul de viață al conducătorului este stilul epocii pe care el o întruchipează, stilul statului pe care îl conduce. Făcînd paradă de simplitatea și accesibilitatea lui, Kirov îl provoacă de fapt pe *el*, vrea să sublinieze că Stalin locuiește în Kremlin, înconjurat de pază, că nu se plimbă pe străzi, nu se joacă „de-a șoarecele și pisica", se teme, așadar, de popor, pe cînd el, Kirov, nu se teme.

La Congresul al XVII-lea Kirov a spus: „La Leningrad vechi au rămas numai glorioasele tradiții revoluționare ale muncitorilor peterburghezi, toate celelalte sînt noi"...

Nu-i adevărat! La Leningrad a rămas funcționărimea de pînă la revoluție, nobilimea, intelectualitatea burgheză, au rămas letonii, estonii, finlandezii și nemții — agenți ai serviciilor burgheze de spionaj, acolo trăiesc muncitorii mic-burghezi care se cred înfăptuitorii Revoluției din Octombrie. Trăiesc zeci de mii de oameni care l-au susținut pe Zinoviev în atacul său împotriva partidului. Unde au dispărut? N-au dispărut, sînt acolo, bine sănătoși și chiar și acum alcătuiesc majoritatea în organizația leningrădeană. *Rădăcinile* au rămas, multe rădăcini. De ce refuză Kirov să le stîrpească? Vorbește despre Ciudov, Komarov și alți cîțiva care s-au pronunțat împotriva lui Zinoviev. Ei, și ce dacă? Zinoviev i-a atins, de aceea s-au pronunțat. Niște nulități! Zinoviev știa asta și-i ținea din scurt. Și *el* are să-i țină din scurt, și sigur că ei au să tulbure apa împotriva lui. Iar tovarășul Kirov își alcătuiește anturajul din asemenea oameni.

Cum poți să spui, atunci, că vechi au rămas numai tradițiile revoluționare? Asta înseamnă că iei apărarea opozanților leningrădeni — fățiși și ascunși, demascați ori tăinuiți. Asta înseamnă a-i linguși pe muncitorii mic-burghezi din dorința de a le cîștiga și mai mult simpatia. Vrea să arate că îi apără de Stalin, încercînd să-și păstreze astfel bastionul leningrădean. Ca și Sergo, îi pregătește *lui* o contrapondere. Aceeași tactică înseamnă aceeași politică. Au de gînd să-l înșele pe Stalin! Ei

bine, pe Stalin n-au să-l înșele. Oricît l-ar elogia și i-ar invoca numele, n-au să-l înșele.

Anul trecut a petrecut o săptămînă împreună cu Kirov. Era cu ei și Voroșilov. Au vizitat canalul Marea Albă-Baltica, porturile din Sorok, Murmansk și Leningrad. A simțit la Kirov o atitudine rezervată față de canal. Dar Calea maritimă de nord înseamnă ieșire în Oceanul Pacific, în spatele Japoniei. În această chestiune de strategie Kirov are altă poziție. El nu se orientează spre Est, ci spre Vest. Și asta a luat-o de la leningrădeni, ei, doar, se consideră europeni. Se situează pe aceeași poziție cu Budeaghin, prin urmare, Budeaghin a venit să-l avertizeze nu așa, în general, ci concret.

Kirov știe să-și exprime entuziasmul, dar în legătură cu canalul nu și l-a exprimat, n-a găsit de cuviință. Tăcea. Și totuși nu s-a abținut. Cînd căpitanul portului Murmansk le arătă o nouă macara, Kirov încercă să-i lămurească explicațiile căpitanului, i-a cășunat să-și demonstreze superioritatea. Cum să nu! Doar are școala industrială, nu seminarul. E mecanic de profesie. Numai că nu se știe de ce în douăzeci de ani tovarășul Kirov n-a lucrat nici o zi ca mecanic. La gazeta „Terek" se vede că munca era mai curățică. N-a rămas nimic din studiile lui tehnice *medii,* nu era cazul să-și etaleze cunoștințele învechite și de mult uitate. Un conducător care n-a învățat tehnica încearcă să se lămurească; un conducător care o cunoaște superficial trăncănește, vrea să-i învețe și pe alții. Pe *cine* vroia el să învețe?

Atunci, în seara aceea, i-a strigat Nadia *lui:* „Ei cred că te pot influența în direcția bună... Oameni naivi! Nu te cunosc! Tu nu poți fi influențat, ești incorigibil..."

Ei — adică prietenii ei cei mai apropiați, Kirov și Ordjonikidze. Ei au adus-o la disperare! Ei, ei... Prin ea vroiau să-l influențeze. I-au inspirat neîncredere față de el. S-au folosit de o femeie mărginită politicește, l-au lipsit și de acest liman, l-au lipsit de casă, de soție, de familie, s-au strecurat pe furiș, l-au lovit pe la spate. Asta n-are să le-o ierte niciodată. Dar și ea! Moartea ei a fost tot o provocare la adresa *lui.* Și Nadia era din orașul acela

blestemat, crescuse acolo, pătrunsă pînă în măduva oaselor de spiritul petersburghez. Ea era cu toată făptura împotriva lui, iar ăştia doi au mai aruncat şi ei paie pe foc. În nimeni nu poţi avea încredere — nici chiar în soţie. Vor să-l lase singur! Nu-i nimic! Şi singur le va veni tuturor de hac.

Să-l *influenţeze!* Şi Sergo vrea să-l influenţeze. Ce nătărăi încrezuţi!

Kirov e un intelectual-colportor şi un demagog. La Congresul al XVII-lea a fost ovaţionat. La mitingul din Piaţa Roşie în cinstea Congresului iar a cules ovaţii. În faţa moscoviţilor trebuia să ia cuvîntul un membru al Biroului Politic care să reprezinte *întregul* partid, nu organizaţia din regiunea Leningrad. N-a refuzat, însă! A luat cuvîntul. Nu poţi avea încredere în el.

Kirov trebuie adus la Moscova. Aici îl va avea sub ochi şi-şi va da arama pe faţă. Destul cu a doua capitală.

Ce idee bizară! Să-l trimită la el pe Vania Budeaghin! Altul mai deştept n-au găsit. L-a prins chiar de la prima întrebare despre Reazanov: „Piatakov a trimis acolo o comisie". A ocolit răspunsul. Doar Reazanov a pus comisia sub arest la domiciliu, pe urmă a expediat-o înapoi la Moscova. De ce ascund asta de el? Vor să-şi camufleze discordiile, să demonstreze că aparatul lor e unit, monolitic. Reazanov îl are ca secretar al Comitetului orăşenesc de partid pe Lominadze, vor să ascundă rolul ăstuia. Să ascundă de el, de *el* care cunoaşte fiecare pas, fiecare gînd al lor.

Arestarea şi trimiterea înapoi a comisiei e un fapt excepţional, un caz. Reazanov trebuie să răspundă pentru asta. Dar cazul ăsta vorbeşte şi despre fenomenele grave din anturajul lui Ordjonikidze. Asta-i o palmă pentru el, deşi comisia a fost alcătuită de Piatakov.

Au încercat să ascundă cazul de *el* ca să-l localizeze singuri, să-l dezarmeze. Se înşeală. Se va documenta singur.

Stalin se depărtă de fereastră, ridică receptorul şi-i ordonă lui Poskriobîşev să-l cheme de urgenţă la Moscova pe Reazanov.

25

Reazanov se aștepta să fie chemat. Porni la drum în aceeași zi.

Își dădea seama ce urmări ar putea avea afacerea asta: îl vor scoate din funcție, îl vor exclude din partid. Știa dinainte că așa va fi și era gata să suporte consecințele.

În afară de complexul de locuințe, Mark Alexandrovici începuse, într-adevăr, și construirea unui cinematograf, a unui club al „Osoaviahim"-ului. Apoi o tabără pionierească, o grădiniță de copii, un bloc curativ în preajma izvorului termal de apă sulfuroasă „Uralskaia Matești". Fără condiții normale de viață uzina nu poate fi asigurată cu forță de muncă permanentă, calificată. Mark Alexandrovici înțelegea ca nimeni altul că țara are nevoie de metal, și el dădea acest metal. Dar mai înțelegea că nu e vorba numai de metal. Țara avea nevoie de industrie. Nu o Rusie asiatică avînd cîteva uzine. Cîteva uzine pot fi construite și în Congo. O Rusie europeană, industrială, socialistă. Pentru așta e nevoie nu de niște țărani învățați cu chiu cu vai să lucreze la strunguri, ci de cadre muncitorești de înaltă calificare, capabile să aplice toate realizările civilizației moderne. „Cultura" vieții este o parte componentă a culturii de producție. O uzină poate fi construită pe viscol și ninsoare. O industrie modernă nu.

Un cinematograf, un club, o grădiniță de copii, un bloc curativ — atît de puțin. Toți înțelegeau, însă, că acesta-i doar începutul. Oamenii lucrau serile și în zilele de odihnă cu același entuziasm cu care înălțaseră odinioară furnalele și cuptoarele Martin. Iar la Moscova s-a comunicat că Reazanov ar fi pornit construcții neplanificate în dauna uzinei, că îi silește pe oameni să lucreze fără plată.

Piatakov a trimis o comisie. Șeful comisiei, în trecut conducătorul unei mari întreprinderi, un om mărginit, o ținea una și bună: fonta era sarcina principală. Și ce

dacă trăiesc în barăci? În timpul războiului civil dormeau pe zăpadă! Expert principal al comisiei fusese numit un cunoscut economist din școala lui Buharin. La sfîrșitul anilor '20 el afirma că Uralul n-are perspectivă, că industria trebuie orientată spre Siberia, unde este mai mult cărbune, petrol, dar, mai ales resurse de apă — baza electrificării, după părerea sa.

Era clar de la început că această comisie nu va susține programul lui Reazanov și va pune sub semnul întrebării perspectiva de dezvoltare a uzinei. A lăsa la uzină o astfel de comisie, a-i permite să-și tragă concluziile, însemna să demoralizeze colectivul.

Din ordinul lui Mark Alexandrovici onorata comisie a fost instalată în reședința pentru membrii guvernului, cu bucătărie specială și deservire pe măsură, într-un loc pitoresc la douăzeci de kilometri de uzină. Membrii comisiei erau mulțumiți, numai că a intervenit o situație neplăcută: gazdele uitaseră să trimită mașina după ei și nu aveau cum ajunge la uzină. Îi hrăneau bine de trei ori pe zi, dar nu primeau legătura telefonică nici cu Reazanov, nici cu Moscova. În prima zi, după ce mîncară bine, făcură haz pe seama lui Reazanov care n-a fost în stare să rezolve problema mașinii. A doua zi s-au indignat, a treia zi au înțeles că sînt duși de nas. În a patra zi, la cererea lor, au fost duși la gară, li s-au semnat foile de deplasare, li s-au dat bilete pentru un vagon capitonat și au fost expediați la Moscova.

Mark Alexandrovici făcuse toate astea fără știrea lui Lominadze. Stalin nu-l avea la inimă, participarea lui ar fi dăunat și mai mult.

După Congresul al XVII-lea relațiile dintre Reazanov și Lominadze se complicaseră. Lominadze fusese scos din C.C., Reazanov ales. Acum el ocupa o situație politică mai înaltă decît Lominadze. Mark Alexandrovici e inginer. Lominadze, cu toată mintea și talentul său, nu se pricepe la tehnică. Unde mai pui că directorul uzinei nu e de ieri în partid și majoritatea șefilor de secții, sectoare, schimburi sînt comuniști. Ei nu sînt specialiști militari din vremea războiului civil, nu au nevoie de comisari.

Cuvîntările strălucite, paralelele istorice sînt lucruri minunate. Dar altă dată și în alt loc, dacă nu vă e cu supărare! Mark Alexandrovici a trăit trei ani în America, a cutreierat toată Europa, știe cîtă vreme a fost pierdută. Acum trebuie să muncim, să ajungem din urmă statele dezvoltate, restul nu-i decît pălăvrăgeală. Trebuie să construim comunismul, nu să discutăm despre el.

Totul ar fi fost altfel dacă Lominadze s-ar fi bucurat de influența de altădată. Însă la centru, în regiune, la uzină, aici, cuvîntul lui Reazanov trage mai greu la cîntar. E adevărat că Lominadze e favoritul lui Ordjonikidze, are cu el legătură telefonică directă, dar ce trebuie pentru uzină Mark primește, oricum, de la Ordjonikidze. Și n-ai de ce să mergi la Sergo pentru fiecare fleac, totul e hotărît de aparat, iar aparatul îl știe numai pe Reazanov. Uzina e pentru Reazanov viața lui, moartea lui.

Mark Alexandrovici cîntărise bine situația înainte de a face pasul cu „arestarea" comisiei. Își dădea seama de riscul pe care-l înfrunta. Dar, în caz de reușită, cîștigul va fi enorm, îi va întări poziția pentru multă vreme. Conta pe sprijinul lui Ordjonikidze — Piatakov trimisese comisia fără știrea acestuia. Sergo va prețui și faptul că Reazanov nu l-a amestecat pe Lominadze în povestea asta. Mark conta și pe sprijinul lui Voroșilov. Cu o lună în urmă, întorcîndu-se din Extremul Orient, trecuse pe la el și rămăsese mulțumit de toate, îl bătuse prietenește pe umăr:

— Am nas de bolșevic, simt mirosul metalului.

Reazanov spera ca Stalin să înțeleagă, fiindcă, în locul lui, Stalin ar fi procedat la fel — iată după ce se călăuzise el. Reazanov era omul lui Stalin, uzina, Uralul erau tot ale lui. Stalin nu se poate să nu aprecieze asta.

Chestiunea era discutată la Kremlin de Stalin, Voroșilov, Ordjonikidze și Ejov — un om liniștit, politicos, cu ochii viorii, noul șef al secției organizatorice a C.C.

Mark Alexandrovici dădea explicații. Nu arestase pe nimeni. Membrii comisiei se puteau duce oriunde. Pur și simplu oprise apariția lor la uzină înaintea unei discuții cu tovarășul Ordjonikidze. Vroia să-l roage pe to-

varășul Ordjonikidze să recheme comisia la Moscova, deoarece considera dăunătoare prezența ei la uzină. Telefonase la Moscova, dar i se spuse că Sergo e în sud și că se va întoarce peste cîteva zile. Comisia putea să aștepte aceste cîteva zile, nu era așa mare grabă. Cît privește construcția obiectivelor sociale, ea se face în limitele investițiilor aprobate și cu participarea benevolă a muncitorilor. Pentru verificare era suficient un contabil revizor, nu o respectabilă comisie.

Era ascultat în tăcere, fără să fie întrerupt. Stalin se plimba prin cabinet cu pipa în mînă. Ordjonikidze era încruntat. Ejov stătea modest la colțul mesei, cu o agendă mare deschisă în față. Voroșilov zîmbea încurajator, iar cînd Reazanov numi comisia „respectabilă", pufni în rîs. Luă cuvîntul primul:

— Am trecut nu demult pe la uzină. E în creștere, dă metal, colectivul e unit, conducerea se bucură de autoritate. De ce a fost trimis acolo un profesor care s-a pronunțat împotriva înființării combinatului? Reazanov a procedat just, nu văd în acțiunile lui nimic condamnabil. El îl aștepta pe tovarășul Sergo. N-avea decît să aștepte și comisia. N-a vrut. Mă rog, o privește. Și încă într-o privință are dreptate Reazanov: ne-am obișnuit să trimitem comisii și acolo unde ar fi destul un inspector. Tovarășul Reazanov trebuie susținut.

Toți așteptau să vadă ce va spune Ordjonikidze. El rosti sec:

— Da, așa e. Să admitem că e așa. Dar dumneata, tovarășe Reazanov, i-ai lipsit pe membrii comisiei nu numai de mașină, ci și de telefon. Dumneata ai vrut să vorbești cu mine, e dreptul dumitale. Dar și ei au vrut să ia legătura cu Moscova — e dreptul lor.

— N-ați fost just informat, Grigori Konstantinovici, ripostă Reazanov. La noi legătura cu Moscova nu e sigură, se știe. Să faci legătura cu Moscova în mod obișnuit e practic imposibil. Iar cu dumneavoastră, Grigori Konstantinovici, avem legătură directă numai noi — eu și tovarășul Lominadze. Tovarășului Lominadze nu i s-au adresat și el nici nu are nici o legătură cu povestea asta. Iar în ce mă privește, n-am socotit de cuviință să le pun la dispoziție aparatul meu. Ei ar fi luat legătura cu Piatakov

care ar fi confirmat mandatul comisiei. Iar eu vă aşteptam pe dumneavoastră, contam pe faptul, vă spun cinstit, că nu veţi confirma mandatul.

Cînd pomeni de telefonul direct pe care îl avea Lominadze cu Sergo, Mark Alexandrovici văzu spinarea lui Stalin tresărind.

Stalin începu să vorbească, rostind cuvintele încet, cu un puternic accent gruzin — poate era emoţionat:

— În Ural nu avem nevoie de oameni care nu recunosc Uralul. Cei care nu recunosc Uralul lasă-i să stea la Moscova, în fotoliile lor. Trimiterea acestei comisii a fost o greşeală gravă. Tovarăşului Piatakov trebuie să i se atragă atenţia asupra acestui fapt.

Făcu o pauză. Ejov îşi nota repede în bloc-notes.

— Construcţia de locuinţe şi de obiective sociale în proporţii rezonabile este şi ea necesară, continuă Stalin, mai ales acolo unde se îndeplinesc sarcinile de producţie. Clasa muncitoare trebuie să vadă cuceririle reale ale socialismului. Salariul nu e totul, salariu plătesc şi capitaliştii. Ea trebuie să vadă rezultatele socialismului în instituţiile de cultură şi de deservire socială, cum ar fi sanatoriile, grădiniţele de copii anume pentru copiii clasei muncitoare. Lucrătorii combinatului îndeplinesc planul şi au dreptul la aşa ceva. Asta înseamnă grijă faţă de oameni. E real? Real. Convingător? Convingător.

Îşi bătu luleaua, apoi întrebă:

— Care este, însă, rolul Comitetului orăşenesc de partid în acest conflict? Eu nu văd rolul lui. Unde este el? De ce directorul uzinei nu l-a înştiinţat despre sosirea comisiei? De ce l-a neglijat?

Reazanov încercă să răspundă, dar Stalin îl opri cu o mişcare a braţului şi continuă:

— Nu are autoritate? De ce nu are autoritate? Dacă tovarăşul Lominadze nu se ocupă cu problemele uzinei, atunci se pune întrebarea: cu ce se ocupă? E un om activ, nu cred că stă degeaba. Se ocupă de problemele mondiale? Dar de ce nu-şi îndeplineşte sarcinile nemijlocite? Acolo unde organele de partid nu-şi îndeplinesc sarcinile, cadrele economice se văd nevoite să întreprindă măsuri care în alte împrejurări ar putea să le compromită. De ce un secretar de comitet orăşenesc are cablu direct

cu Comisarul poporului? El trebuie să aibă cablu direct cu secretarul Comitetului regional.

— Nu cablul contează, se încruntă Ordjonikidze.

— E un fleac, desigur, conveni Stalin, schițînd un zîmbet binevoitor, dar, înțelegi, îl abate de la treburi. Alți secretari de comitete orășenești nu au cablu direct cu tine. Ei și? Se descurcă. De ce scumpul nostru tovarăș Lominadze trebuie să-și creeze o situație privilegiată? E nepedagogic din partea noastră față de un tînăr conducător de partid. Îi creează o imagine falsă despre propria persoană. Îi facem un prost serviciu tovarășului Lominadze.

Mark Alexandrovici nu se înșelase în privința lui Stalin. Nici Stalin în privința lui. Se apropiaseră lăuntric și asta îl înălța sus de tot pe Mark Alexandrovici în propriii săi ochi. Oamenii care îi despărțeau, hîrtiile — toate dispăruseră, le luase valul, își pierduseră orice însemnătate. Acum Mark Alexandrovici vedea în Stalin pe singurul său conducător. Cu el comunica în gînd, cu el se sfătuia, după el își măsura și își aprecia faptele.

Asta îi dădea lui Mark Alexandrovici conștiința forței și a importanței sale. Autoritar din fire, nu-și mai ascundea firea. Nu-și schimbase nici modul de viață, nici obișnuințele. Înainte de a urca la Comisarul Poporului trecea prin secții și sectoare, stătea de vorbă cu lucrătorii de rînd. Ca și înainte, aceștia se ocupau cu plăcere de problemele lui și le rezolvau așa cum cereau interesele uzinei, adică așa cum vroia Mark Alexandrovici. Și nimeni nu observa ce apăruse nou la Reazanov: autoritarismul subliniat. Înainte se așeza la birou, acum discuta stînd în picioare, prin urmare lucrătorul trebuia să se scoale și el. Discuțiile erau amabile și binevoitoare dar *din mers*. Lucrul acesta părea firesc: cel care discuta cu ei era nu numai un director cunoscut al unei uzine cunoscute, nu numai un favorit al lui Stalin și al lui Ordjonikidze, dar și, posibil, un viitor comisar al poporului. Cu toate acestea, continua să vină pe la ei, lucrători de rînd ai aparatului, nu era înfumurat, nu se umfla în pene.

Anumite complicații apărură doar în relațiile lui Mark Alexandrovici cu Ordjonikidze. În timpul consfătuirii de la Stalin, Ordjonikidze fusese întru totul de acord cu Sta-

lin și cu Voroșilov. Dar părerea lui era că Reazanov putea să se poarte mai diplomatic, să fi evitat scandalul acela în care Comisariatul Poporului apăruse într-o lumină nu tocmai favorabilă.

Mark Alexandrovici vedea nemulțumirea lui Sergo și se întrista, însă știa că Ordjonikidze nu e răzbunător din fire, nu-i va purta pică, cu atît mai mult cu cît, în fond, Mark Alexandrovici are dreptate și nu e vinovat că Sergo are divergențe cu Stalin din cauza lui Lominadze.

Mark Alexandrovici nu se ducea la Ordjonikidze. Aștepta să-l cheme singur, iar între timp își rezolva treburile cu aparatul, la Comitetul de Stat pentru Planificare, la Banca de Stat. Orice deplasare la Moscova, chiar atunci cînd era chemat de urgență prin depeșă guvernamentală, era însoțită de o mulțime de chestiuni care puteau fi soluționate numai acolo. Trebuia să treacă și pe la Budeaghin, deși acesta își trăia ultimele zile în Comisariatul Poporului. Mark Alexandrovici îl compătimea mai mult decît pe Lominadze: nu e nici teoretician, nici orator, pur și simplu e un bun lucrător de partid. Și cu toate că nu e inginer, înțelege esența lucrurilor, o prinde din zbor. Dar el s-a dat la o parte, timpul i-a luat-o înainte, timpul, de fapt, înseamnă Stalin, iar el nu-l iubește pe Stalin, i se opune, prin urmare se opune țării și partidului.

Mark Alexandrovici discuta cu Budeaghin calm și serios, cum se și cuvenea să discute cu un șef, cu un locțiitor de comisar al poporului. Deodată se întrebă: de ce i-au fost desemnați lui Sergo ca locțiitori Piatakov și Budeaghin? În anturajul lui Sergo s-au adunat mulți oameni al căror atașament față de Stalin e îndoielnic. Oare Sergo și-a ales singur ajutoarele ori i-au fost numite? În ce scop? Budeaghin se arătă și el rezervat față de Reazanov, nici măcar nu-l întrebă despre comisie. În schimb, semnînd hîrtiile și încheindu-și treburile, întrebă altceva:

— Ce se aude cu nepotul?

Mark Alexandrovici se aștepta la asemenea întrebare. Seara avusese de gînd să treacă pe la soră-sa, însă, din păcate, tot în seara aceea trebuia să plece.

— Deocamdată e acolo.

Mai mult nu-l întrebă și Mark Alexandrovici ieși din cabinet. Rămase însă cu o senzație neplăcută. Că Sașa e

arestat, Budeaghin o știe foarte bine. Întrebarea avea alt sens: nu s-a folosit Mark Alexandrovici de întrevederea cu Stalin pentru a-l ruga în privința lui Sașa? O întrebare jignitoare.

Are el oare dreptul să-i răpească din timp pentru un pușțan care, după cum se vede, nu-i ținut acolo fără temei? Că a făcut vreo prostie, nu încape îndoială. Rugămintea lui Mark Alexandrovici către Berezin nu putea să rămînă fără urmări, și totuși Sașa e, încă, acolo. Înseamnă că motive există.

Cum poate Mark Alexandrovici să i se adreseze lui Stalin într-o astfel de situație? Stalin l-a pus în C. C., deși nepotul său e arestat. Stalin face distincție între el și Sașa, Stalin a ocolit această problemă. Și acum s-o pună chiar el în fața lui Stalin?! Ar fi total lipsit de tact! Numai așa ar putea să-i aprecieze rugămintea. Și atunci apropierea lor lăuntrică, înțelegerea lor reciprocă s-ar destrăma. Așa stau lucrurile. Budeaghin însă, consideră că pur și simplu s-a temut să vorbească despre asta cu Stalin. „Un om primitiv, sfîrșit din punct de vedere politic", se gîndi cu iritare Mark Alexandrovici.

26

Saveli îi arătă lui Sașa cum trebuie să comunice prin lovituri în perete: alfabetul se împarte în șase rînduri, cîte cinci litere în fiecare. Prima serie de bătăi indică rîndul, cea de-a doua — locul literei în rînd. Pauzele scurte dintre lovituri marchează rîndul. Între litere pauzele sînt ceva mai lungi, între cuvinte, și mai lungi. Zgîrîiatul pe perete înseamnă „stop", sau „am terminat", sau „repetă". Pauzele și intervalele sînt mici de tot, la deținuții cu experiență ele durează fracțiuni de secundă. Dificultatea principală constă în pauze — dacă nu le prinzi, sunetele se contopesc, iese altă literă și se pierde sensul.

Sașa își notă alfabetul cu un chibrit ars pe cartonul unui pachet de țigări și începu să ciocănească în perete. Bătea încet, cu pauze mari, stînd culcat pe pat și acope-

rindu-se cu plapuma, să nu audă gardianul. Vecinul îl înțelegea, dar Sașa înțelegea greu, confunda literele, îl ruga să repete, deși vecinul bătea ritmic, deslușit, cu pauze lungi. Întrebă numele lui Sașa și și-l spuse pe al lui. Cerneavski, membru de partid. Întrebă dacă Sașa primește ziare și îi transmise că nu primește nici el. Totuși, informații avea, probabil de la alt vecin. A avut loc Congresul Partidului, nu s-a întîmplat nimic deosebit. În fiecare seară îi comunica lui Sașa vești noi. Dacă gardianul se apropia de celula sa ori de a lui Sașa, trebuia să se oprească și s-o ia de la început. Avu nevoie de două ore pentru a-i povesti cum s-a scufundat în apele Oceanului Înghețat de Nord, strivit de ghețuri, vaporul „Celiuskin", de alte două seri ca să-i comunice că în Franța a fost declarată o grevă generală antifascistă. Sașa nu putea să nu încerce un sentiment de recunoștință față de acest om care, riscînd să nimerească la carceră, comunica zi de zi cu el, vrînd să-i aline singurătatea. Țara clocotește, e împînzită de schele, iar el stă într-o celulă de temniță și se uită cu teamă la ușă: ferească Dumnezeu ca nu cumva gardianul să afle că el, Sașa Pankratov, se interesează de evenimentele despre care scriu ziarele sovietice!

Sentimentul de resemnare în fața inevitabilului, voința de a-și accepta soarta îl părăseau. Nu! El nu vrea să accepte o astfel de soartă. Nu vrea să se resemneze, nu vrea, nu vrea, nu vrea... Nu vrea *acest* drum — drumul lui e cu partidul, cu poporul, cu statul. Ce să facă? Cui să-i scrie? Procurorului? Arestarea i-a fost întărită de procuror. Lui Stalin? Scrisoarea va ajunge numai pînă la Diakov. Și apoi, de ce să se plîngă? Ce să spună? Că nu e implicat în cazul lui Mark? Bine, dar nici nu știe dacă există acest caz și dacă arestarea lui are vreo legătură cu el. Și atunci lui Sașa îi veni o idee. Nu se știe cît de realistă, dar merită să încerce.

Seara, în timp ce comunica prin semnale cu vecinul, Sașa întrebă ce scriu ziarele despre combinatul pe care-l construia Mark. Primi următorul răspuns: „Aflu și-ți comunic". A doua zi îi transmise: „Au aprins un cuptor, au primit medalii". Sașa întrebă: „Reazanov?" Vecinul îi răspunse: „Ordinul Lenin".

Așadar, Mark e în libertate, continuă să conducă șantierul! Deci, nu despre el e vorba! Cum a putut să-i treacă prin cap una ca asta? E vorba de institut, numai că nu de gazeta de perete, ci de Krivoruciko. Asupra acestui amănunt s-a insistat și la Comitetul Raional. Ultima discuție cu Baulin și cu Lozgaciov — iată ce a jucat rolul hotărîtor. Simțise atunci că a făcut o greșeală, iar acum culege roadele.

De altfel, și Diakov îl întrebase insistent despre Krivoruciko: „Cu cine ai purtat discuții contrarevoluționare?" Iată de unde au pornit toate! Poate Krivoruciko a fost arestat și a mărturisit că a vorbit cu Sașa despre Stalin, fie și de teamă ca nu cumva Sașa să i-o ia înainte. Și atunci Krivoruciko e un om cinstit, a recunoscut singur, pe cînd el, Sașa, e necinstit, l-a acoperit pe Krivoruciko... „Cu cine ai purtat discuții contrarevoluționare?"

Diakov are dreptate, el n-a fost sincer, și-a ratat singur șansa, și-a pregătit singur pedeapsa care i se cuvine. De trei săptămîni nu-l mai chema nimeni, poate nici n-au să-l mai cheme, ce rost are, de vreme ce se încăpățînează și neagă faptele. Dar poate că afacerea asta s-a și încheiat, poate e totul hotărît deja? Umbla prin celulă trăgînd cu urechea la pașii din coridor, așteptînd să vină să-l ia și să se pronunțe sentința. Bineînțeles că totul e pierdut, și e pierdut numai din vina lui, chiar dacă hotărîrea n-a fost luată, chiar dacă Diakov îl va mai chema o dată, e tîrziu să mai recunoască ceva. Dacă spunea tot adevărul la primul interogatoriu, mărturisirile lui ar fi părut nesilite, cinstite. Acum însă ar fi forțate, nesincere și necinstite.

Dimineața refuza să se scoale, nu mai aștepta pînă seara cînd erau escortați la toaletă și folosea tot mai des hîrdăul din celulă, ca Saveli. Nici la duș nu mai avea chef să se ducă noaptea. Refuză o dată, refuză a doua oară, gardianul încetă să mai vină după el. Vroia doar să mănînce, aștepta cu nerăbdare distribuitorii, pachetele de acasă. Îi părea rău de bilețelul în care o ruga pe mama lui să-i trimită numai pîine albă și carne. Cu cîtă poftă ar înfuleca acum o bucată zdravănă de salam! Măcar la asta are dreptul. Viața s-a sfîrșit, oricum ai întoarce-o! Eticheta de „contra" nu mai poate fi ștearsă.

Cerneavski bătu în perete, dar Saşa nu-i răspunse. Nu ştie cine e acest Cerneavski, de ce trebuie neapărat să comunice cu el? Ce are el comun cu oamenii închişi aici? Crezuse că-s închişi Mark şi Budeaghin, comunişti cinstiţi, care nu se făcuseră vinovaţi de nimic. Dar nu se află aici nici Mark, nici Budeaghin. Aici nu sînt comunişti cinstiţi, aici sînt oameni care au făptuit ceva rău. Şi Saveli e vinovat, şi Cerneavski, şi el, Saşa, e vinovat: i-a fost milă de Krivoruciko, a dat dovadă de slăbiciune şi acum trebuie să plătească pentru asta. N-a adoptat o poziţie fermă, intransigentă, de aici şi greşelile lui cu Azizian, cu gazeta de perete — nu-s întîmplătoare. După cum nu sînt întîmplătoare nici îndoielile cu privire la Stalin, marele Stalin. E uşuratic, încrezut, vroia să ajungă la toate cu mintea lui, dar există lucruri la care au ajuns deja minţi mai înţelepte.

Prin ochiul tulbure de geam de după gratiile de fier se infiltra soarele de aprilie. Era prima zi adevărată de primăvară. Saşa îi simţea frumuseţea. Se sui pe masă, deschise oberlicht-ul — deşi avea voie să-l deschidă numai cît ieşea la plimbare. Se auzi imediat zăngănitul metalic al zăvorului, în uşă apăru temnicerul.

— Închide-l! Pleacă de la fereastră! Ori vrei la carceră?

Saşa închise oberlicht-ul şi sări jos de pe masă.

— I-a venit pofta de aer!

Şi totuşi avusese timp să audă rumoarea îndepărtată a străzii, zgomotul tramvaielor, claxoanele automobilelor, glasurile copiilor. Saşa îşi imagină cum se zvîntă asfaltul pe trotuare. Fetele umblă deja în rochii uşoare, cu gîturile şi braţele dezgolite. Parcă le vede picioarele zvelte... Oare va fi lipsit de toate astea? Acum cînd e sănătos, tînăr... Nu! Vrea să fie acolo, în strada primăvăratică, vrea să trăiască aşa cum trăiesc toţi.

Primăvara trecută, pe o vreme tot aşa de frumoasă, era la practică, la baza auto. În garaj mirosea a benzină, a gaze de eşapament, totul era cufundat în semiîntuneric, din acoperişul de sticlă nu rămăsese aproape nimic, fusese acoperit cu foi de tablă. Era un garaj vechi, unul dintre cele mai vechi din Moscova, construit încă de „Moselprom“; se păstraseră încă pînă şi camioane de o tonă „Ford-T“ şi furgoane pentru transportarea pîinii. Lui Saşa

îi plăcea directorul bazei, Antonov, un bărbat tînăr, blond, cu ochelari, îi plăcea agerimea minții lui, bunul simț, faptul că stătea zi și noapte în garaj. Muncitorul acesta, înaintat într-un post de răspundere, întruchipa ceea ce adusese nou revoluția: oameni din păturile de jos mobilizați la viața creatoare. Întruchipa adevărata putere muncitorească, poporul! Și tot cu poporul trebuia să fie și el, cu Antonov — fost șofer, cu Malov — fost hamal. Ăștia nu filosofează, nu gîndesc în gol — ei muncesc și creează. Cît de frumoasă e viața și cît de puțin o prețuia el. Dar se va întoarce la această viață, oricît l-ar costa!

I se aduseră cărți. Dar Saşa se uită la ele cu indiferență. Fără entuziasmul pe care îl încercase prima dată. Volumele trei și patru ale lui Gibbon, o cărțulie jerpelită în copertă de carton — *Impresii de călătorie din U.R.S.S.*, scrisă de senatorul francez De Monzie, politician mic-burghez, radical de stînga. Pe la mijlocul anilor '20 fusese în U.R.S.S. după care publicase cărțulia asta antrenantă, dar superficială. Saşa n-o condamnase. Pentru ce i-o fi trimis-o bibliotecarul?

În fond, De Monzie scria despre Uniunea Sovietică cu simpatie, dar avea și unele atitudini critice, mai ales în ceea ce privește legislația penală și judiciară. Din cauza acestui articol îi și trimisese bibliotecarul cartea — în locul codului penal pe care îl ceruse, dar pe care nu i-l putea trimite.

Din acest articol Saşa nu află nimic important sau ieșit din comun. De fapt, nici nu era vorba de articolul cincizeci și opt ca atare. Important era că un bibliotecar necunoscut de la închisoare îi auzise glasul și răspunsese rugăminții lui, se arătase omenos, curajos, acționase cu încredere. Ce simțăminte îl călăuzeau? Își nesocotise oare datoria de serviciu? Da, s-ar putea. În schimb își îndeplinise o altă datorie, mai înaltă — cea de om. Legile stabilite de oameni nu pot veni în contradicție cu legile conștiinței. Datoria și-o încalcă aceia care osîndesc oameni nevinovați, care îi lasă fără apărare pe cei neajutorați, îi lipsesc de ultimele drepturi pe cei și așa lipsiți de drepturi.

Saşa nu sări din pat, nu alergă prin celulă de bucurie. Ceea ce se întîmplase era atît de curat, atît de frumos,

se armoniza pînă-ntr-atît cu ceea ce era în el adevărat, omenesc, încît nu-l zgudui, nu-l tulbură, nu-l emoționă. Găsise ceea ce se cuvenea să găsească. Îl încerca doar un sentiment de rușine pentru faptul că-și pierduse curajul.

Sașa se ducea la ultimul său interogatoriu fără nici o speranță, știa ce îl așteaptă și nu se temea de nimic. Omul care a spus că Stalin gătește bucate picante nu e, încă, un dușman. Diakov neglijează sensul direct al cuvintelor, le interpretează în felul lui, iar el, Sașa, nu dorește să participe la asemenea farse. El vrea să iasă de aici — da, e adevărat, dar vrea să iasă curat și în fața partidului, și în fața propriei conștiințe.

Diakov îl întîmpină cu un aer oficial:

— Să isprăvim cu afacerea asta de la institut, spuse el preocupat. Mărturisirile dumitale au fost consemnate. Acum se cuvine să le dai *singur* o apreciere politică.

— Recunosc că editarea gazetei de perete a fost o greșeală, răspunse Sașa.

— Subiectivă... reluă Deakov. Dar greșelile au cauze obiective și urmări obiective. Nu-i așa?

Încep *interpretările*. În ochii lui Diakov, omul nu e decît un element necesar pentru întocmirea procesului-verbal, iar de proces-verbal are nevoie pentru a pronunța sentința împotriva acestui om.

— Așadar, care sînt cauzele obiective și urmările obiective ale greșelii dumitale?

Sașa se uită atent la fața de băiețandru a lui Diakov. Dacă l-ar întîlni prin Arbat...

— Ia să vedem, rosti Diakov pe un ton de lector. Dacă la institutul vostru ar fi existat o atmosferă politică sănătoasă, apariția unei asemenea gazete de perete ar fi fost imposibilă. Dar atmosfera politică nu era sănătoasă. Krivoruciko conducea o organizație antipartinică ilegală, ea a fost descoperită, iar membrii ei au fost demascați și arestați. Sînt aici, la noi, și au mărturisit totul...

La uzină de-alde ăștia se ploșiseră prin birouri ca socotitori, normatori, mîzgăleau hîrtii la secția de cadre. Ce poate să-i facă Diakov? El poate căra în spinare butoaie de optzeci de kilograme, n-are să se prăpădească nici la tăiat lemne în pădure, o să se întoarcă în brigada

lui Averkiev, la fostul comandat de divizie Morozov, oameni ca ei sînt pretutindeni, ei alcătuiesc poporul... Iar adevărații dușmani ai poporului sînt tocmai inșii ca Diakov.

Diakov îl privi un timp pe Sașa, vrînd să savureze efectul vorbelor sale, apoi continuă:

— Dumneata ești lipsit de experiență, Pankratov, dumneata nu-i cunoști. Krivoruciko tărăgăna construcția căminelor pentru a trezi nemulțumirea studenților, era o tactică îndreptată spre dezorientarea politică a maselor studențești. În această atmosferă a și devenit posibilă editarea unei gazete de perete ca aceea pe care ai scos o dumneata, Pankratov. Ai vrut ori nu, în mod obiectiv te-ai pomenit că ești o armă în mîinile lui Krivoruciko și ale bandei lui, care te foloseau în scopurile lor contrarevoluționare. De aceea ai și ajuns aici. Mai ales că nici nu vroiai să-ți apreciezi greșelile din punct de vedere politic. Dar încă nu-i tîrziu, s-o faci, Pankratov, crede-ne.

„Crede-ne..." Am crezut destul! A crezut destul în astfel de cuvinte. De cîte ori nu le-a auzit, de cîte ori nu le-a rostit el însuși? Astea nu sînt vorbe omenești, sînt descîntece vrăjitorești. L-au descîntat Lozgaciov și Azizian, l-a descîntat Baulin, l-a descîntat Stolper, acum îl descîntă Diakov. Iar pe acest altar vrăjitoresc se sacrifică vieți de oameni nevinovați.

Diakov se uită la Sașa.

— Dumneata ai înțeles, Pankratov?

— V-am înțeles.

— Asta-i bine, spuse Diakov. Așa o să și scriem.

— Numai să fie convingător, îl rugă Sașa cu acea intonație specială care nu l-ar fi înșelat pe nici un băiat din Arbat. Însă găgăuță ăsta n-a înțeles nimic. E sigur de priceperea lui de a intimida oamenii, de dreptul lui de a le hotărî soarta, s-a umflat în pene ca un curcan și nu știe că aici, între aceleași ziduri, alții, în uniforme ca și a lui, văd aceste minciuni, aceste vrăjitorii, știu că mai devreme sau mai tîrziu toate astea se vor termina și le vin oamenilor în ajutor, riscîndu-și viața.

— Firește, răspunse plin de sine Diakov.

Aruncînd cîte o privire pe o foaie de hîrtie — pregătise din timp mărturisirile lui Sașa în ciornă — Diakov

completă un formular, îl citi în gînd, apoi i-l citi lui Saşa:

— „Analizîndu-mi comportarea şi faptele de pînă acum şi dorind să le dau o apreciere sinceră, adaug la mărturisirile depuse anterior următoarele: recunosc drept greşeală politică editarea numărului antipartinic al gazetei de perete în ajunul celei de-a şaisprezecea aniversări a Revoluţiei din Octombrie, precum şi faptul că i-am atras la pregătirea acestei gazete pe studenţii Runocikin, Kovaliov, Polujan şi Pozdneakova. Recunosc, de asemenea, că, luîndu-i apărarea lui Krivoruciko, am comis o greşeală politică. Aceste greşeli au fost o urmare a atmosferei politice create la institut de directorul-adjunct al institutului, Krivoruciko. Recunosc că editarea numărului antipartinic al gazetei a constituit o manifestare a liniei antipartinice pe care o promova la institut Krivoruciko".

Puse foaia în faţa lui Saşa:

— Verifică, Pankratov, dacă e adevărat ce-am spus, şi semnează.

— Aşa ceva n-am să semnez niciodată — spuse Saşa, privindu-l în ochi pe Diakov.

27

Arbatul îşi trăia viaţa lui dintotdeauna. Soarele de aprilie se strecura prin geamuri, încălzea caldarîmurile şi trotuarele. Pe bulevarde mai zăceau încă troiene negre de zăpadă, dar prin crăpăturile asfaltului răbufnea suflul cald al pămîntului dezmorţit. Şcolarii, fără paltoane şi căciuli, băteau mingea prin curţi. În jurul caselor se ridicaseră schele, pe schele lucrau zidari şi zugravi, casele se reparau, se spoiau, se înălţau. În Piaţa Arbat fuseseră înlăturate un scuar şi cîteva case care împiedicau circulaţia. Pe la periferiile Moscovei apăreau uzine noi, oraşele muncitoreşti, sate de barăci.

Seara, în Arbat, străluceau la fel ca înainte luminile cinematografelor „Arbatski Ars", „Karnaval", „Praga", „Hudojestvennîi". Se plimbau pe trotuare fetele din Ar-

bat, din Dorogomilova și Pliușciha, cu gulerele paltoanelor lăsate în jos, cu baticurile înflorate mai puțin strînse la gît, în pantofi și ciorapi subțiri de culoarea pielii. Și, tot ca înainte, la poarta casei lui Sașa se învîrtea o ceată de adolescenți. Varia trecu pe lîngă ei, le flutură prietenește din mînă: se grăbea la Casa Armatei Roșii, la serata de absolvire a cursanților școlilor militare.

Nu mai fusese la o serată atît de încîntătoare. Pe scenă, în prezidiu, ședeau comandanți militari cunoscuți în toată țara. Pe Budionnîi îl recunoscu singură, iar dintre cei pe care îi numea în șoaptă Serafim îl reținu pe Tuhacevski, un bărbat frumos cum nu mai văzuse în viața ei. Și, cu toate că Variei nu-i plăceau adunările și rapoartele, se simțea captivată de atmosfera aceea sărbătorească, de fastul cu care era împodobită sala, de romantismul faptelor de arme la care îi îndemnau pe absolvenți legendarii comandanți de armate, de atmosfera acelei comuniuni bărbătești, militare, ostășești, cînd se șterg hotarele ierarhice, cînd absolventul, privind vreun vestit comandant de armată, își vede viitorul, iar comandantul de armată, uitîndu-se la absolvent, își vede tinerețea. Pînă și soțiile comandanților i se păreau femei deosebite, care împart cu bărbații necazurile și primejdiile profesiei. Fetele invitate acolo erau și ele solemne de parcă ar fi fost obișnuite cu viața aceasta. Varia le studia cu atenție: unele erau îmbrăcate foarte frumos. Ansamblul de cîntece și dansuri al Armatei Roșii n-o interesase niciodată în mod deosebit, însă, de data asta, îi plăcu. Îi plăcu și cum interpretau soldații cîntecele și dansurile populare rusești, antrenante și pline de foc.

Fanfara din foaier cînta, nu mai rău decît orchestrele de jazz, foxtroturi, rumbe, tangouri. Alături de cursanții zvelți, abili, simpli și veseli, tinerii în charleston-uri, în pantaloni largi, cu cravate țipătoare și bocanci prost văcsuiți i se păreau pur și simplu ridicoli.

Și Nina e azi parcă alta, n-o pisează, e blîndă și binevoitoare, dar tristă. Îi pare rău, probabil, că Maxim pleacă, iar ea a refuzat să se mărite cu el. Serafim pleacă și el, mîine, în Extremul Orient, însă Variei nu-i pare rău, fiindcă în seara asta i-a promis să-i fie soție. Va termina școala și se va duce la el. Iar în anul care a mai rămas

pînă atunci el îi va scrie, ea îi va răspunde, și toate prietenele ei de la școală și din curte vor afla că pleacă în Extremul Orient la *soț*. Asta o va scoate iarăși în evidență printre prietenele ei — nici una dintre ele nu pleacă în Extremul Orient. La teatru, la patinoar, la cinema se va duce singură, la dans nu se va duce deloc. Iar dacă se va duce, totuși, va dansa cu Zoia. De fapt, poate să danseze și cu bărbați, numai să nu facă cunoștință... Mulțumesc... Nu, iertați-mă... Nu pot... O fată singură care reține atenția tuturor, dar care rămîne inaccesibilă, fiindcă trebuie să plece în Extremul Orient... Cît despre Sașa, ea n-o va părăsi pe Sofia Alexandrovna, prin urmare nu-l va părăsi nici pe Sașa. Și faptul că în Extremul Orient o aștepta Serafim, iar la Moscova aveau nevoie de ea și Sofia Alexandrovna și Sașa, o făcea în propriii ochi și mai interesantă și mai originală.

Varia era bine dispusă. Și ea și Serafim dansau foarte elegant, îi priveau pînă și comandanții militari superiori cu soțiile lor. Varia căuta să se învîrtă cît mai mult prin colțul în care ședea Tuhacevski.

Maxim dansa cu Nina. Fața lui grasă, cu nasul cîrn, emana bunătate. De Nina se apropiau tovarășii lui, o invitau la dansul următor, Maxim zîmbea amabil și o aștepta în colț. Înalt, spătos, era înzestrat cu o forță fizică ieșită din comun și, ca majoritatea oamenilor puternici, se ferea s-o folosească, se temea să nu atingă pe cineva, să nu strice ceva. Tatăl lui, care fusese fochist, băuse vîrtos și murise de delirium tremens. Mama, liftieră, rămăsese cu patru copii. Maxim era cel mai mare. Din copilăria mizeră se păstrase spiritul de economie, la școală colegii o luau drept zgîrcenie, făceau glume pe seama pedanteriei lui. Își ținea pieptenele într-o învelitoare de dermatină, banii de hîrtie în portofel, cei de metal în portmoneu, creionul avea apărătoare de metal să nu i se rupă vîrful, agenda de telefoane și adrese o păstra ani de-a rîndul, îi plăceau lucrurile trainice, mîncarea simplă, consistentă, numai că nu era obișnuit să cheltuiască pentru mîncare prea mulți bani, la nevoie putea sta și flămînd. Fiind cel mai gospodar, la școală i se încredințau toate treburile practice. Întocmea procese-verbale, strîngea cotizații, punea în dosare instrucțiunile Comite-

tului Raional al Comsomolului, pregătea darea de seamă. Dacă trebuia mers undeva, înștiințat careva, scris un anunț, lipit un afiș, făcut rost de pînză roșie pentru aniversări, procurat bilete pentru teatru, înscriși elevii la cercuri și seminarii, numărate voturile la adunări — toate astea cădeau în sarcina lui Maxim. Nu că nu l-ar fi socotit în stare de mai mult, pur și simplu le intrase în obișnuință.

Era cu un an, chiar cu doi mai în vîrstă decît colegii lui, înțelegea inutilitatea controverselor lor, le întorcea pe glumă, îi dezarma pe toți cu bunătatea lui. Cu mintea lui ageră, de țăran, știa să ocolească neplăcerile, recurgea și la mici vicleniii cînd era nevoie, dar nu renunța niciodată la convingeri, le rămînea credincios tovarășilor lui. Cu trecerea anilor se dezvoltase și se cristalizase în el ceva simplu, soldățesc, ferm și neclintit. La școala militară intrase după ce-și făcuse stagiul militar. Aici era asigurat din punct de vedere material și putea să-și ajute și familia, mama bolnavă, sătulă de viață. În afară de asta, Maxim iubea ordinea. Meseria armelor era pe placul lui: va deveni comandant al Armatei Roșii. Era tînăr, puternic, instruit. Locul lui era acolo, în armată, la frontieră, unde clocea conflictul. Și totuși, părăsea Moscova cu un sentiment de tristețe. Îi părea rău că se desparte de grupul lor, de Nina, de Sașa, de Lena, de Vadim. Tinerii aceștia întruchipau viața spre care el și mii de băieți și fete ca el se ridicaseră din subsoluri întunecoase și umede.

Pe vremea cînd era încă un copilandru, Maxim făcea uneori curățenie pe scară în locul mamei. Nina îl ajuta. Nu pentru că lui Maxim i-ar fi fost greu, ci pentru a le arăta locatarilor că această muncă e ca oricare alta, nu înjosește pe nimeni. Era o faptă comsomolistă, un act de solidaritate tovărășească, din care Maxim a înțeles mai bine decît din orice carte esența noii morale. Mai tîrziu, erau în clasa a noua, s-a întîmplat ceva înfrozitor: tatăl lui a furat și a băut banii adunați de Maxim pentru fondul construcției avionului „Moskovski comsomolec", vreo treizeci de ruble, pe atunci o sumă considerabilă. Maxim vroise să-și pună capăt zilelor — de unde să ia treizeci de ruble, cum să se justifice în fața colegilor? Nina l-a

văzut zbuciumat, l-a silit să mărturisească totul și i-a povestit imediat lui Sașa.

— Halal să-ți fie dacă numai atîta preț pui pe viața ta, i-a spus Sașa.

Și i-a dat banii: unsprezece ruble de la maică-sa, cincisprezece de la Mark Alexandrovici. Iată ce prieteni lasă el *aici*. Sașa a știut să-l scape la nevoie, el, însă, n-a știut...

Nina îi plăcea încă de cînd se jucau „de-a v-ați ascunselea" prin curte, îi plăcuse și mai tîrziu, la școală — înaltă, voinică, hotărîtă. Îi plăceau stîngăcia ei, îndărătnicia și neajutorarea ei. Nu vroia să creadă că s-ar putea ca ea să nu-l iubească — de unde să știe ea? Pe Serafim l-a adus în casă special — las-o pe Varia să se mărite cu el, e băiat de treabă, nu-i prost, e frumos. Și atunci va dispărea principala cauză pe care o invoca Nina: nu poate hotărî nimic pînă n-o știe pe Varia așezată. Dar Nina gîndea așa: bineînțeles, comandanții de armată par împunători, dar ei sînt oameni politici, strategi, personalități de stat, pe cînd Maxim nu va fi nici strateg, nici om politic, se va ocupa cu mușt ruluirea soldaților pe cîmpul de instrucție .Un-doi! Un-doi!... Uite-l, stă și o așteaptă. Lat în spate, cu obrajii rumeni, cu părul blond lins, cizmele îi lucesc, nasturii de asemenea, centura nouă scîrțîie, iar cînd dansează, blacheurile de oțel ale cizmelor lui tăcănesc pe parchet. Va fi un militar de ispravă și nimic mai mult... Păcat! Ar fi putut ajunge departe. Dacă va fi război, toți vor lupta. Deocamdată trebuie să trăiască și să muncească. Toate astea i le spusese lui Maxim înainte de a intra la școala militară. El n-o ascultase. Mă rog, nu-i interzis să aibă părerea lui. Dar și ea are dreptul să-și hotărască singură soarta. Într-un cuvînt, Nina hotărîse ferm să nu se mărite cu Maxim și să nu plece din Moscova.

28

La teatrul „Vahtangov" fusese montat *Hamlet* avîndu-l ca protagonist pe micul și grăsanul Goriunov. Lui Iura Șarok îi plăceau actorii de la „Vahtangov". Îl sună pe

Vadim Masarevici și-l rugă să-i facă rost de bilet la spectacol. Va trece seara pe la ei, pe Starokoniușennîi.

Profesorul Marasevici, terapeut cunoscut în Moscova, dădea consultații o dată pe lună la policlinica ȚEKUBU din strada Gagarinski. Lumea se înscria la el cu o jumătate de an înainte. Clinica de pe strada Pirogov se numea clinica profesorului Marasevici, catedra de boli interne de la Institutul de Medicină — catedra profesorului Marasevici. Acasă primea doar prieteni apropiați. Urmaș îndepărtat al unui hatman ucrainean, Marasevici, la fel ca și tatăl său, tot medic și profesor, era moscovit get-beget, cu legături vechi și puternice în mediul intelectualității din Moscova. În casa lui de pe Starokoniușennîi veneau Igumnov, Stanislavski, Prokofiev, Nejdanova, Helțer, Kacialov, Sumbatov-Iujin, Meierhold, uneori Lunacearski. Nici o celebritate sosită în turneu din Occident, nici un interpret la modă nu ocolea acest apartament aristocratic, deși peste măsură de neîngrijit. Oaspeții erau primiți de frumoasa fiică a profesorului, pe masă se așezau pahare de baccarat pe fețe de masă scrobite. Tinerii actori veneau deseori după spectacol și se năpusteau cu plăcere asupra cotletelor de vițel și a somonului roz-pal. Uneori începeau chiar în timpul mesei să improvizeze, jucau tot felul de scenete. Vadim ticluia pe loc recenzii care, i se păreau profesorului Marasevici, nu erau lipsite de haz. Vadim absolvise universitatea, obținuse diplomă de specialist în domeniul artelor, ținea conferințe, uneori conducea excursii. Acum își încerca puterile de critic teatral.

Profesorul Marasevici sorbea apă minerală cu înghițituri mici și povestea cîte o istorioară hazlie din practica sa ori a tatălui său, însă nu stătea niciodată după douăsprezece. Le ura tuturor noapte bună, scuzîndu-se că oamenii de profesia lui trebuie să-și respecte programul.

Vika își încerca și ea puterile în teatru și în cinema, deocamdată nu-i reușea mare lucru în afară, poate, de aventurile amoroase cu actori vestiți, cu regizori de viitor ori cu jurnaliști răzbătători. Idilele acestea începeau romantic, cu flori și scrisorele, cu restaurante și plim-

bări cu taximetrul, dar se încheiau cu certuri, reproșuri și complicații la telefon.

Numai cu Iura Șarok idila începuse simplu și se sfîrșise la fel de simplu. Se întîlniseră întîmplător pe strada Arbat, se plimbaseră puțin pe partea ei luminată de soare e de primăvară, apoi Iura îi spusese:

— Să intrăm la mine, să vezi *cum* trăiesc.

Vika înțelegea prea bine ce înseamnă să intre și să vadă *cum* trăiește. Dar era genul de invitație la care răspundea automat. De fapt, o îndemna și rivalitatea tainică a Lenei Budeaghina. Nu știa că Iura nu se mai întîlnea cu Lena.

Vizita de *curtoazie* la Iura se desfășurase fără vorbe și explicații de prisos, ca și cum legătura lor ar fi durat de ani de zile. În comparație cu alți admiratori, blazați și predispuși la reflecții, Iura fusese *la înălțime*. Dar odaia aceasta, apartamentul mizerabil, mirosul de stofă călcată care îi amintea cine era tatăl lui...

Credea că după asta Iura se va ține scai de ea și va trebui să-l *repeadă* — lucru pe care îl făcea cu aceeași ușurință cu care intra, întîmplător, la bărbații singuri. Șarok se dovedi, însă, un băiat *cumsecade*. Chit că nu era decît un fiu de croitor.

Totuși, tactul lui era lesne de explicat: îl lăsase indiferent, era rece și proastă. O compara și el cu Lena și comparația nu era în favoarea ei. Cît de calmă se culca în paturi străine! În Șarok clocotea mînia de mic-burghez care vedea în fiecare muierușcă desfrînată pe propria lui soție.

Acum venise la Vadim după biletul la *Hamlet*.

— Să gustăm ceva, îi propuse Vadim.

Trecură în sufragerie, care era mai mare decît toată locuința familiei Șarok.

Vadim înfuleca lacom, avea buze groase, ochi mici cu sprîncene scurte, stufoase, ca de linx. În pofida acestei înfățișări, avea o voce uimitoare — bărbătească, tunătoare cu intonații domoale, de intelectual.

În timp ce-și ungea pe pîine un strat gros de unt, deș mînca supă, Vadim spunea:

— Ei confundă jurisdicția cu jurisprudența, raritatea cu paritatea, precedentul cu pretendentul. Bine, dar acesta e omul *nou,* numește-l cum vrei: fruntaș, recrut... El vine cu tema lui — *principială,* desigur, și cu eroul lui, erou al *viitorului,* firește. Păi, o să schimbăm într-adevăr viitorul nostru pe o sută de grame de unt? Vadim împinse untiera mai departe de el. Și cînd te gîndești că cei *îndurerați* tînjesc exact după această sută de grame de unt...

Iura asculta reflecțiile lui Vadim despre eroii *viitorului* fără iritare — oricum, adăugau și ele ceva la cunoștințele lui despre această lume, o lume încă necunoscută pentru el. Nu demult Vadim susținea contrariul, critica prostul gust și preamărea măiestria. Știa într-un mod uimitor să-și schimbe părerile după cum bătea vîntul, se punea întotdeauna bine cu cei mai puternici decît el, la școală se ținea pe lîngă Sașa Pankratov, la universitate pe lîngă altul, iar acum se învîrtea tot timpul în preajma unui critic vestit, care publica articole despre poezia *trăsnită.* Iura nu încerca să-l prindă cu vreo inconsecvență. Îi plăcea casa Marasevicilor, îi plăceau actorii, oamenii celebri, veseli și nonșalanți care treceau pe-acolo. În discuțiile acestor răsfățați ai sorții surprindea ceva lejer, cinic — de aceea și faima lor i se părea lesnicioasă, accesibilă. O chestiune de conjunctură, de abilitate. Cu toată nonșalanța lor, oamenii aceștia erau considerați somități intangibile. Îi plăcea și profesorul Marasevici: un domn cu fața îngrijită, cu barbișon frumos, cu mîini moi, desigur, intangibil.

Acum îl vedea pe Vadim aproape în fiecare zi. Vadim îl însoțea la teatru. Iura se ducea și fără el. Era destul să dea telefon la teatru Vadim ori vreuna din cunoștințele pe care și le făcuse în casa lui Vadim.

Ce vremuri minunate! Primăvara lui 1934 i s-a întipărit în minte pentru multă vreme. Deocamdată candidatura lui la procuratură nu fusese aprobată. Dar Malkova îi promisese că în scurt timp se va hotărî totul. Iura își trăia ultimele luni de viață liberă, lipsită de griji. Și făcea totul pentru a și-o trăi cît mai interesant. Numai amintirea Lenei nu-i dădea pace. Ori de

cîte ori venea la teatru își rotea privirea în jur cu teama, dar și cu speranța de a o vedea.

După boală Lena nu fusese nici o dată la teatru. Aproape că nu ieșea din casă, nu telefona nimănui, nici chiar pe prietenii ei nu-i mai văzuse din ziua cînd se întîlniseră pentru Sașa.

În ziua aceea veni pe neașteptate Hera Tretiak, tot fiică de ambasador. În copilărie fuseseră prietene, uneori se întîmpla să călătorească împreună la Londra, Paris, Berlin, dar la Moscova aproape se pierduseră din vedere. Hera, o brunetă drăguță, caustică, spirituală, știa să vorbească interesant pînă și despre fleacuri. Lena o asculta, zîmbea. Își amintiră cum plecaseră odată în Walles-ul de sud, se opriseră la Cardiff, într-un hotel ieftin. Tot acolo trăsese și o echipă de fotbal din Scoția. Doi fotbaliști le propuseseră să fugă în nu știu care țară, unde fetele se puteau căsători de la șaisprezece ani. Lena și Hera tocmai împliniseră cincisprezece ani. Își amintiră cum se duseseră la paltul Fontainebleau și cum ghida, arătîndu-le patul lui Napoleon, adusese vorba despre statura lui, spunîndu-le că avea un metru cincizeci și doi. Hera se mirase — poate un metru șaizeci și doi. Ghida se ofensase, adăugînd că soțul ei avea unu cincizeci și doi și toată lumea știa că avea înălțimea lui Napoleon. Acum episodul acesta li se păru deosebit de hazliu și rîseră în hohote. Lena era bucuroasă că Hera își petrecuse seara la ea. O îmbrățișă, o sărută la despărțire și îi spuse cu tristețe: „Vezi, nu mă uita".

29

În aceeași seară cînd Varia, Nina și Max dansau la Casa Armatei Roșii, Iura lua cina la Vadim, iar la Lena venise Hera în vizită, în aceeași seară, cam pe la ora opt, Sofia Alexandrovna primi un telefon care o anunță să fie a doua zi, la zece dimineața, la Comenduirea închisorii Butîrca pentru o întrevedere cu fiul ei, Pankratov Alexandr Pavlovici. Trebuia să aducă haine căl-

duroase, bani și merinde. Era o voce calmă, liniștită, vorbea pesemne un om deprins să repete aceleași lucruri zi de zi, laconic și clar. După ce-i comunică toate astea închise telefonul fără să mai aștepte întrebări.

Sofia Alexandrovna se sperie. Îi era teamă ca nu cumva omul să fi uitat să-i spună ceva important, substanțial, care s-o facă să greșească. Se temea să nu uite ea ceva, de aceea repeta cu înfrigurare spusele omului de la telefon: „Mîine, la zece, la Butîrca, întrevedere, haine călduroase merinde și încă ceva... Doamne, a uitat ce... A, da, bani, bani de drum". Ca să nu uite nimic, Sofia Alexandrovna își notă totul pe o foaie de hîrtie. Bani și merinde înseamnă deportare, haine călduroase — nord sau Siberia.

Trebuia să strîngă și să pregătească totul într-o noapte. Nu-și ierta că nu pregătise nimic din timp — deși gîndise că e semn rău, cobitor, să-și pregătească băiatul pentru un astfel de drum. Sașa are cu el paltonul, căciula cu clape, pulovăr, fular călduros. Ce-i drept, pîslari n-are, dar, oriunde l-ar deporta acum, în aprilie, nu-i trebuie. Va avea nevoie de ei abia la iarnă, și pînă la iarnă i-i va trimite. Acum are nevoie de cizme, *acolo* e mîzgă, noroi, se va prăpădi cu pantofii lui. Cizme îi trebuie, ele o să-l salveze. Dar Sașa n-are cizme. Magazinele sînt acum închise și pe urmă cizmele se vînd numai pe bonuri, iar ea n-are bon. Poate să le cumpere de la talcioc, însă cu o groază de bani și riscînd să fie de carton nu de piele. Dar și talciocul e închis.

Atunci își aminti că Vera, sora ei, avea la vilă o pereche de cizme rezistente, cam butucănoase, dar mărimea lui, patruzeci. O să-i cumpere altele în loc, oricît ar costa-o, numai să i le dea pe astea lui Sașa. Îi telefonă Verei. Vera și soțul ei, Volodea, erau plecați și se întorceau abia peste două zile. Ce ghinion! Sora mai mică, Polina, nu avea telefon. Exista telefon în apartamentul vecin, Sofia Alexandrovna îi știa numărul de pe vremea cînd Polina se afla în relații bune cu vecinii, dar de

cîțiva ani aceștia n-o mai chemau la telefon și Polina o rugase să nu mai sune acolo. Totuși, sună, deși o speria gîndul că ar putea s-o refuze și încă în mod brutal.

Îi răspunse o voce vioaie de bărbat.

— Mă iertați, începu ea, mi-e foarte neplăcut că trebuie să vă deranjez, dar e o problemă urgentă... N-ați putea s-o chemați la telefon pe Polina Alexandrovna?

— Care Polina Alexandrovna?

— Vecina dumneavoastră, din apartamentul douăzeci și șase. Sînt sora ei, vă rog să mă iertați...

— Păi, știți... Bărbatul nu-i închise, ci-i dădu receptorul unei femei:

— De cine aveți nevoie?

— Vă rog să mă iertați, spuse Sofia Alexandrovna. Sînt sora vecinei dumneavoastră. Știți, avem un mare necaz, o problemă urgentă, legată de... Fiți atît de bună, n-ați putea s-o chemați pe sora mea?

— Imediat, spuse femeia cu o voce nemulțumită.

Sofia Alexandrovna așteptă destul de mult. În sfîrșit veni Polina, tulburată, bănuia că e ceva cu Sașa:

— Mîine Sașa o să fie deportat, îi spuse Polinei. Trebuie să se ducă cineva la Vera, la vilă, să aducă o pereche de cizme.

— Vai, ce nenorocire, oftă Polina. Igoriok are febră, Kolea vine după unsprezece. Ce-i de făcut? Cum se întoarce Kolea vin imediat la tine, dar la vilă n-am cum să mă duc.

— Bine, vino, ai să mă ajuți să strîng lucrurile. În privința cizmelor găsesc eu ceva.

— Ce să aduc?

— Nimic, am de toate.

Trebuia să plece ea însăși, deși știa că noaptea va găsi cu greu drumul prin noul sătuc de vile, cu cărări în loc de străzi. Nimeni nu le știe denumirile, numerele caselor erau încurcate, în plus vilegiaturiștii încă nu veniseră acolo, nu avea pe cine să întrebe. Totuși, trebuia să meargă. Dar, dacă va merge la vilă, cine va merge la magazin? O sună pe Varia. Nu era acasă nici ea, nici Nina. S-o roage pe Milița Petrovna? Nu se va duce, își cruță inima, nu ridică nici măcar un bidon cu lapte. Însă me-

rinde trebuie să cumpere: pîine, pesmeți, zahăr, lapte condensat, lămîi, are nevoie de vitamine. Și cîrnați afumați, caşcaval, şuncă... Scrise toate astea pe o foaie de hîrtie și bătu la ușa lui Mihail Iurievici. În halat de casă, aplecat deasupra mesei, lipea ceva.

— Mi-e neplăcut, dar altă ieșire n-am. Iată lista, iată banii, dacă n-au să fie cîrnați afumați puteți lua din cei semiafumați. Pe vremea asta n-au să se strice. Ar fi bine să luați și ceva pește, numai nu prea sărat.

Mihai Iurievici o privi posac prin lentilele pince-nez-ului.

— Cum să plecați acum, noaptea, în afara orașului? Și cînd o să vă întoarceți?

— Am să mă întorc cu trenul de noapte, pleacă la unu și ceva...

— Tramvaiele nu mai circulă...

— Ajung eu cumva...

— Duceți-vă la magazin, plec eu la sora dumneavoastră.

— Cum așa, Mihail Iurevici? vila e departe, la kilometrul patruzeci și opt, de la stație mai aveți de mers vreo douăzeci de minute, satul nu e luminat. Nu există nici trotuar, e noroi, nu, nu. Ar putea să vă omoare cineva...

— Pregătiți-mi adresa, spuse Mihail Iurievici. Dacă puteți, desenați-mi drumul. Eu mă îmbrac.

Îi desenă drumul cum putu și-i explică cum știu mai bine. Lîngă stație se află o gheretă, iarna e bătută în scînduri, principalul e s-o iei de la gheretă în dreapta și nimerești pe o cărare. De pe cărare o apuci pe strada a treia la stînga, așa se și numește — Tretia Zelenaia, numai că tăbliţa nu există, au smuls-o băieții vara trecută. Vila numărul douăzeci și șase, e scris pe portiță. De fapt, o poți recunoaște ușor și după gardul de lați. Alături e un gard compact, dincolo tot unul compact, între ele unul de lățișori — acolo e vila Verei. Principalul e, însă, s-o iei de la gheretă la dreapta.

Mihail Iurievici stătea în fața ei în botine, cu căciulă înaltă de blană, încruntat și sever cu pince-nez-ul lui de modă veche. Și-l închipuia lipăind prin satul pustiu, plin

de noroi, neajutorat. Are să caute toată noaptea, iar dimineața trebuie să fie la lucru.

Sofia Alexandrovna se uită la ceas și se îngrozi — nouă și un sfert! Magazinul de serviciu se închide la zece!

Tramvaiul era plin. Sofia Alexandrovna urcă pe platforma din față a vagonului al doilea — las' s-o amendeze, jos n-au s-o dea. Nimeni n-o amendă. Transmise bani pentru bilet și rămase pe platformă. Se gîndea că mai are multe de făcut. Geamantanul e o problemă — nu știe nici unde sînt cheile, dacă încuietoarea e bună, nu l-au mai folosit de mult. Dar fără încuietoare nu se poate, Sașa ar putea să nimerească în același loc cu criminalii de drept comun, aștia au să-l golească de toate.

La gîndul că Sașa va pleca împreună cu criminalii de drept comun și că ar putea fi furat, ofensat, bătut, simți din nou toată nenorocirea care se abătuse asupra fiului ei: însemnat, gonit, oropsit, proscris...

Moscova prin care trecea acum, toată îngrămădirea asta de străzi, lumini, piețe, automobile, vitrine, tramvaie i se părea ceva fantasmagoric. Totul era în mișcare, totul se perinda prin fața ochilor ca-ntr-un joc ireal, nefiresc, nebulos, ca într-un coșmar — figuri de ceară, manechine în lumina lăptoasă a tramvaiului.

Coborî lîngă Galeriile comerciale. Ora zece fără un sfert. Văzu din stație lumea la ușa magazinului: e deschis! Mergea cu pas grăbit, gîfîind. Cînd se apropie văzu lume multă în fața magazinului, însă nimeni nu era lăsat să intre. Oamenii făceau scandal, întîrziaseră doar cu vreo jumătate de minut. Unii încercau să pătrundă cu forța, dar nu reușeau. O vînzătoare grăsană ținea de ușă.

Sofia Alexandrovna încercă să se strecoare și ea, însă nu izbuti. Se pomeni strînsă în mijlocul mulțimii gălăgioase. Încet-încet gloata se împuținâ, oamenii ieșeau tot mai rar din magazin, o parte din lumini fură stinse. Toată lumea se împrăștie. Numai Sofia Alexandrovna rămase pe loc. Iar cînd se deschidea o ruga pe vînzătoare s-o lase să intre. Vînzătoarea — cu o față grasă, roșie, înghețată — repeta de fiecare dată:

— Pleacă de aici, maică, nu încurca lumea!

— Fiți bună, vă rog foarte frumos.

Din magazin ieși buluc un grup de tineri cheflii. Unul dintre ei strigă cu glas limpede, de adolescent:

— Lăsați băbuța să ia o vodcă!

Și grupul lor vesel porni în goarnă spre Galeriile comerciale.

— Vă rog, doar se mai poate încă, o implora Sofia Alexandrovna pe vînzătoare cînd se deschise ușa.

Vînzătoarea nu-i dădea nici o atenție, era obișnuită cu clienți îndărătnici, stăteau acolo în fiecare seară și se milogeau pînă se punea lacătul pe ușă.

— Nu te băga! Pleacă de la ușă!

Femeile de serviciu măturau podeaua, împrăștiau pe jos talaș gălbui, vînzătoarele strîngeau mărfurile de pe tejghele, se grăbeau. Sofia Alexandrovna continua să stea la ușă. Vînzătoarea lăsă să îasă ultimul cumpărător și își părăsi postul. Sofia Alexandrovna împinse ușa și intră în magazin.

— Încotro? alergă spre ea grăsana.

— N-am să plec! spuse încet Sofia Alexandrovna.

— Acum am să te dau pe mîna milițianului de sector, o amenință vînzătoarea.

— Trebuie să cumpăr ceva pentru feciorul meu și să-i duc la închisoare. Sofia Alexandrovna se uită la această față grosolană, degerată parcă, de precupeață care vinde gogoși și înghețată pe ger. Mîine îl deportează, trebuie să-i fac o boccea cu de-ale gurii.

Vînzătoarea oftă:

— Toți mint, toți născocesc cîte ceva. Dar trebuie să ne odihnim și noi.

Sofia Alexandrovna tăcu. Femeile își îmbrăcau paltoanele, își pregăteau genții.

— Miheeva, primește-o! strigă vînzătoarea prin toată hala.

Veni Polina și, abia noaptea tîrziu, împreună cu Mihail Iurievici, sosi și Vera, aduse cizmele. Erau patruzeci și unu, dar mergeau.

— Nu-s de box, de zile mari, ci de lucru, de drum, spunea Vera. Cu ciorapi de lînă o să-i fie și cald, și comod.

În afară de cizme, Vera adusese o raniță cu curele late, reglabile.

— Merindele o să le punem în raniță, iar lucrurile în geamantan.

Vera era cea mai energică și mai descurcăreață dintre surori. Descurcăreață în treburile care se cereau acolo unde locuia ea, în suburbiile Moscovei. Soțul ei era vînător și pescar, copiii — schiori și turiști, locuiau la vilă, se ocupau cu grădinăritul. „Prea te împaci ușor cu toate" o dojenise ea pe Sofia, insistînd ca aceasta să divorțeze. Îi lua apărarea, se certa cu Pavel Nicolaevici, nu-i suporta observațiile. De la o vreme nu-i mai vizită.

Vera aranjă totul singură cu dibăcie și pricepere, ceru furculiță, lingură și cuțit, cană. Sofia Alexandrovna uitase cu desăvîrșire de toate astea, și de brici uitase, punea doar ceea ce se obișnuise să pună în pachetele pentru închisoare. Acum, însă, îl pregăteau de drum, puteau să pună orice, era voie.

— Nu-i da mulți bani, o sfătuise Vera. Pot să i-i fure pe drum. Mai bine ai să-i trimiți pe urmă, cînd se așează într-un loc. La vorbitor să-i spui: cum ajunge să-ți telefoneze, ai să-i trimiți la post-restant. Nu-i nimic, o să rabde puțin, că-i tînăr!

Însă nu cuvintele ca atare o linișteau pe Sofia Alexandrovna, ci felul cum acționa Vera, energia ei, spiritul ei gospodăresc, asta era viața și asta îl pregătea și pe Saşa pentru viață.

30

Nina nu observă că la Sofia Alexandrovna ardea lumina, dar Varia observă — ea vedea totul. Nu dădu însă nici o însemnătate acestui fapt — stătea uneori toată noaptea cu lumina aprinsă, ea singură îi spusese, de altfel. Acum Varia era preocupată de alte gînduri: mîine seară se va duce cu Nina la gară să-i petreacă pe Max și pe Serafim.

Dansul ținuse pînă la ora două noaptea. Mulți plecaseră mai devreme, ca să prindă tramvaiul. Nina voise să plece și ea, dar Varia și Serafim o înduplecaseră să mai rămînă. Max zîmbea cu bunăvoință. Nina rămăsese în minoritate și fusese nevoită să se supună.

Mergeau pe jos prin noaptea friguroasă. Varia era fără galoși și cu basma subțire, Serafim îi aruncă pe umeri mantaua lui, îi puse chipiul. Lîngă un felinar Varia se uită în oglindă: chipiul, deși îi cădea pe ochi, o prindea de minune, făcînd-o să semene cu un soldățel tînăr și drăguț. Ea și Serafim mergeau în spate, Serafim o ținea pe după umeri. Cînd Max și Nina coteau după vreun colț, se sărutau. Serafim o săruta așa de apăsat, încît o dureau buzele. Varia nu se sărutase niciodată „de-adevăratelea" și acum nu simțea nici o plăcere, pur și simplu o durea. Înțelegea, însă, ce înseamnă asta. Înseamnă că Serafim e „pătimaș". Nina bănuise, probabil, de ce rămîn în urmă Varia și Serafim, dar se prefăcea că nu le dă nici o atenție. Nici acasă n-o certă. Îi porunci doar să se culce mai repede și să stingă lumina — a doua zi mergea la lucru.

Dimineața lăsă pe masă un bilețel pentru diriginta Variei: „Vă rog să-i dați voie Variei după ora a treia din motive familiale". Motivele familiale însemnau că trebuie să-i conducă pe Max și Serafim. Dar Varia nici nu se gîndea să meargă la școală. Vroia să apară la gară bine îmbrăcată. Pleacă absolvenții școlilor militare, va veni o mulțime de lume, vor fi și fetele alea frumoase și elegante pe care le-a văzut la Casa Armatei Roșii. Nu vroia să fie îmbrăcată mai rău decît ele. Vroia să arate matură și sobră, doar îl petrecea pe viitorul ei soț. Nu se va îmbrăca în negru. Sobru, dar de efect. Trebuie să-și aranjeze părul, să se fardeze. După ora a treia e prea tîrziu, nu va reuși să se pregătească.

Pregăti în grabă prînzul pentru Nina, își luă cărțile și plecă la Zoia. Zoia nu s-a dus nici ea la școală; o ajută pe Varia să se gătească, să se pieptene, să-și rimeleze genele. Îi dădu o pereche de botine la modă, cu catarame de oțel și, mai ales, un mantou de lutru în care maică-sa o lăsa uneori să se plimbe puțin pe stradă. Va-

ria îl îmbrăcă. După spusele Zoiei, arăta grozav — o doamnă matură, impozantă, în mantou de lutru, cu botine la modă, cu șal alb pe cap, tot de la mama Zoiei.

Pe la ora cinci Varia fu în cele din urmă gata și o sună pe Nina.

— Am să vin direct la stația de tramvai.

— De unde suni?

— De la școală.

Ajunseră la stația de tramvai în același timp.

Nina n-o recunoscu imediat.

— Ce-i mascarada asta?

— Vestiarul era închis, am luat mantoul și șalul Zoiei

— Și Zoia?

— Le ia pe-ale mele.

— Unde ți-s cărțile?

— Le-am lăsat în bancă, doar nu era să le car cu mine la gară.

În timpul orelor vestiarul ar putea fi închis, și totuși Varia minte: dacă acesta e mantoul Zoiei, ar fi trebuit să fie și el închis în vestiar. Nu vroia, însă, s-o descoasă. La ce bun s-o prindă cu minciuna? Nu mai e mică, acuși se va mărita, și bine că se mărită cu Serafim, e un băiat cumsecade. Să-și trăiască viața cum vrea și pe Serafim să-l conducă îmbrăcată cum vrea.

Gara și peronul erau ticsite de lume. Nina și Varia se opriră pierdute la capătul platformei. Dar Max și Serafim alergau deja în întîmpinarea lor, fluturînd din mîini. Porniră împreună de-a lungul trenului spre vagonul lor, croindu-și drum prin mulțime, temîndu-se să nu se piardă unii de alții printre oamenii grăbiți, care îi căutau și ei pe-ai lor, printre bărbații și femeile cu boccele, cu pachetele de dulciuri în mînă, printre fetele cu flori care îi îmbrățișau și-i sărutau pe băieții aceștia minunați, proaspeți comandanți ai Armatei Roșii, în tunici, încinși cu curele, fără chipiuri: chipiurile și mantalele le lăsaseră în vagoane. Tineri, bucuroși, vioi și în același timp serioși — forța de temut a statului sovietic. Și Nina înțelese că acești flăcăi plini de viață, cu obrajii rumeni, se vor avînta primii în luptă, atrăgînd primii focul asupra lor. Se gîndi că, poate, locul ei ar fi alături

de Maxim, e atît de puternic și de liniștit. Și cînd va pleca, liniștea și bunătatea lui îi vor lipsi.

Varia se delecta simțind c t de îndrăgostit o privea Serafim și cum se uitau la ea ceilalți comandanți. Aici ea e cea mai frumoasă și, în mod surprinzător, cît Nina de înaltă. Și nimeni nu are un mantou de lutru atît de elegant, un șal atît de frumos. Se îmbujorase, emoționată de forfota gării, de șuieratul locomotivelor care prevestea drumuri lungi, necunoscute și ademenitoare. Maxim îi spuse că seamănă cu o actriță de cinema. Serafim îi șopti că o iubește mai mult decît viața. Pînă și Nina zîmbea, mulțumită că avea o asemenea soră.

Cum se și cuvine unei femei mature, unei logodnice, Varia se uita numai la ai săi, la Nina, la Max și la Serafim, la nimeni altcineva, ca să nu creadă cineva că se zgîiește la bărbați străini. Chiar dacă își rotea ochii în jur, o făcea așa, pur și simplu, cercetînd cu o privire distrată trenurile și oamenii care se grăbeau spre vagoanele lor. Și cînd se uită spre peronul vecin, îl văzu pe Sașa.

Mergea între doi soldați, înaintea lor pășea iute un comandant mic de stat, îmbrăcat într-o manta lungă, iar în urma lui, între cei doi soldați, mergea Sașa, cu raniță în spate și cu geamantanul în mîini.

Sașa simți că îl privește cineva, întoarse capul. Varia îi văzu fața albă ca varul și barba neagră, cîrlionțată, ca de țigan. Privirea lui Sașa alunecă peste cursanții de pe peron, peste Max, Nina și Varia, dar nu recunoscu pe nimeni, se întoarse din nou și porni mai departe spre un tren staționat undeva la un peron îndepărtat. În urma și înaintea lor mergeau oameni cu saci, cu geamantane și cufărașe, se grăbeau, le-o luau înainte și se pierdeau iar în mulțime.

Iar Varia continua să se uite în direcția în care dispăruse Sașa. Nu auzi șuieratul locomotivei, nu văzuse că toată lumea începuse să-și ia rămas bun, nu văzu cum Nina îl sărută pe Max pe frunte, cum se aplecase spre ea, încercînd să-i prindă privirea, Serafim.

— Varia, vino-ți în fire! spuse Nina.

— L-am văzut pe Sașa.

— Ce vorbești prostii?! strigă Nina, neînțelegînd dintr-o dată că Varia spunea adevărul.

— Îl duceau sub escortă, are barbă, bîiguia Varia fără să-și ia ochii de la peronul vecin, de parcă printre oamenii care alergau cu saci și geamantane el continua să meargă mai departe și ea spera să-l vadă din nou... Are o barbă mare, de moșneag.

Se înecа în lacrimi.

— Și pare bătrîn, bătrîn ca un moșneag...

— Încetează, l-ai confundat cu cineva, interveni Nina, cu glas șovăitor.

Maxim, tulburat și el, însă căutînd să-și păstreze calmul, adăugă:

— Te înșeli, Varia, așa nu puteau să-l trimită.

— Nu! El era... glasul îi tremura. L-am recunoscut... A întors capul și s-a uitat, e alb, alb ca un moșneag...

Serafim îi întinse mîna pierdut.

— La revedere, Varia.

— Era alb, alb ca un cadavru! plîngea în hohote Varia. Și își tîra geamantanul! Ei mergeau de-o parte și de alta, iar el își tîra geamantanul...

Rușinîndu-se și roșind, Serafim o sărută pe obrazul plin de lacrimi pe care se prelingeau șiroaie negre de rimel scurs de pe gene.

Trenul se depărta încetișor, cursanții stăteau pe scări, se înghesuiau pe platformele vagoanelor, fluturau din mîini, lumea venită să-i petreacă flutura și ea, striga urări de drum bun, mergînd pe lîngă tren. Flutura din mîini și Maxim, flutura și Serafim...

Iar Varia stătea în mijlocul peronului, plîngea și își ștergea fața cu batista, mînjindu-se toată cu rimel, sughițînd și înghițîndu-și lacrimile. Nina, speriată, zguduită, încerca s-o liniștească:

— Încetează, doar nu putem face nimic. Intrăm pe la Sofia Alexandrovna și aflăm totul.

Trecu o bătrînică, se opri, se uită la Varia și clătină compătimitor din cap:

— Ce să-i faci, așa plîng fetele după soldați.

PARTEA A DOUA

1

Vechiul drum spre Angara, croit prin hățișul taigalei de primii coloniști, începe la Taișet. Cel nou pornește de la Kansk: aici cobori din tren și restul drumului îl faci pe jos, apostolește.

Un orășel tihnit, cu trotuare de scîndură și fără grădini, ca și cum ar fi o așezare în plină stepă. Deasupra capului se bolțește din nou un cer albastru și te învăluie un aer îmbătător — aerul vieții. Au dispărut undeva, departe, celula, Diakov, strîmta curte a închisorii, gardianul cu arma în mînă care parcă dormitează, dar, de fapt, te supraveghează cu strășnicie. Acum nici nu-ți vine a crede că toate astea au existat cu adevărat. Aici te simți în rînd cu oamenii, mergi liber pe stradă și-ți tîrăști geamantanul, iar alături de tine merge Boris Soloveicik și se tot căinează că n-a putut prinde rădăcini aici, la Kansk.

— Să trimită într-un sat prăpădit un specialist de talia mea! Ce folos pentru stat să mă alunge la dracu-n praznic!?

Oficiul poștal e o căsuță cu pridvor. Aici e casa de economii. Fetișcanele poartă rochițe simple, degetele le sînt pătate cu clei și cerneală. Pe Soloveicik îl cunosc toate: moscovitul simpatic și sociabil primește scrisori la post-restant.

Prima telegramă o trimite mamei: „Sănătos. Scrie regiunea Kansk, satul Boguciani post-restant. Sărutări. Sașa".

Una dintre fete numără cîte cuvinte a scris, îi spune cît să plătească, taie chitanța și încasează banii. Vesele-s fetele pe aici, frumoase...

Gazda lui Soloveicik, o femeie tînără, slăbuță, cu o față calmă, le puse masa. Ce a făcut-o să-l accepte pe Boris? Va pleca și o va da uitării. Să-i fi plăcut oare? Ori, poate, i s-a făcut milă de un biet surghiunit? Alături de ea, Boris, cu apucăturile lui de craidon moscovit, arăta destul de jalnic.

Sașa scoase din geamantan o cutie cu sardele afumate, tot ce-i mai rămăsese din coletul trimis de mama. Boris destupă o sticlă de vodcă. Avea păhărelele lui, chiar și șervețele, pînă și aici vroia să trăiască omenește. Toate se petreceau parcă într-o viață normală, dacă nu te gîndeai, bineînțeles, cine sînt ei. Fiindcă atunci îți dădeai seama cît de ciudată, cît de absurdă și îngrozitoare era această situație. Adică nu, nu mai era chiar așa de îngrozitoare.

Chiar de la primul pahar Sașa simți că i se învîrtește capul.

— După închisoare e normal, constată Boris. Dar nu te speria, te deprinzi repede. Pe Angara vom bea numai spirt curat, iese mai ieftin decît vodca adusă șase sute de kilometri cu căruța. Las' că o scoatem cumva la capăt. Bogucianî e un sat mare, voi găsi ceva de lucru în specialitate, la urma urmelor și dumneata ești aproape inginer, iar acolo sînt tractoare, semănători, vînturătoare...

— Nu mă pricep eu la tractoare și semănători...

— Nu-i nimic, cînd o să te taie la ramazan o să te pricepi. Înainte vreme tinerii intelectuali plecau prin străinătățuri, pe cînd noi doi plecăm la urși albi. E mai bine să fii Soloveicik la Moscova decît Vorobeicik la Solovki*. Dar ce să-i faci? Să plîngem și să ne tînguim? Cîndva am jinduit la funcția de președinte al Comitetului de Stat pentru Planificare, adică de președinte-adjunct, fiindcă n-am în buzunar carnetul de partid. În schimb eram cel care împinge carul, un cal de corvoadă, mă aveam bine cu toți și toată lumea avea nevoie de mine. Și tocmai atunci mi s-a așezat în drum un semn de

* Joc de cuvinte: solovei = privighetoare, vorobei = vrabie. (n. trad.)

punctuație. Semnul care mi-a făcut bucata se numește „două puncte". Bagă de seamă, aici nimeni n-o să-ți spună adevărul: dacă a nimerit încoace cu vrea vină ori degeaba. Cine stă cu vreo vină, se preface că stă degeaba, cine stă degeaba se preface că stă cu vreo vină. Dar pe mine poți să mă crezi. Uite cum a fost treaba. În instituția noastră atîrna o lozincă: „Tehnica în perioada reconstrucției hotărăște totul. Stalin". Ai auzit de lozinca asta? Cum să nu! Sigur că ai auzit. Foarte bine. Și uite că m-a pus naiba s-o citesc în fața unei prea drăgălașe fete. Ea însă m-a prins cu ocaua mică. Zicea că nu cunosc semnele de punctuație. Ascultă cu atenție. I s-a năzărit că am citit lozinca în modul următor: „Tehnica: în perioada reconstrucției hotărăște totul Stalin". Era o fată cultă, n-a putut suporta din partea mea asemenea rostire agramată și și-a împărtășit indignarea acolo unde trebuie. Am avut întotdeauna o dicție defectuoasă și am crezut că mă voi alege, acolo, cel mult, cu o admonestare aspră. M-am ales însă, cu articolul cincizeci și opt, punctul zece: agitație și propagandă contrarevoluționară. Norocul meu că termenul de trei ani a fost considerat suficient pentru însușirea ortografiei. Aici m-am aranjat binișor: economist la trustul „Zagotpușnina". Poți să nu te îndoiești că odată cu venirea mea stocurile de blănuri achiziționate n-au scăzut. Se vede treaba că pentru însușirea semnelor de punctuație orașul Kansk e un locșor prea bun pentru mine. Cu prima echipă, cu dumneata, adică, voi purcede la drum spre Angara. Visez să obțin postul de contabil la oficiul trustului „Zagotpușnina" din Bogucianî. Aspirațiile noastre, Sașa, ar putea să pară pur și simplu ridicole în ochii vreunui fante moscovit, dar pentru noi ele au prețul vieții.

Boris putea să aibă dreptate, dar Sașa își alesese o altă cale. El va pleca acolo unde va fi trimis, va trăi acolo unde i se va indica. Căutarea unui drum mai lesnicios ar însemna pentru el că recunoaște dreptul unor tipi de teapa lui Diakov de a-l ține aici. Sașa nu le recunoștea un atare drept.

— Unde ai locuit în Moscova? îl întrebă Boris.

— În Arbat.

— Nici acolo nu-i rău. Eu am stat în cartierul Petrovka, în casa unde-i patinoarul, știi care?

— Știu!

— Și cred că-ți dai seama că anii adolescenței mi i-am petrecut în grădina „Ermitaj". Îmi amintesc cîteva seri atît de frumoase. Dar, vorba bunicului meu țadic... Știi ce-i aia „țadic"? Nu știi. Țadic e ceva între înțelept și sfînt. Așadar, bunicul meu țadic zicea în asemenea cazuri: ghinug! Cred că nici „ghinug" nu știi ce înseamnă? „Ghinug" înseamnă „ajunge", „destul"... Și uite așa spun și eu acum: ghinug cu amintirile, ghinug cu plînsul!

Dimineața cînd s-au trezit, gazda plecase la lucru. Mîncarea stătea la cald, în cuptor, acoperită.

— Iată marea calitate a femeii simple, spuse Boris. Eu de ce m-am despărțit de nevasta mea? Înțelegi, nu vroia să se scoale devreme, nu vroia să-mi gătească dimineața mîncare caldă. Și care a fost rezultatul? A rămas fără soț. De altminteri, rămînea oricum fără mine. Așadar, dau o fugă pînă la faimosul trust „Zagotpușnina" spre a-mi face formele de plecare. Nu trag nădejde să primesc vreo primă de concediere, dar o scrisoare pentru Boguciani tot le smulg eu. Ai de gînd să te bărbierești?

— Nu.

— Ascultă-mă, Sașa, rade-ți barba, la ce-ți trebuie? Uite acum ieșim afară să vezi ce muieruște sînt pe-aci.

Sașa le văzuse. Erau într-adevăr frumoase — niște siberiene trupeșe, cu părul bălai și cu picioare lungi și vînjoase. Însă, credea el, viața lui în Siberia trebuie să fie o viață de sihastru. Sașa își pusese în gînd să studieze franceza, engleza, economia politică, nu trebuie să se scurgă în van trei ani. Acum, însă, era cuprins de îndoieli. Probabil va fi nevoit să se ocupe și de alte treburi.

— Nici o cosmeticală, totu-i „viu și natural", melița mai departe Boris. Plecăm peste trei zile, așa că mai avem vreme să benchetuim. Dar cu o barbă ca a dumitale nici nu poți scoate capul afară.

— N-am chef să mă bărbieresc aici.

— Ascultă sfatul unui om uns cu toate alifiile. Ești deportat abia de o zi, pe cînd eu am un stagiu de trei

luni. Dacă vei amîna totul pentru cînd vei fi liber, te poți considera un om pierdut. Dacă vrem să rămînem teferi, singura scăpare e să trăim ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Atunci există măcar o șansă să ieșim de aici cu zile.

Odaia scundă avea tapet decolorat, hîrtia lipită pe tavan se bulbucase și se acoperise de pete gălbui, iar în spatele peretelui despărțitor din scînduri se auzea scîncind un copil. Înăuntru mirosea însă a pudră și apă de colonie, erau două fotolii ca în orice frizerie de aiurea, iar meșterii, deși cu cizme, purtau halate albe și expresia de pe fețele lor, atentă și amabilă în același timp, nu se deosebea de a frizerilor moscoviți.

Oglinda tulbure, cu zigzaguri negre, scoase la iveală chipul palid al lui Sașa și barba neagră, cîrlionțată, parcă tăiată drept cu o foarfecă.

— O tăiem de tot?

Părînd a sta în cumpănă, frizerul țăcăni întîi în aer apoi, cu o mișcare hotărîtă, îi reteză barba. Smocurile de păr căzură pe cearșaful de o curățenie aproximativă care-i acoperea umerii. Urmă mașina de tuns, apoi obrajii simțiră atingerea plăcută a clăbucilor de săpun. Sașa își aminti frizeria de pe Arbat, aromele ei, lumina vie, forfota ce domnea înaintea sărbătorilor.

— Au ochii nu mă-nșeală, dumneata ești? își desfăcu brațele a mirare Soloveicik. Ce frumușel și voinicel mi te-ai făcut!

Acum se plimbau din nou pe uliță. Sașa se uita cu îndrăzneală la fete, fetele se uitau la el.

— De ne-ar fi lăsat aici, am fi putut ameliora simțitor rasa locală, oftă Boris. Kanskul geme de surghiuniți, ce mai contau doi în plus.

— Și pe cine lasă aici?

— Vrei să spui „lăsau". Pe cei bolnavi cu mulți copii sau hîrbuiți ca vai de ei... Uite, unul dintre ei vine spre noi, dar, te rog, nu te zgîi la el. E un menșevic, un fost lider de-al lor.

Se apropia un bătrîn cu palton și pălărie, sprijinindu-se într-un baston. Pletele albe și lungi îi cădeau peste guler. Soloveicik îl salută. Bătrînul îi răspunse, dar eva-

ziv, cum saluți un om de care nu-ți prea aduci aminte. În sfîrșt, îl recunoscu, își ridică pălăria și îi zîmbi amabil.

— Se duce să facă act de prezență, îl puse la curent Boris, mîndru de stima ce i-o arătase bătrînul. Trebuie să se prezinte în fiecare zi de cinci și douăzeci și cinci. Cîți ani îi dai?

— Cred că vreo șaizeci.

— Dar șaptezeci și doi nu-ți convine?! Aici poți vedea specimene de tot soiul: menșevici, eseri*, anarhiști, troțkiști, național-deviaționiști de toate culorile. Există și foste celebrități.

Sașa nu-și închipuise vreodată că în Uniunea Sovietică ar mai putea exista încă menșevici și eseri. De troțkiști își mai aducea aminte, ce-i drept. Dar de ăștia? Ce, nu-și dau seama pe ce lume trăiesc? La ce mai trag nădejde? Persistă în concepțiile lor? Ori poate nu mai au nici o concepție?

Au luat masa la cantina trustului „Zagotpușnina", într-un demisol cu tavanul scund și cu măsuțe pătrate; fără fețe de masă. Dincolo de dreptunghiul larg al ferestrei prin care se distribuia mîncarea se vedea bucătăria: o plită cu trei cratițe de aluminiu din care ieșeau aburi și alături o bucătăreasă rumenă la față, cu un polonic în mînă.

— E o cantină, explică Boris, unde sînt serviți doar lucrătorii de la „Zagotpușnina". Dar îi trec cu vederea pe intruși fiindcă au nevoie să facă planul la încasări. Au un punct al lor pentru creșterea animalelor, o mică fermă de porci, iepuri de casă, păsări. Aici vin să-și pună burta la cale mulți deportați. Și dacă vreunul dintre ei îți va spune că eu l-am aranjat aici, poți să-i dai crezare.

Zărindu-l pe Boris, bucătăreasa puse polonicul pe plită, își șterse mîinile de șort și ieși din bucătărie.

— Azi, Boris Savelievici, avem borș, boeuf-stroganoff cu piure, dar dacă puteți aștepta, vă servesc cartofi prăjiți, îi zise ea pe un ton confidențial și adăugă aple-

* socialiști-revoluționari (S.R.) — (n. ed. rom.)

cîndu-se la urechea lui: am o sticluță cu unt topit.

— Bine, atunci cartofi prăjiți, fu de acord cu mărinimie Boris.

— Plecați, Boris Savelievici?

— Plec, răspunse Boris, posomorîndu-se. Tărîțe v-au adus?

— Ne-au adus, patru saci, au promis că mai aduc și mîine. Iar cu socotelile au încurcat-o din nou: gulașul se vinde cu opt copeici mai ieftin. Și nici cu sobarul n-au putut să se înțeleagă, soba nu trage, scoate la fum de mă ustură ochii.

După tonul bucătăresei se vedea că-l consideră om priceput, datorită căruia lucrurile mergeau bine, iar acum, iată, va pleca și se vor isca tot soiul de buclucuri. Și Boris o asculta cu o față pe care se vedea clar că este de aceeași părere. Îi face plăcere să constate cîtă stimă i se arată deși nu mai poate interveni în nici un fel.

— M-am luat cu vorba, iar dumneavoastră vreți să mîncați, se trezi bucătăreasa.

– Pînă la sosirea mea, îi spuse Boris lui Sașa, la cantină lucrau cinci oameni, iar acum au rămas doi: un muncitor la bucătărie și dumneaei, care e și bucătăreasă, și ospătar, și director. De fapt, cantina e o nimica toată. Aș putea să-ți înșir ce am reușit să fac aici în numai două luni. Dar în ziua de azi nu contează. Oameni de neînlocuit la noi nu există: astăzi îs eu, mîine ești tu. Deși, dacă stai să te gîndești, cuvintele astea n-au nici o noimă. Dacă la bibliotecă nu au Pușkin, îl pot lua pe Tolstoi, dar e Tolstoi, nu Pușkin. În locul meu a fost desemnat altul, dar el va fi alt Pușkin.

În cantină intră uitîndu-se temător în jur un omuleț sfrijit. Tînăr, dar adus de spate, îmbrăcat neglijent și nebărbierit, cu cozorocul șepcii spart, haina ponosită trasă peste cămașa murdară, fără nasturi, ghetele îi erau scîlciate. Pantalonii largi, vătuiți, făceau genunchi, iar șnururile i se legănau pe lîngă glezne.

— Noroc, Igor, îl salută Boris. Ia, vino încoace!

Igor se apropie zîmbind timid. Sașa văzu doi ochi albaștri și un gît subțire, alb.

— Scoate-ți șapca din cap, doar ești la ospătărie, îl sfătui Boris.

Igor își smulse șepcuța mototolind-o în mîini, părul blond netuns și nespălat îi stătea vîlvoi.

— Ce se aude? îl întrebă Boris.

— Nimic. Totu-i în regulă, îi răspunse Igor și zîmbi, arătîndu-și dinții cu strungăreață.

— Dacă-i în regulă, e în regulă, dacă-i nimic, atunci e nimic. Ai fost dat iar afară?

— Ba nu! Nu mă lasă să plec în expediție.

Vocea lui melodioasă, de om bine crescut, avea ceva deosebit, Sașa nu știa ce anume. O voce ca a lui ți se întipărea în minte.

— Igor a lucrat într-un birou de inventariere, îl lămuri Boris. O muncă deosebit de ușoară: executa măsurători de clădiri, făcea planuri tehnice, desena și era plătit cu bucata, așa că ar fi putut avea un cîștig frumușel. Dar domnișorul mai e și leneș, aduce schițe pline cu pete de unt. Unt era, Igor? Atunci unge cu el pîinea, nu schițele. Și de ce torni la gogoși că nu ești luat în expediție? O jumătate de echipă rămîne la Kansk, ai fi putut rămîne și tu, dacă te purtai omenește.

Igor zîmbea vinovat, continuînd să-și mototolească șepcuța.

— Ei, s-o lăsăm baltă, făcu Boris, dînd a lehamîte din mînă. Vrei să mănînci? Sigur că vrei! Bani ai? Sigur că n-ai!

— Mîine-poimîine primesc pentru opt schițe.

— Despre astea opt schițe tot aud de două luni, zise Boris și strigă: Maria Dmitrievna, hrănește-l pe Igor, plătesc eu!

Bucătăreasa, încruntată, împinse pe tejghea o farfurie cu borș și o bucată de pîine. Igor își vîrî șepcuța în buzunar, strînse subsuoară bucata de pîine și, ținînd neîndemînatic farfuria cu ambele mîini, se îndreptă spre colțul cel mai îndepărtat al sălii, unde văzuse o măsuță.

— Cine-i tipul? se interesă Sașa.

— Aici e o persoană cunoscută, un ins pitoresc. E poet, fiul unui emigrant alb. La Paris s-a făcut comsomolist înflăcărat, a venit în Uniune și iacătă-l poposind la Kansk.

— Pentru ce?

— Pui întrebări destul de naive. Noi nimicim orice complot chiar din față. Dacă am povestit o anecdotă deplasată, înseamnă că gîndurile mele au o anumită direcție și că mîine, în condiții prielnice, aș putea fi capabil și de acțiuni antisovietice. Dumneata ai scos o gazetă de perete suspectă, mîine vei scoate o revistă clandestină, iar poimîine proclamații. Dacă vrei să știi, s-au purtat cu dumneata omenește, ți-au salvat viața: pentru gazeta de perete ai încasat trei ani, pentru proclamații ai fi fost pus la zid. Igor a crescut la Paris, e fiu de emigranți, cu alte cuvinte, fiu al unui om care a suferit din pricina revoluției, cine știe ce figură îți poate face? Prin urmare, trebuie izolat, și asta chiar spre binele lui.

Igor ședea în colțul lui și mînca de parcă se băteau lupii la gura lui.

Privindu-l, Boris urmă:

— Un om simplu, oriunde s-ar afla, după ce mănîncă, strînge singur masa, rămîne om. Aristocratul, însă e obișnuit să strîngă după el alții și dacă acești alții lipsesc, aristocratul se preface în dobitoc. Monseniorul nu vrea să lucreze, înfulecă resturi de mîncare prin cantine și, fiindcă e neglijent, nimeni nu vrea să-l țină în gazdă. A împrumutat bani de la toată lumea și nu înapoiază nici o datorie. Îți dai seama că printre deportați nu găsești nici un Cresus. Însă chiar deportații l-au stricat, au făcut atîta vîlvă în jurul lui. Ce, e de colo? A venit un poet! Și încă din Paris! Paris! Franța! Cei trei mușchetari! Dumas-tatăl! Dumas-fiul!... Numai de mine se teme: cei care au făcut mare caz de el nu-i dau de mîncare, pe cînd eu îl hrănesc. De aceea e nevoit să înghită cînd îi fac morală, deși în adîncul sufletului mă disprețuiește, socotindu-mă plebeu și bădăran. Acum, că plec spre Angara, fără mine o să crape de foame! Mai interesant e altceva. Aici își așteaptă Dulcineea. Dacă vine, vei avea prilejul să vezi un spectacol cum n-ai văzut și nici n-ai să mai vezi vreodată. Dar, uite-o!

În ospătărie intră o femeie de vreo treizeci de ani. Părea o maiestuoasă zeiță de o uimitoare frumusețe, cu o gură mare, severă, energic conturată. Învălui cu o privire calmă măsuțele din sală, îl salută cu un gest destul de indiferent pe Boris, care îi răspunse înclinînd capul cu

o reținută considerație. Abia acum îl zări pe Igor la măsuța din colț, aplecat deasupra farfuriei.

— O stîrpitură ca el să aibă parte de o asemenea femeie, murmură Boris, necăjit.

— Cine-i?

— A venit din Leningrad, își caută soțul. Și s-a îndrăgostit lulea de această momîie. Stau aici zi de zi, el îi declamă poezii, iar ea îl privește de parcă ar fi portretul lui Dorian Gray.

Femeia îi povestea ceva lui Igor, iar tînărul chicotea, strîngînd fărîmiturile de pe masă și aruncîndu-le în gură Un om prăpădit, agitat, neavînd nimic atrăgător. După aceea femeia se ridică, se duse la fereastra pe unde se dădea mîncarea și bucătăreasa, cu aceeași mină încruntată, îi împinse o farfurie de borș. Igor se ridică brusc cu gîndul s-o ajute, dar se așeză imediat la loc. Cînd femeia se duse din nou să ia pîinea și lingura, el făcu un pas după ea, dar din nou se așeză pe scaun. Acum ea mînca și el îi povestea ceva, iar fața lui părea și tînără și veștedă în același timp. Femeia îl asculta și, în răstimpuri, dădea din cap. Apoi aduse felul doi și puse o jumătate de porție în farfuria în care mîncase borșul, iar cealaltă jumătate i-o oferi lui Igor.

— Asta-i sac fără fund! — exclamă Boris, indignat. E-n stare să înfulece de dimineața pînă seara, să smulgă ultima bucată din gura femeii iubite. Oamenii, chiar în condiții mai grele, tot oameni rămîn. Pe cînd filfizonul ăsta parizian, uite la el ce-a ajuns! Și să nu crezi cumva că-i un copilaș naiv. O, nu! E un impertinent, un cinic și, de fapt, își bate joc de cei pe care îi fură. Un parazit! Se cruță și, cînd te cruți pe tine, nu-i cruți pe ceilalți. Asta mi-o spunea bunicul meu tadic! A venit în Uniunea Sovietică! Își închipuia că face o mare onoare Uniunii Sovietice, dar aici, vezi bine, trebuie să muncești, pe cînd băiatul n-a vrut să muncească și societatea l-a respins, l-a scos din rîndurile ei.

Sașa remarcă zîmbind:

— Ar fi fost mai corect să-l fi respins înapoi, la Paris.

Între timp femeia terminase de mîncat, dăduse farfuria la o parte și acum, cu coatele proptite pe masă și cu bărbia în căușul palmelor, se uita la Igor.

Acesta, zburlit, se lăsă pe speteaza scaunului, puse capul în piept și începu să bolborosească...

Declama cu voce surdă, așa că la urechile lui Sașa nu ajungeau decît cuvinte răzlețe: cruciați, zidurile Ierusalimului, nisipuri galbene, vipia soarelui, domnițe tînjind după cavaleri medievali ce nu se mai întorc niciodată.

— Cum îți place? întrebă șoptit Boris. Cavaleri temerari și domnițe fermecătoare. Ce zici? Să auzi așa ceva la Kansk, în cantina trustului „Zagotpușnina"?!

Părea într-adevăr comic. Și, totuși, era ceva de-a dreptul fascinant în această situație, în fața transportată a lui Igor, în privirea adîncă a acestei frumoase femei.

Sașa își înăbuși iritarea spontană, stîrnită de intoleranța mediului în care fusese crescut. Îi spuse lui Boris:

— Să fim îngăduitori.

2

Stalin sosi la consfătuirea consacrată planului de reconstrucție a Moscovei abia atunci cînd dezbaterile se apropiau de sfîrșit. Știa dinainte ce avea să spună Kaganovici în cuvîntul său de deschidere, citise și referatul lui Bulgarin. Toate opiniile și propunerile privitoare la reconstrucție îi fuseseră aduse la cunoștință și discutate în Biroul Politic, așa că își formase punctul său de vedere. Tocmai punctul acesta era consemnat în Planul general de reconstrucție a Moscovei. Planul general întruchipa punctul său de vedere.

Cînd apăru în prezidiu, toată lumea se ridică în picioare și răsună obișnuitul ropot de aplauze, din ce în ce mai puternic. Stalin ridică mîna în semn de salut și se așeză imediat, obligîndu-i astfel și pe ceilalți să se așeze.

Cineva, la tribună, își încheia cuvîntarea. Prefăcîndu-se că-l ascultă cu atenție, Stalin desena pe hîrtie ruinele vechilor biserici din Ateni, un sătuc situat la vreo zece kilometri de Gori. Aici tatăl lui, cizmarul Djugaș-

vili avea clienți și cînd aducea încălțările reparate, rămînea uneori să lucreze în sat o zi sau două.

Adeseori îl lua și pe micul Iosif. Ieșeau din Gori cînd noaptea se îngîna cu ziua, urmînd malul Tanci, de-a lungul podgoriilor, pînă ajungeau la ruinele vechilor biserici. La Ateni, acest sătuc, erau vreo nouă sau zece biserici și printre ele și cea a mănăstirii Sionului, cu o cupolă, care, potrivit legendei, fusese înălțată aici încă în veacul al șaptelea. Pe fațada bisericii se păstraseră basoreliefurile figurilor istorice din epocă, iar în interiorul ei erau fresce ce reprezentau, la rîndul lor, personaje din istorie.

Monumentele cele mai importante sînt cele arhitecturale: materialul din care sînt făcute rezistă trecerii timpului, ele sînt înălțate la loc deschis și sînt accesibile oamenilor atît în natură, cît și în reproduceri, în fotografii. De importanța sculpturii își dădea seama și Lenin care opta pentru propaganda monumentală. Însă, pentru Lenin, ea nu era decît un mijloc de familiarizare a maselor cu personalități istorice noi, pe cînd adevărata sarcină a propagandei monumentale constă în învesnicirea epocii. Cîte monumente au rămas din cele cincizeci create atunci? Unul? Două?

Monumentul epocii SALE va fi Moscova, oraș pe care EL îl va făuri din nou, căci numai orașele au viață lungă. Arhitectura modestă din anii douăzeci a fost o greșeală. Opunerea ascezei revoluționare luxului aparent al NEP-ului a servit drept paravan arhitecților formaliști care s-au dezis de moștenirea clasică. Or, tocmai moștenirii clasice trebuie să i se acorde rolul principal. Petru a intuit această necesitate și a făurit Petersburgul pe bază de modele clasice, de aceea Leningradul, sub aspect arhitectonic, e un oraș în adevăratul sens al cuvîntului. Dar e un oraș din vremi trecute, fără edificii înalte. Moscova va apărea în fața urmașilor ca un oraș avîntat spre cer. Viitorul ei stil îl vor constitui zgîrîie-norii înconjurați de clădiri cu linii clasice. Primul zgîrîie-nori va fi Palatul Sovietelor. Construirea lui a fost propusă de Kirov încă în douăzeci și doi, la Primul Congres al Sovietelor. Cine își mai amintește acest lucru? *El* va zidi Palatul Sovietelor, îl va zidi ca pe un centru arhitectonic al Moscovei

noi, va trasa magistrale, va construi metroul, va înălța blocuri de locuit și edificii administrative, va dura noi poduri și cheiuri, va zidi hoteluri, biblioteci, teatre, cluburi, va amenaja grădini și parcuri. Și toate împreună vor constitui un falnic monument al epocii SALE.

Gînduri iscate de amintirea vechilor biserici dărăpănate din Ateni.

Atunci însă, în copilărie, aceste sfinte lăcașuri pe jumătate în ruină, îl impresionau prin pustietatea lor care răspundea în ecou oricărui zgomot, prin misterul veacurilor păstrat în zidurile lor.

Acum, șezînd în capătul mesei lungi a prezidiului, desena pe hîrtie contururile lor dreptunghiulare. Nu avea aptitudini pentru desen, dar liniile drepte îi reușeau fără riglă, perfect, mîna nu-i tremura niciodată.

— Are cuvîntul tovarășul Stalin, anunță Kaganovici.

Toată lumea se ridică în picioare, izbucni obișnuita furtună de aplauze.

Stalin ieși la tribună, curmă cu un gest aplauzele și începu cu vocea-i surdă:

— Despre necesitatea reconstruirii Moscovei s-a vorbit aici îndeajuns. Nu vreau să repet cele spuse. Vechea Moscovă de lemn, cu străzile ei strîmte, cu ulicioarele, fundăturile și cotloanele ei, cu casele ei sărăcăcioase zidite haotic și cazărmile mohorîte pentru muncitori, cu mijloacele ei de transport primitive, nu poate satisface nicidecum cerințele oamenilor muncii din capitală.

Făcu o pauză și trase cu urechea la liniștea încordată din sală — nu se auzea nici un freamăt, nici o adiere.

— În anii Puterii Sovietice, urmă Stalin cu voce și mai scăzută, noi am făcut mult pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale oamenilor muncii din Moscova. I-am mutat pe muncitori din subsoluri în locuințe normale, strîmtorîndu-i pe reprezentanții fostelor clase exploatatoare. Au fost edificate numeroase școli în care învață copiii muncitorilor, cluburi și Palate de cultură pentru muncitori. Realizările noastre în acest domeniu sînt remarcabile, ele trezesc o legitimă mîndrie în inimile oamenilor sovietici. Dar datoria noastră e să ne gîndim la viitor. A conduce înseamnă a prevedea. Trebuie să

elaborăm un plan pentru decenii. El se va numi Planul general de reconstrucție a Moscovei.

Coborî de la tribună și măsură cu pași rari avanscena. În sală stăruia aceeași liniște. Stalin reveni la tribună și continuă:

— În procesul realizării acestui plan trebuie să luptăm pe două fronturi: contra tendinței ca Moscova să rămînă un „sat mare" și contra exceselor urbanizării. Nu trebuie să copiem papagalicește modelele din Occident. Moscova este un oraș socialist și asta trebuie să-i determine aspectul. Nu este un oraș în care bogătașii trăiesc în palate iar muncitorii în bordeie, ci, dimpotrivă, un oraș în care tocmai muncitorilor le sînt create cele mai bune și mai moderne comodități.

Prin urmare, cea dintîi sarcină e să facem orașul comod pentru viață. Trebuie să clădim masive locative noi și confortabile, de preferință în zonele cu parcuri. Trebuie să înălțăm de-a lungul rîurilor Moscova și lauza edificii frumoase, ceea ce ne va da un plus de cincizeci de kilometri de străzi bine amenajate. Trebuie să construim case noi pe străzile principale ale orașului, demolînd toate zidurile vechi, să lărgim principalele magistrale pînă la cincizeci-șaptezeci de metri, rezolvînd astfel problemele de transport ale orașului, ceea ce va fi tot în interesul oamenilor muncii.

Stalin făcu din nou o pauză. Știa că spune lucruri cunoscute, dar, totodată, știa că cei care-l ascultă îi sorb fiecare cuvînt ca și cum ar fi o revelație, deoarece EL e cel care le spune.

— Trec la cea de-a doua sarcină, reluă Stalin. A doua sarcină: capitala celui dintîi stat socialist din lume trebuie să fie un oraș frumos. Încă în zorii existenței noastre ca stat, sub conducerea marelui Lenin, a fost întocmit un plan de propagandă monumentală, marele Lenin vroia ca epoca noastră să lase monumente care să dăinuie peste secole. Această poruncă a lui Lenin noi trebuie să o păstrăm cu pietate și s-o dezvoltăm. În acei ani am fost săraci și constrînși să ne mulțumim cu realizări arhitectonice modeste. Din păcate, aceasta a deschis drum larg artei formaliste, iar arta formalistă e inaccesibilă maselor, este pentru noi o artă străină. În prezent sîntem des-

tul de bogați și puternici să folosim, înainte de toate, moștenirea clasică. Desigur, nu trebuie să copiem moștenirea clasică orbește, cum au făcut-o edilii Petersburgului. Trebuie să turnăm în formule clasice un conținut nou, socialist.

Făcu din nou o pauză lungă, apoi continuă:

— Și, în sfîrșit, tovarăși, ultima chestiune: în ce direcție trebuie să se dezvolte Moscova? Prima propunere e să lăsăm Moscova precum este, un fel de muzeu, ca să spunem așa, de oraș memorial, iar Moscova cea nouă s-o construim pe un loc nou. Cu toată stima pentru autorii acestei propuneri, noi n-o putem accepta. Moscova este sensul istoric al Rusiei. Moscova a unit și făurit Rusia, noi nu putem, nu ne încumetăm și nu ne vom încumeta să renunțăm la ea. Cea de-a doua propunere e să lăsăm intact centrul actual al Moscovei, aproximativ în limitele centurii Sadovaia, și să-l înconjurăm cu opt cartiere-satelit, să creăm opt conglomerate locative care vor constitui, de fapt, Moscova cea nouă. Nu e greu să constatăm că aceasta nu e decît o variantă simplificată a primei propuneri. De unde s-au născut cele două propuneri? În primul rînd, din neîncrederea în posibilitățile noastre de a reconstrui Moscova. Desigur, e mai ușor să construiești un oraș nou. Însă noi, bolșevicii, sîntem în măsură să rezolvăm și sarcina cea mai dificilă: reconstruirea Moscovei noastre, lăsarea Moscovei noastre pe vechiul ei loc, păstrarea Moscovei ca centru al țării, ca centru al revoluției mondiale. Și de aceea am decis să dezvoltăm Moscova pe baza schemei sale radial-circulare, așa cum s-a constituit de-a lungul istoriei. Centrul ei arhitectonic va deveni Palatul Sovietelor, încununat cu statuia grandioasă a lui Vladimir Ilici Lenin. De la Palatul Sovietelor vor porni ca niște raze magistralele de bază ale Moscovei, străzi largi și bine amenajate, avînd fiecare clădiri înalte. Moscova se va înălța în sus, spre cer. Moscova avîntată în sus, în consonanță cu edificiile clasice, dar concepute după criteriile socialiste — iată care va fi aspectul ei viitor. Aspectul viitoarei Moscove.

La zece fără un sfert, întorcîndu-se de la Consfătuire, Stalin intră în cabinetul său. Poskriobîșev îl înștiință:

— Iosif Visarionovici, Șumiatki a adus filmul!

— Bine, zise Stalin. Șumiatki poate să plece acasă. Transmite-i lui Kliment Efremovici să vină la vizionare.

Sala de cinema se găsea alături de cabinetul lui Stalin. Era o sală mică, avînd șapte rînduri de cîte opt scaune.

De obicei Stalin viziona filmele împreună cu cineva din Biroul Politic. Cu această ocazie își punea ochelarii și se așeza în ultimul rînd, al șaptelea, ca să nu-l stingherească raza aparatului de proiecție și să nu audă țăcănitul lui neîntrerupt. Cîteodată, deși foarte rar, doar cînd avea oaspeți, Stalin lua loc la mijlocul rîndului al doilea și atunci nu-și punea ochelarii. Cu ochelari pe nas nu se arăta în fața nimănui și niciodată nu era reprezentat așa.

Astăzi, la dorința lui Stalin, fusese adus filmul „Luminile orașului" de Charlie Chaplin. Stalin vedea filmul a treia oară. Chaplin îi plăcea. Îi amintea de tatăl său, singurul om pe care-l iubise. Uneori găsea eroului lui Chaplin o asemănare cu el însuși, căci se considera tot atît de însingurat pe acest pămînt. Dar își alunga imediat asemenea gînduri care nu corespundeau realității. Chaplin îi amintea de tata și numai de el. Bietul Chaplin pornea la drum, întorcea capul și zîmbea neajutorat. Stalin simți cum îi dau lacrimile, își șterse ochii cu batista...

Vorošilov se aplecă spre el.

— Koba, ce-i cu tine?

— Filmul ăsta e despre mine, îi răspunse sec Stalin.

Nu era însă un film despre el, ci despre tatăl lui, amărîtul cizmar Vissarion Djugașvili... Cînd se ducea după cîștig, de obicei la Telavi sau undeva în altă parte, tot așa ca și Chaplin își întorcea din drum capul, îi făcea micului Iosif un semn cu mîna și zîmbea trist, neajutorat.

Locuiau atunci în casa lui Kulumbegașvili, și el cizmar. Casa avea două camere, una era ocupată de familia lui Kulumbegașvili, iar în a doua stăteau ei. În căsuța îmbîcsită cu miros de piele și smoală lucra mai ales Kulumbegașvili. Tatăl lui rămînea arareori. Pleca în Kahetia, bătea drumurile, căci nu se putea împăca de loc cu mama. Mama era o femeie autoritară, gruzină *kartaveli* neaoșă, pe cînd tata se trăgea, pare-se din osetinii de sud

care trăiau în județul Gori. Strămoșii lui se făcuseră gruzini, iar moșul înlocuise în numele său de familie, Djugaev, terminația osetină „ev" cu cea gruzină „șvili".

Mama spăla rufe și deretica la bogătașul văduv Egnatoșvili. La școală se vorbea că el ar fi tatăl adevărat al lui Iosif și că tot el îl dăduse să învețe la seminarul teologic. Că, dacă ar fi fost feciorul lui Djugașvili cizmarul, acela l-ar fi învățat cizmăria în loc să umble brambura prin Gruzia.

Toată lumea, minte, nu poți da crezare nimănui! Micul Iosif știa prea bine că tatăl lui e cizmarul Vissarion Djugașvili, un om blînd și liniștit, cu toate că mama îl bodogănea întruna, reproșîndu-i că sînt săraci din pricina lui, că el i-a stricat viața. Din cauza acestor reproșuri Iosif nu-și iubea mama.

Fără îndoială că mama îi vroia binele, vroia ca el să fie preot, să-și închine viața lui Dumnezeu. Îl ducea și la Egnatoșvili să mănînce mai consistent și mai gustos. El nu vroia să se ducă. Ei sînt bogați, iar el sărac. Îi aduc în ogradă o farfurie cu *harcio*, niște carne de berbec cu mălai, iar ei mănîncă în casă, beau vin și stau la taclale. Atunci cînd se duceau la Egnatoșvili, mama se străduia să-l îmbrace mai bine. Ce rost avea? Unii vor să demonstreze prin îmbrăcăminte cît sînt de bogați, alții caută să-și ascundă sărăcia. El nu se rușina de sărăcia lui. Umblă cu pantaloni zdrențăroși? Și ce dacă? Nu are alții. Ghetele sînt șcîlcîate? N-are altele. La Tbilisi, la seminar, era chiar mîndru de îmbrăcămintea lui zdrențăroasă — așa trebuie să arate un adevărat bărbat! Chiar și astăzi se îmbracă totdeauna ca un simplu soldat.

N-a vrut să asculte de voința mamei. Pe tăta l-a iubit, dar nici voința lui n-a vrut s-o asculte pentru simplul motiv că tata nu avea voință. Mama avea și toți spun că el i-a moștenit caracterul, însă ea și-a irosit voința și caracterul în căutarea pîinii de toate zilele. Tatei, însă, nu-i plăcea să se spetească pentru niște bani de nimic, îi plăcea să cînte, să glumească, să chefuiască cu prietenii. Și în clipele alea era bărbat adevărat, simpatic, vesel și atrăgător. În schimb, cînd rămînea singur cu mama arăta mic, năpăstuit și tăcut. Un om slab din fire!

Apoi a sosit o scrisoare cum că tata a fost omorît într-o încăierare la beție. Iarăși o minciună. Tata a fost un om liniștit, pașnic și nu sărea niciodată la bătaie. Cine și pentru ce ar fi putut să-l ucidă? A murit pur și simplu, atît. Băieții de la școală îl sîciiau pe Iosif: cică tatăl lui n-a știut să se apere. Iosif era sigur, însă, că nu-i adevărat, că totul e o minciună, și nici nu-i învrednicea pe colegi cu vreun răspuns. Zîmbea în colțul gurii și se retrăgea, arătîndu-și disprețul. Îi disprețuia pe colegi, îi disprețuia pe bogați care se făleau cu bogățiile lor, îi disprețuia pe săracii care se rușinau că sînt săraci.

Tata a fost înmormîntat acolo, la Telavi și nimeni nu știe unde anume. Da, el a ținut la tata și tata la el, nu l-a pedepsit și nu l-a mustrat niciodată, îi ciufulea drăgăstos părul și cînta. De la tata a moștenit el simțul muzicii. În corul de la seminar stătea întotdeauna în rîndul de sus, unde erau puși cei mici de statură. Toți îi lăudau vocea, iar dirijorul zicea că are și auz muzical. Muzicalitatea a moștenit-o de la tata și, în general, seamănă cu el. Tata a fost mic de statură, roșcovan, pe cînd mama — înaltă și cu părul negru. Tata era glumeț și îi plăcea să facă haz, pe cînd mama nu știe de glumă și e o femeie ursuză.

Cei din Gori vor să dea orașului numele lui, să-l numească Stalin. Nu trebuie! Mai bine să numească Stalin orașul Țhinvali, capitala Osetiei de sud. Va fi un monument în amintirea tatei și a rudelor lui osetine. Mama se va bucura să știe că el cinstește memoria părintelui său, cizmarul Vissarion Djugașvili. Nu-i o femeie proastă, va înțelege. Fără îndoială, în ochii oamenilor sovietici *el* trebuie să fie un fiu exemplar — mai omenos și, deci, mai apropiat de ei. Dar pentru el copilăria e legată în primul rînd de tata.

Își aminti din nou cum se ducea cu tata la Ateni unde țăranii cultivau vița de vie, striveau poama cu picioarele și turnau în niște poloboace uriașe un vin bun cu numele de „Atenuri".

Serile tata bea cu prietenii vin de Ateni și cînta împreună cu ei cîntece gruzine tînguitoare pe mai multe voci. Cîntau frumos și beau pe îndelete, cum beau gruzinii, pe care vinul îi face veseli și blînzi, nu ca rușii care

după ce se îmbată cu vodcă devin arțăgoși, sar la bătaie și uneori pun chiar mîna pe cuțit. Poporul rus e un popor mare și ca număr, și ca teritoriu — numai cu el se poate înfăptui istoria. Alipirea la Rusia le-a ajutat gruzinilor să se mențină ca nație și de aceea socialismul gruzin a fost o parte a socialismului rus.

Dar rușii se deosebesc de gruzini. La seminar nimeni nu-și bătea joc de mîna lui beteagă — era noblețea de caracter specific gruzină care-i împiedica. Mai tîrziu, însă, oamenii n-au vrut să treacă peste acest beteșug. Nici la Baku, nici la Batumi, nici în Siberia. Au fost brutali și necruțători. El a rezistat atunci înfruntîndu-i și mai brutal. Această brutalitate i-o reproșa și Lenin, dar numai astfel poți conduce o țară: brutalitatea aparatului ține în frîu brutalitatea poporului. Cu mănuși față de popor se poartă numai intelectualii și tot ei sînt pe urmă aruncați la lada de gunoi. Încă atunci, în tinerețe, și-a dat seama că în Rusia democrația nu înseamnă decît dezlănțuire liberă a forțelor brute. Instinctele brutale pot fi strivite numai de o putere autoritară, iar o astfel de putere se numește dictatură. De lucrul acesta nu și-au dat seama menșevicii, care nu cunoșteau poporul. Tocmai de aceea cei mai mulți social-democrați ruși i-au urmat pe bolșevici, iar cei mai mulți social-democrați nerușși i-au susținut pe menșevici. Bolșevismul este un fenomen rusesc, menșevismul e ne-rusesc. Dintre toți gruzinii *marcanți* numai EL singur a înțeles poporul rus și i-a urmat pe bolșevici. Alți gruzini — Noi Jordania, Țereteli, Ciheidze și alții — n-au înțeles poporul rus și i-au urmat pe menșevici. Ce-i drept, atunci EL a fost împotriva naționalizării pămîntului. Nu se știe cine a avut dreptate atunci — EL sau Lenin. Istoria nu dă un răspuns unic la întrebarea: cine a avut dreptate și cine a greșit în trecut? Dreptate are cel care iese învingător. Dar el nu i s-a opus lui Lenin: drumul său a fost cu bolșevicii, cu Rusia, căci numai în Rusia a putut deveni o figură politică. Problema națională l-a preocupat ani în șir și acum știe clar: printre nații ca și printre oameni, iese învingător cel mai tare, printre popoare ca și printre politicieni, există conducători și conduși. În Uniunea Sovietică, unde trăiesc vreo sută de popoare, conducător poate fi doar

un singur popor, cel rus, care constituie mai bine de jumătate din populația țării. Șovinismului rus de mare stat trebuie să i se declare un război necruțător, deoarece acest șovinism atrage după sine naționalismul local. Dar, totodată, nu trebuie uitat nici o clipă că poporul rus este principala forță unificatoare. Pentru poporul rus el trebuie să fie rus, tot așa cum corsicanul Napoleon Bonaparte a fost francez pentru francezi.

Stalin rămase mulțumit de consfătuire. În cadrul ei EL a luat cuvîntul nu doar în calitate de inițiator și organizator al reconstrucției Moscovei. EL a păstrat pentru Rusia orașul acesta, al cărui nume e atît de scump fiecărui rus. Nu acești intelectuali cu fruntea înaltă care stau în sală și-și manifestă grija față de cultura Rusiei, ci EL, a răspuns profundului sentiment de dragoste și de considerație al rușilor față de Moscova. Și de aceea Moscova e orașul SĂU, iar viitoarea Moscovă va fi monumentul SAU. Kirov, un rus, se agită la Leningrad, trîmbițează reconstrucția Leningradului, dar ce este acolo de reconstruit? Leningradul e un oraș gata format, un monolit cu care nu se poate face nimic și nici Kirov n-o să facă nimic.

Și, ca întotdeauna cînd își demonstra sieși unicitatea, simțea cum îl copleșește un sentiment acut de însingurare. Ei se ridică și îl aplaudă, dar nu-l iubesc. Îi știu de frică — de aceea se ridică și bat din palme. Dacă l-ar vedea la pămînt, l-ar călca în picioare cu cea mai mare bucurie și satisfacție. Nu vor, nu se pot împăca ușor cu gîndul că le este superior. Nu acceptă unicitatea sa. Pentru ei el rămîne doar un seminarist care nu și-a isprăvit studiile, un plebeu cu fruntea îngustă. Pînă și „ortacii" lui se tem de întărirea autorității sale, aduc vorba despre conducerea colectivă, despre rolul Comitetului Central, țin în rezervă școala lui Pokrovski care neagă cultul personalității în istorie, vrînd astfel să diminueze în primul rînd rolul SĂU în istoria partidului, în istoria Rusiei.

N-o să le iasă nimic. EL va făuri nu numai istoria cea nouă a Rusiei, dar va elabora și noi criterii de evaluare a evenimentelor istorice. Numai pe această cale poate fi asigurată aprecierea justă a epocii de către generațiile prezente și cele viitoare. Aprecierea epocii SALE.

Cezar și Napoleon n-au devenit împărați din vanitate, ci în virtutea unei necesități istorice. Numai Cezar, cu autoritatea lui personală, i-a putut respinge pe barbari, numai Napoleon-împăratul a putut cuceri Europa. Puterea supremă trebuie să aibă o măreție împărătească, numai în fața unei astfel de puteri se înclină poporul, numai ei i se supune, numai ea este în stare să-i inspire respect și teamă. Știința istorică rusă îl descrie pe Ivan cel Groaznic ca pe un scelerat. În realitate, Ivan cel Groaznic a fost un mare om de stat, el a alipit Rusiei Kazanul, Astrahanul și Siberia, a introdus, primul în istoria Rusiei și, poate, nu numai a Rusiei, monopolul comerțului exterior, a fost primul dintre țarii ruși care a ridicat organizarea statală la rangul de principiu fundamental: totul trebuie subordonat intereselor statului. Boierii se împotriveau constituirii unui stat puternic și centralizat, de aceea greșeala lui Ivan cel Groaznic n-a fost că i-a ucis pe boieri, ci că a ucis puțini, n-a stîrpit din rădăcină cele patru stirpe boierești de viță veche. În această privință anticii erau mai prevăzători, îi nimiceau pe vrăjmași pînă-n spița a treia sau a patra, odată pentru totdeauna, să nu le rămînă nici urma.

Greșit apreciată de știința istorică a fost și *opricina*. Trebuie să se facă deosebire între „opricină" și „opricinik". Opricina a fost garda personală a lui Ivan cel Groaznic, o oștire progresistă, chemată să lupte cu boierii și cu boierimea. Opricinikul, însă, n-a avut decît rolul de executant, printre ei trebuie să fi fost și călăi. Legile privitoare la pedeapsa cu moartea sînt adoptate de parlamentari umaniști, de legiuitori cu o înaltă cultură, în timp ce aducerea la îndeplinire a pedepsei cu moartea revine călăilor.

Petru Întîi a fost un mare cîrmuitor, a plămădit o Rusie nouă. Dar ce scrie despre el Pokrovski? Iată ce scrie: „Petru, numit de istoricii lingușitori cel Mare, și-a claustrat soția la mînăstire ca să se însoare cu Ecaterina, fostă fată în casă la un preot luteran din Estonia. L-a schingiuit cu mîna lui pe propriul său fiu, iar apoi a poruncit ca acesta să fie omorît pe ascuns în cazemata fortăreței Petropavlovsk... A murit de sifilis, molipsind-o

în prealabil și pe a doua soție...“ Doar atît a văzut Pokrovski în Petru!

Și asemenea nerozii sînt debitate de „capul școlii istorice“! Dar faptul că Petru a transformat Rusia, n-a vrut să-l ia în seamă! Iată la ce inepții poți ajunge, iată la ce duce înțelegerea doctrinară a marxismului și negarea rolului personalității în istorie! Cum a putut Lenin să-l considere pe acest primitiv sociolog drept unul dintre cei mai buni istorici și să-i laude *Istoria Rusiei pe scurt* o lucrare lipsită de orice valoare, în care toate personalitățile istorice ale Rusiei sînt arătate ca niște nulități? Cum a putut Lenin să laude așa ceva? Lenin, care înțelegea atît de bine rolul personalității în istorie!

Pokrovski a vrut să se erijeze în postura de păstrător al leninismului, de unic comentator al ideilor lui Lenin. Nu, să avem iertare! Unicul tîlcuitor al ideilor lui Vladimir Ilici Lenin nu poate fi decît succesorul său, continuatorul operei sale, acela care l-a urmat la cîrma țării. Succesorul și continuatorul lui este Stalin! Stalin se află la cîrma țării. Prin urmare, nimeni altul decît Stalin nu poate fi tîlcuitor al patrimoniului leninist, inclusiv în domeniul istoriei. Căci EL FĂUREȘTE această istorie. Însă tovarășul Pokrovski, în decurs de zece ani, n-a suflat nici un cuvînt despre *aportul* tovarășului Stalin la elaborarea științelor sociale. N-a înțeles, oare, tovarășul Pokrovski că a conduce statul înseamnă a elabora teoria statului? A înțeles. Dar n-a vrut să-l considere pe tovarășul Stalin nici om de știință și nici teoretician.

Școala „istorică“ antimarxistă a lui Pokrovski trebuie făcută praf! Autoritatea lui Lenin trebuie să servească intereselor partidului, atît celor de astăzi, cît și celor ce se vor ivi mîine. Și este necesar ca autoritatea lui Lenin să treacă drept moștenire succesorului său. Stalin este un Lenin al zilelor noastre. Iar cînd Stalin va muri, succesorul său va fi un Stalin al zilelor lui. Numai în acest mod se poate făuri continuitatea indestructibilă a puterii de stat, trăinicia și statornicia ei în decursul veacurilor. Știința istorică trebuie să confirme că Stalin este adevăratul succesor al lui Lenin, că un alt succesor n-a putut să existe, că aceia care revendică

patrimoniul leninist sînt niște jalnici impostori, niște aventurieri și șarlatani politici. Știința istorică trebuie să confirme că Stalin a stat întotdeauna alături de Lenin. Nu Zinoviev care, în emigrație, n-a fost decît secretarul lui Lenin, și nu Kamenev, care i-a fost acolo doar un simplu referent, ci EL, care, prin activitatea sa practică în Rusia, a făurit partidul. De aceea se și numește „partidul lui Lenin și Stalin". Toate divergențele mărunte dintre Stalin și Lenin trebuie să fie date uitării, aruncate din istorie odată pentru totdeauna. În Istorie se cuvine să fie lăsat numai ceea ce face ca Stalin să fie un Lenin al zilelor noastre. Sarcina sa de căpetenie este făurirea unui puternic stat socialist. În scopul acesta e nevoie de o putere de stat indestructibilă. Conducătorul acestei puteri este Stalin, deci el a pus împreună cu Lenin bazele ei, împreună cu Lenin a condus Revoluția din Octombrie. John Read descrie istoria revoluției din octombrie sub un alt aspect. Prin urmare de acest John Read noi nu avem nevoie.

Va fi oare aceasta o falsificare a istoriei? Nu, nu va fi. Revoluția din Octombrie a fost înfăptuită de partid, nu de emigranții care au stat la Paris, Zürich și Londra. Au făcut bătături la limbă de atîtea discuții și dispute, s-au obișnuit să pălăvrăgească și să țină mitinguri pe terasele cafenelelor pariziene, în timp ce revoluționarii din Rusia erau obligați să tacă ori să vorbească în șoaptă. Dar ei, acești lucrători de partid modești și obișnuiți, ei au ridicat masele la luptă în momentul crucial, le-au ridicat la revoluție și după aceea și la apărarea revoluției. El este reprezentântul *acestor* cadre de partid și de aceea rolul LOR în istoria lui Octombrie este și rolul LUI. Acesta este rolul adevărat al maselor și al personalității în istorie. Războiul civil nu l-au cîștigat specialiștii militari, care nu făceau decît să pună bețe-n roate, războiul civil l-au cîștigat zecile de mii de comuniști, lucrătorii de partid profesioniști, activiștii care au organizat armate și divizii, regimente și detașamente. El este reprezentantul acestor cadre și de aceea rolul LOR în războiul civil este și rolul LUI, iar rolul LUI este rolul partidului.

Iată, numai așa, pe baza acestor principii trebuie creată istoria și, în primul rînd, istoria partidului. Așa-zisa conducere colectivă este un mit. În istoria omenirii n-a existat nici o „conducere colectivă". Senatul roman? Și cu ce s-a încheiat? Cu Cezar. Triumviratul francez? Cu Napoleon. Da, istoria omenirii este o istorie a luptei între clase. Dar interesele clasei le exprimă *Conducătorul*. De aceea istoria omenirii este istoria conducătorilor și cîrmuitorilor ei. Și în asta nu e nici un idealism. Spiritul epocii este determinat de acela care făurește această epocă. Epoca lui Petru a fost una dintre cele mai strălucitoare în istoria Rusiei, ea oglindește puternica lui personalitate. Cîrmuirea lui Alexandru al III-lea este cea mai obscură pagină din istorie și corespunde pe de-a-ntregul nimicniciei lui.

3

Dimineața Boris s-a dus să se înțeleagă cu vreun căruțaș. Sașa s-a apucat să scrie acasă: „Dragă mamă..."

Sentința i-a fost adusă la cunoștință chiar în camera în care i se lua interogatoriul. Un funcționar îi citi decizia Consfătuirii speciale. Articolul 58 punctul 10, deportare administrativă în Siberia de răsărit, trei ani, luîndu-se în calcul și detenția preventivă.

— Semnează!

Sașa reciti hîrtia. Poate că era scris și de ce fusese condamnat la trei ani? Nu, nu scria nimic. De fapt, nici nu era o sentință, ci un extras dintr-o listă în care, cine știe? era al cincilea, al douăzeci și cincilea ori al trei sute douăzeci și cincilea. Sașa semnă. Sentința i-a fost comunicată dimineața, apoi a avut o întrevedere cu mama, seara a fost urcat în tren.

În ajun a venit gardianul, i-a întins o bucățică de hîrtie și un creion:

— Scrie pe cine vrei să vezi.

Sașa scrise numele mamei și al tatei... Să ceară, poate, s-o vadă și pe Varia? Ar putea să scrie: Varia Ivanova, logodnică. Pe logodnica lui sînt obligați s-o cheme. Dar de ce tocmai pe Varia? O iubește? Îl iubește?

Şi totuşi, pe ea ar vrea s-o vadă: „A preeriei parfumată floare / Cu rîs zglobiu de flaut fermecat...“ Vocea ei plăcută îi lipsea. Dar Saşa nu trecu numele Variei. Dacă ea nu vrea să-l vadă, nu-l aşteaptă, nu-i duce dorul? Gardianul îl conduse într-o odăiţă strîmtă şi plecă, încuind uşa. Saşa şedea la masă şi se gîndea ce îngrozită va fi mama văzîndu-l cu barbă, cît de speriată va fi străbătînd coridorul puşcăriei. Se auzi scrîşnetul cheii în broască, apăru faţa gardianului, apoi Saşa zări chipul mamei, părul ei cărunt. Gardianul se aşeză de-a curmezişul cu spatele lat împiedicîndu-i să se apropie unul de altul. Îi arătă mamei un scaun la celălalt capăt al mesei. Mama, mărunţică, sură, se grăbi spre locul indicat, cu privirea în jos neîndrăznind să se uite la Saşa. Şi abia după ce se aşeză, se uită la el şi nu-şi mai desprinse privirea. Buzele îi tremurau şi capul i se clătina mărunt.

Saşa, cu inima sfîşiată de durere, o privea zîmbind. Îmbătrînise, sărăcuţa, ca vai de ea, arăta atîta de nenorocită şi atîta durere era în ochii ei. Venise cu un pardesiu ponosit, pe care îl numea „gabardina“ mea, ceea ce-i aminti lui Saşa că afară e primăvară, iar ultima dată o văzuse pe mama în ianuarie.

Jumătatea de jos a geamului era vopsită în alb, iar prin cea de sus răzbătea un soare primăvăratec. Razele lui cădeau în colţul în care, împasibil, aştepta gardianul.

— Am vrut să mă bărbieresc şi n-am avut timp, n-a fost nici frizerul azi, explică Saşa cu o voce veselă.

Ea îl privi tăcută, buzele îi tremurau şi capul — nu putea să-şi stăpînească tremurul şi se ţinea din răsputeri să nu izbucnească în plîns.

— Frizerul de aici e un nepriceput, îţi smulge părul, nimeni nu vrea să se bărbierească la el. Şi, poate, barba nici nu-mi şade rău, ce zici? S-o las?

Ea tăcea, scutura scurt din cap şi nu-şi lua ochii de la el.

— Cum o mai duc ceilalţi? Sănătoşi, teferi?

Se gîndea la prietenii lui — n-au păţit nimic?

Ea îi înţelese întrebarea:

— Totu-i bine, toţi sînt sănătoşi.

Dar gîndul că la toţi e bine numai la Saşa e rău i se păru insuportabil. O podidiră lacrimile şi îşi ascunse faţa în palme.

— Încetează, trebuie să-ţi spun ceva.

Ea-şi scoase batista, îşi şterse lacrimile.

— Voi face recurs, cazul meu e o nimica toată, e-n legătură cu institutul...

Gardianul îl întrerupse:

— Se interzice!

Dar mama nu se sperie, cum se speria de obicei cînd avea de înfruntat o putere oficială. Pe chipul ei apăru expresia de îndărătnicie pe care o cunoştea atît de bine, ea se încordă şi-l ascultă pînă la capăt. Şi această îndrăzneală o observa Saşa la mama sa pentru prima dată.

— Plec la Novosibirsk, totul va fi în regulă.

Nu vroia să spună Siberia, spuse Novosibirsk.

— Cum ajung îţi trimit o telegramă şi pe urmă o scrisoare. Îmi voi găsi de lucru, aşa că de bani n-o să am nevoie.

— Ţi-am trimis o sută cincizeci de ruble.

— De ce atît de mult?

— Şi mîncare, şi cizme.

— De cizme îmi pare bine, dar mîncare puteai să n-aduci.

— Ciorapi groşi şi fular. Îşi ridică ochii: Cît ţi-au dat?

— Un fleac — trei ani. Trei ani deportare liberă. T'ata a mai venit la Moscova?

— A fost în ianuarie. Acum n-am avut cum să-l chem, m-au sunat doar aseară. Cum o duci cu sănătatea?

— Excelent! N-am fost bolnav de nimic, mîncarea e potrivită, parcă am fi la odihnă.

Făcea haz, vroia s-o îmbărbăteze, dar ea vedea ce eforturi face, inima i se strîngea de durere, zîmbea chinuit la glumele lui, căutînd la rîndul ei să-i insufle curaj, să ştie că nu va fi uitat, că va avea grijă de el.

— Vera a fost atît de necăjită că n-ai chemat-o la vorbitor, m-a însoţit pînă la poartă, dar n-au lăsat-o înăuntru. Nici pe Polina n-au lăsat-o.

La mătuşi nu se gîndise.

Încurcînd cuvintele pregătite cu cele ce-i roiau acum prin minte, ea spuse:

— Să te cruți, toate au să treacă, nu-ți face griji din pricina mea, mi-am găsit de lucru.

— Unde?

— La spălătorie, recepționeră la rufe. E foarte aproape, pe bulevardul Zubovski, m-am și învoit.

— Să răscolești rufe murdare?!

— M-am învoit deja. Și pentru cînd plec la tine.

— Ce să faci la mine?

— Am să vin.

— Bine, o să ne mai scriem, îi spuse împăciuitor. De la institut a venit cineva?

— Unul mititel, sașiu...

Runocikin! Deci, băieții n-au pățit nimic.

— Și ce ți-a spus?

— Mi-a povestit despre directorul adjunct.

Krivoruciko! E închis, așadar. Diakov nu l-a mințit.

— De la el se trage, zise Sașa.

Gardianul se ridică în picioare.

— Întrevederea s-a încheiat.

— De la el se trage totul, repetă Sașa. Transmite-i lui Mark.

Ea dădu din cap în semn că a înțeles: Sașa a fost arestat din cauza directorului adjunct, lucrul ăsta trebuia să-l transmită lui Mark. O va face, deși știe că e inutil. Totul e inutil. Fie și așa, numai mai rău să nu fie. Trei ani vor trece, se vor termina și ei.

— Și mai transmite-i: n-am făcut nici o depoziție.

Gardianul deschise ușa:

— Ieși, cetățeano!

Sașa se ridică, își cuprinse mama în brațe și își lipi fața de umărul ei.

— Uite, vezi, îi mîngîie el părul cărunt și moale, totul e-n regulă și tu plîngi.

— Ieși odată, cetățeano!

E interzis să te îmbrățișezi, chiar să te apropii, dar toți se apropie, cum fac și ei, se îmbrățișează, se sărută.

— Hai, hai, făcu gardianul și o împinse pe mama spre ușă. Vi s-a spus doar să ieșiți!

Saşa îi scrise mamei că o duce bine, e sănătos, voinic şi nu are nevoie de pachete. Adresa lui este satul Boguciani, regiunea Kansk, post-restant.

Boris se întoarse supărat foc — nimeni nu vrea să meargă, zic că drumul e tare anevoios, cer o groază de bani. Însă comenduirea ştie una şi bună: mort-copt, să fii la destinaţie. Iar parălele pe care le dă abia ajung pentru o jumătate de drum. Masa au luat-o din nou la cantina „Zagotpuşnina". În colţ, la o măsuţă goală, şedea adus de spate Igor.

— Contele stă la post, remarcă Boris. Aşteaptă să vin eu şi Dulcineea lui. Dulcineea ca să-i asculte versurile, eu ca să-l cinstesc cu o masă. Dar o să-şi pună pofta-n cui, acum sînt şi eu şomer.

De astă dată bucătăreasa nu ieşi în întîmpinarea lui Soloveicik. Împingea cu zgomot cratiţele, trîntea cu năduf farfuriile de aluminiu.

— L-aţi învăţat cu năravi, Boris Savelievici. De dimineaţă stă aici, mi-e şi ruşine de lume, doar aici nu-i biserică să aştepţi pomană.

— Las' că vorbesc eu cu el.

Boris nu mai era şef, dar bucătăreasa, ca şi ieri, îi puse în borş o lingură de smîntînă în plus.

— Are şi ea dreptate, zise Boris. Cerşetorii nu sînt lăsaţi să intre în ospătărie.

— Dacă-i flămînd, îi luă apărarea Saşa.

— Uite ce-i, Saşa, ripostă furios Soloveicik. Eu le-am aranjat deportaţilor să mănînce aici. Acum plec şi puţin îmi pasă. Dar pentru cei care rămîn e o chestiune de viaţă şi de moarte. O să se pomenească daţi afară din cantină. I-am prevenit nu o dată: veniţi pe la două, cînd termină slujbaşii de mîncat, nu faceţi gălăgie, nu plictisiţi pe nimeni cu prezenţa voastră, staţi frumos, cuminte, civilizat. Vorbă să fie! Tipul îşi face apariţia de dimineaţă, lîncezeşte aici toată ziulica, strînge resturile de la mese, declamă versuri, cu toate că versurile pot fi de tot soiul, cum de tot soiul sînt şi amatorii de versuri, după cum ştii prea bine . . . Cred că mă-nţelegi!

— La Paris oamenii se adună prin cafenele, pun țara la cale, povestesc de una, de alta. Igor s-a obișnuit cu stilul ăsta de viață.

— Și eu am fost obișnuit, i-o tăie Boris, cu closet, cu baie, telefon, restaurant. După cum vezi, m-am dezobișnuit.

— Să-l hrănim pentru ultima oară, propuse Sașa. Hai, că plătesc eu. Cheamă-l, te rog.

Boris ridică din umeri, se încruntă și îl chemă pe Igor, făcîndu-i semn cu mîna.

Igor, parcă atîta aștepta. Se foi pe scaun, se ridică neîndemînatic și, cu un zîmbet, se apropie de ei.

— Ia spune, ai primit bani pentru desen?

— Mi s-a promis pe mîine-poimîine.

— Și doamna unde ți-e?

— Valeria Andreevna a plecat la Leningrad.

— Definitiv?

— Da, definitiv.

— „Ne-am întîlnit în vis, și-n vis ne despărțim", îngăimă Boris. Bine, ia loc.

Igor se așeză cu un gest repezit, își puse pe masă șapca mototolită, apoi, luîndu-și seama, o mută pe genunchi.

Boris arătă cu capul spre Sașa.

— Mîine, noi doi...

Igor se ridică puțin și îl salută pe Sașa. Sașa îi zîmbi.

— Uite, ce-i, reluă Boris, mîine noi doi vom fi trimiși pe Angara. Am aranjat: tu și ceilalți tovarăși veți fi lăsați aici ca și pînă acum. Dar ar trebui să înțelegi: aici nu-i o cafenea de pe Montmartre.

— Înțeleg, bîigui Igor, aplecînd și mai tare capul spre masă.

— Aici e o cantină specială pentru lucrătorii întreprinderii. Mănînci și-ți vezi de drum. N-ai parale, nu-ți arăți nasul pe-aici. Așa e regula. Iar tu n-o respecți. Că n-o să te lase pe tine să mai mănînci aici, nu-i mare pagubă. Mai rău e că din cauza ta n-or să mai fie lăsați ceilalți, tovarășii tăi de exil. Ai priceput?

— De priceput am priceput, dar eu nu sînt exilat, se grăbi să răspundă Igor.

— Dar atunci cine și ce ești, mă rog? îl întrebă Boris zeflemitor.

— Eu n-am fost judecat. M-au chemat și mi-au spus să plec la Kansk, să locuiesc acolo.

— La comenduire te prezinți?

— Mă prezint.

— Pașaport ai?

— N-am avut niciodată pașaport sovietic.

— Ai dreptul să pleci de aici?

— Nu.

— Vasăzică ești din aceeași gașcă. Iar acum hai cu mine.

Boris și Igor se apropiară de fereastra bucătăriei și se înapoiară curînd, Igor cu o farfurie de borș, Boris cu lingura și o bucată de pîine.

— Mănîncă! îi ordonă Boris. Și nu te grăbi că nu-ți fură nimeni borșul.

Igor se apucă să îmbuce tăcut, gîrbovit deasupra farfuriei.

— Parcă ești pictor, ai putea face portrete.

Igor puse lingura pe masă și își șterse gura cu mîna.

— Nu vor, spun că fotografiile seamănă mai mult și-s și mai ieftine.

— Ai putea picta peisaje, stărui Boris. Aici așa ceva ar avea căutare, ai putea să le vinzi la club, în ajun de sărbători. Trebuie să-ți pui capul la contribuție și să nu te crezi aristocrat.

— Păi, nu mă cred, șopti Igor.

— Ba, minți! Te crezi. Iar pe mine mă consideri plebeu.

Igor clătină din cap.

— Nu, nu plebeu.

— Dar ce?

Igor își lăsă capul în piept, lingura îi înremeni în aer.

— Vă consider bădăran. Și se gîrbovi și mai mult asupra farfuriei.

Sașa nu-și putu stăpîni zîmbetul.

Boris se albi:

— Nu-i o noutate pentru mine. Bădăran, mitocan, plebeu e același lucru. În Rusia. Nu știu cum e la Paris.

Dar întrucît plebeii, adică, pardon, bădăranii sînt obligați să-i hrănească pe domnii nobili, îți las șapte ruble. Boris scoase din buzunar și-i numără șapte ruble — pentru zece mese. Banii îi las la bucătărie altminteri ai să-i înfuleci într-o singură zi. Uite, după ce mănînci aceste zece mese, ori găsești un alt bădăran, ceea ce-i exclus, ori te pui pe muncă, ceea ce-i îndoielnic, ori crăpi de foame, ceea ce îmi pare mult mai probabil.

Zicînd acestea, se apropie de fereastră, îi spuse cîteva cuvinte bucătăresei și îi întinse banii. Femeia făcu o mutră nemulțumită și aruncă banii în farfuria ce-i servea drept casă.

Sașa se ridică de la masă. Igor îi urmă exemplul. Șapca îi căzu și el se aplecă s-o ridice.

Sașa îi întinse mîna.

— La revedere, sper să te descurci pînă la urmă.

— Am să încerc să fac ceva, răspunse Igor amărît.

— Cu bine! îi spuse Boris sec, dînd din cap.

Dimineața trase în fața casei căruțașul — într-un cojocel zdrențuit, o șapcă îmblănită slinoasă și cizme moi jerpelite. Pe fața lui smochinită creșteau în loc de barbă smocuri de păr roșu, țepos, iar ochii priveau în jur cu neîncredere și teamă: nu cumva ceruse prea mult pentru un asemenea drum?

Sașa și Boris își urcară calabalîcul în căruță, iar gazda le aduse o legătură cu de-ale gurii. Apoi rămase nemișcată în prag, petrecîndu-i cu privirea pînă-i pierdu din ochi.

Mergînd în urma căruței, Boris zise cu tristețe:

— Orice s-ar spune, a făcut multe pentru mine.

Lîngă comenduire îi așteptau tovarășii de drum: Volodea Kvaciadze, un gruzin înalt și chipeș, cu o pufoaică nouă, neagră, primită cu o lună înainte de a ieși din lagăr unde ispășise o pedeapsă de cinci ani; Ivașkin, un tipograf în vîrstă, din Minsk; Karțev, fost activist de comsomol la Moscova, adus la Kansk din penitenciarul politic de la Verhneuralsk, unde făcuse zece zile greva foamei.

Boris bătu la ghișeu și anunță că a sosit căruța și că au sosit și ei, Soloveicik și Pankratov.

— Așteptați!

Ghișeul se închise cu zgomot.

Volodea Kvaciadze se ținea semeț, stătea încruntat și nu scotea o vorbă. Karțev nu deschidea nici el gura, ședea pe o bancă epuizat, cu ochii închiși, chinuit și nu reacționa în nici un fel la cele din jur.

— Drumul e anevoios și căruțașul m-a jecmănit de o sută de ruble, zise Boris. Bani de drum ni s-au dat numai cincizeci de ruble, restul va trebui să-i plătim din buzunarul nostru.

— Nici prin gînd nu-mi trece! se răsti Volodea. N-au decît să plătească.

— Ne dau cît se cuvine, explică Boris. Vara, bineînțeles, se poate ajunge mai ușor.

— Pot pleca și la vară, nu mă grăbesc deloc, răspunse Volodea. Și, oricum, vorbim degeaba. Sînt lefter.

— Nici eu n-am bani, zise încet Karțev, fără să-și ridice pleoapele.

— Nici eu, adăugă cu glas vinovat Ivașkin.

Ghișeul se deschise.

— Ivașkin! . . . Semnează!

Ivașkin, dezorientat, întoarse capul. Kvaciadze îl îmbrînci și-și vîrî capul la ghișeu.

— Ne dați cîte zece ruble de căciulă și căruțașul cere o sută.

— Vă dăm cît se cuvine.

Boris se aplecă spre ghișeu:

— Nu toți au bani, ce ne facem?

— Treaba voastră ce faceți, fu răspunsul.

— Ba e și treaba voastră, răcni Volodea. Voi trebuie să vă gîndiți la asta! adăugă izbind cu pumnul în ghișeu.

— De ce răcnești?

— Cheamă-l pe șef!

Ivașkin îl trase de mînecă:

— Nu faceți scandal, băieți!

Volodea îl fulgeră cu o privire disprețuitoare. Apăru un militar rotofei, cu două dreptunghiuri la petlițe.

— Cine are pretenții?

— Nu putem și nu sîntem obligați să plătim transportul, zise peste umăr Volodea Kvaciadze.

— Atunci mergeți pe jos.

— Dar bagajele? Le duceți dumneavoastră?

— Cum îți permiți să vorbești cu mine pe tonul ăsta?

— Cu oricine... Vă întreb: cine va duce lucrurile?

— Norma banilor de drum e stabilită de Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne, îi explică șeful, străduindu-se să-și păstreze calmul.

— Atunci să călătorească dumnealui, comisarul poporului, cu atîția bani.

— Nu cumva ți s-a făcut dor de lagăr?

Volodea se așează pe vine lîngă perete:

— Trimiteți-mă!

— Te vom trimite!

— Poftim!

— Escorta!

Apărură doi soldați, îl ridicară pe Kvaciadze și îi legară mîinile la spate.

— Oricît l-ați lega, bani tot n-o să aibă, remarcă Sașa.

— Ți s-a făcut și ție de lagăr? se răți șeful, roșu ca sfecla de enervare.

— Nici eu n-o să am bani, urmă Sașa, liniștit.

Șeful îi întoarse spatele și ordonă:

— Trageți căruța în curte.

Kvaciadze fu dus înăuntru.

Ivașkin tuși:

— O să dăm de dracu', măi băieți!

Karțev stătea cu ochii în pămînt.

Ghișeul se deschise:

— Soloveicik!

Boris se apropie.

— Plătește-i căruțașului banii dumitale de drum, restul îl va plăti împuternicitul din Bogucianî. Și transmite-i acest plic. Sînt documentele pentru toți. Ieșiți!

Deportații ieșiră din comenduire. Pe poartă apăru căruța însoțită de doi soldați călare, cu armele la umăr. În căruță zăcea legat Volodea Kvaciadze. Ochii lui negri scăpărau înverșunați, ca la un cal nărăvaș.

4

Băieții stăteau în picioare, lîngă zidul de cărămidă; în centru, pe bănci, stăteau învățătorii și profesorii, iar jos, pe pămînt, fetele, îmbrăcate în rochiile cele mai frumoase, vesele și pătrunse de solemnitatea momentului. Au absolvit clasa a zecea, au terminat școala, își iau rămas bun de la ea. Numai Varia nu venise să se fotografieze.

Să nu vină într-o asemenea zi! Nina se sufoca de indignare. Să nu-și ia rămas bun de la clasă, de la colegii cu care a învățat zece ani în șir, să nu-și dorească nici măcar o fotografie ca amintire. Să nu se gîndească la situația în care o pune pe ea, sora ei, în fața colectivului pedagogic.

Acum cîteva zile s-a apropiat de Nina profesorul de matematică și i-a lăudat-o pe Varia că-i o „domnișoară înzestrată". Cuvîntul domnișoară i-a sunat neplăcut la ureche. Într-adevăr, în înfățișarea Variei apăruse ceva în mod ostentativ demodat: își pieptăna părul cu cărare la mijloc, dar nu-l strîngea în coc la ceafă, ci îl lăsa să-i acopere urechile, cum purtau femeile în vechile portrete. Și prinsese și obiceiul de a se uita dintr-o parte, peste umăr la tot ce era în jurul ei.

Pentru Nina cuvîntul „domnișoară" era străin de societatea noastră și de aceea jignitor. Se aștepta ca întîlnirea cu profesorul de matematică să nu fie dintre cele mai plăcute, însă profesorul se arătase binevoitor, cea de chimie și profesorul de fizică vorbeau și ei despre Varia în termeni elogioși. Profesorul de matematică aproba tot ce spuneau ceilalți doi. Varia poate să nu se teamă de concurs. Nimeni nu se îndoiește că va intra cu succes la institut.

Nina răspundea evaziv: Varia pictează bine, lucrează excelent la desen tehnic și atunci cînd omul are mai multe aptitudini nu știe la ce să se oprească... Nu putea să le spună adevărul: că nu-i dă ascultare, trăiește după capul ei și face ce vrea.

Varia fumează. La întrebarea de unde făcuse rost de țigări atît de scumpe, „Herțegovina flor", un pachet în-

gust, cu zece țigări, i-a răspuns sec: „Am cumpărat". Iar cînd a întrebat-o de ce vine atît de tîrziu acasă, pe unde întîrzie, a răspuns la fel de sec: „La cunoscuți". N-a mai intrat în amănunte: cu ce bani a cumpărat țigările și cine sînt acei cunoscuți la care stă pînă dimineața. Cînd Nina a întrebat-o de unde avea plăci de patefon străine, a privit-o obraznic, printre gene: „Păi, lucrez pentru spionajul japonez, nu știai?"

A spus-o pe un ton sfidător, de parcă ar fi căutat ceartă anume. Nina s-a stăpînit să nu izbucnească și a zîmbit ca după o glumă.

— Cred că printre spioni sînt mai prețuiți oamenii cu studii superioare. Privește în jur, Variușa, în ce epocă trăim. Fiecare are posibilitatea să-și dezvolte capacitățile, doar asta contează în primul rînd. La ce bun să-ți irosești anii, cînd toți învață...

— Nu mă interesează, pricepi?

— Dar ce te interesează? strigă Nina. Să stai la poartă, prin ganguri?

Nu-și dădea nici ea seama ce-o apucase să vorbească despre ganguri, înțelegea foarte bine că nu mai e vorba despre prietenii din curte ai Variei. Își reproșa că o luase gura pe dinainte.

Ce vrea Varia? Să fie desenatoare? Dactilografă? Să plece în Siberia, la Sașa? E în stare de orice surpriză, chiar și cea mai neașteptată.

La gară, cînd Varia l-a văzut pe Sașa sub escortă, a avut un acces de isterie, a plîns cu hohote, nu vroia să asculte nimic. În tramvai lumea întorcea capul spre ea: o fetișcană în haină de lutru, împrumutată de la vreo doamnă, plîngea cu fața îngropată în batistă.

Acasă Nina a convins-o să nu se ducă la Sofia Alexandrovna. Spre surprinderea ei, Varia a ascultat-o și s-a culcat pe pat. Tremura din tot corpul. Nina a învelit-o cu plapuma. Va dormi, se va calma, totul va trece. Varia a dormit toată seara și toată noaptea, fără să audă cînd a venit Zoia să-și ia amărîtul de pisoi și cînd a plecat Nina la școală. Nina era îngrijorată, s-a întors mai devreme, dar n-a mai găsit-o pe Varia acasă.

Varia veni tîrziu, îi spuse că a fost la Sofia Alexandrovna. Ca și în ajun, se cuibări în pat învelită cu pla-

puma și a doua zi și-o petrecu din nou la Sofia Alexandrovna. Cîteva zile mai tîrziu Nina îi făcu și ea o vizită. Mama lui Saşa o primi destul de rece, fără cordialitatea de altădată, ca și cum Nina ar fi fost de vină că Saşa fusese deportat, iar ceilalți se plimbă liberi. Cel puțin așa i se păru. Varia ședea pe o canapea, cu nasul în carte și la intrarea Ninei abia catadicsi să ridice ochii. Dialogul nu se lega. Sofia Alexandrovna îi răspundea monosilabic, iar în pauze se auzea foșnetul paginilor întoarse de Varia. Te pomenești că și ea crede că l-a trădat pe Saşa, că n-a făcut nimic ca să-l salveze.

Creadă ce-or vrea. Nina n-o vizita înainte pe Sofia Alexandrovna, n-o s-o viziteze nici de acum încolo. Și nici n-are de gînd să se justifice în fața Variei. Nu se știe vinovată cu nimic și, deci, n-are ce să explice.

După această vizită rămase, însă, cu un sentiment neplăcut, ca și cum ar fi fost dată afară. Se simțise străină, iar Varia se purta ca unul de-al casei. Iată de unde vine neîncrederea ei, de acolo se trage totul. Cu ce-i împuie capul Sofia Alexandrovna? Doar face parte din *tabăra adversă*, așa cum și Saşa face parte din *tabăra adversă*. Pare absurd, dar asta-i realitatea. Nina îl știe pe Saşa de pe băncile școlii, dar prietenia emoționantă dintre doi colegi nu este suficientă pentru a merita încrederea politică. Copilăria rămîne copilărie, iar viața, viață. Ce s-a ales din grupul lor? Saşa — deportat. Max a plecat în Extremul Orient. Probabil că acolo se va însura, va deveni tată de familie. Șarok lucrează la procuratură și asta e absurd. Iura Șarok, stăpîn peste destinul oamenilor, procuror. Cuvînt sinonim pentru Nina cu devotamentul cavaleresc față de revoluție. Iar Saşa Pankratov — contrarevoluționar deportat!

Și, totuși, istoria își are logica ei, dură și neînduplecată. Dacă apreciezi comunistul numai după calitățile lui personale, partidul se va transforma într-o masă amorfă de intelectuali găunoși și sentimentali.

Așadar, cine rămîne? Vadim Marasevici? Cînd se întîlnesc în Arbat, o salută ca de obicei, amabil. Publică în ziare și reviste, huzurește ca toată familia lui, deși au acceptat Puterea Sovietică abia în al șaptesprezecelea ei an de existență.

Varia stătea desculță pe prichiciul ferestrei într-un sarafan scurt și decoltat și spăla geamurile. Picături de apă cenușii i se scurgeau pe brațe, se prelingeau pe sticlă, se adunau în mici băltoace pe pervaz.

— De ce n-ai venit să te fotografiezi?

— Am uitat. Iar cînd mi-am adus aminte era tîrziu.

— Slavă domnului că nu uiți alte treburi.

Varia azvîrli cîrpa în lighean și sări jos de pe geam.

— Nu m-am fotografiat, zise ea, trăgînd sertarele de la masă și scoțînd de acolo un teanc de fotografii, nu m-am fotografiat pentru că, uite aici, clasa a șasea, a șaptea, a noua! Poftim și clasa a zecea, m-am fotografiat azi toamnă. Nu m-am prea schimbat în șase luni, poți să te convingi și tu.

Nina, fără să se uite la fotografii, o anunță rece:

— Peste două zile plec la un seminar. Hotărăște ce ai de gînd să faci. Pot să te ajut numai dacă te pregătești să intri la institut. Altminteri va trebui să-ți porți singură de grijă.

— Cred că n-ai motive să te enervezi, o liniști Varia. Îmi caut serviciu.

Varia încă mai era zguduită de emoțiile trăite pe peron la vederea lui Saşa. Privise îngrozită cum e dus sub escortă. Îi văzuse fața palidă, îmbătrînită, acoperită cu o barbă deasă. Cum alergau pe lîngă el, nepăsători, călătorii, cu o singură grijă, să urce mai repede în vagon, să-și găsească un loc cît mai bun. Nici nu se uitau măcar la omul dus sub escortă tinerii comandanți, voioși și rumeni la față, care plecau spre Extremul Orient. Erau ferm convinși că-n lumea asta totul e orînduit cum nu se poate mai bine.

Și mai dureros o izbise, însă, *docilitatea* și resemnarea cu care mergea Saşa, tîrîndu-și *singur* geamantanul, ducîndu-se în exil *fără împotrivire*.

De ce nu s-a luat la bătaie, de ce n-a opus rezistență, de ce n-a fost dus legat la mîini și picioare? Dacă s-ar fi bătut și s-ar fi împotrivit, dacă ar fi strigat și ar fi protestat, dacă l-ar fi tîrît cu forța, cu mîinile și picioarele legate, atunci n-ar fi fost de-ajuns să-l escorteze doi soldați, ci un pluton întreg și n-ar fi fost urcat într-un

vagon obișnuit, ci în unul cu gratii de oțel. Iar oamenii n-ar mai fi trecut pe lîngă el nepăsători. Și acești Maxîmi și Serafimi, care arătau ca scoși din cutie în uniformele lor nou-nouțe, poate că n-ar fi fost nici ei atît de încrezuți și de mulțumiți și de supuși.

Sașa s-a dat bătut.

Cînd îi ducea pachete la Butîrka i se părea că aceste ziduri înalte, groase și de nepătruns au fost înălțate anume pentru Sașa, că oamenii aceia înarmați se tem de el. Nu, nu se tem deloc, el nu prezintă pentru ei nici un pericol. Dimpotrivă, se teme el de ei. De aceea mergea atît de supus între cei doi tineri soldați pe care i-ar fi putut trînti la pămînt cu o singură mînă. Dar n-a putut.

De Sofia Alexandrovna îi era milă, se ducea și acum la ea în fiecare zi, îi împărtășea toate noutățile, încerca să-i alunge gîndurile triste. Cînd Sofia Alexandrovna s-a angajat la spălătorie, se duse ea la prăvălie să-i ridice alimentele pe cartelă.

Sofia Alexandrovna îl lăuda pe Sașa, spunea că-i băiat cinstit, curajos, neînfricat. Varia n-o contrazicea, dar în sinea ei nu-l considera curajos. Dacă s-a lăsat umilit într-un *asemenea hal,* e la fel cu toți ceilalți. Și așa a fost întotdeauna, a executat fără crîcnire tot ce i s-a poruncit. Acum, i s-a poruncit să plece în exil și a plecat în exil. Și-a tîrît, docil, geamantanul pe peron.

Sofia Alexandrovna hotărî să închirieze camera lui Sașa, Varia o ajută să facă ordine și curățenie pentru noua locatară. În dulap erau patinele lui Sașa; marca „Hagen", prinse pe niște ghete vechi cu șireturi lungi înnodate în mai multe locuri, unde se rupseseră. Sofia Alexandrovna luă patinele și ochii i se umplură de lacrimi — își aduse aminte de copilăria lui Sașa.

Variei patinele îi reînviară în minte mirosul geros al patinoarului, petele de lumină difuză de pe gheață, orchestra din pavilion, ceaiul fierbinte de la bufet și îmbulzeala de la garderobă. Și ghetele ei aveau noduri legate tot atît de neîndemînatic. Nodurile groase o împiedicau să tragă șireturile prin găuri și se căznea mult pînă le lega. Varia își mai aminti cum fusese cu Sașa la restaurantul „Arbatski podval'cik" și cum ea l-a invitat la patinoar. Atunci i se păruse că totul se terminase cu bine,

că Saşa a ieşit învingător. Erau veseli, dansau tango, rumba, orchestra cînta „Mister Brown" şi „Doi ochi negri", „Ei lămîi, voi lămîioare", „Ce vis frumos — o doamne, cu mine tu erai...". Şi Saşa luase apărarea unei fete necunoscute, dăduse dovadă de curaj. Atunci, la restaurant, i-a apărut într-o aureolă de erou.

Există o casă uriaşă, fără soare, fără aer, din subsolurile căreia răbufneşte o duhoare de varză stricată şi de cartofi putreziţi. Locuinţe comune, aglomerate, cu bîrfe şi scandaluri. Scări mirosind a pisici. Cozi la pîine, la zahăr sau margarină. Cartele pe care nu poţi căpăta alimente. Bărbaţi cultivaţi cu pantaloni peticiţi. Femei cultivate cu bluze jerpelite. Şi nu departe de această casă, pe Arbat, colţ cu Smolenskaia, se află magazinul „Torgsin" unde găseşti tot ce-ţi poftеşte inima, numai să ai aur sau valută. Alături, pe Plotnikov, este un magazin special unde găseşti, de asemenea, tot. Şi tot pe Arbat e restaurantul „Arbatski podvalcik" unde poţi comanda tot ce doreşti dacă ai punga garnisită. E ceva urît şi nedrept!

Cînd era într-a şasea Varia frecventa un cerc dramatic pe care îl conducea o fostă actriţă, Elena Pavlovna. Activiştii au învinuit-o că pune în scenă piese de Ostrovski şi de Griboedov şi nu acordă atenţie pieselor agitatorice ale dramaturgilor sovietici. Şi, cu toate că Elena Pavlovna avea în grija ei o fiică bolnavă, a trebuit să plece. Varia era revoltată de cruzimea celor care lipsiseră un om bătrîn de ultima bucată de pîine. Au trecut trei ani de atunci, cercul dramatic lîncezea şi nu s-a putut găsi un conducător artistic pentru un salariu atît de mizerabil. Din activitatea cercului n-a rămas decît amintirea. Şi nimeni n-a fost tras la răspundere, pentru asta. Varia fugea de la adunările şcolare: acolo totul era stabilit dinainte şi se simţea umilită să ridice mîna ca un automat. Şi Ninka le mai şi ia apărarea. Ninka e o proastă, are răspunsuri pregătite la orice întrebare. Întrebările sînt diferite, dar răspunsurile sînt croite toate după acelaşi calapod.

Varia îşi găsise sprijin printre băieţii şi fetele din curte, care, ca şi ea, nu ştiau cum să-şi omoare timpul. Fumatul era interzis, de aceea băieţii fumau. Să te ru-

jezi era urît, de aceea fetele se rujau, se pudrau, purtau păr lung, ciorapi subțiri cu ajur, baticuri viu colorate. Acum nici acest fel de a-și petrece timpul n-o mai interesa. Ceea ce simțise atunci, la gară, o îndemna pe Varia să-și caute independența în altă parte. Cu atît mai mult cu cît în curte apăruse o bandă nouă.

Într-o zi, mergînd pe Arbat, Varia se întîlni față-n față cu Vika Marasevici, însoțită de un bărbat elegant, de vreo patruzeci de ani. Bărbatul nu-i plăcu din capul locului.

Înainte Vika n-o băga în seamă pe Varia, dar de data asta se opri și o chiar îmbrățișă. Vika mirosea amețitor a parfum scump.

— Vitali, prietenul meu — Varia, colega mea de școală, făcu ea prezentările.

Varia sesiză această mică inexactitate: între ele era o diferență de cinci clase...

— Uite ce fete frumoase avem în Arbat! Ce zici, Vitalik?

Vitalik își ridică sprîncenele caraghioase, își desfăcu mîinile ca și cum ar fi vrut să spună că nu poate contesta o evidență.

— Parcă ai intrat în pămînt. Nu-mi telefonezi, nu intri să mă vezi!

Varia nu vorbise niciodată cu Vika la telefon și nici n-o vizitase vreodată acasă.

— Ce mai face Nina?

— Ce să facă, lucrează.

— Nina e sora Variei, îl lămuri Vika pe însoțitorul ei. Ascultă, sună-mă! O să te sun și eu.

Vika își scoase din poșetă carnețelul, îl răsfoi și citi numărul lor de telefon.

— Nu s-a schimbat?

— Nu.

— Ei bine, să nu mai dispari.

Două zile mai tîrziu Vika o sună și o invită la ea acasă. Varia se duse. Probabil că Vika abia se sculase, căci era în halat, ciorapii, lenjeria de mătase și rochia zăceau aruncate pe fotoliu. Se vedea că aceste găteli sînt

un fleac pentru ea. Vika îi arătă toaletele ei: fuste, taioare, impermeabile, pantofi — vreo șase sau șapte perechi. Deschise și o cutie de lemn, cu cheiță, care se afla pe o măsuță cu oglindă triplă printre borcănele și flaconașe. Înăuntru erau cercei, mărgele, broșe. Nu-și dădea aere, îi arăta, pur și simplu, ce-i acum la modă, ce se poartă peste hotare. Răsfoia reviste străine: de pe paginile lor îți aruncau priviri languroase femei superbe, înfășurate în blănuri, cu ciorapi de culoarea pielii și cu pantofi de lac.

S-au așezat apoi la o măsuță, alături de dormeză, au băut cafea cu lichior „Benedictin" din niște pahărele minuscule, au fumat țigări subțiri și lungi, cu carton aurit.

Da, era o cu totul altă lume! Unii stau la coadă, își iau alimentele pe cartelă, iar aici se bea cafea, se fumează țigări fine, se admiră modéle de rochii.

— Nina știe că ești la mine?

— Nu.

— I-ai spus că ne-am întîlnit?

— Sînt obligată să-i spun chiar totul?

— Foarte bine ai făcut, o lăudă Vika. Pe sora ta o stimez, am fost colege de clasă nouă ani, dar are o mentalitate de bărbat, îi e indiferent tot ceea ce interesează o femeie. Pe mine mă disprețuiește, știu. Nina e o pedantă. N-o acuz, îi admir aspirațiile, este activistă și e bine, e chiar foarte bine! Dar nu toți pot fi ca ea.

— Nina ar vrea ca toată lumea să trăiască după capul ei, zise Varia.

— Ție cine îți place? o întrebă Vika punînd patefonul. Malekov? „Spuneți-i, fetelor, amicei voastre...". Cît se poate, la urma urmelor?

Îl puse pe Vertinski, apoi pe Leșcenko. „Tot colindînd prin Baltica cea rece, o lume-ntreagă am plictisit..."

— Vitali are niște plăci grozave. Ne vom duce într-o zi la el și le asculți.

Pe Varia o pufni rîsul.

— La el?!

— Ai ceva împotrivă?

— O, știu că omul se trage din maimuță, dar de ce să ne ducem la el?

— Îl subapreciezi, Varia. Vitali e un ins de mare influență.

— N-are decît să-și exercite influența asupra altora.

— Nu mai ai de gînd să intri la Institutul de teatru?

— Anul ăsta n-am de gînd să intru la nici un institut. Mă angajez.

— Unde?

— Undeva, desenatoare.

— Varia! exclamă Vika. Vitali îți aranjează cît ai clipi. Are prieteni în toată Moscova. Uite, chiar acum îi dau telefon. Trase spre ea telefonul cu șnur lung și formă un număr.

— Alo! Vika sînt.

Din receptor se auzea muzică de jazz.

— Închide patefonul! îi porunci Vika. La mine e Varia, continuă, colega mea de școală, de pe Arbat... Mulțumesc! îi făcu Variei un semn. Îți transmite salutări...

— Mersi!

— Ascultă, fata vrea să se angajeze desenatoare tehnică... La școală au lucrat desen tehnic pentru construcții. Desenează foarte bine. Ce? Dar cine-i la tine?... Nu, nu mă interesează... Și unde-l găsești? (Era vorba, se vede despre un om cu care trebuia să se întîlnească) Nu! Ne înțelegem pentru poimîine, sîmbătă. Erik va fi atunci cu siguranță aici și ne vom duce la „Metropol"... O întreb imediat... Varia, ești liberă poimîine?

— Da.

— E liberă. Și va fi și Erik. Îți spun eu că vă fi. Altfel, nu vin nici eu, nici Varia. Trebuie să fie și el neapărat, ai grijă!

Vika închise receptorul.

— Va veni încă un tip, Erik. Lucrează la utilarea uzinelor pentru Magnitogorsk. Se uită la Varia: Vino la mine poimîine, pe la șase. Vom pleca de aici. Mai stăm la taifas. Îți aranjăm treburile și pe urmă ne mai și distrăm.

Zîmbi și îi ciufuli Variei părul.

— Pot să te duc la Pavel Mihailovici să te coafeze.

Pavel Mihailovici era un coafor vestit. Frizeria lui, lîngă „Praga", se numea „Paul". Așa îi spuneau clientele pe vremuri: „Domnu' Paul". Numindu-l cu patronimicul Vika sublinie că îl cunoaște de aproape.

5

Ce va îmbrăca mîine, cu ce se va duce la „Metropol"? Varia se și vedea alături de Vika — o fetișcană cu o bluză veche. Tot ce are e demodat și urît. Dar ciorapii? Dar pantofii? Scotocea prin dulap, se îmbrăca, se dezbrăca. Numai rochia cea veche bleumarin îi stătea binișor. „Va trebui să împrumut iar de la Zoia «buldogii» ei cu tocuri înalte, n-am ce face".

Vika purta o rochie brodată cu mărgeluțe, cu poala ridicată în față ceva mai sus de genunchi și în spate cu o mică trenă, mai jos de pulpe. Rochia i se mula strîns pe corp, conturîndu-i pieptul și talia. O blondă înaltă, atrăgătoare, cu tenul îngrijit și ochi mari, cenușii. Își scoase rochia rămînînd într-un furou roz-pal. Ședea la oglindă aranjîndu-și pieptănătura fără să pară grăbită deși întîlnirea era fixată pentru ora șapte și era aproape opt. Suna mereu telefonul. Vorbea ceva cu Vitali, niște tratative complicate. El nu-l putea găsi pe Erik, iar Vika îi răspundea că se simte bine și acasă.

— Ar fi bine să vii și tu, dar trebuie să stai lîngă telefon.

Vika, în neglijeu, se tot învîrtea în fața oglinzii.

— Lenka Budeaghina vine pe la voi?

— N-a mai fost de la Anul Nou.

— Pe la Iurka se duce?

— Nu știu, n-am văzut. Pe Iurka nu-l pot suferi. E un copoi! Vika se răsuci pe scaunul ei moale uitîndu-se intrigată la Varia — în casa lor nimeni nu se exprima astfel. Vika, fratele ei, tata, *cercul* lor de cunoscuți acceptaseră realitatea ca pe ceva dat, niște inevitabile condiții de existență. Forma acestei acceptări era cît se poate de simplă: o comportare calmă și respectabilă, nici un fel de expresii echivoce, anecdote ori aluzii — se știa prea bine la ce pot duce.

— Varia, bagă-ți bine în cap! O să-ți fac cunoștință cu oameni a căror situație le impune niște obligații. Va trebui să-ți controlezi cuvintele.

— Dar ce-am spus, mă rog?

Vica n-ar fi vrut să repete cuvîntul „copoi", dar totuși îl pronunță.

— Epitetele tale sînt cam de mahala.

Varia se supără.

— Eu acolo am crescut.

— Nu m-ai înțeles. N-am spus că sînt vulgare, nici prin gînd nu mi-a trecut. Dar e bine să ocolim anumite lucruri și anumite cuvinte. Iura se ocupă ~~de~~ treburile lui, iar noi două n-avem de unde ști ce face el.

Varia tăcea. De unde să știe? Doar ce auzea de la cei cu care stătea pe la cozi și în fața închisorii. Însă Vika are dreptate: va face cunoștință cu o lume nouă, necunoscută și trebuie să fie mai rezervată.

— Pur și simplu Șarok îmi displace. Are o privire scîrboasă.

Vika o îmbrățișă.

— Ești o fată deșteaptă. „Viața e scurtă" sînt cuvinte banale, dar conțin un grăunte de adevăr. Restul nu ne privește. Nu-i așa?

La venirea Variei locuința Vikăi era cufundată în tăcere. Pe la nouă, însă, casa prinse viață, se auziră glasuri, zgomot de pași pe coridor, uși trîntite. Vika nici nu luă în seamă aceste zgomote: aici fiecare trăia după capul lui, nimeni nu se vîra în sufletul celuilalt, nici Vadim nu intră nici măcar o dată la soră-sa. Și Varia se gîndi la locuința lor comună, la odaia în care trăia împreună cu Nina, sub controlul ei sîcîitor, insuportabil.

La zece Vitali le sună, rugîndu-le ca într-un sfert de oră să coboare la ieșire.

Vika își aranjă fără grabă părul, se rujă din nou și își puse rochia brodată cu mărgeluțe.

Erik era un brunet înalt și bine făcut, cu părul pomădat, pieptănat lins pe spate. După îmbrăcăminte și după felul în care cădea pe el se vedea că-i bătrîn. Ieși din mașină și deschise portiera pentru Vika și pentru Varia cu maniere de prinț care invită două păstorițe în

caleaşcă. Se aşează apoi la volan şi tot drumul nu scoase nici o vorbă. Ajunşi la „Metropol", coborî şi le ajută să iasă din maşină.

Rîndul celor care doreau să intre în restaurant se dădu la o parte, portarul în uniformă cu fireturi deschise larg uşa în faţa lor, apăru ca din pămînt ospătarul şef în costum negru şi găsi neîntîrziat în sala înţesată de lume o măsuţă liberă. Chelnerul aduse imediat tacîmurile. Cu portarul, garderobierul, ospătarul şef vorbea Vitali, dar era limpede că zelul tuturor se datorează prezenţei lui Erik. Vitalik însuşi făcea mai mult exces de zel decît toţi ceilalţi la un loc. Ca un obişnuit al localului Vitali parcursese rapid meniul, îi sfătui ce să comande, iar chelnerul luă notă într-un carnetel.

Vika era transfigurată. Coada de la intrarea în restaurant, portarul, garderobierul, sala aglomerată, atenţia ospătarului-şef, serviabilitatea chelnerului gata să le satisfacă orice dorinţă — toate acestea păreau să n-o intereseze cîtuşi de puţin. Scurta ei trecere prin sală fu o adevărată procesiune triumfală. Privirile care o sorbeau din ochi erau o mărturie neîndoielnică a frumuseţii sale, întărind impresia pe care vroia s-o facă asupra lui Erik. Se uita drept înainte, nu dorea să vadă nici un cunoscut care, mai ştii? ar fi putut s-o compromită cu vreun gest familiar. Astăzi, hotăra singură cu cine avea chef să se întreţină.

Aşezîndu-se la măsuţă şi învăluind sala cu o privire aparent indiferentă, care nu lăsa, de fapt, să-i scape nimic, dădu din cap salutînd o blondă subţirică, însoţitoarea unui japonez mic şi îndesat, cu ochelari negri.

— O recunoşti pe Noemi?

Ca şi atunci, pe Arbat, se comporta faţă de Varia ca şi cum i-ar fi prietenă apropiată. Varia habar n-avea cine-i acea Noemi. Auzise, ce-i drept, cum Vika se înţelesese la telefon, acum o oră, să se întîlnească la „Metropol".

Apoi Vika le arătă o chinezoaică drăgălaşă:

— Uitaţi-vă, şi Sibilla e aici!

Urmărindu-l pe chelner, care aranja tacîmurile, Vitalik le explică lui Erik şi Variei, că Sibila Cen, fiica ministrului afacerilor externe al Chinei, cunoscută ba-

lerină, își începe de mîine turneul la Moscova, apoi la Leningrad și pe urmă va pleca în Europa și în Statele Unite. Le mai arătă și alți cîțiva artiști. Cei mai mulți vor veni peste o jumătate de oră, cînd se termină spectacolele. De la unsprezece începe să cînte tea-jazz-ul lui Utiasov, dar sub conducerea altcuiva căci maestrul nu cîntă prin restaurante.

Multe fete erau însoțite de străini. Varia știa că ei le dăruiesc tot felul de găteli, le plimbă cu automobilul, cu unele chiar se însoară și le iau cu ei în străinătate. Pe Varia străinii n-o interesau, însă restaurantul, cu havuz și muzică, cu celebrități la mese — oare nu la asta visase vrînd să se smulgă din cenușia viață „la comun"?

Fețele de masă și șervețelele apretate, strălucirea policandrelor, argintăria, cristalurile... „Metropol", „Savoy", „Național", „Grand-Hotel"... Cu toate că era moscovită get-beget, abia după nume știa despre aceste localuri. Acum a venit și rîndul ei. Fată cu mintea ageră și spirit de observație, crescută într-o curte din Arbat, nu scăpa nimic din ce se întîmpla în jur: nici cum o furau din ochi bărbații, nici privirile pe care i le aruncau, parcă în treacăt, femeile. N-o iau în serios văzînd-o prost îmbrăcată. Nu-i nimic, o vor privi cu alți ochi cînd va veni aici cu o toaletă mai șic decît a multora dintre ele. Varia nu se întrebă pe ce cale își va procura toaletele acelea. În tot cazul, nu se va vinde unor străini, doar nu-i o prostituată. Și nu toate fetele de aici sînt stricate.

Uite, la o măsuță în apropiede e un grup — au o singură sticlă pe masă pentru toți, se vede că n-au bani pentru mai mult, dar au venit să danseze. Își va găsi și ea o „companie".

Se vorbea despre vinuri. Vitali recomanda „Château-Yquem" dar Vika ceru „Barzak", un vin despre care Varia nici nu auzise vreodată. Erik preferă un păhărel de vodcă și caviar. Zîmbetul jovial îi era lipit pe figură, vorbea rusește destul de bine, deși cu un ușor accent, uneori se încrunta să-și amintească un cuvînt mai potrivit. Tatăl său, suedez, proprietar al unei cunoscute firme de telefoane, instala în uzinele noastre niște sisteme speciale de telecomunicații, iar Erik, fiind inginer, reprezenta aici firma tatălui. Maică-sa născută în Rusia,

în ținutul Balticii, îl învățase limba rusă. Chiar și tatăl vorbea rușește: firma lor instalase primele telefoane în Rusia încă înainte de Revoluție. Varia remarcă zîmbind că un scandinav ar trebui să fie blond cu ochi albaștri. Pe un ton serios Erik o lămuri că bunica lui pe linie maternă a fost o prințesă gruzină care s-a măritat cu un baron de pe meleagurile baltice, general în armata rusească. Îi spuse și numele, cunoscut parcă din cuvintele încrucișate pe care Varia le dezlega cu plăcere. În clasa ei avea descendenți ai unor vechi familii nobile, băieți andri și fetișcane din Sivțev, Vrajek, din Gagarinski, Starokoniujennîi și din alte străduțe ale Arbatului. Însă arborele genealogic al lui Erik era adînc nu numai în timp, ci și răspîndit în spațiu. Era sinuos și complicat ca istoria însăși, care face țăndări neamurile străvechi și le împrăștie în lumea largă.

— Să nu întoarceți capul imediat, le șopti Vika aplecîndu-se ușor peste masă: în spatele vostru, în dreapta, a doua masă, stau doi — un italian și o fată...

Pe rînd și ca din întîmplare se uitară toți la masa indicată. Lîngă italian ședea o fată înaltă, subțirică — doi ochi enormi și un ten foarte alb, parcă era marțiană.

— Nina Șeremeteva, șopti Vika.

— E într-adevăr Șeremeteva? înălță din sprîncene Erik. Sesizînd interesul lui Erik față de contesă, Vika îl temperă:

— Da, însă nu dintre cei de vază, ci dintr-o ramură scăpătată.

— A fost măritată cu un fotoreporter, apoi cu un actor, pe urmă actorul s-a întors la nevastă. Sînt curios cum se va sfîrși aventura cu italianul, adăugă Vitali.

Deși Vika singură provocase toate aceste destăinuiri, acum, cînd erau făcute, găsi de cuviință să se arate discretă, plină de tact:

— Parcă nu știți cîte bîrfe circulă despre o femeie drăguță.

Lumina păli și reflectoarele smulseră din penumbră havuzul. Se auzi orchestra. Pe Varia o fixa un tînăr scund, cu o față de heruvim — un oval prelung, frunte înaltă, păr castaniu frumos pieptănat, un nas drept și scurt, doi ochi albaștri, blînzi și surîzători. Costumul,

cămașa, cravata, pantofii arătau impecabil, chiar exagerat de îngrijit: nici o cută, nici un fir de praf, o figură desprinsă dintr-o ilustrată de Paști. Varia hotărî că-i un actor. Numai un actor putea fi atît de frumos și elegant. Dansa simplu, fără fițe și scălîmbăieli, modern. În schimb Vitali dansa după moda veche. Variei îi era rușine să danseze cu un cavaler atît de bătrîn. Heruvimul îi zîmbi — nu era un zîmbet obraznic, ci unul camaraderesc, de parcă ar fi vrut să-i spună: nu-i rău dacă dansăm la „Metropol". Se vedea că nu-i străin, ci de-ai noștri, băiat de treabă, deși un pic fante și obișnuit al restaurantelor.

Muzica tăcu, toți se îndreptară spre mese, Heruvimul trecu pe lîngă Varia și zîmbi din nou, o conduse pe parteneră la masa ei, mulțumi și porni spre masa lui, nu departe de Varia, lîngă havuz. Nu era clar cîți oameni și cine anume stăteau cu el la masă fiindcă se apropiau mereu cunoscuți, ședeau puțin, plecau, veneau alții. Heruvimul și singura fată de la masă, o dolofană simpatică, foarte pistruiată, dintre cele care-ți fac inima să rîdă, nu scăpau nici un dans. Dolofana dansa cu cei de la masa lor, pe cînd Heruvimul invita fete de la celelalte mese. Cînd orchestra atacă o rumbă, el apăru lîngă masa Variei și o invită la dans, cerînd permisiunea celorlalți. Variei i se păru o formalitate de salon — numai ea putea decide dacă dansează ori ba. Se ridică și se îndreptă spre ring urmată de heruvim. El dansa rumba ca și foxtrotul: un pas și o glisadă, un pas și o glisadă. Varia dansa ușor și cu parteneri nepricepuți, darmite cu un dansator de soi.

— Te cunosc, spuse el și zîmbi. Avea dinți albi, imaculați, dar cînd zîmbea se vedea că unul dinte e cam strîmb.

O manieră de a face cunoștință destul de primitivă — pui întrebări care sugerează și răspunsul. Varia făcu o grimasă ușoară: dacă știi, cu atît mai bine.

— Pe prietena dumitale o cheamă Vika.

Varia se strîmbă din nou — pe Vika o cunoaște, probabil, toată lumea de aici.

— Dumneata stai în Arbat, urmă el zîmbind și arătîndu-și din nou dintele strîmb care îl făcea și mai simpatic. Avea o voce frumoasă.

— Dacă știi că Vika locuiește în Arbat, nu e greu să ghicești.

— O altă prietenă de-a dumitale se numește Zoia. Heruvimul surîse triumfător: din jocul ăsta el ieșise cîștigător.

Varia se dădu puțin înapoi și îl privi drept în față. Deci nu e o șmecherie primitivă, nu se joacă. Unde o fi văzut-o cu Zoia?

— De unde o cunoști?

Zîmbetul lui enigmatic vroia să spună că știe multe, dar n-are de gînd să le dezvăluie pe toate odată. Acum e rîndul ei.

— Mie îmi zice Liuba. Dumitale?

— Varia.

— Îmi dai voie să te invit la dansul următor?

— Cu plăcere.

Se înapoie la masa lor în același timp cu Vika și cu Erik. Vitali era la masă, nu dansase.

— Hai, Varia, să ieșim un pic, o chemă Vika.

Femeile se rujau, se pudrau, se pieptănau — toaleta arăta a salon de cosmetică. O femeie își cosea un nasture. Ac și ață avea femeia de serviciu, care dădea și șervețele în schimbul cîtorva copeici.

— Se poate, Varia? o întrebă Vika. Ai venit cu noi și dansezi cu oricine? Nu-ți dai seama?

— Dar Vitali a fost de acord.

— El a fost de acord să fii invitată, iar datoria ta era să refuzi. În ce situație mă pui, ce părere o să-și facă Erik? Toți bărbații vor da buzna la masa noastră: a apărut o fetișcană care nu refuză pe nimeni.

— Și dacă nu vreau să dansez cu Vitalik?

— Atunci n-ai decît să vii cu cei cu care vrei să dansezi. Dar de vreme ce ai venit cu noi, dansează cu Vitali și cu Erik, cu cei care sînt cunoștințele noastre. Dar să dansezi cu primul venit?

— Dacă vrei să știi, nu e „primul venit", te cunoaște.

— Da, mă cunoaște. Știe cum mă cheamă. Și eu îl cunosc. Îl cheamă „Liubocika"! Aici e cunoscut ca un cal breaz. Vika își strînse buzele a dispreț — e desenator la un atelier de proiectări.

Iată, deci, de unde o cunoaşte pe Zoia! Zoia lucrează şi ea într-un atelier de proiectări. Acolo a văzut-o, cînd a intrat pe la Zoia. Şi-a amintit. Şi ea care îl crezuse actor. Ei şi! Cu atît mai bine! Şi ea vrea să se facă desenatoare.

— E un gigolo care dansează pe la restaurante, continuă Vika. Îl tapează pe un biliardist, bea şi mănîncă pe banii lui. Dacă îţi place, du-te data viitoare cu el, dansează cu el şi cu prietenii lui, dar astăzi fii atît de bună şi nu mă pune într-o situaţie idioată!

Se înapoiară la masă. Erik şi Vitali se ridicară să le ajute să se aşeze.

Liuba şedea la masa lui, dar nu cu spatele la Varia, cum fusese înainte, ci cu faţa şi, cînd începu muzica, o privi întrebător. Varia clătină uşor din cap şi tînărul se îndreptă spre altă masă. Vika se duse pe ring cu Erik. Varia îi spuse lui Vitali că nu are chef de dans.

Seara era iremediabil pierdută, Vitali o privea supărat pe Vika: el procedase cinstit aducîndu-l pe Erik, dar cu ce se alesese în schimb? Vorbea transparent despre egoişti care profită de cumsecădenia oamenilor pentru a-şi rezolva interesele. Vika se prefăcea că nu înţelege aluzia, iar pe Varia, Vitali o lăsa oricum rece.

Au ieşit din restaurant pe la trei noaptea. Vitalik îi invită la el să asculte nişte plăci, dar Vika declară că-i obosită şi-i tîrziu.

— Tu ce spui? ceru părerea Variei.

— Ar trebui să fiu de mult acasă.

Erik anunţă că el e şofer şi e gata să îndeplinească orice comandă. Vitali nu urcă în maşină. Locuieşte aproape, pe strada Gorki, va merge foarte bine şi pe jos.

Mulţumiri pentru această atît de plăcută seară!

Vika îşi flutură ironic mîna. Pînă la urmă, rămăsese mulţumită de Varia. Pe una ca ea te poţi bizui — nu-i uşuratică şi nici proastă. O fată cinstită şi inimoasă, lumina inocenţei ei se va răsfrînge şi asupra Vikăi, exact de o asemenea tovărăşie avea nevoie. Şi apoi, ele două alcătuiesc un cuplu clasic: una blondă, alta brunetă, amîndouă frumoase, de aceeaşi statură. Ar trebui s-o mai îmbrace, să-i aranjeze părul, s-o deprindă cu maniere elegante.

Cu Erik se înțelesese să se vadă a doua zi, la „Național". Va veni și Varia și încă un prieten, un arhitect cunoscut care a primit de curînd un premiu la un concurs. Erik acceptă bucuros, auzise și el despre acest arhitect.

Se pregătea oare și Vika să se mărite cu vreun străin și să plece cu el, cum visau multe dintre clientele de la „Metropol?" Nu se gîndise încă. Era crescută într-o atmosferă de neacceptare a *celor din jur*. Din copilărie se uita chioriș la mitocanul care se mutase dincolo de perete, în camera lor, care își impunea rînduielile sale în hol și la bucătărie. Un muncitor prăpădit, care venea în zori, după schimbul de noapte, prefăcîndu-le baia într-o băltoacă murdară și pentru care, tatăl ei, proprietarul apartamentului, era un dușman al poporului, rămas nu se știe prin ce minune, în viață. Iar tata, profesor cu renume mondial, era nevoit să primească drept onorariu făină, magiun, caramele — și chiar aceste fleacuri trebuiau ascunse de ochii vecinilor, ca să nu-i considere exploatatori. Neuitatele vremuri ale copilăriei.

Acum situația s-a schimbat. Li s-a dat înapoi întregul apartament, tata cîștiga onorarii fabuloase, sînt aprovizionați potrivit categoriei superioare, în casa lor se adună celebrități, ea are tot ce-i dorește inima, toalete, farduri. Așa că nici aici n-o duce rău și mai e și una dintre cele mai frumoase fete din Moscova.

Dar ce va fi mai tîrziu? Se va mărita cu un profesor? Cu un artist al poporului? Sau cu vreun mare știab? Divorțuri, pensii alimentare... Tinerii încep de la zero, de la patru sute de ruble, nu-i genul ei să aducă un linge-blide în casă. E adevărat că a apărut o nouă elită — aviatorii, constructori de avioane, guvernul îi răsfață, le dă apartamente grozave, rații speciale de alimente, lefuri mari și chiar bonuri pentru magazinele pe valută. Vodopianov, Kamanin, Doronin, Lepidevski, Levanevski, Molokov, Șlepnev sînt cele mai vestite nume din Moscova. Dar unde-s aviatorii ăștia? Or fi înșurați? Unde se ascund acești misterioși constructori de avioane?

N-a hotărît încă nimic. Oricum, nu s-ar mărita cu un japonez ori cu un american — e prea departe. Și nici cu un neamț — cam miroase a furtună la ei acasă.

Vreun englez dintr-o familie distinsă, vreun francez bogat, la urma urmelor chiar şi un italian uşuratic, adică Paris, Roma... Ar putea fi şi un suedez, dacă-i moştenitor al vreunui rege al chibriturilor, sau un olandez, dacă-i moştenitor al unui rege al petrolului. Aştia se consideră suedezi sau olandezi, dar trăiesc la Londra sau la Paris. Dacă devine soţia lui Erik, fetele vor muri de invidie. Pentru ele şi un turc care face frigărui e un prinţ.

Oricum, la restaurant merită să mergi doar cu străini — eşti servită frumos, ţi se intră în voie, cu valută găseşti de toate, te simţi şi tu om. Mîine se va duce la „Naţional". Nu ştie dacă pe urmă va urca în camera lui Erik, poate invoca drept scuză prezenţa Variei. Apărînd inocenţa prietenei sale îşi va demonstra propria virtute.

Şi iată-le pe Vika şi pe Varia la „Naţional", la masă cu Erik şi cu vestitul arhitect Igor Vladimirovici, un bărbat uscăţiv, de vreo treizeci şi cinci de ani, cu o faţă nervoasă şi o voce moale. Varia i-a auzit numele la radio. Vika i se adresează simplu: Igor.

Sala e lungă, cu mese mici, pentru patru persoane, chelneriţele duc pahare cu ceai. Pe suporturile de pahare e gravată monograma restaurantului, de asemenea pe zaharniţe şi pe coşuleţele cu pişcoturi. Pe mese sînt farfurii cu prăjituri, sticle cu vin. O atmosferă distinsă, liniştită, decentă.

Varia zări şi cîţiva clienţi de ieri, de la „Metropol": — Noemi cu japonezul, Nina Şeremeteva cu italianul, dolofana pistruiată, dar fără Liuba. Femeile nu purtau toalete de seară, lungi, ci rochii scurte, de stradă, multe erau în taioare. Noemi îşi pusese un costum „cardinal", cu cordon din piele de antilopă cu pafta de argint. Vesta avea un fel de epoleţi.

Au discutat despre muzică şi balet. Erik le povestea despre Stravinski, Diaghilev, Pavlova, îşi amintea şi de alţi muzicieni şi artişti ruşi care trăiau în străinătate.

Variei îi plăcea muzica, se ducea cu fetele la conservator, dar atunci cînd Igor Vladimirovici o întrebă ce muzică preferă, răspunse:

— Zgomotoasă.

Igor Vladimirovici și Erik izbucniră în rîs. Vika rîse și ea, fiindcă îi văzu pe ei rîzînd.

Începu să cînte orchestra: o vioară, un violoncel, un pian, o trompetă și o baterie. Lumea dansa pe un ring îngust în fața orchestrei.

Igor Vladimirovici nu dansa atît de profesionist ca Liubocika, dar se ținea bine și lumea se uita la ei — el era cunoscut, mulți îl știau din vedere. Dolofana îi zîmbi Variei, în semn de recunoaștere — fusese remarcată ieri de grupul lor.

— Dansezi admirabil, îi spuse Igor Vladimirovici. Cu dumneata îmi vine și mie ușor.

— Și mie cu dumneata.

Igor Vladimirovici se purta cum trebuie să se poarte un bărbat educat, mai în vîrstă, cu o fată tînără. Variei îi plăcea.

Vika dansa cu Erik. El o invită să urce mai tîrziu în camera lui și fata se gîndi că nu se face să-l refuze, la urma urmelor se cunoșteau de patru zile, nu mai putea tărăgăna.

În hotărîrea Vikăi un rol important l-a jucat costumașul „cardinal" pe care îl purta Noemi. Extraordinar costumaș! Pe cînd Vika, în afara rochiei cu mărgeluțe nu avea nimic prea elegant. Copia modele din revistele aduse din străinătate de soțiile diplomaților noștri și le cosea la modistele din Moscova. Dar ce pot ele?

Trebuie să hotărască. Nu la noapte, ci imediat, sub impulsul simțurilor. Conversația lor e un început bun, în afară de pasiune e la mijloc și dorința de a sta de vorbă cu un om cultivat. Și apoi în timpul zilei nimeni nu te oprește să intri într-o cameră de hotel.

Cum rămîne, însă, cu Varia? Nu-i frumos s-o ducă și pe ea în cameră și apoi s-o expedieze. Ar fi prea evident de ce a rămas. S-o ducă pe ea acasă și apoi să se întoarcă? Ar fi și mai urît. La propunerea Vikăi își schimbaseră cavalerii și în timp ce dansa ea îl rugă pe Igor Vladimirovici s-o conducă pe Varia.

— Trebuie să mă duc la croitoreasă. Varia e o fetiță dulce, dar în relațiile cu croitoreasa trebuie să fii discretă chiar și cu cea mai bună prietenă.

Ieşiră din restaurantul hotelului „Naţional" şi Igor Vladimirovici îi propuse Variei.

— Dacă ai timp, hai să ne plimbăm prin grădina Alexandrovskaia.

Intrarea în grădină era barată, nu se ştie de ce, cu o bancă, deşi nu era prea tîrziu.

— Să depăşim acest obstacol!

Igor Vladimirovici dădu la o parte un capăt al băncii şi porniră de-a lungul grilajului de fontă, pe lîngă teii înalţi şi boschetele tunse, pe aleile ude de ploaie. Era o seară caldă, încă nu se întunecase şi pe crenelurile zidurilor Kremlinului se răsfrîngea lumina amurgului.

— Cîndva, pe aici curgea Neglinka, spuse Igor Vladimirovici, apoi au fost amenajate iazuri şi, mai tîrziu, grădini. Proiectele au fost întocmite de marele arhitect Bove*.

— Parcă a existat unul cu acest nume, spuse ironic Varia.

Amintindu-şi ce-i spusese despre preferinţele sale muzicale, el tăcu.

— A construit Manejul, continuă Varia. Teatrul Mic, Teatrul Mare, după ce a ars, faţada magazinului universal GUM. Şi mai ce, încă? A, da. Arcul de triumf. Primul spital orăşenesc, casa cnejilor Gagarin de pe bulevardul Novinski.

— De unde ştii toate astea?

— Am învăţat la şcoală. Ne-am specializat în desen tehnic şi arhitectură.

— Ochii dumitale, îi spuse el, sînt de o formă foarte originală: parcă-ţi ajung la tîmple.

— Am sînge tătăresc în vine.

— Nu, protestă el, nu-i o formă mongoloidă. Ochi ca ai dumitale se întîlnesc la miniaturile persane.

— Păi miniaturi tătăreşti nu există.

Amîndoi izbucniră în rîs.

Într-un tîrziu el zise:

---

* O. I. Bove (1784—1824) — arhitect rus. Contribuţie însemnată la reconstrucţia centrului Moscovei după marele incendiu din 1812 (n. ed. rom.)

— Îmi pare rău că-ți place muzica zgomotoasă. Eu prefer o muzică lentă, lină.

— Îmi place muzica bună, răspunse Varia.

În capătul aleii răsări silueta paznicului.

— Acum ne alungă de aici? întrebă Varia.

— Las' că ne înțelegem noi cumva, răspunse el, curajos.

— Mai bine s-o ștergem.

Sărind peste bălțoace, alergară spre poartă. În urma lor răsună fluierul paznicului, dar ei dădură la o parte banca și ieșiră din grădină.

— Sîntem salvați, declară Igor Vladimirovici.

Ea sări într-un picior și se sprijini de grilaj să-și scoată pantoful.

— E ud? întrebă el, aplecîndu-se.

— Mai rău. Mi-am rupt ciorapul.

El stătea lîngă Varia descumpănit, necăjit de necazul ei. Varia era într-adevăr amărîtă: și-a stricat singura pereche de ciorapi mai buni.

El îi ridică pantoful, scoase batista și îl șterse pe dinăuntru și pe dinafară. Ea stătea într-un picior, sprijinită de grilajul grădinii.

- Ce număr porți?

— Treizeci și cinci. Varia își puse pantoful. E-n regulă. Să mergem.

Porniră spre stația de tramvai.

— Îmi dai voie să te sun? o întrebă el cînd Varia sări pe platforma tramvaiului.

— Cu plăcere.

6

La douăzeci și nouă iunie și-a început lucrările Plenara C.C. al partidului, iar pe data de treizeci sosi din Germania știrea asasinării lui Rem, șeful statului major al trupelor de asalt, și a mai multor conducători de detașamente. Operația, care a intrat în istorie sub denumirea de „Noaptea cuțitelor lungi", fusese condusă de Hitler personal.

Încă la 1 iulie „Pravda" și alte ziare au publicat o serie de articole, printre care două semnate de Zinoviev și Radek, în care aceste evenimente erau calificate drept niște convulsii ale regimului fascist, prevestind iminenta lui prăbușire.

Stalin nu era împotriva unei asemenea evaluări: slăbirea puterii aliuia scoate întotdeauna în evidență propria-ți putere. Deși știa prea bine că sciziunea nu slăbește o mișcare politică, ci lărgește baza ei socială, atrăgînd de partea ei diferiți adepți și întărind în procesul luptei cu scizioniștii curentul principal. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie creștinismul.

Lenin nu se temea de sciziune înainte de a fi cucerit puterea de stat, dar, totodată, evita orice sciziune înăuntrul partidului de guvernămînt. În aceasta constă esența așa-zisului său testament. Lenin considera puterea de stat drept un factor care trebuie să-i unească pe cei interesați în menținerea și consolidarea ei. În realitate, însă, puterea dezbină, deoarece fiecare se simte tentat să pună mîna pe ea. Puterea devine un factor de consolidare doar atunci cînd este concentrată în mîini din care nimeni nu că nu încearcă s-o smulgă, dar nici nu îndrăznește să gîndească la așa ceva.

Pentru aceasta poporul trebuie să ajungă la convingerea că puterea de stat este indestructibilă, iar cei care sînt în stare să atenteze la ea trebuie nimiciți.

Lenin a condus partidul său la revoluție, el l-a creat și nimeni n-a tentat la conducerea lui. În prezent a apărut o altă situație. El, Stalin, își consolidează puterea în condițiile în care există mulți pretendenți la ea, convinși că au mai multe drepturi asupra moștenirii leniniste decît EL. Chiar învinși fiind, ei nu-și pierd speranța. Iată, Zinoviev, bunăoară... Nu-și dă el, oare, seama că uciderea lui Rem nu-l slăbește pe Hitler, ci îl face mai puternic? Nu-i un novice în politică. Și pramatia de Radek își dă bine seama. Dar ei vor să insufle maselor din partid convingerea că orice sciziune slăbește puterea de stat, că distrugerea adversarilor politici este caracteristică, chipurile, numai pentru fascism, pe cînd bolșevismul, din contră, a continuat totdeauna să-și strîngă rîndurile, să-și unească forțele. Ei reprezintă o forță? De mult ar fi

trebuit să abandoneze orice activitate politică. Dar vezi că nu abandonează. Scriu, țin discursuri, se fac auziți, vor să fie la vedere, la suprafață, se foiesc, așteaptă să le bată ceasul, îl sperie cu războiul! Ba, mai mult, vor să provoace acest război. Cum s-ar putea interpreta altfel intenția redacției revistei „Bolșevic" de a publica articolul lui Engels „Politica externă a țarismului rus"? Doar așa, netam-nesam? La patruzeci de ani după scrierea lui? Chipurile, cu prilejul celei de-a douăzecia aniversări a izbucnirii războiului mondial. Un tertip primitiv de-al lui Zinoviev, membru în colegul de redacție, o momeală pe care a înghițit-o imbecilul de redactor șef Knorin.

În articolul său Engels afirmă că, în perioada celei mai mari dezvoltări a puterii sale militare, Rusia a fost condusă de aventurieri străini talentați, mai cu seamă germani: Ecaterina a II-a, Nesselbrode, Liewen, Giers, Benkendorf, Dubelt și alții. De ce trebuie subliniat acest lucru tocmai acum? De ce să se dea un asemenea atu în mîinile propagandei hitleriste, glorificîndu-i pe nemți? De ce trebuie relevat, în general, rolul elementului nerusesc în conducerea Rusiei? Nu este asta oare o aluzie la el, la originea lui gruzină? Zinoviev și Knorin nu sînt nici ei ruși. Dar cine se gîndește la ei, cine are nevoie de ei? O asemenea apropiere n-o s-o facă nimeni. De gîndit se vor gîndi imediat la tovarășul Stalin, pe asta se și bizuie. Iar teza privind elementul nerusesc i se sugerează rusului Kirov, lui i se aruncă acest os, în el își pun ei astăzi toate speranțele. Tot așa cum și le-au pus cîndva în tovarășul Stalin, atunci cînd au vrut să-l lichideze pe Troțki.

Dar, de data asta, ei merg mult mai departe. Căci în articolul lui Engels au sesizat nu numai tema cu privire la elementul nerusesc în conducerea Rusiei. Engels numește Rusia un bastion al reacțiunii europene, o acuză de expansiune, consideră viitorul război cu Rusia ca un război de eliberare. Chiar așa și scrie: „Victoria Germaniei va fi, așadar, o victorie a revoluției... Dacă Rusia va porni războiul, înainte, împotriva rușilor și aliaților lor, oricine ar fi ei!" Și nici un cuvînt despre contradicțiile dintre Anglia și Germania, deși tocmai ele

au constituit factorul principal al războiului mondial. Se vede că Engels n-a putut să prevadă chiar totul.

Astfel, sensul principal al publicării acestui articol constă în următoarele: ei vor să-i arate lui Hitler că în Uniunea Sovietică există forțe politice care așteaptă războiul, care își pun toate speranțele în acesta, ca să răstoarne actuala conducere și de aceea sînt gata să se tocmească pînă și cu Hitler, să-i facă unele concesii, să-i dea iluzia unei performanțe politice externe, care îi este necesară pentru justificarea ideii de revanșă, căci în această idee stă toată puterea lui Hitler: cu ajutorul ei unește națiunea în jurul lui.

Însă poporul sovietic nu are nevoie de război. Uniunea Sovietică nu este gata de război — reconstrucția industrială a țării se află abia la început. De război au nevoie ei, fiindcă nu dispun de alte mijloace pentru a-l răsturna, nu văd alte căi pentru a pune mîna pe putere. După spusele lor, Zinoviev și Radek se declară dușmani neîmpăcați ai lui Hitler, dar, încercînd să publice în prezent acest articol al lui Engels, fac jocul lui Hitler, îi încurajează ambițiile. Îi sugerează ideea de a se înțelege cu Occidentul, pregătesc un compromis în spatele LUI și pe socoteala LUI.

Stalin luă o foaie de hîrtie, muie penița în călimară și scrise ca de obicei, cu literele lui mărunte, dar citețe, o scrisoare către membrii Biroului Politic referitor la articolul lui Engels. Nu se opri decît asupra conținutului, fără a-și expune considerentele personale despre Zinoviev, Radek și Kirov și fără a le pomeni măcar numele. Scrisoarea se încheia astfel: „Face, oare, după cele spuse, să publicăm articolul lui Engels în organul nostru combativ, în «Bolșevic», ca pe un articol diriguitor sau, în orice caz, profund instructiv? Deoarece este clar că publicarea lui în «Bolșevic» echivalează cu o tacită recomandare?

Eu cred că nu face. I. Stalin".

După aceea traversă cabinetul și deschise ușa spre sala de primire, care servea, totodată, de cabinet lui Poskriobîșev. Stalin se folosea rareori de sonerie. Dacă avea nevoie de Poskriobîșev deschidea ușa și îl poftea sau chema prin intermediul lui pe cine avea nevoie.

Poskriobîșev stătea totdeauna la locul lui, iar dacă pleca pentru scurt timp, îl lăsa la birou pe Dvinski.

Poskriobîșev stătea la masă. Stalin se apropie de tabelul centralizator care atîrna pe perete. În el se introduceau informații zilnice: primăvara — despre mersul însămînțărilor, toamna — al colectărilor. Ca de obicei, Stalin cercetă cu atenție tabelul și tot ca de obicei, nu făcu nici un comentariu. Înapoindu-se în cabinetul său, îi spuse lui Poskriobîșev:

— Intră.

Poskriobîșev intră în cabinet în urma lui Stalin, închizînd încetișor ușa (lui Stalin nu-i plăcea cînd ușa era lăsată deschisă, dar nici cînd era trîntită) și se opri la cîțiva pași de birou, ca să nu stea alături de Stalin (lui Stalin nu-i plăcea nici acest lucru), dar destul de aproape, ca să audă vocea surdă a lui Stalin și să nu-l întrebe nimic (lui Stalin nu-i plăcea să fie întrebat).

— Ia această scrisoare, îi spuse Stalin.

Poskriobîșev se apropie și luă foițele întinse.

— Pune-i la curent cu scrisoarea pe membrii Biroului Politic. Împreună cu scrisoarea trimite membrilor Biroului Politic următorul proiect de hotărîre: tovarășul Knorin este eliberat din funcția de redactor-șef al revistei „Bolșevic". În funcția de redactor-șef este desemnat tovarășul Stețki. Zinoviev este scos din colegiul de redacție al revistei „Bolșevic", în locul lui este cooptat tovarășul Tal.

Poskriobîșev înțelegea dintr-o jumătate de cuvînt ceea ce vroia tovarășul Stalin. În cazul de față tovarășul Stalin vroia: a). ca scrisoarea lui să rămînă într-un singur exemplar și, după ce va fi citită de membrii Biroului Politic, să fie păstrată în seiful său personal; b). scrisoarea explică membrilor Biroului Politic motivele schimbărilor în componența colegiului de redacție al revistei „Bolșevic"; c). aceste schimbări nu vor primi nici o explicație oficială.

— Am înțeles, răspunse prompt Poskriobîșev.

Dar nu ieși din cabinet. Mai avea o calitate: știa precis după figura lui Stalin, dacă e momentul să plece sau nu.

Stalin luă de pe birou o mapă de marochin vișiniu și o întinse lui Poskriobîșev.

— Ia poșta.

Acum Poskriobîșev știa că e momentul să plece, se dădu cu cîțiva pași înapoi, se răsuci pe călcîie și ieși, avînd grijă să închidă ușa fără nici un zgomot.

Așezîndu-se la masă, Poskriobîșev cercetă corespondența pe care i-o dăduse Stalin în mapa de marochin.

Tovarășului Stalin i se dădeau numai scrisorile cele mai importante. Priceperea de a face distincție între scrisorile importante și cele de mai mică însemnătate, cele necesare și cele mai puțin necesare, era tot o calitate a lui Poskriobîșev. Firește, el singur nu era în stare să citească toată corespondența ce sosea pe numele lui Stalin, așa că, la secretariat, de trierea scrisorilor se ocupau oameni speciali, care lăsau pentru Poskriobîșev ceea ce li se părea că merită atenție. Din scrisorile lăsate, acesta alegea tot ce considera necesar pentru raport. Oamenii din secretariat erau de meserie, își dădeau seama ce se cere, știau că scrisorile referitoare la membrii C.C. și cu atît mai mult, la cei ai Biroului Politic, trebuie lăsate în primul rînd. În fiecare dimineață, Poskriobîșev punea mapa de marochin vișiniu pe biroul tovarășului Stalin și o lua doar atunci cînd Stalin i-o înapoia el însuși, așa cum făcuse și astăzi.

Ca de obicei, Poskriobîșev împărți corespondența înapoiată în două teancuri: scrisorile de care se atinsese penița tovarășului Stalin și scrisorile de care penița nu se atinsese. Pe cele dintîi le transmitea fără întîrziere la secretariat, spre înregistrare și luare de măsuri în conformitate cu rezoluția lui Stalin. Scrisorile din cel de-al doilea teanc, pe care nu era nici o rezoluție, nu se înregistrau și se păstrau în seif pînă cînd aveau să fie cerute de tovarășul Stalin.

Mai era, însă, o a treia categorie de scrisori — acelea pe care tovarășul Stalin nu le restituia imediat, iar uneori *deloc*, le păstra la el sau chiar le distrugea. Erau scrisori de importanță excepțională.

Înainte de a pune corespondența pe biroul tovarășului Stalin, Poskriobîșev număra și consemna cîte scrisori sînt. Reprimindu-le de la Stalin, le număra din nou

și astfel, știa cîte scrisori și-a păstrat tovarășul Stalin. Știa și care anume. Avea o memorie excelentă, de cancelarist, așa că ținea minte în linii generale conținutul scrisorilor.

De data asta toate erau la loc, cu excepția plicului care conținea raportul lui Iagoda. Dar plicurile acestea Stalin le reținea întotdeauna.

7

Mark Alexandrovici sosise la Moscova în dimineața zilei de 29 iunie, chiar la deschiderea lucrărilor Plenarei C.C. și plecă seara, în 1 iulie, imediat ce plenara se termină. Era foarte grăbit. În curînd urma să fie pus în funcțiune laminorul și, prin pornirea lui, uzina devenea o întreprindere metalurgică cu ciclu complet. Scopul principal al vieții lui Mark Alexandrovici — construirea celui mai mare colos metalurgic din lume — era aproape realizat.

Cît a ținut plenara, Mark Alexandrovici nu s-a dus nicăieri. Problemele dezbătute — livrările de cereale și carne, ameliorarea și dezvoltarea sectorului zootehnic — constituiau o parte a politicii economice a partidului și el, fiind unul dintre conducătorii economiei naționale, trebuia să fie la curent cu toate aspectele ei. N-a intrat nici măcar la Comisariatul Poporului: sarcina principală — pornirea laminorului — nu mai depindea de Moscova: se rezolva pe teren, la uzină.

Doar un singur lucru, care nu avea legătură cu plenara, a trebuit să-l facă neapărat — s-o viziteze pe Sonia. Sașa este condamnat, deportat și el nu-l mai poate ajuta cu nimic. Demersurile întreprinse înainte de pronunțarea sentinței nu au dat nici un rezultat și cu atît mai puțin vor da acum; sentința pronunțată de Consfătuirea specială este fără drept de apel. Faptul că pentru Sașa a intervenit el, Reazanov, candidat pentru C.C., a ajuns, fără îndoială, la eșaloanele de sus și, dacă Sașa n-a fost pus în libertate, înseamnă că s-a făcut vinovat de ceva. Și, totuși, nu s-a întîmplat nici o catastrofă.

Saşa e tînăr, trei ani vor zbura repede, mai are o viaţă întreagă înainte.

Cu toate acestea, soarta lui Saşa îl frămînta. Avusese de înfruntat în viaţă destule complicaţii, dar în *această* privinţă totul era în regulă, se ştia curat ca lacrima, nu se alăturase la nici un fel de deviere, nici el, nici rudele lui nu fuseseră implicate niciodată în vreo activitate fracţionistă. Crescuse într-o familie care nu făcea politică, numai el, Mark, devenise membru de partid. Surorile lui nu erau comuniste, soţii lor aşijderea. În Saşa vedea un viitor membru de partid, un comunist. Şi, poftim, ce figură i-a făcut Saşa! Nepotul său, al lui Reazanov, este condamnat în baza articolului cincizeci şi opt — agitaţie şi propagandă contrarevoluţionară. Mark Alexandrovici se simţea vinovat în faţa partidului — n-a băgat de seamă, l-a scăpat din vedere, nu l-a ţinut sub observaţie. Acum este compromis. Să se fi întîmplat una ca asta imediat după revoluţie, ar mai fi de înţeles: revoluţia răzleţise atîtea familii. Să se fi întîmplat măcar în anii douăzeci şi tot s-ar fi putea explica: atunci s-a schimbat conducerea, au luat naştere opoziţii şi devieri, o parte a tineretului nostru, a celui studios îndeosebi, s-a lăsat atrasă de demagogia lui Troţki. Astăzi însă, în anul treizeci şi patru, cînd s-a pus capăt, odată pentru totdeauna, oricăror opoziţii şi devieri, cînd noua conducere de partid s-a consolidat, iar linia generală a partidului a devenit stabilă, cînd în partid şi în popor există o nemaivăzută unitate şi coeziune, ceea ce i s-a întîmplat lui Saşa e ceva monstruos, pribil, ştirbeşte şi reputaţia sa, a lui Reazanov.

Ce-i lipsea lui Saşa? Avea totul: Moscova, casă, institut, un viitor frumos. Conflictul cu profesorul de evidenţă contabilă, gazeta de perete — pentru aşa ceva n-a putut fi arestat şi condamnat. Aşadar, a mai fost ceva, a ascuns ceva. Să fi căzut sub influenţa cuiva? La urma urmelor, nu-i un copilaş, are douăzeci şi doi de ani, un flăcău în toată legea, era dator să se gîndească. Şi nu doar la sine. Era dator să se gîndească la mama, n-ar fi stricat să-şi aducă aminte şi de unchiul său, care i-a ţinut loc de tată, să se întrebe ce urmări ar putea să aibă comportarea sa asupra situaţiei unchiului, asupra

reputației lui în partid și în țară. Nu s-a gîndit. N-a ținut seamă. De ce? A făcut pe deșteptul. „N-ar strica mai multă modestie" — cuvintele acestea a îndrăznit să le spună despre Stalin, el, un muços, a îndrăznit să judece cum trebuie să fie Stalin! El, Mark Alexandrovici, are la uzină cincisprezece mii de comsomoliști, băieți și fete, și toți muncesc pe rupte! Cînd au ridicat al doilea furnal, s-au trudit iarna, pe un ger cumplit, în viscol năpraznic, cîte șaisprezece ore în șir, fără zile de odihnă. El s-a întors de la Moscova (îl chemase pe cîteva zile Ordjonikidze) și i s-a raportat: pietrișul, nisipul și cimentul îngheață în vagoane. Iar betonul se cuvine să fie cald. Și acești băieți și fete, veniți de la țară de ieri-alaltăieri, au înțeles, totuși, ce să facă: au adus locomotive, au întins conducte și prin ele au pompat apă fierbinte și abur zi și noapte — iată cum au muncit ca să merite onoarea de a da celui de-al doilea furnal denumirea de „comsomolist"! Acolo unde munceau pregăteau și mîncarea, încălzind-o la foc. Caii se împotmoleau în pămîntul clisos, roabele se răsturnau de pe punți, principalul instrument era cazmaua, principalul mijloc de transport — căruciorul tras de cai; și totuși cîte șanțuri de fundație, munți de pămînt săpat, praf pînă-n cer, scrîșnet și vuiet — iată din ce haos s-a înălțat enorma și moderna uzină. Și acești tineri, acești entuziaști nu s-au crutat, n-au cîrtit la greu. Și nu locuiau pe Arbat, într-o casă cu tot confortul, ci în corturi, bordeie, barăci, o întreagă familie într-un singur pat, pe o singură saltea umplută cu paie. Au îndurat totul. Păduchi, purici, gîndaci, tifos exantematic. Nu ajungeau învățătorii, copiii învățau în aceleași barăci în care dormeau, filmele se proiectau pe maidane, prăvăliile erau improvizate în șoproane și-apoi ce era în ele? Tejghele goale. Fruntașii primeau drept primă un bon cu care puteau cumpăra o pereche de pantaloni, o fustă, niște ghete sau un pachețel cu acadele. Și se mîndreau cu această distincție. Își dădeau seama că făuresc un bastion al industriei socialiste, biruie înapoierea de secole a țării, sporesc capacitatea ei de apărare, independența ei economică, edifică o societate nouă, socialistă.

Iată despre ce își dădeau seama acești băieți și fete. Ei nu vor reproșa nimic tovarășului Stalin. Stalin este simbolul vieții lor, al muncii lor fără de seamăn. Ei, acești băieți și fete, făuresc istoria, ei, și nu Sașa, nepotul său, care a ajuns să fie arestat și deportat în Siberia.

Mark Alexandrovici se apropie de casa cunoscută, în care locuia sora sa.

Pe clădirea fățuită cu plăci albe, smălțuite, deasupra cinematografului „Arbatski Ars", vîntul se joacă hărțuind afișele țipătoare, iar blocurile lipite unul de altul formează o curte adîncă. Sașa se juca adesea aici, îi alerga în întîmpinare cu mînuțele întinse și se întorcea cu el acasă, strigînd bucuros: „A venit unchiul Mark, ura"!, pronunțînd distinct toate literele „r" și „l".

Da, nu-i totdeauna cer senin deasupra noastră, se întîmplă să se abată și unele necazuri, acum s-au abătut peste Sonia, cea mai blîndă și neajutorată dintre surorile lui: a părăsit-o soțul, i-a fost deportat fiul. O compătimea pe soră-sa, dar n-a putut-o ajuta cînd a plecat Pavel Nicolaevici, n-o poate ajuta nici acum. Nu-i în stare decît să-i dăruie dragostea și compasiunea sa, s-o ajute material. Sonia trebuie să rabde, să nu-și piardă curajul. Nenorocirile nu sînt veșnice, ele vin și se duc.

Își aminti de ultima lui vizită la soră-sa. Ce față jalnică și crispată avea, cît de umil vorbea cu el, căuta cu gesturi precipitate niște documente, le netezea cu degete nervoase. Încă înainte de a trece pragul locuinței, Mark Alexandrovici simți o durere surdă la ceafă. Acum va vedea din nou ochii ei plini de speranță și de teamă că aceste speranțe vor rămîne neîmplinite. Pentru Sașa nu se mai poate face absolut nimic, ea ar trebui să înțeleagă și să se resemneze. Sașa va fi acasă peste trei ani.

Sofia Alexandrovna tocmai venise de la lucru și își încălzea mîncarea. Îl salută flegmatic, fără bucuria cu care îl întîmpina altădată. În trecut se pregătea pentru vizita lui, cocea plăcinte, se îmbrăca frumos. Astăzi se afla în casa unei femei care trăiește singură, merge zilnic la slujbă și nu-i arde de plăcinte și de vizite. Îl salută, îi propuse să împartă masa cu ea, deși nu era convinsă că el va mînca supă de arpacaș și carne sărată cu

cartofi prăjiți cu margarină. Se uită indiferentă la pachetul adus de Mark Alexandrovici, la cornetele pe care acesta le scoase din geantă. Mark își zise cu satisfacție că serviciul îi prieste soră-si, că s-a schimbat spre bine. Înainte nu era decît soție, mamă, gospodină în casă. Acum, viața la slujbă, în colectiv, grijile și treburile legate de servici, o fac să mai uite de propriile suferințe, îi lărgesc orizontul, îi dau mai multă rezistență și tărie.

Mark Alexandrovici se bucură pentru soră-sa și-i păru bine că vizita nu avea să fie chiar atît de penibilă pe cît își închipuise.

Dar, în adîncul sufletului, nu putea să nu remarce că, dobîndind aceste calități noi, cît se poate de salutare, după părerea lui, Sonia pierduse ceva, ceva foarte scump, drag lui și familiar încă din copilărie: furia blîndă și atitudinea totdeauna binevoitoare. Dispăruse și obișnuita atmosferă îmbietoare a casei, unde era totul orînduit și își avea locul său, chiar și unele mici simpatice bibelouri. Acum nu vedea în cameră decît strictul necesar, probabil că locatara, mereu grăbită, trăia de pe o zi pe alta. Sonia lua cartofi de-a dreptul din tigaie, tigaia stătea pe un grătar metalic, fața de masă era îndoită într-un colț. Soră-sa nu arăta demoralizată, din contră, se ținea dreaptă, slăbise și se mișca mai vioi, mai energic. Se vede că pentru dînsa casa pierduse, pur și simplu, orice sens. Deoarece aici nu mai locuia fiul ei.

Îi povesti lui Mark cum lucrează la spălătorie. Recepționarea rufelor nu e complicată, deși sînt, desigur, și clienți mofturoși, dar ce să-i faci, astăzi toți sînt nervoși, irascibili. Se întîmplă deficiențe și din cauza spălătoriei — uneori cîte un lucru se strică sau se pierde. Atunci e jale: trebuie să dai explicații, să cercetezi, să faci acte, iar oamenii așteaptă la rînd, se indignează. Conflictul ar trebui să-l aplaneze șeful, ca să nu se întrerupă primirea rufelor, dar șeful se eschivează, nu-l găsești niciodată la locul lui, lipsește zile întregi, ia-l de unde nu-i. Chiar și acum făcea glume, nu fusese niciodată lipsită de simțul umorului.

Despre Saşa nu spunea, însă, nici un cuvînt. Vorbea cu Mark din politețe parcă, să nu tacă, dar nu i se uita

în ochi, îi ocolea privirea și el simțea că are o frază *pregătită*. O va spune, Deocamdată șovăie și în această șovăire, în felul cum îi evita privirea, Mark Alexandrovici o recunoștea pe Sonia cea de altădată.

Brusc, își întrerupse povestirea:

— Da, Mark, trebuie să te previn, camera cea mică am dat-o în chirie. Dacă rămîi peste noapte, vei dormi aici, în camera mea.

— Am tras la hotel, îi răspunse Mark Alexandrovici.

Știa că soră-sa a reușit să păstreze această cameră. Oficial nu divorțase de Pavel Nicolaevici. După arestarea lui Sașa, Pavel Nicolaevici, în calitate de specialist plecat provizoriu să lucreze în provincie, a izbutit să-și rezerve acest spațiu. Dar faptul că închiriase camera era o noutate care nu putea să-l entuziasmeze — nu se permite să iei pentru cameră mai mult decît plătești la stat, asta înseamnă speculă. În prezent, oficialitățile trec cu vederea asemenea lucruri — e criză de locuințe, oamenii n-au unde sta, și, totuși, el n-ar vrea ca soră-sa, sora lui Reazanov, să ia bani pentru închirierea unei camere. N-a refuzat niciodată s-o ajute, poate să-i asigure o sumă mult mai mare decît aceea primită de la chiriași.

— A trebuit s-o faci?

Ea nu-l înțelesese.

— Ce anume?

— Să închiriezi camera.

— Da, am avut nevoie de bani.

— Cît ți se plătește?

— Cincizeci de ruble.

— Și cine sînt locatarii?

— E locatară. O femeie în vîrstă.

— Cum te-a găsit?

— Mi-au recomandat-o vecinii... Dar ce-i? În sfîrșit îl privi drept în ochi. Socoți că n-am făcut bine?

— Tu n-o cunoști... Ți-au recomandat-o vecinii... La ce-ți trebuie? Să ai de-a face cu administrația de imobil, cu înscrierea, să explici de ce și pentru ce... Repet: la ce-ți trebuie? Îți propun nu cincizeci, ci o sută cincizeci de ruble pe lună. Ți-am adus acum cinci sute. Știi doar că eu n-am nevoie de bani.

Ea tăcea cu gîndul parcă aiurea. Într-un tîrziu spuse cît se poate de calm:

— N-am să iau bani de la tine. Eu personal n-am nevoie, îmi cîștig prin trai. În ce-l privește pe Sașa... Sașa are tată, are mamă, vor avea grijă de el.

Știa că nu va reuși să-i schimbe părerea și nu vroia să intre în amănunte. I-a propus bani, ea preferă să dea camera în chirie — e treaba ei, știe doar că așa ceva lui nu-i place. Și ceea ce a spus adineaori nu e fraza pe care și-a pregătit-o, de ce n-o spune, cît se mai joacă de-a v-ați ascunselea?

— Cum o duce Sașa? întrebă Mark Alexandrovici.

Ea întîrzie cu răspunsul.

— Sașa... Ultima lui scrisoare a sosit de la Kansk. I s-a fixat loc de ședere în satul Bogucianî, dar de acolo n-am primit încă nimic. Nu știu cum a ajuns — cu vreun mijloc de transport sau pe jos? M-am uitat pe hartă... Bogucianî e pe rîul Angara, nu se vede acolo nici un drum, cred că a mers pe jos, surîse ea pe neașteptate. Nu știu cum sunt duși acuma arestații la ocnă; înainte erau transportați cu vagoanele lui Stolîpin, cum se procedează astăzi nu știu...

— Sonia! rosti sentențios Mark Alexandrovici. Te înțeleg: îți vine greu. Dar vreau să-ți dai seama clar care este situația. În primul rînd, la noi nu există ocnă. În al doilea, Sașa n-a fost trimis în lagăr, ci, pur și simplu, deportat. M-am adresat celor mai înalte foruri. Ele au intervenit, dar n-au putut face nimic. Legea e lege. Sașa s-a făcut vinovat de ceva, probabil nu prea grav, dar totuși ceva trebuie să fie. Trăim timpuri grele, nu putem face nimic, el a fost deportat pe trei ani, va trăi într-un sat, în sate trăiesc milioane de oameni, și-o găsi acolo de lucru. E tînăr, trei ani vor trece repede, dar deocamdată trebuie să te împaci cu acest gînd, să aștepți liniștită și răbdătoare, să nu te pierzi cu firea.

Pe fața ei apăru un zîmbet, apoi zîmbetul se repetă. El știa prea bine ce înseamnă asta.

Și Sonia spuse:

— Vasăzică i-au dat puțin, numai trei ani.

— Parcă spun că trebuia să-i dea mai mult?! Sonia, trezește-te! Vreau să spun că, dacă e să vorbim pe șleau,

în vremurile noastre trei ani de exil nu-l o grozăvie. Unii sînt condamnați la moarte...

Ea continuă să zîmbească, iar el avu impresia că acuși va începe să rîdă.

— Ca să vezi... Nu l-au împușcat... Nu l-au împușcat pentru niște biete versuri în gazeta pe perete. I-au dat numai trei ani de exil în Siberia — vai, cît sînt de recunoscătoare! Trei ani, un fleac, o nimica toată! Doar nici Iosif Visarionovici Stalin n-a fost condamnat la mai mult de trei ani de exil, el, care organiza răscoale armate, greve, demonstrații, scotea ziare clandestine, pleca ilegal în străinătate, și, totuși, nu i-au dat decît aceiași trei ani. A fugit din Siberia, a fost prins, adus înapoi, și iarăși pe trei ani. Iar dacă fuge acum Saşa, în cel mai bun caz va încasa zece ani de lagăr. Zîmbetul-îi pieri de pe buze și îl pironi pe Mark Alexandrovici cu o privire severă.

— Da! Dacă țarul v-ar fi judecat după legile *voastre,* ar fi stat pe tron încă o mie de ani.

El izbi cu pumnul în masă.

— Ce îndrugi?! Proasto! De unde ai luat toate astea? Încetează imediat! Cum îndrăznești să vorbești în felul ăsta. De față cu mine! Da, la noi e dictatură, iar dictatura înseamnă violență. Dar în cazul nostru majoritatea recurge la violență împotriva minorității. Pe cînd în timpul țarului minoritatea oprima majoritatea, de aceea țarul n-a îndrăznit să recurgă la măsurile extreme la care recurgem noi în numele poporului și pentru popor. Revoluția trebuie să fie în stare să se apere, numai atunci ea va obține ceva. Nenorocirea ta e mare, dar nu-ți dă dreptul să bîrfești. Nu-ți dai seama ce vorbești. Dacă îi spui cuiva așa ceva, ajungi în lagăr. Bagă de seamă, fă-o măcar pentru Saşa, să nu-și piardă acum și mama.

Ea îl ascultă tăcută, pipăind cu buricele degetelor fărîmiturile de pîine și apăsîndu-le de masă. Apoi îi spuse foarte calm:

— Uite ce-i, Mark... Te rog ca în casa mea să nu izbești niciodată cu pumnul în masă. Asta nu-mi place. Nu mai spun că am vecini și mă jenez de ei: înainte izbea în masă bărbatul, cînd era supărat pe mine, acum fratele. Dacă vrei chiar așa de mult, izbește în biroul

tău, strigă acolo la subalterni. Te rog să nu uiți. În ce privește lagărul, nu mă speria, nu mă tem de nimic, ajunge cît m-am tot temut! Pe toți n-o să-i arestați, n-o să aveți destule închisori... O minoritate neînsemnată... Cum poți vorbi așa? „În sate trăiesc milioane"! Dar tu ai văzut, ai văzut cum trăiesc? Cîndva, mai demult, cînd erai tînăr, îți plăcea să cînți: „Arată-mi un loc în Rusia", îți amintești?... „Un loc unde n-ar geme țăranul", îți amintești? Cîntai frumos, din inimă, erai bun , îți era milă de țărani. Astăzi de ce nu ți-e milă? Despre cine cîntai în vremea aia? „Pentru popor, în numele poporului"... Dar Sașa nu face parte din popor? Un băiat atît de curat, atît de sincer, și poftim — în Siberia cu el! Dacă n-au putut să-l împuște, l-au trimis în Siberia. Ce a rămas din cîntecele voastre? Vă închinați la acest Stalin al vostru...

Mark Alexandrovici se ridică și împinse scaunul.

— Știi, dragă surioară...

— Nu striga și nu te enerva, urmă ea la fel de imperturbabilă, iată ce vreau să-ți spun, Mark: mi-ai dat bani, dar cu bani n-ai să te răscumperi. Ați ridicat sabia asupra unor oameni nevinovați, lipsiți de apărare și veți cădea voi singuri sub această sabie! Își înclină capul cărunt, îl scrută pe frate-său pe sub sprîncene și întinse degetul:

— „Și cînd o să vină ceasul, Mark, o să-ți amintești de Sașa, ai să te gîndești la el, dar va fi prea tîrziu. N-ai apărat un nevinovat. Nici pe tine n-o să te apere nimeni.

8

Grupul celor deportați mergea de patru zile, adîncindu-se tot mai departe în taiga. În față mergea căruța, iar în spate străjerul sătesc — un flăcău somnoros, care moțăia călare, cu o armă de vînătoare pe umăr.

Straja sătească e o corvoadă pe care țăranii din partea locului o îndeplinesc pe rînd. Străjerul se schimbă de la un sat la altul. Printre multele corvezi ale țăranului siberian există dintotdeauna și această corvoadă. Tot

așa îi străjuiau pe deportați tatăl, bunicul și străbunicul flăcăului călare, iar străstrăbunicul surghiunit străbătuse el însuși acest drum sub paza altora.

Escortarea se transformase într-o simplă formalitate, grupul de deportați fiind luat în primire și predat fără nici un act. Adevăratul străjer era, oricum, taigaua. Aici nu te poți ascunde: la treizeci de verste se simte prezența unui om străin. Paza cea mai bună era neputința de a circula fără documente într-o vreme cînd fiecare e controlat de-a fir a păr.

Rareori se întîmplă ca să fugă cineva pe drum și doar după ce ajung la locul stabilit unii deportați încep să tînjească după libertate și fug orbește, fără să se mai gîndească la urmări. Fug primăvara, cînd adierea ei, la fel de înmiresmată pe toate meleagurile, le sfîșie inima și îi apucă un dor nebun de casă. Fug la început de toamnă, mînați de gîndul chinuitor la cenușiile, nesfîrșitele luni de iarnă siberiană. Cîteodată se întîmplă să fugă și iarna, chiar cu o lună înainte de isprăvirea pedepsei: în închipuirea lor se și văd acasă, își pierd și ultima brumă de răbdare și îi roade teama că, în clipa în care se vor prezenta pentru adeverință de eliberare, în locul ei le va fi dat să audă un nou termen de osîndă. Oamenii locurilor îi descoperă pe acești fugari iernatici abia primăvara, cînd se topesc troienele de zăpadă: de aici li se trage și numele de „ghiocei".

Pe drum, însă, nu fuge nimeni. Abia au ieșit din închisoare, din lagăr, din vagonul zăpușitor și aici merg liberi, nestingheriți, calabalîcul e în căruță și nu-i deloc ușor să-l iei fără să se observe. Unde mai pui că pentru tot grupul se eliberează un singur document așa încît, dacă evadezi, îi pui în pericol și pe ceilalți care pot fi trași la răspundere și acuzați de complicitate. Vrei să fugi, fă-o ca oamenii, după ce ai ajuns la destinație.

Se topea în văi ultima zăpadă, de sus răzbăteau razele soarelui, dar poteca mai era umedă și cufundată în penumbră. Copaci doborîți de furtună, arbori uscați în picioare cu o barbă stufoasă de mușchi pe trunchiurile lor, hușteni găunoși prăvăliți. Nici o tufă, nici o floare, doar ici-colo petice de iarbă arsă, din anul trecut, și, peste tot, urme de ars și cenușă, de parcă nu de mult

ar fi bîntuit pe-acolo un foc cumplit. O pădure fără geană de zare, mohorîtă şi monotonă: zadă şi iar zadă, uneori plini, cedri, brazi, mai rar mesteceni sau plopi tremurători. Doar în coroanele copacilor înalţi se simţeau unele semne de viaţă. Creştetele lor se înviorau sub vreo boare de vînt, răsuna cîntecul piţigoilor şi, din cînd în cînd, zvîcnea cîte o veveriţă, făcînd să foşnească ramurile şi conurile de brad. Altfel, cît vedeai cu ochii aceeaşi pădure, aceleaşi culmi şi lanţuri muntoase.

In apropiere de Kansk satele erau mai dese şi sătenii grăbiţi şi nerăbdători să-i vadă plecaţi mai departe, să nu înnopteze acolo. Veneau la masă seara tîrziu şi plecau în zori. Gazda blestema zăngănind cu zăvorul, copilul trezit din somn scîncea, stăpîna casei bodogănea azvîrlindu-le nişte zdrenţe pe podea drept aşternut şi nu de puţine ori neaşternîndu-le în nici un fel: dormiţi cum ştiţi. Pe podele trăgea tare şi era frig. Karţev, bolnav, tuşea sfîşietor, Ivaşkin ofta îndurerat, gîndindu-se la soţie şi copii.

Dar în taiga satele erau rare, aşa că mergeau cîte o zi întreagă. Ajunseră la cel dintîi cătun din taiga înainte de a se fi lăsat întunericul şi, în sfîrşit, dormiră în voie. Pe Volodea soldaţii l-au dezlegat cum au ieşit din Kansk:

— Acum poţi merge pe jos.

Kvaciadze îşi frecă mădularele înţepenite şi porni cu pas uşor. Aşa a mers tot timpul, fără a arăta vreun semn de oboseală, privindu-i pe ceilalţi cu ochi încrîncenaţi şi neiertători. În felul lui de-a fi era ceva tipic pentru deţinuţii din lagăre, unde orice fleac te poate costa viaţa, unde trebuie să fii mereu cu ochii în patru, să iei hotărîri rapide, să nu cedezi o iotă, să nu te temi de nimeni, dimpotrivă, să-i faci pe alţii să se teamă de tine. Se purta condescendent cu Boris, cu Saşa şi Ivaşkin socotindu-i „victime întîmplătoare ale regimului stalinist", şi îl dispreţuia pe „capitulantul" Karţev — nu i se adresa, nu-l lua în seamă. Saşa nu putea înţelege această comportare: să ignori cu totul un om cu care mergi alături, dormi, împarţi necazurile drumului.

Volodea Kvaciadze mergea în faţă. Karţev, bolnav, gîfîind şi sufocîndu-se, se tîra în urmă şi adeseori se

oprea. Din cauza lui se oprea tot grupul. Volodea nici nu întorcea capul, înciudat că sînt nevoiți să stea pe loc. Pentru el slăbiciunea fizică a lui Karțev era o mărtuie a slăbiciunii sufletești care îl făcuse să ajungă un renegat. Pe cei care mergeau alături de Karțev și îl ajutau la drumul ăsta anevoios îi privea bănuitor, ca pe niște iscoade din tabăra dușmană.

Sașa admira curajul lui Volodea, felul în care îi înfrunta pe șefi, demnitatea cu care se purta. Dar nu accepta nicidecum opinia, mentalitatea altuia — era un cusur de care suferea și Sașa. De aceea îi spuse din prima zi:

— Volodea, ca să nu fie neînțelegeri, te anunț că eu cred în linia partidului. Să rămînem fiecare cu părerile lui. N-are rost să discutăm degeaba.

— Eu cu atît mai mult n-am chef să discut cu unul care-i cîntă în strună lui Stalin, îi răspunse Volodea trufaș. Dar de vreme ce m-ați mînat încoarce, n-o să-mi puneți lacăt la gură.

Sașa zîmbi:

— Nu eu te-am mînat, sînt în aceeași situație cu tine.

— N-am știut că te scalzi în aceleași ape. Că de erai cu ei, mi-ai fi răsucit mîinile la spate mai ceva decît cei din Kansk.

— Îmi închipui cum v-ați fi purtat cu noi, dacă ajungeați voi la putere, spuse Sașa.

— Dacă eram noi, tot așa ați fi ridicat mîinile în sus, aruncă disprețuitor Kvaciadze.

— Nu vă certați, băieți, se amestecă Boris. Vesnicul blestem al deținuților politici e că nu pot găsi limbaj comun... Pe cînd criminalii de rînd sînt solidari și de aceea administrația nu se leagă de ei.

— Criminalii sînt niște lichele! declară Volodea. Cozi de topor, călăi! Pentru o strachină de lături îl vînd pe cel mai bun prieten. Ei sînt oamenii de bază ai administrației, ajutoarele ei de nădejde. Ți-ai omorît nevasta — încasezi opt ani, dacă te porți cuminte, termenul se reduce la jumătate. Dar ia încearcă să scoți de la fabrică o pereche de tălpi — te înfundă pe zece ani ca nimica!

Taigaua devenea tot mai sălbatică. Aceleași culmi, podișuri, viroage și ponoare împădurite, în coroanele copa-

cîlor același ciripit, aceleași poteci umede, cufundate în umbră. Odată, într-un mestecăniș, zăriră, o clipă, un elan uriaș, cu picioare lungi. La vederea lor dispăru făcînd să trosnească sub copite crengile uscate.

Soarele încălzea de dimineață. Razele lui nu ajungeau la potecă și, totuși, drumul părea mai ușor și sufletul mai împăcat.

La amiază poposiră lîngă o colibă mică din bîrne înnegrite și afumate, fără tavan, ferestre și sobă, cu o podea de pămînt bine bătătorită și arsă: iarna focul se făcea de-a dreptul pe podea, iar fumul ieșea printr-o despicătură în acoperiș. Era un adăpost pentru drumeți pe timp de iarnă. În colț era un braț de uscături — cel ce pleca lăsa lemn de foc pentru cel ce ar veni după el — dacă se întîmpla să nimerească pe vreme geroasă cu zăpadă înaltă și viscol n-avea de unde face rost de vreascuri și fără foc poți muri înghețat pe podeaua bătătorită. Oamenii buni lăsau nu numai lemne, ci și, pitită la loc uscat, o cutie cu chibrituri.

Deportații aprinseră focul, aduseră apă de la un șipot din apropiere ca să-și fiarbă ceai și păsat de mei. De crupe făcuse rost aseară Boris la cooperativa sătească. Îl cunoștea pe vînzător, deschisese pentru el prăvălia în toiul nopții și, în afară de crupe, îi mai dăduse un pachet de tutun și o sticlă de basamac pe care au și băut-o pe loc. Gîndul că e cunoscut pînă și aici, într-un sat pierdut în hățișul taigalei, că fără el băieții nu s-ar fi putut descurca, îi reîntorcea lui Boris energia de altădată, îi sporea încrederea că și la Boguciani va putea face față împrejurărilor.

Plătea pentru găzduire, pentru cină, achita pentru toți fiindcă băieții erau lefteri. Doar Sașa avea ceva bani, dar nu se știa dacă va găsi de lucru imediat cum ajunge. El, Boris, are la Boguciani post asigurat. Aducea a șef — purta tunică, pantaloni vîrîți în cizme trainice, impermeabil și chipiu de culoare kaki. Avea o voce moale, dar autoritară, de șef dintre cei școliți pe care e greu să-i contrazici, oricum, tot pe-a lui o să iasă, mai bine fă fără să cîrtești ce-ți poruncește.

Comanda și acum: pe unul îl trimise după apă, pe altul după vreascuri — erau destule în pădure, hotărîseră

să nu se atingă de cele din colibă. Doar pe Karțev îl scuti. Acesta se așezase pe un ciot, cu ochii închiși, expunînd căldurii soarelui fața lui palidă și suferindă.

Același vînzător cunoscut, ce-a făcut, ce-a dres, a trimis în locul străjerului care trebuia să-i însoțească un flăcău bun la inimă, săritor și priceput. La un popas le-a meșterit linguri din coajă de mesteacăn. Mergea pe jos, cu pas sprinten, ținînd calul de dîrlogi. Sașa, de cum au ieșit din sat, i s-a alăturat și au mers așa, împreună, pînă la următorul loc de popas. Flăcăul i-a dat arma să tragă într-o găinușă de alun, dar Sașa n-a nimerit.

— Să fi fost un urs, rîse flăcăul, ar fi fost vai și amar de tine.

— Tu ai fost la vînătoare de urși?

— Am fost, de trei ori. Vînăm ursul cînd doarme în bîrlog. Cum îl adulmecă javrele, astupăm cu prăjinile intrarea, dihania dă să iasă și noi tragem. Sînt unii care se duc la urs cu țepoiul, alții cu jungherul. Ursul îi tare șiret, la om sare de-a dreptul, dar la cai ori la vite se furișează să nu-l simtă.

Flăcăul zîmbi cînd Sașa îi povesti că există animale mai puternice decît ursul: leul, tigrul, elefantul... Nu-i venea a crede. Cu același zîmbet îi povesti lui Sașa cum au fost uciși anul trecut, tocmai în luminișul pe care îl străbăteau, trei criminali deportați.

— Îi mînau tot așa și, într-un sat, s-au pus să joace cărți. Ai noștri au văzut că au parale. Cum au ajuns aici, au prins să tragă în ei. Aceia au fugit în sihlă, au căzut, s-au prăvălit în omătul adînc. Da' era și un ger de crăpau pietrele. Ai noștri ce și-or fi zis: las' c-or avea grijă lupii de ei, să nu rămînă nici un oscior. Aici îs multe sălbăticiuni. Da' tocmai atunci trecea cu sania un colector de la raion și ciinii i-au amirosit pe morți. S-au început cercetările, flăcăii noștri au fost ridicați și duși la Novosibirsk. Iar acolo tîlharii le-au făcut felul.

— Și mulți bani au luat de la cei uciși?

— Vreo zece rublișoare tot au luat.

În timp ce se odihneau în jurul focului, cineva pomeni iarăși de întîmplarea aceea. Boris era la curent, îi

povestiseră deportații la Kansk. O știa și Kvaciadze, din lagăr. Amîndoi flăcăii au murit chiar în noaptea în care au fost aduși la închisoare: încă înainte de venirea lor pușcăriașii aflaseră de ce se făcuseră vinovați. Celula era mare, oamenii solidari, nu s-a putut afla cine-i ucigașul.

— Bine că le-au făcut de petrecanie, zise Volodea. Ar fi încasat cel mult cinci ani, iar peste un an, ia-i de unde nu-s — li s-ar fi dat drumul din închisoare. Ce mare lucru? Au omorît niște deportați. Pe cînd așa, localnicii au aflat că telegraful închisorii lucrează mai bine decît cel de stat. Dacă nu ne apără statul, ne apărăm noi singuri. Nu există altă ieșire.

— Volodea, i se adresă Sașa, parcă ziceai mai adineauri că criminalii de drept comun nu sînt oameni. Cum de li se poate îngădui să-și facă singuri dreptate?

— Ocnașii au alte legi. Cînd ai să fii în pielea lor, ai să vezi, ocoli Volodea răspunsul. Astea sînt raționamente de intelectual.

— Ce ai cu intelectualii? Nu sînt nici ei de lepădat, zise Sașa.

Volodea ridică degetul.

— Doar unii dintre ei.

— Păi, și dumneata ești intelectual.

— Și crezi cumva că tare mă mîndresc cu asta?

— Primul intelectual, zise Sașa, a fost omul care a dobîndit focul. Contemporanii lui, desigur, l-au omorît. Unul s-a fript la deget, altul la talpă, al treilea l-a ucis pur și simplu: ce te bagi în față? Încă din epoca de piatră nu era recomandabil să ieși în față!

— Lui Sașa — premiul întîi pentru logică, declară Boris. Ce zici, Volodea, ești de acord să-i dăm lui Sașa premiul întîi?

— N-ai decît să i-l dai, dacă ai un asemenea premiu, răspunse Kvaciadze.

Toți erau pașnici. Soarele cobora pe după crestele copacilor, dar căldura lui se mai făcea simțită. Băieții își aruncaseră șepcile și paltoanele în căruță și mergeau ușor îmbrăcați. Îi însoțește un flăcău bun la inimă, uneori le dă voie să tragă cu arma. Nici el nu seamănă a gardian, nici ei a convoi de arestați. Pentru prima dată mănîncă în pădure, lîngă foc, nu la o masă străină.

Trosnetul crengilor de pin, aroma de rășină, mirosul cașei arse, ácele de pin în ceai — toate astea par a te întoarce la anii copilăriei. De fapt, n-a trecut așa de mult de cînd stăteau în jurul focului de tabără, pionieri fiind.

Karțev își îndreptă fața suferindă către soare, întorcînd capul după raza lui subțire și cețoasă. Ivașkin încuviința cu capul atît spusele lui Volodea cît și pe cele ale lui Sașa. Conversațiile pe teme *intelectuale* îi plăceau. Și meserîa sa o considera intelectuală, deosebită. Te-ai grăbit, ai scăpat o greșeală și, gata, te mînă în Siberia, deși nu tu ai cules textul. În cuvîntarea tovarășului Stalin, în loc de „a demasca greșelile" s-a cules „a masca". Au fost arestați șase oameni. Lui Ivașkin i-au rămas acasă soția și trei copii — trei fetițe.

Flăcăiandrul care-i păzea trăgea și el cu urechea la vorbele lor și zîmbea. Din casă mîncă doar o fărîmă, să rămînă celorlalți.

Căruțașul, în schimb, era morocănos. Molfăi ceva în căruță și atipi pînă mai prindea calul puteri păscînd iarba din preajmă. După un timp îl înhămă. Moleșiți de foc, băieții se ridicară fără tragere de inimă, cam în silă. Grupul porni.

Făcuseră vreo cinci kilometri cînd în crestetele copacilor începu a vui vîntul, se făcu deodată întuneric și începu să fulgere și să viscolească. Căruțașul mînă calul mai iute, flăcăul se grăbi și el să ajungă degrabă la Ciuna, înainte de a se fi întunecat de-a binelea. Zăpada înceță tot atît de brusc precum se pornise reușind, totuși, să aștearnă cușme albe pe tufari și să strice cu totul drumul și așa desfundat. Băieții împingeau căruța din spate. Se străduiau să meargă repede. Numai Karțev nu putea ține pasul, se sufoca, se oprea și tușea înfundat, rezemîndu-se de cîte un trunchi.

— Karțev, suie în căruță, zise Sașa.

Căruțașul se împotrivi:

— Nu m-am tocmit să duc și oameni, calul nu trage, drumul nu-i bun de nimic.

— Tu nu ești bun de nimic, îi zise Ivașkin.

Sașa opri calul, trăgînd de dîrlogi.

— Stop! Karțev, urcă!

— Nu pune mîna! țipă căruțașul. Acuși întorc oiștea înapoi și vă văd atunci cum vă mai burzuluiți!

— Hai să nu ne sfădim, moșulică, rosti Boris cu tonul lui de șef și îl ajută pe Karțev să urce.

Au fost nevoiți să scoată din căruță două geamantane mai ușoare, pe care străjerul le agăță de șaua lui. Doar Volodea Kvaciadze nu scoase nici un cuvînt, așteptînd nepăsător să vadă ce avea să urmeze. N-ar fi sărit în apărarea „capitulantului", chiar dacă și-ar fi dat sufletul în fața lui.

Au trecut peste Ciuna cu o barcă plată. Barca nu ajungea chiar la mal și au fost nevoiți să intre în apă, să care bagajele, să tragă căruța. Pînă au ajuns pe partea cealaltă, erau uzi pînă la piele.

Satul care le-a ieșit în cale era mare, dar sărac, cu izbe înnegrite, lăsate într-o rînă, cu pătuluri goale și dărăpănate. Sătenii chefuiau, în geamurile izbelor pîlpîiau lumini, cu toate că întunericul nu se lăsase încă. Se auzeau răcnete și cîntece de oameni beți. Pe uliță trecură cîțiva săteni pe două cărări. Erau pădureni, născuți aici în taiga, de toate straturile și culorile. Nu semănau deloc cu siberienii înalți și blonzi din zona de stepă. Pe niște bușteni ședeau grămadă și chicoteau băieți și fete, care, zărindu-l pe flăcăul însărcinat cu paza, îi spuseră că azi e zi de hram. Flăcăul se grăbi să-l caute pe președinte, să scape cît mai curînd de grupul adus.

În timp ce-l așteptau pe președinte, se apropiară deportații care trăiau în sat: un bărbat impunător, cu păr lung și bogat, cu mișcări domoale și o privire pătrunzătoare — tipul omului de stat, bine cunoscut lui Sașa din Casa numărul cinci a Sovietelor, și o femeie uscățivă, roșcată, cu o față aspră și chinuită. După o lungă perioadă, în care drumurile fuseseră desfundate, sosise primul convoi și erau nerăbdători să afle dacă printre noii deportați nu sînt și oameni de-ai lor.

— Bună ziua, tovarăși!

Ochii femeii zăboviră asupra lui Kvaciadze și ea simți în privirea lui că a întîlnit un tovarăș de idei. Volodea își spuse numele, ei auziseră de el, lui îi erau cu-

noscute numele lor. S-au îmbrățișat, s-au sărutat și nici n-au catadicsit să se uite la ceilalți. Bărbatul le zîmbi destul de amabil, dar nu întinse nimănui mîna — s-ar fi putut s-o întindă unuia care nu merita sau altuia care nu i-ar fi strîns-o pe a lui. Femeia nici nu zîmbi măcar.

Îl luară pe Volodea cu ei. Mergea la mijloc, înalt, mlădios, cu puloaica neagră și cu sacul în spate, și răspundea la întrebări — se vede că întrebări erau multe: scrisorile nu mai soseau de două luni

— Adio! strigă după ei Boris, care se simțea jignit: Volodea nesocotise o solidaritate care era mai presus de solidaritatea politică.

Veni în fugă un flăcău fălos, mestecînd din mers. Era cherchelit, agitat, ochii bulmaci rătăcindu-i în jur.

— Care-s aici surghiuniții? Aștia? Mă, da' tare smoliți mai sînteți! Nu știu, zău, ruși au fost cei ce v-au făcut?

Îi conduse într-o izbă părăsită din capul satului. Soba era dărîmată, iar ei trebuiau să se încălzească, să-și usuce hainele, să-l culce la cald pe Karțev, care se simțea rău de tot. În timp ce ei cercetau locuința asta lăsată în paragină, flăcăul se făcu nevăzut. Nu se vedea nicăieri nici căruțașul, care plecase aruncîndu-le bagajele pe jos.

— Trebuie să ne punem pe capul administrației locale, zise Boris. Ivaşkin, mergem împreună!

— Unde să mergem? Tot satul chefuiește.

— Las' că de vorbit vorbesc eu, dumneata mă ajuți să duc mîncarea, îl liniști Boris.

Plecară. Saşa scoase din geamantan un rînd de rufe curate, o pereche de ciorapi de lînă, o cămașă și i le întinse lui Karțev.

— Primenește-te!

Karțev se dezbrăcă. Saşa făcu ochii mari de uimire — săracul era numai piele întinsă pe coaste, genunchii ascuțiți, picioarele descărnate, mîinile-i atîrnau ca niște cîrpe, iar omoplații îi ieșeau prin piele ca niște cioturi de aripi retezate.

— Ai cam slăbit cît ai făcut greva foamei, observă Saşa.

— M-au hrănit cu de-a sila, prin sondă, zise Karțev vîrîndu-și neîndemînatic poalele cămășii în izmene. Apoi m-au trecut la hrană de spital, mi-au dat lapte. Acolo mi-am tăiat vinele și am pierdut mult sînge.

Ochii îi ardeau de febră, pe obraji îi apărură pete roșii, temperatura îi urcase, era clar, dar nu aveau termometru și nici nu avea rost să i-l pună. Oricum, mîine dimineață, trebuiau să purceadă din nou la drum.

— De ce ți-ai tăiat vinele? îl întrebă Sașa.

Karțev nu-i răspunse, se vede că ațipise și nu-i auzise întrebarea.

Sașa cercetă soba. Din vatră atîrnau capete de sîrmă, cineva smulsese ușițele. Sașa se gîndi să facă focul, dar se lăsă păgubaș. Poate va găsi Boris o altă locuință.

Boris și Ivașkin aduseră o pîine și o putinică din coajă de mesteacăn plină cu smîntînă. Nu putuseră face rost de nimic altceva. Nici despre altă locuință n-au avut cu cine vorbi: toți erau afumați, nimeni nu vroia să-i găzduiască pentru o noapte.

Ivașkin găsi în ogradă o bucată de lemn, despică o surcea, dar se stingea de fiecare dată și iroseau degeaba chibriturile.

Au mîncat pîine cu smîntînă pe întuneric.

— O cină rece e mai bună decît nimic, zise sentențios Boris.

Karțev nu vru să mănînce. Ceru apă. Însă apă nu era.

— Mă duc la prietenii lui Volodea, poate îl iau la ei să doarmă, zise Sașa.

Boris clătină sceptic din cap:

— N-au să-l ia. Dar, la urma urmelor, încercarea moarte n-are. Vin și eu cu dumneata. Haidem!

— De ce să vii?

— Țăranii sînt beți morți, iar flăcăii de pe bușteni aveau intenții agresive.

Afară era mai multă lumină decît în izbă. Pe cerul fără urmă de nori atîrna o lună plină. Flăcăii și fetele ședeau încă pe bușteni. Unul dintre ei, mai zurbagiu și mai bun de gură decît ceilalți, povestea ceva cu haz, dădea din mîini, stîrnea hohote de rîs. Zărindu-i pe Sașa și pe Boris, le strigă:

— Hei, arestaților, ia faceți-vă încoa!

— Nu-i lua în seamă, șopti Boris.

— Da' de ce? se împotrivi Sașa și porni spre bușteni. Care-i necazul?

— De ce umblați brambura pe uliță? Vi s-a făcut de fuste? Da' de niște pari nu vi-i dor?

Pe bușteni ședea și flăcăul care fusese însărcinat să-i păzească. Pe față îi juca același zîmbet. Era limpede că dacă țăranii i-ar lua la scărmănat, el ar continua să zîmbească.

Sașa întoarse capul spre Boris.

— Chiar. Ia uite ce fetișcane frumoase.

— Or fi ele frumoase, dar nu-s de nasul vostru.

— Vrei să le ții toate pentru tine? zîmbi Sașa. Nu ți-ar fi cam greu?

Cîțiva pufniră în rîs.

— Ho! Ho! se cam fîstîci flăcăul. Ia, uite...

— Uite, ne-uite, îl îngînă Sașa. Dumnezeii și paștele...

Sașa trase o înjurătură că l-ar fi invidiat și hamalii de la fabrica de produse chimice și-și văzu de drum.

— Nu mai căutați gîlceavă, băgați-vă mințile în cap, adăugă dojenitor Boris și se luă după Sașa.

Într-un tîrziu îi spuse:

— Dacă n-ai să-ți lași pe aici oasele, ai să trăiești pînă la adînci bătrînețe. Știi să te impui.

Ușa casei nu era încuiată. Volodea, bărbatul și femeia ședeau la masă. Lumina venea de la o lampă cu gaz.

— Aștia sînt Pankratov și Soloveicik, zise Volodea. V-am vorbit despre ei.

Se vede că-i vorbise de bine, fiindcă bărbatul le zîmbi.

— Luați loc, tovarăși, să bem ceai împreună.

— Mulțumim.

Sașa nu se așeză. Se adresă lui Volodea:

— Ce ne facem cu Kartev?

— Ce vrei să fac?

— Văd că ai de gînd să rămîi aici peste noapte. Ce-ar fi să-i cedezi locul?

Înainte de a apuca Volodea să răspundă, bărbatul spuse:

— Pînă una alta eu hotărăsc cine înnoptează la mine.

— Nu știți unde am putea găsi un adăpost pentru o noapte? întrebă Boris.

— Aici nimeni nu-i găzduiește pe cei care sînt în trecere. Mai ales dacă-s și bolnavi.

Femeia îl întrebă pe Volodea:

— Cînd l-ai văzut ultima oară pe Ilin?

După ce ieșiră, Sașa zise cu amărăciune:

— Și dumneata care spuneai că știu să mă impun.

— Dragul meu, îi răspunse Boris, aici e vorba despre pasiuni politice și ele sînt cele mai crîncene.

9

Către sfîrșitul zilei, Poskriobîșev puse pe biroul lui Stalin scrisoarea despre articolul lui Engels, citită de membrii Biroului Politic. Toți erau de acord că articolul nu trebuie publicat. La fel de unanim era și răspunsul lor cu privire la schimbările propuse în colegiul de redacție al revistei „Bolșevic".

Stalin nu se îndoise de acceptarea celor două hotărîri. Manevra cu Stețki era reușită. Stețki e omul lui Buharin, iar pe Buharin ei îl țin în rezervă. Pe Buharin deocamdată n-au să i-l dea, tot așa cum, anul trecut, n-au vrut să i-i dea pe Smirnov, Tolmaciov și Eismont, iar acum doi ani pe Riutin.

Și, cu toate acestea, adversarii, oricare ar fi ei — foști, actuali și viitori — trebuie stîrpiți și vor fi stîrpiți. Unica țară socialistă din lume poate să reziste numai dacă va avea o stabilitate de nezdruncinat în interior, ceea ce va constitui chezășia stabilității ei și în exterior. Statul trebuie să fie puternic în caz de război. Trebuie să fie puternic dacă vrea pace — să inspire teamă.

Pentru a transforma, în timpul cel mai scurt, o țară agrară într-una industrială, se impun nenumărate sa-

crificii materiale și umane. Poporul trebuie să le accepte. Dar numai entuziasmul nu-i suficient. E nevoie de o putere autoritară, căreia poporul să-i știe de frică. Frica trebuie susținută prin toate mijloacele și în acest scop teoria luptei de clasă permanente oferă toate posibilitățile. Iar dacă din această cauză vor pieri cîteva milioane de oameni, istoria îl va ierta pe tovarășul Stalin. Dacă, însă, va lăsa statul fără apărare, îl va sorti pieirii — și istoria nu-l va ierta niciodată. Un scop mare presupune și o mare energie; iar o mare energie, cînd ai de-a face cu un popor înapoiat, nu se obține decît printr-o mare cruzime. Toți conducătorii vestiți ai lumii au fost cruzi. Nu întîmplător Kamenev, actualul director al editurii „Academia", l-a tipărit pe Machiavelli. L-a tipărit pentru EL, vrea să-i arate *lui* că metodele pe care le aplică erau cunoscute încă în secolele 15 și 16. Se înșeală Kamenev. Recomandările lui Machiavelli sînt perimate. De altfel, cine știe dacă se potriveau chiar și pentru secolul al XV-lea?! E scris vehement, dar superficial, nedialectic, schematic. „Autoritatea care se bizuie pe iubirea poporului față de un dictator este o autoritate șubredă, căci depinde de popor; autoritatea care se bizuie pe teama poporului față de un dictator este o autoritate puternică, căci depinde exclusiv de dictator". Această teză este doar parțial valabilă; o autoritate care se bizuie *numai* pe iubirea poporului este slabă, are dreptate. Dar nici autoritatea care se bizuie *numai* pe teamă nu este o autoritate stabilă. Stabilă este autoritatea care se bizuie deopotrivă pe iubirea și teama față de dictator. Mare conducător este cel care știe să se facă iubit fiindcă inspiră teamă. Să se facă atît de iubit încît toate cruzimile întîmplate în timpul cîrmuirii sale să nu-i fie atribuite lui, ci celor care-i execută ordinele.

Expulzarea lui Trotki în străinătate a fost un act uman și, prin urmare, greșit: Trotki se află în libertate și acționează. Pe Zinoviev și pe Kamenev nu-i va expedia peste hotare: ei vor fi primele pietre puse la temelia bastionului fricii, care trebuie înălțat întru apărarea poporului și a țării. După ei vor urma aliații lor. Buharin le e aliat, a alergat la Kamenev pe ușa din dos,

au avut convorbiri secrete, a spus că preferă să-i vadă în Biroul Politic pe Zinoviev și Kamenev în locul lui Stalin. El singur și-a ales aliații și le va împărtăși soarta.

În politică nu există milă și îndurare. Dacă-i pare rău de vreun om, acela e Kamenev. Îi pare rău în sensul că un om precum Kamenev nu e aliat cu *el*, ci cu Zinoviev. E un om „comod", moale, îngăduitor, în afară de asta, e originar din Tbilisi, a făcut acolo liceul, a trăit în Tbilisi ani mulți. Are ceva și din intelectualul evreu și din cel gruzin — un fel de blîndețe, de delicatețe, este și un pic cinic, dar un cinic bun la inimă. E cultivat, se orientează în situația politică, se pricepe să formuleze precis și clar concluziile, calitate apreciată de Lenin și pe bună dreptate. Nu-i vanitos, nu pretinde să fie lider, este prin fire *omul secund*. Așa a fost pe timpul lui Lenin, așa ar fi putut să rămînă și pe timpul tovarășului Stalin. N-a vrut! În locul *lui* l-a preferat pe fanfaronul de Grișka! Cîndva au lucrat excelent împreună, se înțelegeau de minune. Kamenev este cel care a propus candidatura lui, a lui Stalin, în funcția de Secretar General al Partidului. Dar l-a propus numai în intenția de a-l folosi împotriva lui Trotki, combinația asta a pus-o la cale cu Zinoviev — să transforme aparatul de partid într-o măciucă îndreptată contra lui Trotki. Sînt obișnuiți să scoată castanele din foc cu mîna altuia. N-au înțeles esențialul: aparatul de partid nu e o măciucă, e o pîrghie a puterii de stat. Încredințîndu-i această pîrghie, ei i-au dat puteri depline. Geniul *său* constă în faptul că a fost singurul care a realizat acest lucru. De altfel, și Lenin și-a dat seama, dar nu imediat, ci abia după vreun an, prea tîrziu! Dar chiar și atunci cînd Lenin a cerut ca *El* să fie demis din funcția de Secretar General, chiar și atunci Kamenev n-a priceput nimic și a propus congresului să nu ia în considerare scrisoarea lui Lenin. Și-a dat seama abia după moartea lui Lenin, cînd s-au pomenit înlăturați de la moștenirea leninistă nu numai Trotki, ci și Kamenev și Zinoviev. Dacă ar fi făcut o alegere politică justă, dacă l-ar fi urmat atunci, împreună cu tot partidul, pe to-

varăşul Stalin... L-a urmat pe Grişka, pe această nulitate. De ce, oare? Să fi crezut în marile talente ale lui Grişka? Aiurea! A făcut acest pas greşit fiindcă niciodată nu l-a înţeles cu adevărat pe *el*, n-a înţeles că aşa-zisul primitivism, aşa-zisa mediocritate a tovarăşului Stalin nu sînt decît o manifestare a simplităţii unui conducător care ţine prelegeri la Academia Comunistă, dar, în primul rînd, vorbeşte maselor, duce masele cu el.

Evreii n-au înţeles niciodată ce înseamnă un *Conducător*... Ei n-au ştiut niciodată să se supună, atitudinea asta s-a format la ei în decursul istoriei. De aici tragedia lor naţională. Toate popoarele s-au supus Romei şi astfel şi-au păstrat entitatea naţională. Evreii au fost singurii care nu s-au supus. În toate religiile Dumnezeu are chip de om: Isus, Mahomed, Buda... Numai evreii n-au un conducător zeificat, numai religia iudaică nu admite întruchiparea lui Dumnezeu în om. Pentru ei nu există o autoritate absolută şi tocmai de aceea n-au putut să-şi păstreze statalitatea. Puterea supremă în stat trebuie să fie întruchipată într-un conducător suprem. Evreii şi-au irosit istoria în discuţii sarbede, pentru ei democraţia nu-i decît un prilej de controverse, căci se încăpăţînează întotdeauna să pună opinia lor personală mai presus de opinia majorităţii.

Există, desigur, şi evrei în stare să accepte un conducător şi să-l slujească. Kaganovici, de exemplu. El a fost primul care, în 1929, într-un discurs ţinut la Institutul profesurii roşii, l-a numit „conducător"... Pe cînd Kamenev a preferat erudiţia superficială şi trăncăneala celuilalt. Şi a dat greş. Erudiţia şi trăncăneala nu sînt suficiente pentru un conducător. Ce s-a ales din acei „conducători" prerevoluţionari, ieşiţi din rîndul intelectualilor şi al „literaţilor"? Toţi acei Lunacearski, Pokrovski, Rojkov, Goldenberg, Bogdanov, Krasin? Sau din Noghin, Lomov, Rîkov? Nu mai există şi n-au lăsat nimic în urma lor. Troţki poseda unele calităţi de conducător. Dar trufia sa de intelectual îl făcea insuportabil pentru cadrele de partid. Îşi sublinia la tot pasul superioritatea intelectuală, or, oamenilor nu le place cînd sînt consideraţi nişte proşti. Oamenii recunosc su-

perioritatea intelectuală cînd e însoțită de superioritatea puterii. Ei acceptă superioritatea intelectuală numai la un *conducător*, ceea ce înseamnă că se supun unui conducător *înțelept*, iar asta nu-i înjosește, dimpotrivă, îi ridică, legitimează în ochii lor supunerea necondiționată. Se consolează că nu se supun forței, ci intelectului. Iar cîtă vreme conducătorul n-a dobîndit o putere personală unică, el trebuie să posede capacitatea de a convinge, de a forma la oameni certitudinea că ei ar fi aliații săi benevoli, că el n-a făcut altceva decît să exprime, să formuleze propriile lor gînduri. Trotki nu înțelegea acest lucru, cum nu înțelegea nici importanța aparatului. Crezîndu-se conducător, își închipuia că va fi în stare să atragă masele datorită iscusinței sale oratorice, a inteligenței sale. Nu! Pentru a stăpîni masele, discursurile, oricît ar fi ele de strălucite, nu sînt suficiente. Este nevoie de un instrument, iar acest instrument îl reprezintă partidul. „Dați-ne o organizație de revoluționari și vom răsturna Rusia!" Trotki n-a înțeles niciodată această teză leninistă fundamentală. Tocmai în asta consta „nebolșevismul" său despre care vorbea Lenin în „testament".

Poate că Lenin lua în serios ideea conducerii colective? Nu! Lenin înțelegea cîtă importanță prezintă un conducător. „Centralismul socialist sovietic nu se află în contradicție cu conducerea personală și cu dictatura... Voința clasei o înfăptuiește uneori un dictator care, de unul singur, va face uneori mai mult și adeseori va fi mai necesar". Și încă: „A ajunge să spui că... dictatura maselor este opusă în general dictaturii conducătorilor, este o inepție caraghioasă și o prostie..." Lenin înțelegea aceste lucruri și, totuși, avea de gînd să conducă Rusia după metode europene și vedea în el, în Stalin, un asiatic.

Lenin înțelegea și importanța aparatului. Dar vroia să întărească aparatul de stat, pe care se sprijinea el însuși în calitate de cap al guvernului și nu dorea întărirea aparatului de partid pe care se sprijinea tovarășul Stalin. De aceea a și propus atunci demiterea tovarășului Stalin din funcția de Secretar General. Un-

deva, în perspectivă, paralel cu noua politică economică, el intenționa, se vede, să înfăptuiască schimbări și mai largi. Fiindcă dacă te orientezi spre fermier, fermierul își va cere drepturile lui. Pentru asemenea manevre Lenin credea că sînt mai indicați Troțki, Zinoviev, Kamenev, Buharin, chiar Piatakov și nu-l considera potrivit pe el, pe Stalin. În tovarășul Stalin el vedea pe principalul „susținător al aparatului", iar de întărirea acestui aparat se temea. Și avea dreptate. Aparatul are proprietatea de a se închista, fiind strîns unit prin legături durabile, perene și, în loc de pîrghie, devine o frînă, se mumifică. Într-o țară uriașă, țărănească, multinațională și înapoiată, cancelaria, birocrația este necesară pentru a menține cuceririle revoluției, dar tot cancelaria ascunde un pericol pentru revoluția însăși — puterea acestei cancelarii devine atotcuprinzătoare, nemărginită și iese de sub control. Lenin avea dreptate cînd se temea de acest pericol și de aceea afirma că „noi am preluat de la Rusia țaristă ceea ce avea mai rău, birocratismul și oblomovismul, din cauza cărora ne sufocăm în adevăratul înțeles al cuvîntului". E adevărat. Dar asta nu înseamnă deloc că aparatul trebuie distrus, că trebuie creat un echilibru politic. Echilibrul politic înseamnă *sfîrșitul* dictaturii proletariatului. Aparatul trebuie menținut, aparatul trebuie întărit, stîrpindu-se, însă, în germene independența lui, schimbîndu-se mereu oamenii spre a nu se ajunge la cimentarea legăturilor reciproce; un aparat care se schimbă întruna nu va poseda o putere politică de sine stătătoare, dar va rămîne o forță teribilă în mîinile conducătorului, în mîinile unui cîrmuitor atotputernic. Acest aparat, ca instrument al puterii, trebuie să inspire poporului teamă, dar, totodată, el însuși trebuie să tremure în fața conducătorului.

Dispune el oare de un asemenea aparat? Nu, nu dispune. De mult a vrut să schimbe componența C.C.-ului, dar n-a putut s-o facă nici chiar la Congresul al XVII-lea, Congresul *său* triumfal. N-au fost, chipurile, temeiuri suficiente pentru respingerea unor candidaturi, s-a văzut silit să-i lase în C.C. pe cei care nu mai aveau ce

căuta acolo, și-a spus cuvîntul spiritul *lor* de gașcă, solidaritatea, legăturile lor reciproce, trainice. El n-a fost în stare să biruie toate astea. Dar ajunge! Aparatul de astăzi și-a trăit traiul și, sub forma asta, nu-i mai este de folos. Are nevoie de un alt aparat care să nu discute, ci să execute o singură lege — legea LUI. Aparatul actual e învechit, abur consumat, o zdreanță bună de aruncat la gunoi. Însă cadrele acestea vechi sînt și cele mai cimentate, au cele mai solide relații și n-au să plece cu una, cu două de la posturile lor, va trebui să le *înlăture*. Dar atunci se vor transforma în oameni jigniți, mereu cu piatra în sîn, și în potențiali dușmani de moarte, gata în orice clipă să se alăture celui care se va ridica împotriva *lui*. Va trebui, deci, să-i nimicească. Printre ei vor fi și oameni cu merite în trecut — istoria are să-l ierte pentru asta pe tovarășul Stalin. În situația actuală meritele lor din trecut devin dăunătoare pentru cauza partidului; își imaginează că țin în mîini destinele statului. Și de aceea trebuie schimbați. Iar schimbarea înseamnă nimicire.

Stalin măsură din nou cabinetul și se opri în fața ferestrei... Da, Revoluția din Octombrie a fost condusă de Lenin și înfăptuită de Lenin. Acesta e meritul său istoric. Dar, înfăptuind revoluția și apărînd-o în focul războiului civil, el a mers, în fond, pe calea ce i-a fost sugerată de experiența marxismului ortodox: începutul acestei căi este Noua politică economică. Recurgînd la mijloace revoluționare extreme, Lenin a desăvîrșit revoluția burgheză, a curățat pentru ea drumul, distrugînd toate rămășițele orînduirii feudal-moșierești. Dar Lenin a murit. Istoria e un mare regizor. Ea l-a înlăturat la timp pe Lenin și a dat un conducător nou care va conduce Rusia pe o cale cu adevărat socialistă. Pentru asta va mai fi necesară nu numai o singură revoluție. O revoluție, nu mai puțin importantă decît cea din Octombrie, a și înfăptuit-o — a lichidat gospodăria țărănească individuală, a lichidat chiaburimea, a lichidat pînă și posibilitatea satului de a se dezvolta pe baza organizării de ferme individuale. În acest proces au pierit milioane de oameni — istoria are să-l ierte pen-

tru asta. A înfăptuit şi o altă revoluţie — a pus Rusia pe calea dezvoltării industriale, a transformat-o într-un stat modern, industrial, cu o puternică forţă armată. Un preţ mare a cerut această transformare, multe vieţi a răpit — istoria are să-l ierte pe tovarăşul Stalin. Istoria nu l-ar ierta, dacă ar fi lăsat Rusia slabă şi neputincioasă în faţa duşmanilor săi. Acum trebuie să creeze un aparat nou al puterii de stat, un aparat special. Şi să-l distrugă pe cel vechi. Distrugerea aparatului trebuie începută cu cei care s-au ridicat împotriva *lui* — cu Zinoviev şi Kamenev, ei sînt mai vulnerabili, şi-au recunoscut de atîtea ori greşelile încît vor continua s recunoască, vor recunoaşte tot ce li se va cere. Şi nimeni nu va îndrăzni să le ia apărarea, nici Kirov nu va îndrăzni s-o facă.

De nouă ani se găseşte Kirov la Leningrad. Ce a făcut în aceşti ani ca să transforme organizaţia de partid leningrădeană într-un bastion real al Comitetului Central, al partidului şi nu unul fictiv, de ochii lumii? A hotărît să pacifice acest oraş veşnic pornit pe frondă în loc să-l reprime. A-l reprima înseamnă a înlocui vechiul aparat cu altul nou, vechile cadre cu altele noi. A-l pacifica înseamnă a lăsa vechiul aparat intact, a lăsa vechile cadre la locurile lor, cu scopul de a le atrage de partea ta. Pe această cale a şi mers tovarăşul Kirov. De ce? Nu şi-a înţeles sarcina? A înţeles-o prea bine. Dar a înţeles sarcina sa, nu a partidului, a transformat Leningradul în bastionul său şi nu al partidului. Nu el a atras cadrele de partea sa, ci ele l-au atras de partea lor, au creat din el un nou lider.

Stalin se apropie iarăşi de birou, reciti raportul lui Iagoda. Da, Zaporojeţ, omul lui Iagoda, nu este în stare să schimbe situaţia la Leningrad. Un om neputincios, o nulitate! Stalin deschise uşa sălii de primire şi-i spuse lui Poskriobîşev să cheme la el mîine pe tovarăşul Iagoda, comisarul poporului pentru afacerile interne*.

---

* NKVD — Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne (n. trad.).

10

Cînd ajunseră la Angara, era ziua în amiaza mare. Stîncile uriașe, cu straturi de roci calcaroase cafenii, galbene și roșii, se aplecau deasupra marelui fluviu, scoțînd la iveală structura primară a pămîntului.

Un ceas mai tîrziu intrară în Bogucianî, satul în care urmau să se stabilească.

Lîngă mal se zăreau izbe fără hogeacuri care le serveau sătenilor la îmbăiat, năvoade întinse pe prăjini, cîteva luntri legate de pari. De amîndouă părțile uliței largi se înșirau izbe din bîrne negre-cenușii, cu acoperișuri de scîndură năpădite de mușchi verde. Izbele erau despărțite de garduri înalte, solide. Ușile de la intrare, cu pridvor, dădeau în ogradă. Spre uliță priveau ferestre cu chenare sculptate, vopsite în albastru sau violet.

Căruțașul mînă calul într-o ogradă mare, cu staul, fîneață, șopròane și un ocol pentru vite. Nu se zărea însă nici o vită, doar niște găini scurmau într-o grămadă de gunoi. Căruțașul deschise ușa și vederii li se înfățișă o izbă încăpătoare. În nări îi izbi un miros acru, stătut și în același timp văzură o masă cioplită grosolan, iar de-a lungul pereților așezate laițe — o locuință sărăcăcioasă, de văduvă.

Gazdele: o bătrînă gîrbovită, cu un toiag în mînă, ședea pe o bancă și însoțea cu priviri neliniștite fiecare mișcare a noilor veniți; fiica bătrînei, o femeie de vreo patruzeci de ani, cu pieptul scobit și pîntecele lăsat în jos, acoperit de un șorț murdar, stătea tăcută ca o mută; în sfîrșit, fiul ei, un băiețandru urît și pricăjit, de vreo șaisprezece ani.

Deportații își puseră bagajele într-un colț și își îndreptară pașii spre împuternicitul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne din acel raion. Acesta se numea Baranov și era un bărbat corpolent, cu înfățișare de om sătul, cu o față buhăită, pe care sta scris că a dormit toată ziua și-ar mai fi dormit în continuare, dar treburile de stat îl împiedică să o facă. Deschise plicul, se bosumflă, îl citi și fixă fiecăruia locul în care avea să locuiască. Ivașkin rămînea la Bogucianî, Volo-

cea Kvaciadze era trimis pe Angara în jos, ceilalţi — în susul rîului: Karţev în satul Ceadoveţ, iar Boris şi Saşa într-un alt raion, în satul Kejma, la dispoziţia împuternicitului de acolo.

— Vedeţi dumneavoastră — căută să-i explice Boris — eu am fost numit la secţia locală „Zagotpuşnina". Există o dispoziţie a tovarăşului Hohlov către tovarăşul Kosolapov.

Hohlov era şeful oficiului regional al trustului „Zagotpuşnina". Kosolapov conducea secţia din Boguciani. Însă Boris nu arătă scrisoarea lui Hohlov, de teamă ca Baranov să n-o oprească la el.

— Degeaba se amestecă Hohlov în treburi care nu-l privesc — se încruntă Baranov. Cum vine luntrea cu poşta, plecaţi la Kejma.

Volodea plecă să-i caute pe ai săi.

Ivaşkin arboră o mină gravă, dîndu-şi seama o dată în plus de importanţa excepţională a profesiei sale: la Bogucianî se organiza o tipografie, iar zeţarii lipseau, nu erau destui nici în alte părţi.

— De unde ai ştiut despre tipografie? — îl întrebă Saşa, uimit.

— Am auzit încă la Kansk, răspunse evaziv Ivaşkin şi se grăbi să plece ca să-şi caute gazda.

Era neplăcut că nu suflase o vorbă cît timp au mers împreună, ca şi cum s-ar fi temut că altcineva ar fi putut să-i ocupe locul.

Boris era fiert: depărtatul sat Kejma — încă trei sute de kilometri pe jos. Nu se ştie dacă există acolo un post vacant, prost a fost că nu şi-a luat şi pentru acolo o scrisoare de recomandare.

— Mă duc, totuşi, la Kosolapov — zise el în cele din urmă. Poate mă ajută cumva, că Baranov* ăsta îşi justifică pe deplin numele.

Saşa şi Karţev se duseră acasă. Karţev abia se ţinea pe picioare: cum intră se prăbuşi pe laiţă. Tremura din tot corpul şi cerea apă. Saşa o întrebă pe bătrînă:

— Aveţi apă fiartă?

— Clocotită? Uite colo, în cazan.

---

* baran = berbec (n. trad.).

Ședea în colțul său, ca o bufniță.

— S-o îmbolnăvit pe drum. Nu-i nimica. S-o pune el pe picioare, că-i tînăr. Nu ți-i a mînca?

— Mai tîrziu, cînd vin tovarășii.

Primul veni Volodea, spunînd că s-a oprit la un cunoscut, a treia casă după clădirea școlii și plecă.

Într-un tîrziu veni Boris. Kosolapov nu putea să-l ajute cu nimic — aici pîinea și cuțitul erau în mîinile lui Baranov, un asemenea tîmpit îți decidea soarta! Eh, ducă-se naibii!

— Știi, Saşa, chiar îmi pare bine. M-am obișnuit cu dumneata. Am pornit împreună și tot împreună vom face drumul pînă la capăt.

Acum își făcea planuri cum se va aranja la Kejma, îl va aranja și pe Saşa, își aducea aminte de niște cifre din acest raion, date cu care îl va da gata pe șeful secției locale „Zagotpușnina".

Apăru Ivaşkin și le spuse că și-a găsit gazdă, cu masă cu tot, va plăti destul de puțin, lefurile sînt aici bune, majorate ca pentru regiunile nordice, și va putea trimite ceva acasă la ai săi, sau, mai știi, își va aduce familia încoace.

Nu rămase cu ei la masă, mîncarea pentru ziua de azi o și plătise:

— Fug, băieți, mă așteaptă omul.

Nici nu-i întrebă cînd pleacă, nu le dădu adresa ca să-i scrie și nici el nu le promise.... Fug, băieți, mă așteaptă omul...

— Iată cum se despart unii, remarcă Boris.

— N-a vărsat nici o lacrimă la pieptul dumitale, zise ironic Saşa.

— Ai observat și dumneata?! Bravo! Ești un copil deștept.

Au mîncat „dracene" — niște clătite din cartofi trecuți prin răzătoare, puse toate într-o strachină, apoi s-au dus la poștă să scrie cereri ca toată corespondența să le fie expediată la Kejma, Saşa îi scrise mamei că se simte excelent, Angara e un rîu grandios, el nu duce lipsă de nimic, să-i scrie la Kejma, post restant.

S-au întors acasă. Pe uliță ședeau tolăniți cîini nordici — laice — cu coada bîrzoi, care nu-și ridicau ca-

pui cînd, pe lîngă ei, trecea vreo femeie cu cobilița pe umeri sau cînd dădea buzna vreun cîrd de copii.

— Nu văd nici un exemplar mai acătării — constată Boris — fata de la poștă — iată culmea eleganței aborigene... De altfel, aici poți încasa ușor un sifilis, bagă de seamă! Și trahom — ferească-te sfîntul să te ștergi cu prosoapele lor! Dar să revin la chestiunea principală: n-ai observat o fetișcană care dă tîrcoale casei noastre? Are o față cam lătăreață, dar nu-i de lepădat.

Sașa o văzuse stînd de vorbă cu feciorul gazdei.

— Te fură cu ochii, adăugă Boris.

— E un copil încă!

— De ce? Cred că are vreo șaisprezece ani. Tocmai cum trebuie. Pe urmă se mărită și se prefac în mîrțoage de corvoadă. Uită-te la ea mai bine.

— Corupere de minore, zise Sașa. Îmi ajunge și articolul cincizeci și opt.

Pe prispa casei ședea aceeași fată, nu prea înaltă, zveltă, cu picioare vînjoase, cu trăsături regulate, o frunte boltită și buze pline. Dinții ieșiți puțin în afară îi trădau obîrșia îndepărtată din strămoși tunguși. Purta o cămașă încheiată la gît și o fustă țărănească lungă ce-i acoperea pînă la glezne picioarele desculțe, cu tălpile înăsprite și murdare. Mesteca rășină și se uita la Sașa cu ochi jucăuși, mici și căprui.

— Ce te hlizești? o întrebă Sașa.

Ea pufni în rîs, își puse palma la gură, zvîcni de pe prispă și fugi, trîntind portița. Dar Sașa observă că-l urmărește printr-o crăpătură din gard.

— E o sălbăticiune, dar, totuși, marfă de soi, parcă-i o statuetă — zise Boris.

La cină mîncară napi fierți, tocați mărunt și burduc — chișăliță din boabe de orez. Din nou mîncau toți din aceeași strachină. Bătrîna se plîngea: n-au nici lapte, nici carne, nici pește — dacă nu-i bărbat la casă, cine să se ducă la pescuit?

În timpul mesei apăru din nou fetișcana vecinilor. Crăpă un pic ușa și, zărindu-l pe Sașa, o închise la loc, ascunzîndu-se în tindă.

— Ce te tupilezi, zvîrlugo?! strigă bătrîna. Fata se ghemuise în tindă și tăcea mîlc. Îi zărghită oleacă, îi

lămuri baba. Lukeria o cheamă — Lukeşka, strigă ea din nou, da' intră odată în casă! Să vezi ce-au adus orăşenii de-ale gurii.

Saşa tocmai tăia cîrnaţul rămas pentru Karţev.

Luşka intră şi înlemni în prag.

— Îi un ghibirdic de fată, zise bătrîna, vrînd să spună că Luşka era tare mică, şi taică-său îi pipernicit, şi mumă-sa. Unde ţi-s fraţii?

— Naiba îi ştie, replică Lukeşka, trăgînd cu coada ochiului la Saşa. Or fi, cred, în pădure.

— La butuci, cară bușteni ori trag la măsea, că tare te mai îmbie un păhărel. Taică-tău îi cu ei?'

— D'apoi cu cine?

Lukeşka arătă cu capul spre Karţev.

— Boleşte?

— Boleşte, răspunse bătrîna, adineauri tot bălmăjea. Ce bălmăjea oare? Mă tem că trage să moară. Ce stai în picioare? Aşează-te, mai schimbă două vorbe. Îl vezi ce băiat arătos, adăugă ea, întorcînd capul spre Saşa.

Dar Lukeşka nu se clinti, stătea în prag, desculţă, cu bluza lăsată peste fusta lungă şi înfoiată, mestecînd răşină, şi se tot uita rîzătoare, cu coada ochiului, la Saşa. Trupul ei mlădios mirosea a apă, a rîu, a fîn. Era în acea scurtă perioadă a tinereţii, cînd fata de la ţară încă nu este chinuită de muncă, familie, copii, e plină de puteri, îi vine să zboare şi ştie tot căci a învăţat în izba unde dorm laolaltă tata cu mama, fraţii cu soţiile, şi pe uliţa satului unde vorbele se rostesc pe şleau, fără nici o ruşine.

Saşa îi întinse o bucată de cîrnat.

— Na, gustă.

Lukeşka stătea nemişcată.

— Mănîncă, afurisito, rumegă! o îndemnă bătrîna.

Lukeşka luă cîrnatul.

— Ai voştri s-au dus alaltăieri la pescuit? se interesă baba.

— Dus, făcu Lukeşka.

— Şi mult au prins?

— Două căldări.

— Ce vîrstă ai? o întrebă Saşa.

— Ce? nu înţelese Lukeşka.

— Te-am întrebat cîți ani ai!

— Nu știu... Vreo șaisprezece, cred...

— Ce îndrugi, o mustră bătrîna. Vanika al nostru are cincisprezece ani, atîta ai și tu.

Lukeșka își frecă umărul de ușor și nu răspunse nimic.

— Lukeșka!! se auzi cineva răcnind afară.

— Pe tine te caută, zise bătrîna.

— Pe mine, confirmă fata și ieși, trîntind ușa după ea.

— Fată de ispravă, îi zise bătrîna lui Sașa. Tu dă-i un testemel și ea s-a duce cu tine.

— Ce înseamnă testemel?

— O băsmăluță, în limba voastră.

— Frumos, zîmbi Sașa.

Karțev a gemut toată noaptea, se ruga să fie ridicat, nu se mai putea așeza singur.

Dimineața, Sașa și Boris s-au dus la spital. Spre cabinetul medicului se întindea o coadă lungă. Oamenii ședeau în coridor și pe trepte. Soloveicik răzbătu în coridor, fără să mai stea la rînd. După el intră și Sașa. Medicul, un om tînăr, îl ascultă pe Boris, dar cînd află că e vorba de un surghiunit, le spuse că trebuie să-i aducă indicație scrisă de la împuternicitul raionului.

— Omul e pe moarte, se răsti la el Sașa. Ce indicație vă mai trebuie!?

— Baranov știe, replică medicul.

Baranov ieși să-i întîmpine în curte. Se vedea că nu-și împlinise somnul, pentru că-i întrebă supărat ce s-a întîmplat și mîzgăli nemulțumit pe un capăt de hîrtie: „Medicului raional. Examinați deportatul adm. Karțev".

Se întoarseră la spital. Boris răzbi din nou prin rînd și înmînă medicului hîrtiuța cerută. Acesta le spuse că se va duce după ce va termina primirea pacienților.

Veni spre seară, îl examină pe Karțev și constată că are pneumonie și edem pulmonar pe fondul unei distrofii generale. Are nevoie de pungă de oxigen, dar la noi așa ceva nu se găsește; de spitalizare — dar spitalul nostru are doar zece paturi și pe ele stau douăzeci

de bolnavi. Scrise o rețetă și le spuse să-i dea la noapte lapte fierbinte. După privirea lui gravă, posacă, Sașa își dădu seama că pentru el Karțev e ca și mort.

Dimineața lui Karțev i se făcu mai bine și îi rugă să-l cheme pe Baranov.

— La ce-ți trebuie? se miră Sașa.

— Du-te de-i spune, zise Karțev tușind și gîfîind, că este oxigen, este tot ce trebuie. Duceți-vă, duceți-vă, spuneți-i să vină.

Cei doi plecară, iar pe drum Boris propuse să-l cheme și pe Volodea Kvaciadze.

— Știe cum să le vorbească.

Volodea îi ascultă liniștit, înțelegător chiar. Vroia poate să-și răscumpere vina sa de la Ciuna, cînd îl lăsase pe Karțev într-o cocioabă rece? Nu, probabil că nu... Mai curînd era altceva la mijloc: acum avea un pretext ca să facă scandal în fața șefilor, să le arate ce om este, și un pretext cît se poate de serios — unui deportat i se refuză asistența medicală.

— Karțev l-a rugat pe Baranov să vină la el.

— Ce?! răcni Volodea, întorcîndu-se brusc spre Sașa. Fața i se congestionă. L-a rugat pe Baranov să vină?!

Vocea îi tremura și, ca totdeauna cînd era nervos, accentul gruzin deveni mai evident.

— Păi, în halul în care este, nu poate să se ducă el la Baranov.

— L-a rugat pe Baranov să vină?! mai întrebă o dată Volodea, privindu-l pe Sașa cu ochi plini de ură. Și vrei să-i faci hatîrul?

Lui Sașa i se făcu lehamite de înverșunarea lui neîmpăcată.

— Ce te uiți la mine de parcă mă vezi pentru prima oară?

— Potolește-te, Volodea, îl luă Boris cu binișorul. La urma urmelor Sașa nu are nici o vină.

Volodea tăcu, apoi zise posomorît:

— Karțev e un provocator.

— De ce crezi? întrebă Sașa, uimit. A stat trei ani în penitenciarul politic, a făcut greva foamei, și-a tăiat venele.

— A stat, a făcut greva foamei, și-a tăiat venele! — strigă Volodea, măsurînd agitat odaia. La pușcărie stau oameni de tot felul și greva foamei trebuie s-o facă de față cu ceilalți... De ce a fost dus la Moscova?

— Păi, a fost condamnat la deportare, observă Boris.

— Ei și?! strigă din nou Volodea. Tipi din ăștia sînt folositori și în exil. „Te-ai astîmpărat, ți-ai recunoscut greșelile? Nu, să avem iertare, *dovedește prin fapte!* Noi avem nevoie de *referenți*...“

— De-ar fi cum spui, replică Sașa, Baranov nu l-ar fi trimis la Ceadoveț, ci l-ar fi lăsat aici, la Bogucianî.

— Baranov habar n-are! În plic nu erau decît adeverințele noastre. Iar *așa ceva* vine mai tîrziu, cu poșta specială. Karțev vrea să-i spună că-i omul lor, că trebuie tratat, salvat. Toți cei din Verhneuralsk au fost expediați în lagăre și închisori, pe cînd dumnealui a fost trimis la Moscova. Cu ce ocazie, mă rog? Ca să vadă Galeria Tretiakov?

— Cine nu-i de acord cu tine devine sau ticălos sau provocator, îi spuse Sașa. Noi doi ne ducem la Baranov.

— N-aveți decît, făcu Volodea, și tonul său deveni amenințător, alăturați-vă și voi la această mișelie, puneți și voi umărul!

— Nu ne speria! Am văzut noi eroi mai ceva ca tine.

— Pe cine ai văzut?! strigă Volodea. N-ai văzut tu nici pe naiba! Vlăduțul mamei! Ai doborît copaci la patruzeci de grade? Ai văzut cum crapă oamenii ca muștele pe zăpadă? Cum scuipă sînge? Ți s-a făcut milă de Karțev? Dar de cei pe care tipi de-alte Karțev îi trimit la moarte nu ți-e milă?

— În primul rînd, mi-e milă de tine, zise Sașa.

Cînd se apropiară de casa lui Baranov, Boris îl opri.

— Hai, Sașa, să stăm acum și să judecăm la rece. Chiar dacă nu sîntem de acord cu Volodea, o anumită logică nu i se poate contesta. La ce naiba îi trebuie lui Karțev să-l cheme pe Baranov? Ca să-l interneze la spital? Asta o putem cere și noi. Atunci, pentru ce? Tu, Sașa, abia începi, pe cînd eu am mai prins cîte ceva

de cînd 'stau aici. Nu e nimic mai îngrozitor, decît o asemenea bănuială, ea se răspîndește cu viteza fulgerului. Și se lipește de om pentru toată viața — nu mai poți dovedi contrariul. Sînt gata să mă duc la spital, să-l îngrijesc pe Karțev, chiar să scot de sub el țucalul... Dar nu vreau să-i mijlocesc o întrevedere cu Baranov.

— Atunci mă duc singur, declară Sașa.

Boris căzu pe gînduri, apoi propuse:

— Hai să facem în felul următor: să cerem lui Baranov să-l interneze și să nu-i spunem că l-a chemat Karțev. Iar acolo, la spital, dacă va avea nevoie de Baranov, n-are decît să-l cheme oficial, prin medic.

— Medic v-am dat, ce mai vreți? îi apostrofă iritat Baranov.

— Trebuie internat la spital.

— Păi, vi s-a spus: nu sînt locuri.

— Omul e pe moarte.

— Las' că nu moare el.

— Să știți că dacă va muri, vom da de știre la Moscova că n-ați vrut să-l internați în spital.

— Rău o începi, măi Pankratov, rosti Baranov pe un ton amenințător.

Trei ore mai tîrziu veni căruța spitalului. Sașa și Boris îl scoaseră din casă pe Karțev.

Ziua caldă de iunie se îngîna cu înserarea, dinspre rîu adia un vîntuleț ușor. Karțev zăcea cu ochii închiși și respirația îi era mai regulată, mai liniștită.

Seara Lukeșka ședea din nou pe prispă. Se încălțase cu un fel de papuci moi, de piele, care îi scoteau în evidență piciorul micuț. O basma înflorată îi acoperea capul și umerii.

Se dădu la o parte, poftindu-l astfel pe Sașa să se așeze lîngă ea.

Acesta se așeză.

— Hai, Lusa, povestește ceva. Parcă Lusa te cheamă?

— Lukeșka îmi zice.

— La noi se spune Lusa. Eu am să-ți spun Lușenka.

Fata își duse basmaua la gură.

— Îți place, Lușenka?

Fata își luă de la gură colțul basmalei, ochii îi rîdeau.

— Lucrezi sau înveți?

— Cu învățatul am isprăvit-o.

— Cîte clase ai făcut?

— Trei, cred.

— Și citești, scrii?

— Am știut eu, dar am uitat.

— Lucrezi?

— Sînt bucătăreasă. Unde o să trăiești?

— La Kejma.

— Oho... făcu ea dezamăgită, îi departe. D'apoi și la noi trăiesc mulți de-alde voi.

— La Kejma ai fost?

— Nu, dincolo de pădure n-am fost nicăierea.

— Da' de urs te temi?

— Mă tem. Mai an ne-am dus în pădure la cules pomușoare, da' el, cînd a sărit la noi... Mergea de se clătinau copacii. Am prins a răcni cît ne ținea gura și am fugit la barcă. Tare rău ne părea de pomușoare da' erau grele și am zvîrlit coșurile. Ursul nu fuge așa repede, umblă crăcănat. Noi abia am apucat să punem mîinile pe vîsle, că el a și intrat în apă... Și unde am prins a vîsli, da' răcneam de ne ieșea sufletul... Of, abia am scăpat... Ne-am întors cu mîna goală. Amu nu ne mai ducem departe, ne-a băgat frica în oase.

Vorbea cu însuflețire și, de cîte ori rîdea, își acoperea gura cu un colț al basmalei.

— Ai pleca cu mine la Kejma? o întrebă Sașa.

Ea se opri din rîs și i se uită drept în ochi.

— Dacă mă iei, m-oi duce!

— Și ce vom face acolo?

— Om trăi. Tu cîți ani ai de stat la Kejma?

— Trei.

— Trei ani om trăi, apoi îi pleca.

— Dar tu?

— Eu? Oi rămîne. Aici toți fac așa, trăiesc o vreme, apoi pleacă. Ori, poate, îți faci pe Angara tot veacul?

— Nu, n-o să rămîn.

— Mîine ne ducem la ostroavele Sergun. Hai și tu cu noi.

— Ce să facem acolo?

— Ne ducem cu masul, îi explică ea cu o naivă nerușinare.

— Lukeșka! se auzi o voce din ograda de alături.

— Și, adică, te duci?

— Stai să mai chibzuiesc.

— Cată să nu te doară capul de atîta chibzuială, zise Lukeșka și alergă în ogradă.

Sicriul era așternut cu talaș. Sașa vru să-l scoată, dar Boris îl opri:

— Nu se cuvine, ce, nu știi?

Sașa nu știa, era pentru prima oară cînd înmormînta un om.

Un infirmier și căruțașul coborîră în beci, unde zăceau morții.

La capul treptelor apăru medicul, se uită la Sașa cu aceeași privire gravă, cu care se uitase la Karțev înaintea morții acestuia și spuse:

— Certificatul de deces se află la împuternicitul raional.

Sașa și Boris nu-i răspunseră — n-aveau nevoie de certificat, cui să-l trimită?

Medicul nu pleca, stătea și-i privea. Părea să fie de o seamă cu ei.

Infirmierul și căruțașul scoaseră cadavrul și îl puseră în sicriu.

Bătură capacul în cuie și căruța ieși din ogradă. Într-o parte mergea căruțașul, un țăran scund și îndesat, iar în urma sicriului veneau Sașa și Boris. Străbătură, astfel, ulița lungă a satului, cu izbe din bîrne negrecenușii pe laturi, cotiră pe o altă uliță, tot neagră-cenușie, ieșiră din sat și suiră la deal, înspre o bisericuță de lemn, cu ușile și ferestrele astupate. În spatele bisericuței se întindea cimitirul.

Puseră mîna pe lopeți și se apucară să sape. Pămîntul era moale numai la suprafață, în rest era tare, înghețat și chiar amestecat cu bucăți de gheață.

Iată cum s-a încheiat drumul vieții lui Karțev, întîmplător tovarăș de drum prin taiga. Muncitor la uzina „Serp i molot", lucrător comsomolist, deținut al penitenciarului politic de la Verhneuralsk, deportat. Să fi avut dreptate Volodea? Ce l-o fi îndemnat pe Karțev să facă un asemenea pas? Dorința de a-și ispăși vina, de a dovedi că se căiește sincer? Poate că i s-a promis libertatea? Sau, poate, n-a fost decît un moment de slăbiciune?

Răspunsul la aceste întrebări intrase în pămînt cu Karțev, în mormîntul din această Siberie îndepărtată, la capătul lumii.

Dar, chiar acesta să fi fost adevărul, Sașa nu-l cunoscuse pe un *asemenea* Karțev. Cunoscuse un om bolnav și nenorocit.

Căruțașul azvîrli hîrletul:

— Ajunge, nu-l mai dezgroapă ursul.

Ridicară sicriul de pe căruță, îl puseră pe frînghii și, săltîndu-l încetișor peste movila de pămînt proaspăt săpat, îl coborîră în groapă.

Traseră apoi frînghiile și astupară groapa. Își făcuseră datoria. Căruțașul sări în căruță, trase de hățuri și mînă calul la trap, spre sat. Sașa și Boris rămaseră lîngă mormînt.

— Ar trebui, cel puțin, să-i punem o bucată de scîndură și să scriem pe ea numele de familie, își dădu cu părerea Boris.

Dar nu aveau unde să găsească nici scîndură, nici măcar creion.

Din vîrful dealului se vedea ca-n palmă Angara, fluviul larg își rostogolea apele printre stînci și păduri, ducîndu-le de pe tărîmuri necunoscute spre altele, tot atît de noi. În zare, apa își contopea culoarea cu cerul, se îngemăna cu el, ca și cum Domnul n-ar fi creat încă uscatul ca să taie apele.

Un simțămînt amar și luminos totodată îl cuprinse pe Sașa. Trist și disperat, stînd într-un cimitir părăginit, simți brusc, cu toată claritatea, cît de neînsemnate erau propriile lui necazuri și suferințe. Și această *măreață veșnicie* îi spori credința în ceva ce era mult mai înalt decît cele în care crezuse pînă acum. Aceia care

îi trimit pe oameni în surghiun se înșeală dacă își închipuie că astfel îi pot doborî. Ei pot să-i omoare, dar nicidecum să-i înfrîngă.

11

— Citește!

În timp ce Iagoda își citea ultimul său raport, Stalin se uita la el: o față îngustă, grosolan cioplită, de culoare roșie-cărămizie și cu o mustăcioară à la Hitler. O privire ursuză, circumspectă. Da, numai frumos nu era!

Își oprise alegerea asupra lui încă din 1929. Menjinski era grav bolnav, de fapt nu-și putea exercita funcția și, la Congresul al șaptesprezecelea, în locul lui a fost introdus în componența C.C. adjunctul său, Iagoda. S-ar fi putut aranja ca tovarășul Menjinski să fie demis din funcția sa de președinte al OGPU și în locul lui să fie desemnat Iagoda, dar o asemenea schimbare ar fi fost greșit interpretată — în Menjinski toată lumea vedea pe succesorul lui Felix Dzerjinski. Acum o lună Menjinski a murit. Și fără întîrziere a fost adoptată hotărîrea demult pregătită de Biroul Politic privitoare la înființarea Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne. În componența lui au fost incluse Direcția Principală a Securității de Stat, trupele de grăniceri și paza interioară, lagărele și coloniile de corecție prin muncă, pompierii și oficiul stării civile. Comisar al poporului pentru afacerile interne a fost desemnat Iagoda.

Candidatura lui Iagoda n-a trezit obiecții în Biroul politic. Era vechi membru de partid, securist experimentat, nu avea veleități politice și nu făcea parte din Biroul politic, fiind astfel o persoană „neutră", care nu avea cum să tulbure echilibrul în conducerea de partid.

Sverdlov, a cărui nepoată este măritată cu Iagoda, la vremea lui nu avea o părere prea bună despre talentele rubedeniei sale. L-a trimis mai întîi la redacția publicației „Derevenskaia bednota", apoi la munca de rutină în

Comisia Extraordinară din Rusia — V.C.K.* Dar Sverdlov nu se pricepea la oameni și degeaba se lăuda că un carnet de însemnări îi înlocuiește întreaga secție de cadre a C.C. Doar și pe EL Sverdlov îl considera „individualist", i-a și spus-o drept în ochi, încă acolo, la Turuhansk, unde erau exilați amîndoi, și EL nu s-a supărat. În general, Sverdlov era un om simplu, bun la inimă, dar nu și o personalitate. De aceea Lenin l-a și pus în fruntea T.I.K.** din Rusia, o funcție mai curînd de reprezentanță. După moartea lui Sverdlov, Lenin l-a găsit pentru acest post pe Kalinin, omulețul din Tver, „starostele întregii Rusii".

Nici răposatul Dzerjinski nu-l prea agrea pe Iagoda, îl ținea în roluri de mîna a doua — șef de cancelarie. Dar, cu toate calitățile sale, tovarășul Dzerjinski era, totuși, boier din naștere...

Este firesc, deci, că Menjinski, tot boier și încă poliglot, cunoscînd șaisprezece limbi (ce-i trebuie unui bolșevic șaisprezece limbi?!) i-a fost mai apropiat decît Iagoda, în trecut simplu farmacist la Nijni-Novgorod. În pofida calităților sale, tovarășul Dzerjinski, trebuie spus, nu era lipsit de o anumită poză... Tocmai de aceea nu-l înghițea pe Trotki: acela, în ce privește poza, îi era net superior. Firește că nu prea cultivatul cancelarist avea puține șanse să producă impresie asupra lui Felix, zis „cel de fier".

Dar la G.PU. nu e nevoie de îngeri și nici de bărbați atrăgători, arta de a conduce constă în iscusința de a pune omul potrivit la locul potrivit, iar apoi — și asta-i condiția principală — de a-l înlătura atunci cînd nu va mai fi potrivit. Deocamdată Iagoda este la locul său — înțelege sensul real al celor ce i se spun.

Bănuiala cum că Iagoda ar fi lucrat pentru ohranka*** țaristă se prea poate să nu fie chiar atît de nejustificată.

---

* V.C.K. — Vserossiskaia cirezvîceainaia komissia (1917—1922) (n. ed. rom.).

** Țentralnîi ispolnitelnîi komitet (1822—1938): Comitetul Executiv central (n. ed. rom.).

*** Poliția politică secretă în Rusia țaristă (n. ed. rom.).

Dar asemena chestiuni sînt încîlcite și complicate, verificarea unor asemenea bănuieli este practic imposibilă. Dovezile indirecte sînt totdeauna nesigure și șubrede, dovezi directe nu există aproape deloc — chiar în primele ore după revoluție ohranka a distrus mai toate arhivele. Multe nume de foști informatori am găsit? Iar cele găsite nu constituie o mărturie concludentă: ohranka se pricepea să încurce ițele, putea să te trimită pe o pistă greșită. Și, și în general, un om care a avut de-a face cu jandarmeria și a trebuit să recurgă la subterfugii ca să se păstreze pentru patrid, n-a putut evita unele situații care acum, după mulți ani, pot da de bănuit.

E greu să dovedești că cineva a avut legături cu ohranka, dar e și mai greu să dovedești că n-a avut, mai ales dacă o asemenea bănuială a încolțit și dacă există unele materiale. Unele materiale cu privire la Iagoda au fost prezentate, materiale indirecte, neconcludente, dar suficiente dacă *se vrea* ca Iagoda să fie acuzat de acțiuni provocatoare. EL a declarat persoanei care i-a prezentat materialele că partidul nu le consideră convingătoare și i-a poruncit să nu mai revină niciodată și nicăieri asupra acestei chestiuni. Dar materialele le-a păstrat la EL. Și Iagoda: știe. Și a mai poruncit ca omului care i-a prezentat materialele să nu i se atingă nimeni de nici un fir de păr din cap. Iagoda o știe și pe asta. Îi va fi credincios de frică, ceea ce înseamnă mai mult decît credința din convingere, convingerile se schimbă, frica nu dispare niciodată.

Iagoda puse hîrtiile pe birou și nu spuse nimic — Stalin nu-i cerea deocamdată să vorbească. Nici nu se uita la Stalin: dacă te uiți la tovarășul Stalin, înseamnă că îi pui o întrebare mută, îl tragi de limbă. Stalin nu suporta așa ceva, știe el singur cînd să vorbească și ce anume să spună. Desigur, Stalin îi arătase propriul său raport, dar deocamdată nu era clar ce avea în vedere.

Stalin făcu cu capul un gest abia schițat, indicîndu-i scaunul lîngă care stătea Iagoda. Îi propuse să se așeze, deci va urma o discuție lungă și după cum își dădea seama Iagoda, discuție serioasă, în sensul că va trebui să dezlege pe parcursul ei mai multe șarade.

Plimbîndu-se prin cabinet, Stalin zise:

— Ce reiese din raportul dumitale? Reiese că tovarășul Zaporojeț nu face față obligațiilor sale. Dacă lichidarea opoziției zinovieviste de la Leningrad ar fi o chestiune simplă, această sarcină s-ar putea încredința tovarășului Medvedi cu aparatul său. Dar tovarășul Medvedi este omul lui Kirov, iar tovarășul Kirov nu e conștient, din păcate, de proporțiile primejdiei zinovieviste pentru partid și pentru el personal. El nu apreciază just situația reală din Leningrad.

Stalin continua să se plimbe pe covor cu pași moi și neauziți.

— Care este particularitatea acestei situații? urmă el. Particularitatea situației din Leningrad nu constă numai în faptul că în organizația de partid leningrădeană au rămas mulți partizani ai lui Zinoviev. Principalul este că mulți dintre ei au rămas în conducerea organizației de partid leningrădene, mulți dintre ei au rămas în anturajul tovarășului Kirov. Unde, se pune întrebarea, au dispărut zecile de mii de oameni care au votat pentru Zinoviev înainte de Congresul al paisprezecelea al partidului? Sînt tot acolo, la Leningrad. În aceleași locuri, în aceleași posturi. Tovarășul Kirov afirmă că, în prezent, ei susțin linia generală a partidului, că ei susțin C.C.-ul. Să fie adevărat, oare? Da, ei îl susțin pe tovarășul Kirov, dar asta nu înseamnă că susțin Comitetul Central! Și apoi cum să nu-l susțină pe tovarășul Kirov, dacă tovarășul Kirov i-a păstrat la Leningrad, teferi și nevătămați? Natural că îl susțin pe tovarășul Kirov, natural că sînt devotați tovarășului Kirov. Dar nu confundă oare tovarășul Kirov devotamentul față de el cu devotamentul față de partid? Nu pune, oare, tovarășul Kirov un semn de egalitate între el și partid? Nu e oare prematur s-o facă? Și ce-i de mirare că la Leningrad comuniștii cinstiți sînt nemulțumiți de o asemenea stare de lucruri în organizația leningrădeană? Nu-i cîtuși de puțin de mirare. O asemenea nemulțumire este absolut legitimă, mai ales, după cum spui, pe bună dreptate, în raportul dumitale, printre comuniștii tineri, care au crescut și s-au maturizat după perioada zinovievistă. Ei protestează împotriva unei

asemenea stări de lucruri, cu atît mai mult cu cît în calea creșterii și promovării lor stau vechile cadre zinovieviste, care, firește, îi împing pe ai lor și barează drumul celorlalți, intrușilor, iar pentru ei intruși sînt adepții sinceri și cinstiți ai Comitetului Central.

Stalin tăcu, continuîndu-și plimbarea încetă și fără zgomot prin cabinet, apoi reluă:

— Care era misiunea tovarășului Zaporojeț? Tovarășul Zaporojeț avea misiunea să schimbe starea de lucruri la Leningrad, să schimbe atitudinea organizației leningrădene față de zinovieviști, să dezvăluie proporțiile primejdiei trotkiste și zinovieviste. Și ce a făcut tovarășul Zaporojeț? N-a făcut nimic. Se plînge că Medvedi și Kirov, chipurile, *nu-i permit* s-o facă. Asemenea lamentări nu fac cinste unui adevărat cekist. Se plîngea că aparatul nu i se supune lui, ci lui Medvedi. Prostul! N-are decît să-și aleagă un aparat propriu ori să-și recunoască incapacitatea.

Stalin se opri brusc în fața lui Iagoda.

— Trebuie să terminăm cu partizanii lui Zinoviev și Kamenev, odată pentru totdeauna. Tovarășul Kirov s-a înconjurat cu zinovieviști și tot ei au să-i plătească pentru binefacerile sale. Nu încape îndoială — Stalin începu să măsoare din nou cabinetul — nu încape îndoială că în situația concretă de astăzi înlăturarea lui Kirov nu le convine zinovieviștilor — el păstrează la Leningrad cadrele lor. Dar în caz de agravare a situației, în împrejurările luptei pentru putere, ei nu vor mai avea nevoie de Kirov. Situația poate să se agraveze și în caz de război. Iar războiul este convenabil numai adversarilor Comitetului Central, războiul le favorizează schimbarea puterii de stat. În prezent, Zinoviev și Kamenev încearcă să-l folosească pe tovarășul Kirov ca pe o forță de șoc împotriva Comitetului Central, dar va veni clipa cînd nu vor mai avea nevoie de el și atunci îl vor înlătura, ca să provoace o situație critică în țară. Kirov încălzește la sîn șarpele trotkist împotriva lui Stalin, dar nu s-ar putea întîmpla ca acest șarpe să-l muște pe însuși tovarășul Kirov?

Luă de pe birou raportul și îl aruncă lui Iagoda.

— Partidul nu are nevoie de hîrtii, ci de fapte. Ești liber.

Stalin i-a permis lui Iagoda să plece. L-o fi înțeles oare? A înțeles el totul? De altfel, cel mai bine ar fi dacă Kirov ar accepta să se mute la Moscova. Este secretar al C.C., deci trebuie să lucreze ca secretar al C.C.. Astfel va fi pus sub ochii lui. Ce-i drept, îl va avea alături pe Ordjonikidze, dar vom vedea în ce se va transforma duioasa lor prietenie dacă în competența lui Kirov, în calitate de secretar al C.C., va intra întreaga industrie, inclusiv cea grea, adică și Sergo cu aparatul lui. Ordjonikidze nu e cine știe ce deștept, în acest cuplu lui îi revine rolul secund dar, totuși, nu va fi de acord să i se supună lui Kirov *în mod direct*. Cu atît mai bine: o neîncredere sănătoasă este temelia cea mai bună pentru munca în comun.

Stalin ieși din sala de primire și îi porunci lui Poskriobîșev să-l cheme pe tovarășul Ejov.

Ejov apăruse în aparatul C.C. prin anul douăzeci și șapte. Era mic de statură, aproape pitic. Lui Stalin îi plăceau oamenii scunzi, propria-i înălțime era de 160 centimetri.

Un caz rar — Stalin nu mai ținea minte cine îl recomandase, Mehlis? Poskriobîșev? Tovstuha? Cineva dintre ei? Pînă atunci Ejov fusese în munca de partid în Kazahstan.

În cadrul secretariatului a lăsat o impresie bună, ținea minte cine, unde, cînd și în ce post a lucrat, memoria lui păstra sute de nume. Un cadrist înnăscut. În 1930, EL l-a făcut șef al secției de cadre a C.C. Și n-a greșit. În zece minute Ejov putea să-i dea o informație completă despre oricare membru din nomenclatură, chiar și despre fiecare membru al Biroului Politic — cartoteca lui Ejov îi avea înregistrați pe toți, acest mirmidon nu se intimida în fața vreunui nume notoriu, în ochii lui stagiul în partid, originea socială, meritele din trecut nu jucau nici un rol. După părerea sa, aceste criterii erau perimate și chiar dăunătoare, deoarece îi făceau pe cei în cauză să se considere persoane excepționale. Cînd Ejov raporta vreun material referitor la un membru al Biroului Politic, ochii lui de culoarea violetelor deveneau indiferenți, pentru el membrii Biroului Politic nu se deosebeau cu nimic de

cei din restul nomenclaturii. În secretariat, el era singurul care nu avea nici un fel de relații personale. Fiindcă fusese activist în îndepărtatul Kazahstan și înainte nu-l cunoscuse nimeni, ura cadrele unite prin legături de lungă durată și distrugea fără cruțare aceste „coaliții", smulgînd din rădăcini elementele cele mai importante, promovînd politica LUI de izolare a oamenilor din aparat. Desigur, Ejov, singur fiind, în lupta cu „coalițiile" atît de puternice, își apăra și propria-i situație. Fără îndoială că în politică ura oarbă este un cusur care te împiedică să iei hotărîri juste. Însă și trăsăturile rele de caracter pot fi de folos. Ejov nu umblă cu „mănuși albe". Ejov umblă cu „mănuși negre", dar ele sînt de folos cauzei. Nu stă pe gînduri, ci acționează, este scutit de orice frînă morală, de orice convenționalisme etice. Vrea să pară modest, dar este vanitos, dorește să conducă oameni, să le decidă soarta, însă toate astea să le facă pe ascuns, din cabinetul său, de la biroul său, cu dosarele sale, cu atotputernica sa cartotecă. De fapt, el controlează deja organele NKVD și Iagoda îl urăște — aici s-a găsit un echilibru. La Congresul al șaptesprezecelea, EL l-a introdus în Comitetul Central — a fost una dintre prețioasele schimbări pe care a reușit să le facă atunci. Acum trebuie să-l introducă în componența secretariatului, ca să poată supraveghea organele NKVD, ale justiției și procuraturii — astfel se va stabili un echilibru într-adevăr durabil. Avîndu-l pe Ejov și pe Iagoda, doi parteneri care se urăsc reciproc, poate fi liniștit în acest sector.

Stalin schiță un gest din cap, invitîndu-l să ia loc.

Ejov se așeză și puse în fața sa carnetul de însemnări.

— Există, începu Stalin, o propunere de a face anumite schimbări în structura Comitetului Central, completîndu-l cu unele secții noi.

Cînd tovarășul Stalin spunea „există o propunere", aceasta însemna că propunerea vine chiar de la tovarășul Stalin.

— De ce a devenit necesară o astfel de propunere? urmă Stalin, ca și cum și-ar fi pus lui însuși această întrebare.

Și tot el răspunse:

— Cred că a devenit necesară din considerente rezonabile.

Ejov privea în carnet, avînd stiloul pregătit.

— Noi l-am iertat atunci pe tovarășul Reazanov pentru fapta sa, spuse Stalin, l-am iertat pentru că Piatakov l-a provocat. Dar fapta ca atare este revoltătoare. Să aresteze o comisie trimisă de la centru! Așa ceva nu s-ar încumeta să facă nici un secretar de regiune. Iată, însă, că un director de uzină s-a încumetat, fără a se consulta, cel puțin, cu secretarul comitetului orășenesc de partid. E un semnal serios.

Stalin făcu o pauză. Ejov scria fără să-și ridice capul.

— Ce demonstrează acest semnal? se întrebă din nou Stalin.

Și răspunse tot el:

— Acest semnal demonstrează că în industrie cadrele de partid se află în afara oricărui control. Aparatul industriei se transformă dintr-un aparat sovietic într-unul tehnocratic. E un mare pericol!

Aici, Stalin făcu acea pauză caracteristică, după care va pronunța imediat *fraza generalizatoare*, fraza ce urmează a fi adusă la cunoștința celui mai larg auditoriu. Ejov se concentra ca s-o consemneze întocmai.

— Aparatul tehnocratic tinde spre supremația economică, iar supremația economică echivalează cu cea politică, acesta e un adevăr elementar al marxismului. Noi nu putem admite supremația economică și, prin urmare, nici pe cea politică a tehnocrației, asta ar însemna sfîrșitul dictaturii proletariatului.

După ce Ejov își notă, Stalin continuă:

— Din păcate, tovarășul Ordjonikidze subapreciază acest pericol.

Ejov se opri din scris: tot ce se referea la membrii Biroului Politic se cuvenea să fie memorat și nu consemnat.

— De altminteri, tovarășul Ordjonikidze repetă greșeala pe care o fac mulți dintre conducătorii noștri superiori, confundînd devotamentul aparatului lor față de ei personal cu devotamentul acestui aparat față de partid și de guvern. Aparatul tehnocratic este într-adevăr devotat tovarășului Ordjonikidze. Și de ce, adică, nu i-ar fi devotat? Tovarășul Ordjonikidze apără prin toate mijloacele acest aparat, îl ferește, îl scoate de sub controlul partidului, încurajează tendințele lui autonomiste, obiectează împotriva arestării oricărui inginer periculos, a obiectat pînă și împotriva procesului intentat Partidului industrial. Desigur, în asemenea condiții, aparatul tehnocratic îi este devotat. Dar îi este devotat pînă la un timp, pînă o să ajungă la putere. Iar atunci cînd vor ajunge la putere, se vor lipsi de tovarășul Ordjonikidze! Reazanov a arestat și a dat afară o comisie numită de Piatakov. Dar Piatakov nu este altcineva decît adjunctul tovarășului Ordjonikidze! Cine poate garanta că mîine tovarășul Reazanov n-are să dea afară o comisie numită de însuși tovarășul Ordjonikidze? Alungînd o comisie trimisă din Moscova, Reazanov a comis un act politic. De ce, atunci, n-a coordonat acțiunea sa politică cu conducerea politică în persoana tovarășului Lominadze, secretarul comitetului orășenesc de partid? Tovarășul Lominadze, personal, nu prezintă nici o autoritate pentru tovarășul Reazanov? Să admitem. Dar, oricum ar fi tovarășul Lominadze, el se află, totuși, în fruntea organizației de partid, iar organizația de partid nimănui nu i se permite s-o desconsidere...

Cînd Stalin nu mai vorbi despre Ordjonikidze și trecu la Reazanov, Ejov începu să noteze din nou.

— Tovarășul Reazanov, continuă Stalin, nu mai ia în considerare nici Moscova, nici conducerea locală de partid. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că aparatul tehnocratic s-a simțit necontrolat și nepedepsit. De ce?

Stalin făcu iarăși o pauză, după care trebuia să urmeze o *generalizare*. Ejov se aplecă deasupra carnetului.

— Aparatul economic, reluă Stalin, s-a simțit necontrolat deoarece nu se teme de un control *echivalent* din partea partidului. Ce rol poate juca celula de partid a Comisariatului Poporului pentru industria grea, dacă în

fruntea Comisariatului Poporului se află un membru al Biroului Politic? Ce rol pot juca celulele de partid de pe lîngă direcțiile principalelor trusturi, uzine și fabrici, dacă șefii direcțiilor principale și directorii uzinelor sînt membri ai regionalelor de partid și chiar ai Comitetului Central, iar secretarii de celule sînt, în cazul cel mai bun, membri ai comitetelor raionale de partid? La un asemenea nivel, rolul organizațiilor de partid este, practic, egal cu zero. Cazul Reazanov ne sugerează o hotărîre de importanță primordială: controlul activității aparatului economic trebuie realizat la un nivel de partid *echivalent*. Aparatul de partid trebuie să controleze *toate* aparatele țării, inclusiv cel economic și, în primul rînd, aparatul industrial, care dispune de cadrele cele mai independente, instruite și *arogante*.

Cînd pronunță cuvîntul „arogante", în ochii galbeni ai lui Stalin licări o scînteie răutăcioasă și, într-un tîrziu, el adăugă:

— Orice tentativă de constituire a unei tehnocrații trebuie să fie stîrpită din rădăcină, rasă de pe fața pămîntului. De aceea, există o propunere ca secțiile actuale ale C.C. să fie completate cu încă trei secții: industrială, agricolă și pentru transporturi. În felul acesta, ramurile de bază ale economiei naționale — industria, agricultura și transporturile — vor avea o legătură directă cu Comitetul Central al partidului. În felul acesta, partidul va putea acorda un ajutor mai eficace sectoarelor hotărîtoare ale economiei naționale. Șefii acestor secții trebuie să fie de aceeași anvergură, dacă nu și mai amplă, ca și comisarii poporului, atunci ei vor avea și pondere și autoritate. Pregătește proiectul de hotărîre privitor la reorganizarea organelor de partid și arată-mi-l. Propune candidaturile pentru posturile de șefi ai noilor secții și arată-mi-le, de asemenea. Fiecare secție se va afla sub tutela unui secretar al C.C., sau chiar a unui membru al Biroului Politic. A tovarășului Kirov, de exemplu. Parcă are studii tehnice. Da, adă-mi dosarul său personal complet.

Stalin se ridică.

Ejov se grăbi, la rîndul său, să se ridice, închizînd carnetul și punîndu-și stiloul în buzunarul de la piept.

Stînd în picioare, Stalin spuse:

— În momentul de față, pedepsirea lui Reazanov ar echivala cu o justificare a acțiunii provocatoare a lui Piatakov. Însă principiul centralismului democratic nu trebuie desconsiderat, chiar dacă centrul nu are dreptate. Acum, lasă cazul regionalei de partid. Să ceară explicații, să întreprindă toate cercetările, iar rezultatele să ți le raporteze dumitale. Incidentul trebuie să fie consemnat.

12

Încă din primăvară, înaintea absolvirii institutului, Malkova îi telefonă lui Șarok să se prezinte a doua zi dimineața la secția de cadre a Comisariatului Poporului pentru justiție.

Așadar, problema lui e rezolvată. Dacă i se propune uzina, va fi foarte bine, dacă judecătoria sau procuratura, va rămîne sigur la Moscova, altfel nu l-ar fi chemat la Comisariatul Poporului. La institut toți au primit numiri, fiind expediați în provincie.

A doua zi, la ora fixată, Iura intră în cabinetul Malkovăi. La vederea lui, ea se ridică și îi spuse sec:

— Mergem!

Îl conduse într-o odăiță aproape goală, cu pereții despuiați și fără nici o mobilă în afară de o masă de cancelarie scorojită, fără sertare, acoperită cu o hîrtie verde, pătată cu cerneală, și de trei scaune. Din tavan atîrna un bec fără abajur. Camera părea părăsită și era greu de ghicit la ce servește.

Lîngă unica fereastră, cu geamuri opace, se vede că demult necurățate, stătea un bărbat nu prea înalt. La apariția lor, bărbatul întoarse capul. Malkova îl lăsă pe Șarok să treacă primul și ieși repede, închizînd atent ușa în urma ei.

Un timp cei doi bărbați se priviră cu interes. Necunoscutul avea o față rigidă, cu obraji bucălați de copil. Purta ochelari mari, în rame de baga, care îi dădeau o

expresie de maturitate nefirească. Iura se ferea întotdeauna de asemenea tipi sfrijiți: îi sufla vîntul, dar erau supărăcioși și răzbunători. Sfrijitul se recomandă: Diakov, și îl pofti pe Iura să ia loc, așezîndu-se și el în fața lui Șarok.

— Termini institutul, tovarășe Șarok, începu Diakov, va trebui să fii repartizat la lucru. Aș vrea să facem cunoștință mai îndeaproape. Vorbește-mi despre dumneata.

Cu aceleași cuvinte îl luase în primire, data trecută, și Malkova. Nu sînt prea originali lucrătorii de la cadre. Șarok îi răspunse lui Diakov exact cum răspunsese atunci întrebărilor puse de Malkova: e fiu de muncitor de la o fabrică de confecții, în trecut a avut specializarea frezor, la institut a îndeplinit și-o anumită muncă obștească. Există și un amănunt — fratele lui este condamnat pentru furt. În general, răspundea în așa fel încît să nu se compromită cu nimic și totodată să se vadă că dacă nu este apt pentru munca în organele judecătorești și ale procuraturii, n-au decît să-l trimită la uzină.

Însă Diakov, spre deosebire de Malkova, nu se apucă să-i facă morală pe tema fratelui; se vede că fusese informat. În schimb îl chestionă amănunțit despre altceva: unde i s-au născut părinții, cine îi sînt rudele, unde locuiesc, ce locuință are Șarok și, în cele din urmă, ce are de gînd să facă după terminarea institutului.

— Vreau să mă întorc la uzină.

Diakov făcu din cap un gest de încuviințare.

— Misiunea mea e să aflu intențiile dumitale. Restul îl vor hotărî șefii. O să-ți mai telefonez.

Așadar, vor să-l ia la Comisariatul Poporului sau la procuratură, deocamdată, dar nu e clar unde anume. L-au ales din toată promoția, atenția asta e măgulitoare, desigur, dar îi schimbă planurile. Și cu toate că a lucra la Comisariatul Poporului sau la procuratură înseamnă să rămînă la Moscova, Șarok hotărî să ceară să fie trimis la uzină.

Cîteva zile mai tîrziu, Diakov îi telefonă și îl rugă să vină la Comisariatul Poporului pentru justiție. Iura veni. Diakov îl aștepta la biroul de primire. Au urcat amîndoi la etajul patru și au intrat în aceeași încăpere în care Diakov îl primise data trecută.

La fereastră ședea, cufundat în citirea unui ziar, un om robust, în uniformă militară, cu patru romburi la petlițele epoleților. Petlițele erau de culoare violet — trupele OGPU. Iura se înfioră — acum își dădea seama unde vor să-l ia.

— Tovarășul Berezin — îl recomandă Diakov.

Berezin lăsă ziarul. Iura văzu o față bronzată, de eschimos, și îl trecu din nou un fior.

Berezin făcu un gest, poftindu-l pe Iura să ia loc.

Diakov rămase în picioare și se așeză abia în timpul convorbirii, cînd Berezin îi arătă din ochi scaunul.

Berezin îl examină pe Iura în trecere, apoi spuse tărăgănînd cuvintele:

— Organizația de partid te recomandă pentru munca în organele NKVD. Am luat cunoștință de dosarul dumitale personal. Fratele dumitale este condamnat pentru un delict penal. Nu i-ai cunoscut pe cei care au fost judecați împreună cu el?

— I-am văzut prima dată la proces.

— Ai fost în relații de prietenie cu fratele dumitale?

— E cu patru ani mai mare decît mine. Am avut prietenii mei, el i-a avut pe-ai săi.

— Întreții legături cu fratele?

— El scrie tatei, mamei... Ei îi răspund. Îi transmit și urarea mea ca să-și ispășească pedeapsa și să se întoarcă la o viață și muncă cinstită. Cît privește sfaturile mele, nu știu dacă au să-i ajute.

Pe Berezin îl interesa nu atît fratele, cît el, și Iura înțelegea prea bine. Își dădu seama că trebuie să răspundă astfel, ca sinceritatea lui să nu fie pusă la îndoială, dar, totodată, să împiedice primirea lui la lucru, Ei înșiși trebuie să renunțe la el. Berezin n-o să-i acorde niciodată încrederea, se scaldă în aceleași ape ca și Budeaghin, e unul din *cohorta de fier*.

— Cine îți sînt prietenii? întrebă Berezin.

— Prieteni foarte apropiați nu prea am, începu Șarok precaut, pricepînd din nou că tocmai asta era întrebarea principală. Însă despre cine vrea să afle Berezin: despre Saşa Pankratov sau Lena Budeaghina? Dar nici Saşa şi nici Lena nu mai sînt de mult prietenii lui.

— Prieteni mai intimi nu am — repetă Șarok. — Am cunoscuți din institut, de la școala unde am învățat, din casa în care locuiesc.

— Ai învățat la școala nr. 7?

Aha, clar... E vorba de Saşa sau Lena.

— Da, la școala nr. 7.

— Din strada Krivoarbatski?

— Da.

— E o școală bună. Cu care dintre colegii de școală te vezi?

Se apropie încet-încet de Saşa Pankratov. Să tacă? Dar ei știu totul. Ar putea să-l acuze pentru această cunoștință? Între ei doi n-a fost nici o prietenie, din contră, nu se puteau suferi. Dar nici despre antipatie nu trebuie să vorbească, o să creadă că vrea să-l înfunde acum, după ce a fost arestat. Între ei n-a fost nimic: nici prietenie, nici ură. Au locuit în același bloc, sînt născuți în același an, au învățat la aceeași școală, după aceea au lucrat în aceeași uzină — toate astea au fost demult...

— Vedeți dumneavoastră — zise Iura, cîntărînd atent fiecare cuvînt — în fond, nu ne mai întîlnim. Nici înainte nu ne întîlneam decît întîmplător — locuiam în aceeași casă. Acum ne-am răzleţit care încotro: Kostin Maxim, de exemplu, a terminat școala de infanterie și a plecat în Extremul Orient. Pankratov Alexandr a fost arestat, sincer vorbind nu știu din ce cauză, Ivanova Nina este învățătoare, ne vedem uneori în curte: bună ziua — la revedere ... Da, mai este Marasevici Vadim, care nu locuiește în casa noastră, dar stă și el pe Arbat, cîteodată ne întîlnim, e filolog. Cine încă? Lena Budeaghina stă în Casa nr. 5, nici cu ea aproape că nu ne vedem.

— Fiica lui Ivan Grigorievici? întrebă Berezin.

— Da.

— Ai vreo logodnică, vreo prietenă?

Întrebarea, pusă imediat după ce Șarok rostise numele Lenăi, îi arătă că sînt informați în privința lui. Și că întrebările nu urmăresc atît să afle amănunte din viața lui, cît să verifice dacă e sincer.

— Deocamdată nu am de gînd să mă însor — zîmbi Iura.

— Îți place teatrul, cinematograful, dansul...

Știu că a fost cu Lena prin restaurante...

— Să dansez îmi place.

— Cu fete drăguțe?

— Prefer drăguțe.

Berezin tăcu apoi întrebă:

— Ai amintit de-un cunoscut de-al dumitale, Pankratov. E vorba de Pankratov Alexandr Pavlovici?

— Da, noi îi spuneam simplu, Sașa. A fost la noi secretar al celulei comsomoliste. Dar e arestat.

— Ce fel de om e?

Sarok ridică iarăși din umeri:

— Asta a fost demult. Au trecut opt ani, *atunci* parcă era băiat bun, cinstit — zîmbi — lider comsomolist. Dar ce s-a întîmplat cu el mai tîrziu, nu pot să știu.

Nu putea răspunde altfel. O caracterizare negativă, chiar și moderată, ar fi suscitat întrebări la care nu avea rost să răspundă și nici nu știa precis ce să spună. Atunci Pankratov a fost băiat bun, atunci Sașa avea cincisprezece ani, atunci avea și Șarok tot atîta, privea lumea din jur cu ochi de om tînăr, încrezător. Privește și acum cu aceiași ochi încrezători: e greu de presupus că ei ar avea nevoie de un om atît de sincer și deschis, ba avînd la dosar și un frate delincvent.

Șarok nici nu bănuia că tocmai această referință bună, „sinceră" despre Sașa Pankratov îi deschise poarta. Atitudinea lui Berezin față de Sașa se repercută și asupra sa, a lui Șarok, el văzu în Șarok, ca și în Pankratov, un băiat cinstit și de treabă. O eroare teribilă, care, mai tîrziu avea să-l coste scump pe Berezin însuși.

Acum, însă, Berezin îi zise:

— Ne vom gîndi la candidatura dumitale. Dar, înainte de toate, trebuie să hotărăști dumneata însuți: vrei să lucrezi la noi sau nu? E o mare onoare, organele se-

curității sînt detașamentul înarmat al partidului. Nu obligăm pe nimeni, dacă vei refuza n-o să ne supărăm.

Se întoarse din nou către Diakov.

— Dă-i tovarășului Șarok telefonul dumitale.

— Am înțeles. Diakov dădu să se ridice.

— Chestiunea nu-i încă rezolvată, zise Berezin, și discuția rămîne între noi.

— Înțeleg, răspunse Șarok.

De ce tocmai el? E un student mediocru, deloc eminent. Și ca activist e tot mediocru — îndeplinește sarcinile ce i se încredințează. Probabil că tocmai asemenea oameni mediocri sînt necesari.

Încerca să-și imagineze cam ce vor vorbi despre el. Berezin va șovăi. De ce e fratele lui delincvent? De ce frecventează restaurantele? Probabil că și acela, delincventul, vroia să ducă o viață de lux, de aceea a și jefuit un magazin de bijuterii. De ce să luăm la noi un asemenea om? În schimb Diakov va fi de partea lui Șarok, el s-a oprit la candidatura lui și trebuie să-și apere alegerea. Între ei doi parcă a scăpărat ceva, un fel de înțelegere reciprocă. Cu Diakov, Iura ar putea lucra. Pe cînd cu Berezin...

— Te duci cu tata la curse? îl întrebase Berezin.

— Nu, nu mă duc.

Era o întrebare care lui Iura i se păruse mai penibilă decît toate celelalte. Ei știu despre el totul, știu totul despre toți. Și el, care se temea întotdeauna de Budeaghin. Nu de Budeaghin trebuie să se teamă, ci de Berezin. Budeaghin este un om cunoscut, Berezin nu și, totuși, unul ca Berezin reprezintă forța principală. Posedînd o putere ascunsă ei stau în spatele celor a căror putere este la vedere.

Și Diakov reprezintă o forță, deși se ridică de fiecare dată cînd i se adresează Berezin. Iura își aminti de prima sa convorbire cu Diakov — cu cîtă prestanță se așezase acesta pe scaun. Nu, ei nu caută la institut mediocrități, nu de mediocrități au nevoie. Alegerea lui Diakov a fost făcută cu precizie: el, Șarok, este născut pentru această muncă, el însuși și nu naivul de Maxim Kostin.

și nici indolentul intelectual Vadim Marasevici sau din cale afară de independentul Sașa Pankratov. În fața lui Șarok nimeni n-ar ieși basma curată, nimeni nu s-ar putea justifica. El nu crede că cineva ar putea fi sincer — e cu neputință să crezi cu sinceritate în *toate astea,* și acela care afirmă că el crede nu-i decît un mincinos.

Gata. Hotărîrea sa e justă. Trebuie să aibă încredere în soartă. El își va da consimțămîntul, n-au decît să decidă ei. Dacă vor voi, au să-l primească, dacă nu vor voi, atunci nu. Numai acolo va fi în siguranță. Acolo nu se va lega nimeni de el, din contră, se leagă ei de cine vor.

Iura îi dădu un telefon lui Diakov și spuse că acceptă propunerea.

— Intră deseară pe la mine, îl pofti Diakov.

Cu permisul în mînă, Iura traversă un coridor lung, cercetînd cu privirea numerele cabinetelor. Oare într-adevăr va lucra aici?

Diakov îl primi într-un cabinet micuț, dar era al său propriu, aici el era stăpîn. Își pusese uniforma militară cu trei dreptunghiuri la petlițe. Ciudat, dar, slăbănog cum era, uniforma îl prindea bine, totuși, dîndu-i o alură mai impunătoare.

— Ai procedat just.

I se adresa cu „tu", vorbea prietenos, socotindu-l de pe acum unul dintre ai săi. Apoi scoase din birou o mapă.

— Dosarul tău. Îți vom face formele de primire.

Iura simți că Diakov îl simpatizează.

— Ascultă, Șarok, îl întrebă Diakov, data trecută ai amintit de unul Pankratov, ce fel de băiat e?

— Ce pot spune?... Iura ridică din umeri. — Ce am știut am povestit... La școală a fost secretar al celulei comsomoliste. Pe atunci făcea impresie de om cinstit. E drept, avea cusurul că vroia întotdeauna să pară mai deștept ca alții, mai instruit, mai informat.

— Poate că într-adevăr era mai informat?

— Posibil, acceptă Iura. Se dumirise și acum știa ce trebuie să spună. Unchiul său, Reazanov, este șef de șantier. În general, la școala noastră învățau copiii multor lucrători cu răspunderi. Pankratov mergea pe la ei pe

acasă. În ce-l privește, aș putea să mă exprim astfel: îi plăcea să comande, să fie primul.

— Uite asta e, rosti Diakov cu gravitate, de aceea a și pățit-o. S-a încurcat el singur și i-a încurcat și pe alți băieți cinstiți și cumsecade.

— Se spune că a scos nu știu ce gazetă de perete.

— A fost și asta, a mai avut legături și pe altă linie... Spune-mi, dintre lucrătorii cu răspundere, la cine se ducea?

Se interesează de Budeaghin, dar nu-i pomenește numele — e un nume cunoscut. Nici Iura n-o să-l pomenească, o *asemenea* informație n-o să vină de la el. În conversația cu Berezin a amintit de Lena, e suficient și atît!

— La noi învățau elevi din Casa nr. 5, la ei se ducea.

Diakov se uită pieziș la Șarok:

— Completează ancheta și scrie-ți autobiografia... Și adăugă pe un ton voios: — Cred că noi doi o să ne înțelegem.

Iura se acomodă din capul locului cu noua sa slujbă, se integră în această instituție și chiar o înfrumuseță cu tinerețea sa, cu zîmbetu-i jovial, cu fața-i deschisă, tipic rusească, ale cărei trăsături deveneau, cu vîrsta, mai regulate, făcîndu-l să aducă a scandinav. Bine făcut, mlădios, era totodată inteligent, serios, cumpătat — calități prețuite și de Diakov și de Berezin.

Atitudinea binevoitoare a lui Berezin îi asigura lui Șarok o avansare rapidă, dar Iura se temea de această bunăvoință, se temea de Diakov. Berezin se afla undeva sus, nu-l vedea pe Iura cu săptămînile și își amintea de el doar cînd acesta i se înfățișa înaintea ochilor, pe cînd Diakov se găsea alături, putea să profite în orice clipă de lipsa lui de experiență și să-l distrugă. Berezin era unul, cei ca Diakov erau mulți. Unde mai pui și că șicanele lui Diakov îi plăceau lui Iura mai mult decît francheța lui Berezin. Berezin credea. Iura nu credea în nimic. Diakov se prefăcea că crede.

Dar cu Diakov trebuie să fie cu ochii în patru, e un intrigant — Șarok îl dibui de la bun început și de aceea era cît se poate de precaut. Diakov îi dădu în primire

cîțiva oameni cu care *lucra* și, printre ei, pe Vika Marasevici.

Bună treabă! Într-adevăr, o bombă! Și Vika, deci... Nu înțelegea: Diakov a făcut-o întîmplător ori e la curent cu relațiile lor?

Pentru orice eventualitate, Șarok îi spuse:

— Pe această Vika Marasevici o cunosc, am învățat la aceeași școală. Cu fratele ei am fost chiar coleg de clasă, iar ea a fost sau cu o clasă mai mare, sau cu o clasă mai mică, nu mai țin minte.

Diakov, fără a-i da de înțeles că știe ceva, îi explică impasibil:

— Această domnișoară și-a dat în petic cu niște cetățeni străini. Citește-i dosarul și vei vedea. Însă la tatăl ei, profesorul Marasevici, vine un oarecare Glinski. Asupra acestei legături trebuie s-o orientezi. O vei primi în cartierul Maroseika. Ziua ei e marți, ora 11. E punctuală.

Vika se prezentă, într-adevăr, fix la 11. Iura îi deschise ușa. Zărindu-l pe Șarok, Vika se dădu înapoi, spre ascensor. Știa că Iura lucrează la securitate, dar nici prin cap nu-i trecea că ar putea s-o „patroneze".

— Intră, intră, drăguțo, nu te jena, o îmbie Iura, rînjind cu gura pînă la urechi. De mult nu ne-am văzut.

Chipeș, în uniformă militară, o conduse în cameră și curtenitor, îi oferi un scaun. Tot ce purta — centura, pătrățelele de pe epoleți, cizmele — era nou și sclipitor. Întruchipa forța, autoritatea, succesul, vorbea cu ea pe un ton prietenos, chiar vesel, ca și cum în rolul *ăsta* al ei n-ar fi fost nimic deosebit. Cum nu era nimic deosebit nici că se întîlneau în astfel de împrejurări.

La a doua întîlnire, însă, cînd Vika veni într-o rochie decoltată, de vară, mulată frumos pe trup, și cu o mișcare abilă făcu să-i alunece bretelița dezgolindu-și umărul alb și rotund, privirea lui Iura o fixă cu indiferență. Îi spuse privind-o drept în ochi:

— Noi doi am învățat la aceeași școală și chiar dacă ne-am sărutat uneori în pauze, asta nu înseamnă nimic. Între noi n-a fost nimic altceva. Mă exprim destul de clar?

Ea își ridică bretelița și îngăimă stingherită:

— Da, da, desigur.

Diakov o atrăsese în rețea pe Vika pentru că trebuia să știe ce se petrece în casa profesorului Marasevici în legătură cu cazul Lominadze. Glinski, complicele lui Lominadze, vizitează casa Marasevici — ori în calitate de consătean, ori de rudă — și se întîlnește acolo cu cetățeni străini. De ce n-ar putea stabili acolo, prin intermediul acestora, legătura cu partizanii lui Lominadze din partidele comuniste de peste hotare?

O asemenea supoziție, atît de surprinzătoare la prima vedere, îi oferea posibilitatea să creeze o *versiune*, să dea pondere depozițiilor șubrede ale lui Cer, să le alimenteze cu nume de oameni care nu au legături directe cu Internaționala Comunistă. Legăturile indirecte conferă fiecărui caz amploare și putere de convingere. Orice fapt trage la cîntar — au importanța lor pînă și depozițiile prea puțin interesante ale Vikăi, dacă le raportezi la *versiune*. Numele lui Glinski apare alături de numele unor oameni pe care Cer, fără îndoială, o să și-i „amintească" în calitate de curieri trimiși de Lominadze. Pe de altă parte, soția lui Glinski este directoare la un institut sub acoperișul căruia au activat ilegal trotkiștii conduși de Krivoruciko, locțiitorul ei.

Șarok îl cunoștea încă din școală pe Ian, fiul lui Glinski, îl ascultase pe tatăl lui care ținea prelegeri cu amintiri despre Lenin, o văzuse pe mama lui Ian, o femeie cu prestanță, devenită apoi directoare la Institutul în care învățase Sașa. Îl exmatriculase din institut chiar ea. N-a știut, proasta, că lucrurile ce i se reproșau lui Sașa vor deveni o parte din acuzațiile aduse soțului ei și apoi ei personal... Acum, de toate astea se ocupa el, Șarok. Întîlnirea cu persoane cunoscute înainte în această lume nouă făcea o punte între trecut și prezent. Șarok simțea pentru prima dată cît este de reală posibilitatea de a se răzbuna pe cei care în viața aceea trecută îl umileau, nu-l luau în considerare. Sașa Pankratov a și încasat ce i se cuvenea. Nu din cauza lui Șarok, dar a încasat. Vor încasa și ceilalți.

13

Locuința în care Iura o primea pe Vika îi aparținea lui Diakov, dar acesta locuia la soția lui Rebecca Samoilovna, o femeie grasă, strîmbă și urîtă ca muma pădurii, dar grozav de pusă la punct politicește — preda economia politică. Datorită ei Diakov dobîndise anumite cunoștințe politice, deși, cum observase Șarok, citea o singură carte: *Problemele leninismului* de Stalin.

Lui Șarok nu-i plăcea Rebecca. De fapt, nu-i plăceau evreii în general. În curte și la școală nimeni nu făcea vreo diferență între evrei și neevrei. Părinții lui, însă, o făceau.

Antisemitismul familiei Șarok era visceral, cu rădăcini încă în Ohotnîi read. În amintirea lor stăruia un evreu încă de pe vremea cînd tatăl și bunicul se îndeletniceau cu croitoria pe strada Moskvoreţkaia, iar alături, în ulicioarele din Zareadie, lîngă tractirul cu odăi de închiriat al lui Glebov, locuiau evrei. Acolo se găsea și sinagoga lor. De ei — croitori, pălărieri, pielari — își băteau joc vînzătorii din prăvălii. Astăzi, din oameni fără drepturi cum erau, deveniseră șefi, se căpătuiseră. Și, dacă e greu să te împaci cu gîndul că un Ivan de-al lor, un mujic fără știință de carte, a pus mîna pe putere, cu atît mai insuportabil era gîndul că împărțea această putere cu Iankel. Bătrînul Șarok își manifesta protestul față de noul regim prin ura sa față de evrei. Căci să protesteze împotriva regimului ca atare era prea periculos.

Iura își explica însurătoarea lui Diakov cu o femeie ca Rebecca prin fizicul neatrăgător al șefului său. Nu vorbea cu Diakov despre evrei și de fapt nici cu altcineva. Chiar și acasă, cînd tata aducea vorba despre ei, Iura se mărginea să zîmbească.

Familia îi punea probleme serioase. Pe mama a strunit-o repede, interzicîndu-i să trăncănească în curte. Și ea nici nu apuca să stea prea mult la taclale. Era toată ziua la magazinul special unde se dădea ba una, ba alta. Și, cînd se întorcea de acolo, nu se mai oprea în curte, de ce să-și bage vecinele nasul în coșul ei? Cu tata situația era mai complicată. El continua să coasă la domi-

ciliu. Nu mult, două-trei costume pe lună, dar această îndeletnicire, ascunsă de ochiul inspectorului financiar, îi permitea bătrînului să joace la curse. Toate astea îl compromiteau pe Iura, puteau să-i pericliteze cariera.

Bătrînul n-a vrut să renunțe nici mort la afacerile lui private — era modul lui de a-și manifesta independența față de blestematele de autorități. La fabrică e un nimeni, un muncitor de rînd, pe cînd aici e stăpîn. Cele mai elegante cuconițe moscovite se înghesuiau să răzbată la el și nu întotdeauna reușeau. Îi fac complimente, nici nu îndrăznesc să se tocmească. Îi plăceau femeile frumoase, cu picioare în ciorapi ajurați, cochetăriile lor, chiar dacă nu urmărea decît să-l măgulească. Prefera clientele tinere și atrăgătoare, uneori nu se da în lături să coasă nici pentru evreicele frumoase — poți da peste o evreicuță negricioasă de-ți stă inima-n loc! Clienta să fie tînără, fragedă, bine făcută — îi plăceau mai ales femeile cu forme pline, pieptoase. Nu cosea pentru bătrîne și nici femeilor mai în vîrstă: nu aveau talie și hainele stăteau rău pe ele.

Tata era singurul om din lume pe care Iura îl respecta, se simțea atașat de el și îi prețuia spiritul practic. Știa că și tata ține numai la el. Pe Volodea îl snopea în bătăi; pe Iura nu l-a atins nici măcar cu un deget. Amîndoi frumoși, semănînd unul cu altul, iubitori de viață, erau reversul mamei, mahalagioaică din fire, și al fratelui mai mare, un bandit ordinar. Bătrînul Șarok nu-și arăta în nici un fel părerea despre noua situație a fiului. Tot așa, pe vremuri, nu comentase în nici un fel intrarea lui în comsomol, în partid, nu condamnase și nici nu aprobase legătura și, apoi, ruptura lui cu Lena. N-o făcea nu din indiferență, ci din încrederea în fiu. Toți sînt slujbași, totul aparține astăzi statului, nu pot găsi alt patron și fiecare se aranjează cum poate. El personal a reușit să-și păstreze independența și nu va înceta să-și practice meseria. Iura își dădea seama că a-i face observații pe tema asta însemna a-i aduce o jignire pe care n-ar uita-o niciodată.

Să schimbe locuința? Să se lipsească atît pe el, cît și pe bătrîni de avantajul, atît de rar la Moscova, al unui

apartament separat? Să se certe definitiv cu tata? Iura nu putea găsi nici o soluție. Dar nu se încumeta să ascundă la serviciu aceste complicații din viața lui. Mai bine s-o știe de la el, decît s-o afle de la alții.

— Stăm în casa asta încă dinainte de război, îi explică el lui Diakov, toți sînt cunoscuți, prieteni. Unuia întoarce-i haina, altuia scurtează-i paltonul, celuilalt pune-i un petic. Și nici tata nu se dă în lături să dea de dușcă un sfert de vodcă. Croitor, ce mai!

— Taică-tău muncește la fabrică, replică Diakov, și dacă în orele libere mai coase un petic sau două, nu se face gaură în cer, și dacă mai bea cîte-o litră, iar nu-i nici o crimă.

Diakov nu se sinchisea de ce gîndeau și spuneau oamenii. El și Șarok hotărăsc soarta și viața multora, se găsesc în prima linie a luptei cu dușmanul. Pe umerii lor apasă o răspundere excepțională, de aceea sînt investiți și cu drepturi excepționale. Secretă le este nu doar munca, ci și viața intimă. O curiozitate exagerată față de ea poate fi interpretată altfel.

Iura purta acum uniforma de lucrător al organelor securității. Se întorcea acasă în zori, se ducea la serviciu după masă, în curte nu întîlnea aproape pe nimeni, iar dacă vedea pe cineva, se prefăcea că nu-l vede.

Vecinii nu-i mai comandau nimic bătrînului Șarok. Nici înainte nu prea dădeau năvală, dar acum croitorul se grăbi să-i refuze pe toți. Iura văzu în asta o dovadă de tact și de înțelegere. Tata se arătă atît de atent încît se oferi să se ducă el la două cliente acasă la care veneau apoi altele. Asta îl făcu pe Șarok-tatăl și mai inaccesibil, adică și mai căutat.

Astfel se aranjă și această latură a *vieții cotidiene*, iar familia Șarok își redobîndi sentimentul de siguranță de care fusese privată atîta amar de vreme și uită, întrucîtva, de frica ce o hărțuia. Mai rămînea, însă, o altă latură a *vieții cotidiene* — femeile.

Iura fusese întotdeauna foarte precaut în această privință — se temea să nu cumva să fie silit să plătească vreo pensie alimentară. La noul său serviciu femeile îi aruncau ocheade galeșe, dar în propriul colectiv de mun-

că nu e recomandabil să te încurci cu femei. Astfel, legături noi nu avea, iar pe cele vechi nu le reînnoda.

Îi plăcea Varia Ivanova. Avusese întotdeauna pe vino-ncoace, iar acum arăta ca o adevărată madonă! Dar e o scîrbă! A întîlnit-o odată în curte, i-a zîmbit prietenos, iar ea i-a răspuns cu o privire plină de ură. E din grupul lui Saşa, şi ea şi Nina, isterica de surioară. Iura nu uitase revelionul acela. L-a jignit Saşa, dar toată daravera a iscat-o Nina, ea a început scandalul. Cu Saşa povestea-i încheiată. Saşa şi-a luat valea. Nu-i exclus ca şi astea două să-l urmeze. Dar el n-o să aibă nici în clin nici în mînecă, nu, sînt din aceeaşi curte. Un asemenea sentiment ar fi calificat de Diakov drept falsă corectitudine mic-burgheză. Dar aici e casa lui, aici a crescut, aici trăiesc mama şi tata, aici se va întoarce fratele lui — nu vrea să-i înconjoare cu duşmani.

Amintirea unei singure femei îl tulbura pe Şarok — Lena! Nu-i ieşea din minte faţa ei iubitoare şi suferindă. La urma urmelor, ea a fost singurul om de care s-a simţit ataşat. În devotamentul ei a crezut, era gata de orice sacrificiu pentru el şi a dovedit-o. Noaptea aceea cumplită, apoi spitalul — şi ea nu l-a trădat, totuşi, cu nici o vorbă, cu nici un suspin. L-a iubit. Îi stăruia în minte acel ultim miros iute, fierbinte, de muştar, mirosul acela îl excita şi acum. Gîndul că Lena s-ar putea îndrăgosti de un alt bărbat, că ar putea să trăiască, să se mărite cu altul, nu-i dădea pace. Aproape că a omorît-o, a părăsit-o şi, totuşi, numai el are drepturi asupra ei. O va regăsi pe Lena, o va face să uite totul, ea va fi din nou a lui.

Iura îşi punea speranţa într-o întîlnire întîmplătoare, dar nu avea cum să se întîlnească. Ştia unde lucrează, dar îi era nesuferit să se ducă la ea la serviciu. Deci, procedă aşa cum mai procedase, îi dădu un telefon acasă. Ridică, însă, receptorul Ivan Grigorievici şi Iura închise.

A doua zi o sună la serviciu.

Lena nu se miră. Ori, mai bine zis, nu se arătă mirată. Avea aceeaşi voce moale, profundă. Cum se simte? Bine. Să se vadă? Dar ea pleacă de la serviciu direct la

vilă. Să-i caute prin telefon și pe ceilalți, să se întîlnească toți?

Iura se miră:

— La cine te gîndești?

Ea izbucni în rîs:

— Da, într-adevăr, n-a rămas nimeni. Mă gîndeam la Nina, dar ea a plecat la nu știu ce seminar. Poate vine Vadim, vorbește cu el.

— Voi încerca, răspunse Iura, hotărît să nu-l caute pe Vadim. Cum rămîne, atunci?

— Pe duminică, poate.

Era un răspuns cam evaziv, dar ea vorbea întotdeauna așa. Pronunța clar terminațiile și zăbovea înainte de a accentua silaba potrivită — de aceea răspunsurile sale păreau nesigure.

Lena îi spuse la ce oră pleacă autobuzul din Piața Teatrului, numărul liniei (așa se numeau în Serebreanîi bor străzile), numărul vilei și îi explică încotro să meargă din stația terminus.

Nici reproșuri, nici supărare, nici bucurie, nici mînie sau confuzie. Doar o politețe cam jignitoare. O superioritate aristocratică. Și totuși, Iura rămase mulțumit. Îl stingherea întîlnirea cu Ivan Grigorievici și cu Așhen Stepanovna, dar probabil că ei nu știu nimic. Ivan Grigorievici nu ține la el, ce să-i faci, nu-l simpatizase nici înainte. Dar poate că nici n-o să-l vadă?! Se va duce să se scalde cu Lena în rîul Moscova și nu va rămîne la masă. Nu vrea decît s-o vadă, să se împace, să restabilească legăturile de mai înainte. Și nu-i exclus ca Lena să fie singură. Părinții s-ar putea să fi plecat în concediu, luîndu-l cu ei pe Vladlen. Poate de aceea l-a invitat Lena pe duminică și l-a rugat să-l aducă pe Vadim — se temea să rămînă în doi cu el.

Gîndul că peste două zile, duminică, are s-o vadă, îl readuse pe Șarok în trecut. Își amintea cum stătuseră în cabinetul lui Ivan Grigorievici. Lena se schimba în odaia ei, el o aștepta și inima i se strîngea de emoție. Acum se emoționează parcă mai mult chiar decît atunci.

14

Noua slujbă, noua situație, puterea secretă de care dispunea îi sporeau lui Șarok încrederea în sine. Ajungînd, însă, la Serebreanîi bor, se simți derutat. Străzile sau, cum se numeau aici, liniile, nu se deosebeau decît prin numere. Pretutindeni se întindeau în rînduri drepte garduri de ostrețe deasupra cărora se lăsau tufe de liliac sau iasomie, portițele, făcute și ele din ostrețe, erau toate la fel și de la ele porneau spre vile alei străjuite de arbori și boschete. Nici o barieră, nici un paznic, nici un om străin — parcă se afla într-o rezervație.

Portița nu era închisă. Iura traversă aleea cu straturi de flori de-o parte și de alta, și se pomeni în fața unei vile cu etaj, vopsită în verde deschis. Nici un zgomot, țipenie de om. Pe veranda largă era o masă pe care rămăseseră de la dejun pahare, farfurioare. Veselă era multă și scaune tot multe, deci Lena nu era singură.

Iura se opri nehotărît, neștiind cum să dea de știre că a sosit. Pe fereastră se ivi capul femeii de serviciu, care se uita la el prietenos și întrebător.

— Am venit la Lena, zise Șarok.

— Treceți, vă rog, prin spatele casei. Îi arătă pe unde.

Iura înconjură vila și zări o altă verandă, mult mai mică. Vița de vie sălbatică era încolăcită pe pereți. Recunoscu vocea lui Vadim. Și doar nu-i telefonase. Cum a venit, atunci, Vadim? Ciudată coincidență. Poate că vine aici regulat? Sau a fost chemat special ca să împiedice întîlnirea lor între patru ochi?

De altminteri, de vreme ce sînt toți acasă, prezența lui Vadim e chiar binevenită. Cu el de față se va simți mai în largul lui, va arăta ca un vechi coleg de școală. Lena, invitîndu-l pe acest bleg din proprie inițiativă, l-a salvat pe Iura dintr-o situație penibilă.

Urcă treptele de lemn. În două fotolii de răchită ședeau Lena și Vadim. Mai era o măsuță rotundă și o banchetă îngustă, tot din răchită, pe care se așeză Iura. Veranda dădea într-o cameră mică.

Dacă Vika i-a spus ceva lui Vadim, acesta se va trăda cu vreo privire ,printr-o comportare nefirească ori prin vorbe anapoda. Dar nu părea să știe ceva. Se purta la fel ca întotdeauna, ocupa toată veranda, se mișca în pas săltat, masiv și grațios ca un elefant. Ca de obicei, povestea ceva ce știa numai el, nu și ceilalți.

Lena îl asculta atentă. Fata nu se schimbase deloc. Același zîmbet timid, pe sub sprîncene. Același coc de păr negru prins la ceafă, aceleași buze roșii, un pic răsfrînte. Se purta simplu și firesc. Dar Iura vedea că-l iubește ca-n trecut... Și își simți inima tresăltînd de mîndrie și satisfacție.

Deși, ca întotdeauna, nu se simțea în largul lui în casa asta de mari dregători, tot ca întotdeauna se temea de ceva. Și lucrul acesta i se păru ciudat acum cînd el ar fi trebuit să inspire teamă altora. Nu înțelegea în ce consta secretul autorității acestor intelectuali. De ce trebuia să-i slujească? Cînd nu înțelegi ceva, sigur că te temi.

Vadim povestea că o delegație de-a noastră plecase la Veneția cu patru filme: *Bulgăre de seu* de Mihail Romm, cu Galina Sergheeva, *Băieții veseli* de Alexandrov, cu Leonid Utiosov în rolul principal, *Celiuskin* de Poselski, operator fiind Troianovski, care navigase la bordul acestui cuirasat, și *Noul Gulliver* pe Ptușko.

Vadim lăsa să se înțeleagă că luase și el parte la selecția acestor filme. Povestea conținutul lor și era convins că se vor bucura de succes, mai ales *Bulgăre de seu*. Cu excepția filmului *Celiuskin*, celelalte încă nu apăruseră pe ecran. Iura și Lena nu le văzuseră, deci, și Vadim putea povesti lucruri pe care le știa numai el. Potrivit celor spuse de Vadim, multe filme erau viciate de întortochieri formaliste și prețiozități snoabe. Însă *Bulgăre de seu* și *Băieții veseli* aveau mari șanse. Cinematografia noastră va deveni într-adevăr accesibilă poporului.

— *Bulgăre de seu* al lui Maupassant e pentru popor? se îndoi Iura.

— Da, da, da, strigă Vadim, închipuie-ți! Nu e doar povestea unei prostituate. E un film antiimperialist, antifascist. Asemenea filme sînt necesare poporului, el le în-

țelege. Iura își mușcă limba. Pentru el *Bulgăre de seu*, ca de altfel tot ce scria Maupassant, nu era decît erotism. Scăpase din vedere că *Bulgăre de seu* era victima unui ofițer prusac.

— *Crucișătorul Potiomkin* este și el un film destul de complex, dar a avut succes la public, zise Lena.

Iura remarcă în sinea lui că Lena îi ia apărarea.

— Da, consimți Vadim, dar ce i-a dat lui Eisenstein formalismul său? Filmul *Octombrie* nu mai este deloc accesibil. A fost banalizată o temă atît de importantă. Sau, poftim, Dziga Vertov! N-ați văzut *Simfonia Donbasului?* O harababură, o parodiere a realității. Acum Vertov lucrează la un film despre Lenin. Vadim ridică din umerii săi masivi. Cum poate fi lăsat Dziga să dezvolte o astfel de temă? Or fi ei maeștri mari, dar trebuie să răspundă la întrebarea: de partea cui ești?

Iura își aminti cu cîtă înfocare perorase Vadim nu demult, despre Henry de Regnier și alți francezi. Îi dăduse chiar să citească niște cărțulii captivante din viața proxeneților francezi.

Poate n-ar fi trebuit să-l ia peste picior pe Vadim, dar dorința de a-și lua revanșa pentru *Bulgăre de seu* fu mai puternică.

— Ți se schimbă gusturile, Vadim, zise Iura.

— În direcția cea bună, în direcția cea bună, drăguță, îl sfidă Vadim. Am studiat cu toții evoluția — esențialul e încotro ne mișcăm.

— Ce vrei să spui? întrebă Șarok încruntîndu-se. Agresivitatea lui Vadim îl intriga. Dar nu, nu era Vika de vină, Vadim se simțea stăpîn pe situație.

— Vreau să spun exact ce-am spus, îi răspunse Vadim arțăgos. Omul se dezvoltă, totul depinde în ce direcție. Fiecare sare peste un hop — important este ce hop și *încotro* sare. *Încotro?* La școală gusturile mele literare erau încă neformate, important e unde am ajuns. La școală tu nu te grăbeai să intri în comsomol, acum ești membru de partid și eu consider că o asemenea evoluție e normală.

Totuși, nu trebuie să ajungă la conflict, trebuie să fie bun, îngăduitor, doar astfel va cîștiga în ochii Lenei. Spuse:

— Foarte bine! Poate că și Eisenstein va deveni realist socialist?

Îl aminti numai pe Eisenstein temîndu-se să nu încurce numele și prenumele celorlalți regizori. Ciudat nume, ciudat prenume. Unde te-ntorci numai de-alde Rabinovici dai. Te împiedici de ei la tot pasul!

Lena îi aruncă o privire plină de recunoștință:

— Poate că stagnarea de care vorbește Vadim se explică prin trecerea la cinematografia sonoră?

Vadim obiectă imediat:

— N-am vorbit de stagnare, dar în ce privește cinematografia sonoră, sînt precaut în pronosticuri. Orice s-ar spune, cinematograful e un mare mut. Cuvîntul poate face din cinematograf un fel de teatru pe ecran. Vi-l închipuiți pe Charlie Chaplin vorbind? Eu nu.

La Londra Lena văzuse multe filme sonore. Cinematograful sonor cîștiga acolo teren, îl va cîștiga și la noi. Dar nu încercă să-l combată pe Vadim. Zîmbi doar amintindu-și de spectatorii care rîdeau de pronunția actorilor americani la vizionarea unui film sonor turnat în America.

— Dar ce spui de *Contraplan* și de *Munți de aur?* întrebă Iura, acceptînd tacit superioritatea lui Vadim.

Vadim surîse:

— Alea-s filme sonore? Nu-s decît sonorizate cu muzica lui Șostakovici. Muzica lui e frumoasă și prin ea însăși, mai ales că pornește de la eposul popular. O premisă importantă în formarea unui compozitor.

Vadim făcea paradă de cunoștințele sale, vroia să-l convingă pe Iura că se simte apărat din toate părțile. Iura înțelesese. Înțelese că pricina acestei comportări a lui Vadim stă în teama pe care i-o inspira, tot așa se explică și ciudata lui agresivitate. Iura nu-și putu stăpîni zîmbetul. Îi zîmbi Lenei și fata îi răspunse cu un surîs, mulțumindu-i, astfel, pentru îngăduință.

— Mergem la rîu înainte de masă sau după? întrebă Lena.

— Nu pot să vă țin companie, declară Vadim consultîndu-și ceasul. Trebuie să dau o raită pe la Șmidovici. Iar la masă, dacă-mi dai voie, mă întorc.

Lena intră în casă să-și pună costumul de baie și închise ușa după ea. Vadim și Iura rămaseră pe verandă. Din odaia Lenei dădea spre verandă o fereastră acoperită cu o perdeluță subțire. Perdeluța fîlfîia în vînt, se umfla și atunci o putea vedea pe Lena — cu mîinile ridicate își trăgea rochia peste cap. Iura se așeză în dreptul ferestrei ținînd cu spatele perdeaua.

— Cum o mai duci, Vadim?

Vadim se uita la cărțile de pe măsuță.

— Ca și înainte. Tu nu telefonezi, nu urci pe la noi...

— Am mult de lucru.

Vadim luă o carte de pe măsuță și i-o arătă lui Iura:

— Ai citit-o?

— Cum se numește?

— Amintirile lui Panaev.

— Nu țin minte... Parcă mi-au căzut în mînă amintirile Panaevei.

— Soția lui. Formal. În realitate a fost soția lui Nekrasov. Amintirile ei nu sînt lipsite de interes. Acesta e chiar Panaev — Vadim frunzărea cartea. Sînt multe lucruri interesante.

Din vila de alături se auzi o voce bărbătească plăcută:

— „De ce-mi ești dragă, noapte frumoasă..."

Vadim lăsă cartea și trase cu urechea.

— Muzica lui Ceaikovski, cuvintele lui Iakov Polonski. Începu din nou să răsfoiască volumul.

Ieși Lena într-un sarafan roșu, țigănesc, cu bretele, care-i dezgolea umerii și spatele.

O femeie atrăgătoare, înaltă, frumoasă. Tocmai cum îi plăcea lui Șarok.

Rușinîndu-se de goliciunea ei, Lena surîse:

— Mi-am pus costumul de baie ca să nu mă dezbrac acolo. Mergem?

— Imediat, o clipă numai! Vadim găsise în sfîrșit ce căuta. Iată un pasaj interesant. Panaev îl citează pe Bie-

linski. Bielinski spune: „Avem nevoie de Petru cel Mare, de un despot genial care, în numele unor principii umaniste, ar acționa neînduplecat și fără cruțare. Trebuie să trecem prin teroare. Înainte vreme am avut nevoie de bîta lui Petru cel Mare ca să aducem, măcar, a oameni. Acum trebuie să trecem prin teroare ca să devenim oameni în accepțiunea deplină și nobilă a acestui cuvînt. Pe noi, slavii, nu ne trezești atît de repede la realitate. E bine știut că mujicul, pînă nu dă cu capul de pragul de sus, nu-l vede pe cel de jos. Nu, domnilor, orice ați spune, sfînta mumă ghilotina e o chestie bună".

Vadim lăsă cartea.

— Ei, ce ziceți?

Iura tăcea, neștiind cum să reacționeze la această aluzie directă. Erau niște cuvinte extraordinare, de la Vadik poți învăța întotdeauna cîte ceva, însă așa, de-a dreptul...

Lena îl scoase iarăși din încurcătură:

— Am citit acest fragment. Nu e scris de Bielinski, ci de Panaev. Pur și simplu îi atribuie aceste cuvinte lui Bielinski.

— Ba îl citează exact pe Bielinski, se încăpățînă Vadim. Aceste cuvinte spuse de Bielinski se întîlnesc și în alte amintiri despre el, de exemplu la Kavelin. Da, Bielinski a fost un om extraordinar și a înțeles că Rusia are nevoie de-o conducere dură. Însă, fiind un om al epocii sale, n-a știut și n-a putut ști că această conducere trebuie să fie dictatura proletariatului.

Iura se miră în sinea lui de abilitatea politică a lui Vadim.

— „De ce-mi ești dragă, noapte liniștită..."

Era aceeași voce din vila de alături...

— Cîntă bine, zise Iura. Cine e?

— Vecinul nostru, îl lămuri Lena. Lucrează la Comitetul Central. Nicolai Ivanovici Ejov.

Vadim clătină din cap vrînd să spună că aude pentru prima dată acest nume. El, care cunoștea pe toată lumea.

— Nu știu cine-i, zise Iura, dar cîntă frumos.

— Un om foarte simpatic, zise Lena.

Cînd Iura și Lena rămaseră singuri, fata îi spuse:

— Nu-l recunosc pe Vadim. Chiar încep să mă tem de el, zău! A devenit atît de categoric, de intolerant și suspicios. Ia apărarea Puterii Sovietice. De cine o apără? De noi?

Lena își ascundea întotdeauna situația deosebită, căuta să nu iasă în evidență. Și, totuși, face parte din tagma celor care conduc statul nu a celor care, pur și simplu, îl slujesc, cum sînt Vadim și tatăl lui. Iura aparține și el conducătorilor, reprezintă clasa muncitoare, poporul, dintre oameni ca el se recrutează astăzi cadrele de conducere. De aceea a și fost luat la securitate. În blocul în care locuia Lena, pe strada Granovski, ca și aici, în Serebreanîi bor, stau cekiști de bază. Printre ei sînt oameni admirabili, tatăl Lenei a fost și el cîndva membru al colegiului VCK—OGPU. În comportarea lui Vadim se simte ceva nefiresc, fals, pe Lena o șocaseră mai ales expresiile: „*Noi* putem", „*noi* nu putem", „*noi* deja avem", „statul *nostru*" ... Nina sau Sașa Pankratov ar putea vorbi astfel, e lumea lor, au acest drept. Pe cînd Vadim nu-l are. El nu poate decît să slujească, atît.

În clipa în care Lena se gîndi la Sașa, Iura îi pomeni numele, coincidență care o făcu să tresară.

— Vadim s-a schimbat din ziua arestării lui Sașa, zise Iura. Am observat acest lucru imediat. Arestarea lui Sașa i-a băgat frica în oase. Acum, speriat cum e, încearcă să strige mai tare decît toți.

— Da, consimți Lena cu tristețe, după arestarea lui Sașa am devenit alții.

Ca și în cazul convorbirii sale cu Berezin, Iura își dădu seama că de felul în care va vorbi despre Sașa vor depinde multe lucruri.

— Păcat de Sașa. N-am avut atunci dreptate. M-a jignit în noaptea de revelion și n-am fost obiectiv.

— Ce s-a întîmplat, totuși? Lena se uită la Iura cu o privire care îl încuraja să aibă încredere.

Chibzuindu-și cuvintele, Iura spuse:

— Sașa era obișnuit să joace primul rol. La institut primele roluri aparțineau altora. Sașa s-a alăturat celor care urmăreau să-i răstoarne. Iar cei care vroiau să răs-

toarne conducerea de partid erau deviaționiști. Sașa s-a pomenit implicat în uneltirile lor. Trei ani de exil e tot ce s-a putut face pentru el. Ceilalți au fost condamnați la închisoare sau lagăr pe termen lung. Era o aluzie cum că și el făcuse ceva pentru Sașa.

— Am fost repartizat să lucrez la NKVD după terminarea institutului, doar știi că sînt jurist, continuă Șarok. Intrarea mea în slujbă a coincis cu arestarea lui Sașa. Sincer vorbind, n-am știut pînă-n ultimul moment în ce calitate voi lucra acolo.

— Chiar așa?! întrebă Lena mirată. Parcă ați învățat la institute diferite, iar la școală ... La școală toți au fost prieteni.

El zîmbi cu subînțelesuri:

— Lenocika! Dacă nu s-au interesat de toți prietenii lui Sașa, asta nu înseamnă că nu s-au interesat de unii. Nu uita că am locuit cu Sașa în aceeași casă, la aceeași scară și doi ani am lucrat cu el la aceeași uzină. Vadik nu s-a speriat degeaba.Cînd a fost arestat Sașa, mi s-a impus să nu mă văd cu nimeni, nici cu tine. N-am vrut să aibă neplăceri Ivan Grigorievici, care a intervenit pentru Sașa. A intervenit într-un caz despre care nu era deloc informat. Sașa a scăpat relativ ușor, prietenii lui nu mai sînt bănuiți, singur Vadik își face probleme.

Lena mergea alături de el, cu capul lăsat un pic pe umăr. Îl credea oare? Nu avea motive să nu-l creadă. Știa nu numai ce oameni admirabili lucrează în organele securității, dar și ce oameni admirabili sînt urmăriți de aceste organe. Admitea că băieții fuseseră chemați, iar ea nu — era și asta un fel de loterie. Și Iura, se pare, a avut unele complicații, dar n-a vrut să-l implice și pe tata, și bine a făcut. Stalin nu ține la tata, cel mai neînsemnat motiv ar fi de ajuns pentru a da naștere la mari neplăceri. Un altul în locul lui Iura ar fi procedat, probabil, altfel: ar fi spus, ar fi explicat. Însă Iura e așa cum e. Oricum, a avut intenții bune.

Pe plajă nu era multă lume. Lîngă mal se bălăceau cu zgomot niște copilași, cîțiva băieți bronzați, în chiloți, jucau cărți de-a dreptul pe nisip.

Lena își scoase sarafanul și rămase într-un costum de baie negru, parcă turnat pe trup, scoțîndu-i în evidență pieptul și șoldurile. Zîmbi stingherită, dar nu se întoarse cu spatele la Iura cînd acesta își luă slipul.

— Hai mai departe, e mai adînc acolo, zise Lena.

Înota cu mîinile îndoite din cot, lăsînd capul cînd pe stînga, cînd pe dreapta, la suprafața apei. Iura nu cunoștea un asemenea stil de înot. El înota obișnuit și îl mira cît de bine înoată Lena. O vedea astăzi într-o lumină nouă, necunoscută. Și în suflet i se furișă teama că nu va fi chiar atît de ușor și de simplu să reînnoade fostele relații.

S-au lungit pe nisip lăsînd pradă soarelui spinările goale. Punîndu-și capul pe mîinile împreunate Lena se uita pe furiș la el și lui i se păru că ea-l iubește ca odinioară.

Îl iubea într-adevăr. Poate și fiindcă această iubire nu fusese înlocuită cu alta. Era o fire senzuală, iar Iura fusese primul și unicul bărbat din viața ei. Suferințele îndurate din cauza lui nu făceau decît să-i întărească sentimentele. Căci și el suferise.

— Cînd ne întîlnim? întrebă Iura.

Ea îi răspunse fără să stea pe gînduri:

— Cînd vrei.

Ar putea s-o ducă iarăși la el acasă. Tata se va încrunta, mama își va plezni palmele, dar n-au să moară din atîta lucru. Îl oprea însă un fel de prudență masculină primitivă. Să reia relațiile, fie, dar să nu întindă prea mult coarda. A doua oară nu mai scapă atît de ieftin. Unde s-ar putea întîlni? Unde s-o cheme, oare? Are la dispoziție camera lui Diakov. El, oricum, locuiește la soția lui, în Zamoskvorecie. Nu e un loc chiar potrivit pentru întîlniri. Dacă află Lena... Dar ea n-are cum să afle. Patul e vechi, murdar, nici nu-i sigur că are cearșaf. Dar nu-i nimic. Un cearșaf poate aduce în geantă, de acasă.

— Uite cum stau lucrurile, zise Iura. La noi acasă se fac reparații, dormim cu toții într-o încăpere, ne mutăm dintr-o cameră în alta și cărăm lucrurile cu noi. Am un prieten ,fost coleg de institut, acum e în concediu, iar

cheile de la camera lui sînt la mine. Putem să ne întîlnim acolo.

— Putem, consimți Lena.

15

Zoia nu-și ascunse bucuria cînd află că Varia a dansat cu Liubocika la „Metropol". Pe Liova îl cheamă Siniavski, e desenator-constructor, un băiat de treabă care te ajută cînd ai nevoie. Și ce frumos se îmbracă! Își coase hainele la cei mai buni croitori. Și cum dansează! Nu mai rău decît faimosul Vagan Hristoforovici. Durdulia aia simpatică e și ea desenatoare. O cheamă Rina. Zoia o privea lingușitoare și invidioasă pe Varia. Visa de mult să intre în anturajul lor, a lui Liovușka, dar pînă acum nu izbutise. Ce înseamnă să fii frumoasă: obții totul fără eforturi, de-a gata.

— Vai, oftă ea sincer, ce noroc ai avut.

Liovocika nu-i prea plăcea Variei — nu avea trăsături bărbătești, energice. Dansa, însă, admirabil și, mai ales, era băiat simplu, de-al nostru, tot grupul lor era „de-al nostru". Nu aveau nimic comun cu Vika și Vitali sau cu destrăbălatele alea care umblă cu străini. Singurul care i-a produs o impresie favorabilă era Igor Vladimirovici. Dar are treizeci și cinci de ani și ea nu se simte în largul ei cu el. Trebuie să fie serioasă și ea nu se poate îndrăgosti de un om atît de sobru și nici nu vrea să-i sucească degeaba mințile. Inspiră respect, pare un om nobil și Variei i-ar părea rău să-l facă să sufere. Varia are regulile ei de conduită și știe ce poate face și ce nu. Spera ca Liovocika s-o primească în banda lor și aștepta să fie invitată. Invitația nu veni chiar atît de curînd, abia la două săptămîni de la cunoștința lor de la „Metropol".

Într-o zi Zoia năvăli emoționată în camera Variei și o anunță jubilînd că mîine toată banda va fi la grădina „Ermitaj" și sînt așteptate și ele acolo. Tot atunci sună și Vika propunîndu-i să se ducă mîine seară cu Igor Vladimirovici la „Kanatik".

— Nu pot, răspunse Varia, mă duc la „Ermitaj".

— Interesant! Cu cine, mă rog?

— Cu banda lui Liovocika. Mă angajez la ei în institut.

— Și asta te obligă să mergi cu ei? Dă-le un telefon și refuză. Ți-am spus doar că o să vină Igor Vladimirovici.

— Nu pot. Am promis.

— Păi și eu am promis, se revoltă Vika. Și nu unui oarecare Liovocika, un nimic, acolo, ci lui Igor Vladimirovici. Nu la mine m-am gîndit. Tu îi placi. Și nu-i căsătorit.

— Iartă-mă, îi răspunse Varia. Altă dată cu dragă inimă. Mai sună-mă. Cu bine.

Și închise telefonul.

Ca și atunci, la „Metropol", grupul lui Liovocika ba creștea, ba se micșora, tot felul de oameni veneau, apoi dispăreau, ca, după un timp, să apară iarăși. În fond, era firesc. Nu scrie nicăieri că trebuie să se țină de mînă tot timpul, să se plimbe împreună. Unii nici nu se plimbau — stăteau la intrarea principală să-i vadă pe toți care vin și să fie și ei văzuți.

Era un grup aproape exclusiv masculin: Liovocika, doi băieți de la atelierul de proiectări, Volea cel mare și Volea cel mic, un tînăr frumos pe nume Ika, apoi Willi Long, fiul unui lucrător de răspundere al Internaționalei Comuniste, un băiat zdravăn, cu o mutră de bătăuș și, în sfîrșit, Miron, asistentul faimosului profesor de dans Vagan Hristoforovici, un flăcău cîrlionțat, binevoitor, cu aptitudini de om de afaceri. Unica fată nelipsită din grup era Rina cea durdulie, care părea bronzată din pricina nenumăraților pistrui ce-i acopereau pielea făcînd-o și mai simpatică. Volea cel mare zicea că a pupat-o soarele. Rina venise pe lume ca să se distreze. Era numai o veselie, cu pistruii și cu părul ei roșcat care ardea ca florile de condurii-doamnei.

Alte fete se alăturau întîmplător grupului. Întîmplătoare era și prezența de astăzi a Variei. Dar nimeni n-o trata ca pe o intrusă. Nimeni nu făcea curte nimănui —

toți erau egali, băieții și fetele, desenatori tehnici ca și Zoia. Tinerii aceștia o vor ajuta pe Varia să se angajeze la atelierul de arhitectură condus de Șciusev, cel care făcea proiectul hotelului „Moscova". Salariile nu erau mai mici decît ale celor care proiectau obiective ale industriei grele.

Liovocika, băiatul cu fața de heruvim, zîmbea gentil, arătîndu-și dintele strîmb. Cu soarele-n față zîmbea și Rina. Toți sporovăiau vrute și nevrute, furau din ochi și cîntăreau cu privirea fetele care treceau pe lîngă ei. O făceau, însă, cu voie bună, fără cuvinte jignitoare și fetele nu se supărau.

Ei erau adevărații stăpîni ai grădinii, ei, băieții săraci, care pînă și aici, în grădină, se strecurau fără bilet și care astăzi se vor duce și la vreun restaurant, să danseze. Cîrlionțatul Miron, „omul de afaceri", se dusese undeva, învîrtise ceva, pomenind de un oarecare Kostea. Dar nimeni nu se neliniștea, știau că vor merge, oricum, împreună.

Varia se simțea în largul ei în această tovărășie, vedea că place băieților, taciturnului Ika, lui Liovocika, dar nu era sigură că o vor lua la restaurant, mai ales cu Zoia. Zoia se ținea scai de ei, era gălăgioasă, agitată și, ca întotdeauna în asemenea cazuri, ceilalți nu știau cum să scape de ea.

Lîngă intrare se afla o măsuță la care ședea un om cu barbișon. Pe măsuță era un teanc de plicuri, niște creioane, iar pe un cartonaș scria: „D. M. Zuev-Insarov. Grafolog. Cercetarea caracterului după scris. Taxa 50 copeici".

— De mult vroiam să aflu ce caracter am, declară hodoronc-tronc, Zoia. Mai sînt amatori?

Rina, nedumerită, ridică din sprîncene. Willi Long trase cu zgomot aer în piept, își desfăcu brațele și spuse:

— Păcat că nu-i un carusel pe aici. Ce m-aș mai da!

Varia înțelese ce greșeală făcuse prietena ei: în ochii celor din grup toate astea nu erau decît fleacuri bune pentru copii.

Zoia se apropie de măsuță și o chemă pe Varia:

— Varia, vino încoace!

Dacă nu se duce cu Zoia, are șanse să meargă la restaurant, dacă se duce, va fi exclusă împreună cu prietena ei. Și, totuși, se apropie de măsuța grafologului. Frunzări condica de referințe — Maxim Korki, Lunacearski, actori celebri... „Lui Zuev-Insarov din partea lui Iaron pe care l-a demascat...“

Zoia scrise ceva pe plic, i-l dădu grafologului și făcu un semn Variei:

— Scrie!

— Nu, n-am chef, se împotrivi Varia. Nu avea decît opt copeici pentru tramvai. Și apoi cine poate determina caracterul după cîteva cuvinte scrise pe un plic? O prostie, nimic altceva!

Dar Zoia plătise deja o rublă, pentru amîndouă.

— Pentru ea și pentru mine.

Varia scrise și ea ceva pe plic. Se alăturară celorlalți fără ca cineva să fi observat că sînt iarăși împreună. Aici asta era în firea lucrurilor. Oricine putea pleca și reveni cînd voia. Apăru Miron, spuse ceva grăbit și dispăru din nou. Zoia se adîncise într-o conversație cu unul dintre cei doi Volea, cînd Rina îi șopti Variei:

— Mergem la „Savoy“, dar fără Zoia.

— Ce să fac cu ea?

Rina ridică din umeri: te privește, pe tine te luăm, dar descotorosește-te de ea cum știi. Și zîmbind luminos, Rina se întoarse spre ceilalți ca și cum n-ar fi spus nimic. Grupul începu să se împrăștie, unul cîte unul, cu iscusință și pe neobservate, ca niște scamatori. Deschide ochii: nu mai e nimeni!

Zoia și Varia rămaseră singure.

— Au șters putina, bîigui Zoia și începu să plîngă.

— Credeai că te vor conduce acasă cu automobilul? o întrebă Varia, caustic. Sau că au comandat o birjă?

— Sînt niște măgari, rosti înciudată Zoia. Și măgărița cea mai mare e Rina, pistruiata aia care-și dă aere. Roșcovana.

Fetele o luară pe o alee amestecîndu-se în mulțime. Lume era cîtă frunză și iarbă — și la teatru și la estra-

dă unde cînta orchestra de jazz a lui Țfasman. Începuse antractul. Plictisite, cele două prietene făcură cîteva tururi și deodată îl văzură pe Ika pe locul pe care stătuseră cu toții la taclale.

— Fetelor, le strigă Ika. Pe voi vă caut! Să mergem, mai repede!

— Unde? întrebă Varia.

— La „Savoy". V-am așteptat în stație, n-ați venit. Ceilalți s-au dus, pe mine m-au trimis să vă caut.

— Nu ne-a spus nimeni nimic, replică Zoia.

— Habar n-am. Ika nu vroia să intre în amănunte. Ați încurcat voi ceva. Haideți, să ne grăbim!

16

Întregul grup ședea la o masă mare, ovală. Venirea celor două fete nu produse nici o reacție: ați venit, foarte bine, luați loc. Varia nu mai încercă să afle dacă Ika venise după ele din proprie inițiativă ori la îndemnul celorlalți. La masă se vorbea despre o oarecare Aleftina, omorîtă din gelozie de soțul ei, originar din Buhara. Rina fusese la proces.

— L-a salvat avocatul Braude, povestea Rina. Cînta ca o privighetoare ,iar judecătorii îl ascultau cu gurile căscate... „Ușa turnantă de la «National» atrage fetele noastre în cercul vicios al vieții de restaurant". Și ea descrise un cerc cu mîna arătîndu-le cum atrage această ușă fetele în cercul vicios al localurilor de noapte.

— A omorît o femeie și a luat doar doi ani! se indignă Zoia.

— Și, probabil, și cei doi ani cu suspendarea pedepsei, că-i om înapoiat.

Liovocika zîmbea, frumușel ca un heruvim, arătîndu-și dintele strîmb.

— Și dacă nu trecem prin intrarea principală și nici prin ușa turnantă, nu pățim nimic?

— În lumea întreagă oamenii își petrec timpul liber prin restaurante și cafenele, zise Willi Long.

Volea cel mic își îngropă fața în palme și, legănîndu-se ca un musulman în timpul rugăciunii, se apucă să bolborosească:

— Biata Aleftina, sărmana Aleftina, de ce a înjunghiat-o sălbaticul ăla din Buhara, i-a tăiat beregata ca unei găinușe, ca unui pui de găină.

— „Un pui fript, rumeior, și-un pui pus la cuptor", începu să cînte Volea cel mare, „o viață are, chiar de-i un pui..."

— Și dacă scoatem ușa turnantă și punem în loc una simplă, dispare cercul vicios? întrebă iar Liovocika.

Apăru Miron și, așezîndu-se la masă, șopti:

— Acum termină partida și vine.

— Iată-l! anunță Willi care ședea cu fața spre ușă.

De masa lor se apropia un bărbat de vreo douăzeci și opt de ani, robust, lat în spate, cu mustăcioară, cu pantofi negri de lac, strălucitori, într-un costum elegant, care, deși purtat cam neglijent, îl prindea mai bine decît pe impecabilul Liovocika. Traversă sala cu mers elastic, sigur, dar prudent, salutînd în stînga și-n dreapta, răspunzînd zîmbitor la saluturile altora. Era Kostea, faimosul biliardist, despre care amintise în treacăt Miron la „Ermitaj".

Banda lor îl salută cu bucurie. El îi scrută pe toți cu o privire curioasă, sfredelitoare și neîncrezătoare de parcă ar fi vrut să vadă ce soi de oameni s-au adunat aici — deși îi cunoștea pe toți pînă-n fundul sufletului. Privirea lui zăbovi ceva mai mult asupra Variei și Zoiei, două fete necunoscute.

Se așeză lîngă Varia.

— N-ați comandat nimic, constată Kostea.

— Tocmai ne povestea Rina despre cazul unei femei, Aleftina: a fost la proces, răspunse Liovocika, amabil ca întotdeauna.

Ika, mai puțin diplomat, mărturisi franc:

— Te-am așteptat pe tine.

Țintuindu-l pe Ika cu privirea Kostea zise:

— Păcat de Aleftina, era o fată frumușică. Eu am prevenit-o: nu te înhăita cu tipul ăla din Buhara, dar n-a vrut să mă asculte.

Vorbea domol, cumpănit, tărăgănînd ușor cuvintele, așa cum se vorbește în sudul Rusiei. Ochii îi erau negri, iar părul blond-auriu cu un luciu cald.

Se întoarse spre Varia:

— Cred că fetelor li s-a făcut foame.

— Eu nu vreau să mănînc, se fandosi Zoia.

— Ba eu vreau, declară Rina. Mi-e o foame de lup și aș mînca orice.

— O gustărică n-ar strica, zise Ika.

Se vedea că era singurul din grup care nu depindea de Kostea.

Se apropie ospătarul.

— Adu deocamdată un pachet de țigări, comandă Kostea.

— „Herțegovina flor"?

— Da.

Nu numai vorbele, ci și gesturile îi erau premeditat domoale, cumpănite. Toți erau nerăbdători să se pună pe ospătat, știa asta și de aceea nici nu se grăbea. Desfăcu pachetul de țigări, îl aruncă pe masă — poftim, serviți-vă. Numai pe Varia o întrebă:

— Fumezi?

Varia simți după tonul întrebării că el ar vrea ca răspunsul să fie negativ: i-ar fi plăcut ca ea să nu fumeze. Poate tocmai de aceea Varia luă o țigară.

— Credeam că nu fumezi.

— Ce amară deziluzie, rîse ea cochet, frivol.

Kostea își luă încet ochii de la ea și, tot așa de tărăgănat, întrebă:

— Deci, ce mîncăm și ce bem, băieți?

Liovocika începu să citească lista de bucate. Kostea îl întrerupse:

— Salată, pește în aspic, zise privind în jur și numărîndu-i în gînd, două sticle de vodcă și una de muscat. Negru sau roz?

— Prefer negru, zise Rina.

Kostea se întoarse spre Varia:

— Dumneata?

— Mi-e indiferent.

— Atunci, două sticle de vodcă și una de muscat negru. Felul doi: crap la cuptor.

— Oho! făcu Willi Long.

— Kostea, las-o mai moale, îl rugă Miron.

— Fac cinste, declară Kostea.

— E ziua dumitale? întrebă Varia pe un ton cît putu de serios.

— Da, e ziua mea de naștere. Într-un anumit sens.

Omul ăsta știa să meargă direct la țintă. Nu-i va vorbi despre forma ochilor. Însă ea putea să-l pună la punct dacă va fi nevoie. Deocamdată nu e periculos, își dă aere.

Apăru un ins cu mutră de bătăuș în retragere, se aplecă și-i șopti ceva lui Kostea la ureche.

— Nu, îi răspunse Kostea. Pe astăzi, basta!

Tipul se evaporă imediat.

Spre surprinderea Variei și fără ca cineva să bage de seamă, Kostea îi luă poșetuța de pe genunchi, strecură în ea un teanc de bancnote și îi spuse cu glas scăzut:

— Ca să nu mai joc astăzi.

Varia se pierdu cu firea. Dacă are chef de joc, poate lua oricînd banii înapoi, dacă nu, de ce nu și-i păstrează la el în buzunar? Tertip ordinar, de fanfaron: îi arată încredere, și-o face complice. Probabil că tot așa se poartă și hoții cu tăinuitoarele lor, le încredințează banii spre păstrare. Nu putea, pe de altă parte, să-i înapoieze bancnotele în văzul tuturor și nici să-i strecoare pe ascuns nu era în stare. Banii rămaseră în poșetuță. Varia era nemulțumită.

Chelnerul puse pe masă sticlele și gustările. Kostea îi urmărea gesturile ca un amfitrion care vrea ca masa să fie frumos servită. La „Metropol" și la „Ermitaj" grupul lor se schimba întruna, unii plecau, alții veneau, era un neîncetat du-te-vino. Aici, în schimb, toți stăteau cuminți. Varia înțelese că legăturile lor nu erau chiar întîmplătoare, cum i se păruseră la început: ele gravitau în jurul lui Kostea, era banda lui. Doar Miron își permitea să plece uneori de la masă cu afacerile lui de bișnițar, iar Ika, subliniindu-și independența, se așeză vremelnic la o masă vecină.

Bucătarul, cu șorț alb și bonetă înaltă, tot albă și ea, le aduse un vas cu apă în care, într-o plasă, se zbătea un pește viu.

— Cum se numește peștele? o întrebă Kostea pe Varia și ridică prevenitor degetul, ca ceilalți să nu răspundă în locul ei.

— Parcă ai comandat crap, zise Varia. Deci se numește crap.

— Dar ce fel de crap: simplu sau oglindă?

— Habar n-am.

— E crap-oglindă, îi explică Kostea. Vezi, are spinarea înaltă și ascuțită, iar solzii mari. La crapul obișnuit spinarea e teșită, iar solzii mărunți. Ai priceput?

— Priceput. Mulțumesc. Acum pot intra la Institutul de Speologie.

Kostea făcu un semn bucătarului și acesta se retrase.

— Ești pescuitor? întrebă Varia.

— Nu pescuitor, ci pescar, pescar din Kerci. Pescar a fost și tata și bunicul, iar eu ieșeam în larg de cînd eram de-o șchioapă.

— De cînd e crapul pește de mare? întrebă Ika, revenind la masa lor.

— Păi, nu după crapi ieșeam în larg, îl săgetă Kostea cu o privire mînioasă. Mă duceam să pescuiesc tarancă. Știi care e deosebirea dintre voblă și tarancă? Nu știi? Uite, au venit muzicanții! Du-te și țopăie oleacă, pe urmă o să-ți explic.

Varia dansă cu Liovocika, cu Ika, cu Willi. Kostea nu dansa, nu știa să danseze. Și lucrul acesta nu i se părea Variei un neajuns, din contră, îl avantaja în ochii ei față de ceilalți. Ședea singur la masă și își ridica ochii numai ca să se uite la ea și să-i zîmbească. Variei i se făcu milă de el: toți petrec pe banii lui și îl lasă singur. Țin mai mult la dans decît la tovarășul lor.

Cînd toată lumea se ridică să danseze din nou, Kostea o ținu de mînă.

— Mai stai și cu mine un pic.

Ea rămase.

— Lucrezi sau înveți?

— Am terminat școala și intru în servici.

— Unde?

— La un atelier de proiectări, școala noastră era profilată pe desen tehnic pentru arhitectură.

— Dar institutul?

— Deocamdată nu mă gîndesc la asta.

— De ce?

— Cîștigul e prea mic. Te satisface răspunsul? Și-apoi, de ce vorbim degeaba? Ești și dumneata proiectant?

— Proiectant? zîmbi Kostea. Nu, am altă profesiune.

— Biliardul?

Sesizîndu-i ironia, el o privi încruntat și în ochi i se aprinse o scînteie de mînie, pe care, însă, o stinse imediat. Alene, tărăgănînd cuvintele, zise:

— Biliardul nu-i o profesie. Cum spunea un om cu carte, biliardul e o artă,

— Și eu care credeam că e un joc, pară Varia. Vroia să-l scoată din sărite, să nu-și mai dea aere.

— Specialitatea mea este aparatajul electric pentru medicină, explică, serios, Kostea. Lumina albastră, lampa „Sollux", lampa de cuarț, ultra-violete, bormașina. Îți plac bormașinile?

— Nu le pot suferi.

— Nici eu. Le repar.

Și, considerînd că a vorbit destul despre propria-i persoană, o întrebă:

— Pe Rina o cunoști de mult?

Vroia să afle cum a ajuns în grupul lor.

— Nu, abia azi am făcut cunoștință. Lucrează cu Zoia. Iar eu și Zoia locuim în aceeași casă.

— În aceeași casă? se miră el, nu se știe de ce. Și unde anume?

— Pe Arbat.

— Pe Arbat? repetă Kostea, tot mirat. Cu tata și cu mama?

— N-am nici tată, nici mamă, au murit demult. Locuiesc cu sora mea.

El o privi neîncrezător. Puicuțele de prin localuri totdeauna vor să facă impresie: ori că sînt grozav de norocoase, ori că, dimpotrivă, soarta le-a fost potrivnică. Vor să fie originale. Să fii la șaptesprezece ani orfană, e o

soartă. Dar în fața lui nu se afla o puicuță de prin localuri.

— Ai mei sînt toți în viață, zise Kostea. Tata, mama, patru frați, trei surori, bunicul, bunica. Am o familie numeroasă.

— Și sînt toți la Kerci?

— Nu, s-au mutat, răspunse Kostea fără alte precizări. Însă la Moscova n-am pe nimeni. Și nimic. Nici chiar locuință.

— Și unde stai?

— Într-o cameră cu chirie la Sokolniki.

Varia rămase mirată:

— Ai atîția prieteni și nu-ți pot găsi o cameră mai în centru?!

Îi trecu prin cap să-l ducă la Sofia Alevandrovna: chiriașa ei pleca în curînd. Însă, desigur, fără a vorbi cu Sofia Alexandrovna nu putea promite nimic. Dar dorința de a le da cu tifla nerecunoscătorilor lui amici fu mai tare:

— Nu-ți promit nimic. Dar am să vorbesc cu o femeie din casa noastră. Are o cameră liberă, poate că o să ți-o închirieze.

El se uită la ea piezîș, neîncrezător. Dar fata vorbea serios, nu făcea glume.

— Ar fi foarte bine, zise el în sfîrșit. Ar fi chiar minunat. Are și telefon?

— Mai întîi trebuie să mă înțeleg cu ea.

El izbucni în rîs.

— N-ai înțeles, n-am de gînd s-o sun. Serviciul meu e de așa natură că am nevoie de telefon.

— Da, este și telefon.

S-a grăbit cu camera. Poate n-o să iasă nimic.

— Și cum de-ai devenit din pescar specialist în aparataj electric?

— Ei, nu chiar pescar. Am trăit pe coastă, de aceea mă consider pescar.

— N-am fost niciodată la mare, zise Varia.

O privi mirat.

— N-ai văzut marea?

— Numai în filme.

Acum i se uita țintă în ochi.

— Și vrei s-o vezi?

— Cum să nu!

Muzica încetă. Tot grupul se întoarse la masă. Kostea se lăsă pe speteaza scaunului și ridică paharul:

— Propun să bem pentru noile noastre prietene: Varia și Zoia.

— Ura! strigă Volea cel mic, comic.

Într-adevăr, nici atmosfera, nici momentul nu erau potrivite pentru toasturi, toți mîncaseră și băuseră, pe masă tacîmurile se amestecaseră, tot veneau niște tipi, luau loc, intrau în vorbă.

Lîngă Kostea apăru un tînăr cu ochelari. Avea o față de profesor. Tînărul strîngea în pumn o bancnotă — Varia văzu după culoare că erau zece ruble — și îl întrebă pe Kostea.

— Cu soț sau fără?

— Nu joc, îl repezi Kostea.

Dar se răzgîndi pe dată:

— O clipă! Varia, gîndește-te la orice dorință. Te-ai gîndit?

— M-am gîndit, răspunse Varia fără să se fi gîndit la ceva.

— Acum spune: cu soț sau fără?

— Cu soț.

— Cu soț? preciză tînărul.

— Cu, confirmă Kostea.

Tînărul puse bancnota de zece ruble pe masă. Ce vedeau pe ea el și Kostea? Acesta rînji, luă bancnota și îi zise Variei:

— Eu am cîștigat bani, iar dumitale ți se va împlini dorința. La ce te-ai gîndit?

Ea îi spuse primul lucru care îi veni în minte:

— Dacă am să fiu angajată.

— Asta nu-i dorință, sigur că vei fi angajată, fu dezamăgit Kostea.

— Ce-i cu jocul ăsta? întrebă Varia.

Kostea netezi bancnota și îi arătă numărul: 341672.

— Aici sînt șase cifre. Dumneata te-ai gîndit la cele cu soț: 4, 6, 2, în total 12. Lui i-au rămas cele fără soț:

3, 1, 7 total unsprezece. Suma dumitale e mai mare și, deci, ai cîștigat. Dacă nu, îi dădeam lui zece ruble. Ai înțeles?

Varia pufni în rîs.

— Atîta matematică superioară mai înțeleg și eu.

— Tocmai asta îmi place: deschizi pumnul și afli dintr-o dată, ai cîștigat ori ba, spuse el, bucuros ca un copil.

— Și cum se numește acest complicat joc?

— Calea ferată. Nu „chemin de fer" ci, pur și simplu, „calea ferată".

— Calea ferată savoyardă, preciză Varia.

Kostea izbucni în rîs.

— Auziți? Auzi, Liova! Calea ferată savoyardă.

— Te-ai gîndit la „Savoy" ori la „Savoia" zîmbi Ika, dînd a înțelege că nimeni, în afară de ei, nu realizeră diferența dintre restaurantul „Savoy" și Savoia, Kostea cu atît mai puțin.

— M-am gîndit la restaurantul „Savoy", i-o reteză iritată Varia, fiindcă sesiză că Ika îl ia pe Kostea peste picior.

— Da, desigur, restaurantul „Savoy", o susținu Kostea. Era inteligent, prinsese diferența, cu toate că habar nu avea ce-i aia „Savoia". Stătea ceva mai departe de masă, cu o mînă pe speteaza scaunului Variei, fără s-o atingă pe fată.

O cucerește cu trucuri ieftine, e obraznic, insistent, dar știe să se stăpînească. Varia îi ghicea toate șiretlicurile. Nu vroia, însă, să-l jignească. La urma urmelor, ca și ceilalți, petrecea pe banii lui. Și avea ceva în el care-i plăcea. Era nu numai inimă largă, ci și bun, sincer.

Muzica începu din nou, toți se duseră să danseze și Kostea o opri pe Varia lîngă el.

— Și, într-adevăr, n-ai fost niciodată la mare?

— Ți-am spus doar: n-am fost.

Pironind-o cu privirea, îi spuse tărăgănat:

— Cu trenul pînă la Sevastopol, cu autobuzul pe coasta de sud, pînă la Ialta. Plecăm mîine, cît mai avem parale — arătă cu capul spre poșetuță — trenul pornește ziua. Ia-ți strictul necesar: costum de baie, halat. De altfel, toate astea le poți cumpăra și acolo.

Varia îl privea uluită. Cum de-a îndrăznit să-i facă o asemenea propunere?! Nu cumva ea l-a încurajat fără să-și dea seama? Dar cu ce?

— N-ai cu cine-ți petrece concediul? întrebă ea cu tot dispreţul şi ironia de care era în stare.

El se uită la ea mîndru şi-i răspunse răspicat:

— Eu n-am concediul anual, îmi iau concediu cînd vreau, nu depind de nimeni.

Abia acum îşi dădu seama Varia ce o atrăgea la omul acesta: Kostea era independent şi o poftea să împartă această independenţă. Fata înţelegea la ce ar putea duce consimţămîntul ei. Dar nu se temea de *asta*, mai curînd sau mai tîrziu *asta* se întîmplă oricum. De altceva îi era teamă. El era jucător, acum era în bani şi avea chef să-i toace cu o fetiţă prospeţică. Dîndu-i de înţeles că-i propune nu numai această călătorie, Kostea adăugă:

— Celelalte le vom cumpăra la întoarcere.

Varia tăcea, frămîntată de gînduri, apoi spuse:

— Cum să plec cu dumneata, doar nu te cunosc deloc?

— Foarte bine, las' că ai să mă cunoşti.

— Dar de ce mă tutuieşti, parcă n-am băut bruderschaft?

El întinse mîna spre sticlă.

— Putem s-o facem.

Ea îi dădu mîna la o parte şi, înţelegînd că va spune ceva banal, dar negăsind alte cuvinte, îl întrebă:

— Drept cine mă iei?

— Te iau drept cine eşti. O fetişcană cinstită şi foarte bună, zise el cu sinceritate, punîndu-i mîna pe a ei.

Varia nu-şi retrase mîna. El nu-i strîngea mîna, nu-i lua degetele pe rînd, cum fac puştanii timizi, îşi pusese mîna cu un gest moale peste mîna Variei şi ei îi făcea plăcere. Văzu că şi lui îi face plăcere să-şi ţină mîna nemişcată peste a ei.

Se uita cinstit şi îngăduitor la sala plină de larmă. Era puternic şi plin de bani, iar lîngă el şedea singura fată în care avea încredere, singura pe care o recunoştea în această sală. Cu toate că nu există eroi pe lumea asta, el nu va sta smirnă în faţa nimănui şi nu va lin-

gușii șefii, nu-și va tîrî pe peron geamantanul sub escortă.

Fără a-și întoarce capul spre Varia, el zise dus pe gînduri:

— Cine știe, poate cu tine mă voi face și eu om.

Și se încruntă, întorcînd capul.

— Bine, zise Varia. Vin.

17

Sașa își petrecu sub brațe cureaua lată a edecului și rămase uimit cît de ușor merge barca mare și încărcată împotriva curentului. Cu o funie ce trecea peste o prăjină în formă de arc, fixată la proră, barca era trasă spre „sforul" apei și mergea paralel cu malul, înaintînd lin, fără „crețuri", cum numea Nil Lavrentievici, poștașul, vălurelele iscate pe suprafața rîului.

Au traversat rîul cu vîslele. Sașa și Boris se așezau pe bancă, prindeau vîslele de capete și lopătau din răsputeri, fiindcă aici curentul era foarte puternic. Dar chiar și în dîra lăsată de barcă se zăreau pietricele de toate culorile, atît de curată și străvezie era apa. Dar culoarea i se schimba după vreme, făcîndu-se cînd cenușie ca oțelul, cînd albastră, întunecată, cînd verde-sinilie.

— Mergem ca la carte, glumea Nil Lavrentievici. Avem băieți voinici, hărnicei.

Nil Lavrentievici, un omulean veșnic agitat, cu o față mobilă, cu trăsături înguste, fusese căutător de aur pe Lena, luptase ca partizan contra lui Kolceak, iar acum era colhoznic. Despre luptele partizanilor vorbea fără tragere de inimă. Pesemne că născocea, repetînd poveștile altora. Dar despre căutarea aurului spunea adevărul curat. Așa era obiceiul celor de pe Angara — flăcăii se duceau să caute aur. Dacă te-ai întors cu un inel de aur pe deget, înseamnă că ai dat de o vînă și poți să te însori! Așa a făcut și Nil Lavrentievici: a fost căutător de aur, s-a întors, și-a încropit o gospodărie — șase văcuțe. Pe meleagurile de-aici nici cu zece vaci nu erai socotit chiabur, cu atît mai mult cu cît Nil Lavrentievici nu ți-

nuse argați, nu avusese separator și nu făcuse comerț cu tungușii. Toamna pleca în taiga la vînat veverițe — într-o iarnă făcea șase-șapte sute de pielicele. Astăzi veverița s-a retras mai spre miazănoapte, a dat iama în ea și samurul. Ș-apoi și colhozul îți cere mereu să pui umărul. Înainte vreme mai dădeai cu coasa, iar treburile casnice le lăsai în grija muierii. Acum nu mai pricepi care-i bărbat, care-i muiere, toți îs deopotrivă — colhoznici și gata!

Tot ascultînd astfel vorbele lui Nil Lavrentievici, mergeau pe lîngă mal, prin dreptul stîncilor aplecate deasupra capetelor, pe grohotișuri sau prin vad — acolo unde stîncile se ridicau chiar lîngă apă. În timpul zilei soarele stătea sus în tării, ardea cu toată puterea, iar în amurg se ascundea în pădure și atunci malul dinspre taiga era dungat de umbre liliachii. În răstimpuri apărea cîte o barcă pescărească, se zărea lîngă mal o plută de lemn — semn că acolo era pus un perimet, la orizont se ițea o luntre mare, plată, pe care stătea un cal, și iar nu vedeai țipenie de om, nici urmă de jivină sau pasăre. Pragurile vuiau cum vuiește taigaua bîntuită de vînturi neostoite, apa gonea nebunește peste bolovani și blocuri de piatră, colcăia în bulboane, își juca stropii în soare. La praguri toți trăgeau la edec, iar Nil Lavrentievici, stînd în barcă, ținea direcția cu vîsla de la proră. Soția lui, o femeie tăcută, cu o față bolnăvicioasă, îmbrobodită cu o basma mare, trăgea la edec în rînd cu toți.

Boris își julise cu funia umărul, picioarele îi erau zgîriate de pietrele ascuțite de pe mal. Pînă la urmă îl răzbi și pe el osteneala.

— Volodea Kvaciadze, zise el, n-ar fi tras barca, i-ar fi pus pe alții să tragă.

— Da, am tras la jug, dar, măcar, fără escortă, răspunse Saşa.

În satul Golteavino barca era așteptată pe mal de exilații din sat: o bătrînă mărunțică, albă la păr, fostă, cîndva, vestită activistă a partidului eserilor, un anarhist — și el scund, cărunt, cu o față blîndă și veselă, și o fată de o răpitoare frumusețe pe care o chema Frida. Bătrînica

se numea Maria Feodorovna, iar bătrînelul — Anatoli Gheorghievici.

Poșta nu mai venea de două luni și Nil Lavrentievici înmînă fiecăruia cîte un teanc de ziare, scrisori și reviste, iar Fridei, în plus, un caiet.

— Stăm și vă așteptăm de trei zile, zise voios Anatoli Gheorghievici. Din zori și pînă-n seară.

— Dacă au fost reținute la sortare, Natoli Egorîci, îl lămuri Nil Lavrentievici, acum vom primi poșta de la Dvoreț.

Noutatea fu comentată cu mult interes: dacă în satul Dvoreț va fi oficiu poștal, atunci iarna poșta va veni pe Taișet mai repede. Pe de altă parte, înființarea unui oficiu poștal poate fi semnul unor schimbări administrative. Te pomenești că la Dvoreț va fi un nou centru raional. Deci și șefi noi, adică o mătură nouă și mai aproape.

— Luați-vă lucrurile, le spuse Maria Feodorovna. O să vă găsim loc de dormit.

— Mulțumim, îi răspunse Sașa. Nil Lavrentievici a găsit o gazdă.

— Vă duce la Efrosinia Adrianovna?

— Da, la ea, confirmă Nil Lavrentievici, scoțînd din barcă sacul cu poșta.

— Foarte bine. Atunci vom sta de vorbă deseară. Frida o să vină după noi. De acord, Frida?

Frida citea o scrisoare din corespondența primită.

— Frida, trezește-te!

— Da, da, zise fata și, punînd scrisoarea înapoi în plic, ridică spre Maria Feodorovna doi ochi albaștri imenși. Buclele negre îi cădeau peste bluzița veche ce-i marca talia subțire.

— Te vei duce după ei, repetă Feodorovna, și vom sta de vorbă la Anatoli Gheorghievici.

— Da, da, la mine, la mine, confirmă Anatoli Gheorghievici, răsfoind o revistă.

— Tovarăși, veți avea destul timp pentru lectură, intervenі autoritar Maria Feodorovna. Să mergem!

Boris luă subsuoară coletul.

— Ai bagajul dumitale, zise Frida.

— Mare lucru!

Boris aburcă voinicește coletul în spate și luă geamantanul în mînă. Din oboscala de adineauri nu rămăsese nici urmă.

— Lasă deocamdată geamantanul, ai să-l iei la întoarcere, îl sfătui Maria Feodorovna.

Saşa îi dădu o mînă de ajutor lui Nil Lavrentievici să descarce barca. Se întoarse și Boris și duseră toate bagajele într-o izbă cocoțată pe malul înalt.

În timp ce gazda curăța peștele și pregătea cina, Saşa și Boris ieșiră afară:

— Ce zici?! îl întrebă Boris, uitîndu-se în ochii lui, iscoditor.

Saşa se prefăcu a nu fi înțeles întrebarea.

— Par să fie oameni buni, simpatici, primitori.

— Da, făcu Boris, nerăbdător, nu-s ca aceia din Ciuna, prietenii lui Volodea. Aștia-s intelectuali adevărați, nu-i privește în cine crezi, principalul e că ești deportat ca și ei. Sînt oameni, ce mai?... Bine, dar ce zici de Frida?

— Frumoasă fată.

— Atît? exclamă Boris. E Sulamita! Ester! Cîntarea cîntărilor! Așa ceva a trebuit să răzbată prin milenii, după izgoniri și pribegii..

— Nu te știam naționalist, rîse Saşa.

— De-ar fi rusoaică, n-aș fi, iar fiindcă-i evreică, înseamnă că sînt. Nu m-am gîndit decît la tip, la rasă. Și soția mea a fost dintr-o familie evreiască, dar nu face nici cît degetul cel mic al Fridei. Ce ținută! Ce demnitate! Eu un om adevărat! Soție, mamă, gospodină.

— Ai început să vorbești ca un soț evreu.

— Da? Ei și ce?

— Dumneata ai un termen, ea altul. Dumneata ai fost trimis în raionul Kejma, ea rămîne în raionul Bogucianî.

— Prostii! Dacă ne căsătorim, putem fi împreună.

Saşa se miră de fantezia lui Boris, dar nu spuse decît atît:

— Poate că-i și măritată.

— Cu atît mai rău.

În farfurii era pește, smîntînă, dulceață de afine, vinete. Nil Lavrentievici și nevastă-sa scuipau oasele de-a dreptul pe masă. Sașa se obișnuise cu acest fel de a mînca.

Gospodina, o femeie grasă, isteață, se plîngea de fiul ei: nu vrea să lucreze în colhoz, iar „răcrutarii" îl momesc să plece în Rusia, la construcții.

— Tare păcătoși oameni, zise Nil Lavrentievici cu gîndul la agenții de recrutare. Umblă terchea-berchea și-s chițibușari, tipicari.

Fiul gazdei, un adevărat țigănuș, trăgea cu coada ochiului la Sașa și la Boris și nici nu reacționa la dojenile maică-si. Stăpînul casei, aducînd și el a țigan, stătea pe laviță și fuma. Boris nu-și lua ochii de la ușă: o aștepta pe Frida. Femeia continua să-și mustre feciorul.

— Deunăzi am găsit la el sîrnice, buzunarele i-s ferfeniță, ascunde în ele țigări aprinse de i-s pline buzunarele de borți. Și parcă o duce rău aici? La muncă nu-l prea trimitem, mai mult ne spetim noi cu bărbatu-meu. Nici păsările nu cîntă, cînd robotim deja în cîmp. Dacă te pun nacialnicii la muncă poți să le stai împotrivă?

Fiul tăcea, tot trăgînd cu coada ochiului la Sașa și la Boris. Tăcea și stăpînul casei — de bună seamă era și el în suflet un vîntură-lume. Iar femeia se tot căina: i-a pleca feciorul, s-a înhăita cu niște potlogari și pușcăria o să-l mănînce.

Intră Frida, le dădu bineți și se așeză pe laviță, fără a se amesteca în vorbă. Purta cizme, un palton jerpelit și o basma înnodată la gît. Fără să-și scoată basmaua, ședea și aștepta ca băieții să-și încheie cina.

Boris se ridică de la masă grăbit și se uită nerăbdător la Sașa îndemnîndu-l să-i dea zor.

În colțul din față era o policioară cu icoane, iar în celălalt, pe o măsuță triunghiulară, cu oglindă, mosoare de ață și alături un ștergar alb, brodat. Pe pervazurile ferestrelor erau înșirate pietre, probe de minerale, cutiuțe cu semințe, ghivece cu răsad.

— Anatoli Gheorghievici e aici agronom, geolog, mineralog, paleontolog și mai știu eu ce, le explică zîm-

bind Maria Feodorovna. Se amăgește cu iluzia că va fi apreciat.

— Las' să fie apreciat ținutul, răspunse Anatoli Gheorghievici. Atîtea bogății ca aici, pe Angara, nu mai găsești nicăieri. Cărbune, metale, petrol, lemn, blănuri, nesecate surse hidroenergetice.

Zicînd acestea mîngîie cu degetele subțiri pietricelele, bucățelele de lavă, frînturile de rocă străbătute de vine subțiri, argintii, fericit de atenția ascultătorilor săi întîmplători. Următorii vor veni, probabil, cel mult peste un an sau nu vor mai veni deloc.

— Am fost surghiunit pe Angara încă înainte de revoluția din februarie și iată-mă-s aici. Dar atunci articolele mele despre ținut erau publicate, pe cînd acum nici nu îndrăznesc să sper la așa ceva. Și, totuși, trag nădejde că notițele mele vor mai fi cuiva de folos.

— În legătură cu dezvoltarea celei de-a doua baze metalurgice în Orient, zise Boris cu ochii la Frida, prospectarea bogățiilor naturale capătă o mare importanță. După Kuzbas, industrializarea va pătrunde și aici. E o chestiune de timp.

Vorbea cu gravitate, ca un șef răspunzător de mari lucrări care îi încurajează pe entuziaștii locali. Bietul Boris! Vrea să arate în ochii Fridei a om cu prestanță și nu-și dă seama că prestanța lui stă în cu totul altceva.

Maria Feodorovna dădu ironic din cap.

— Văd că și dumneata ai nevoie de industrializare, cincinal... Ai fost privat de libertate, iată la ce ar trebui să te gîndești. Îți faci socoteli ce va fi cu acest meleag, peste cincizeci de ani, cum va arăta Siberia.... Gîndește-te mai bine ce va fi peste cincizeci de ani cu omul căruia i s-a luat dreptul de a fi bun și iertător.

— Și totuși există fapte care nu pot fi contestate, zise Anatoli Gheorghievici. În Rusia are loc o revoluție industrială.

Bătrînelul acesta pirpiriu, pe care îl sufla vîntul, nu se asocia deloc în mintea lui Sașa cu imaginea ce și-o făcuse despre anarhiști.

— De ce mai staţi atunci aici?! exclamă Maria Feodorovna. Puteţi să vă deziceţi! Şi vă pomeniţi academician!

— Nu, obiectă Anatoli Gheorghievici. Lumea trebuie să ştie că heterodoxie există, fără heterodoxie, fără diferenţă de opinii nu poate fi nici o dezvoltare a gîndirii. Însă de lucrat, lucrez. Omul nu poate trăi fără lucru — arătă ghivecele cu răsad — iată, cultiv pătlăgele roşii, pepeni verzi.

— De răul acestor pătlăgele veţi fi expediat primul de aici, prevesti Maria Feodorovna. Tot îi daţi cu aceste pătlăgele, iar colhoznicii trebuie să rezolve problema cerealelor. N-a putut fi rezolvată în Rusia şi iată că le-a venit ideea s-o facă aici, pe Angara, unde n-au crescut cereale de cînd lumea şi pămîntul — oftă. Înainte o mai scoteau cumva la capăt, deportaţii munceau la ţărani ori se întreţineau cu ce primeau de acasă, rar se interesa cineva de ei. Acum însă s-au făcut colhozuri, au apărut şefi, vin tot felul de împuterniciţi, fiecare cuvînt necunoscut poate fi interpretat drept agitaţie, orice se întîmplă în colhoz se caută un vinovat, iar vinovatul cine poate fi dacă nu noi, deportaţii, contrarevoluţionarii. Noi influenţăm populaţia indigenă şi o influenţăm în aşa măsură, încît cartofii nu cresc, peştele nu se prinde, vacile nu fată şi nu dau lapte. Frida, bunăoară, este luată drept baptistă. Unul i-a spus-o de la obraz: ia mai încetează cu agitaţia ta baptistă. Parcă aşa ţi-a spus?

— Da, zîmbi Frida.

— Tot ce au obţinut, surîse ironic Maria Feodorovna, e că ţăranul n-o să mai lupte. Pentru ce să lupte? Înainte se temea că se va întoarce moşierul şi îi va lua înapoi pămîntul. Astăzi, oricum, pămîntul nu mai este al ţăranului, pentru ce să mai lupte?

— E o chestiune discutabilă, zise Saşa. Poporul, naţiunea au alte valori pentru care vor lupta.

— Şi dumneata te vei duce să lupţi? îl întrebă Maria Feodorovna.

— Fără doar şi poate.

— Şi pentru ce ai să lupţi?

— Pentru Rusia, pentru Puterea Sovietică.

— D-apoi această Putere Sovietică te-a expediat în Siberia!

— Din păcate. așa e, acceptă Sașa. Și, totuși, Puterea Sovietică nu e vinovată, ci aceia care o slujesc cu rea credință.

— Cîți ani ai? îl întrebă Anatoli Gheorghievici.

— Douăzeci și doi.

— Ești tînăr, zîmbi bătrînelul. Ai toată viața înainte.

— Care viață? întrebă mohorîtă Maria Feodorovna. Cît ți s-a dat?

— Trei ani. Dar dumitale?

— Eu n-am termen, răspunse ea cu răceală.

— Cum așa?

— Uite-așa. Am început în '22: exil, Solovski, penitenciar politic, iar exil, iar în viitor din nou Solovksi sau penitenciarul politic. Acum circulă zvonul: cum că noi, contrarevoluționarii, vom coloniza Nordul. Și pe dumneata te așteaptă aceeași soartă. Așa se întîmplă. Ai nimerit pe orbită, nu mai poți ieși de pe ea. Poate doar Frida, dacă i se va da drumul să plece în Palestina.

— Vrei să pleci în Palestina? o întrebă Sașa mirat.

— Da, vreau.

— Ce să faci acolo?

— Am să lucrez, îi răspunse fata graseind ușor. Am să sap pămîntul.

— Te pricepi la săpat?

— Mă pricep puțin.

Sașa roși. Întrebarea lui avea o nuanță răuvoitoare. „Te pricepi la săpat?" La drept vorbind, ea sapă și aici, din asta trăiește.

Dorind să-și atenueze lipsa de tact, o întrebă cu blîndețe:

— Ți-e rău în Rusia?

— Nu vreau să-mi poată spune nimeni jidancă.

Rosti aceste cuvinte cît se poate de calm, dar cu acea undă de neînduplecată încăpățînare pe care Sașa o mai observase la oamenii stăpîniți de ideile lor. Și își spuse că Boris n-are nici o șansă decît dacă trece la credința ei.

Maria Feodorovna și Anatoli Gheorghievici nu erau decît niște epave ale acelei scurte epoci post-revoluționare cînd deosebirea de opinii era acceptată ca ceva inevitabil. Astăzi e considerată potrivnică naturii. Inși de teapa lui Baulin, Stolper, Diakov sînt convinși că au dreptul să dispună de soarta unor oameni neputincioși care cutează să cugete altfel decît ei.

— Am o rugăminte la dumneata, zise Maria Feodorovna. Caut-o la Kejma pe Elisaveta Petrovna Samsonova, e și ea o băbuță ca mine, și transmite-i te rog asta. Îi întinse lui Sașa un plic.

Poate să-l ia? Ce conține? De ce nu-l trimite prin poștă? Ezitarea de pe fața lui nu-i scăpă Mariei Feodorovna. Ea desfăcu plicul: înăuntru erau bani.

— Îi trimit douăzeci de ruble. Spune-i că-mi mai trag zilele.

Sașa roși a doua oară.

— Bine, am să-i transmit.

Și iarăși au mers în sus pe Angara, au trecut peste praguri și au vîslit de la un mal la altul. Soarele ardea necruțător, dar soția lui Nil Lavrentievi stătea tot așa de înfofolită la proră, cu basmaua pe cap și nici el nu-și scotea mantaua de prelată pentru ploaie.

Se auzi un vuiet depărtat.

— Urlătoarea de pe Mura, zise îngrijorat Nil Lavrentievici.

Acum dădeau tot mai des peste pietre ieșite de sub apă, curentul se întețise, vuietul creștea prefăcîndu-se într-un fel de muget continuu, frenetic. În față fluviul era învăluit într-un nour alb uriaș, din apă se iteau colțuri de stîncă golașe, deasupra lor țîșneau pînă sus valurile spumegînde, iar vuietul semăna cu bubuitul unei salve de artilerie — ca și cum ar fi tras cel puțin o sută de tunuri odată. Dinspre malul stîng, vuind cu turbare, își croia drum printr-un defileu stîncos afluentul Mura. La vărsarea lui în Angara se înalța o stîncă uriașă cu cîteva creste de granit.

După ce au tras barca la mal și au descărcat-o, drumeții au dus bagajul mai sus de cascadă, apoi s-au întors și au tîrît barca.

Boris nu se mai plîngea de oboseală, dimpotrivă, îi părea rău că merg prea încet: se grăbea să ajungă la Kejma să se aranjeze şi să înceapă demersurile s-o mute la el pe Frida. Nu se îndoia cîtuşi de puţin că se vor căsători.

— Nu are nici logodnic, nici soţ. Mama ei trăieşte undeva lîngă Cernigov. Cum se descurcă singură? Vom trăi la Kejma, eu n-am s-o las să muncească, să se ocupe de gospodărie. Vom avea copii, copiii cresc şi aici, ne vom ispăşi pedeapsa şi vom pleca. Ţi-o imaginezi la Moscova, la teatru, în rochie de seară? Face să ajungi pe Angara să-ţi găseşti o soţie bună. Exilul e pe trei ani, în schimb soţia e pe toată viaţa.

— Păi, are de gînd să plece în Palestina.

— Prostii! O să-i treacă. Încă nu s-a simţit femeie. Cînd va avea familie, casă, copii, îi va ieşi din cap Palestina.

Saşa îşi aminti expresia de îndărătnicie de pe faţa frumoasă a Fridei şi se mira cum de nu vede Boris absolut nimic.

— Mi-a spus chiar că crede în Dumnezeu, urmă Boris. Îţi închipui că vorbeşte serios? Arată-mi în zilele noastre un evreu care crede într-adevăr în Iehova. Pentru evrei religia nu-i decît o modalitate de a-şi conserva entitatea naţională, un mijloc împotriva asimilării. Însă asimilarea este inevitabilă. Bunicul meu a fost ţadik, iar eu nu ştiu limba evreiască. Atunci ce fel de evreu mai sînt, Doamne iartă-mă?

— Boria, n-ai văzut-o decît o dată, într-o seară.

— Ca să cunoşti un om sînt de ajuns şi cinci minute. Pe dumneata cum te-am văzut la comenduire, mi-am zis îndată: vom fi prieteni. Şi n-am dat greş. Cît am trăit am văzut şi albi, şi albaştri, şi verzi. Dacă voi găsi o soţie adevărată, n-o să mai am nevoie de o altă femeie. Cine a fost pînă la însurătoare băiat cuminte, acela se lasă îmbrobodit de ceă dintîi fustă şi nu pregetă să-şi lepede soţia, copiii, să-şi distrugă familia.

Orice ar fi stat îndărătul acestor raţionamente — singurătatea, compasiunea faţă de o fată ajunsă, ca şi el, pe acest meleag uitat de lume — nu încăpea îndoială

că era vorba despre dragoste, o dragoste neobișnuită la un om cu mult simț practic, nițel fustangiu și amator de petreceri. Vorbea despre Frida și chipul i se lumina de duioșie.

Au lăsat în urmă satul Ceadobeț, punctul de destinație al răposatului Karțev, au mai trecut pe lîngă alte sate și au tras peste noapte la cunoscuți și rubedenii de-ale lui Nil Lavrentievici.

După cină Boris și Sașa s-au grăbit să se ducă la culcare, iar Nil Lavrentievici a mai stat pînă tîrziu la taifas cu gazdele. În izbă intrau mereu oameni, prin piroteala somnului Sașa deslușea zgomotul ușii trîntite, la urechile lui ajungeau crîmpeie din vorba domoală, sfătoasă a țăranilor.

S-au deșteptat în zori, treziți de miros de pește prăjit, de zăngănitul ușii de la sobă și al oalelor împinse în cuptor.

— Cum v-ați împlinit somnul, flăcăilor? întrebă femeia. Nu v-au mușcat gîngăniile?

— Am dormit bine, mulțumim, mătușică.

N-au zăbovit cu mîncatul, grăbindu-se la drum: din uliță se auzeau strigăte.

— Ne cheamă la cîmp, îi lămuri gazda.

— Ei, mulțumim dumneavoastră și să auzim de bine! zise Nil Lavrentievici. Se ridică de la masă, rîgîi gros și își făcu cruce la gură.

În barcă, după asemenea nopți de taifas cu oamenii, Nil Lavrentievici își spunea păsul:

— Ce colhozuri prin părțile noastre? Pămîntu-i sărac, de sub taiga, înghețat bocnă, aici nu ți-i Rusia, n-ai pîine de dat în altă parte, zi bogdaproste dacă-ți ajunge pentru tine și copilași. Ce putem da noi statului? Nimic nu-i putem da, afară de blănuri. Altădată mînam vitele pîn' tocmai la Lena, astăzi cu greu faci rost de o cană de lapte. Înainte vreme îi năimeam pe surghiuniți, pe cei politici, la despădurit taigaua — acum nu mai desțelenim nimic. Și nici nuci de cedru nu mai strînge nimeni.

Au trecut de așezarea Kalininskaia, un cătun încropit prin anul '30 de „colonișți speciali", cum erau numiți *culacii* surghiuniți din Rusia.

— Au fost aduși taman la sfîrșitul lui ianuarie, povestea Nil Lavrentievici. Bărbații, care erau mai îndrăzneți, s-au dus pînă-n satul apropiat, la Koda, adică, or fi vreo opt verste de aici, să caute vreun adăpost pentru copilași. Da' cei din Koda, acolo la toți le zice Rukosnev, stăteau cu frica-n sîn, că și chiaburii lor, cei mai cu cheag dintre ei, au fost smulși și duși care încotro. S-au întors surghiuniți în pădure și s-au apucat să sape bordeie. Da' ia-ncearcă să scormonești pămîntul ăsta, mai cu seamă pe ger și omăt. Care și-a dat sufletul, care a scăpat cu zile. Primăvara au tăiat pădurea, au făcut luminișuri, apoi au arat și au însămînțat, că erau oameni harnici, pricepuți și dedați cu munca. Trăiesc acolo și astăzi. Cresc pătlăgele. Înainte la noi creștea pătlăgele numai Natoli Egorîci, politicul ăla surghiunit. Lumea rîdea de dînsul de se prăpădea, că oamenii noștri tare îs înapoiați și sălbatici. Da' culacii ăștia le-a șters nasul. Și statul are folos de la ei.

Ultima frază o pronunță cu gravitate și subînțeles, subliniind că înțelege și interesele statului, și necesitatea desființării chiaburimii, și avantajele cultivării pătlăgelelor.

Dar în pofida șireteniei sale, se vedea clar că ține cu acești „coloniști speciali", că are și el copii, e om ca și ei. Și se mai simțea că-i descumpănit rău de cele ce se petreceau, nu știe ce are să mai fie și se teme să nu împărtășească și el soarta țăranilor din Ucraina și din Kuban, *smulși* de la locul lor de baștină și mînați nu se știe unde și nu se știe pentru ce. Sașa se uita cu interes la izbele noi, care nu semănau cu cele din partea locului. Erau case rusești obișnuite, cu cinci pereți, cu pridvor ce da în uliță și cu prispă în lungul zidului din față — o bucată din Rusia, *smulsă* din meleagul natal și azvîrlită în nămeții taigalei, dar refăcută și păstrată aici de ruși.

Sașa ar fi vrut să-i vadă pe acești oameni, așa cum arătau ei în prezent. Însă țăranii erau plecați la lucru, satul se întindea tăcut și pașnic, iar malul nu se deosebea de cel al altor sate de pe Angara, cu luntri, poduri plutitoare și năvoade. Trăiesc în rînd cu lumea. Bi-

neînțeles, cei rămași în viață. Pe un povîrniș zări o ceată de copii. Și copiii erau cei rămași în viață, care nu înghețaseră printre troiene. Sau, poate, aceștia s-au născut mai tîrziu.

Și din nou de jur împrejur nu se vedea decît fluviul larg, stîncile albastre, taigaua nesfîrșită și cerul siniliu, toate plăsmuite din belșug și cu dărnicie spre binele omului. Apa clipocea lin, pragurile erau scunde și fără nume. Pe malul drept apăru satul Koda, acolo unde toți băștinașii se numeau Rukosnev, acolo unde culacii surghiuniți veniseră să caute adăpost și plecaseră fără a-l fi găsit. Și satul acesta era liniștit, tăcut și pașnic și nu se vedea în el țipenie de om.

18

"Bine, vin" — cît de ușor a spus-o aseară, cînd stăteau la restaurant: cînta muzica, femei frumos îmbrăcate dansau cu bărbați eleganți și i se părea că duce o viață nouă, că poate face tot ce vrea. Și însuși Kostea, ca și propunerea lui de a pleca împreună în Crimeia făceau parte din această viață, de aceea, aseară, de la restaurant, Varia ar fi fost în stare să plece cu el oriunde. Astăzi, însă, în locuința lor în comun, în odaia lor sumbră toate arătau altfel, ireal, irealizabil, păreau un simplu joc, o fleșăreală banală, de restaurant. În compania Vikăi se vorbește în același fel despre călătorii în străinătate. În aceea a lui Kostea, despre călătorii în Crimeia sau în Caucaz.

Și apoi cine e acest Kostea? Un biliardist de restaurant, un jucător. Și cu ce șiretlicuri primitive încerca s-o seducă — i-a pus banii în poșetă, a comandat mîncăruri scumpe, vinuri rare, a făcut pe marele și tarele, și-a dat aere. Cîte puștoaice ca ea au trecut prin mîinile lui? Pe cîte le-a ademenit cu o călătorie în Crimeia? Nu, nu se lasă ea înșelată de această falsă strălucire! Un biliardist oarecare n-o va juca pe degete ca pe o gîsculiță! Ce față va avea dacă o aruncă după ce se întorc sau chiar acolo, în Crimeia. Și noroc, încă, dacă-i

lasă bani de drum, că se poate întîmpla să rămînă cu buzele umflate şi, atunci, descurcă-te cum te taie capul, telefonează-i Ninei: ajută-mă, surioară, iar pe Nina precis o loveşte damblaua, ce inimă ar putea rezista la o asemenea veste: ieri au făcut cunoştinţă la restaurant, iar a doua zi au şters-o în Crimeia. Şi de ce e musai să plece astăzi? De unde această grabă?

Cu Sofia Alexandrovna, de vreme ce a promis, o să vorbească. Dacă îi va închiria camera, vor face cunoştinţă mai îndeaproape. Poate atunci se vor naşte şi anumite relaţii.

Aseară, după restaurant, Kostea le-a adus, pe ea şi pe Zoia, cu taxiul acasă, iar la despărţire i-a spus:

— Mîine nu te mişti de acasă, aştepţi să te sun. O să-ţi telefonez pînă la amiază.

Acum a bătut ora douăsprezece şi lucrul cel mai bun ar fi să iasă, să se ducă, la Sofia Alexandrovna sau la Zoia, la atelier. Iar dacă îi dă un telefon deseară o să-i spună: „Am aşteptat să mă suni toată dimineaţa şi dumneata nu mi-ai telefonat". Poate nici n-o să-i mai telefoneze. Poate că ai şi uitat ce a spus. Cum să poată pleca, hodoronc-tronc, în Crimeia? Să-şi lase lucrul baltă? Cum va face rost de bilete? Chiar şi cei ce pleacă în delegaţie şi ar trebui să aibă biletele rezervate, le procură cu chiu, cu vai, iar simplii muritori fac coadă săptămîni întregi pe la ghişeele gării. Aşa că poate sta acasă liniştită. E uimitor să fugă, să se ascundă. A promis să-i aştepte telefonul, îl va aştepta. E chiar interesant: o va suna sau nu? Cum se va descurca?

La douăsprezece şi jumătate Kostea îi telefonă şi o anunţă că are biletele în buzunar, trenul pleacă la patru, pe la trei va veni după ea, să-i spună la ce etaj stă şi care e numărul apartamentului.

Varia îşi pierdu cumpătul de cum îi auzi glasul, modulaţiile lui moi, dar poruncitoare. Ca şi aseară, vorbea încet, clar, tărăgănînd cuvintele. Îşi aminti imediat faţa lui, privirea ciudată, distrată şi, totodată, neîncrezătoare, cu care o fixa stăruitor, generozitatea, bravada şi în acelaşi timp, naivitatea lui: se mirase că ea stă pe Arbat, fusese dezamăgit că Varia se gîndea la altceva. Îşi aminti

și cum o revoltase comportarea prietenilor lui Kostea: beau și mîncau pe socoteala lui și îl lăsau singur, ducîndu-se să danseze. Cum i-a spus: „Cine știe, poate cu tine mă voi face și eu om". Și chiar s-a încruntat, rușinat de această mărturisire.

Cum, deci, ar putea să-l înșele, să-și calce cuvîntul? Păcat că i-a promis, dar *i-a promis!* Acum nu mai poate spune „nu".

— Nu trebuie să vii după mine, răspunse Varia, te aștept pe strada Nikolski, a doua casă de la colț.

— Bine, dar să nu întîrzii, că pierdem trenul.

Varia hotărî să ajungă în strada Nikolski printr-o curte de trecere: se temea să nu se întîlnească în poartă cu Nina.

N-avea nevoie de geamantan. Tot ce avea era pe ea. A doua rochie, sarafanul, chiloții și un combinezon, o pereche de ciorapi, periuța de dinți, săpunul, pieptenele le pusese într-o geantă.

Bine că n-a luat geamantanul — curtea de trecere era închisă, Varia își aminti că zilele trecute pe Arbat fuseseră închise toate porțile de trecere în curțile vecine. Arbatul devenise stradă cu regim special, pe ea trecea uneori Stalin în drum spre vilă. Se văzu nevoită, deci, să meargă spre strada Nikolski cum mergea de obicei. Din fericire, nu întîlni pe nimeni. Și chiar de întîlnea nu era nimic neobișnuit, — nu avea în mînă decît o veche geantă de școală.

Ninei îi lăsase un bilețel: „Am plecat cu niște prieteni în Crimeia, mă întorc peste două sătpămîni, nu-mi duce dorul. Varia".

Cotind pe strada Nikolski, Varia văzu un taxiu, iar lîngă el stătea Kostea, în același costum cu care fusese ieri la „Savoy".

Au călătorit într-un vagon de lux, care circula și peste hotare. Varia nu mai văzuse un asemenea vagon. La mătușa lor din Kozlov, care în prezent se numea Miciurinski, a călătorit cu Nina într-un vagon comun, cu locuri rezervate. Cunoscuții ei călătoreau tot cu asemenea vagoane. E drept, a auzit că există vagoane cu com-

partimente separate, fiecare compartiment pentru patru pasageri. Dar habar nu avea că există și compartimente pentru două persoane, cu spălător aparte. Acum călătorea cu un astfel de vagon, în compartimentul ei totul era îmbrăcat în cătifea, iar obiectele metalice, pînă și mînerul de la ușă, erau din bronz, pe coridor era așternut un preș moale, la ferestre atîrnau perdele de catifea, lampa de pe măsuță avea un abajur frumos. Însoțitorul, în uniformă, aducea ceai în pahare cu suporturi masive și se purta extrem de politicos și serviabil, mai ales față de Kostea.

Varia se gîndea că în vagonul acesta călătoresc persoane importante, poate chiar celebre: în compartimentul de alături zărise un militar cu patru romburi la petlițe — un grad superior, desigur, mai încolo era o femeie frumoasă, în vîrstă, cu bărbatul ei — trebuie să fi fost o actriță. Varia avea chiar impresia că o văzuse într-un film. Iar în alte compartimente erau, se prea poate, comisari ai poporului sau locțiitori de comisari, în tunici, pantaloni bufanți și cizme — îmbrăcămintea standard a lucrătorilor cu răspundere. Dar și însoțitorul și vînzătorul ambulant de vinuri și aperitive, și chelnerul care venise să-i înscrie pe cei ce vroiau să ia masa în vagonul-restaurant îi arătaseră lui Kostea o considerație deosebită. Pe figura sa, în felul de a se purta era ceva ce îi făcea pe acești oameni să-l remarce imediat printre ceilalți pasageri.

Pe Varia o șoca la început familiaritatea lui cam grosolană, faptul că le spunea tuturor „tu", însă ei simțeau în Kostea unul de-ai lor și nimeni nu se supăra, ba dimpotrivă, rîdeau la glumele lui și îi îndeplineau comenzile cu vădită mulțumire. Kostea accepta zelul chelnerilor cu un zîmbet condescendent, ca tot omul ajuns pe culmea succesului și care își dă seama că succesul îi atrage pe ceilalți ca un magnet. Dar se purta prietenos și era vesel.

Kostea nu are grade, nici funcții înalte, însă se descurcă foarte ușor și fără ele. Independent, îndrăzneț, seducător, obține ceea ce alții nu pot.

Cine ar putea în iunie, în plin sezon de vacanță, să procure bilete pentru Crimeia chiar în ziua plecării tre-

nului, ba încă într-un vagon de lux, rezervat pentru persoane suspuse? Kostea a putut, deși Varia nu excludea posibilitatea să fi plătit biletele dublu sau chiar triplu. Dădea bacșișuri în dreapta și-n stînga, nu lua restul, își împărțea succesul cu alții.

Cu Varia se comporta ca și cum s-ar fi cunoscut de o sută de ani și nu era nimic uimitor în faptul că acum merg într-un compartiment separat. N-o sîcîia cu tot felul de întrebări, ca și cum ar fi știut despre ea absolut totul, și nici despre sine nu povestea nimic, ca și cum și ea ar fi fost pe deplin la curent cu viața lui. Îi descria locurile pe lîngă care treceau, se simțea că nu le vede pentru prima dată. Nu se agăța de ea, nu încercă măcar o dată s-o îmbrățișeze, s-o sărute, să *înceapă* cumva. Se mărginea, doar, atunci cînd stăteau pe culoar și se uitau pe fereastră, să-i pună mîna pe umăr, iar gestul acesta ca și imaginea erau simple și firești: doi însurăței stau în coridor și tînărul soț ține mîna pe umărul tinerei sale soții.

Și ceilalți pasageri îi considerau, pesemne, tineri căsătoriți, le zîmbeau și, cum i se părea Variei, se uitau la ei cu admirație, mai ales la ea. Varia observa că lui Kostea îi face plăcere, că se simte măgulit, văzînd că toată lumea îi admiră soția.

O neliniștea doar gîndul la cele ce aveau să se întîmple în timpul nopții. Desigur, Kostea era convins că, de vreme ce a acceptat să plece cu el, a acceptat și *altceva*. Bărbații consideră că o dată ce au invitat o fată la teatru, la cinema sau la dans, au obținut implicit și dreptul la *altceva* și se supără, se simt jigniți cînd acest altceva nu li se permite.

Însă Kostea o ducea în Crimeia, vor locui acolo într-o singură cameră la hotel, ea va mînca, va bea în contul lui... Nu, o asemenea *tranzacție* nu-i convine, cu o asemenea tranzacție ea nu este de acord. La urma urmelor, nu s-a ținut de capul lui, nu l-a rugat, se duce în Crimeia făcîndu-i o favoare, el a rugat-o și ea a consimțit să plece, dar nu și-a dat asentimentul pentru nimic altceva. Lui îi place să facă o călătorie prin Crimeia cu o fetișcană tînără și drăguță, mă rog, ea o să-i facă această plăcere.

Afară se întuneca. Kostea o privi drept în ochi și o întrebă:

— E-n regulă?

— În regulă, îi răspunse ea cu același ton, deși, odată cu căderea serii, se simțea cuprinsă de un fel de neliniște.

Ar fi fost altceva dacă s-ar fi îndrăgostit, dacă și-ar fi pierdut capul. Dar capul și-l simțea bine înfipt pe umeri și nu știe dacă îl va pierde. Ca și celorlalți, îi plăcea generozitatea și bravura lui Kostea, însă e obișnuită cu oameni mai reținuți. Kostea nu are *educație*, e dintr-o altă lume, străină ei. Iar ea, chiar dacă a crescut în curte, este totuși educată. Și prietenii ei sînt educați. Liovocika, Ika, Rina, Volea cel mare, Volea cel mic — sînt toți intelectuali, pe cînd Kostea, deși căpetenia lor, nu este intelectual. Și toți se adună în jurul lui ca mușteleie la miere, pentru că el are ceea ce le lipsește lor — are bani, iar el se înconjoară de acești tineri, pentru că ei au ceea ce lui îi lipsește — intelectualitatea. Desigur, e un om din popor, un provincial, acesta e felul lui, așa e făcut, numai astfel îl poți accepta. Dar tocmai asta nu-i place. Îi place în schimb spiritul lui de independență. Însă ea, personal, se va putea considera independentă doar atunci cînd își va cîștiga singură existența. Chiar devenind soția lui. Dar nici nu știe dacă vrea să-i fie soție. Și, în general, între ei n-a fost vorba despre așa ceva. Atunci, va deveni amanta lui? Însă amanții se iubesc. Va fi, deci, o simplă întreținută? Nu, întreținută nu are de gînd să fie.

Dar, oricît se gîndea, Varia își dădea seama că argumentele ei sînt extrem de șubrede. Ce va trebui să se întîmple se va întîmpla. Să facă mutre înseamnă să se prefacă.

19

Ajungînd în satul Dvoreț, s-au despărțit de luntraș și de morocănoasa-i soție. Nil Lavrentievici dădu o fugă la poștă și se întoarse cu recepționerul, scoase din barcă

sacii. Se frămînta, se certa cu omul și nici nu-i lua în seamă pe Saşa și pe Boris. A avut același drum cu niște surghiuniți, lui i s-a poruncit să-i aducă, el i-a adus.

— Să intrăm, poate, la comenduire? propuse Boris.

— Cu ce scop?

— Să ne trimită la Kejma.

— N-ai grijă că ajungem și fără ei. Avem la mînă dispoziție scrisă.

— Putem avea neplăceri, se posomorî Boris, de ce n-am făcut act de prezență, n-am semnat de sosire. Nu trebuie să-i supărăm pentru atîta lucru.

Saşa nu vroia să meargă la comenduire. Orice întîlnire în plus era pentru el un nou prilej de umilire. Boris arde de dorința să înceapă demersurile, nu se gîndește decît la Frida. Auzind că satul Dvoreț poate să devină centru de raion, vrea să aibă aici anumite relații, cunoștințe, ca să înlesnească în viitor mutarea Fridei la el sau a lui la Frida. Are omul imaginație bogată.

— Lasă că hotărîm mîine, îl liniști Saşa.

— Bine, fu de acord Boris, stai aici cu bagajele, eu mă duc să caut gazdă.

Soarele se ascundea pe după nori, începea să bată vîntul — un vînt rece ce venea dinspre fluviu și hărțuia răchitele mlădioase de pe mal. Saşa își aruncă paltonul pe umeri și își aduse geamantanul. Parcă îl apăsa o piatră pe inimă. De ce n-a vrut să meargă la comenduire? Kvaciadze s-ar fi dus, ar fi cerut, Boris vrea și el să meargă, vrea să-și pună cumva la punct treburile personale, e dreptul lui. El, însă, nu s-a dus și nu se va duce. În această săptămînă de drum, fără pază, pe rîul învolburat, a încercat un sentiment de relativă libertate. Să se fi terminat oare? Aici, la capătul pămîntului, lucrul acesta i se părea nefiresc, sălbatic. Nu, el nu se va duce. Chiar dacă-i o iluzie, o simplă amăgire, să fie!

Se întoarse Boris și anunță cu voce voioasă:

— Imediat o să-ți fac cunoștință cu o epavă a imperiului. Cu bucătarul majestății sale! I-a hrănit pe cneazul Iusupov și pe Grigori Rasputin. Un tip extraordinar!

În izba în care îl introduse pe Saşa ședea pe o laviță un bătrîn gras, cu nasul congestionat, într-o pufoaică

mătlăsată de culoare kaki, în niște pantaloni vătuiți, vîrîți în cizme cu tureatca despicată. Fața-i buhăită, rasă curat; peria netedă de păr cărunt, aidoma unui strat de mușchi, trădau în el orășeanul.

— Faceți cunoștință, zise emoționat Boris. Anton Semionovici! Bucătar-șef al curții imperiale.

— Zi mai bine: bucătar personal al țarului, preciză Sașa, privindu-l cu interes pe bătrîn.

La rîndul său, fostul bucătar îl scrută atent pe Sașa pe sub pleoapele pe jumătate închise.

— Pe Anton Semionovici îl recheamă Moscova, continuă Boris, va găti pentru ambasadori și consuli. Pîrjoale „de volaille"; sos „provensal"... Am cunoscut și eu bucătari la Moscova. Bineînțeles, nu se pot compara cu dumneavoastră, dar, totuși, s-au mai păstrat cîțiva. Pe Ivan Kuzmici de la „Grand Hotel" îl cunoașteți?

— Nu prea-mi amintesc, răspunse nepăsător Anton Semionovici; nu putea ține el minte pe fiecare Ivan Kuzmici, dar Ivan Kuzmici pe el, pe Anton Semionovici, trebuie să-l cunoască.

— Un bucătar destul de bun, reluă Boris, desigur, cînd are din ce găti, este maestrul Albert Karlovici.

— Îl cunosc, rosti scurt Anton Semionovici.

— Un om priceput, impozant. Boris se învioră, constatînd că au găsit o cunoștință comună.

— Depinde ce gătește, replică morocănos Anton Semionovici, felul întîi, felul doi sau felul trei...

— Tocmai asta și spun, îl susținu Boris, de-ar fi din ce. Și pentru cine. Cînd face un boeuf-Stroganoff îți lingi degetele...

— Și la boeuf-Stroganoff trebuie să te pricepi, mormăi Anton Semionovici, uitîndu-se la gazdă care pregătea, preocupată, cina.

— Cînd plecați? îl întrebă Boris.

— Cum mi-or da drumul.

— Parcă aveți documentul de eliberare la mînă, așa mi-ați spus.

— Lucrez la comenduire, vor și aceia să mănînce, de aceea mă reține.

Gazda curăță niște pește și îl puse în tigaie.

Arătînd cu capul spre plită, Boris zise:

— Îmi închipui ce ar ieși la dumneavoastră.

Anton Semionovici tăcu, avînd un aer maiestuos.

— Cînd ne vom înapoia la Moscova, cred că o să ne pregătești o mîncărică pe cinste, rîse Boris.

Anton Semionovici îi aruncă o căutătură piezișă apoi, cu îndărătnicia de necombătut a beţivanilor, spuse:

— Dacă fac rost, atunci chiar acum.

Luînd de la Boris banii, se ridică mătăhălos și ieși.

— E complet alcoolizat, remarcă Saşa.

— Ba nu, protestă Boris, pur și simplu i s-a făcut dor de oameni.

Anton Semionovici se întoarse în curînd, aducînd o sticlă cu spirt.

— E tocmai ce trebuie. Merge drept la inimă.

Bătrînul sorbea pahar după pahar aproape fără să mănînce și se chercheli repede. Gîtlejul i se făcu stacojiu, fața îi deveni haină: era din acea speță de oameni care beau pe socoteala ta și tot pe tine vor să te facă de trei parale. Boris nu observa nimic și continua să înșire nume de bucătari și chelneri-șefi din Moscova.

— Pentru ce v-au trimis aici? îl întrebă Saşa.

Anton Semionovici ridică spre Saşa ochii săi grei, pregătindu-se să-i trimită la toți dracii pe întîmplătorii săi tovarăși de pahar, pe fleții ăștia de moscoviți, pe care îi disprețuia din tot sufletul, în primul rînd pentru că se lasă atît de ușor fraieriți.

Dar privirea nu i se încrucișă cu ochii delicați ai unui găgăuță moscovit — îl privea strada moscovită, batjocoritoare, atoateînțelegătoare și capabilă să riposteze la orice afront.

Mutîndu-și căutăturile grele și răsuflînd astmatic, Anton Semionovici zise cam în silă:

— Am lucrat într-o ospătărie din raion. O dată am scris în meniu: „ciorbă leneșă cu varză". Cînd colo, procurorul: „De ce, adică, «leneșă»"? Chipurile, îmi bat joc de fruntași. Îi arăt o carte de bucate apărută în o mie nouă sute treizeci: „Ciorbă leneșă cu varză". Parcă-i clar! Aiurea! Și cartea, cică, a scris-o un dușman al revoluției.

Din cîte auzise Saşa în timpul drumului, întîmplarea aceasta i se părea cea mai absurdă.

— Slavă Domnului, totul a luat sfîrşit, spuse compătimitor Boris, nu mai sînteţi învinuit de nimic, vă puteţi întoarce acasă.

— Acasă? Anton Semionovici se uită la Boris cu ură. Unde mi-e casa? La Berdicevul vostru?

Frumos! Să-i fie lui Boris de învăţătură: altă dată să nu mai alerge după tot felul de persoane dubioase.

— Ia cară-te de aici, parastasul şi căldeniţa mă-ti! zise Saşa.

— Ba nu! Boris se ridică, se apropie de uşă şi puse zăvorul.

— Ce-i cu voi, băieţi? mormăi, neliniştit Anton Semionovici. Lăsaţi, am glumit şi eu.

— Mai mult n-o să glumeşti, jigodie, rînji Saşa.

Boris se lăsă peste Anton Semionovici şi îi apăsă capul de tăblia mesei.

— Daţi-mi drumul, băieţi, horcăia Anton Semionovici, ochii albicioşi îi ieşeau din orbite.

— Nu-l gîtui de tot, Boria, lasă-mi şi mie puţin, zise Şaşa.

Mutra asta fleşcăită, cu ochi albicioşi, îi era odioasă. Canalia! A vrut să-şi bată joc de ei. Secătura! Licheaua! Tovarăş de exil! Coleg!

Era o scenă oribilă, dar fuseseră aruncaţi la marginea vieţii şi, cu o asemenea lepădătură, nu se putea proceda altfel.

— Cere-ţi iertare, ticălosule.

— Iertare, hîrîi Anton Semionovici.

— Iar acum. cară-te-n mă-ta!

Boris îl dădu pe uşă afară, împingîndu-l pe trepte în jos, şi se lăsă obosit pe laviţă.

— Halal bucătar al majestăţii sale imperiale, rîse Saşa.

— Iar Frida trebuie să trăiască printre astfel de oameni, oftă Boris.

A doua zi au găsit o luntre care se îndrepta spre Kejma. Cooperatorul care mergea cu luntrea fu de acord să-i ia cu condiţia să tragă la edec împreună cu el şi cu luntraşul. Pînă la Kejma urmau să facă şaptezeci de kilo-

metri și, dacă nu se întîmpla nimic neprevăzut, în două zile aveau să ajungă la destinație. Pentru Sașa și Boris era o adevărată baftă.

Își duseră calabalîcul pe mal, spre luntrea încăpătoare, încărcată, pe care aveau s-o tragă cu funia. În preajma luntrei se mocoșea cooperatorul — un flăcău fălos, vesel, cu o manta de prelată și în *bocari*, niște cizme înalte, aidoma celor de cauciuc, numai că făcute din „camus", piele moale de ren.

— Pornim degrabă? întrebă Boris.

— Semnăm toate hîrtiile și-i dăm drumul, răspunse cooperatorul.

— Știi ceva, Sașa, începu din nou Boris, luîndu-l la o parte, trebuie să mergem, totuși, la comenduire. Le spunem că am găsit o barcă, ne-am încărcat și, iată, am tras o fugă să facem act de prezență. Altminteri ne așteaptă neplăceri la Kejma. Jigodia de bucătar precis ne-a turnat, a tras clopotele c-am sosit.

— Fă cum vrei, zise Sașa cu răceală, poți să te duci, însă eu nu merg. Și să nu spui că sînt și eu aici! Am ordin să mă prezint la Kejma, acolo o să mă prezint.

— Treaba ta, ridică din umeri Boris, eu, totuși, mă duc.

Parcă se încuibase în el un demon care îl zădăra întruna. Obsedat de ideea căsătoriei cu Frida, cu toate gîndurile îndreptate spre această țintă, se temea să nu dea cumva greș, să nu calce alături.

Boris nu s-a întors nici într-o jumătate de ceas, nu s-a arătat nici peste o oră. Cooperatorul s-a dus să-și legalizeze actele, s-a înapoiat, iar Boris nu venea și pace.

— Du-te și-ți caută tovarășul, îi zise lui Sașa cooperatorul, că n-avem timp, plecăm fără el.

Sașa nu știa ce să facă. Nu putea să-l lase pe Boris, dar nici la comenduire nu vroia să se ducă. De altfel, era și prea tîrziu, ar putea să-l întrebe acolo: de ce nu te-ai prezentat de la bun început?

— Să mai așteptăm puțin.

În cele din urmă Boris apăru și fără a spune nimic, își trase geamantanul din luntre.

— Ce s-a întîmplat, îl întrebă Saşa, cu toate că îşi dădea seama ce se întîmplase.

— Sînt trimis la Rojkovo, răspunse Boris complet schimbat la faţă.

Rojkovo, un mic cătun de pe malul stîng, le apăruse în cale încă ieri, cînd mergeau în barcă cu Nil Lavrentievici.

— Cum aşa, fără împuternicit raional?

— Au dreptul să fixeze singuri locul de trai.

— Scuipă pe ei şi să plecăm.

— Păi, mi-au reţinut ordinul de plecare.

Vocea lui Boris tremura.

— Nu-ţi face sînge rău, îl consolă Saşa, ai să te duci la Rojkovo şi de acolo vei scrie la Kejma sau la Kansk, cerînd să fii mutat, deoarece la Rojkovo n-ai unde lucra. Iar eu, cum ajung la Kejma, o să-i povestesc totul împuternicitului.

Boris dădu din mînă a lehamite.

— E, ducă-se naibii! Măi, ce prost am fost!

Lui Saşa îi era milă de Boris, îi părea rău să se despartă de el: un tovarăş de drum vesel, cumsecade, care nu-şi pierdea niciodată curajul. Prietenii s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat. Ochii lui Boris erau înlăcrimaţi.

Saşa coborî în luntre. Luntraşul o împinse de la mal şi, răsturnîndu-se peste bord, se aşeză şi el. Un timp au mers cu ajutorul vîslelor — bărcile şi năvoadele de pe mal îl împiedicau să tragă la edec. Saşa vedea silueta gîrbovită a lui Boris. Îl urmări un timp, apoi îşi ridică geamantanul şi luă pieptiş povîrnişul înalt.

20

Şi iată-l pe Saşa singur, în largul fluviului pustiu, înfruntîndu-şi viitorul. De bine, de rău, toţi au ajuns la un liman, numai el nu ştie ce-l aşteaptă, în ce fundătură va fi trimis. Nu-i va mai vedea niciodată pe Volodea, pe Ivaşkin, pe deportaţii întîlniţi prin satele prin care a trecut, nu-l va vedea, probabil, nici pe Boris, deşi va trăi cu el în acelaşi raion. Sufletul îi era copleşit de întristare

la gîndul că se vedea despărțit pentru totdeauna de oamenii cu care străbătuse primele sute de kilometri din drumul său.

La proră stătea luntrașul, un om taciturn, de vreo patruzeci de ani, cu o față aspră de plutonier-major. Sașa și cooperatorul trăgeau la luntre pe rînd, iar la praguri se opinteau împreună.

Cooperatorului îi zicea Fedea. Era un ostaș demobilizat, băiat simpatic, vînzător la Mozgovo, un sat de lîngă Kejma. El, însă, își zicea cu mîndrie șef de magazin sătesc și spunea că a fost ales pentru niște cursuri din Krasnoiarsk, iar la iarnă va pleca acolo să învețe. Cu o seriozitate comică, Fedia judeca rolul vînzătorului sătesc ca promotor al politicii de stat la țară. Era un tip nou de activist sătesc, isteț și șugubăț, care accepta totul cu bună credință și era gata pentru executarea oricăror ordine, fără a crîcni și a se codi. În plus, mai era bun armonist și cînta frumos din gură. Faptul că Sașa e un surghiunit nu-l stînjenea cîtuși de puțin. Asta-i situația, surghiuniți au fost de cînd veacul și au să mai fie, dar de fapt sînt oameni ca toți oamenii. Și dacă ar fi slujit Fedia într-un pluton de execuție și i s-ar fi ordonat să-l împuște pe Sașa, l-ar fi împușcat. Și tot pentru că așa e dat în această lume.

Fedea îl întreba pe Sașa cum arată Moscova, pe ce stradă a locuit, ce străzi mai sînt pe acolo, cu ce i se ocupă părinții, dacă a fost la Kremlin, dacă l-a văzut pe tovarășul Stalin și pe alți conducători, ce prețuri sînt prin magazine. Se minuna și părea încîntat de tot ce auzea. Moscova era ținta finală a visurilor sale. Îl admira și pe Sașa — ditamai moscovit get-beget! Îl trata cu țigări „Lux", destinate șefilor de raion.

Uneori începea să cînte „Părăsit sînt și singur", un cîntec adus aici de deportați și devenit popular pe meleagurile Angarei. Cînta frumos: „La mormîntul meu nimeni n-a veni, draga mea, numai mierla zglobie în april va cînta. Va cînta ea cu jale și-a zbura iar în zări, părăsit, trist mormîntul va rămîne stingher".

Fedea n-a fost să caute aur, obiceiul acesta nu mai exista astăzi. Înainte de a fi fost înrolat în armată, lu-

crase, însă, două luni în expediția profesorului Kulik, care căuta meteoritul din Tunguska și n-a dat de el, se vede că intrase în pămînt. Pe locurile acelea apăruseră lacuri, care apoi s-au înmlăștinat, muscăraia te chinuia de moarte și oamenii, neaflînd scăpare, fugeau pe capete. A dat bir cu fugiții și Fedea, mai ales că a fost luat în armată. Recrutarea s-a început prin anul douăzeci și șase și tot atunci s-a deschis la ei și cea dintîi școală, dintre toți flăcăii numai el avea știință de carte, îl învățase taică-său, care lucra la o factorie și făcea comerț cu tungușii.

— Sînt oameni sălbatici, neștiutori, povestea cu bunăvoință Fedea, dar cît privește furtișagurile, așa ceva la ei nu se pomenește. Le zic rușilor Petrușca, Ivașka, Pavlușca, Kornilka... „Dă la eu făină", „Al meu trebuie puțin, puțin văzut", „Vinde la eu doi pîini"... Le place tutunul, bărbații și femeile beau și fumează deopotrivă și se îmbracă la fel, că mi-i bărbat, că mi-i muiere. Pe copii îi mai deosebești, băieții poartă o cosiță, iar fetițele două. Se omoară după mărgele de sticlă colorată — le agață și de cojoace și de „camasîni".

„Camus" înseamnă în tungusă piele jupuită de pe piciorul renului sau elanului. Din asemenea piele se fac cizme — camașini. Cuvîntul acesta îl ulmi pe Sașa prin asemănarea cu cuvîntul indian mocasini. Un fapt care confirmă, o dată în plus, legăturile de rudenie între neamul tungușilor și indienii nord-americani.

Să fi venit aici într-o expediție pentru a studia dialectele sau cu o echipă de geologi, căci pămîntul acesta ascunde nenumărate comori. A avut însă ghinionul să ajungă aici exilat, într-un sat uitat de lume, fără dreptul de a pleca altundeva, trei ani în șir să taie frunză la cîini, fără nici un folos nici pentru el, nici pentru alții.

De unde o asemenea năpastă? Nu cumva chiar el e de vină? Dacă povestea despre Krivoruciko, era acum liber. El însă n-a spus nimic, a considerat că-i imoral s-o facă. Dar ce să consideri moral? Lenin spunea că-i moral tot ce servește interesele proletariatului.

Dar proletarii sînt oameni și morala proletară trebuie să fie umană. Și oare nu-i inuman și, deci, imoral, să lași să degere copiii în zăpadă? Precum este tot atît de imoral să-ți salvezi viața cu prețul vieții altuia.

Ultima noapte au petrecut-o în satul Zaimka, pe un ostrov care purta, nu se știe de ce, numele de Turgheniev. Ostrovul avea o lungime de doi kilometri și în capătul lui de jos se afla satul Alioșkina, iar în cel de sus, Zaimka.

Izba în care intră Sașa era mare, spațioasă, cu acareturi și curte podită cu scîndură. Gospodina casei, o bătrînă trupeșă, impunătoare, se vedea că în tinerețe fusese foarte frumoasă. Stăpînul era un moșnegel cocîrjat, roșcovan, iar fiii, toți bruneți, cu părul ca pana corbului, sprîncenele stufoase și nasul acvilin, arătau ca niște adevărați caucazieni. Cel mai mare avea aproape de patruzeci, iar cel mic vreo treizeci. În casă mai trăiau soțiile lor și copiii.

— Îndată vine părintele Vasili, zise femeia, vei cina cu el.

Sosi și preotul, cu o bărbuță cînepie, o față blîndă, ca scoasă din icoană. Își dezbrăcă mantaua de ploaie și își puse anteriul pentru casă. Gazda aduse pește uscat, ouă proaspete și lapte. Părintele îmbuca și îl, tot întreba pe Sașa de unde a venit și încotro merge, unde s-a născut și cine îi sînt părinții. Îi spuse că și el este surghiunit. Nu se interesă însă de ce a fost deportat Sașa și nu-i povesti nici ce vină are el.

După cină s-au dus într-o odăiță în care era patul părintelui Vasili și o măsuță. În jur plutea un miros dulceag, ca de tămîie.

— Descalță-te și opărește-ți picioarele, ți-a fi mai ușor, îl îmbia părintele aducînd un ceaun cu apă fierbinte, un lighean, săpun și ștergar. Sașa își lăsă picioarele în apa fierbinte și, pentru o clipă, îl cuprinse o moleșeală și o plăcută senzație că oboseala îi dispare ca prin farmec.

Părintele Vasili stătea rezemat de ușă și îl privea pe Sașa cu blîndețe. Acum, cînd Sașa îl vedea mai bine, arăta tînăr de tot, la început i se păruse mai în vîrstă

din pricina bărbii, anteriului și întregii sale înfățișări de slujitor al bisericii. În imaginația lui Saşa orice preot trebuia să fie bătrîn. Avea impresia că toți preoții au rămas de pe vremurile de pînă la revoluție.

— Am putea să-ți încălzim și baia, zise părintele, dar e departe, tocmai pe mal și la înapoiere riști să răcești, iar dumneata mai ai de mers.

— Și așa-i foarte bine, mulțumesc, îi răspunse Saşa.

— Aici oamenii fac baie în izbe speciale, reluă părintele. La Moscova aveți, pesemne, camere de baie?

— Da, avem.

— Prin părțile mele lumea se scaldă tot așa, în izbe speciale, ori să urcă pe cuptor și se spală acolo. Aici oamenii umblă mult mai curați.

— De unde sînteți? îl întrebă Saşa.

— Din regiunea Reazan, raionul Korablino, ai auzit poate?

— De regiunea Reazan am auzit, dar de raionul Korablino n-am știut.

— Locurile noastre sînt călduroase, spunea zîmbind părintele, la noi cresc mulți meri. Aici n-ai să vezi nici mere, nici pere, o să tînjești după fructe. Merișoare, afine vinete și negre — astea-s toate poamele, dacă nu pui la socoteală murele și coacăzele negre, mărunte, pădurețe. Și nici pomeneală de vreun fruct adevărat!

— Oi duce-o cumva și fără fructe, zise Saşa, mișcîndu-și cu desfătare degetele în apa fierbinte.

— Freacă cu săpun, cu săpun, lasă-mă să le săpunesc eu, spuse părintele, luînd săpunul și buretele.

— Ce faceți, nu trebuie, mă săpunesc și singur! se sperie Saşa.

Însă părintele apucase să bage buretele în apă, îl săpuni, apoi se aplecă și începu să-i frece lui Saşa picioarele.

— Nu trebuie! Ce faceți, zău! strigă Saşa, încercînd să-și smulgă picioarele și temîndu-se în același timp să nu verse apă în jur.

— Nu face nimic, nu face nimic, repeta părintele Vasili cu vocea blîndă, continuînd să săpunească picioarele lui Saşa — dumitale îți este neplăcut, dar mie nu.

— Ba nu, nu, mulțumesc, se împotrivea Saşa şi, în sfîrşit, reuşi să smulgă buretele.

— Ei, acum spală-ți picioarele, zise părintele Vasili şi îşi şterse mîinile.

— Cu ce vă ocupați aici? îl întrebă Saşa.

— Muncesc, le dau o mînă de ajutor gazdelor, iar pentru asta ele mă hrănesc. Le sînt recunoscător. Oamenii de aici sînt buni, înțelegători. La bine îți răspund şi ei cu bine. Teamă mi-e, însă, că deportații vor fi mutați de aici.

— De ce?

— Din pricina colhozului. Dacă nu-s gospodării particulare, n-ai nici o putință de cîştig, iar în colhoz deportații nu sînt primiți. Există aici colhozuri cu țărani aduşi de prin Rusia, dintre cei răsculați, dar pe noi nu ne primesc nici acolo...

— Ciudați feciori are gazda, seamănă mai mult a cerchezi.

Părintele Vasili zîmbi.

— În tinerețe stăpîna casei a căzut în păcat. Aveau în gazdă un surghiunit de prin părțile Caucazului, zice lumea că era o mîndrețe de bărbat... Şi a călcat alături.

— Se ved că n-a călcat o singură dată, remarcă Saşa, dacă are trei feciori.

— Caucazianul a stat la ei nouă ani, îl lămuri părintele Vasili, după aceea a plecat. Copiii au rămas. Stăpînul casei îi ia drept ai lui şi ei îl consideră tată. Aici au existat surghiuniți de cînd lumea şi pămîntul, neamurile s-au amestecat între ele. Trăiesc paşnic, în bună înțelegere, iată că mi-au dat adăpost şi mie. Nu prea cred în Dumnezeu, prin locurile acestea oamenii n-au fost niciodată credincioşi, e totuşi Siberia, dar, oriunde te-ai găsi, sufletul cere întotdeauna hrană.

— Oficiați slujbe religioase?

— Biserica e închisă... Mai vorbesc cu oamenii, îi mai alin.

Saşa îşi şterse picioarele şi îşi trase ciorapii.

— Du-te şi te culcă, odihnește-te, îi spuse grijuliu părintele Vasili.

— Îndată. Să scot ligheanul, apoi mă culc, răspunse Saşa.

— Lasă că îl vărs eu, zise părintele şi ridică ligheanul. Dumneata nu ştii unde să-l verşi.

Se întoarse cu o cîrpă şi şterse duşumeaua. Apoi scoase şi ceaunul.

Se întoarse din nou şi făcu patul.

— Culcă-te.

— Cum aşa? Dar dumneavoastră?

— Găsesc eu unde să mă culc. Sînt la mine acasă, hai, du-te la culcare.

— Pentru nimic în lume! O să mă culc pe jos.

— Podeaua e rece, ai să răceşti. Iar mie îmi place să dorm pe cuptor.

— Îmi place şi mie, replică Saşa.

— Gazdele dorm deja, ai să le trezeşti, îi răspunse părintele, pe cînd eu mă culc încetişor, nu mă aude nimeni.

Îl îndupleca pe Saşa cu blîndeţe, dar în această blîndeţe se făcea simţită tăria omului pe care nimeni nu-l poate clinti din hotărîrea sa de a-şi face datoria. Datoria de a da altuia ceea ce are, iar a lui de a nu avea nimic, în afară de ligheanul cu apă şi de patul acesta îngust de fier.

Saşa se culcă şi simţi atingerea cearşafului rece. De mult nu mai dormise pe un cearşaf, de mult nu se mai învelise cu o pătură caldă. Se întinse, se întoarse pe o parte spre perete şi căzu pradă somnului.

În închisoare se obişnuise să doarmă iepureşte. De aceea, un uşor foşnet îl trezi în zori. Era părintele Vasili care se ridica de pe podea, unde dormise pe un cojoc şi se învelise cu o şubă.

— Vedeţi, zise Saşa, aşezîndu-se pe pat, şi dumneavoastră aţi spus că o să dormiţi pe cuptor.

— Am vrut să mă culc pe cuptor, îl asigură, rîzînd, părintele Vasili, dar era ocupat. M-am culcat aici şi mi-am făcut somnul cît se poate de bine.

— Nu trebuia să cedaţi patul primului întîlnit, pe aici trec mulţi, iar dumneavoastră n-aveţi decît un pat.

— Ei, mulţi, replică părintele, pieptănîndu-se în dreptul unei oglinjoare prinse pe perete şi legîndu-şi cosiţa.

De trei luni n-a venit nici unul. Și nici cei care se opresc din drum nu vin în toată ziua și-i duce în gazdă cînd la unul, cînd la altul. Într-un an, nu știu dacă nimeresc unul sau doi la gazda noastră. Eu dorm în patul acesta noapte de noapte, mi-e indiferent, dar pentru dumneata este, oricum, o posibilitate să-ți refaci puterile. Așa că dormi, mai ai timp de ajuns.

Preotul ieși. Sașa se întoarse pe o parte și adormi.

Îl trezi din nou părintele Vasili: se înapoiase, își scosese cizmele murdare și își pusese anteriul.

— Acum ridică-te, spală-te și hai să mîncăm.

Au mîncat iarăși ouă prăjite, „șanghii" — un fel de lipii și au băut ceai. Toată lumea era plecată la lucru, numai bătrîna trebăluia la plută.

— Cîți ani ai? îl întrebă părintele Vasili.

— Douăzeci și doi. Dar dumneavoastră?

— Eu? zîmbi părintele. Douăzeci și șapte.

— Și cît aveți de stat aici?

Părintele Vasili zîmbi din nou.

— Nu am mult, doar trei ani. Doi i-am și făcut, mi-a rămas un singur an. Mi-e dor de casă, dar nici să plec nu mă trage, m-am obișnuit.

— Și rămîi la noi, se amestecă în vorbă bătrîna. Însoară-te. Unde să te duci? N-or să te lase în Rusia să-i slujești celui de sus.

Se întoarse spre Sașa.

— La început ai să tînjești, dar încetul cu încetul te vei obișnui. Nu te pierde cu firea, nu-ți încrîncena sufletul, după vreme rea vine întotdeauna vreme bună. Îmi aduc aminte, l-am citit cîndva pe Alexandre Dumas. Spunea el acolo: necazurile sînt niște mărgele înșirate pe firul mătăniilor soartei noastre, pe care înțeleptul le prefiră în liniște. Scriitor popular, a compus romane de aventuri, dar cît de înțelept și potrivit a spus-o.

La fereastră se auzi un ciocănit, care îl chema pe Sașa la drum.

— Cît vă datorez? o întrebă el pe bătrîna gazdă.

Aceasta dădu din umeri.

— Da' nu ești dator cu nimic.

Părintele Vasili îi atinse cotul.

— Nu trebuie s-o jignești.

Îl conduse pe Saşa şi îl ajută să-şi aşeze geamantanul. Luntraşul desfăcu funia, împinse luntrea şi se aşeză la vîsla de la proră. Fedea îşi trecu cureaua peste umăr, mişcîndu-se înainte, întinse încet funia, trăgînd cu coada ochiului la luntre şi urmărind cum manevrează luntraşul. Convingîndu-se că luntrea merge bine, zise:

— Cum ajungem la capătul ostrovului, trecem pe *curentul* apei.

Saşa îi întinse mîna părintelui Vasili.

— La revedere. Vă mulţumesc pentru tot ce-aţi făcut.

Fedea strigă veşel:

— Hai, c-am pornit!

Aplecîndu-se şi întinzînd funia, Saşa păşi înainte.

— Aibă-te Domnul în pază! îi spuse părintele Vasili.

PARTEA A TREIA

1

Ajuns la locul deportării, Saşa fu repartizat în satul Mozgova, la doisprezece kilometri de Kejma, în sus pe Angara. Avu noroc să dea de o locuinţă bună. O casă mare, de oameni înstăriţi: stăpîna—văduvă, doi fii şi concubinul, un venetic, soldat pripăşit pe Angara. Pe vremuri feciorii nu-i îngăduiseră să se mărite cu el, nu vroiau un coproprietar. Acum gospodăria era trecută la colhoz, iar cînd se îmbăta, soldatului i se trezea obida de odinioară, alerga prin sat roşu la faţă, cu părul vîlvoi deja cărunt, şi ameninţa că-i va omorî pe derbedeii vitregi. Cei doi îl prindeau, îl închideau în cămară şi-l ţineau acolo pînă îşi venea în fire.

Feciorul cel mic, Vasili, un flăcăuan chipeş, bine făcut, se culcase, probabil, cu toate fetele din sat — prin părţile astea moravurile erau libere. Se întorcea acasă spre dimineaţă, uneori nu se întorcea deloc. Saşa aproape că nu-l vedea, iar cînd îl vedea, Vasili îi zîmbea tăcut, era zgîrcit la vorbă, dar prietenos.

Pe Timofei, cel mai mare, fetele nu-l interesau, seara nu *bătea uliţa*, dormea acasă. Fără să ceară învoire, intra în odaia lui Saşa şi cerceta lucrurile: asta pentru ce-i? da' asta?... Se uita la Saşa neîncrezător, fără să scoată o vorbă. Obrăznicia lui era enervantă, dar Saşa îi răspundea răbdător la toate întrebările. Ce popor! Mare, puternic, dar încă întunecat, ignorant. În faţa lui, Saşa, ca orice intelectual rus, încerca întotdeauna un sentiment de vinovăţie.

Într-o zi Saşa se porni cu Timofei la cosit pe o insulă din apropierea satului. Nu ştia să cosească, dar hotărîse să încerce. Saşa şedea la vîsle, Timofei la cîrmă. Pe fundul luntrei erau aruncate două coase, o cute şi două măşti

contra gîzelor — una rudimentară, din păr de cal, a lui Timofei, alta de mătase, a lui Saşa, cumpărată de la Kansk, la sfatul lui Soloveicik. În timp ce examina curios plasa lui Saşa, Timofei zise:

— Voi, ăştia de la oraş, aveţi de toate, da' noi, ţăranii, n-avem nimica, n-am văzut nimica, şi la urmă tot voi ne staţi în cîrcă.

Într-o formă primitivă, Timofei îi expunea teoria plusvalorii. Valorile materiale le creează Timofei, le creează ţăranii, pe cînd Saşa şi cei de teapa lui nu produc nimic. La asta se gîndea Saşa, vîslind din răsputeri ca să nu-i ducă apa mai jos de insulă — în gîrlă curentul trăgea vîrtos.

— Iac-aşa, vă trimit pe capul nostru, continuă Timofei, şi trăiţi din sîngele şi sudoarea noastră.

Saşa nu răspunse. Ce putea să-i răspundă? Dacă Timofei ar vrea să înţeleagă... Dar el nu vrea să înţeleagă nimic. Are în faţă un *surghiunit* lipsit de drepturi, poate să-şi bată joc de el cît îi pofteşte inima.

— Ce, îţi tremură fundul? Te temi? rîse zeflemitor Timofei. Iaca, numai să vreau, îţi tuflesc o coasă şi te zvîrl în rîu, nici moţu' nu rămîne din tine. Şi n-o să-mi facă nimenea nimica, spun c-ai fugit şi cine o să mă tragă la răspundere pentru un contra de-alde tine, pentru un trotkist? Iac-aşa!

Saşa vîsli pînă aproape de mal, coborî în apă şi împinse uşor luntrea. Timofei nu se clinti să-l ajute, continua să stea la cîrmă, rînjind, şi abia cînd Saşa trase cu totul luntrea pe uscat şi aruncă lanţul, coborî şi el.

— De ce nu m-ai înecat? întrebă Saşa.

— Dacă mai cîrîi, te înec cît ai zice peşte, îl ameninţă Timofei.

— Rău ai făcut că nu m-ai înecat.

— Şi, adicătelea, de ce?

— Pentru că acum am să te omor eu pe tine, spuse Saşa.

Timofei făcu un pas înapoi:

— Mă, nu te fă nebun, c-apoi!...

O insulă pustie la capătul pămîntului. Undeva în adîncul ei lucrează cosaşii. Roiesc şi zumzăie gîngăniile, încolo o linişte ca la facerea lumii, numai că lumea nu

mișcă, omenirea nu există, există doar ei doi, și iată, în sfîrșit, Abel îl va răsplăti pe Cain pentru toate păcatele, pentru toate nelegiuirile lui.

Fără să-și ia de la Sașa privirea încordată, Timofei se retrase încet, se întoarse brusc și se repezi spre luntre să înșface o coasă. Sașa îl ajunse din urmă și îl izbi cu pumnul în spate. Timofei se prăbuși în apă, se ridică, se întoarse, Sașa îl lovi cu putere în față. Timofei căzu din nou și, bălăbănind din mîini, se tîrî spre mal.

Nu, nu-l va ucide pe Timofei, nu va muri din cauza unui nimic. Timofei nu se ridica în picioare, rămînea întins pe mal și se uita cu groază la Sașa. Ce mutră scîrboasă!

Și ce plictiseală . . . Ce urît . . .

Sașa se apropie de luntre, aruncă jos coasele, cutea, plasa lui Timofei, puse mîna pe vîsle, se îndepărtă de mal și porni înapoi spre sat.

Seara, la cină, Sașa își anunță gazdele că se mută.

— Da' ce, la noi ți-i rău? întrebă soldatul. Că l-ai învățat pe Timoșka, bine ai făcut. Nu-i de nici o treabă, numai să rătoiește, așa-i ei, ticălos, nu poate face nimeni un pas de rău lui. Pe cînd tu, ia te uită, ce zdrahon voinic! Du-te cuVaska, toate fetele-s ale lui, ți-o împrumuta și ție vreuna.

— Învățătoarei i se scurg ochii după el, rîse Vasili.

Timofei tăcea, nu se se uita la nimeni.

La drept vorbind, casa era bună. Dar să trăiască mereu sub amenințarea unui individ ranchiunos era neplăcut și, în situația lui, chiar riscant. A doua zi de dimineață Sașa își duse lucrurile la noua locuință.

În izbă, pe lîngă bucătărie, mai era o odăiță pe care i-o și închiriară. Stăpînii, un bătrîn și băbuța lui, erau mai săraci decît cei dinainte, dar îl hrăneau acceptabil. La colhoz lucrau puțin, toată ziua stăteau acasă, nu se ciondăneau între ei. Băbuța îi spunea bătrînului „cocîrjatul meu" — eram cam adus de șale și mic de stat. În casă domnea liniștea: băbuța trebăluia cu vătraiul pe lîngă gura cuptorului, bătrînul bocănea cu toporul prin ogra-

dă, tot dregînd ba una, ba alta. În odaie mirosea a podele proaspăt spălate, pe pereţii din bîrne, înnegriţi de vreme, atîrnau portretele lui Lenin şi Kalinin, iar alături, decupată din revista „Niva", fotografia stirpei împărăteşti într-o caleaşcă descoperită.

Uneori bătrînul pleca pentru toată ziua, se întorcea către seară. Cînd era întrebat ce făcea în colhoz, răspundea:

— Am făcut şi eu ce m-o pus.

Colhozurile, aici, sînt o noţiune convenţională. Colectivizarea a început mai tîrziu decît în alte regiuni, iar după articolul lui Stalin „Ameţiţi de pe urma succesului" colhozurile s-au destrămat de tot şi pînă s-au înfiripat din nou a mai trecut un an şi jumătate sau doi. Ş-apoi, ce să colectivizezi? Perioada scurtă de vegetaţie le permitea localnicilor să crească pîine în cantităţi abia suficiente pentru a-şi hrăni familiile. Iar dacă le-o luau şi pe asta, nu exista nici o posibilitate s-o transporte cu săniile la o depărtare de şase sute de kilometri ori să-i dea drumul cu plutele pe Angara, peste praguri şi bancuri de nisip. Cît despre animale, fiecare familie avusese pînă la zece vaci — cam la două mii tot satul, la care se mai adăuga vreo mie de cai. Dobitoacele fuseseră trecute în sectorul obştesc şi închise prin curţile chiaburilor arestaţi. Mai bine de jumătate pieriseră, iernile pe-aici sînt aspre. Pe urmă le fuseseră înapoiate gospodarilor, însă nu ca proprietate particulară, ci ca avut al colhozului. Dar unde să predea laptele şi cui? Nu tu fabrică de unt, nu tu fabrică de produse lactate. Să-l care la Kejma pentru şefi? Spre deosebire de vite, care se împuţinau văzînd cu ochii, ăştia se înmulţeau, nu glumă. Rămînea îndeletnicirea de bază — vînatul. De aici, de la Mozgova, ducea drumul principal spre tunguşi, spre Vanarava. Pînă la colectivizare blăniţele de veveriţe erau predate prin cooperaţia de consum la „Zagotpuşnina", acum, însă, trebuia să le predea prin colhoz, iar colhozul le reţinea jumătate din preţ. Cum să scape? Ascundeau blăniţele şi le vindeau tunguşilor, la factorii li se plătea tot preţul.

După vreo doi ani, cei de la centru au prins de veste că au scăzut colectările de blănuri. Iar asta însemna va-

lută! Au trimis o comisie, au chibzuit, s-au sfătuit și în cele din urmă au hotărît că agricultura e cea care îi distrage pe vînători de la ocupația lor, că toate relele se trag din agricultură, care, întrucît nu dă producție-marfă, nu aduce statului nici un folos, ci numai daune și pagube. De aceea raionul trebuie să fie specializat nu în agricultură, ci în producție de blănuri, iar pîinea să fie adusă din alte regiuni agricole, așa cum li se aducea evencilor.

Acum colhoznicii le vindeau tungușilor blănuri, ca să facă rost de pîine: pe-a lor nu aveau voie s-o crească, semănatul cerealelor era interzis, iar din alte părți nu li se aducea — uitaseră. În fața șefilor explicau că veverițele, chipurile, se restrăseseră spre nord, că aveau de umblat cîte trei săptămîni ca să dea de ele, că trebuiau să construiască adăposturi de iarnă în locuri noi, iar tungușii le dărîmau, mai că nu ajungeau să descarce puștile unii în alții. În realitate, niciodată nu fuseseră mai buni prieteni cu tungușii și acum schimbau blănurile nu numai pe pîine, ci și, mai ales, pe spirit. Pentru evenci se găseau de toate la factorii. Și beau împreună.

Satul acesta pierdut în fundul Siberiei, care dădea altădată statului pînă la o sută de mii de pielicele de veveriță pe an, care ducea la Irkutsk turme întregi de animale și se hrănea singur cu pîine, cu lapte și cu pește, acum se lăsase de vînat, încetase să mai semene cereale, își micșorase de zece ori șeptelul de animale și, împreună cu alte sate de pe Angara, îi stătea în spate țăranului din Altai, care nici el nu avea ce mînca.

Și totuși, aici, pe Angara, lumea n-a simțit foametea de la începutul anilor treizeci. Depărtarea, nepăsarea autorităților, obișnuința de veacuri de a trăi, în fond, din gospodăria naturală au ajutat-o să iasă din încurcătură. O hrănea rîul — puteai să prinzi pește cu căciula: lipan, somon, pește roșu, care urca pînă aici să depună icre. O hrănea pădurea cu poame și ciuperci, o hrăneau dobitoacele, care, deși erau socotite ale colhozului, rămîneau în gospodăriile oamenilor — ferma se tot construia de mai bine de doi ani. O hrăneau păsările de curte și scroa-

fa cu purcei, iar oile îi dădeau lînă, nefiind nici ele luate în sectorul obștesc. Principalul era că nu aveau plan de predare și nu se colecta nimic în afară de blănuri — de altfel, și la blănuri planul a fost micșorat an de an, pînă cînd sectorul n-a rămas nici agricol, nici specializat în blănuri. În cele din urmă i s-a stabilit plan la producția de lapte-marfă, fiind obligat să livreze zilnic lapte proaspăt pentru școli de la raion pe care colhozul din Kejma nu mai reușea să-i hrănească. Mozgova expedia întotdeauna laptele la timp, asta nu era greu, din două mii de vaci rămăseseră două sute. Încărca într-o căruță zece bidioane de lapte, le trimitea și-și lua grija.

La sosirea lui Sașa satul nu era încă sărăcit cu totul. Banii erau la mare preț: pentru casă și masă le plătea gazdelor douăzeci de ruble pe lună. Din cînd în cînd, mai aducea și o oală cu smîntînă — repara separatorul obștesc. Era un separator suedez de la sfîrșitul secolului trecut, așa zisul „alfa-C". Laval, cu talere, foarte greu de demontat și de curățat. Sașa îi prinsese chichițele cu trei ani în urmă, în timpul practicii în producție cu colegii de la institut. În satul acela fusese trimisă o coloană auto care urma să participe la strînsul recoltei. De la un fost chiabur rămăsese un separator, dar nimeni nu știa să umble cu el. Un mecanic dintre cei veniți cu coloana demontase separatorul, îl curățase și-l montase la loc. Din curiozitate, Sașa făcuse și el același lucru și, iată, acum îi prindea bine. Aparatul era vechi, filetul de la valț se uzase, piulița abia se mai ținea, nu avea cu ce tăia filet nou.

— Transmiteți-i președintelui, le spuse Sașa colhoznicelor, să ducă separatorul la Kejma să-i facă filet nou, altminteri se va strica de tot.

Dar, fie că femeile nu-i transmiteau președintelui ceea ce le spunea el, fie că acesta nu avea timp de pierdut cu separatorul. Separatorul era un fel de club al femeilor măritate. „A te duce la separator" însemna a pleca, măcar pentru o oră, de acasă să mai stai la taifas pînă îți vine rîndul — o clipă de alinare furată sorții. Aici toate cădeau în seama femeii: cîmpul, grădina de zarzavat, rîul, dobitoacele, casa. Adevăratul bărbat de pe Angara era vînător, haimana, disprețuia munca, mai ales în gospo-

dărie. Soloveicik avea dreptate: la douăzeci de ani femeia era aici un cal de povară, la treizeci — o gloabă. Viața ei adevărată era între treisprezece și șaisprezece ani, pînă la măritiș. Și cu toate că fata muncea în colhoz și acasă cît cei vîrstnici, seara avea ulița toată a ei. Înainte, în două rînduri, mergeau fetele cîntînd, în urma lor, tot pe două rînduri, veneau flăcăii cu armonica. Ajungeau pînă la marginea satului, făceau cale întoarsă, după care se împrăștiau perechi-perechi prin șuri și fînării. Și dacă se întîmpla ca bărbatul să-i caute vină nevestei, o făcea mai ales cînd era *neatinsă*, fiindcă asta însemna că nu trebuise nimănui nici cînd era fată.

Contran așteptărilor, incidentul cu Timofei sporise prestigiul lui Sașa în ochii sătenilor: *surghiunitul* nu se temuse să *chelfăneaască* un localnic. Deportații nu puteau aștepta îndurare, încă de pe vremea țarului — pentru furturi, beții, bătăi se răfuia cu ei tot satul, vinovatul nu mai putea fi găsit. Ce-i drept, aceia erau criminali de drept comun, *politica* nu se pedepsea. Însă deportatul ăsta, povestea cooperatistul Fedea, era tocmai de la Moscova și nu se temea de nimeni. Știa *procedeuri*. Fedea folosea cuvinte necunoscute ca să dea mai multă greutate brumei de carte pe care o știa.

De altfel, la Mozgova Sașa nimerise tot datorită lui Fedea. Spre deosebire de împuternicitul NKVD de la Boguciani, somnoros și leneș, cel de la Kejma, Alfiorov, era un bărbat energic, bolnăvicios de slab. Îl privise pe Sașa iscoditor și îl întrebase cu glas sacadat:

— Cu ce ai venit?

— Cu luntrea, cu un cooperatist de la Mozgova.

— A plecat?

— Nu.

— Întoarce-te cu el la Mozgova, hotărîse Alfiorov, cîndindu-se pesemne, că așa va avea mai puțină bătaie de cap — omul era deja în barcă.

Era mulțumit și Sașa: va trăi la doisprezece kilometri de Kejma și apoi, oricum, cel puțin are un cunoscut.

Într-o seară Fedea trecu pe la Sașa și-l chemă afară. În hudiță, pe niște bîrne, stăteau Lariska, o femeiușcă despărtită de bărbat, ștearsă la chip, cu coșuri pe față privind pieziș, cu un ochi mai îngust decît celălalt, și

Marusia, sora lui Fedea, o fetișcană pătrățoasă, prostuță, cu fața plată, lătăreață.

Fedea se lăsă pe bîrne lîngă Lariska și îi spuse lui Sașa:

— Așează-te lîngă soră-mea.

Marusia ridică ochii spre Sașa, zîmbi încurajator — adică, șezi aici, cuprinde-mă pe după umeri, vezi cît sînt de largi și cuminți, și-or să se dea după tine. Și pieptul mi-e larg și călduț — încălzește-te.

Totuși, se așeză puțin mai la o parte. Ceva îl oprea. Lukioșka, la Boguciani, avea ceva firesc, adolescentin, se *juca* cu el cu un fel de nerușinare naivă, îi amintea întrucîtva de Katia. Cu grăsana asta pătrată nu știa, însă, despre ce să vorbească, probabil că nici nu trebuia să-i vorbească, era de ajuns s-o răstoarne pe o mînă de fîn. .

Din uliță se auzeau cîntece, sunete de armonică. Trecu învățătoarea, Zida: Nurzida Gazizovna, o tătăroaică de vreo douăzeci și cinci, douăzeci și șase de ani. Aici i se spunea Zina, Zinka, elevii îi ziceau Zinaida Egorovna. Trecu agale pe lîngă hudita unde ședeau Sașa și noile sale cunoștințe, își opri privirea asupra lor. Zîmbind cu blîndețe, Marusia remarcă, adresîndu-i-se lui Sașa:

— Te cată pe tine.

— De ce pe mine?

— I-ai căzut cu tronc. Vrei să ți-o aduc?

Lui Sașa îi plăcu sinceritatea ei binevoitoare: nu mă vrei pe mine, ia-o pe alta, ți-o aduc eu singură. Simplu, fără supărare.

— Nu trebuie, răspunse el.

— Ce nu-ți place?

— E prea sfrijită, răspunse Fedea în locul lui Sașa.

— În schimb poartă rochii de la oraș și pantaloni de mătase, se băgă în vorbă Lariska.

— Iar sub pantaloni numai oase, obiectă Fedea.

Apoi se ridică de pe bîrne, se întinse.

— Hai, Lariska, să mergem, or să se răcească plăcintele.

— Le-am învelit cu un suman, trebuie să fie încă fierbinți.

În ogradă, Lariska le spuse:

— Suiți-vă sus, eu mă duc să aduc plăcintele.

Urcară pe o scară de lemn în fînar. Mirosea a fîn de anul trecut. Era o noapte cu clar de lună, albea fața rotundă a Marusiei. Saşa îi simţea dorul din privire, îi auzise răsuflarea. Fedea scotoci sub grindă, în mîini îi străluci o sticlă, zornăiră pahare.

Saşa îşi amintea confuz această noapte. Lariska şi Marusia au băut puţin, iar el, ca să nu rămînă în urma lui Fedea, dăduse peste cap o jumătate de pahar de spirt, simţea că-i arde gîtul, bău o înghiţitură de apă, gustă dintr-un peşte uscat. Mai ţinea minte cum se grozăvise, cum ştiu adică să bea cei din Moscova. Nu ştia nici el ce-l apucase, intraseră dracii în el, vroia să uite de toate — de sine, de soarta amară, cerea mereu spirt. Fedea ridica sticla, îi arăta că nu mai este.

După aceea vomă, nu în fîn, ci jos, pe pămînt. Pămîntul mirosea a băligar, deasupra lui se aplecau feţele albe ale lui Fedea şi Marusia. Îi dădeau apă cu de-a sila din ulcior, îi turnau apă după guler, se ridîca, încerca s-o pornească, nici el nu ştia încotro, apoi îl lua din nou ameţeala, voma în accese lungi, chinuitoare, icnind, stelele scînteiau pe cerul îndepărtat, undeva lătrau cîinii. Fedea şi Marusia îl tîrau, el nu se lăsa dus. În casă intră pe fereastră, nu vroia să-şi trezească gazdele, să se facă de ruşine. —

Dimineaţa îi auzi pregătindu-se să meargă la lucru, se prefăcu, însă, că doarme, apoi adormi de-a binelea, iar cînd se trezi, casa era goală. Se sculă, coborî în bordei, îl învălui plăcut răcoarea umedă ce venea din pămînt, luă de pe poliţă o ulcică de smîntînă cu capac de lemn, reveni în bucătărie, scoase de sub ştergar un colac, cald încă, întinse în smîntînă şi mîncă. Se simţi mai bine, dormi pînă seara, ieşi din odaie la cină. Gazdele nu-l întrebară nimic, dar era sigur că ştiau ce-i cu el.

În dimineaţa următoare se simţea bine de tot, dar dispoziţia îi era scîrboasă, nu vroia să iasă din casă, se temea să nu-i întîlnească pe Fedea, Marusia, Lariska, i-ar fi fost ruşine să vadă privirile lor ironice, nu înţelegea cum putuse să ajungă în asemenea hal. Că se întrecuse cu măsura, mă rog, asta i se mai întîmplase, dar lăudăroşenia, fanfaronada nu fuseseră niciodată în firea lui.

Trebui, totuşi, să treacă pe la cooperativă, terminase ţigările. Fedea îl întîmpină cu un zîmbet prietenos. Bună! Bună! Ce zice capul? E în regulă? Ei, bine că-i aşa! Îi dădu ţigări, chibrituri. Îi propuse să cumpere o chitară cu tot cu manual, pentru autodidacţi. Primise trei, dar nici tunguşii, nici cealdonii nu cîntă la chitară. Saşa n-o cumpără, pe urmă, însă, îi păru rău — ar fi învăţat să cînte.

Pe uliţă o întîlni pe Marusia, trecea cu cobilița pe umăr, aducea apă de la rîu. Îi zîmbi de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

Satul nu dădea importanţă isprăvii lui, degeaba îşi frămîntase mințile: de, a băut omul, nimeni nu-i sfînt. Şi apoi Fedea le poruncise fetelor să-şi ţină gura — spirtul era de pomană, îl şterpelise de la cooperativă.

Singurul care aduse vorba despre întîmplare fu Vsevolod Sergheevici, un ins deportat din Moscova, uscăţiv, vînjos, de vreo treizeci şi cinci de ani, dar părînd mai în vîrstă, chel, cu nas cărnos, cu buze subţiri zeflemitoare. Rîse mucalit: mă rog, se întîmplă.

Pentru ce fusese deportat, nu mărturisea, aici nu se obişnuia. Pe drum, în timpul haltelor, arestaţii se mai destăinuiau, aici însă numeau doar articolul. Aproape toţi aveau articolul cincizeci şi opt, punctul zece.

Vsevolod Sergheevici îşi începuse surghiunul la Kejma, dar pe urmă fusese expediat cu alai la Mozgova: se încurcase cu o funcţionară de la secţia raională de finanţe, ceea ce deportaţilor le era interzis. Puteau să-l trimită şi mai departe, la vreo sută de kilometri, aici distanţele sînt mari. Îl lăsaseră cu serviciul la Kejma, numai că era obligat să facă în fiecare zi pe jos douăzeci şi patru de kilometri. Totuşi, în primăvară îl concediară, din centrul districtual fusese trimis alt contabil. Acum Vsevolod îşi cîştiga pîinea cum putea la Mozgova: se ocupa de dulgherie, cosea şi aduna fîn, săpa grădinile oamenilor, umbla cu plasa la pescuit uimind satul cu slipul lui, aici lumea nu văzuse aşa ceva, toţi umblau în izmene. Îi mai dădea cîte o mînă de ajutor socotitorului din colhoz — un băieţandru care făcuse cursuri la Kejma. Rostul vieţii lui erau, însă, femeile. Vorbea despre ele deschis, cu cinism. Văzînd că Saşa se încruntă, remarcă fără supărare:

— Ce ne-a mai rămas altceva în viața asta? Dumneata ce ai de gînd să faci aici? Singura bucurie sînt femeile, de altceva nu vom avea parte. Nu neglija fărîmele de libertate pe care ni le îngăduie comenduirea. Ești bărbat, deci ești încă om.

Lui Saşa îi era silă de felul acesta de a gîndi, dar Vsevolod îi era prieten. Avea în el ceva din Moscova anilor 20, din Moscova copilăriei lui Saşa, din limbajul şi anecdotele lui, din romanțele țigănești. Vsevolod avea o voce plăcută de bariton: „Sus, sus mi-e bucuria, în foişoru-nalt, şi nimănui s-ajungă la el nu-i este dat..."Avea ceva din degajarea şi, avea să înțeleagă mai tîrziu Saşa, din omenia acelor vremuri. Moscovitul anilor '30 nu se simțea în el. Probabil fusese luat de mult din Moscova.

Cînd află că Saşa s-a îmbătat, nu-i spuse nimic, doar se încruntă. Apoi:

— Tovărăşia asta nu-i de dumneata. Mai bine fă-i curte învățătoarei. E încîntătoare, inteligentă! Oare ce-o fi adus-o pe Angara?

— Asta m-a uimit şi pe mine, mărturisi Saşa. Să te înfunzi în sălbăticia asta...

Deziluzii sentimentale, pesemne, spuse Vsevolod, iar o femeie care se apropie de treizeci de ani, mai ales dacă e singură şi mai ales dacă e şi orientală, are un buchet, o aromă...

— Nu seamănă a tătăroaică, observă Saşa.

— Tătarii siberieni s-au rusificat cu totul, îi explică Vsevolod. Tătarii din Tobolsk, din Tomsk, din Kuzneț sînt tot ruşi, tot siberieni, doar că-ş musulmani. Dar ce fel de musulumani pot fi în zilele noastre? Acum nu găseşti nici ortodocşi! Însă caracterul național, felul de a fi, tipul mongolului — toate astea, desigur, s-au păstrat, mai ales la femei. E sclava bărbatului, credincioasă, devotată, dar şi arogantă. Are în privire ceva de han... Îți mărturisesc cinstit, pe mine nu m-a vrut. De ce? Cine ştie? Cu dumneata însă e altceva... Să fie într-un ceas bun, Saşa! Toate trec, rămîn doar femeile, pe care viața ni le trimite în cale. Ocupă-te de ea, distrează-te. Femeile de felul ei sînt rare în vremurile noastre, crede-mă, o duduiță ca ea ar fi o pradă vrednică de luat în seamă şi la Moscova.

— Ar putea să aibă neplăceri, spuse Saşa.

— Nu cred, altă învăţătoare nu vor găsi. Ş-apoi nu există un delator concret, nimeni n-o rîvneşte. Bineînţeles, nu e nevoie să vă afişaţi relaţiile. În cel mai rău caz, puteţi pleca la Savino sau la Frolovo, duduia merită atîta osteneală.

Pe lîngă fetele din sat, robuste, cu pomeţi mari, desculţe, cu fuste lungi şi înfoiate, Zida, scunduţă, puţintică la trup, semănînd cu o adolescentă în rochia ei scurtă şi strîmtă, de oraş, părea străină şi neajutorată: o învăţătoare singură, venită într-un sat rătăcit în fundul taigalei, unde învăţătura e socotită o zadarnică pierdere de timp, iar şcoala — o povară.

Intră odată în dugheană cînd se afla acolo şi Saşa. Nu intrase întîmplător. Ochii ei cenuşii îl priveau deschis — o privire calmă, sinceră, oarecum absentă. Un zîmbet moale, binevoitor. Vorbea cu Saşa simplu, ca şi cum ar fi vorbit cu un cunoscut — în sat toţi sînt cunoscuţi. Şi, totuşi, în adîncul privirii ei se mai citea ceva...

Fedea se plîngea: de mai bine de un an nu-i aduceau săpun, nici ceai presat, nici gaz lampant, iar stamba pe care o primise nu avea culoarea căutată pe aici. Zida asculta atentă, se arăta înţelegătoare cu necazurile lui Fedea, răspundea scurt, fără să se întindă la vorbă, cum se şi cuvine să răspunzi cînd nu poţi ajuta omul cu nimic altceva decît cu înţelegerea.

Saşa răsfoi cîteva cărţulii despre in şi bumbac, aduse pentru vînzare, deşi prin părţile astea nu se cultiva nici in, nici bumbac.

— La şcoală sînt cărţi pentru lectură. Doriţi? îi propuse Zida.

— Minunat!

— Veniţi deseară la bărci, am să vă aduc.

Spuse acest lucru simplu, firesc, dar îl spuse în clipa în care Fedea intrase în magazia din dos.

Seara se întîlniră pe mal, lîngă bărcile care miroseau a lemn jilav, a peşte şi smoală. Zida era îmbrăcată într-un palton încheiat de sus pînă jos, dar cu capul gol. La lumina lunii, faţa ei bine conturată, cu trăsături re-

gulate, arăta foarte tînără, ca de fetişcană, dacă privirea nu i-ar fi trădat experienţa de femeie matură.

— Nu ştiu ce cărţi vă trebuie. Să intrăm la mine să le vedeţi.

Saşa o atrase spre el, îi sărută buzele moi. Ea închise ochii, Saşa auzi cum îi zvîcneşte inima... Apoi îşi lăsă capul pe spate, îl privi scurt şi desprinzîndu-se încetişor din braţele lui, îi şopti:

— Aşteaptă.

Îşi îndreptă baticul la gît, îl luă pe Saşa de mîini şi porniră de-a lungul malului, apoi o luară pe-o cărare, pe lîngă nişte băi mici, întunecate şi urcară pe deal.

— Stai aici, cînd aprind lampa, ai să intri.

Saşa rămase în aşteptare, rezemîndu-se de bîrnele înnegrite ale unei băi. În geam licări o lumină. Saşa sări gardul de uluci, străbătu curtea. Uşa era deschisă.

Plecă de la Zida înainte de a se lumina de ziuă, pe acelaşi drum pe care veniseră, în ajun, pe lîngă băi, de-a lungul malului şi se întoarse acasă dinspre celălalt cap al satului.

Nu se înţeleseseră cînd să se întîlnească, aveau înainte o zi întreagă, timp era destul, puteau să se înţeleagă oricînd. S-a întîmplat însă că nu s-au văzut. Zida plecase la Kejma.

Seara tîrziu Saşa ieşi din casă. Satul dormea, dar în fereastra Zidei ardea lumina. Ca şi în ajun, sări gardul, apăsă pe clanţă, uşa se deschise, scîrţîind încetişor.

— De ce nu închizi uşa cu zăvorul?

— Păi, dacă vii tu...

Zida vorbea rusește curat, fără accent, dar în rest, după cum remarcase pe bună dreptate Vsevolod, era o femeie orientală — supusă, pătimaşă, se aprindea de la prima atingere a lui Saşa. „Ce faci din mine...“ În acelaşi timp era rezervată, ascunsă. Despre sine vorbea puţin şi fără chef. Odată pomeni pe neaşteptate despre bărbatu-său şi se corectă imediat: fostul bărbat. Acasă, la Tomsk, îi rămăsese la părinţi fiica, Roza, de şase ani. Tot acolo, la Tomsk, Zida absolvise institutul pedagogic, predase la şcoală cinci ani, pe urmă plecase. „Mă săturasem de toate“. Dar de ce venise aici, la capătul lumii,

nu spunea. „Așa s-a întîmplat". Tăcînd, căzu de acord cu Sașa că relațiile lor trebuiau să rămînă o taină. Sașa vroia s-o ferească de neplăceri, deși își dădea seama că în sat e greu să păstrezi o asemenea taină. Nu-i reproșa, însă, nimic. Nu insista niciodată. Nici lacrimi, nici certuri, nici manifestări furtunoase de bucurie, nici declarații de dragoste. Doar o dată, noaptea, Sașa se trezi și văzu că Zida nu dormea. Rezemată într-un cot, stătea și îl privea.

O mîngîie pe obraz:

— De ce nu dormi?

— Mă gîndesc.

— La ce te gîndești?

— Mă gîndesc pe unde s-or fi născînd băieți așa de frumoși, răspunse ea rîzînd.

2

Într-o zi veni cineva după Sașa — separatorul se stricase din nou. Nu de mult îl reparase, văzuse că degeaba se necăjește cu el, filetul era ros, nu ținea piulița, de cîte ori le spusese, duceți-l la SMT, nu-l duseseră.

Se duse, totuși. Lîngă separator muierile puneau țara la cale. Tot acolo se afla și președintele colhozului — Ivan Parfionovici, un bărbat voinic, butucănos. Sașa nu-l cunoștea, știa însă că era om aspru, pe colhoznici îi ținea din scurt cu pumnii. Zida tocmai stătea de vorbă cu el, uitîndu-se cu coada ochiului la Sașa.

— Bună ziua, îi salută Sașa vesel. Ce s-a întîmplat?

Vedea și el ce se întîmplase: separatorul se dezmembrase.

— E lucrul tău? întrebă Ivan Parfionovici.

— De ce al meu? răspunse Sașa. E lucru suedez, separatorul ăsta l-au făcut suedezii.

— Suedia, Suedia, bombăni posac Ivan Parfionovici. L-ai stricat, acum ia și-l repară.

— Nu l-am stricat eu. Nu l-a stricat nimeni. Separatorul ăsta are o sută de ani, i s-a ros filetul de pe valț, am spus de cîteva ori că trebuie dus la SMT să i se facă filet nou.

— Cui i-ai spus?

Saşa arătă spre femei.

— Le-am spus tuturor, toate au auzit.

— Păi nu lor, Dumnezeii mă-ti, mie trebuia să-mi raportezi!

— Pe cîte ştiu, eu nu mă aflu în serviciul dumneavoastră şi nu sînt obligat să vă raportez nimic.

— A, nu eşti obligat?! Ticălosule, sabotorule! explodă Ivan Parfionovici. Ai stricat separatorul şi acum dai vina pe muieri?

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti în felul ăsta cu mine?!

— Ce?! Să nu îndrăznesc să vorbesc cu tine?! Troţkist afurisit! Tu ştii în faţa cui stai?! Ivan Parfionovici îşi încleştă pumnii.

— Stau în faţa unui tîmpit, ai înţeles? răspunse Saşa, rîzîndu-i în nas lui Ivan Parfionovici. Ţine minte, nu cumva să uiţi: în faţa unui tîmpit.

Îi întoarse spatele şi îşi văzu de drum. Ivan Parfionovici strigă ceva după el, dar ce anume, Saşa nu auzi.

În aceeaşi zi, spre seară, în faţa casei lui Saşa se opri o căruţă din care coborî un bărbat necunoscut. Intră în casă şi îi întinse lui Saşa un bilet: „Către Pankratov A. P., deportat pe linie administrativă. La primirea prezentei sînteţi obligat să vă înfăţişaţi neîntîrziat la împuternicitul NKDV pentru raionul Kejma, tov. Alfiorov, în satul Kejma". Urma semnătura lui Alfiorov, o semnătură simplă, fără înfloriturі, de intelectual.

De altfel şi Alfiorov i se păruse lui Saşa un om inteligent. I se părea chiar straniu că nu era decît împuternicit raional. Nu înţelegea ce grad putea să aibă. Ca şi data trecută, cînd Saşa se prezentase aici pentru prima oară, era în civil.

Biroul lui Alfiorov se afla în izba în care şi locuia, ocupînd toată partea din faţă. Îl primi pe Saşa ca acasă, într-o odaie spaţioasă din care o uşă dădea spre birou, alta spre dormitor, a treia spre bucătărie. Dinspre bucătărie venea răcoare — acolo era ieşirea în curte.

— Ia loc, Pankratov. Alfiorov îi arătă un scaun lîngă masă, el se aşeză de partea cealaltă, amabil, vioi. Lui Saşa i se păru uşor afumat. Cum te-ai aranjat?

— Bine.
— Locuință bună, gazde bune?
— Nu mă plîng.
— Bine, foarte bine...

Alfiorov se ridică, scoase sticla unei lămpi care atîrna deasupra mesei, aprinse fitilul, potrivi flacăra, puse sticla la loc. Ungherele odăii se întunecară, masa se luminâ și Sașa văzu pe ea o foaie de hîrtie: înțelese pe loc că era plîngerea împotriva lui.

— Așa, zise Alfiorov, așezîndu-se mai comod pe scaun. Vasăzică toate bune și frumoase, perfect, perfect... Dar uite asta e rău, Pankratov — arătă hîrtia care zăcea în fața lui — lumea se plînge contra dumitale: a stricat în mod premeditat, cu intenții de sabotaj, așa scrie, „cu intenții de sabotaj", unicul separator din sat. Ce ai de spus în privința asta?

— N-am stricat separatorul, răspunse Sașa. L-am curățat de vreo trei ori, iar pentru asta trebuie să-l desfaci, ceea ce e destul de complicat. Cînd l-am desfăcut prima dată, am văzut că filetul de pe valț era uzat și că piulița nu va ține mult, separatorul trebuie dus la SMT pentru un filet nou. Orice mecanic, orice lăcătuș va confirma acest lucru. Eu am spus-o de la bun început, am repetat-o și cînd am demontat a doua și a treia oară aparatul. Așa că nu port nici o vină. De vină sînt cei care nu l-au dus la timp la SMT. Eu nu puteam să-l duc, n-am dreptul să ies din sat.

Alfiorov îl asculta cu atenție, foindu-se mereu pe scaun. Din cînd în cînd îl privea cam ciudat. Luase, poate, o cinzeacă la prînz și avea chef de vorbă — timp avea berechet.

— Bine, spuse Alfiorov, vasăzică ai văzut că filetul e uzat încă de la început, cînd l-ai demontat, am înțeles bine?

— Da. Și am spus chiar atunci.

— Despre asta vorbim pe urmă. Dumneata susții că orice mecanic, orice lăcătuș va confirma că aparatul cu un asemenea filet nu e bun de nimic.

— Sigur că va confirma.

— Păi, uite, Pankratov. Mecanicul va confirma că filetul a fost stricat acum — repet, acum. Și nici un me-

canic nu va confirma că era rupt cu o lună în urmă, cînd ai demontat aparatul prima dată. Și dacă ar fi întrebat: putea, oare, cetățeanul Pankratov, în timp ce răsucea piulița, să strîmbe filetul și să-l strice? Ce-ar răspunde mecanicul? Da, ar spune, ar putea fi și așa, a potrivit prost piulița, a forțat-o cu cheia și a rupt filetul. Logic?

— Nu, nu e logic, răspunse Sașa.

—Zău? se miră Alfiorov. Și eu care mă credeam tare la logică! Unde e lipsa de logică, Pankratov?

— Cînd am demontat separatorul prima dată am spus din capul locului că trebuie dus la SMT, să i se facă un filet.

— Cui i-ai spus?

— Tuturor care erau de față.

— Și cine era de față?

— Vreo douăzeci de femei de-acolo, din colhoz.

Alfiorov îl privi amuzant.

— Pankratov, doar ești un băiat deștept, cultivat! Să admitem că le-ai spus. Și ele, după dumneata, ce trebuiau să facă?

— Să-l informeze pe președintele colhozului.

— Pankratov! Ele nu sînt decît niște biete muieri ignorante, care în viața lor n-au auzit asemenea cuvinte: filet, piuliță, valț. Nici nu le pot pronunța. Ele nu vor îndrăzni niciodată să-i spună ceva președintelui pentru că acesta le-ar răspunde: nu vă băgați nasul unde nu vă fierbe oala. Și apoi, nici ele nu vor să le ia cineva aparatul de acolo, ar putea să-l ducă și să nu-l mai aducă, pe cînd așa, lucrează de bine de rău. Președintelui ar fi trebuit să-i spui dumneata, însă dumneata nu i-ai spus și, ca urmare, aparatul s-a defectat. Ei, acum e logic?

— Nu prea.

— Nu? De ce?

— Eu nu mă consider lucrător la colhoz, pentru repararul separatorului n-am luat bani, am vrut doar să-i ajut pe oameni. Singura problemă e: am stricat aparatul ori nu? Și dacă atunci cînd l-am desfăcut prima dată am declarat public, de față cu toată lumea, că e defect, înseamnă că nu l-am stricat. Iar faptul că am spus acest lucru îl pot confirma toți.

Alfiorov se uită la el zîmbind, apoi, pe neașteptate, întrebă cu glas scăzut, chiar trist:

— Și vor confirma?

— De ce să nu confirme? răspunse Saşa nu prea sigur, începînd deodată să-și dea seama cît de șubredă îi era poziția.

— Ah, Pankratov, Pankratov, spuse Alfiorov, la fel de încet și trist. Cît ești de naiv. Unde locuiai în Moscova?

— Pe strada Arbat.

— Vasăzică sîntem vecini, urmă gînditor Alfiorov fără să spună el unde locuia. Da, Pankratov, ești naiv. Imaginează-ți că femeile astea sînt chemate la judecată. În primul rînd, vei fi oare în stare să spui exact numele și prenumele lor? Mă îndoiesc. În al doilea rînd, toate se tem de judecată ca de moarte și vor căuta în fel și chip să se eschiveze. Chiar de-ai izbuti să aduci cu de-a sila vreo două-trei muieri din astea, ele o vor ține una și bună: nu știm nimic, n-am auzit nimic, n-am văzut nimic. Pe un taler al balanței te afli dumneata — un contrarevoluționar deportat, iar pe celălelt — președintele colhozului, care reprezintă forța, autoritatea și care e stăpîn pe soarta lor. În favoarea cui vor depune ele mărturie? Coboară-te pe pămînt, Pankratov, și apreciază-ți lucid situația. Dumneata n-ai nici un martor. Iar președintele colhozului are de partea lui tot satul. Și procurorul are tot temeiul să te învinuiască de deteriorarea premeditată a tehnicii agricole, adică de sabotaj. Citești, desigur, ziarele?

— Încă nu primesc corespondență.

— Ei, le-ai citit la Moscova. Ai văzut ce se întîmplă? Oriunde te întorci, sabotaj: cu tractoarele, combinele, batozele, secerătorile — pretutindeni acte de sabotaj. Oare chiar așa să fie? Oare să le strice cineva cu bună știință? Cine le strică? Colhoznicii? De ce? Reiese că nu avem altă ieșire. De-a lungul veacurilor țăranul nostru a cunoscut o singură tehnică — toporul, iar noi îl punem pe tractor, pe combină, îl urcăm în automobil și el le strică din nepricepere, din neștiință, din ignoranță tehnică și din ignoranță în general. Și, atunci, ce să facem? Să așteptăm pînă cînd satul se va instrui tehnic și își va depăși înapoierea seculară, pînă cînd țăranul își va schimba caracterul sta-

tornicit de veacuri? Iar, deocamdată, să-l lăsăm să strice tractorul, combinele, mașinile, să învețe din greșeli? Noi nu ne putem permite să lăsăm tehnica în voia sorții, să fie nimicită, distrusă, prea mult sînge am vărsat pentru asta. Și nici să așteptăm nu putem — țările capitaliste ne-ar sufoca. Avem un singur mijloc, dureros, dar numai unul — frica. Frica este întruchipată în cuvîntul „sabotor". Ai stricat tractorul, înseamnă că ești sabotor, zece ani! Și pentru cositoare și batoză, tot zece. Țăranul nostru cade pe gînduri, se scarpină la ceafă și tremură lîngă tractor, dă o sticlă unuia care se pricepe cît de cît și-l roagă să-i arate, să-l ajute, să-l scape de belea. Zilele trecute merg pe mal, cînd mă uit — un băiat șade într-o barcă, una cu motor, și plînge: „Am tras de șnur și s-a rupt ceva, motorul nu pornește, cinci ani am să iau!" Era un motoraș simplu, primitiv, îl deschid, văd că a sărit ciocănelul, îl fixez, motorul pornește. Și cînd te gîndești că puteau să-l judece pentru defectarea motorului, pentru zădărnicirea planului de colectare a peștelui, pentru sabotaj, sau mai știu eu ce. Toate instanțele judecătorești au indicații clare. Și altă ieșire nu există: salvăm tehnica, salvăm industria, salvăm țara și viitorul ei. De ce nu se procedează așa în Occident? O să-ți răspund. Noi am produs primul tractor în 1930, pe cînd în Occident primul tractor a fost construit în 1830, cu o sută de ani înaintea noastră. Ei au o experiență de un secol, acolo tractorul e proprietate particulară, iar proprietarul știe să-și păstreze bunul lui. La noi, însă, bunurile aparțin statului, de aceea statul le păstrează prin mijloacele pe care le crede el de cuviință. Dacă unui băiat neștiutor de la țară îi dăm pentru nepriceperea lui cinci ani sau chiar zece, ca sabotor, atunci dumitale, unui contrarevoluționar deportat, aproape inginer, cît se cuvine să-ți dăm? Orice judecător te înfundă fără să ezite, cu conștiința curată, ba, mai mult, cu dumneata își curăță conștiința fiindcă își spune: pe țăranii aceia nenorociți i-am judecat pentru că așa mi s-a ordonat, măcar pe ăsta să-l judecăm pe drept. Dumneata nu-ți înțelegi situația, Pankratov! Dumneata crezi că în surghium ești în libertate! Te înșeli! O să-ți spun chiar mai mult: cei din lagăre o duc mai bine, da, da, acolo e

greu, acolo trebuie să tai pădure pe ger, flămînd și înghețat, acolo ești ținut după sîrmă ghimpată, dar ești înconjurat de deținuți ca și tine, acolo nu te evidențiezi prin nimic față de ceilalți. Aici nu există santinele, nu există turnuri de pază, în jur ai păduri, pe lîngă tine curge rîul, respiri aer întremător, dar aici ești străin, ești dușman, aici nu ai nici un fel de drepturi. La primul denunț sîntem obligați să te băgăm la închisoare. Dacă vine, bunăoară, gazda dumitale și ne spune că l-ai vorbit de rău pe tovarășul Stalin, ce motiv avem să ne îndoim că nu pregătești un act terorist?

Se uită la Sașa zîmbind.

— Uite așa stau lucrurile cu punctul unu, Pankratov. Pentru asta vei încasa cel puțin zece ani. M-ai înțeles, Pankratov?

— V-am înțeles, răspunse Sașa.

Le înțelegea prea bine pe toate. Dacă Soloveicik a fost deportat pentru un banc nevinovat, Ivașkin pentru o greșeală de tipar, bucătarul pentru „ciorba leneșă", dacă un cizmar, pentru o pereche de tălpi, încasează conform legii din 7 august zece ani, dacă el însuși a fost deportat pentru niște epigrame prostești, atunci pentru separator, pentru „tehnica agricolă" au să-l înfunde, cu siguranță, rău de tot.

— Mă bucur, spuse Alfiorov. Acum să trecem la punctul doi: „discreditarea conducerii colhozului". În prezența colhoznicilor, dumneata l-ai făcut pe președinte tîmpit. Așa a fost?

— Da, însă înainte de asta el m-a înjurat de mamă, m-a făcut ticălos, sabotor, troțkist, contrarevoluționar și încă nu mai știu cum.

— Nu-i bine, desigur, conveni Alfiorov. Dar, Pankratov, imaginează-ți că stați amîndoi în fața judecății: dumneata și el. Vina dumitale în legătură cu deteriorarea separatorului e demonstrată. Iar președintele, care ține la bunurile colhozului ca la ochii din cap, te-a numit sabotor. Avea tot temeiul. Și chiar dacă, la mînie, te-ar fi lovit, judecătorul l-ar fi înțeles. Iar înjurăturilor aici nu li se dă nici o atenție, pentru sudălmi nu se judecă nimeni. Dumneata, însă, după ce că ai stricat separatorul, l-ai mai

și numit pe președinte, în public, tîmpit. Oricum, el e președintele colhozului, puterea lui se bazează pe autoritate, iar dumneata i-ai subminat autoritatea. Acum trebuie să-și părăsească postul. Dar cînd o să-ți dea zece ani, colhoznicii vor afla ce înseamnă să ofensezi președintele colhozului, îl vor respecta și i se vor supune. Iată cum stau lucrurile, Pankratov. Ai înțeles?

— V-am spus, deja, că am înțeles totul.

— Aș vrea să aud ce anume ai înțeles.

— Am înțeles că sînt lipsit de orice drepturi, că se poate face cu mine orice, că pot fi judecat pentru sabotaj, pentru subminarea prestigiului, că pot fi huiduit, că mi se poate scuipa în față. Dar să țineți minte: la jignire voi răspunde prin jignire, la scuipat prin scuipat.

Alfiorov îl privi cu interes.

— Și încă ceva, dacă-mi permiteți, continuă Sașa. Ideile dumneavoastră despre sabotaj le consider amorale. Admit că se comit greșeli, multe greșeli, m-am convins prin propria experiență. Dar că sabotajul a fost inventat ca metodă a politicii statului, a politicii partidului în asta nu pot crede. Dacă aș admite așa ceva, ar însemna să încetez să mai cred în partid, iar eu, în pofida a tot ce mi s-a întîmplat, mai cred în partid.

Alfiorov continua să-l privească cu interes.

— Ei, și mai departe?

— Am spus tot.

— Acum ascultă-mă pe mine, rosti răspicat Alfiorov. Despre teoria sabotajului vom mai sta de vorbă, desigur, dacă se va ivi prilejul. Dumneata crezi în partid, asta e foarte bine. Eu am intrat în partid încă înainte de revoluție, sînt bolșevic vechi, Pankratov, și în politica partidului mă pricep ceva mai bine decît dumneata. Dar acum nu e vorba despre asta. E vorba despre dumneata, eu trebuie să hotărăsc cum să procedez. Dumneata mă privești ca pe un gardian, ca pe un asupritor al dumitale. E adevărat, eu te țin sub supraveghere, asta face parte din obligațiile mele. Dar eu mai și răspund de dumneata, de comportarea dumitale, între altele și de securitatea dumitale. Te-ai întîlnit la Boguciani cu

împuternicitul de-acolo, cu Baranov? L-ai văzut pe mitocanul ăla? De-ar fi el în locul meu ai sta de mult în închisoarea din Kansk și ți-ai aștepta sentința. Eu însă, după cum, probabil, ai remarcat, nu sînt Baranov. Eu stau și discut cu dumneata. De ce discut? Ca să-mi treacă de urît? Parțial, și din cauza asta, nu zic ba. Dar numai parțial. Esențialul e că trebuie să iau o hotărîre. Dacă nu voi lua-o eu, vor lua-o alții și cu implicații mai proaste pentru dumneata. În orice caz, pentru început sînt nevoit să te mătrășesc din Mozgova. Lăsîndu-te acolo ar însemna să te fac pe dumneata drept și pe președinte strîmb, ar însemna să te expun pericolului unui nou conflict. Președintele colhozului poate să-ți joace o festă și mai frumoasă decît cea cu separatorul. Ce zici?

Să treacă într-un loc nou, să înceapă totul de la capăt, s-o lase pe Zida, de care s-a atașat, pe Vsevolod, cu care s-a împrietenit, să-și schimbe iarăși adresa: întîi Kansk, apoi Boguchanî, pe urmă Kejma, după aceea Mozgova, acum altundeva... Ce va crede mama? E îngrozitor, desigur... Pe de altă parte, Alfiorov are dreptate: nu trebuie să rămînă la Mozgova — de la Ivan Parfionovici se poate aștepta la orice. Dar de ce nu ia Alfiorov singur o hotărîre? De ce îl întreabă pe el?

— Mi-ați demonstrat cît se poate de convingător că voi lua cel puțin zece ani, spuse Sașa. Ce importanță are pentru mine unde voi aștepta să fiu judecat? E bine și la Mozgova, probabil nu voi avea mult de așteptat.

Alfiorov clătină din cap.

— Cine știe, mult, puțin... Pînă cer eu avizul Kanskului, pînă se ia o hotărîre poate să treacă mult timp, iar în septembrie drumul devine impracticabil, înseamnă că răspunsul va veni abia la iarnă peste o jumătate de an.

De ce o scaldă așa? Ce-a pus la cale? Doar nu are nevoie de avizul nimănui. Poate să-l trimită chiar mîine la Kansk sub acuzație de sabotaj, stă în puterea lui s-o facă. Oare ce mai vrea?

— Procedați cum știți, oricum veți face cum veți crede de cuviință.

Alfiorov se ridică, se apropie de comodă, își turnă dintr-un clondir un păhărel de lichid închis la culoare, îi dădu peste cap și se întoarse spre Sașa.

— Vrei un păhărel? E un lichior excelent.

— Nu, mulțumesc.

— Nu bei?

— Nu în asemenea situație.

— Bine faci, dacă ți se urcă la cap ai putea să spui ceva nelalocul lui, să semnezi ce nu se cuvine.

Alfiorov dădu de dușcă încă un păhărel, aruncă în gură cîteva pomușoare.

— Un lichior excelent, repetă el. Gazda mea îl prepară din niște fructe de pădure. Susține că e bun mai ales pentru bărbați. Pentru dumneata, care ești tînăr, asta n-are importanță, însă la vîrsta mea trebuie să te gîndești la toate.

Se întoarse la masă.

— Eu știu, Pankratov, că n-ai stricat separatorul și nu vreau să iau asupra mea cei zece ani. De fapt, nu mă zorește nimeni. Da, da! Declarația președintelui e aici, pot să-i dau curs cînd vreau.

Zîmbi din nou. Se ridică, făcu vreo cîțiva pași prin odaie, închise ușa la bucătărie, de unde începuse să vină frig, se așeză și spuse serios, răspicat:

— Întoarce-te la Mozgova. Dar ține minte: președintele n-o să te ierte că l-ai făcut tîmpit. Ia seama cum te porți, lasă iluziile și nu te încontra cu nimeni.

Sașa deslușì în glasul lui ceva omenesc și, totuși, nu trebuia să cedeze, să stea ca o curcă plouată.

— Poate nici în sat să nu ies?

— Dacă simți că-i periculos, nu ieși.

— Și din ce să trăiesc?

— Rudele nu-ți trimit nimic?

— Îmi trimit. Dar mama are un salariu foarte mic, lucrează la o spălătorie, iar tata nu mai stă de mult cu noi.

— Asta-i rău, însă nu te pot ajuta cu nimic. Alți deportați găsesc cîte ceva de lucru. Surghiunul aici e de

fapt un anacronism, a rămas din vremurile de dinainte de înființarea colhozurilor cînd deportații puteau să lucreze pe la țăranii înstăriți. Probabil că în curînd va fi desființat și îi vor muta pe toți la orașe. A propos, ce specialitate ai?

— Am fost luat din ultimul an al Institutului de transporturi.

— Locul dumitale ar fi la SMT, rosti gînditor Alfiorov.

— Nu cunosc tehnica agricolă.

Alfiorov rîse.

— Nu cunoști tehnica agricolă, dar separatorul te-ai apucat, totuși, să-l repari. Și mă mai învinuiești de lipsă de logică. Asta o spun din amor propriu, ca fost filosof. Dar parcă asta-i tehnică? E de ajuns să deosebești roata dințată de șurub și ești tehnician. Directorul stației e lăcătuș, inginerul-șef — tractorist. Dumneata, dacă te pricepi la automobile, te vei descurca și cu tractorul. Cînd ai sosit nu-ți știam specialitatea, altfel te lăsam la Kejma. Vezi de ce fleac depinde soarta dumitale? Dacă îmi trecea prin cap să te întreb, trăiai acum în centrul raional și lucrai la SMT. Ei bine, la asta vom mai reveni, acum trebuie să isprăvim cu chestia pentru care te-am chemat — îi arătă declarația lui Ivan Parfionovici. Întoarce-te la Mozgova, dar, repet, fii prudent sau cum se spune acum, vigilent.

Ieșiră afară, pe strada întunecoasă.

— Căruța dumitale a plecat, spuse Alfiorov. Vizitiul și-o fi zis, poate, că nu mai trebuie să te duci înapoi.

— Nu face nimic, ajung eu cumva.

— Doisprezece kilometri, noaptea, prin taiga... Nu ți-e frică?

— Nu, noaptea ursii dorm.

— Dacă vrei, rămîi și înnoptează aici, îi propuse Alfiorov. În casa de alături stă sora gazdei mele, poate să-ți găsească un loc la ea.

— Nu, mulțumesc, nu-i nevoie

3

Întorcîndu-se din Crimeia, Varia şi Kostea se stabiliră la Sofia Alexandrovna. Între timp chiriaşa plecase şi camera era liberă.

Sofia Alexandrovna primi cu stoicism vestea căsătoriei Variei. Ce să-i faci, încă un suflet viu se îndepărtează de Saşa. Toţi prietenii l-au uitat. Nu telefonează, nu se interesează: nici Vadim, nici Lena Budeaghina, de Iura ce să mai vorbim, ăsta nici măcar n-o salută. Nina Ivanova a venit un timp, acum nu mai vine. Se răzbună fiindcă i-a oploşit pe Varia şi pe Kostea. La drept vorbind, Sofia Alexandrovna era chiar bucuroasă că nu vine. La început Nina spunea că arestarea lui Saşa era o întîmplare absurdă, pe urmă în afirmaţiile ei se strecurară nuanţe noi: situaţia internă şi internaţională complicată, ascuţirea luptei de clasă, activizarea grupărilor antipartinice impuneau acum, mai mult ca oricînd, o poziţie deosebit de fermă şi de clară, însă Saşa, din păcate, punea uneori viziunea sa asupra lucrurilor şi evenimentelor mai presus de opinia colectivului. Într-un cuvînt, făcea aluzie că arestarea lui Saşa nu era lipsită de temei.

Numai Varia n-a părăsit-o pe Sofia Alexandrovna, prin urmare nu l-a părăsit nici pe Saşa. Între ei n-a fost nimic şi, totuşi, Varia stătea cu ea la coadă la porţile închisorii, pregătea pachete, o apăra de clienţii brutali de la spălătorie, prin prezenţa ei îi mai îndulcea întrucîtva viaţa singuratică. Şi n-o făcea numai din compasiune. Dincolo de toate astea stătea invizibil Saşa, interesul faţă de el, faţă de soarta lui.

Totuşi, n-ai ce-i face, viaţa e viaţă. Ea se poartă cu Varia ca o mamă, îi vrea binele. Desigur, s-a cam pripit cu măritişul. Va fi, oare, fericită? Kostea era un bărbat generos, bun la suflet, aducea de la restaurant tot felul de bunătăţi. A venit odată cu un tort enorm şi i l-a pus în mîini. Ea nu ştia ce să facă — se temea să nu se strice, l-a tăiat bucăţi şi l-a împărţit surorilor. Îi dăruia tot felul de fleacuri — batiste, ciorapi. Îi făcuse cadou pînă şi o umbrelă. Deşi se împotrivea de fiecare dată, era cu neputinţă să reziste generozităţii lui.

Totuși, gîndindu-se la el, Sofia Alexandrovna încercă un sentiment de neliniște. Nu e angajat nicăieri — cum se poate una ca asta în zilele noastre? Varia îi povestea că a inventat un amalgam pentru acoperirea lămpilor electrice, are brevet, plătește impozit, inspectorul financiar îl controlează regulat. Toate astea sunau straniu, parcă se întorseseră vremurile NEP-ului. Cuvintele „nepman", „nepmanist" erau pentru ea sinonime cu noii îmbogățiți, cu luxul strident, cu mercantilismul. Și iată că din acest trecut, plecat pentru totdeauna, apăruse un om care nu lucra nicăieri, purta discuții enigmatice la telefon, se îmbrăca extravagant, cum se îmbrăcau pe vremuri nepmanii. Sofiei Alexandrovna îi părea rău că Varia, fată dintr-o familie de oameni care își cîștigau existența prin muncă cinstită, se scufundase într-un mediu ce-i era străin. Kostea își petrecea fiecare seară la restaurant. Varia, dacă nu fiecare seară, sîmbăta și duminica negreșit. Varia îi mărturisise că Kostea joacă biliard, aceasta era principala sursă de venituri, iar lămpile electrice, amalgamul, nu făcea decît să-i legalizeze situația — să pară că trăiește din surse legale. În realitate, însă, era jucător, biliardist de local, de aceea venea acasă doar spre dimineață. Trebuise să-i dea cheia de la intrare și s-o prevină pe Varia că, după ce adorm toți locatarii, să scoată lanțul de la ușă ca să poată intra bărbatu-său. Era o abatere de la regula statornicită de-a lungul anilor în casa asta, dar altă soluție nu exista. Dacă lăsau lanțul, Kostea trebuia să sune.

Într-o seară Varia uită să scoată lanțul și adormi. Kostea se înfățișă la ora patru dimineața, sună și trezi toată casa. Mihail Iurievici tăcu, dar Galia, vecina, începu să strige: „Umblă pe aici tot felul de inși, nu-i chip să te odihnești ca lumea".

Galia jinduia la camera lui Sașa: ea trăia cu soțul și copilul într-o cameră de paisprezece metri, iar Sofia Alexandrovna avea o cameră în plus care nu-i trebuia și pe care o închiria, făcea, deci, speculă cu spațiul locativ. Galia agrava cu bună știință relațiile, vroia ca prin scandaluri permanente să atragă atenția asupra încălcării legii și să pună mîna pe odaie. Asta o neliniștea pe Sofia

Alexandrovna. Desigur, spațiul rezervat lui Pavel Nicolaievici era înregistrat la Sovietul orășenesc Moscova și, dacă în camera lui stătea Varia, cine ce avea cu ea? Varia era înscrisă tot în casa asta și, pe urmă, nu putea să doarmă cu soțul în aceeași odaie cu soră-sa! Sofia Alexandrovna le-a dat voie să locuiască provizoriu în odaia liberă și nimeni nu trebuia să se amestece! Dar Kostea? Varia zicea că-i înscris la Sokolniki. O fi adevărat? Să-i ceară pașaportul îi era neplăcut. Dacă Galia chema miliția și îl găsea pe Kostea fără viză pentru Moscova? Ce va face atunci? Cu toate că nu vroia s-o amărască pe Varia, hotărî să-i vorbească. Prilejul se ivi curînd.

Varia nu se simțea prea bine. Kostea adusese prînzul de la restaurant, în sufertașe. N-o prea lăsa să gătească, nu vroia să miroasă a bucătărie, să-și strice mîinile. Aducea bucate scumpe și nu numai Variei, ci și Sofiei Alexandrovna. De obicei încălzea mîncarea Varia, dar de data asta se oferi Sofia Alexandrovna. Puse în tigaie cotletul de vițel. În bucătărie se răspîndi un miros de mîncare fină, de local.

Zîmbind ironic, Galia remarcă:

— Ia te uită cum mai miroase... Îți lasă gura apă...

Prefecîndu-se că nu observă ironia, Sofia Alexandrovna spuse:

— Varia e bolnavă. Konstantin Fiodorovici a adus mîncare de la restaurant.

— Trebuie să fie gustoase prînzurile burjuilor, continuă Galia pe același ton zeflemitor. Noi, ăștialalți, ne ținem numai cu batog. Prînzul lor o fi costînd vreo opt ruble, dacă nu zece.

— Nu știu cît costă, răspunse sec Sofia Alexandrovna și se întoarse spre plită.

— Și de unde o fi luînd lumea bani? nu se lăsă Galia. Asta de lucrează noaptea ce-i, paznic de noapte? Bine, dar paznicii de noapte cîștigă mai puțin decît măturătorii.

— Galia, încetează, te rog. Nu trebuie, zise Sofia Alexandrovna. Doar ești o femeie bună și de ispravă, ce rost au toate astea?

— Păi, pe cei buni îi încalecă toți, rosti cu răutate Galia. Ei sînt înhămați și la plug și la sapă. Cei buni

stau la coadă pînă la amiază, nu găsesc de mîncare nici pe cartele, în tramvai stau pe scări, mai că nu se rostogolesc sub roți, iar cei răi se plimbă cu taxiurile și nu ies din restaurante.

Sofia Alexandrovna tăcu. Duse prînzul în odaie.

Varia îi observă supărarea.

— Sînteți necăjită, Sofia Alexandrovna?

— Galia m-a luat acum la rost în bucătărie: prînzuri de burjui, umblă prin restaurante, se întorc acasă în zori...

— Și ce, e treaba ei?

— Vă invidiază, pesemne...

— Țoapă! spuse Varia.

— Poate vrea să ocupe camera lui Sașa...

— Păi, e rezervată.

— Dacă va dovedi că fac speculă, speră să pună mîna pe ea.

— Vă temeți de Galia?

— Nu mă tem, dar scandalurile astea...

— Dobitoaca! izbucni Varia. Am să-i spun eu vreo cîteva, îi închid gura.

— Nu trebuie, Varenka, ar putea să-ți facă vreun rău.

— Interesant, cam ce rău ar putea ea să-mi facă?

— Dacă nu ție, atunci lui Konstantin Feodorovici.

— Și el ce, e hoț, pungaș?

— Varia, nu vorbi prostii! Fii de acord că are o situație nesigură. Doar nu lucrează, nu e angajat nicăieri.

— Ba da, e angajat, obiectă Varia. Lucrează în artel. Și biliard joacă în localuri de stat. Nu-i interzis.

— Varenka, eu nu am nimic împotriva lui Konstantin Feodorovici. Dar Galia ar putea să profite de faptul că nu e înscris aici.

— Nici eu nu-s înscrisă.

— Dar ești înscrisă în casa asta.

— Ei, și el în altă casă, ce contează?

— Ești sigură că are viză pentru Moscova?

— Păi, bineînțeles.

În acest răspuns categoric, Sofia Alexandrovna nu simți prea multă convingere. Totuși, nu se încumetă s-o întrebe pe Varia dacă o văzuse cu ochii ei.

— Pe urmă, nici relațiile voastre nu-s legalizate.

Varia zîmbi.

— În țara noastră căsătoria de facto e ca și cea oficială de valabilă. Avem gospodărie comună, dormim în același pat, sîntem soț și soție.

— Varia, ce spui tu acolo? se încruntă Sofia Alexandrovna.

— Nimic rău. Am fost nu de mult la un proces, tocmai se examina un caz de pensie alimentară. Judecătorul întreabă pe șleau: aveți gospodărie comună, dormiți într-un pat?

Sofia Alexandrovna se încruntă din nou:

— Spuneți-mi sincer, întrebă serios Varia, prezența noastră aici vă creează neplăceri? Vă e teamă?

Sofia Alexandrovna răspunse la fel de serios:

— Pînă veți avea o cameră a voastră, în care să vă așezați cu adevărat, locuiți la mine. Numai că trebuie să facem în așa fel să nu avem probleme. Ești de acord?

— Sînt de acord și o să mă gîndesc.

— Încă ceva, Varenka. Am văzut în odaia voastră o armă, chiar două.

— Sînt arme de vînătoare. Kostea e vînător.

— Nu contează. Trebuie să mă înțelegi. Arbatul e o stradă cu regim special, și, în situația mea, nu vă pot îngădui să țineți arme în casă, spuse Sofia Alexandrovna cu insistență în glas. Acum așa ceva poate avea urmări grave. În apartamentul său Konstantin Feodorovici ar răspunde personal de asta, aici răspund eu.

Tăcu o clipă, apoi adăugă:

— Eu trebuie să păstrez odaia asta pentru Sașa. Asta e camera lui Sașa, trebuie s-o feresc de orice pericol, fie el oricît de neînsemnat.

— Bine, spuse Varia. N-o să mai vedeți arme în casă.

Varia nu văzuse viza cu ochii ei. În Crimeia, la hotel, odată cu pașaportul ei, Kostea îl prezentase și pe al lui. Completase formularele, scrisese adresa: Moscova și așa mai departe, adică scrisese ce era în pașaport, doar recepționera controlează.

Și, totuși, Varia nu ținuse în mînă pașaportul lui Kostea. Dacă se înșela, dacă nu scrisese Moscova, ci alt

oraș? În fond, ei puțin îi păsa, dar nu se cuvenea s-o înșele pe Sofia Alexandrovna.

În aceeași seară îi spuse lui Kostea:

— Sofia Alexandrovna își face probleme în legătură cu viza ta.

— Păi, i-am spus unde sînt înscris. Nu mă crede?

— Te crede. Dar Galia, vecina, umblă cu vorbele, vrea să-i sufle camera, strigă în gura mare că face speculă. Și dacă se va dovedi că n-ai viză pentru Moscova, Sofia Alexandrovna ar putea avea necazuri.

— Să-i arăt pașaportul?

— Așa ar fi cel mai bine.

— Dar cînd? Cînd vin eu, ea doarme, cînd mă trezesc, e plecată.

— Lasă-mi-l mie, o să i-l arăt eu.

Kostea o privi pieziș.

— Nu pot lăsa pașaportul, am nevoie de el. Trezește-mă mîine mai devreme, o să i-l arăt eu.

— Și încă ceva. Te roagă să nu aduci arme în casă.

— Bine, dar sînt arme de vînătoare, astea nu-s interzise.

— Totuna. Galia ar putea să te denunțe oricum.

— Spune-i că am autorizație.

— Autorizația e pentru o singură armă și tu ai mai multe.

— Armele de vînătoare sînt o chestie legală și să mă mai slăbească Sofia Alexandrovna, rosti Kostea iritat.

— Pentru noi există o singură lege — Sofia Alexandrovna, zise Varia. Aici ea e stăpînă. Sau respectăm condițiile ei sau ne cărăm de-aici.

— Fie și pe-a voastră, bombăni Kostea nemulțumit.

Dimineața se sculă, căscînd și întinzîndu-se, nu era obișnuit să se trezească devreme, își aruncă halatul pe umeri, luă pașaportul din buzunarul vestonului, bătu la ușa Sofiei Alexandrovna, intră apoi se întoarse.

— Totul e în regulă. Și se culcă la loc.

Kostea nu-i dăduse pașaportul în mînă, Varia văzuse foarte bine, dar nu vroia să-și facă probleme din asta. În scurtul răstimp trăit alături de Kostea se deprinsese cu gîndul că soțul ei are o soartă încurcată și o situație

încurcată. Că nu trebuie să-l întrebe nimic fiindcă, oricum, n-o să-i mărturisească niciodată ceea ce crede el de cuviință să nu mărturisească. Părinții lui, greci rusificați, pescari din Azov, fuseseră deschiaburiți și deportați din Mariupol. Kostea era pe atunci marinar în flota comercială, se aflase într-o cursă peste hotare și numai datorită acestei împrejurări nu împărtășise soarta părinților. După cum i se destăinuise el însuși Variei, întorcîndu-se din cursă și aflînd de deportarea familiei, îi păruse rău că n-a rămas la Pireu sau la Istambul, acolo era de el. În flotă nu se mai angajase, cei care plecau în curse peste hotare erau verificați de-a fir a păr, dacă se descoperea că părinții i-au fost deportați, puteau să-l deporteze și pe el. Plecase la Moscova — în capitală e mai ușor să-ți pierzi urma. Lucrase un timp ca montator, pe urmă își schimbase serviciul, inventase amalgamul, intrase în artel, dar ocupația sa' de bază era biliardul. Kostea fusese remarcat de Beilis, căpetenia biliardiștilor din Moscova, care îl introdusese în cele mai bune săli de biliard, unde erau jumuliți „fraierii", provincialii bănoși și cei veniți în delegație pe banii statului. Cu ăștia Kostea era necruțător. Îi momea cu primul cîștig ușor, apoi le lua și cămașa de pe ei.

Liovocika spusese odată că dacă Kostea ar trăi în America, ar ajunge milionar. Ika remarcase ironic că în America devin milionari nu numai lustragiii, ci și mafioții. Varia explodase, îl sfătuise pe Ika să-și țină gura, însă lui Kostea nu-i pomenise de această discuție. Nu i-ar fi iertat niciodată lui Ika chestia cu lustragiii.

Căsătorindu-se cu Kostea, Varia urcase toate treptele, le depășise pe Vika Marasevici, Nina Șeremeteva, Noemi — astea depindeau de amanții lor, în timp ce ea venea la restaurant cu soțul, toți îl cunoșteau, toți căutau să-i intre în voie. În afară de asta, Varia nu se dădea în vînt după „boarfele" străine pe care fetele și le revindeau una alteia. Kostea o ducea la cei mai buni croitori din Moscova, la cei mai buni pantofari și blănari. Paltoanele i le cosea Lavrov, rochiile — Nadejda Petrovna Lamanova, Alexandra Sergheevna Leamina, Varvara Stepanovna Danilova, chiar Efimova, sutienele Lubeneț, cen-

turile — Koșke din Arbat, pălăriile — Tamara Tomasovna Amirova, pantofii — Barkovski, Gutmanovici, Duşkin. Koștea nu recunoștea meșterii ieftini, costumele și le cosea la Jarkevici, cel mai scump croitor din Moscova.

Astfel, la prima vedere, totul părea fascinant, sărbătoresc, fastuos. Dar Varia simțea că legătura lor nu era trainică. De ce? Nu știa nici ea. În viața de pînă atunci nu acceptase multe lucruri, însă totul îi era clar. Acum nu exista nici o claritate, nu știa încotro merge, pe ce val plutește. Kostea era cu zece ani mai în vîrstă decît ea, dar nu citise nimic, nici măcar *Cei trei mușchetari*. Din toată poezia lui Pușkin știa patru versuri: „Uitat, prelung tot calculează, c-un tac tocit se înarmează și două bile, deseori, jucînd la biliard din zori". Era, însă, deștept și cita aceste versuri nu pentru a arăta că Pușkin nu-i era străin, ci că lui Pușkin, ca și lui, nu-i era străin biliardul.

Îl iubea oare? Era greu de spus. „Se întîmplase" în hotel la Ialta. Nu opusese rezistență, poate din dorința de a încerca acea senzație necunoscută despre care îi povesteau fetele, poate din dorința de a deveni femeie cu adevărat. Însă nici după *asta* nu apăruse o apropiere deplină. Între ei se păstra o anumită distanță, mai curînd legată de diferența de vîrstă... Kostea era un înotător excelent și, totuși, pe plajă Varia nu se simțea în apele ei: îndesat, lat în spate, dar cu picioare scurte (costumul îi ascundea acest defect), păros (mîinile, picioarele, spatele — totul era numai păr), cu un vultur tatuat pe piept, Kostea părea mult mai în vîrstă. Se înapoiau la hotel, el încuia ușa, o îmbrățișa, îi săruta gîtul, sînii, dar la lumina zilei ea se rușina, îi era teamă că atunci cînd vor coborî în restaurant, toată lumea va citi pe fața ei că „se întîmplase" chiar atunci. Înainte de culcare Varia stingea lumina — îi era rușine să se dezbrace de față cu Kostea, îi era rușine să-l mîngîie, să-l îmbrățișeze, să-l sărute. De fapt, nici nu dorea s-o facă.

Noul mod de viață n-o emoționa, n-o îmbăta. Ceea ce înainte i se părea de neconceput devenise dintr-o dată accesibil, obișnuit, ca și cum așa ar fi trăit întotdeauna. Continua s-o atragă atmosfera sărbătorească ce domnea

seara în sălile restaurantului, îi plăceau toaletele frumoase, dar se săturase de probele nesfîrșite, o iritau lipsa de punctualitate a croitoreselor, așteptările obositoare la coaforul Paul, chit că acolo se aduna toată lumea bună din Moscova.

Salonul de coafură se afla pe strada Arbat, alături de restaurantul „Praga". Kostea instalase cîndva în salon lămpile de uscat părul și Varia, ca și celelalte cliente permanente, intra din curte, prin locuința coaforului. De altminteri, Paul, adică Pavel Mihailovici Kondratiev și soția lui, Vera Nicolaevna, care era manichiuristă, o preferau, nu se știe de ce, pe Varia. Pe atunci tocmai intra în modă ondulația permanentă, dar Pavel Mihailovici refuză să i-o facă:

— Se poate, oare, să pocești o față ca asta?!

Damele care așteptau în salon îl auziră și, desigur, se simțiră jignite. Dar Variei puțin îi păsa. Avea cercul ei de cunoștințe, grupul ei; adică, de fapt, al lui Kostea. La restaurant continua să stea la aceeași masă, Varia dansa numai cu ei. Kostea ieșea din cînd în cînd din sala de biliard, dădea peste cap un păhărel de vodcă, ciugulea ceva, o cuprindea cu tandrețe de umeri, invitîndu-i parcă pe toți să se convingă că frumusețea aceea de fată era soția lui și grupul acela era grupul lui, că toți beau și mîncau pe socoteala lui. Varia bănuia că Liovocika se și îmbrăca pe socoteala lui — pentru asemenea costume pe Liovocika nu-l ținea punga. Totuși, Liovocika era un băiețel ireproșabil, nu juca biliard, aproape că nu bea vin, era amabil, bun la suflet, prevenitor, și, pe deasupra, desenator, deci băiat muncitor. Kostea avea nevoie de un asemenea anturaj, de băieți inteligenți din familiile bune din Moscova, după cum avea nevoie și de soție — de o fată curată și cumsecade. Asta era „firma" lui, poziția lui în societate, reputația lui în propriii-i ochi. Necitind nimic, știa ce citeau alții, cine era la modă, cine ajunsese vestit, nu vroia să pară un ageamiu. Reținea ușor numele și avea o minte vie și ingenioasă.

Odată, în timp ce stăteau la masă, Ika întrebă pe un ton de parcă ar fi pus o întrebare de rebus:

— Un regizor promițător, două filme de-ale lui încep cu „O". Cum îl cheamă?

Kostea reuși să prindă privirea lui Ika, se întoarse și răspunse imediat:

— Barnet.

Lui Kostea nu-i plăcea să meargă la cinema, nu suporta zăpușeala. Prefera estrada, opereta, baletul. Filmele lui Barnet nu le văzuse, dar la întrebarea lui Ika răspunsese primul. Îi și făcu un semn prietenesc cu capul lui Barnet.

— Am vînat împreună, spuse Kostea nepăsător.

— Da, da, îmi amintesc, reluă Ika ironic. Ne-ai povestit istoria asta. Ați ucis împreună un lup.

— Nu cu el, cu Kacialov, răspunse Kostea, ștuguindu-și buzele. Și nu un lup, ci o familie de lupi. Am dat de o vizuină, am împușcat lupul, apoi lupoaica, pe urmă am luat și puii. Ai văzut vreodată lupi? Dacă nu, du-te la Grădina zoologică și-i vezi. Numai să nu-ți treacă prin cap să-i mîngîi, te pot înhăța de mînă.

Mai bău un păhărel de vodcă, se aplecă spre Varia și îi șopti:

— Și tu, fetițo, mă ocărăști că țin arme. Aștia — făcu un gest larg cu mîna, cuprinzînd toată sala — sînt gata să dea oricît, numai să merg cu ei la vînătoare. Mîine ne ducem la Clubul maeștrilor artei să-i vezi cum se gudură toți pe lîngă mine.

— Dar acolo au acces numai artiștii.

El făcut o mină de sinceră mirare.

— Nu mă crezi? Fetițo, chiar mîine te duc acolo!

A doua zi Kostea veni acasă mai devreme ca să se ocupe de toaleta ei. Încercă mai întîi un costum albastru de mătase, cu volan și guler plisat, apoi un „cazakin", o cămașă căzăcească gri, de atlas brodat cu fir de aur, la care mergea o fustă strîmtă, despicată, pe urmă o rochie ușoară, maron. Varia era uimită: atît de necruțător cînd era vorba de meseria lui, Kostea putea să-i admire toaletele ore în șir, se entuziasma, privind-o, se bucura ca un copil.

— Splendid, fetițo, splendid.

Varia avea încredere în gustul lui, însă somitățile de acolo nu vor face decît să se coboare pînă la Kostea. Cine era el pentru toți ceilalți? Un biliardist. Acum se dovedise că mai era și vînător. Și ea, soție de vînător,

dichisită în felul ăsta, avea să pară pur și simplu ridicolă.

Temerile ei se dovediră neîntemeiate.

La club veneau oameni mai celebri și mai puțin celebri, dar toți căutau să facă impresia că se cunosc de cînd lumea, ca să sublinieze egalitatea din tagma actoricească. Era acolo și o sală de biliard cu două mese. Kostea juca puțin. Stătea alături de vestitul marcher Zahar Ivanovici, tot un amic de-al lui, și se mulțumea să dea sfaturi jucătorilor. Iar dacă juca, nu se angaja în mize mari, ca să nu-i supere pe distinșii săi prieteni. Acolo se odihnea, uita treburile, devenea vesel, bun, și Varia era bucuroasă să-i țină companie.

Clubul se afla pe stradela Staro-Pimenovski, în curtea unui fost conac boieresc, într-un demisol amenajat cu mobilă veche, plăcută la vedere. În restaurant se aflau loje, mici separeuri pentru opt-zece persoane. Uneori Kostea îi lua și pe Liovocika și pe Rina și ocupau o măsuță de patru persoane, separată. În loje stăteau grupuri mari. Kostea i-i arătă pe Ilinski și Klimov, Varia îi recunoscu, îi văzuse în filmul *Procesul celor trei milioane*. Îl recunoscu și pe Smirnov-Sokolski — apărea deseori pe estradă la „Ermitaj". Smirnov-Sokolski ședea întors pe jumătate spre un ins chel, mustăcios și îi spunea ceva acoperindu-și gura cu mîna — fie că nu vroia să-l audă ceilalți, fie că îl ruga ceva. Chelul tăcea, mijindu-și ochii șireți, scăldați în seu, asemenea unui pisoi sătul.

— Ăsta e Demian Badnîi, îi spuse Kostea.

Variei îi plăcea aici. Vodcă și vin nu se bea, doar apă minerală și sucuri din fructe, era afișată și o pancartă: „Narzami nu se vinde cu cinzeaca". În schimb bucătăria era excelentă, se servea mîncare gustoasă, restaurantul îl ținea cel mai bun bucătar din Moscova, Iacov Danilovici Rosenthal, zise Bărbosul.

Ca un semn al bunului nume al stabilimentului, pe perete atîrna inscripția următoare:

„E-un adevăr și nu-l uita
De pleci la club, ia-ți soața ta
Nu-ți pese de burjui,
De-i cu alta, nu cu-a lui".

Rina susținea că primele două versuri aparțineau lui Tretiakov, iar celelalte două le adăugase Maiakovski puțin înainte de moarte. Rina avea aici nu mai puțini cunoscuți decît Kostea. Era o fată de viață, se avea bine cu toată lumea, dar știa să țină oamenii la distanță. Varia nu știa mai nimic despre ea: locuia pe Ostojenka, nu departe de mînăstirea „Zămislirea Maicii Domnului", într-o căsuță de lemn. Nu chema pe nimeni în vizită la ea. Rîdea: „casa se poate nărui în orice clipă". Rina venea la Club și fără ei, dar nu văzuseră niciodată nici cu cine vine, nici cu cine pleacă. Vizitatorii se adunau pe la unsprezece seara, cînd se terminau spectacolele în teatre, și se împrăștiau pe la două-trei dimineața. Birjarii îi așteptau toată noaptea pe stradă.

— Să te ducem acasă? o întreba Kostea.

Rina ridica din sprîncenele blonde:

— Sînt însoțită.

Kostea o urca pe Varia în trăsură, ea se lăsa comod pe banchetă. De pe Staro-Pimenovski ieșeau pe Malaia Dmitrovka, de acolo intrau pe bulevarde, orașul li se părea necunoscut. În pustietatea nopții, în întuneric, în tăcerea caselor adormite se ascundea ceva îngrijorător: Varia tăcea, depăna în amintire impresiile serii.

Deseori publicul urca din restaurant în sala de spectacole unde se organizau serate. Actorii scriau singuri parodii, scenete, sketch-uri. Uneori li se alăturau și scriitorii. Toate se jucau cu strălucire, cîntau țigani, cînta Ruslanova — așa ceva nu se putea vedea în nici un teatru. Odată ieși pe scenă Serghei Obraztov purtînd în mîini o păpușă cu sprîncene albe și cu barbă sură. Cei din sală aplaudară, întorcînd capul spre Felix Kon, șeful Direcției generale pentru arte și președintele clubului. Asemănarea păpușii cu el era uimitoare. Cu vocea lui Kon, Obraztov anunță că va da citire referatului „Cu privire la cîntecul de leagăn sovietic". „Cîntecul de leagăn sovietic — păpușa își îndreptă spre sală degetul arătător, gestul preferat al lui Kon — nu e un cîntec burghez oarecare, el trebuie să-l trezească pe copil..." Ei și, i se trecea cu vederea. De fapt, după cum remarcase Varia, acestor oameni li se îngăduiau multe.

Kostea îi spusese, însă, că nu puteau să meargă la

Club mai des de o dată pe săptămînă: „Banii nu se cîștigă la Club, îți dai seama". Și respecta cu stricteţe această regulă. O singură dată cedă insistenţelor Variei cînd se juca „Procesul împotriva autorilor care nu scriu roluri pentru femei". Judecătoarea era Natalia Satz, inculpaţi — Kataev, Oleșa și Ianovski, procuror — Meyerhold.

Varia și Kostea stăteau în rîndul șapte. Tot acolo se așezaseră Alexei Tolstoi, pictorii Denis și Moore. Zări figura Vikăi Marasevici. Varia o vedea aici pentru prima dată. Frăţiorul ei, însă, Vadim, care se făcuse critic literar și teatral, era un vizitator obișnuit, se învîrtea pe lîngă somităţi. Acum trecea prin mijlocul sălii mijindu-și ochii miopi și căutînd locuri libere. În urma lui veneau Iura Șarok și Lena Budeaghina — poate-i invitase el. Lena o recunoscu pe Varia și-i făcu un semn cu capul. Șarok se uită și el înspre ea, dar Varia își întoarse capul — nu-l putea suferi.

Își aminti de seara de revelion, de cearta dintre Saşa și Iura. Acum Saşa era deportat în Siberia, în timp ce Iura și Vadim, Lena și Vika se distrau aici, într-un club select.

Furată de gînduri, Varia nu auzi cuvintele Nataliei Satz. Se dezmetici abia cînd fură chemaţi „inculpaţii". Primul apăru Kataev. Avea o voce neplăcută, fonfăită, parcă ar fi fost răcit. Succesul lui fu mai curînd mediocru, era aplaudat a lehamite, la fel de anemice fură și aplauzele culese de Ianovski. În schimb fiecare replică a lui Oleșa era însoţită de hohote de rîs. Meyerhold, înalt, năsos, se repezea la Oleșa ca un uliu, iar acesta, mărunţel, cu părul zburlit, îi para fulgerător loviturile. Iaron, care ședea înaintea Variei, se întorcea mereu spre Alexei Tolstoi și-i făcea semne — ia te uită de ce-i în stare Iurocika. Trăgea cu coada ochiului și la Varia. După „judecată" Iaron se ridică în picioare, se întoarse cu faţa la Varia și înţepeni într-o poză ridicolă, împiedicîndu-i pe ceilalţi să treacă, apoi zise:

— M-am uitat la frumuseţea asta de fată și am împietrit ca soţia lui Loth.

Era nostim. Varia rîse cu plăcere.

— Sînteţi actriţă? întrebă Iaron. De ce nu vă cunosc?

— Nu sînt actriță, de aceea nici nu mă cunoașteți, răspunse Varia sec. Nu vroia ca rîsul ei să fie luat de Iaron ca o încurajare.

Avea o atitudine confuză față de toate aceste somități. Nu împărtășea nici pe departe entuziasmul lui Kostea sau al Rinei: fiind comedianți li se permitea să vorbească mai multe decît ceilalți. Prefera să-i vadă pe actori pe scenă, acolo îi aplauda din tot sufletul — talentul e talent. Dar să facă cunoștință cu ei... Ce rost avea? Lui Kostea îi plăcea atitudinea ei, jubila în sinea lui, dar n-o lăsa singură nici la Club, nici în alte localuri publice, poate doar la cinema cu Zoia sau cu Rina.

4

Ciocnindu-se la Clubul maeștrilor artei cu Iura Șarok, Vika Marasevici hotărî să nu mai calce pe acolo. Să dea iarăși ochii cu el? La ce bun? De-ajuns cît se vedeau pe Maroseika. Îi aducea rapoarte sistematic: pe data cutare, în restaurantul cutare, ședeau la masă cutare și cutare, vorbeau despre cutare, și cutare lucruri. Șarok îi cerea să reproducă cuvînt cu cuvînt replicile fiecăruia, deși discuțiile erau atît de banale, încît nu reușea să le rețină. Și Vika trecu la relatarea noutăților...

...Noemi își continuă „romanul" cu japonezul. Dar un italian vrea să se însoare cu ea și s-o ducă în Italia...

...Au apărut încă doi nemți, cu care umblă două fete de la „Metropol" — Suzanna și Katia. Cine sînt acești nemți, fetele nu spun.

...Frumoasa Neli Vladimirova s-a despărțit de țiganul Poliakov și s-a măritat cu un bogat comerciant francez, pe nume Georges — apartament mare, covoare, mobilă de epocă, porțelanuri, mașină...

Vika vroia să transforme întîlnirile ei cu Iura într-un fel de flirt între persoane din lumea bună. Fiul de croitor ar fi trebuit să se simtă măgulit de un asemenea flirt. Însă foarte curînd se convinse că toate astea îl intere-

sau prea puțin. Poate că nici nu aștepta, în genere, nimic deosebit din partea ei: i-a trebuit să se încurce cu străinii, să fie bună și să lucreze.

Nu, aștepta totuși ceva... Dar ce? Căuta să prindă fiecare cuvînt al lui, să-i observe reacțiile la fiecare nume rostit de ea... Și pînă la urmă pricepu... Iuzik Liberman! Iată cine îl interesa! Tînărul acesta înalt, buzat, era, potrivit convingerii tuturor, un turnător de rang mare, spunea deschis anecdote antisovietice, își permitea să facă glume, bancuri riscante, străinii nu-l preocupau. În schimb avea relații mari (pesemne, prin maică-sa) în mediul lucrătorilor cu înalte posturi de răspundere — relații personale, intime. Iura avea nevoie de Iuzik Liberman tocmai din cauza legăturii acestuia cu lucrătorii de răspundere, despre care aduna el materiale. Nu avea importanță ce pălăvrăgeau ei. Pălăvrăgea numai Iuzik Liberman, însă pălăvrăgea la masă, în prezența lor, toți rîdeau, deci reacționau, de unde reiese că pălăvrăgeau toți.

De îndată ce își dădu seama de acest lucru, Vika începu să se țină mai aproape de Iuzik. Acesta o lua bucuros în compania lui, iar după aceea Vika scria rapoarte exacte, în care arăta la cine, cînd și pe cine a văzut, ce a auzit. Asta îl interesa pe Șarok, tocmai de asta avea nevoie, cu toate că Vika nu comunica, probabil, nimic nou în comparație cu rapoartele lui Iuzik însuși, dar, cum se vede, ea îi trebuia și în această calitate.

Nu era atît de proastă încît să-i arate lui Șarok că îl descoperise pe Iuzik Liberman și scopul pe care îl urmărea el, Șarok. Nu intra în intențiile ei să-și ridice prețul în ochii instituției respective, prefera să apară în fața lui Șarok naivă, mărginită, să-i dea de înțeles că n-are rost să-i ceară nimic serios.

Făcînd pe vicleana cu Șarok, Vika vroia mai ales să-i abată atenția de la un grup de mari arhitecți, cu care îi făcuse cunoștință vechiul ei prieten Igor Vladimirovici, tot arhitect și el.

La visurile și proiectele de a se căsători cu vreun pilot vestit, Erou al Uniunii Sovietice, renunțase de mult: unde să-i găsești, și apoi și nevestele lor sînt niște toante, cum e ceva, se duc la comitetul de partid, la comanda-

ment, ajung pînă la Stalin: chiar dacă va reuși să pună mîna pe cineva, un „erou" ca ăsta nu mai are nici un viitor, poate doar să fie trimis pilot de rînd în Ciukotka. Străinătatea e ceva efemer.

Erik? Un bărbat plăcut, dar, în fond, nimic deosebit, un străin ca oricare altul. În fiecare zi face baie, în fiecare zi se bărbierește, își schimbă lenjeria de corp, miroase plăcut. Dar mai departe? Cu propunerile nu se grăbește, fără tăticul și mămica nu face un pas. Onoarea firmei! În cel mai bun caz, nobilul lui babac își va face apariția abia peste un an, ea însă va avea deja douăzeci și patru bătuți pe muchie.

Ea are nevoie de un om cu un viitor mare. Și un asemenea om există, un arhitect de bază, unul din autorii proiectului Palatului Sovietelor — principalul șantier din Moscova, creația lui Stalin. Încă nu e bătrîn, are patruzeci și trei de ani, arată foarte tînăr, e zvelt, ordonat, a trăit mulți ani în Italia: un european sadea! Iată, asta ar fi o partidă! Nu un pilot oarecare, veșnic încălțat în cizme, ci un arhitect cunoscut în toată lumea, și ea, Vika, soția lui, fiica unui renumit profesor, intelectuală moscovită get-beget.

La o astfel de alianță n-ar comenta nici un Șarok, nici un Diakov, li s-ar da repede peste nas.

„Păi, cum așa, Iosif Visarionovici, — i-ar spune, în caz contrar, bărbatu-său, lui Stalin, — dacă nu au încredere în mine, pot să mă controleze cu ajutorul altor oameni. Dar e amoral s-o pună pe propria-mi soție să mă urmărească".

Uite — atunci vor avea de tremurat Diakov și Șarok, uite — atunci vor zbura din locurile lor, iar din locurile lor se zboară departe.

Ce-i drept, Arhitectul are soție.

Soția, ca și el, e din Odesa, a trăit împreună cu el în Italia, s-a mai civilizat, a mai slăbit: o brunetă slăbănoagă, năsoasă, fumează țigări lungi, subțiri, își mișcă ochii — e mioapă, dar nu poartă ochelari. Are doi copii, deja maturi, din prima căsătorie, e mai în vîrstă decît Arhitectul cu opt ani, el are patruzeci și trei, ea cincizeci și unui și tot ea, ticăloasa, îl înșeală cu cine îi iese în

cale. Acum, amantul ei e Kolea Krîlov, un băiețel frumos de pe lîngă Moscova, cu păr auriu, pe care trebuie curînd să-l ia în armată, și ea încearcă să-l pripășească pe lîngă cineva cu grad mai mare ca adjutant. Nu iese cu soțul nicăieri, s-au plictisit unul de altul în douăzeci de ani. El e toată ziua în atelier, uneori chiar doarme acolo, deseori pleacă peste hotare sau la Casa arhitectului din Suhanovo, nu departe de Moscova. După cum s-a convins Vika, soția, ca femeie, nu-l mai atrage.

Nu-i va fi greu să învingă această damă italo-odesită. În orice caz, legătura s-a înfiripat, el e îndrăgostit de Vika, petrec în patul ei ceasuri de vrajă, ea e tînără, frumoasă, pricepută, are experiență, el e încă un bărbat viguros, temperamental. Nu pot trăi o zi fără să se vadă sau, cel puțin, fără să-și vorbească la telefon.

Legătura lor era încă un secret pentru toată lumea. Toți îl cunoșteau doar pe Igor Vladimirovici, îl cunoșteau ca pe un vechi amic al ei, ca pe „o etapă trecută", știau că ea merge numai cu el, cu Igor Vladimirovici la Casa arhitectului, în fosta vilă a avocatului Plevako din bulevardul Novinski. Dar fetele nu umblau pe acolo. Casa arhitectului nu era încă la modă: deși exista restaurant, era de categoria a treia. Din cînd în cînd se organizau expoziții de proiecte, dar ele nu interesau pe nimeni.

Cu atît mai ușor îi era Vikăi să-și tăinuiască legătura. La Casa arhitectului apărea numai cu Igor Vladimirovici, după aceea li se alătura Arhitectul. El considera că această conspirație era inutilă, însă prețuia la Vika delicatețea, atenția față de preocupările sale. Ea venea la discutarea proiectelor la care participa Arhitectul, asculta cu luare-aminte dezbaterile și certurile.

La discuții veneau și femei, arhitecte în vîrstă, dar acestea n-o preocupau pe Vika. O îngrijorau desenatoarele drăguțe din atelierul de proiectări, însă Igor Vladimirovici îi spusese că pentru arhitectul conducător de lucrări, și cu atît mai mult pentru Arhitectul principal, colaboratoarele din atelierul său erau inacceptabile.

— Prima lege a rezistenței materialelor, glumea Igor, spune că orice legătură limitează un grad de libertate.

Iar arhitectul, în atelierul său, trebuie să fie absolut liber.

Vika își juca rolul de minune. Pînă și Igor credea că era îndrăgostită de prietenul său. Pentru Arhitect aceasta era o perioadă grea de luptă între curente, școli, direcții, tendințe arhitecturale. După ce făcuse studii în Italia, după ce cutreierase o mulțime de țări și cunoscuse arhitectura occidentală, Arhitectul conducea acum o școală ce se baza pe moștenirea clasică, dar se orienta în același timp spre construcțiile moderne, în primul rînd spre cele foarte înalte. Din această cauză mulți îl atacau, dar Vika îl declara geniu: clădirile, proiectele, ideile lui erau geniale, le-o spunea tuturor, și prietenilor și dușmanilor săi. Era un geniu! Nu un geniu care avea să fie apreciat peste cinci sute de ani, ci unul real, recunoscut. Orice ar fi atins mîna lui, era genial!

Da, își alesese bine rolul și îl interpreta ca o adevărată maestră. Nu-l contrazicea niciodată pe Arhitect, nu se certa cu el, nu făcea mofturi, nu se supăra: cu un om mare trebuie să fii la înălțime.

— Am și eu multe cusururi, îi spunea ea, dar uite, știi, din chițibușeria asta muierească, măruntă, n-am nici atîtica, și mă mîndresc cu asta. Vreau să-ți fie ușor cu mine, să nu te împovăreze nimic. Tu trebuie să te simți liniștit, iată principalul.

Dacă se întîmpla ca el să nu poată veni la întîlnire, o prevenea la telefon și o întreba cu compătimire:

— Ce-ai de gînd să faci?

Ea îl liniștea.

— Iubitule, nu-ți fă griji, o să mai stau lungită, o să citesc, o să-mi mai vizitez vreo prietenă, o să mergem la cinema. Mîine dimineață să mă suni negreșit.

Desigur, nu stătea lungită, nu-și vizita amica, nu se ducea la cinema, avea treburile ei: croitoresele, cizmarii, Iuzik Liberman și Șarok, astea se respectau cu strictețe, aici nu putea fi vorba de vreo abatere. Nici în relațiile cu Arhitectul nu trebuiau să existe abateri de la rol. Lasă-l să știe că e o prietenă credincioasă, devotată. Oricum, e fiică de profesor, se trage din viță de hatman! Ea

nu e de vină că s-a născut aici, printre mujici, ea e o aristocrată, drăcia-dracului!

O singură dată își permise Vika să explodeze.

Asta s-a întîmplat la Muzeul Artelor, unde se organizase o expoziție concurs de proiecte pentru Palatul Sovietelor. Muzeul era ticsit de lume de dimineața pînă seara, o coadă lungă se întindea și afară, pe strada Volhonka. Arhitecții, printre care și străini, dădeau explicații, răspundeau la întrebări. Vika se ducea acolo în fiecare zi, se întîlnea cu Arhitectul, avea deja mulți prieteni în această lume. Poate unii bănuiau ce rol juca ea pe lîngă Arhitect, dar Vika se purta cu modestie.

Era larmă, animație, publicul tot venea și venea, și doar o singură persoană nu se arătă măcar o dată la muzeu — soția Arhitectului.

— N-o învinui, spuse Arhitectul, în douăzeci de ani a văzut destule proiecte de-ale mele, e sătulă.

— Bine, dar ăsta e cel mai important proiect al tău, e opera vieții tale!

— Păi, uite, cînd proiectul va fi aprobat, cînd se vor înmîna diplomele, atunci va veni și ea, glumi Arhitectul.

— O, da! Atunci va sta alături de tine și-ți va împărtăși triumful.

El o privi cu luare-aminte, îi înțelese aluzia: vroia să stea ea alături de el, să-i împărtășească ea însăși triumful.

Vika își simți gafa, îl luă de mînă.

— Eu nu pretind nimic. Dar nu pot suporta o asemenea indiferență față de tine, față de munca ta. Să stea alături de tine numai în zilele de triumf, asta, știi... și strîmbă disprețuitor din buze. Iartă-mă, mi s-a făcut deodată foarte milă de tine.

În dimineața următoare o trezi telefonul Arhitectului. În ziua aceea urma să aibă loc o vizionare închisă a expoziției, îi spuse să nu vină, să aștepte telefonul lui.

Asta însemna că expoziția urma să fie vizitată de Stalin și de alți membri ai guvernului.

Vika stătu toată ziua în casă, nu se desprinse de telefon. Arhitectul o sună către seară.

— Vin.

Sosi cu o sticlă de şampanie. Era ziua victoriei lui, a victoriei lor. Lui Stalin îi plăcuse proiectul.

A doua zi de dimineaţă plecară pentru două săptămîni la Suhanovo.

5

Stalin şedea în veranda vilei din Soci într-un jilţ împletit, expunîndu-şi faţa la soare. Îi plăcea la Soci — era opera mîinilor sale, îi plăcea vara sudică, deşi medicii recomandă sudul numai toamna. Dar ce ştiu medicii? Lui îi plăcea şi în copilărie această perioadă a anului, îi plăcea să se cţere pe ruinele vechii cetăţi Goris-Ţihe din vîrful muntelui, construită de împăraţi bizantini. O dată căzuse şi-şi fracturase mîna. Soci îi amintea de Gori, cu toate că la Gori nu există mare şi vegetaţia nu e aşa bogată. În faţa lui Stalin, pe o măsuţă, se aflau cîteva cărţi — Soloviov, Kliucevski, Pokrovski şi... „Observaţiile asupra conspectului manualului de istorie a URSS", prezentate de referenţi. Munca lor era condusă de Jdanov.

Aceasta a fost alegerea LUI. Anul acesta l-a adus pe Jdanov de la Gorki şi l-a făcut secretar al C.C. Şi nu pentru că Jdanov îşi îndeplinea conştiincios sarcinile legate de conducerea regiunii şi de construcţia uzinei de automobile de la Gorki. Se achită de sarcinile lor şi alţi secretari de comitete regionale. Şi nu pentru că Jdanov are doar treizeci şi opt de ani: nici ceilalţi secretari nu sînt bătrîni: Hruşciov, Vareikis, Eihe au cîte patruzeci, Hataevici, patruzeci şi unu, Kabakov, patruzeci şi trei... Dar Jdanov e un om inteligent, iniţiat în literatură şi artă. Nu e un intelectual de tipul atotştiutorului Lunacearski, nu-şi afişează inteligenţa, nu umblă cu cuvinte străine, nu pretinde rolul de teoretician ca Buharin, dar e un intelectual. Conducerea are nevoie de un om inteligent. Şi Jdanov se potriveşte pentru acest rol. Prima acţiune importantă care i s-a încredinţat — crearea Uniunii Scriitorilor, o pregăteşte, parcă, bine. Congresul care urmează să aibă loc va fi un punct de cotitură în rela-

țiile partidului cu intelectualitatea: scriitorii, principalul detașament al intelectualității, au pretins întotdeauna să fie conducătorii spirituali ai poporului.

În lupta pentru putere Lenin s-a sprijinit pe intelectualitate. Și a procedat just: intelectualitatea a fost întotdeauna un purtător al dizidenței, iar disidența e o armă bună în lupta pentru putere. Însă cînd puterea este cucerită, nu te mai poți sprijini pe intelectualitate — instrumentul puterii nu înseamnă disidență, ci unitate de gîndire. Asociația scriitorilor proletari din Rusia și alte grupări au dezbinat intelectualitatea, au provocat disensiuni în rîndurile ei. E nevoie de o organizație capabilă să asigure unitatea de cuget și această organizație va fi Uniunea scriitorilor.

Gorki e o figură potrivită pentru Uniunea Scriitorilor. În fond, e un social-democrat de stînga, are devieri mari în direcția liberalismului mic-burghez. Lenin s-a ținut mult de el și bine a făcut. Gorki este un nume, întreține legături cu scriitori mari din Occident. Nu acceptă multe din cele ce se fac la noi. Dar viața în emigrație i-a arătat că acolo, peste hotare, nu are perspective. Un scriitor adevărat trebuie să trăiască și să moară în patria lui. Victor Hugo a putut să aștepte căderea lui Napoleon al III-lea pentru că ceea ce scria el în străinătate se publica în Franța. La noi, emigranții ruși nu sînt și nici nu vor fi publicați, întîmplarea cu Arkadi Avercenko nu se va repeta. Bunin? Cu ce s-a ales? Cu premiul Nobel în cel de-al șaizeci și treilea an al vieții. Cui îl folosește? Cine îl citește pe Bunin? Va muri în anonimat în Parisul lui. Toți vor muri acolo, nici unul nu va rămîne în literatura rusă. Gorki vrea să rămînă, vrea monumente în patrie. Poate fi înțeles. Dacă vrea neapărat monumente, le va avea. Și opere alese va avea. Și onorar în valută străină. Acum el însuși e valută, îl respectă și scriitorii străini, și ai noștri, pînă și foștii „Frați Serapion" — Fedin, Tihanov, ăștia sînt scriitori adevărați, au talent, experiență, tocmai ei trebuie să slujească în primul rînd cauza socialismului. ASPR* îi în-

* Asociația scriitorilor proletari ruși (R.A.P.P.) — (n. ed. rom.)

depărtează însă de literatură, îi împinge în prim-plan pe poeţaştrii „proletari". Iar cu ăştia nu vei ajunge departe. Ce monument literar vor lăsa ei epocii LUI? Demian Bednîi? Din Demian va rămîne numai biblioteca, se zice că are o bibliotecă bună. Maiakovski e înzestrat, versurile lui trebuie folosite, dar asta ţine mai curînd de politică.

Cîndva a păcătuit şi EL scriind versuri. Pe cînd era seminarist i-a adus lui Ilia Ceavceavadze, redactorul „Iveriei", poezia „Dila" („Dimineaţa"), o semnase Soselo, la seminar îi era interzis să-şi semneze poeziile cu numele lui adevărat. Ceavceavadze i-a publicat atunci cinci sau şase poezii, amintiri despre Gori, despre taicăsău, despre drumul spre Ateni, despre chefurile lui taică-său cu prietenii. După aceea, însă, n-a mai scris, versurile nu erau menirea LUI. Erau oare bune versurile acelea? Nu le-a mai recitit niciodată. Îşi aminteşte, totuşi, că Ilia Ceavceavadze i-a lăudat „Dimineaţa"...

Roza-şi desface corola şi strînge la piept vioreaua.
Sub bolţi ciocîrlia-şi înalţă dulcele glas.

Iar peste douăzeci de ani, în 1916, în manualul lui Iacob Goghebaşvili pentru şcolile primare din Gruzia, „Dimineaţa" a apărut cu aceeaşi semnătură — Soselo. Dacă după douăzeci de ani de la publicare, Iacob Goghebaşvili a ales-o pentru manual, înseamnă că era ceva, valora ceva! Cu toate acestea, el nu e născut pentru poezie, poetul nu poate fi luptător, poezia înmoaie sufletul. Doar ziaristica e făcută pentru luptă, şi pana lui a slujit bine Revoluţia. A scris mult, şi-a publicat articolele sub pseudonime diferite: David, Nameradze, Cijikov, Ivanovici, Besoşvili, Kato, Koba... Koba era şi numele lui conspirativ în partid, ţinea la acest nume. Koba e nobilul erou al romanului lui Kazbega „Paricidul". Însă numele acesta i-l aflase poliţia, nu mai putea să-şi semneze astfel articolele, aşa că a trebuit să recurgă la alte pseudonime — K. Stefin, K. Stalin, K. Solin, pînă cînd, în sfîrşit, pare-se în ianuarie 1913, a semnat I. Stalin. Acesta a şi rămas numele lui, sub care îl cunoaşte acum întreaga lume.

De versuri s-a lăsat, scriitor n-a ajuns, în schimb îi plăcea să citească și citea mult. Acum nu-și mai amintește pasiunile de adolescență, s-au amestecat cu cele de mai tîrziu — a citit și în închisoare, și în exil, profesia de revoluționar îți rezervă destul timp pentru lectură, mai mult, chiar, te obligă să citești.

Seminarul teologic era, prin cunoștințe, echivalent cu gimnaziul clasic. Se studiau latina, greaca, ebraica veche, franceza, engleza, germana. Dar LUI nu i-a fost niciodată ușor să învețe limbi străine, nu s-a ocupat de ele nici în exil, era pierdere de vreme! Totuși, rusa și-a însușit-o bine, la seminar se preda în limba rusă și, oricum, a învățat acolo cinci ani. Accentul gruzin i-a rămas, însă, din copilărie, nici n-a încercat să se debaraseze de el. Nu stă totul în accent. I-a văzut el și pe ruși: habar n-au cum se pune o virgulă sau cum se rostește corect un cuvînt.

Din scriitorii de mîna a doua n-a citit mai nimic. Cine are nevoie de ei? I-a citit pe clasici, ei îi sînt necesari unui revoluționar rus... Gogol, Saltîkov-Șcedrin, Cehov, Gorki puteau fi folosiți în lupta împotriva autorităților. Afară de asta, ei erau invocați în discuții și de oponenți — trebuie știuți! Scriitorii ruraliști, alde Zlatovratski, Levitov, Karonin, chiar și Nekrasov cu Nikitin și Surikov, nu-i plăceau și nici nu-i citea, ăstora le era milă de țăran, dar țăranului nu i-a fost niciodată milă de nimeni — EL o știe bine, a încercat-o pe pielea sa.

Tolstoi a fost un mare maestru al cuvîntului, însă nu înțelegea esența puterii, idealiza omul, era sentențios și moralizator, și în felul acesta pierdea din valoarea artistică. „Oglinda revoluției ruse"... Cîte nu spui ca să faci pe plac liberalilor intelectuali! Dostoievski n-a fost nici el mare filosof, după cum n-a fost nici Tolstoi, n-a priceput mecanismul orînduirii sociale și de stat. Dar spre deosebire de Tolstoi, el nu idealiza omul, înțelegea nimicnicia lui, esența lui ticăloasă, propovăduia ideea suferinței, iar ideea suferinței este un mijloc puternic de înrîurire asupra oamenilor, nu degeaba biserica o folosește cu atîta abilitate. Numai că Dostoievski scria plictisitor, scria prost, neartistic.

Cel mai mare scriitor rus a fost Pușkin! Acesta înțelegea tot, știa tot. Numai imaginea lui Petru cît valorează! „Cu-o mînă-ntinsă-n lumea largă, sta idolul pe cal de bronz". Culmea creației lui este însă *Boris Godunov:* „Poporul, la minte subțire-i credul; și îl miră-a zăbavă cele minuni și schimbări; dar nu-l dau spre uitare boierii pe Godunov, pe potrivă fiindu-le... Hîtru și aprig de ești..." S-ar putea oare spune mai exact? „La minte subțire" — aceasta e esența poporului. „Deșteptăciunea și fermitatea" e esența puterii SALE. „Pe potrivă fiindu-le" — aceasta e esența adversarilor SĂI. *Boris Godunov* l-a impresionat încă în adolescență, l-a impresionat prin figura lui Otrepiev... „Mic de statură, cu pieptul lat, o mînă mai scurtă decît cealaltă, părul roșcat". S-ar putea să-l fi citit pe Pușkin la seminar, Pușkin era inclus în programă, dar pe *Boris Godunov* l-a citit cu adevărat mai tîrziu, în observatorul de fizică, unde a lucrat ca statistician, după eliminarea din seminar. Acum, unii scriu că a fost dat afară pentru propagarea marxismului, de altfel și el a scris pe vremuri într-o anchetă: „Am fost alungat din seminarul teologic de la Tbilisi pentru propagarea marxismului". A fost eliminat, însă, din altă cauză — pentru neachitarea taxei de școlarizare, deși maică-sa îi trimitea în fiecare lună banii primiți de la Egnataşvili. El însuși nu vroia să termine seminarul teologic, nu avea de gînd să devină preot — între timp se legase de un cerc marxist. Totuși, versiunea că a fost eliminat pentru propagarea marxismului e bună, ea întregește profilul conducătorului și, prin urmare, slujește cauza revoluției.

În laboratorul de fizică l-a și recitit pe *Boris Godunov.* „Mic de statură, cu pieptul lat, o mînă mai scurtă decît cealaltă, părul roșcat..." Și el avea pe atunci douăzeci de ani, și el a renunțat la cariera duhovnicească cu un an înaintea absolvirii seminarului, și el e mic de statură, cu pieptul lat, cu părul bătînd în roșcat și cu o mînă cam beteagă. Nu mai era de acum un băiețaș, un fantezist steril, și, desigur, nu făcea nici un fel de analogie între sine și Otrepiev; de altfel, acest ratat nici nu-l atrăgea. Și totuși, asemănarea l-a uluit. L-a uluit și felul în care a pătruns Pușkin cauzele eșecurilor lui Otrepiev:

era indiscret — și-a dezvăluit marea taină unei poloneze fluşturatice; era naiv şi îşi făcea scrupule, se sfia să facă uz de mijloacele la care trebuie să recurgă orice om politic. „Spre mîndra Moscovă duşmanilor le-aştern drumul visat de ei". Mai curînd un aventurier romantic decît un om politic! De toate avea: voinţă, ambiţie, curaj, simţul riscului, năzuinţă spre izbîndă, însă n-a ştiut deloc să-şi consolideze victoria, să se folosească de roadele ei. Numai oamenii politici ghinionişti pot să acaparezze puterea supremă şi să n-o menţină în mîinile lor. Puterea e mai greu s-o menţii decît s-o cucereşti. Otrepiev n-a ştiut s-o menţină. Aceasta nu s-ar fi întîmplat dacă, după înscăunarea la Moscova, Dimitri repeta măcar a zecea parte din ceea ce făcuse ţarul, al cărui fiu s-a declarat.

De altfel, aşa gîndeşte acum, dar cum gîndea atunci nu ţine minte. Îşi aminteşte doar cît de mult l-a impresionat asemănarea lor. L-a impresionat şi soarta călugărului fugar, ajuns pe culmile puterii mirene. Cu trecerea timpului acest chip i s-a mai şters din memorie, fiind înlocuit cu alte figuri istorice care puneau stăpînire pe închipuirea lui. Şi totuşi, undeva, în adîncul creierului, această imagine persista. N-a ieşit, oare, inconştient la suprafaţă cînd a întîlnit-o la Baku pe Sofia Leonardovna Petrovskaia? Aristocrată poloneză de viţă veche, ea îl plăcea aşa cum era: revoluţionar ilegalist proletar, carbonar, în pantaloni cu franjuri, nebărbierit, posac, închis în sine, puternic şi plin de voinţă. O dată a venit la ea, n-a găsit-o acasă, iar cînd a venit a doua oară, Sofia i-a spus rîzînd:

— Fetiţa vecinilor zice: Sofia Leonardovna, v-a căutat un nene fioros.

El a rîs atunci, dar era mulţumit de felul cum fusese caracterizat: vroia să fie temut.

Sofia era o femeie blîndă, delicată, avea grijă de el, în fond a fost cea mai mare dragoste din viaţa lui. Ea aderase la eseri, dar nu-l contrazicea niciodată, nu avea intransigenţa funcţionarilor de partid, nu căuta să-i impună părerile ei, dimpotrivă, se eschiva de la discuţiile politice în contradictoriu, vedea că orice altă opinie politică decît a lui îl irită. Ea însă nu-l irita, era singura

femeie care nu-l irita. Totuşi relaţiile lor s-au rupt. Sofia a murit de tuberculoză.

Desigur, el nu era Otrepiev şi nici ea nu era Marina Mnişek. Cu toate acestea, acum admite că primele lui imbolduri au fost determinate de aceste imagini, adormite undeva în cotloanele îndepărtate ale creierului: o aristocrată poloneză şi un preot ratat, necunoscut, un ilegalist cu planuri încă nerealiste, dar ţintind departe.

În septembrie, la cimitirul din Şihovo a fost înmormîntat Hanlar Safaraliev, un petrolist ucis de „Sutele negre". A avut loc o demonstraţie grandioasă, vuiau sirenele uzinelor, în coloană mergea EL, mergeau Şaumian, Enukidze, Azizbekov, Ordjonikidze, Djaparidze, Fioletov. EL a rostit o cuvîntare, era de faţă şi Sofia. Iar peste jumătate de an a fost înmormîntată şi ea în acelaşi cimitir. Nu s-a organizat nici o demonstraţie, nu vuiau sirenele uzinelor. În urma sicriului mergeau doar nişte vecine şi cîţiva polonezi cunoscuţi. Au coborît-o în groapă, au acoperit-o cu ţărînă şi au plecat. El, însă, a rămas, nu vroia să se întoarcă alături de oamenii aceia necunoscuţi, nu avea ce discuta cu ei. A rămas, s-a aşezat lîngă moviliţa proaspătă de pe mormînt.

Capul stîncos Şihovo ieşea impunător din mare, dominînd Bibi-Eibatul împănat cu nenumărate sonde. În preajmă nu se vedeau muncitori, însă cumpenele urcau şi coborau mereu, pompînd petrol. Primăvara abia începea, dar soarele încălzea de-a binelea. EL stătea singur pe muntele din Şihovo, pe ţărmul Mării Caspice, şi contempla golful, numeroasele sonde. O înmormîntase pe Sonia, unica femeie la care ţinuse, dar durerea lui nu era mistuitoare. EL trecuse prin închisori, şi prin cea de la Batumi, şi prin cea de la Kutaisi, fusese în exil în Siberia de Est, evadase, muriseră tovarăşii lui de la „Mesami-Dasi", pieriseră în închisoarea Keţhoveli, murise Ţulukidze. Toţi pleacă şi vor pleca, viaţa omului nu e decît o clipă, dar, pentru un revoluţionar, o clipă de viaţă adevărată. Numai un revoluţionar şi un suveran înţeleg nimicnicia şi zădărnicia vieţii omeneşti, însă numai suveranul are dreptul să se cruţe. Viaţa nu înseamnă nimic atîta timp cît lupţi pentru putere, dar după ce pui mîna pe ea, viaţa e răsplata acordată învingătorului. Acum EL

este învingător și va ști să-și păstreze viața, pentru că va ști să-și păstreze puterea.

Toți revoluționarii își riscă viața. Și el și-o risca, dar era prudent. Venind la Baku, trecea prin Baladjarah și mergea în oraș pe jos, pe malul mării, pe lîngă sonde. Cînd obosea, se așeza pe cărare și, iată, ca acum, își expunea fața la soare, se uita în jos la drum, la sonde, la mare.

După ce se călăuzește un revoluționar, ce îl conduce pe calea lui spinoasă? Ideea? Ideea pune stăpînire pe mulți, dar parcă toți devin revoluționari? Dragostea de oameni? Dragostea de oameni este apanajul molîilor, baptiștilor și tolstoiștilor. Pentru un revoluționar, ideea este doar un mobil. Fericirea generală, egalitatea și frăția, noua societate, socialismul, comunismul nu sînt decît lozinci care mobilizează masele la luptă. Revoluționarul înseamnă un caracter, un protest împotriva propriei umilințe, o afirmare a propriei personalități. Iată, el a fost arestat de cinci ori, a fost deportat, a evadat, a stat ascuns, flămînd, nedormit — pentru ce? De dragul țăranilor, care în afară de bălegarul lor nu vor să știe de nimic? De dragul „proletariatului", muncitorilor? La Baku înnopta deseori în barăcile muncitorești ale lui Rothschild din cartierul Bailov, a văzut bine ce înseamnă „clasa muncitoare". În perioada aceea era deja un militant de partid cunoscut, era liderul bolșevismului la Baku. Orice încercări de a contesta acest lucru sînt nedemne. El va ști să curme asemenea încercări.

Stalin se ridică din jilț; pe deasupra capului său zbura o albină și-i zumzăia chiar la ureche. Stalin o alungă cu mîna, albina se îndepărtă puțin, se așeză pe masă, se îndreptă spre scrumieră; o strivi cu un volum de-al lui Kliucevski.

— Ticăloșie, spuse el în gruzină, ticăloșie! Așezîndu-se din nou în jilț, se întoarse cu gîndul la acea perioadă, la broșura ticăloasă a lui Avel Enukidze.

În această broșură, lui Enukidze i-a cășunat să povestească despre tipografia ilegală care activa la Baku sub denumirea clandestină „Nina".

Tipografia i se subordona lui Lenin, corespondența se întreținea prin Krupskaia, activitatea tipografică era condusă de Krasin, Enukidze și Keșhoveli. Mai mult, după cum scrie Avel, nimeni nu știa de existența ei, prin urmare nu știa nici EL, Stalin. LUI, lui Stalin, nici măcar nu i s-a vorbit despre ea.

Krasin, acest inginer-electrician, în servici la Rothschild și Mantașev, poate fi înțeles. Lenin i-a ordonat să păstreze cel mai mare secret. Lui nu-i poartă pică: Krasin e mort de mult. Și Keșhoveli e mort. Și nu această mică tipografie hotăra soarta revoluției. Așa era atunci.

Acum e altfel. EL nu are nevoie de lauri la Baku, la Tbilisi, în Transcaucazia. El are nevoie de o istorie veridică a partidului, iar istoria veridică a partidului e numai aceea care slujește interesele și prestigiul conducerii sale.

Dacă EL nu știa că la Baku, la un pas de EL, exista o tipografie ilegală, cum se poate afirma acum că EL conducea partidul în Rusia? Dacă el conducea partidul, înseamnă că *nu putea să nu știe* de existența tipografiei. A nega aceasta înseamnă a nega rolul lui ca prim-ajutor al lui Lenin. Oare tovarășul Avel Enukidze nu înțelege acest lucru? Nu poate să nu-l înțeleagă. Atunci de ce a scos broșura aceasta, din care reiese că tovarășul Stalin n-a avut nici în clin nici în mînecă cu tipografia „Nina"? Pentru ce i-au trebuit toate astea tovarășului Enukidze? Ce i-o fi venit să se ocupe de istorie? Și cînd te gîndești că tocmai acestui om i-a încredințat el Kremlinul, i-a încredințat viața sa! De ce în comenduirea Kremlinului sînt atîția membri de partid din vechea gardă? Oare după acest principiu se alege paza? Dacă pentru un gardian paza e o sarcină politică, atunci acesta nu e un gardian sigur: concepțiile politice se pot schimba. Nici chiar simpatiile personale nu sînt sigure: de la simpatie pînă la antipatie nu e decît un pas. Paznicul trebuie să-i fie credincios stăpînului său ca un cîine — iată ce înseamnă un paznic adevărat. Și să știe un singur lucru: pentru cea mai neînsemnată greșeală, pentru cea mai mică imprudență i se va lua viața, odată cu toate avantajele și privilegiile. Iată cum trebuie aleasă paza lui. Iar tovarășul Enukidze îl ținea în postul de inten-

dent al Kremlinului pe Peterson, fost șef al trenului lui Troțki, deci un om de-al lui Troțki. Pun la cale o revoluție de palat?! Enukidze *e de partea lor,* asta se vede din broșura lui de două parale, în fond ea l-a și demascat!

Broșura aceasta ticăloasă, provocatoare, trebuie făcută praf. Avel, desigur, va încerca să se dezică, va începe să se lamenteze, să se pocăiască, iar un om care *se pocăiește* e un om sfîrșit din punct de vedere politic. Chiar dacă mai există fizic după aceasta, el nu mai interesează pe nimeni, în afară de rude și prieteni. Rudele și prietenii nu mor din atîta lucru.

Cui să-i încredințeze să scrie despre această broșură? Mai bine cuiva dintre vechii bolșevici de la Baku. Dar cine a mai rămas dintre vechii bolșevici de la Baku?

Ordjonikidze a fost la Baku, a lucrat în raionul Balahanî la exploatările petroliere ale lui Șamsi Asadulaev, ca felcer într-o clinică de gardă, într-o secție din mahalaua Raman. El ține bine minte căsuța aceea: avea două odăi, în una trăia Sergo, în cealaltă își primea pacienții. Ca locuință conspirativă era bună, comodă — cine nu vine la un felcer? Sergo a lucrat acolo cam un an. După aceea a început să vină mai rar pe la Baku. E un martor veritabil, un martor bun, dar va pretexta că e ocupat, și-apoi e prietenul lui Avel Enukidze, nu va consimți să depună mărturie împotriva unui prieten.

Vîșinski? E un potlogar sfîrșit. Toată viața a fost un menșevic, iar menșevicul poată să nu facă nimic, doar să pălăvrăgească. În 1908, la Casa populară din Balahanî, a fost intentat un proces împotriva fraților Șendrikov, agenți din Baku ai lui Zubatov. Cine era apărătorul? Vîșinski. În decursul unei singure nopți a luat cuvîntul de cinci ori, să-l fi văzut cum își savura arta oratorică! Demagog, excroc! În vara lui 1917, la Moscova, era șeful poliției din Arbat, afișase pe ziduri ordinul de căutare a lui Lenin, își pusese dobitocul și semnătura: „A. Vîșinski". După revoluția din Octombrie a rugat să fie primit de EL, s-a pocăit, a bocit. N-a pomenit însă nici un cuvînt despre pachetele pe care le împărțea cu EL la închisoarea din Bailov, unde stăteau în aceeași celulă. Își dădea seama cu cine are de-a face, înțelegea că *el* nu i-ar fi iertat dacă ar fi amintit de ele, înțelegea că

în schimbul pachetelor acelora mizerabile i-a fost dăruită viața. În 1920 tot *el* l-a ajutat să intre în partid, în 1925 — să devină rector al Universității din Moscova, în 1931 — procuror al R.S.F.S.R. Acum Vișinski e locțiitor al Procurorului general al URSS, dar ca martor în chestiile de la Baku nu se potrivește — toți îl disprețuiesc în partid.

Rămîne Kirov. Înainte de revoluție n-a fost la Baku, dar după revoluție, timp de cinci ani, a fost stăpînul Azerbaidgianului, a avut acces la toate arhivele, a studiat bine istoria organizației de partid din Baku, un om instruit, pedant. Ei, dac-ar răspunde el la broșura lui Enukidze, dac-ar infirma el, cu autoritatea lui, versiunea aceea, de care partidul nu are nevoie, și ar susține, dimpotrivă, o versiune care să întărească prestigiul conducerii de partid... În vorbe el îl glorifică pe tovarășul Stalin, dar numai vorbele nu sînt de ajuns. De aceea l-a și chemat pe Kirov, la Soci, las' să lucreze alături de el, să se vadă ce hram poartă acum. În trei vor forma o companie bună. Toți trei îndrăgesc muzica: *Lui* pur și simplu îi place, Jdanov chiar cîntă la pian, Kirov e aproape un meloman, se duce la operă, nu în loja guvernamentală, ci în stal — mai e și democrat pe deasupra! A vrut întotdeauna să pară un intelectual, în tinerețe participa la spectacolele studenților amatori, deși studia la școala industrială. A văzut undeva o fotografie de-a lui din adolescență, ori la Sergo, ori la Kirov acasă, i-a arătat-o nevastă-sa, Markus, cum îi zice, Maria Lvovna: era într-o tunică de uniformă, cu nasturi, cu chipiu cu cocardă, tot de uniformă, pe cocardă erau încrucișate un ciocan și un ceapraz — însemnul Școlii industriale. Dar unul neinițiat putea s-o ia drept uniformă de gimnazist, chiar de student.

Unde mai pui că nici nu vrea să vină! Pretinde că e bolnav, că medicii îi recomandă ape minerale. Ce zici că ai? Arsuri la stomac... Păi, cine nu are arsuri la stomac, ce, asta-i boală? Vino, o să te vindecăm aici și o să mai lucrezi puțin cu noi. „Ce mă pricep eu la istorie?...“ — „Dar noi ne pricepem? Și totuși lucrăm, lucrează și tu cu noi.“

Lasă-l să mai stea aici sub ochii lui, că, de fapt, n-au fost niciodată împreună. Pînă la revoluție nu s-au întîlnit deloc, în timpul războiului civil s-au văzut de vreo două-trei ori. Legături mai strînse s-au stabilit cînd Kirov a început să conducă organizația de partid din Azerbaidgian: venea la Moscova la congresele partidului, la plenarele C.C. sau pur și simplu cu treburi. Producea o impresie favorabilă, Ordjonikidze avea păreri bune despre el, în străinătate nu fusese, era un activist de partid cu experiență, și un adversar intransigent al lui Trotki, Zinoviev, Kamenev, Buharin, deși cu acesta din urmă întreținea relații prietenești. *EL* l-a promovat. La Congresul al X-lea l-a făcut membru supleant al C.C., la Congresul al XII-lea — membru al C.C., în treizeci l-a introdus în Biroul Politic. *El* l-a trimis la Leningrad, i-a încredințat sarcina de a dărîma acest veșnic bastion al frondei, al vanității și opoziției. I-a înșelat așteptările. N-a pus orașul în genunchi, dimpotrivă, s-a situat în fruntea lui, și-a cîștigat o popularitate ieftină, acum năzuiește la popularitate și pe plan unional; spre deosebire de tovarășul Stalin, vrea să pară moderat, bun, mărinimos. La Biroul Politic s-a pronunțat împotriva executării lui Riutin, apoi împotriva executării lui Smirnov, Tolmaciov, Eismont. Și i-a atras de partea lui și pe alți membri ai Biroului Politic. Pînă și Molotov și Voroșilov ezitau. Numai Lazar a pledat fără rezerve pentru împușcare.

Generozitatea față de cei învinși e periculoasă: dușmanul nu crede niciodată în generozitatea ta, o consideră manevră politică și, de îndată ce se ivește prilejul, te atacă el însuși. Numai un om naiv poate gîndi astfel. Kirov e un idealist primejdios, cere bunuri materiale pentru clasa muncitoare, nu înțelege că un om asigurat din punct de vedere material nu e capabil de sacrificii, de entuziasm, că se transformă într-un filistin, într-un micburghez. Numai suferințele generează mari energii în rîndul poporului, energii care pot fi canalizate și spre distrugere, și spre făurire. Suferința îl îndreaptă pe om către Dumnezeu — prin prisma acestui postulat de bază al religiei creștine a fost poporul educat secole de-a rîndul, asta i-a intrat în sînge, așa că suferința trebuie s-o

folosim și noi. Socialismul e raiul de pe pămînt, el e mai ademenitor decît raiul imaginar din ceruri, dar și pentru el trebuie să treci prin suferințe. Desigur, poporul trebuie să fie convins că suferințele lui sînt temporare, că ele duc la realizarea unui țel măreț, că puterea supremă îi cunoaște nevoile, că are grijă de el și îl apără de birocrați, orice funcție ar ocupa ei. Că puterea supremă e *Atotștiutoare*, *Atotcălăuzitoare* și *Atotputernică*.

La ce se gîndea ieri în legătură cu asta? La aprovizionarea populației? La anularea cartelelor? Dar chestiunea e ca și rezolvată: de la întîi ianuarie cartelele se anulează. Deci, la ce se gîndea, totuși? A, da! Ieri se gîndea la discuția pe care a avut-o că grădinarul estonian Arvo Ivanovici. Arvo Ivanovici a fost adus la vila guvernamentală de la sanatoriul „Vorošilov", e localnic și, după cum i s-a raportat, e un om absolut verificat, căsătorit cu o rusoaică, toată viața a trăit la Soci, trece drept cel mai bun grădinar. Stalin nu întîlnise estonieni în Caucaz, însă știa că la începutul secolului cîteva sute de estonieni se strămutaseră din țările baltice în districtul Suhumi, că pe țărmul Mării Negre se întemeiaseră trei sau patru sate estoniene și că estonienii aveau aceleași îndeletniciri ca și localnicii: se ocupau cu grădinăritul, cu creșterea vitelor, numai că vitele lor erau mai mari decît cele din partea locului. Nu știa, însă, că estonienii se stabiliseră și la Soci. Arvo Ivanovici părea să aibă vreo cincizeci de ani, era un bărbat vînjos, cu pometi proeminenți, cu păr șaten-deschis, cu ochii albaștri, umbla ca toți estonienii în vestă și scurtă, iar jos, șalvarii caucazieni îi erau băgați în opinci. Vorbea rusește cu accent, stîlcind uneori cuvintele într-un mod cu totul hazliu. În ajun reteza florile, Stalin îl urmărea cum lucrează, îi plăceau și lui florile. Arvo Ivanovici bolmojea ceva pe sub nas, ursuz. Stalin l-a întrebat de ce e nemulțumit. Arvo i-a răspuns că la unul dintre magazine nevastă-sa fusese înșelată la cîntar și la bani. Seara Stalin i-a spus șefului serviciului de pază: soția lui Arvo a fost înșelată la un magazin. Transmiteți-i secretarului comitetului orășenesc să-i pedepsească aspru pe cei vinovați.

Negustorul rus a fost întotdeauna un escroc. Escroc a rămas și vînzătorul din zilele noastre. După legea din 7 august se teme să fure de la stat și, deci, fură de la populație. Poporul vede, dar nu poate face nimic. Vasăzică trebuie să facă *El* ceva în locul poporului. *El* nu umblă prin magazine, dar cunoaște nevoile și necazurile poporului *său*.

Stalin se ridică și trecu din verandă în odaie. Înăuntru, la un birou mare, stătea Tovstuha. *El* l-a luat la Soci. Aici lucrează cîțiva savanți-istorici; aceștia au nevoie de un intelectual ca Tovstuha, el e director-adjunct al IMEL-ului, cunoaște istoria și înțelege ce fel de istorie este necesară acum partidului. Mai mult decît atît, Tovstuha se descurcă și în treburile curente — a fost mulți ani secretarul său. Afară de asta, e bolnav de tuberculoză, las' să se mai încălzească la soare, uite ce slab și gîrbovit e, tușește, privește pe sub sprîncene. Medicii l-au informat că n-are s-o ducă mult. Păcat! E un om credincios!

— Pregătiți un proiect de hotărîre al C.C., îi spuse Stalin. Cu privire la combaterea înșelării cumpărătorilor... Nu... a consumatorilor... Mai bine așa: cu privire la nerespectarea prețurilor cu amănuntul din comerț. Trebuie să alegeți fapte, să arătați că asta contravine grijii partidului față de masele largi ale consumatorilor. Pentru toate aceste fapte vor fi sancționați Comisarul poporului pentru comerț, Mikoian, președintele Uniunii centrale a cooperativelor de consum, Zelenski, președintele Consiliului Central al Sindicatelor, Șvernik — și sindicatele trebuie să vegheze ca oamenii muncii să nu fie înșelați și jigniți. Hotărîrea trebuie să fie drastică. C.E.C. urmează să emită și un decret: pentru înșelarea consumatorilor — zece ani!

— Selectarea faptelor va cere un anumit timp.

— Atunci scrieți mai simplu: La C.C. au sosit... Nu! C.C. dispune de date... Scrieți așa.

Stalin se întoarse în verandă, se așeză din nou pe jilț, expunîndu-și fața la soare, și începu să se gîndească iar la Kirov. Kirov este considerat succesorul *său*. Dar *el* e mai în vîrstă decît Kirov doar cu șapte ani, despre ce fel de succesiune poate fi vorba? Încă nu se știe cine

va muri mai devreme, caucazienii trăiesc mult. Prin urmare se are în vedere nu succesiunea după moarte, ci înainte de moarte. Vor aștepta mult și bine. El nu are nevoie de o convenție de tipul celei care l-a trimis la ghilotină pe Robespierre. Robespierre a făcut o greșeală fatală păstrînd convenția. Napoleon a dizolvat convenția și a procedat just. De aceea Napoleon a rămas un mare om, pe cînd Robespierre, cu toată cruzimea lui, n-a fost decît un avocat palavragiu... Odată, cînd Kirov tocmai sosise la Moscova, s-au adunat la Ordjonikidze. Erau de față *el*, Sergo, Kirov, Voroșilov, Mikoian, venise și Kaganovici, deși Sergo nu-l invitase. Nu-l putea suferi. El îi spusese însă: hai cu mine, Lazar, Sergo ne invită la cină. Nu-și mai amintește cum a venit vorba, dar Kirov povestea că i-a plăcut matematica, fizica, chimia, că a absolvit Școala industrială, apoi a intrat la cursurile pregătitoare de pe lîngă Institutul Tehnologic din Tomsk, vroia să devină inginer. A-propos, nu cumva acolo a făcut cunoștință cu Ivan Budeaghin? Și Budeaghin a urmat aceste cursuri, probabil că de acolo se trage prietenia lor. Kirov are studii tehnice — nu prea înalte, dar, oricum, le are — e pasionat pentru tehnică, foarte bine, să conducă industria. Și să decomaseze industria: construcțiile de mașini, chimia, construcțiile să funcționeze separat. Trebuie demontate aceste aparate statornicite, să desfacă, să amestece și să vînture mereu aceste cîrdășii. Iată ce fel de industrie trebuie să conducă tovarășul Kirov ca membru al Biroului Politic și secretar al C.C. Nu vede nimic rușinos în asta. În perioada industrializării țării nu e o rușine să conduci veriga principală a economiei. Dar dacă tovarășul Kirov nu va accepta, nu va consimți să vină la Moscova, înseamnă că vrea să rămînă independent, autonom, să-și continue linia lui separată.

6

Sașa nu încercase o asemenea tristețe nici la Butîrka, nici la închisoarea de triere, nici pe drum. La Butîrka mai avea o speranță — că pînă la urmă se vor lămuri și îl

vor elibera, pe drum avea un scop — să ajungă la locul deportării, să se stabilească și să aștepte expirarea termenului. Speranța îl făcea om, scopul îl ajuta să trăiască. Aici nu avea nici speranță, nici scop. A vrut să ajute oamenii să se folosească de separator, l-au învinuit de sabotaj. Alfiorov i-a dovedit acest lucru cu o logică de fier. Și Alfiorov îl poate strivi în orice clipă, e de ajuns să dea curs reclamației lui Ivan Parfionovici. Ce viață e asta? Ce rost au manualele de franceză pe care le așteaptă de la Moscova, cărțile de economie politică și de filosofie? Cu cine să discute, cu cine să vorbească franțuzește? Cu ursii în taiga? Chiar dacă Alfiorov îl lasă în pace, cum să trăiască, din ce? Să căptușească pîslari? Ar putea să învețe și asta. Altceva nu-i mai rămîne. Trebuie să uite, să uite totul! Ideea cu care a crescut a ajuns la cheremul unor indivizi ca Baulin, Lozgaciov, Diakov, ei calcă în picioare această idee și oamenii care îi sînt devotați. Înainte credea că pe lumea asta trebuie să ai brațe puternice și o voință neclintită, altminteri ai să pieri, însă acum a înțeles: poți să pieri cu tot cu brațele tale puternice și cu voința ta neclintită, fiindcă voința ta se va lovi de o voință și mai neclintită, brațele tale — de niște brațe și mai puternice care dețin puterea. Ca să supraviețuiești trebuie să te supui unei voințe străine, unei forțe străine, să te îngrijești de pielea ta, să te conformezi, să trăiești ca un iepure, temîndu-te să scoți nasul din tufiș. Numai în acest fel vei reuși să te conservi fizic. Dar merită, oare, să trăiești așa?

Așa stătea acasă, încerca să citească. Bătrînul repara ceva în ogradă, bocănea cu toporul, bătăile lui uniforme, monotone îi făceau tristețea și mai apăsătoare. Bătrînul plecă din ogradă, dar Sașa nu mai putea citi. Lăsă cartea din mînă. Nu va suporta o asemenea viață, nu o va putea suporta. Se întinse pe pat, adormi, dar nici în somn nu-l părăsea senzația de dezastru care pusese stăpînire pe el. Se trezi tresărind, inima îi zvîcnea puternic în piept.

Ce vrea Alfiorov de la el? Bunăvoința lui nu e întîmplătoare, nu l-a lăsat aici de florile mărului. Prin logica lucrurilor ar fi trebuit să-i intenteze proces ca să-și justifice existența, funcția. El însă l-a trimis înapoi la Moz-

gova, n-a făcut aluzie că s-ar putea să-l transfere la Kejma, la SMT, fără să-i ceară nimic în schimb. Încearcă să-l atragă de partea lui sau, dimpotrivă să-l moralizeze? Vrea să-l încerce, să-l țină în incertitudine, într-o stare permanentă de încordare, de frică. Adică: materialul despre tine e la mine, stai și așteaptă pînă vei fi chemat din nou, oricum viață tihnită n-o să mai ai. Ce plictiseală, doamne, ce urît... Bătrîna îl strigă de după ușă:

— Vii să mănînci?

— Nu vin, mă dor dinții, răspunse Sașa.

Două zile nu ieși în sat. Stătea în ogradă, îl ajuta pe bătrîn. Știa că Zida îl așteaptă, se neliniștește, dar nici pe ea nu vroia s-o vadă, fusese martoră la rușinea lui, va încerca să-l consoleze, se va simți și mai umilit. Și apoi, îi e lehamite de toți și de toate. Trebuie să termine odată! Cercul ăsta vicios nu-l va sparge niciodată... Bine, dar mama? Mama n-o să poată îndura asemenea lovitură, trebuie s-o cruțe, va fi nevoit s-o ducă de azi pe mîine, cum o putea, numai să-l știe mama că e viu, să nu-și piardă și ea speranța.

A treia zi veni la el Vsevolod Sergheevici:

— Ce-i cu dumneata? De ce nu treci pe la mine? Ești bolnav?

— Nu, sînt sănătos.

— Te-a pisat bine Alfiorov?

— Mi-a demonstrat că sînt sabotor și că vreau să răstorn orînduirea colhoznică. Mi-a demonstrat-o logic, convingător.

Vsevolod Sergheevici rîse:

— De ce te miri? Are studii filosofice. Nu te lăsa amăgit de funcția lui. E o figură, o mărime, trebuie să aibă trei-patru romburi, mai multe decît șefii lui de la Kansk, de aceea nici nu-și îmbracă uniforma. Printre altele, înainte de asta a fost în străinătate, nu se știe de ce a nimerit aici. Mă tem că e viitorul nostru, cum să-i zic, coleg sau tovarăș. S-ar putea să iasă și basma curată, totul depinde de niște împrejurări care ne depășesc, pe care nici nu le cunoaștem. În orice caz, ți-a demonstrat în mod logic că, dacă dă curs reclamației, te

poate face praf. Ți-a spus că ai stricat separatorul și l-ai făcut tîmpit pe președinte. De asta te-a acuzat?

— Da.

— Păi, vezi? Vreau să te liniștesc. În aceeași zi au dus separatorul la Kejma, i-au făcut tot ce-ai spus și l-au adus înapoi. Acum lucrează perfect. Poți să mergi să te convingi.

— N-am nici cea mai mică dorință.

— Uite, acum mai vii de acasă. Și chiar te sfătuiesc, de azi-înainte să nu te atingi de el. Cred că în felul ăsta ideea sabotajului o să dispară. Așa că nu-ți fă griji!

— Nu-mi fac. Pur și simplu mi-e greață de toate astea.

— Înțeleg. Și dacă îmi dai voie să fiu sincer, am să-ți mai spun ceva. Îmi dai voie?

— Desigur.

— Dumneata, Sașa, ești fără îndoială un om adevărat. Un om sovietic! Nu e un compliment, ci o constatare. În fond, e foarte bine să fii un om sovietic adevărat, convins din punct de vedere ideologic. Dar dumneata vrei să rămîi același pretutindeni, chiar și în situația asta specială. Vrei să procedezi așa cum ar trebui să procedeze un om sovietic în orice împrejurare. Dar *aici* nu se poate, Sașa: pentru cei din jur dumneata nu ești om sovietic, ci antisovietic. Aici toți se uită la dumneata și la acțiunile dumitale numai prin prisma asta. Dumneata treci pe drum, vezi că separatorul nu merge și, cunoscînd construcția lui, te duci pe loc și-l repari. Dar președintele colhozului, împuternicitul — nu vorbesc de Alfiorov, ci de unul obișnuit — sînt de altă părere: ce-a avut ăsta să se bage la separator? Clar, a vrut să-l strice. Dușmanul strică și spurcă tot ce-i iese în cale — sper că știi cui aparțin aceste cuvinte.

— Știu.

— Îmi dau seama că nu vrei să te simți ca un om respins de societate, dar trebuie să ții cont de situația în care te afli. Greșeala cea mare e că l-ai făcut pe președinte tîmpit. Dacă-l acopereai cu sudălmi din cap pînă-n picioare nu se întîmpla nimic. Însă „tîmpit" e un cuvînt jignitor, înjositor, el presupune superioritate — reiese că

dumneata eşti deştept şi el prost. Alfiorov nu ţi-a propus să pleci în alt sat?

— Ba da.

— Ei, şi? Ai refuzat? Din cauza Nurzidei Gazizovna?

— Nici n-am refuzat, nici n-am acceptat. I-am spus să hotărască singur, nu vreau să-i fiu obligat ori să-i rămîn dator.

Vsevolod se gîndi un timp, apoi spuse:

— Mă rog, poate ai procedat corect. Deşi, în alt sat, te-ai simţi mai liniştit. Aici ai avut deja un incident cu fiul fostei gazde, acum, uite, altul, cu preşedintele. Reputaţia ţi-e cam şubredă. Să sperăm însă că totul se va aranja. Acum, pur şi simplu, treci printr-o criză nervoasă. Nervii îşi sînt încordaţi ca un arc: arestarea, drumul pînă aici, Mozgova, locuinţa, toată bătaia asta de cap... Dar îndată ce toate s-au aşezat la locurile lor, la prima întindere arcul a plesnit. Toţi am trecut prin asta. Principalul e să nu se transforme în ceva cronic. Dar eşti băiat voinic, ai voinţă destulă, trebuie să rezişti. Singura scăpare e să nu intri în conflict cu ăştia şi să fii atent cu învăţătoarea. Acum au să te urmărească pas cu pas, cum au pică pe dumneata, ar putea să ţi-o pună în cîrcă şi asta.

Se apropie de patul lui Saşa şi-l bătu pe umăr.

— Gata! Scoală şi hai mai bine să jucăm „preferans".

— Joc prost.

— Nu contează. Atîta mîngîiere avem şi noi. Criminalii de drept comun joacă „21", iar noi „preferans". Bărbiereşte-te, uite ce barbă ai, îmbracă-te şi hai. E timpul să faci cunoştinţă cu intelectualitatea locală.

Nu vroia să se ducă, dar Vsevolod insista şi Saşa se gîndi că i-ar fi de folos să vadă cum se descurcă alţi oameni.

Mihail Mihailovici Maslov, un bărbat de vreo patruzeci şi cinci de ani, cu faţa mohorîtă, chinuită, venise aici cu un an în urmă de la Solovki. După ţinută puteai bănui în el un fost ofiţer.

— Credeam că nu mai vii, făcu el acrit cînd Vsevolod intră împreună cu Saşa.

— Aveţi timp berechet să ne bateţi, răspunse cu bunătate Vsevolod.

În timpul jocului Mihail Mihailovici nu-i lăsa să se gîndească, îi zorea la fiecare pas, îi apostrofa cînd jucau prost. Numai lui Saşa nu-i reproşa nimic — era un om din altă lume, duşmănoasă, şi prin purtarea sa rezervată vroia parcă să-l izoleze de ceilalţi. De altfel, şi lui Saşa îi era antipatic Maslov — nu-i plăceau tipii irascibili, ştia după taică-său că de vină nu e soarta, ci caracterul lor.

Al patrulea partener era Piotr Kuzmici, pe vremuri negustor în oraşul Starîi Oskol, regiunea Voronej. Îşi începuse termenul în Narîm şi îl isprăvea aici, pe Angara. Era un ins trecut de şaizeci de ani, îndesat, spătos, lat în piept, cu barbă scurtă, neagră, uşor înspicată, purta pantaloni băgaţi în cizme şi un veston ponosit, lucind la coate şi revere. Dintre toţi, numai el îşi povestea cu plăcere tărăşeniile.

— Nu se dădea voie, nu făceam comerţ, spunea Piotr Kuzmici. Dacă s-a dat voie, m-am apucat şi eu să vînd ce-i era de trebuinţă omului de la ţară: coase, seceri, furci, chimicale, mă rog, lucruri cu care eram deprins din copilărie. În sate se organizaseră deja cooperative, dar ţăranul venea tot la mine, eu aveam de toate — cînd îi trebuia şi ce-i trebuia. Urmarea se ştie: azi un inspector financiar, mîine altul, ba cu impunerea, ba cu autoimpunerea... La închisoare îmi cereau aur, dar de unde să-l iau? Aurul meu era fierul: oţelul lat, profilat, pentru bandaje, pentru acoperişuri... N-am văzut aur decît pe bancnotele de cinci şi de zece de la ţar.

Piotr Kuzmici nu vorbea cu răutate — la urma-urmei, anchetatorul trebuia să-şi facă datoria.

— Ei bine, să zicem că eu am fost negustor, pe mine m-au lipsit de drepturi, însă copiii cu ce sînt de vină? Parcă ei şi-au ales părinţii? Doar vor şi ei să trăiască, să fie în rînd cu ceilalţi, să se facă şi ei pionieri, comsomolişti, iar ăştia îi alungă de peste tot. Cel mai mic, Alioşka, are gărgăuni în cap: s-a dus la Moscova, s-a aranjat la o uzină şi într-o bună zi ne pomenim cu o gazetă: „Eu, cutare şi cutare, am rupt-o cu tata, nu mai am nici o legătură cu el". E dureros, nu? L-ai crescut, l-ai

hrănit, l-ai adăpat și la urmă, poftim: se leapădă de tine. Dar, ce să facă, altfel nu se putea. Și-apoi, credea, de bună seamă, că-i rău să faci comerț: trăiești, zice, din munca altora... Cînd învîrți, însă, toată ziua prin prăvălie butoaie cu unsoare, brăzdare, lăzi cu cuie, atunci înțelegi cît de ușoară e munca noastră... Ei bine! A intrat Alioșka la institut, a hotărît să se facă agronom — avea el ce avea cu pămîntul. Trăiește, vasăzică, la Moscova, la cămin. Iar nevastă-mea nu doarme nopțile — de grijă că-i stă băiatul flămînd. Îi trimit eu treizeci de ruble, el — înapoi cu ele: mă rog, e devotat cauzei... Fie, zic, dacă ești devotat, flămînzește! Iar maică-si i se rupe inima, îi trimite prin consăteni o halcă de slănină ori niște plăcinte și-i roagă să nu-i spună că-s de la ea. Ajung ăștia la cămin, nu-l găsesc pe Alioșka și îi lasă pachetul pe noptieră — are fiecare pat o noptieră, stăteau patru într-o cameră. Apare Alioșka, vede pachetul — cine l-a adus? L-au adus niște consăteni de-ai tăi, îi explică băieții. Nu, zice, e de la părinți, îl trimit înapoi. Da' băieții: de ce să-l trimiți înapoi, hai să mîncăm slănină chiaburească — de, tineri, zdraveni, flămînzi... Au înfulecat ei și slănina și plăcintele, iar după aceea, tot unul de-al lor, din cei care s-a înfruptat din plăcinte, a anunțat celula comsomolistă că Alexei al meu primește pachete de la părinți, deci a mințit cînd a spus că a rupt legăturile cu ei. L-au dat pe Alioșka afară și din comsomol și din institut, acum lucrează din nou la uzină. De-ai lui s-a lepădat el, iar cei de care s-a lipit s-au lepădat ei de el...

— Povestea asta am auzit-o de o sută de ori, îl întrerupse Maslov, mai bine fii atent la cărți.

— De ce să nu i-o spun și băiatului, obiectă timid Piotr Kuzmici. Poate l-o fi interesînd și pe el. Părinții dumitale sînt în viață?

— Da, răspunse Sașa.

— Nu i-au atins?

— Pentru ce să-i atingă?

— Dacă vor, găsesc ei pentru ce. Dar parcă așa li-i ușor, să-și știe fiul în surghiun? De-acu mai bine să se chinuie ei în Siberia.

— Nu știi dumneata să-ți cruți copiii, rosti Maslov, cu reproș în glas. I-ai trimis băiatului un pachet și i-ai distrus viața. Nu murea fără pachetul dumitale, alți studenți cum se lipsesc? Și-apoi, bine fac că se leapădă de noi. Noi sîntem oameni pierduți. „Revoluția e locomotiva istoriei". Ai nimerit sub roțile ei, fii bun și te resemnează!

— Reiese că fiul nu mai e fiu, tatăl nu mai e tată.

— Întocmai, continuă Maslov, tot mai iritat: Dumnezeu spune: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta", dar acum Dumnezeu nu mai trebuiește nimănui. Religia lor este egalitatea. Și așa va fi pretutindeni, au să facă revoluție mondială și au să-i egalizeze pe toți.

— Cu revoluția mondială ai cam sărit peste cal, se amestecă în vorbă Vsevolod. Bolșevicii au renunțat la ideea asta. Religia omului rus e statul, el îl cinstește pe Dumnezeu în persoana monarhului. Și i se supune. Și nu vrea nici un fel de libertate. Libertatea s-ar preface într-un măcel general, iar poporul cere ordine. Eu unul nu-l prefer pe Stepan Razin ori pe Emilian Pugaciov, ci mai degrabă pe Lenin și chiar pe Stalin.

— De aceea și sîntem aici.

— Da, dar sub un Stiopka ori Emilian am sta agățați în cîte un plop. Bolșevicii au salvat Rusia, au știut să păstreze un stat mare. Dacă s-ar instaura o așa-zisă libertate, Rusia s-ar dezmembra. Noul monarh consolidează Rusia, cinste și laudă lui, iar încolo fie ce-o da Dumnezeu!

— Un stat trebuie să-și apere cetățenii, pe cînd statul dumitale luptă împotriva lor, spuse Maslov. Împotriva mea, a dumitale, a lui Piotr Kuzmici, împotriva țăranului pe care se sprijină statul, chiar și împotriva alor săi — arătă cu capul spre Sașa. Sînt rus, sînt și eu pentru Rusia, dar nu pentru o Rusie ca asta.

— Alta nu va fi, rîse Vsevolod Sergheevici.

Vizita la Mihail Mihailovici nu-i risipi lui Sașa gîndurile negre, nu-i luă piatra de pe suflet, nu-i alungă disperarea. Toate aceste teorii pro și contra regimului îi erau cunoscute și nu-l interesau. Omenească era doar povestirea lui Piotr Kuzmici. Oare Nep-ul n-a putut fi li-

chidat fără excese? Şi apoi, să distrugi viaţa băiatului numai pentru că tovarăşii lui l-au îndupleca să mănînce o bucată de slănină?! Ce mizerie...

La asta se mai adăuga şi îngrijorarea pentru mama — nu primise, încă, nici o scrisoare de acasă. În fiecare miercuri deportaţii se adunau pe malul Angarei şi aşteptau luntrea cu corespondenţă. Era, de fapt, principalul eveniment din viaţa lor monotonă. Femeile limpezeau rufe, copiii se scăldau, ieşeau din apă tremurînd de frig, deportaţii umblau încolo şi încoace pe mal, scrutînd zarea fumurie a rîului. În cele din urmă se arăta un punct minuscul, agitaţia creştea, era poşta sau nu? Poştaşul, într-o manta de ploaie din foaie de cort, cu gluga lăsată pe spate, arunca pe mal un sac cu o etichetă de placaj cu inscripţia „Mozgova", distribuia scrisorile, lua corespondenţa.

Saşa venea şi el pe mal, aştepta poşta împreună cu toţi ceilalţi, dar primea scrisori numai de la Soloveicik — „lui Napoleon în exil", chiar aşa era scris pe plic. Bietul Soloveicik, îi ardea iar de glume, era plin de optimism, făcuse demersuri să fie transferat el la Frida, ori Frida la el. De la Moscova, de la mama nu primea nimic. Îi telegrafiase de la Kansk, în mai, şi tot atunci îi trimisese şi prima scrisoare. Să admitem că pînă la Kansk a mers o săptămînă, să presupunem că a ajuns la Kansk cînd poşta spre Boguciani era deja plecată, vasăzică a stat la Kansk încă o săptămînă. Pe urmă a mai zăcut o săptămînă la Boguciani aşteptînd să fie readresată la Kejma. În total trei săptămîni, iar el se afla aici de mai bine de o lună.

Vsevolod Sergheevici încerca să-l liniştească:

— Prima scrisoare vine întotdeauna greu. Dumneata socoteşti într-un fel, poşta în altul. Uneori scrisorile de la Moscova merg trei săptămîni, alteori trei luni, de ce, nimeni nu ştie. Poate le-au aruncat din greşeală în alt sac, poate s-a stricat căruţa, poate au descărcat poşta la Sovietul sătesc şi jumătate s-a pierdut... Dacă poştaşul scapă cumva scaul în Angara, poţi să aştepţi toată viaţa. Unde mai pui că şi scumpul nostru tovarăş Alfiorov moare de urît, aşa că ne citeşte cu plăcere scrisorile, iar dacă vreuna îi place în mod deosebit, să zicem datorită cali-

tăților ei literare, o mai ține o lună; poate chiar s-o păstreze pentru el. Dumneata ai calculat greșit, telegrama de la Kansk putea fi transmisă pe altă adresă, prima scrisoare putea, din vreun motiv oarecare, să nu ajungă la mama dumitale, prin urmare a primit-o numai pe a doua, așa că răspunsul poți să-l aștepți încă o lună ori o lună și jumătate. Ai puțină răbdare, dragul meu.

Vsevolod Sergheevici avea dreptate și, totuși, văzînd că alții primeau scrisori, ziare și pachete, iar el nu, Sașa devenea nervos. Cu fiecare poștă îi trimitea mamei două-trei scrisori. Îi scria că s-a instalat bine, că a găsit o locuință excelentă, că oamenii de pe-aici sînt minunați, că nu trebuie să-i trimită nimic fiindcă nu are nevoie de nimic... Se întorcea trist spre casă pe ulița satului, lumea îi dădea binețe ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum n-ar fi fost învinuit de sabotaj și n-ar fi fost chemat la Kejma. Își dădea seama că pentru sat nu se întîmplase într-adevăr nimic, nimănui nu-i păsa de el: cum l-au adus, așa au să-l ducă, văzuseră ei sute de-alde ăștia. Erau obișnuiți cu morții, cu uciși, cu deportații, copiilor din familiile persoanelor strămutate cărora li se stabilise regim special nici nu le ofereau adăpost.

Nici chiar președintele colhozului, Ivan Parfionovici, nu-i acorda nici o atenție. Îl privea nepăsător, informase pe cine trebuia și îi lăsa să se descurce singuri, avea el destule pe cap și fără Sașa.

O întîlnise de cîteva ori pe Zida, se uita la el întrebător, Sașa îi făcea din cap în semn de salut, însă nu se oprea; vedea seara lumină la fereastra ei, dar nu intra. O compătimea, însă nu putea face nimic, nu-i ardea acum de ea, nu-i ardea de nimeni și de nimic. Doar cu Fedea mai schimba cîte o vorbă din cînd în cînd, venea la dugheană ba după una, ba după alta. Fedea continua să se poarte prietenește cu el, într-o zi îl rugă să-i repare bicicleta.

— Asta nu, răspunse Sașa. De-acum înainte nu vă mai repar nimic, descurcați-vă singuri!

— Nu cumva din cauza separatorului? se dumiri Fedea.

— Și din cauza lui!

— Ei, poate va trece cu bine, zise Fedea fără prea multă siguranţă în glas.

Saşa tresări. Aşadar, în sat, lumea ştia că afacerea nu se încheiase încă. Poate va trece cu bine... Dar ar putea şi să nu treacă. Ştiu cu toţii că, dacă eşti acuzat de sabotaj, nu scapi cu una cu două...

— Eu cred c-o să treacă, reluă Fedea pe un ton ceva mai sigur. Separatorul merge, l-au dus la SMT şi acolo au spus că-i ros filetul, înseamnă că iese pe-a ta. De fapt, el nu-i om rău.

— Cine?

— Ivan Parfionovici, preşedintele nostru, nu-i om rău, dar, de, e stăpîn, trebuie să înţelegi şi tu. Veveriţele s-au dus, vacile au pierit, pîine nu ne aduc, bărbaţii se angajează prin oraşe pe la construcţii, încearcă de-o scoate la capăt cu muierile. Iar ăstea ţipă cît le ţine gura să le dai separator şi nimic altceva. Ei, ţi-a zis şi el o vorbă, puteai să rabzi, da' tu ai luat-o rău.

— Bine, îl întrerupse Saşa. Dă-mi ţigări, chibrituri, gaz şi să mă duc.

— Saşka, fii om. Mi-a sărit lanţul şi nu-l pot întinde, pe urmă bem un păhărel, am lipan afumat, eu ce ţi-am făcut? I-am spus şi lui Ivan Parfionovici: zic, nu trebuie să-l luaţi nici dumneavoastră aşa. E băiat de la oraş, din Moscova, a vrut să facă şi el un bine, le-a spus muierilor, da' muierile, ce vreţi de la dînsele dacă-s proaste? Lasă, Saşa, toate au să se aranjeze...

— Fie, se învoi Saşa. Arată-mi bicicleta.

Fedea îl conduse prin dugheană în curte şi scoase bicicleta din casă. În timp ce o desfăcea, chinuindu-se cu butucul, cu roata dinţată, cu lanţul şi piuliţele, Saşa îşi aduse aminte de bicicleta pe care o avea în copilărie, o bicicletă de damă, asamblată din piese de diferite mărci. Era un biciclist bun, mergea în picioare pe şa, cu spatele la ghidon, sărea înapoi şi lăsa bicicleta să treacă pe sub el. Max Kostin alerga după el prin curte, pe stradă, Saşa îi dădea şi lui bicicleta să se plimbe ori îl plimba el: Max şedea în şa, Saşa în picioare pedala — bicicletele de damă n-au bară.

Bicicleta îi amintea lui Saşa de vila de la Kleazma. Aveau biciclete mai mulţi băieţi şi fete şi nu improvi-

zate, ca a lui, ci „Lux", „Einfield". Costau scump, dar nici oamenii care locuiau acolo nu erau săraci — „specialiști", medici, avocați. Copiii se duceau să se scalde în Kleazma, dar mai des în Ucea — e mai latră. Cărarea șerpuia de-a lungul căii ferate, ba cobora în vale, ba urca pînă la terasament, pietrișul sărea de sub roți, vîntul îi biciuia fața. Către seară lumea venită la vile se aduna pe peron, se plimba încolo și încoace, aștepta trenul de la Moscova. Femei dichisite, în rochii ușoare de vară, cu decolteuri adînci, își întîmpinau soții — bărbați solizi, în costume de shantung, cu genți grele.

Saşa venea și el pe peron ducînd bicicleta de ghidon, gol pînă la brîu, lat în spate, cu trupul tînăr bronzat uniform. Femeile îl priveau zîmbind și întrebau: „Al cui e băiețelul de ciocolată?" Asta îi făcea plăcere, îl fermeca, îl tulbura. Doar cuvîntul „băiețel" îi zgîndărea oarecum amorul propriu.

Serile se jucau de-a v-ați ascunselea la marginea pădurii. O fetiță, nu-i mai ținea minte numele, slăbuță, înaltă, cu picioare lungi, se ascundea împreună cu el, se lipea de el parcă fără să vrea. Saşa îi simțea corpul uscățiv, fierbinte, ar fi vrut s-o strîngă mai tare, nu îndrăznea, se stropșea la ea: „Ce te fîțîi atîta, n-ai loc?"

Dorința s-a trezit în el devreme, dar încerca să și-o înăbușe: e o slăbiciune nedemnă de un bărbat, se gîndea el atunci, pe la treisprezece ani. Băieții, în curte, vorbeau cu cinism despre fete, se amăgeau, se făleau cu isprăvile lor. Discuțiile astea îl dezgustau, el nu juca gajuri pe sărutări — erau niște apucături triviale, banale, omul trebuie să aibă preocupări mai nobile. Fiind băiat mîndru, nu vroia să pară slab, fricos. La școală, în curte, toți îl considerau puternic, curajos, nimeni nu știa cît îl costa asta, cîte temeri trebuia să învingă în el.

Respinsă de Saşa, fetița cu picioare lungi s-a dat pe lîngă Iaşa Raşkovski. Saşa îi mai ținea minte numele. Era un băiat zvelt, dintr-o familie de balerini renumiți din Moscova. Învăța și el la Școala de balet de la Teatrul Mare, era cu un an sau doi mai mare decît Saşa și avea un „Lux" de curse care îl făcea să se evidențieze în grupul lor de biciclişti. Într-o zi Iaşa le-a propus să

meargă la scăldat nu la Ucea, ci la Kleazma — găsise acolo un loc bun, de unde puteau să sară.

Au ajuns la Kleazma, s-au dat jos de pe biciclete, și-au scos hainele. Băieții au rămas în slipuri, fetele în costume de baie. A sărit, însă, numai Iașka — malul era într-adevăr bun, abrupt, se ridica chiar deasupra apei, dar era foarte înalt, de vreo doisprezece metri. Fetele se temeau să stea în picioare, se uitau la apă lungite pe muchia malului. Băieții nu se puteau hotărî să sară de la o asemenea înălțime. Iașka sări ca un soldățel de plumb, dispăru sub apă, apoi ieși la suprafață, înotă cu mișcări largi spre un loc unde malul era mai domol și urcă pe o cărare piezișă pînă la ei. Fetele îl priveau cu admirație, îl privea cu admirație și fata cu picioarele lungi. Iașka era un băiat bine crescut, nu se făIea cu săritura lui, nu-și dădea aere, nu îndemna pe nimeni să sară. Se întinsese pe nisip, la soare.

Sașa mai sărise în apă de pe podețe, din barcă, însă de pe platforme sau de pe maluri, niciodată. Bine, dar Iașka a sărit, de ce n-ar putea sări și el? Trebuie să sară, să-și învingă frica. Înoată bine, plonjează bine, principalul e să se țină drept, să se întindă ca o coardă, ca să nu cadă pe burtă ori pe spate. Să intre în apă cu vîrful picioarelor. Nu era vorba de spiritul de rivalitate, ci de dorința de a-și învinge timiditatea. Dacă nu va sări, se va chinui un timp cu gîndul ăsta și mai devreme ori mai tîrziu tot va veni și va sări. Așa că mai bine să sară acum. S-a sculat în picioare, s-a întins...

— Trebuie să mă răcoresc puțin...

A înaintat pînă la buza malului și a sărit. A intrat adînc în apă, a făcut cîteva mișcări rapide, grăbite, a ieșit la suprafață, s-a întors pe spate, și-a tras răsuflarea... De sus, de pe malul abrupt, toți se uitau la el. Se uita și Iașka, și fata cu picioarele lungi...

Aceste amintiri din copilărie îi răscoleau și mai adînc sufletul: pentru ce și-a educat voința, pentru ce și-a călit caracterul?

Se auzi strigat, recunoscu îndată glasul Zidei. Întoarse capul — stătea în pridvor.

— Am trecut pe la mama lui Fedea, i-am adus niște medicamente.

Sașa știa că Zida aducea medicamente de la Kejma, că avea grijă de săteni, că îi ajuta cu ce putea. Știa de asemenea că elevii chiuleau și nu-i prea interesa școala, că nu ajungeau manualele, caietele, nici chiar creioanele. Zida încerca să facă rost de cîte ceva la Kejma, iar dacă nu izbutea, se mulțumea cu ce avea, se ducea pe la părinți; îi îndupleca să-și trimită copiii la școală. Uneori reușea, alteori nu... Bravo ei, desigur, e o femeie dîrză, ia viața așa cum este, dar pentru ce-i trebuie toate astea, de ce se chinuie de bunăvoie în pustietatea asta?

— De ce nu vii? întrebă încet Zida.

— Am o stare mizerabilă.

— Vino, Sașenka, mi s-a făcut dor...

— Dacă ne vede cineva, ai s-o pățești rău. Crezi că lumea nu știe pentru cine arzi gazul toată noaptea?

— N-am să aprind lumina. Cînd s-o întuneca, vino. O să prăjesc pește proaspăt, o să coc niște plăcinte.

Apropierea ei, glasul, mirosul familiar al parfumului fin îl tulburau.

— Dacă beau cu Fedea, cum să vin cherchelit?

— Nu contează. Vino!

— Nu te mai gîndi la istoria asta stupidă, de ce te chinui în halul ăsta? îi spuse Zida mai tîrziu. Alfiorov s-a dus la SMT, le-a cerut să repare separatorul și l-au făcut în aceeași zi. Nu vrea nici el să se ajungă la un proces.

— De unde știi?

— Mi-a spus directorul SMT-ului, sînt prietenă cu soția lui.

Se vede că a inventat singură povestea asta ca să-l liniștească. S-ar putea ca Alfiorov să fi trecut într-adevăr pe la SMT și să fi întrebat de separator, dar probabil că ea a fost cea care l-a rugat pe director să-l repare repede.

Zidei, însă, îi spuse:

— Se va încheia istoria asta, vor născoci alta. Găsesc ei ceva.

— Toată tărășenia asta a fost o pură întîmplare, așa ceva nu s-a mai auzit pe aici.

— Ascultă, spuse deodată Saşa, dar directorul n-ar putea să mă ceară la SMT? Probabil că are nevoie de oameni.

Ea se ridică într-un cot, îl privi, faţa ei era foarte aproape. La lumina lunii care pătrundea în odaie prin ferestrele mici, părea nefiresc de albă.

— Vrei să te transferi la Kejma?

— Draga mea, îi răspunse Saşa, doar trebuie să fac şi eu ceva, să am din ce să trăiesc.

Ea se lăsă din nou pe pernă şi tăcu. Nu vroia să-l lase să se mute la Kejma, se temea că-l pierde. Prostuţa! de pierdut îl pierde oricum. Chit că-şi va ispăşi pedeapsa, nici acolo, în libertate, nu va avea dreptul să-şi unească soarta cu cineva. Antecedentele penale vor apăsa mereu asupra lui, va rămîne totdeauna în cîmpul vizual al ortacilor lui Diakov. Îşi putea asuma răspunderea pentru încă o soartă, încă o viaţă, s-o osîndească pe Zida la suferinţe şi pribegie? Va trebui să dispară, să se ascundă undeva, unde nimeni să nu-i dea de urmă, să rupă toate legăturile, e un om „însemnat". Trebuie să fie singur. Nu ştie nici măcar dacă va izbuti să-şi apere viaţa lui, darmite două vieţi? Cu siguranţă nu va reuşi să le apere.

— Am glumit, spuse Saşa. Nu trebuie să rogi pe nimeni. Oricum, n-o să mă ia. Şi-apoi, la Kejma am mai multe şanse să nimeresc iar într-o belea. Pentru toate au să dea vina numai pe mine.

Zida întinse mîna pe întuneric şi-l mîngîie pe cap.

— Nu te necăji. Eşti tînăr, totul e încă înainte. Cît ţi-a mai rămas? Doi ani?

— Doi ani şi patru luni, preciză Saşa.

— Timpul zboară repede, Saşenka. Ai să te eliberezi şi ai să pleci.

— Unde? întrebă Saşa. La Moscova n-au să mă lase. Înseamnă că iarăşi va trebui să rătăcesc pe drumuri cu articolul 58 în spate?

— Poate ar fi mai bine să pleci undeva, de pildă la noi, la Tomsk...

Simţi în cuvintele ei ceva nespus pînă la capăt.

— Şi ce-o să cîştig cu asta?

— Acolo nu te cunoaşte nimeni... răspunse Zida, şi iar simţi ceva tăinuit în vorbele ei: nu se hotăra să-i spună totul dintr-o dată.

— Vezi tu, în paşaport va fi scris clar numele meu şi vor fi consemnate şi antecedentele penale. La rubrica „În temeiul căror acte a fost eliberat" scrie: „În temeiul punctului II al Hotărîrii SCP* din U.R.S.S. din data de cutare..." Asta e hotărîrea cu privire la sistemul de paşapoarte şi la restricţiile impuse de el. În felul ăsta, oriunde aş pleca, la Tomsk ori la Omsk, tot judecat rămîn, înţelegi?

— Înţeleg, dar paşaportul se poate pierde.

El rîse.

— Dacă ar fi aşa de simplu, toţi cei judecaţi s-ar fi debarasat de mult de paşapoarte şi de antecedente penale. Deocamdată cred că nu i-a reuşit nimănui aşa ceva. Cînd se eliberează un paşaport nou, se cer informaţii de unde trebuie şi se clarifică totul.

— Am acolo cunoscuţi care pot face orice.

— Nu am de gînd să trăiesc cu un paşaport fals.

— Totul va fi conform legii, numai că va trebui să-ţi schimbi numele de familie.

— Cum vine asta? Sînt curios să ştiu.

Zida se ridică din nou într-un cot şi se aplecă deasupra lui.

— Dacă, după ce-ţi închei termenul de deportare, plecăm de aici şi ne căsătorim, potrivit legii poţi să-ţi iei numele meu şi primeşti paşaport nou. Iar la rubrica despre care vorbeşti va fi scris: „Eliberat pe baza certificatului de căsătorie". Nu vei mai fi Pankratov, ci Ishakov, nici aşa nu-i rău.

— Vasăzică voi deveni musulman, rîse Saşa. Şi mă vor pune să-mi fac tăierea împrejur.

— Eu vorbesc serios. Am acolo oameni de nădejde.

— Acum ai inventat asta?

— Am trăit toată viaţa în Siberia şi ştiu că aşa se face. Nu vreau să mă bag cu de-a sila în viaţa ta, mă gîndesc doar cum să ieşim mai bine din situaţia asta.

---

* Sovietul Comisarilor Poporului — Sovnarkom (SNK) — (n. ed. rom.)

Iar pe urmă, dacă dorești, putem divorța, o să rămîi Ishakov, dar o să ai pașaportul curat. Îmi faci „talak" și gata.

— Ce înseamnă „talak"?

— Pe tătărește, divorț. Cînd bărbatul își alungă nevasta, rostește de trei ori cuvîntul „talak".

Biata Zida, crede că o așteaptă fericirea, dar nu va fi fericită nici ea, nici el. Ceea ce-i propune ea e o variantă de viață *clandestină*, cu nume străin, cu pașaport străin. Și dacă undeva, cîndva va întîlni un cunoscut, va trebui să-i explice că nu mai e Pankratov, ci Ishakov, fiindcă între timp, vedeți dumneavoastră, s-a măritat. Și dacă ortacii lui Diakov îi vor da, totuși, de urmă, se vor bucura, vor triumfa: a încercat să se ascundă după spatele soției — nu, amice, de noi nu te poți ascunde nicăieri, orice spate ai avea. Și nu întîmplător trăiești cu pașaport fals, un om sovietic cinstit nu are nevoie de pașaport fals, un om sovietic cinstit nu-și schimbă numele. Nu vroia, însă, să-i explice Zidei toate astea. De ce s-o jignească?

— Vezi, Zida, spuse Sașa. Cînd te angajezi undeva trebuie să completezi un chestionar, să-ți scrii autobiografia, să arăți unde te-ai născut, unde ai învățat, cine-ți sînt părinții, cine sînt părinții părinților tăi. Așa că Pankratov nu poate fi ascuns nicidecum. Vor începe să ceară informații suplimentare și totul va ieși la iveală.

Ea continuă să insiste:

— O să plecăm într-un raion îndepărtat, o să lucrezi ca șofer sau mecanic, ăștia nu completează chestionare, asupra lor nu se cer informații de nicăieri.

— Ajunge, Zida, zise Sașa. Discuția noastră e fără rost. Cu numele ăsta m-am născut, cu el am să mor. Schimbări nu se prevăd.

7

Inspectorul financiar îl învinui pe Kostea de tăinuirea veniturilor și-l supuse unui impozit enorm. Neachitarea lui atrăgea după sine pedeapsa cu închisoarea. Pen-

tru moment, însă, i se sechestră averea — ce-i drept, numai cea de la domiciliul din Sokolniki, care, de fapt, nici nu-i aparţinea lui, mărturisi Kostea, ci fostei soţii, Klavdia Lukianova. Aşa află Varia că nu era divorţat.

Dacă-i spunea de la bun început că e căsătorit, dar n-a reuşit să obţină încă formele legale de divorţ, Varia n-ar fi făcut mare caz din asta. Dar el i-a ascuns acest lucru. De aceea nu i-a arătat nici paşaportul. Iar tertipurile astea sînt umilitoare. Era primul semnal din cealaltă viaţă a lui Kostea, necunoscută ei.

— Fetiţo, încerca s-o convingă Kostea, n-am avut cum face altfel. Cu Klavdia m-am căsătorit doar pentru viza de Moscova şi pentru bani grei. Nu ţi-am spus fiindcă mă temeam că n-o să mă înţelegi. Tranzacţii din astea se fac cu miile, altminteri n-ar mai izbuti nimeni să pătrundă în Moscova. Ca să mă şterg din cartea de imobil a Klavdiei trebuie să mă înscriu altundeva. Dar unde? La cine? Cine o să mă primească în spaţiu? Sofia Alexandrovna? Nimeni n-o să-i permită. Tu? Nina n-o să fie de acord, ea nu mă recunoaşte.

— Atunci care-i ieşirea? întrebă Varia. Klavdia rămîne soţia ta de drept, iar eu cea de fapt?

El răspunse cu demnitate:

— Acum instalez o reţea electrică complicată la un institut de cercetări ştiinţifice de pe lîngă Academia de ştiinţe. Ei construiesc un bloc de locuinţe pentru colaboratori şi mi-au promis şi mie o cameră.

Ca întotdeauna, ceea ce spunea Kostea suna impresionant: institut, Academie, tehnică avansată... Dar Variei i se păreau puţin verosimile toate astea.

— Dacă vor să-ţi dea o cameră, trebuie să te includă în statele de funcţiuni.

Kostea răspunse rostind răspicat fiecare cuvînt:

— Bine... Nu vroiam să-ţi spun, dar sînt nevoit... Tu crezi că toate comenzile astea mi se dau pe ochi frumoşi? Nu, fetiţo! Jumătate din cîştig le dau celor cu comenzile. Şi ca să-şi obţină partea lor, ei trebuie să mă ţină cu contract, cu contract mare, dar el e mare numai pe hîrtie fiindcă jumătate e al lor. Impozitul îl plătesc din toată suma. Şi atunci mie ce-mi rămîne? Nimic! Nici o copeică! Iar noi trebuie să trăim din ceva. De-aceea

am ascuns două cîştiguri mici de la nişte spitale. Şi inspectorul atît a aşteptat. Crede-mă! De mult lăsam dracului toate chestiile astea! Mai trăgeam de timp numai din cauza institutului, speram să-mi dea o cameră. Slavă domnului că nu ne-am căsătorit, că ne-ar fi sechestrat şi bunurile de aici.

— Dar Klavdia Lukianova?

— Ce-i cu ea?

— Ei de ce i s-a sechestrat averea?

— În privinţa asta nu te nelinişti. Nu-i ea femeie care să rămînă în pagubă. S-a descurcat din belele şi mai mari. Nu-ţi fă nici o problemă, toate vor trece. Dacă nu-ţi spun anumite lucruri, o fac numai ca să nu te necăjesc. Pentru mine liniştea ta contează în primul rînd.

I-a vorbit mult: cînd trebuia să convingă pe cineva, găsea mii de cuvinte, sute de argumente. Îl credea, oare, Varia? Ar fi vrut să-l creadă, altfel cum să trăiască cu el? Se gîndea însă cu amărăciune că nimeni nu are o independenţă deplină. N-o are nici Kostea, şi poate că-i lipsit chiar într-o măsură mai mare decît alţii. Liovocika depinde de serviciul lui, neînsemnat, dar legal; de salariul lui, mizer, dar legal. Kostea depinde însă de sute de împrejurări, primejdiile îl pîndesc din toate părţile. Azi e bogat, mîine poate să ajungă sărac lipit. Azi e pe coama valului mîine poate fi răsturnat, aruncat pe fundul apei.

Cum a ieşit Kostea basma curată din istoria asta, Varia n-a aflat niciodată. Dar s-a descurcat. Timp de două săptămîni aproape că n-a dat pe acasă, n-a mers la restaurant, nici la sălile de biliard. Însă, după două săptămîni de activitate febrilă, care era pentru Varia un mister, i-a mărturisit că a plătit, în fine, toate impozitele. Cu artelul terminase o dată pentru totdeauna. Care erau acum planurile lui, Varia nu ştia; el nu găsea de cuviinţă s-o ţină la curent, iar ea un îndrăznea să-l întrebe. Kostea îi spuse doar că a intrat la lucru într-un atelier de reparat maşini de scris pe strada Herzen — la maşini de scris se pricepea. Îi dădu numărul de telefon de la atelier, dar o preveni că e greu să-l găsească acolo: la zece dimineaţa pleacă pe teren la diferite instituţii să

repare mașinile, iar, uneori, cînd primește comenzile seara, pleacă de acasă direct la clienți. Foarte curînd Varia pricepu că la atelier Kostea figura doar formal, că toate comenzile i le preluau alți meșteri și tot ei luau și leafa. Astă îi asigura lui Kostea o situație legală, de angajat într-un atelier. Unica ocupație și unica sursă de cîștig devenise biliardul, exclusiv biliardul. Și atunci Varia hotărî. Gata, ajunge! Se va angaja ea însăși!

Liovocika și Rina îi promiseseră Variei s-o ajute. Ei lucrau în biroul pentru proiectarea hotelului „Moscova", unde era angajată și Zoia. La drept vorbind, putea să se angajeze și fără ajutorul lor: desenatori erau căutați pretutindeni, pe toate afișierele găseai anunțuri cu oferte de serviciu. Dar tot e mai bine să lucrezi cu cunoscuți. Liovocika și Rina spuneau că hotelul „Moscova" era cea mai mare și mai importantă construcție din capitală, că depindea direct de Sovietul orășenesc Moscova, că salariile erau majorate și cantina foarte bună. Noua clădire urma să fie unită cu „Grand Hotel" și avea să fie unul dintre cele mai mari hoteluri din Europa. În birou se adunaseră cei mai buni arhitecți, pictori, ingineri și tehnicieni. Printre altele, Liovocika și Rina îl lăudau grozav pe șeful lor, îi spuneau, cu un accent ciudat, Igór. Era un arhitect tînăr, talentat, unul dintre autorii proiectului, atent, bun la suflet, delicat. Și dacă Varia știa să se evidențieze, era în puterea lui Igór s-o avanseze, cum îl avansase și pe Liovocika, deja ajuns tehnician. De altfel, și Rina urma să fie avansată. Biroul se afla în „Grand Hotel" la etajul cinci, în Galeriile comerciale. De acasă, din Arbat, și pînă acolo nu erau decît șapte stații și avea la dispoziție două tramvaie: 4 și 17. Zoia sublinia în mod deosebit acest avantaj. Ea lucra în același birou, numai că în altă secție.

În ziua fixată de Liovocika, Varia se înfățișă la „Grand Hotel". Dughenele înșirate de-a lungul Galeriilor comerciale, bisericuța și celelalte construcții dintre „Grand Hotel" și Manej fuseseră dărîmate, șantierul era împrejmuit cu un gard de lemn. Varia intră în hotel pe scara dinspre Piața Voskresenskaia. Portarul în livrea o urmări cu privirea, dar n-o întrebă unde se duce. N-o întrebă

nimic liftierul, care urcă la etajul cinci. Ieșind din ascensor, Varia o luă la stînga, cum îi explicase Liovocika, și porni pe un coridor lung căutînd numărul camerei — numerele rămăseseră încă de pe cînd etajul aparținea hotelului. La 526 deschise ușa. Într-o cameră exact ca asta stătuse cu Kostea la Ialta în hotelul „Orianda". Același tavan înalt, aceleași ferestre înguste. Atîta doar că în locul mobilierului de hotel se aflau trei mese simple, cu planșele așezate pe niște suporturi înclinate.

Lîngă fereastră lucra Liovocika. Întoarse capul spre Varia, îi zîmbi prietenos dezvelindu-și dintele strîmb, puse trăgătorul la o parte.

— Ai venit? Bravo!

— Dar Rina unde-i?

— A ieșit. Se întoarce imediat. Diploma ai adus-o?

Parcurse cu privirea certificatul ei de absolvire.

— E-n regulă! Să mergem!

Deschise ușa de la camera vecină.

— Se poate, Igor Vladimirovici?

Și fără să aștepte răspunsul, intră. Varia păși în urma lui. De îndată ce auzi numele, Varia înțelese totul. Cum de nu și-a dat seama mai înainte? Pur și simplu i-au schimbat numele din Igor în Igór. Nici prin gînd nu i-a trecut că ar putea fi același Igor Vladimirovici cu care i-a făcut cunoștință Vika la „Național". Dacă ar fi știut, n-ar fi venit. Acum era, însă, prea tîrziu.

Igor Vladimirovici o recunoscu imediat, sprîncenele i se înălțară a mirare. Se ridică, ieși de după birou zîmbind cu un aer afabil și, totodată, întrebător, puțin nedumerit.

— Iată, Igor Vladimirovici, zise Liovocika, ea e fata despre care vă spuneam. Cetățeanca Ivanova, ca să zicem așa. Are și diploma. Varia, arată-i-o!

Varia scoase din poșetă certificatul, îl puse pe masă:

— Ia loc, te rog, o invită Igor Vladimirovici, reașezîndu-se și el la birou.

— Eu pot pleca? întrebă Liovocika.

— Da, da, mulțumesc . . .

Liovocika ieși.

Igor citi certificatul Variei.

— Ai mai lucrat undeva?

— Nu.

— A, da, desigur, ai absolvit abia de trei luni, zîmbi el. Ce întîlnire neașteptată! Liova mi-a vorbit de o persoană, mi-a recomandat-o insistent, dar nu mă așteptam nicidecum să fii tocmai dumneata.

— Nici eu nu mă așteptam să vă văd, spuse Varia.

Prima confuzie trecu, dar, nu se știe de ce, se simți cuprinsă de tristețe. Se întîlnise cu Igor Vladimirovici doar o singură dată. I se părea că trecuse de atunci o veșnicie... Plimbarea prin grădina Alexandrovski, discuția despre Bove, fuga de paznic, ciorapul rupt. Din ce depărtări i se înfățișau toate astea?...

— Te-ai schimbat puțin, spuse Igor. Mai bine zis, te-ai maturizat.

— M-am căsătorit, explică Varia. Așa se clarificau de la început relațiile lor.

— A ajuns vestea și la urechile mele, zîmbi Igor.

„I-o fi spus Vika" se gîndi Varia.

— Ei bine, zise Igor Vladimirovici pe un ton preocupat. Să trecem la treburi. Întrucît n-ai vechime în muncă, va trebui să începi ca desenator-copist.

— Știu.

— Îți place desenul?

— Îmi place.

— Foarte bine. În fond, sînt posibile două variante: ori ai să lucrezi în atelierul comun, alături de toți ceilalți, ori în grupul meu, cu Liovocika și Rina. Unde îți convine mai mult?

Varia n-ar fi vrut să lucreze în atelierul comun, unde nu cunoștea pe nimeni, în afară de Zoia, ci aici, cu Liova și Rina. Dar asta însemna să lucreze în preajma și sub conducerea lui Igor Vladimirovici. Desigur. Dar cine era el pentru ea? Au stat o oră la „Național", au hoinărit prin grădina Alexandrovski, au pălăvrăgit puțin... Acum era femeie căsătorită. Simțea că îi mai plăcea, încă, lui Igor, îi observase confuzia, avea să-i fie incomod să lucreze împreună cu el.

De aceea Varia îi răspunse:

— Nu știu. Mi-e totuna.

— Ai să începi la noi, îi propuse Igor. O să-ți fie mai ușor să lucrezi alături de prieteni, de Liova și de Rina.

Iar după ce te deprinzi, ai să hotărăşti singură cum e mai bine. Ne-am înţeles?

Ea dădu din cap a consimţămînt. El îi întinse o foaie şi un toc, îi dictă cererea de angajare, o citi, prinse cu agrafă certificatul Variei, se ridică de pe scaun cu actele în mînă, deschise uşa spre atelier, o lăsă pe Varia să treacă înainte. În afară de Liova se afla acum acolo şi Rina, care îi făcu un semn de încurajare din ochi.

— Liova, spuse Igor Vladimirovici. Eu mă întorc imediat. Între timp iniţiaz-o pe Varia în ceea ce va avea de făcut.

Ieşi. Rina rîse:

— Ce onoare! S-a dus personal să-ţi facă formele de angajare.

— Se teme ca funcţionarul de la cadre să n-o sperie, remarcă Liova. Totul va fi în ordine. Rina va trece pe postul de tehnician, iar tu vei lucra în locul ei sub înalta mea oblăduire.

Rina o văzuse cu Igor la „Naţional", oare nu la asta făcea aluzie?

— Mi-a propus atelierul comun, răspunse Varia, respingînd, astfel, aluzia Rinei.

— Straniu, zise Liova. Doar m-am înţeles cu el să lucrezi la noi. I-am promis şi lui Kostea.

— Ce i-ai promis lui Kostea? Să mă supraveghezi?

— O, Varia, cum poţi să crezi una ca asta? Pur şi simplu i-am promis să te ajut la început... Ei bine! Iată masa ta, planşeta, teul, celelalte instrumente o să le iei de la magazie.

— Pînă o să-ţi faci rost de ale tale, interveni Rina.

— Asta va fi mai tîrziu, cînd va cîştiga mulţi bani, obiectă Liovocika. Deocamdată poate lucra şi cu instrumentele de aici, de la serviciu.

El deschise un dulap, îi arătă desenele, îi spuse ce şi unde se află, de unde şi ce să ia. Rina făcea cîte o remarcă hazlie. Într-un cuvînt, totul era drăguţ, plăcut, vesel.

În această atmosferă îi găsi Igor.

— Faceţi cunoştinţă?

— Da.

— Varia, intră o clipă la mine.

Intră din nou în cabinet. Așezîndu-se și invitînd-o și pe Varia să ia loc, Igor spuse:

— Rezoluția pe cerere de angajare o avem. De mîine dimineață poți începe lucrul. Iată, ține diploma. Și încă ceva...

Împreună cu diploma îi întinse un chestionar enorm, pe patru foi. Zîmbi, făcînd haz:

— Asta ai să-l completezi acasă, iar mîine mi-l aduci să-l predau la cadre. Fiindcă ești la prima angajare, n-ai mai avut de-a face cu asemenea chestionare. Ceva mai stupid nu se poate imagina, dar e o formalitate care trebuie respectată. Părinții dumitale sînt în viață?

— Nu.

— Așa, deci. În cazul ăsta ai să scrii pur și simplu data morții lor, fără să mai dai și alte date. Și încă o întrebare... Numai că te rog să mă înțelegi corect. E vorba exclusiv de considerente practice. Ești căsătorită legal?

— Nu.

— Iată de ce întreb: în chestionar sînt o mulțime de întrebări referitoare la soț, la rudele lui, la bunici și mătuși. Toate astea sînt foarte greu de completat. Multe ați putea să nu le știți, nici dumneata, nici soțul dumitale. Va trebui să scrieți cine știe unde după informații suplimentare. Dacă nu sînteți încă înregistrați legal și nu aveți nici copii, poți să nu scrii nimic despre căsătoria dumitale și să scapi, deci, de o grămadă de întrebări.

Varia tăcea. Nu înțelegea exact ce se ascunde sub cuvintele lui. Părea să vorbească serios, fără nici un fel de echivoc. Totuși, se simțea oarecum jignită. Probabil că Vika o bîrfise: că s-a măritat cu un biliardist, un meseriaș particular, într-un cuvînt, un individ suspect. Și uite că Igor Vladimirovici se teme că asta ar putea complica lucrurile la angajare. Ei, și ce-i pasă? Mare scofală! Se poate angaja și în alt loc, poate nu atît de prestigios, dar fără chestionare din astea.

Ca și cum i-ar fi ghicit gîndul, Igor spuse:

— Vei proceda cum vei găsi de cuviință. Noi te luăm la lucru oricum. Pur și simplu vreau să-ți ușurez îndeplinirea acestei obligații neplăcute, care, pe deasupra, cere și multă bătaie de cap.

— Am să văd, răspunse rezervat Varia.

— Te sfătuiesc să scrii mai întîi răspunsurile pe o ciornă, să le controlezi bine şi abia pe urmă să le treci în chestionar, fără ştersături şi corecturi. Să nu fie nevoie să-l completezi din nou.

— Bine, aşa am să fac.

— Deci, ne-am înţeles. Igor Vladimirovici se ridică: te aşteptăm mîine. Începem la nouă, terminăm la patru. Sper să te simţi bine la noi.

Varia se întoarse acasă pe jos trecînd pe lîngă Universitate, apoi pe Vozdvijenka şi, în fine, pe Arbat. Senzaţia neplăcută care-i rămăsese după discuţia cu Igor despre chestionar .nu putea să-i umbrească bucuria de a începe o viaţă adevărată. Ce inşi de ispravă sînt Liovocika şi Rina! Pentru ei restaurantele, grădina Ermitaj sînt ceva secundar, principalul e munca pe acest şantier enorm din centrul Moscovei. Planşetele, teurile, riglele, florarele, trăgătoarele, mirosul de tuş şi de creioane bine ascuţite îi aminteau de şcoală, de orele de desen de la care nu lipsea niciodată. Toate astea îi promiteau o viaţă nouă, interesantă.

Cît despre Igor Vladimirovici, degeaba s-a pierdut în faţa lui, doar nu i-a greşit cu nimic, dimpotrivă, a procedat cinstit refuzînd să meargă cu el şi cu Vika la „Kanatik". Încă de atunci i se păruse un om care trăieşte o viaţă adevărată, nu ca de-alde Vika, şi nu putea să-l sîcîie cu prezenţa ei. Afară de asta, atunci i s-a părut bătrîn. De fapt, era cam de-o vîrstă cu Kostea.

A sfătuit-o să nu scrie despre soţ — nu vrea ca ea să-şi strice chestionarul. Chiar un arhitect vestit ca el, şi tot se teme. Ea însă nu se teme de nimic. Oricum ar fi Kostea, nu are de gînd să-l tăinuiască. Ce au ei cu bărbatu-său, cu rudele lui, doar nu ei se angajează. Las' s-o verifice.

Acasă Varia se aşeză la masă, despături chestionarul, îl parcurse cu privirea. Întrebările îi treziră mai întîi nedumerirea, apoi indignarea, furia şi, în cele din urmă, o zăpăciră cu totul. După cum o sfătuise Igor Vladimirovici, începu să scrie pe o ciornă.

1. „Numele, prenumele, patronimicul. Dacă au fost schimbate, menționați ce nume sau prenume ați purtat anterior". Așa, asta e clar: Ivanova Varvara Sergheevna, numele nu mi l-am schimbat.
2. „Anul, luna, data și locul nașterii". Și asta e clar: 5 aprilie 1917, Moscova.
3. „Naționalitatea și cetățenia (dacă ați avut anterior cetățenie străină, menționați)". Tot clar: rusoaică, cetățeană a U.R.S.S.
4. „Starea sau originea socială pînă la revoluție (din părinți țărani, mic-burghezi, negustori, nobili, cetățeni de onoare, slujitori ai culturii, ofițeri etc.)". Părinții ei au fost învățători, oare ce stare socială e asta? Trebuie s-o întrebe pe Nina. Dar cum s-o fi simțind tinerii ăia nenorociți cu părinți fețe bisericești? „fiică de popă". Sau ofițeri: „fecior de ofițer" . . .
5. „Studiile". Aici e simplu: am absolvit o școală medie cu profil de desen tehnic.
6. „Ce limbi străine cunoașteți?" Răspuns: germana — mă pot face înțeleasă.
7. „Apartenența politică și vechimea în partid". Nu sînt membră de partid.
8. „Data intrării în U.T.L.C.* din Uniunea Sovietică". Nu am intrat în U.T.L.C.
9. „Dacă ați făcut parte anterior din P.C. (bolșevic) din Uniunea Sovietică sau din U.T.L.C., arătați în ce perioadă, precum și cauza ieșirii din rîndurile lor. Ați mai făcut parte din alte partide?" Varia scrise: n-am făcut parte nici din PC (b), nici din U.T.L.C., nici din alte partide.
10. „Dacă în perioada aflării în PC (b) din Uniunea Sovietică sau în U.T.L.C. ați fost supus vreunor sancțiuni, arătați unde, cînd, de către cine, în ce constau sancțiunile, pentru ce au fost aplicate. Dacă au fost ridicate, de către cine". Răspuns: întrucît n-am făcut parte nici din PC (b), nici din U.T.L.C., nu mi-au fost aplicate nici un fel de sancțiuni; întrucît nu mi-au fost aplicate, nici nu mi-au fost ridicate.

---

* Uniunea Tineretului Leninist Comunist (VLKSM) — (n. ed. rom.)

11. „Aţi avut ezitări în promovarea liniei PC (b) din Uniunea Sovietică; aţi făcut parte din opoziţie sau din grupări antipartinice (unde, cînd, care anume?)“ Aici va răspunde în felul următor: întrucît n-am făcut parte din P.C. (b) din Uniunea Sovietică, n-am promovat nicăieri linia lui, deci nici n-am ezitat. Din opoziţie şi grupări antipartinice n-am făcut parte.

12. „Dacă dumneavoastră sau rudele dumneavoastră aţi fost deferiţi justiţiei sau aţi fost supuşi urmăririi penale, arestărilor sau sancţiunilor pe cale juridică sau administrativă, dacă aţi fost lipsiţi de drepturi electorale, dacă sînteţi inculpat în prezent sau vă aflaţi sub urmărire penală ori vă ispăşiţi pedeapsa, arătaţi“. Nu are pe nimeni nici la închisoare, nici deferit justiţiei, nici sub urmărire penală. Nici rude n-are, în afară de mătuşa din Kozlova. Dar dacă cineva din familia mătuşii sale a fost judecat sau lipsit de drepturi electorale? Desigur, va scrie „nu“, însă are senzaţia că ascunde ceva şi că acolo, în misterioasa secţie de cadre, ar putea să iasă la iveală vreo rudă arestată de a cărei existenţă habar n-are. Oare Sofia Alexandrovna a compleat şi ea o asemenea anchetă cînd a fost angajată? Şi a trebuit să scrie despre Saşa?

13. „Dacă aţi fost peste hotare, arătaţi în ce ţară, de cînd pînă cînd, cu ce v-aţi ocupat...“. N-am fost.

14. „Dacă dumneavoastră sau soţia (soţul) dumneavoastră aveţi în prezent sau aţi avut în trecut rude peste hotare, arătaţi pe cine şi unde. Întreţineţi (sau aţi întreţinut în trecut) legături cu ele? Arătaţi dacă cineva dintre rudele dumneavoastră a avut vreodată cetăţenie străină“.

În şcoala lor învăţau copii ai foştilor bogătaşi de pe străzile din Arbat. Toţi au, fără îndoială, rude peste hotare. Mulţi dintre urmaşii lui Puşkin şi Tolstoi se află şi ei în străinătate. Interesant, cum răspund sărmanii la această întrebare? Doar trebuie să scrie „unde“, dar cum poţi să ştii „unde“, cînd toţi se tem să întreţină legături cu străinătatea?

15. „Dacă dumneavoastră sau rudele dumneavoastră v-aţi aflat în prizonierat sau aţi fost internaţi în timpul războiului imperialist ori al războiului civil, specificaţi“. Ca să vezi, au ajuns şi la războiul imperialist!

16, 17, 18, 19, 20, 21. „Serviciul în Armata Roșie, lupta în formațiunile de partizani, în ilegalitate, răni, contuzii". Toate astea — nu!

22. „Arătați care dintre rudele enumerate la paragraful 27 au făcut parte din alte partide, au lucrat pînă la revoluție în poliție, în jandarmerie, în procuratură, în organele de justiție, în departamentul penitenciarelor, în paza de frontieră sau de escortă".

Așa, să vedem cine este enumerat la paragraful 27. „Soția, soțul, copiii, mama, tata, frații, surorile. Soțul indică atît toate rudele sale, cît și toate rudele soției, soția indică atît rudele sale, cît și rudele soțului..." Doamne-Dumnezeule! Vasăzică trebuie să indice nu numai toate rudele ei, dar și pe ale lui Kostea. Dacă au lucrat înainte de revoluție în paza de frontieră sau de escortă? Știe oare Kostea lucrurile astea? De ce trebuie să răspundă omul de rudele soției sau ale soțului?

23. „Situația familiară (căsătorit, necăsătorit, văduv), enumerați membrii familiei și arătați vîrsta lor. Dacă sînteți văduv, divorțat sau căsătorit a doua oară, arătați numele, prenumele și patronimicul fostei soții (fostului soț)..." Ei, ce are biroul de proiectări cu o soție care a murit acum douăzeci de ani? Ce legătură poate să aibă asta cu proiectul hotelului?

24. „Adresa actuală". Clar...

24. „Toate domiciile anterioare începînd din ziua nașterii". În cazul ei totul e limpede, ea n-a trăit decît în casa asta din Arbat. Dar dacă ancheta e completată de un om în vîrstă? Cîte adrese trebuie să țină minte? Și încă din ziua nașterii! Și dacă părinții lui sînt morți, cum poate să-și cunoască adresele din copilărie?

26. Iată întrebarea cea mai insidioasă, în privința căreia a avertizat-o Igor: „Date despre rudele dumneavoastră apropiate — soție, copii, mamă, tată, frați, surori. Soția prezintă date despre soț și rudele lui apropiate. Numele, prenumele, patronimicul, gradul de rudenie, anul, luna, data nașterii, locul nașterii, naționalitatea, apartenența politică, locul de muncă și adresa la serviciu, funcția, adresa la domiciliu. Aceleași date despre rudele soției/soțului". Vasăzică toate datele astea trebuie să le completeze nu numai referitor la Nina și la răposații ei părinți,

ci şi la toate rudele lui Kostea, iar el are cinci fraţi şi două surori, şi toţi sînt împrăştiaţi prin Uniune, iar taică-său şi maică-sa au fost dezchiaburiţi.

Acum înţelege: avertismentul lui Igor Vladimirovici venea din cele mai bune intenţii. Dar ea nu va accepta un asemenea compromis, nu se va conforma. Şi-au găsit omul!

Ei, ce mai cer?

„Semnalmentele: înălţimea, culoarea părului, a ochilor, alte trăsături".

Mai lipsesc doar amprentele digitale. Nu, asta e prea de tot! Ducă-se la mama dracului! N-o să răspundă la acest interogatoriu umilitor. O să-şi găsească un loc unde nu se cer astfel de chestionare — la urma urmei, şi în birourile obişnuite e nevoie de desenatori-copişti. În cel mai rău caz n-o să se angajeze nicăieri, o să se pregătească şi la anul o să dea examen la Institutul de Arhitectură. Chiar dacă n-au să-i dea bursă, o să-i spună lui Kostea: „Nu-mi cumpăra lucruri scumpe, mai bine învăţ pe banii ăştia". Haina de vulpe argintie, pe care i-a dăruit-o nu demult, face, probabil, cît două sau trei burse anuale. Dacă îşi vinde toaletele, îi ajung banii pentru cîţiva ani. În schimb va fi studentă, va învăţa, nu va fi controlată din toate părţile. Iar cînd va avea diploma de arhitect în mînă, nu vor mai îndrăzni să-i ceară asemenea chestionare.

Varia împături hîrtiile şi le aruncă pe masă — o să i le arate mîine lui Kostea, să rîdă şi el. Se schimbă într-un halat de casă, îşi agăţă rochia în dulap. Dar în clipa cînd închidea uşa dulapului, i se păru că lipseşte ceva. Sigur că da! Lipseşte haina din blană de vulpe argintie pe care i-a dăruit-o Kostea. Haina asta costă o groază de bani, trebuie să fi intrat în ea vreo şase sau chiar opt vlupi şi a îmbrăcat-o o singură dată, cînd s-a dus la club pe Staro-Pimenovski.

Varia scoase din dulap toate rochiile, paltonul, jacheta, scotoci peste tot: haina nu era. Nu fusese atins nimic altceva. Lipsea doar mantoul. Prima pe care o bănui Varia fu vecina, Galia. Putea fi, însă, şi băiatul ei, Petka, un huligan de vreo cincisprezece ani care bătea toată ziua străzile.

Sofia Adexandrovna venise deja de la lucru. Varia bătu la uşă, intră şi o închise bine în urma ei.

— Sofia Alexandrovna, mi-a dispărut haina de vulpe argintie.

— Cum a dispărut? se pierdu cu firea Sofia Alexandrovna.

— Azi dimineaţă era în dulap şi acum nu-i.

— Ai căutat-o bine?

— Am răscolit tot dulapul. Mi-au furat-o!

— Ţi-au furat-o?! Cine să ţi-o fure?

— Nu ştiu. Poate Galia sau băiatul ei, Petka.

— Bine, dar ei n-au cheie de la odaia ta... De cîţi ani trăiesc aici cu ei nu s-a întîmplat niciodată aşa ceva.

— Înainte Petka era mic, acum a crescut şi a început să fure, nu-i nimic curios la mijloc.

— Trebuie să telefonăm la miliţie, spuse Saşa Alexandrovna.

Dar Varia nu vroia să telefoneze la miliţie fără Kostea. De ce? Nici ea nu ştia. Simţea însă că trebuie mai întîi să-l anunţe pe Kostea şi abia pe urmă să amestece poliţia.

— Cum, adică, Varenka? Konstantin Fiodorovici are să vină tîrziu, iar miliţia trebuie înştiinţată imediat. Altminteri o să ne ia la întrebări: de ce nu ne-aţi anunţat pe loc?

— De unde ştiu ei cînd am deschis dulapul? Am să mă duc mîine şi am să le spun: cu cîteva clipe înainte am deschis dulapul şi am văzut că lipseşte haina.

— Mîine are să fie mai greu s-o caute, insista Sofia Alexandrovna, trebuie căutat pe urme proaspete, fără amînare. Îmi dau seama că toate lucrurile astea sînt neplăcute, dar altă ieşire nu există. Haina asta costă o avere şi dacă a furat-o Petka, nu trebuie s-o lăsăm aşa, altfel o să ne fure şi de acum înainte. În ce o să se transforme atunci viaţa noastră?

— Am să-l caut acum pe Kostea şi am să mă sfătuiesc cu el, spuse Varia.

Se schimbă, îşi aruncă pe umeri fulgarinul şi ieşi din casă.

Ce o oprise să telefoneze la miliţie? De ce se temea, de ce alerga să-l caute pe Kostea? Poate din cauza in-

spectorului financiar? Doar averea lui Kostea era deja sechestrată. La miliție putea s-o întrebe de unde avea o haină atît de scumpă. Va trebui să spună că i-a dăruit-o Kostea și deci... Deci, ce? Nici ea nu știa. Își dădea seama bine că fără Kostea nu trebuia să se adreseze poliției. Doar ea habar n-avea de unde era haina. Kostea i-o adusese, o desfăcuse:

— Probeaz-o!

Îi stătea de minune.

— E a ta, ți-o dăruiesc.

— Mulțumesc. Cît costă?

— Ce importanță are? Costă mult.

Haina era nouă, o cumpărase, pesemne, de la cineva pe sub mînă sau o cususe la vreun blănar clandestin. Ori poate o luase de la magazinul pentru străini. În orice caz, nu era de furat, dacă ar fi fost de furat, Kostea n-ar fi lăsat-o să apară cu ea la Clubul actorilor. Și totuși, nu i-a spus de unde a cumpărat-o. Tot ce-l privea pe Kostea risca oricînd să-l bage într-o încurcătură neplăcută.

Îl găsi în sala de biliard a hotelului „Metropol". Variei nu-i plăceau sălile de biliard. Acolo o femeie n-avea ce căuta. Numai bărbați: treji, beți, afumați, se uită la tine curioși ori ironici, ca la o soție pisăloagă venită să-și smulgă de acolo bărbatul. Fumăraie, căldură, fețe palide, mutre buhăite de băutură.

Kostea n-o observă pe Varia. Nu vedea nimic în afară de bile, pungi și tac. Urmărea lovitura adversarului, își nota ceva pe o tăbliță și se întorcea îndată la masă. Încordat, concentrat, pasionat. Cine a cîștigat partida, Varia nu înțelese. Kostea îi spuse ceva marcherului, acela începu să așeze o nouă piramidă, Kostea își frecă tacul cu cretă și abia în clipa aceea, aruncînd în sală o privire sfredelitoare, parcă tematoare, o zări pe Varia lîngă ușă. Nu se arătă mirat, parcă se aștepta s-o vadă acolo. Se încruntă doar și mai tare și, fără a lăsa tacul din mînă, se apropie de ea.

— Să ieșim!

Ieșiră în hol unde se aflau două canapele mici, un fotoliu și unde, se gîndi Varia, probabil se fumează. Se

liniști dintr-o dată. Pricepu după fața lui Kostea că nu va trebui să mai sune la miliție...

— Ce vrei? întrebă Kostea, fără să se uite la ea.

— A dispărut haina de blană.

— Care haină?

— Cea de vulpe argintie pe care mi-ai dăruit-o tu.

Cîteva clipe Kostea tăcu ferindu-și privirea, ca și cum n-ar fi înțeles ce-i spune. Și Varia se gîndi că avea în față un om pe care nu-l cunoștea deloc.

În cele din urmă, el îi spuse:

— O să-ți cumpăr alta mai frumoasă. Așa s-a întîmplat. Am pierdut o sumă mare, n-am putut face rost de bani și m-am achitat cu haina ta, altfel mă omorau. Du-te acasă, vin acuși și eu.

Varia se întoarse acasă.

— Ei, ce se aude? întrebă Sofia Alexandrovna.

— Konstantin Fiodorovici a dus-o la blănar să-i modifice ceva. Bine că n-am chemat miliția.

Varia trecu în camera ei, își scoase fulgarinul, își aruncă pantofii din picioare, se așeză pe divan și căzu pe gînduri. Așadar, haina a pierdut-o. Și de unde a făcut rost de ea, tot nu știe. S-ar putea s-o fi cîștigat de la un jucător ca și el, iar acela, la rîndul lui, a pierdut haina neveste-si. Nu-i pare rău după haină. Atîta pagubă! Dar, azi pelerina, mîine paltonul, poimîine pantofii. Bețivul bea lucrurile nevestei, jucătorul le pierde. Vika, Noemi, Nina Șeremeteva sînt niște tîrfe, însă ele nu riscă să-și vadă hainele pe umerii altei femei. Azi îi pierde hainele, mîine poate s-o piardă pe ea! Ce proastă a fost! S-a lăsat amăgită de pretinsa lui independență. Acum a aflat prețul acestei independențe. Acum totul depinde de felul în care se rostogolesc bilele pe masă.

Asemenea soartă n-o ademenește, ea nu poate, nu dorește să depindă de ele, n-are nevoie de cadouri pe care le poate pierde oricînd, cu ajutorul lui nu va termina niciodată facultatea. Trebuie să se bizuie pe ea. Cît despre chestionar, să-l ia dracu'! Peste tot sînt chestionare, peste tot e aceeași procedură, mai bine se duce acolo unde are prieteni, nu într-un loc cu oameni străini, necunoscuți. Igor Vladimirovici are dreptate — despre Kos-

tea nu trebuie să scrie nimic, e destul dacă scrie despre ea. Şi-apoi, la ce bun să scrie despre Kostea? Totul e cît se poate de clar: această căsătorie e o simplă întîmplare, nu poate să dureze. Despre ea e uşor să scrie. Pentru toate întrebările insidioase va avea un singur răspuns — nu! Cît despre părinţi, va trebui s-o întrebe pe Ninka. Ninka ştie tot. Ce-i drept, din cauza lui Kostea Nina o ocoleşte, nu sună, n-o caută, cînd o întîlneşte în curte nu se opreşte — o salută, doar, rece, din cap. Treaba ei! Totuşi, date despre tata şi mama trebuie să-i dea, doar nu-s numai părinţii ei. Dar o fi acasă?

Formă numărul de telefon. Nina era acasă.

— Eu sînt, Varia. Vin la tine. Vreau să-ţi vorbesc.

— Dacă vrei să-mi vorbeşti, vino, răspunse sec Nina.

Nu trebuia s-o sune; parcă i-ar cere voie! Trebuia să se ducă pur şi simplu.

8

Dacă Varia ar fi avut o căsnicie nefericită, Nina ar fi făcut ceva ca să mai îndulcească soarta surorii sale, ar fi ocrotit-o şi consolat-o. Dar ceea ce s-a întîmplat nu era un simplu nenoroc — era o trădare a tuturor principiilor curate şi nobile în care au crescut şi s-au format amîndouă cît au trăit părinţii lor.

Odată, întîlnind-o pe Nina în curte, Iura Şarok i-a spus:

— Varia a ta s-a încurcat cu un tîlhar.

Nina nu-l avea la inimă pe Iura, dar Lena era din nou cu el şi de dragul Lenei nu vroia să se certe nici cu el. Totuşi, nu avea nevoie de avertismentele lui Şarok.

— Dacă-i tîlhar, de ce-i în libertate?

— Cînd i-o veni vremea o să stea şi-n puşcărie, i-a promis Iura.

I-o fi spus Iura adevărul ori ba, era limpede că bărbatul Variei e un om dubios, dintr-o altă lume, care o dezgusta profund pe Nina. Un om din lumea cîrciumilor, a jucătorilor, a speculanţilor şi pungaşilor. Ea şi Varia fac parte din tabere diferite. Nu întîmplător a oplo-

şit-o la ea Sofia Alexandrovna: şi ea e din altă tabără. Nu-i poate ierta Puterii Sovietice deportarea lui Saşa. Însă, chiar dacă a fost o greşeală, Puterea Sovietică nu are nici un amestec în toate astea, nici o putere din lume nu e scutită de greşeli. Iar cînd ţara e sfîşiată de o înverşunată luptă de clasă, cînd partidul e nevoit să lichideze rămăşiţele partidelor ostile, fracţiunile şi opoziţiile, anumite greşeli sînt cu atît mai mult inevitabile.

Şi apoi, cu Saşa nu prea pare a fi fost o greşeală. Lena Budeaghina i-a dezvăluit în mare taină, din spusele lui Şarok, că la institutul unde învăţa Saşa exista o organizaţie antisovietică şi că mai marii ei îl foloseau pe Saşa în scopurile lor, iar el le lua apărarea. De aceea i-au şi arestat pe toţi, de-a valma. Ce-i drept, lui i-au dat numai trei ani de exil, au constatat că nu el era căpetenia, dar, oricum, nu putea să nu fie tras la răspundere, mai ales că, zicea Şarok, s-a purtat sfidător în timpul anchetei, nu vroia să-şi recunoască greşelile, se bizuia pe autoritatea unchiului lui, Reazanov. Însă nici intervenţia lui Reazanov, nici a lui Budeaghin n-au ajutat.

Sofia Alexandrovna ar trebui să se resemneze. E femeie în vîrstă, ar trebui să înţeleagă. Ea însă urăşte pe toată lumea, vrea ca şi altora să le fie rău. Primindu-i în casă pe Varia şi pe afaceristul ei, ea a sfidat-o nu numai pe Nina ci, într-un fel, pe toţi prietenii lui Saşa.

De altfel, sincer vorbind, Varia a ales calea asta încă din şcoală: băieţi, ruj de buze, boarfe. Nina nici atunci nu putea să-i facă nimic, darmite acum. Înseamnă că aşa trebuie să fie. Şi orice s-ar întîmpla, să fie bună şi să se descurce singură. Pe bărbăţelul ei n-are să-l înscrie în spaţiu, e loc exact pentru doi. Pentru hoţul, afaceristul şi biliardistul ăsta n-o să sacrifice nici un centimetru. Să trăiască unde şi cum vor. Nu încape îndoială că pentru asta vine Varia.

Dar Varia a venit după cu totul altceva. Are nevoie de date pentru completarea chestionarului de angajare. Varia, la lucru?! Mare minune! Nu se leagă nicidecum cu modul ei de viaţă de pînă acum.

— Şi unde vrei să te angajezi, dacă nu-i secret?

— Nu e nici un secret. În biroul pentru proiectarea hotelului „Moscova".

Nina înțelese tot: nu de viață bună se ducea ea să lucreze. Se vede că bărbățelul ei a încurcat-o. Totuși, nu o descusu. Dacă va voi, îi va povesti singură.

— Ce fel de date îți trebuie?

Varia îi întinse chestionarul și-i arătă punctul 27. „Date despre rudele apropiate . . .“

— Scrie-mi-le pe o foaie și le trec eu pe urmă.

Se așeză, își roti privirea prin odaie. Nouă era doar fotografia lui Maxim Kostin atîrnată de perete. Tunică militară, pătrățele la petlițe, o față blîndă, simplă, de om cumsecade. Vasăzică, Nina corespondează cu Maxim. Ar fi bine să se mărite cu el, se potrivesc. Cu timpul ar deveni mamă-comandant. Și asta i se potrivește. Toate celelalte rămăseseră în odaie ca înainte. Pe polița cu cărți, alături de enciclopedia pentru copii, o fotografie de-a părinților, din tinerețe; masa acoperită cu aceeași mușama scorojită; o pereche de papuci de casă, scîlciați, sub patul Ninei. Pe patul ei, al Variei, o năframă viu colorată, pe pernă. Alături — un atlet din bronz ținînd în mîna întinsă, mușchiuloasă, o făclie. Varia nu-și luase la Sofia Alexandrovna nici măcar lenjeria de pat și patefonul — n-avea nevoie de ele. Cu toate că descoperise curînd că-i lipseau multe, prefera să cumpere lucruri noi. Venise aici o singură dată, după atestatul de maturitate, dar Nina nu era acasă — din fericire.

Acum, însă, stînd și cercetînd cu privirea odaia, lucrurile familiare, respirînd aerul cu miresme atît de cunoscute, se simțea din nou fetița de odinioară. Sufletul i se umplu de tristețe și își dădu seama deslușit că, oricît ar fi fost Nina de pisăloagă, liniștită putea fi numai aici. Era casa ei, alta nu avea și nici nu erau semne că va avea curînd.

Nina îi întinse datele înscrise pe hîrtie. Varia le confruntă cu chestionarul; totul era în regulă, Nina răspunsese la toate întrebările.

— Da, bine, mulțumesc . . . Ei, la revedere.

— Mergi sănătoasă.

S-a purtat oare cum trebuie cu soră-sa? Dar cum putea să se poarte altfel? Să sară-n sus de bucurie? Numai fiindcă Varia se angajează? Toată lumea lucrează.

E o chestie elementară. Nu fericește pe nimeni. Putea să intre la facultate. Dacă vrea să fie copistă, n-are decît, fiecare își alege cum vrea calea în viață. Vorbim despre demnitatea femeii, dar imediat ce apare bărbatul, uităm de ea.

Ei bine, Varia e o fată crescută în curte, pe stradă... Dar Lena Budeaghina? Doamne-dumnezeule, Lena, femeie matură, educată într-o asemenea familie! Atunci, iarna — Nina știe acum — Lenka și-a făcut avort clandestin, de la Iura. Era cît pe-aci să moară, iar el, ticălosul, nu s-a dus nici măcar o dată la spital. A apărut după o jumătate de an și Lena a început să trăiască din nou cu el. Nu vede ce poamă e? La NKVD nu lucrează numai cekiști adevărați, sînt și acolo lingăi destui și Iura e unul dintre ei. Lenka nu se poate să nu știe. Și acum, uite, o nouă poveste, o nouă „tragedie" — Iurka, pasămite, mai trăiește cu cineva. Iar Lena, în loc să uite nulitatea asta, se chinuie și suferă. Nina ura femeile care depindeau de bărbați și una dintre ele era soră-sa. Faptul că avea să lucreze nu schimba esența situației. Așa că, deocamdată nu era mare sărbătoare, nu era nici un prilej de veselie.

Că Iura o înșeală, Lena îi mărturisise Ninei într-un moment de disperare. Nu-i destăinuise nici un fel de amănunte. „Mă înșeală" — asta era singura frază pe care o rostise. Amănuntele, mai bine zis unicul amănunt era că Iura o înșela cu Vika Marasevici. Se întîlniseră pe Maroseika, în străduța Starosadski. Pe palier. Lena ieșise din ascensor și chiar în clipa aceea Vika închidea după ea ușa de la apartamentul în care urma să intre Lena. Cîteva secunde se uitaseră fîstîcite una la alta. Apoi Vika îi spusese „Bună ziua", iar ea îngăimase același lucru. În cele din urmă, Vika urcase în ascensor și închisese ușa.

Primul imbold a fost să fugă. Începu să coboare în grabă scările, cu un etaj mai jos se opri, gîfîind și trăgînd cu urechea... Jos se auzi ușa ascensorului, înseamnă că Vika plecase. Ducă-se învîrtindu-se! Lena coborî încet încă un etaj... Doamne! Vasăzică atunci, la revelion, n-a fost nimic întîmplător, înseamnă că legătura lor dura de mult, toată lumea știe, numai ea era oarbă.

Nina i-a făcut atunci lui Iura scandal, iar Saşa a întrebat-o chiar de faţă cu el: „O pramatie mai mare n-ai putut găsi?“ Iura n-a cruţat-o. Şi acum i se mai întoarce stomacul pe dos la mirosul de muştar. La spital i-au spus: „Ai scăpat ca prin minune“. Lui, însă, îi era frică să se arate, se ascundea de ea, n-a venit nici măcar o dată. Iar acum o aştepta în patul din care o clipă în urmă se ridicase Vika. Şi probabil că nu e singura. Nici nu s-a sfiit să-i fixeze întîlnire în aceeaşi zi cu Vika, aproape la aceeaşi oră... Abia acum îşi dădu Lena seama că a venit la patru, iar Iura o chemase la cinci — a uitat şi a venit, ca de obicei, la patru. O oră se odihneşte! Puiul de cătea! Destrăbălat nenorocit! Acuşi o să le ceară să se culce amîndouă deodată cu el. Va termina, va termina, va termina cu el pentru totdeauna. Fără explicaţii. Nu doreşte să asculte justificările lui mincinoase.

Seara Iura îi telefonă şi o întrebă cu o voce iritată de ce n-a venit.

— Am avut de lucru.

— Marţi poţi veni?

— Nu.

— Atunci cînd?

— Nu ştiu. Dacă am să pot, am să te sun eu. Tu nu mă mai suna. La revedere, Iura.

De ce-o fi fost, oare, nemulţumită? Şarok nu ştia ce să creadă. Parcă totul mergea bine, nu se întîlneau prea des, aşa era slujba lui. Se duceau la teatru, la cinema, la Clubul actorilor, la expoziţii... Pentru ce s-o fi supărat? Curios!

Şarok află curînd cauza nemulţumirii ei.

Întîlnind-o pe Lena, Vika se pierduse doar în prima clipă. Înţelegea că Lena nu venea acolo în calitatea în care venea ea — ştia de la Vadim că relaţiile dintre Iura şi Lena fuseseră reluate. Şi el şi-a permis s-o lase pe Lena s-o vadă la locuinţa conspirativă?! A trădat-o! Lena, desigur, îi va cere explicaţii şi Iura va recunoaşte că odaia aceasta nu era numai pentru întîlniri intime. Dar informatorii secreţi nu pot fi deconspiraţi. Iura va răspunde pentru fapta lui necugetată. Gîndul acesta o

liniști pe loc. Își dădea sama ce șansă se ivea: acum Iurocika va trebui s-o lase în pace, acum nu mai avea încotro. Azi și-a bătut joc de ea, o să plătească scump pentru discuția asta umilitoare.

Iar discuția decursese în felul următor:

— Iura, zise Vika, mă mărit.

— Zău? răspunse el vesel. Interesant, cu cine?

Ea îi spuse numele Arhitectului. Șarok îl cunoștea. Dar nu păru cine știe ce mirat.

— Felicitările mele. E un om cu renume.

— Lui Stalin i-a plăcut proiectul lui.

— Am văzut proiectul la expoziție, răspunse reținut Șarok, neîndrăznind, parcă, să-și dea părerea despre un proiect aprobat de Stalin însuși.

— Va trebui să ne despărțim, Iura.

El se prefăcu a nu înțelege.

— Cum adică?

— Acum sînt femeie măritată, știi cine e soțul meu. Modul de viață mi s-a schimbat, cu restaurantele am isprăvit-o, vechiul cerc de cunoștințe s-a destrămat.

— O să întîlnești altele.

— Nu, soțul meu duce o viață foarte retrasă. De la 9 dimineața pînă la 11 seara e la atelier, iar eu stau și-l aștept acasă. Singură. De fapt, nici nu e vorba despre asta. Nu pot, nu am dreptul să-i ascund nimic.

— Păi, nu-i ascunde, spuse calm Șarok.

— Ce vrei să spui? Să-i povestesc despre întîlnirile noastre?

— Povestește-i, dacă crezi de cuviință.

— Dar am semnat că păstrez taina.

— În interesul căminului tău conjugal îți dau voie s-o divulgi, zîmbi ironic Șarok.

— Bine, dar o să mă părăsească imediat.

Șarok ridică din umeri.

— Pentru ce? Pentru că-ți îndeplinești datoria?

Se uită țintă la Șarok. Știa prea bine că nu va spune nimănui nimic, dar nu vroia s-o lase din gheare, vroia s-o oblige să-și toarne propriul bărbat și nu se îndoia cîtuși de puțin că avea să reușească. Totuși, îi răspunse:

— Bine, o să-i povestesc.

El strîmbă din buze:

— Poți să-i povestești. N-ai decît... Pe urmă o să-i povestim și noi restul... O să-i înșirăm toți străinii tăi, zîmbi sarcastic. Iar tu o să-i povestești cum arată „chestia" aia la ei și cît de dulce e să te culci cu ei...

— Iura, ce tot spui?

El trînti cu pumnul în masă și începu să strige:

— Știu foarte bine ce spun! Tu, tîrfo, te culci cu ei, te întinzi prin toate hotelurile, ești legată de mîini și de picioare de spionii străini. Ai intrat în rahat pînă-n gît. Ei bine, ai să-i povestești soțiorului tău ce au ei atrăgător, iar el o să te asculte.

— Iura, cum poți vorbi așa? Nu i-am văzut pe oamenii ăștia decît la masă.

— Minți! Te-ai culcat cu ei. Ultima dată cu suedezul. Îl cunoaștem și pe dumnealui, și pe cei dinaintea lui. Îi cunoaștem pe toți, pînă la unul. Ce, ai noștri, rușii, nu-ți ajung?! Cu ce sînt ei mai răi? Răspunde!

Putea să fie ceva mai amabil, doar se culcase și cu el, măcar că era rus. Tăcea însă, doborîtă de informațiile pe care le aveau despre ea.

Iar el, privind-o cu ură, continuă:

— Vai, vai! nu sînt decît niște cunoștințe de-ale lui tăticu, așa-i? Profesorul Kramer, Rossolini, Kurt Sanderling — în voce îi răzbătea dezgustul.' „Violoniști talentați" ah, vai, Fritz, Hans, Michel... Sînt ca niște rude, nu-i așa? Ce motănei drăgălași! Iar motăneii ăștia sînt, de fapt, activiști ai partidului nazist, fasciști, spioni! Și japonezii cu care petreci sînt tot spioni și încă mari, unii chiar cu grade de colonei. Nu știi pentru ce vin aici? Nu știi cît de mult ne iubesc, nu-i așa? Te-ai încurcat cu ei, iar acum ne ceri să te lăsăm în pace că de nu ai să-i povestești totul soțului. Nu, drăguță, n-ai să povestești tu nimic, o să povestim noi și atunci o să vedem dacă te mai ia de nevastă!

Vika tăcuse, neputincioasă, condamnată.

Dar acum, mergînd pe Maroseika, nu se mai simțea nici neputincioasă, nici condamnată. Și-a greșit socotelile, puiul de croitor! Din vina lui a fost deconspirată. Nu l-a convins argumentul cu soțul, o să-l convingă alte argumente. Va trebui, Iurocika, vei fi nevoit.

Duminică Vika îi telefonă acasă.

— Iura, bună, eu sînt, Vika. Trebuie să ne vedem urgent.

— Ce s-a întîmplat?

— Nu pot să-ți spun la telefon. Dacă vrei, trec pe la tine... dacă nu, ne întîlnim pe stradă, ne putem plimba puțin...

Se temea să se ducă pe Maroseika. Îi era frică să rămînă singură cu Șarok. Însă nici Șarok nu putea să-i propună Maroseika. Nu era ziua lui. Bănuia că Vika avea să-nceapă iar cu soțul ei, deci nu era nici o grabă s-o vadă. Însă în tonul Vikăi era ceva îngrijorător. Bombăni nemulțumit:

— Ce atîta grabă? La timpul potrivit ne vom întîlni și vom vorbi pe îndelete.

— Ceea ce vreau să-ți spun eu nu suferă amînare, stărui Vika. Și nu e în interesul tău să amîni.

— Nu-i nimic, mai rabdă.

— Ei, mă rog, cum vrei, zise rece Vika. Eu te-am prevenit, să nu-ți pară rău pe urmă.

— Ce-i asta, o amenințare?

— Ia-o cum vrei. Te întreb încă o dată; poți să ieși acum pe Arbat?

— Chiar acum?

— Peste un ceas, peste două, fixează ora care-ți convine.

— Fie, ne întîlnim peste o oră în Piața Sobacea, chiar aveam treabă în partea aia.

— Hai să ne așezăm, propuse Vika, arătînd o bancă liberă într-un scuar.

— Nu, se împotrivi Șarok. Mai bine o luăm pe aici, trebuie să ajung pe Vorovski.

Porniră pe Trubnikov.

— Ei, ce s-a întîmplat?

— Ce s-a întîmplat? repetă Vika, zîmbind ironic. S-a întîmplat că locuința în care ne vedem noi, Iurocika, nu trebuie transformată în casă de întîlniri amoroase.

Șarok pricepu totul: o întîlnise acolo pe Lena! Vrînd să mai cîștige timp se prefăcu nedumerit:

— Cum? Ce?

— Am întîlnit-o pe palier pe Lena Budeaghina. Chiar ne-am şi salutat, am fost, oricum, colege de şcoală. Firește, a înțeles de ce vin la tine, doar știe unde lucrezi. Înseamnă că sînt deconspirată, Iurocika, şi nu-ți mai pot fi informatoare. Să ne despărțim prietenește.

El mergea mai departe, o asculta în tăcere, analiza situația. Totul era clar: Lena a venit cu o oră mai devreme: a încurcat ora, gîsca! Ei, mai ducă-se dracului! Numai neplăceri are din cauza ei. Dar nici Vikăi n-o să-i meargă, s-a gîndit să-l şantajeze, toanta!

Deodată Vika îl luă de braţ, îi zîmbi, i se uită galeş în ochi.

— Iurocika, nu te supăra! Ai făcut o mică gafă, dar eşti băiat deştept, o să le aranjezi tu pe toate. Nimeni n-o să afle nimic. Pentru mine e mai rău: n-am să mai pot apărea nicăieri, toți au să mă evite, va trebui să stau acasă.

El nu-şi retrase braţul. Abilă, muierușca, n-ai ce zice! Nu te slăbește cu una cu două şi nici de milă nu știe. În fond, o muiere de asta i-ar trebui lui, nu curca aia plouată! Cu asta ar ajunge departe. Cealaltă e fiica lui Budeaghin, e adevărat, dar după Budeaghin plînge deja o celulă la Butîrka, pe cînd asta e dintr-o familie neutră, de profesori...

E tîrziu să se mai gîndească la asta.

— Nu ți-a trecut prin cap că, poate, Lena crede că eşti amanta mea?

Vika se opri, fu nevoit să se oprească şi Şarok. Acum nu-i mai zîmbea — îl privea cu ochii ei cenuşii, necruțători.

— Nu mă considera o proastă! M-am lăsat păcălită de Diakov fiindcă m-am pierdut cu firea şi am semnat hîrtia pe care mi-a băgat-o pe gît. Dar tu nu eşti Diakov. Oricum, ne cunoaştem din copilărie, eşti prieten cu fratele meu, vii în casa noastră şi, pe deasupra, ai mai făcut şi dragoste cu mine... Ai fi putut să mă cruți, dar nu m-ai cruțat. Acum n-am să te cruț nici eu pe tine, aşa să ştii. Am să-i trimit o scrisoare lui Iagoda că ai înfiinţat un bordel în Starosadski şi m-ai deconspirat în faţa uneia dintre amantele tale, iar amanta asta e fiica unui locțiitor de comisar al poporului şi prietena mea din

copilărie. Scrisoarea e gata, am și tichuit-o. Dacă mă arestezi acum să mă duci, scrisoarea va ajunge la destinație. Așa că, ai grijă!

— Să te arestez, să te duc... o înghină dispreţuitor Șarok. Cine are nevoie de tine?

Își continuă drumul. Ea mergea alături de el, dar nu-l mai ținea de braț.

— Dacă n-are nimeni nevoie de mine, cu atît mai bine. Să ne despărțim. Eu am să merg pînă la capăt, orice s-ar întîmpla, n-am să mă opresc, n-am să dau înapoi.

— M-ai speriat, nu glumă!

Fără să dea atenție vorbelor lui, ea continuă:

— Eu am făcut totul cinstit. M-am întîlnit cu oameni dezgustători, cu Liberman ăsta, dar tu m-ai trădat cu afacerile tale amoroase. O să vedem cum o să le placă șefilor tăi.

— Lasă, nu mă amenința, zîmbi ironic Iura. Asta n-o să-ți folosească la nimic, dimpotrivă.

— Nici tu nu mă amenința, că nu mă tem de nimic. M-am căsătorit, mi-am aranjat viața, voi ști să mi-o apăr. Chiar de-ar trebui să mor, să știi că și cariera ta s-a încheiat. Așa ceva n-au să-ți ierte. Dacă te vei purta, însă, ca un băiat cuminte, totul va rămîne între noi. Poți să ai încredere în mine.

— Păi, uite cum stau lucrurile, se opri Șarok de data asta. Lena te-a văzut într-adevăr, mi-a făcut o scenă, i-am mărturisit că am avut o poveste cu tine — doar e adevărat, nu? I-am dat cuvîntul că n-o să ne mai întîlnim. Și poți să fii liniștită, Lena nu va sufla un cuvînt, nimănui. Din partea asta nu te paște nici un pericol. Cît despre scrisoare, ea nu-și va atinge ținta. Lena e ca și soția mea. Că te-ai întîlnit cu ea, mă rog, se mai întîmplă. O punem să semneze că nu divulgă taina și cu asta, basta. Cu scrisoarea ta n-ai să obții decît un singur lucru: o să te dea pe mîna altcuiva și nu-s sigur că o să fie mai bine pentru tine.

Vika îl ascultă încordată, privindu-l țintă cu ochii ei mari, cenușii, obraznici. Apoi spuse ferm, categoric, cu răutate:

— Ei bine, fiecare dintre noi o să meargă pe calea lui. Rămîi sănătos.

Dar el o opri.

— Stai puțin, există încă un aspect al lucrurilor. Data trecută m-ai rugat să te scutesc de sarcina de informatoare. Am fost nevoit să transmit rugămintea ta șefului meu, i-am prezentat un raport în aceeași zi. Care va fi rezultatul, nu știu. Mai așteaptă puțin.

— Cît să aștept? întrebă Vika, știind că Șarok născocise asta pe loc, că nu prezentase nici un raport, dar, totodată, nu era sigur că n-o să-l prezinte. Deci, se temea să nu-l reclame.

— Cînd ne întîlnim data viitoare îți aduc răspunsul.

Să aștepte zece zile! Să bată iar drumul pînă la locuința aia nesuferită!

— Bine, spuse Vika, aștept zece zile.

9

Vika nu va da înapoi. Dacă s-a măritat cu Arhitectul, își închipuie că puterea e de partea ei. Puterea, desigur, e de partea altora, dar Vika e obraznică, hotărîtă, capabilă de orice. Trebuie să recunoască, totuși, că și el i-a pus în mînă un atu.

De aceea Șarok găsi cu cale să-i spună lui Diakov:

— Marasevici Viktoria Andreevna s-a căsătorit cu Arhitectul și vrea să apară în fața soțului ca o fetiță fără prihană.

— Se miorlăie?

— Cu Liberman a rupt-o, cu prietenii dinainte nu se mai întîlnește, pe la restaurante nu umblă, stă acasă. Iar cunoștințe noi încă n-are. Poate o lăsăm un timp să se mai deprindă cu noua situație, să intre în noul ei cerc, să lege cunoștințe noi. În jurul Arhitectului se învîrte lume multă și interesantă.

— Ai dreptate, conveni Diakov. S-o lăsăm să se mai veselească. Acum uite ce-i, Șarok...

Diakov își ordonă hîrtiile de pe birou — semn că-și caută și cumpănește cuvintele pe care vrea să le rostească.

— Da, așadar uite ce-i, reluă Diakov. Discuția rămîne între noi — se uită cu înțeles la Șarok. De la Leningrad a venit tovarășul Zaporojeț. Vrea să ia cu el la Leningrad din aparatul central vreo trei-patru băieți de nădejde. Bineînțeles, în funcții mai înalte, cu grade și salarii mai mari. Printre cei vizați ești și tu. Ce părere ai?

Șarok ridică din umeri.

— Ce părere pot să am? Voi pleca unde mi se va ordona. Sper că apartamentul din Moscova îmi rămîne.

— Sigur, doar acolo locuiesc părinții tăi. Ai să lucrezi vreo doi ani în provincie. De altfel nu știu dacă i se poate spune așa. E a doua capitală. Ai să te întorci cu un grad și într-un post mai înalt. Gîndește-te! Asta nu se face din ordin, ci prin liber consimțămînt. Cu Zaporojeț mulți ar vrea să lucreze. E un om vesel, bun, știe să apere interesele băieților lui. Discuția noastră are un caracter preliminar. Va sta de vorbă cu tine chiar el. S-ar putea să se oprească și la altcineva, nu știu. Tu gîndește-te. După mine, e o chestiune de perspectivă.

Propunerea era neașteptată, dar interesantă. Nu poți să stai toată viața în aparatul central, nu se obișnuiește. Trebuie să lucrezi un timp și-n provincie și să revii la Moscova cu experiență de muncă practică, de teren. Leningradul e varianta optimă, nu e un fund oarecare de provincie. E doar la o noapte de mers de Moscova. Și se pare că, în curînd, Zaporojeț îl va înlocui pe bătrînul Medvedi. Ceea ce înseamnă că o dată cu Zaporojeț va porni în ascensiune și el, Șarok. De fapt, i-ar trebui un sprijin. Diakov nu-l poate ajuta, e prea mic. Berezin? Da, e mare, dar nu se prea împacă bine cu Iagoda, și, se pare, va fi transferat în Extremul Orient. Așa că, decît în Extremul Orient, mai bine la Leningrad.

Propunerea i-a plăcut lui Șarok. Cu Lena se rezolvă totul de la sine. Și cu fratele la fel. Își termină pedeapsa și se întoarce acasă. Lasă-l să se descurce singur, să nu aștepte ajutorul lui.

Pe Maroseika Șarok o primi pe Vika bine dispus.

— Ei, fetițo, bucură-te, îți dăm răvaș de drum. Nu din cauza Lenei. Am spus că te-ai întîlnit cu nevastă-mea

și chestiunea s-a rezolvat. Întîlnirile le anulăm, conducerea a găsit argumentele mele rezonabile: stai acasă, ești cuminţică, ce folos să te mai ţinem? Așa că, vezi-ţi de luna de miere.

— Mulţumesc, zise Vika rezervată. Dar cu... angajamentul meu ce facem?

— Angajamentul? E la arhivă. Îl vrei înapoi?

— Da.

— Ei, na-ţi-o bună! Cine o să-mi dea voie să scot documentul din dosar? E înregistrat și predat la arhivă, îl citesc șoarecii.

Vika înţelegea că, orice ar face, cu hîrtia asta o au la mînă. Deocamdată era, oricum, liberă. Va mai vedea.

— Mulţumesc, Iura, spuse ea, ridicîndu-se. Sper ca în *această* ambianţă, arătă ea în jur, și în *acest* rol nu ne mai întîlnim niciodată.

— Niciodată, confirmă Șarok, zîmbind.

Răspunsul lui era sincer: n-o să se mai ocupe niciodată de Vika Marasevici. Cînd va fi nevoie de ea, se va ocupa altcineva de treaba asta.

Se pregătea, deja, în sinea lui pentru plecarea la Leningrad. Nu fusese niciodată în acest oraș. Mulţi dintre colegii lui de școală mergeau la Leningrad în vacanţă — era ceva deosebit să-ţi petreci vacanţa acolo. Aveau rude, cunoscuţi. El nu avea pe nimeni. În privinţa asta ca, de fapt, în multe altele, îi invidia pe intelectualii din Arbat. Acum va pleca și el la Leningrad și nu se va înghesui pe la rude, ci va avea o muncă de răspundere, va locui un timp la hotel, iar pe urmă îi vor da un apartament.

În aceeași zi Șarok se prezentă pentru raport la Berezin. Îi duse și niște hîrtii de semnat. După ce le semnă, Berezin îi spuse:

— Se recrutează candidaţi pentru școala superioară a NKVD-ului. Vrei să înveţi?

Șarok se fîstîci. Îl tenta școala superioară — pregătea lucrători de rang superior. Dar ce făcea cu Leningradul?

— Nu știu, răspunse nesigur. Tovarășul Zaporojeţ vrea să mă ia la Leningrad.

Berezin îl fixă atent cîteva clipe, apoi lăsă capul în piept, ascunzîndu-și privirea.

— În cazul ăsta nu se mai pune problema.

Fața îi era impenetrabilă.

Șarok ieși din cabinet. Berezin încuie ușa în urma lui, găsi în legătură cheia de la safeul din colțul camerei, îl deschise, trase un scaun mai aproape și începu să aşeze una peste alta mapele dinăuntru parcurgîndu-le rapid cu privirea. În sfîrșit găsi ce căuta. O puse deoparte, le vîrî pe celelalte la loc în ordinea dinainte, iar în locul dosarului reținut puse o foaie de hîrtie să nu încurce ordinea.

Frunzări mapa cu atenție, se opri la pagina care îi trebuia . . . Aprinse o țigară.

Informația primită întîmplător de la Șarok confirma bănuielile lui Berezin: la Leningrad se pregătește ceva. Prima bănuială i se trezise odată cu trimiterea lui Alfiorov în Siberia de est, deși Kirov îl invitase la Leningrad. Dar în loc de Leningrad, Alfiorov se trezi pe Angara împuternicit raional — chipurile, trebuiau clarificate cîteva aspecte ale activității lui în China și pînă atunci să stea în Siberia. Alfiorov nici n-a fost lăsat să vină la Moscova, i s-a ordonat să rămînă la Kansk, iar de acolo a fost trimis într-un centru raional.

În locul lui Alfiorov a plecat la Leningrad Ivan Zaporojeț. E un bărbat bine făcut, înalt, lat în spate, șugubăț și hazliu. Știe să prețuiască vinul și femeile, cîntă bine. A locuit în Paliha, se plîngea că nu are cadă în apartament și că nevastă-sa îi face zile fripte din cauza asta. Are o nevastă frumoasă, Roza Proskurovskaia . . .

Berezin se aplecă din nou asupra mesei, parcurse cu ochii dosarul lui Zaporojeț. A fost eser de stînga, dar s-a menținut, totuși, în aparatul central al C.C. Datorită lui Iagoda, desigur. Sînt tot timpul împreună. Dintre operațiunile lui Zaporojeț, cea mai mare a fost pătrunderea în statul major al lui Mahno. E un aventurier norocos. Și acum pregătește o nouă aventură. Un om de-al lui Berezin, strecurat în anturajul lui Zaporojeț, i-a transmis copia unei scrisori interceptate aparținînd unui oare-

care Nikolaev. O scrisoare ciudată, care îl punea în gardă... Berezin o reciti.

Leonid Nikolaev. A intrat în partid în 1920, pe front, la vîrsta de șaisprezece ani. Provine dintr-o familie de muncitori, a fost el însuși muncitor. Pînă în 1934 a lucrat în IMT din Leningrad, ca inspector pentru prețuri. Din IMT, după cum scria Nikolaev, l-au exclus datorită uneltirilor puse la cale de trotkiștii cuibăriți în aparatul comitetului regional. A fost transferat la uzină. Dar secretarul celulei de partid din uzină, tot troțkist și el, l-a trimis în transporturi la mobilizarea de partid. E gata să lucreze oriunde îl trimite partidul, dar nu-l trimite partidul, ci troțkiștii, care vor să-l îndepărteze de Leningrad. A refuzat să plece. Pentru asta a fost exclus din partid, din martie e șomer. I-a trimis tovarășului Kirov douăzeci de scrisori, rugîndu-l să examineze cazul său. L-a informat pe tovarășul Kirov despre dictatura instaurată de troțkiști în aparatul de partid din Leningrad, însă n-a primit răspuns la nici o scrisoare. Fie că tovarășul Kirov nu găsește de cuviință să-i răspundă, fie că scrisorile sale nu ajung la tovarășul Kirov. Iar de vină e anturajul troțkist în care tovarășul Kirov crede orbește. Din cei treizeci de ani de viață el, Nikolaev, și-a petrecut paisprezece în partid, fără partid nu-și concepe existența în viitor. A ajuns la limită, e în stare de orice...

„În stare de orice"... Oare ce-o fi însemnînd asta? Vrea să se sinucidă? Omul e de paisprezece ani în partid, își dă seama că nu sperie pe nimeni cu asemenea amenințări. Pregătește un act terorist? Despre asta nu se scrie, nu se avertizează din timp. O asemenea amenințare atrage după sine împușcarea. Și, totuși, a scris, amenință. Să fie un psihopat? Împotriva cui sînt îndreptate amenințările lui Nikolaev? Important e că Zaporojeț lucrează cu acest om. Pentru ce o fi avînd nevoie de el? În ce calitate ia Zaporojeț oameni noi la Leningrad? Pe cine trebuie să înlocuiască ei? În ce scop? De ce se ține totul în secret? Pînă și el, Berezin, membru al colegiului, a aflat întîmplător acest lucru.

Stalin e nemulțumit de situația din Leningrad, asta o știe toată lumea. Îi cere lui Kirov să înceapă represiuni

împotriva așa-zișilor agenți ai opoziției zinovieviste, vrea să dezlănțuie teroarea la Leningrad. Pentru ce? Ca detonator pentru declanșarea terorii în toată țara? Kirov refuză și, după cum se vede, sarcina lui Zaporojeț e de a provoca un incident care să-l ajute pe Stalin să înfrîngă rezistența lui Kirov. Însă, orice ar organiza Zaporojeț, ancheta s-ar desfășura la Leningrad, Kirov nu o va lăsa să-i scape din mîini. Într-o chestiune ca asta nu va da îndărăt, va pune problema în Biroul Politic. Înseamnă că Zaporojeț trebuie să organizeze ceva care să-i năucească pe toți și să-l facă pe Kirov să bată în retragere. Dar ce anume? O diversiune, o explozie, o catastrofă feroviară? Pe Kirov nu-l păcălești cu așa ceva! Asasinarea vreunuia dintre colaboratorii săi? Ciudov, Kodațki, Pozern?... Pentru asta îl păstrează pe Nikolaev? Ar avea mai mult efect, dar tot nu l-ar putea înlătura pe Kirov de la anchetă.

Și atunci, ce se va întîmpla?

Berezin ținea minte vorbele pe care i le spusese Stalin, în 1918, la Țaritîn. Stalin ceruse să fie împușcați cîțiva specialiști militari din rîndul foștilor ofițeri ai armatei țariste. Berezin, pe atunci șef al Secției speciale, încerca să-i demonstreze că acuzațiile nu erau convingătoare și că executarea lor ar putea da naștere la numeroase complicații și probleme.

Stalin îi răspunsese sentențios:

— Moartea rezolvă toate problemele. Nu mai e omul, nu mai sînt nici problemele.

Și Stalin avusese dreptate. A sosit o telegramă care contramanda împușcarea, dar oamenii erau deja împușcați. Și n-au apărut nici un fel de probleme.

Asta-i filosofia lui Stalin! O va aplica, oare, și de data asta? Da, fără îndoială că da! El, Berezin, nu poate acționa deschis, un singur cuvînt imprudent l-ar costa viața. Cu toate astea, poate să prevină pe cîte cineva.

Seara Berezin trecu pe la Budeaghin. Locuiau la scări diferite în Casa nr. 5 a Sovietelor și, cu toate că se cunoșteau puțin și se întîlneau rar, se simpatizau: amîndoi făceau parte din falanga de fier a vechilor bolșevici, străbătuseră aceeași cale în viață și erau străini de ambiții personale.

Berezin nu-i împărtăși lui Budeaghin nici una dintre bănuielile sale. Lui Budeaghin îi era de ajuns că Berezin a venit la el — a venit pentru prima dată, după o carte despre economia Extremului Orient, pe care o putea găsi la orice bibliotecă! Recepționă exact și informația, strecurată întîmplător de Berezin în discuție, că Ivan Zaporojeț selecta un grup de oameni din subordinea lui, a lui Berezin, pentru a-i transfera la Leningrad — lucru ținut în cel mai strict secret.

După ce-l conduse pe Berezin, Budeaghin se retrase în bucătărie și își făcu un ceai tare. Păcat că Așhen Stepanovna era plecată, ar fi vrut să discute cu ea ceea ce-i comunicase Berezin — era, într-adevăr, ceva îngrozitor. În dimineața următoare, trecînd de cabinetul său, Budeaghin intră la Siomușkin. Arătă cu capul spre ușa cabinetului lui Ordjonikidze:

— E aici?

— Da, răspunse Siomușkin.

Povestindu-i lui Ordjonikidze despre trimiterea unor oameni noi la Leningrad în subordinea lui Zaporojeț, Budeaghin nu pomeni numele lui Berezin. În asemenea cazuri nu se precizează sursa informației.

Ordjonikidze căzu pe gînduri. Dacă noile remanieri ar fi o intrigă departamentală din cadrul NKVD-ului, Medvedev l-ar informa personal pe Kirov. Dar oamenii interesați îi comunică acest lucru *lui* — membru al Biroului Politic, prieten bun cu Kirov — prin intermediul lui Budeaghin. Înseamnă că informația nu are un caracter intradepartamental, ci general-politic.

— Ce crezi despre asta? întrebă Ordjonikidze.

— La Leningrad se pune ceva la cale. Scopul e de a-l compromite pe Serghei Mironovici.

— În ce fel?

— Greu de spus. Vor să-l constrîngă la represalii, vor să-l pună în fața unei asemenea necesități. Și dacă va refuza din nou, să-l îndepărteze din Leningrad.

— Se pare că așa este, conveni Ordjonikidze.

Nici prin gînd nu le trecu ceea ce Berezin, cekistul de meserie, înțelesese de la bun început.

10

Îl sîcîia un dinte. Se mișca demult, dar, fixat de proteză, era stabil. Aseară, însă, cînd Stalin și-a scos proteza, a simțit durere. Și-a pus proteza la loc, și-a fixat dintele din nou. Cînd îl atingea cu limba, acesta se clătina și, i se părea, îl durea puțin gingia.

Stalin se culcă fără să-și scoată proteza și își petrecu noaptea liniștit. Dimineața scoase cu atenție proteza, atinse dintele cu limba, apoi cu degetele — se clătina. Îi venea să-l smulgă, să-l împingă afară cu limba. Porunci să fie chemat de la Moscova un dentist. Către seară i se raportă că doctorul Lipman și tehnicianul au sosit în cursul zilei cu avionul și au fost cazați în vila numărul trei.

— Să vină de îndată ce se va aranja, dispuse Stalin.

Peste o jumătate de oră doctorul se înfățișă. Era un evreu frumos, amabil, sub patruzeci de ani. Îl mai tratase pe Stalin, acesta era mulțumit, chiar îi spusese o dată: „Aveți mînă mai ușoară ca Șapiro".

Șapiro era predecesorul lui Lipman, tot un bun specialist. Dar lui Stalin nu-i plăceau medicii care pun întrebări, te palpează, te ascultă, își prescriu medicamente, însă nu-ți explică nimic, nu-ți spun ce boală ai, la ce servesc prescripțiile lor. Umblă cu aere prea sofisticate, își transformă profesia într-un mister, într-o enigmă. La micul și taciturnul Șapiro aceste trăsături erau deosebit de neplăcute.

Lipman, dimpotrivă, îi povestea lui Stalin tot ce făcea, îi spunea cum îi erau dinții, cum trebuia să întrețină proteza, iar cînd i-a extras prima dată un dinte, nu l-a aruncat în vasul pentru clătit, cum făcea Șapiro, ci l-a ținut un timp în mînă, i-a arătat în ce se transformase rădăcina și de ce dintele trebuia extras imediat. Era un om liniștit, comunicativ, Stalin spunea deseori despre el rîzînd: „Îți scoate dinții și-ți împuie urechile".

Simțea că Lipman se teme de el, dar nu vedea în asta nimic deosebit — toți se temeau. Totuși, dacă dentistului îi tremură mîinile de frică, poate să facă vreo gafă. De aceea căuta să se poarte binevoitor cu el. În ziua aceea îl întrebă ca de obicei:

— Cum o mai duceți, acasă totul e bine?

Deși nu știa absolut nimic nici despre casa, nici despre familia lui Lipman.

— Totul e bine, Iosif Visarionovici, mulțumesc. Lipman își deschise trusa, o trusă destul de mare, aproape cît o valiză de călătorie, scoase instrumentele și tetiera, pe care o fixă de fotoliu. Faptul că instala tetiera din timp îi plăcea de asemenea lui Stalin. Șapiro făcea lucrul acesta după ce Stalin se așeza în fotoliu, iar lui Stalin îi era neplăcut cînd i se vînzolea cineva pe la spate.

După ce instală tetiera și verifică dacă se ține bine, Lipman îl invită pe Stalin să ia loc. Stalin se așeză. Lipman îi prinse un prosop la gît și cu o mișcare ușoară a mîinilor, îi rezemă capul de tetieră.

— Așa e comod?

— E bine.

— Ce vă supără?

— Se clatină un dinte, mai ales cînd scot proteza.

— Imediat o să vedem — Lipman îi intinse lui Stalin un pahar cu apă — clătiți-vă gura, vă rog. Așa, bine... Acum lăsați, vă rog, capul pe spate... Așa, foarte bine...

Cu o mișcare atentă, Lipman îi scoase proteza, atinse dintele cu degetele. Degetele îi erau moi, miroseau plăcut — un medic delicat... Apoi luă oglinda dentară din setul de instrumente așezate pe masă, examină din nou dintele și spuse:

— Dintele acesta trebuie extras, altă soluție nu există, nu veți avea decît neplăceri din cauza lui, proteza nu se ține, e rău de tot.

— Cît timp va lua asta?

— Rana sper să se cicatrizeze în două—trei zile, iar pentru proteză avem nevoie de douăzeci și patru de ore. Cred că toate vor cere vreo cinci zile, nu mai mult.

— Și eu să umblu cinci zile fără dinți? se încruntă Stalin.

— De ce fără dinți, zîmbi Lipman, deocamdată n-o să aveți doar molarii superiori. Putem, desigur, să adaptăm temporar și proteza aceasta — Lipman o intoarse și pe o parte și pe alta — atunci nu vă va lipsi decît un dinte. Dar, la orice inclinare a punții, ar putea să aibă

de suferit dintele sănătos, sarcina care cade pe el e mai mare. De ce să riscați? Nu-i mai bine să răbdați cîteva zile?

— Bine, se învoi Stalin. Cînd trebuie să-l scoatem?

— Cînd doriți, pot să-l scot și acum.

— Dar dacă-l lăsăm pe mîine dimineață?

— Putem să-l lăsăm și pe mîine dimineață.

— Azi am oaspeți, mi-e neplăcut să-i primesc fără dinți. Cum credeți dumneavoastră?

— Oaspeții, zîmbi Lipman, dacă vor să mănînce, trebuie mai întîi să aibă ei dinți.

Stalin se ridică. Lipman îi dezlegă în grabă prosopul de la gît.

— Duceți-vă și vă odihniți, zise Stalin, mîine dimineață după dejun, veți fi chemat.

Kirov sosi în cursul zilei. Stalin îi ordonă lui Jdanov să-l pună la curent cu munca lor la manualul de istorie și să-l invite seara la cină.

Cinau în trei: Stalin, Kirov și Jdanov.

— E bine că ai venit, Serghei Mironovici, zise Stalin în timp ce se așeza, după dreptul amfitrionului, în capul mesei, pentru că, iată, Andrei Alexandrovici — arătă spre Jdanov — nu bea, nu mănîncă, stă la masă ca Isus Hristos, vrea să mă facă și pe mine să mor de foame. Eu, însă, în privința aceasta sînt de acord cu Cehov: toate bolile le-au inventat medicii. Trebuie să mîncăm din toate cîte puțin, desigur, în limite rezonabile. Sînt folositoare ierburile caucaziene: kinza, tarhon, gion-gioli... Sînt folositoare și fructele, vinul sec — bunăoară, vinul gruzin e un vin bun. Bea, mănîncă, toate au să-ți priască. Ce avem pe masă, vezi și tu, ești caucazian. Sau, poate, la Leningrad ai uitat ce-i aceea haceapuri, lobio, saținvi?

— N-am uitat, răspunse Kirov rîzînd și punîndu-și în farfurie cîte puțin din fiecare fel, țin minte totul și îmi place totul.

— Nu știu ce bucătărie o fi acum la modă în Leningrad, spuse gînditor Stalin, înainte nobilimea prefera bucătăria franțuzească, poporul pe cea nemțească: crenvuști, mezeluri. Dar acum?

— Acum e la modă bucătăria proletară, spuse Kirov, ciorba, borşul, pîrjoalele, macaroanele. Ce li se dă oamenilor pe cartele, aceea mănîncă.

— M-da, cartelele, rosti din nou Stalin, dus pe gînduri, cartelele o să le anulăm.

Kirov nu reacţionă în nici un fel la spusele lui: anularea cartelelor alimentare cu începere de la întîi ianuarie era un lucru hotărît.

— Anul acesta se aşteaptă o recoltă bună, continuă Stalin, pîinea ar trebui să ne ajungă. Am primit date referitoare la Kazahstan: tovarăşii scriu că e o recoltă nemaipomenită, că aşa ceva nu s-a văzut de zeci de ani, speră să obţină cîte douăzeci şi cinci de chintale la hectar. Mă tem că prietenul tău Mirzoian nu va face faţă unei asemenea recolte.

— Mirzoian e un om energic, n-o să ne dea de furcă.

Ca şi cum n-ar fi auzit replica lui Kirov, Stalin continuă gînditor:

— Desigur, o recoltă bogată e un lucru bun, dar ascunde şi un pericol: îi găseşte pe oameni nepregătiţi, aduce cu sine automulţumirea, euforia, nepăsarea. Recolta bogată este bună cînd e strînsă şi transportată, cînd nu e furată şi irosită.

Kirov ştia: Stalin nu spune nimic la întîmplare, prin urmare nu degeaba a adus vorba despre Kazahstan. La masă, Stalin nu discută de obicei chestiuni serioase, azi însă discută. O ia pe departe, spune banalităţi — asta e maniera lui de a-şi face cunoscute hotărîrile cele mai neaşteptate. Şi iarăşi vorbeşte despre agricultură. Acum o lună, la Plenara din iunie a C.C., Kirov a primit o săpuneală zdravănă pentru neîndeplinirea planurilor şi aşa micşorate la colectarea cerealelor şi a produselor din carne. De fapt, planurile nu erau micşorate, pur şi simplu le refăcuseră — la unele culturi fuseseră micşorate, la altele mărite. Stalin se orientează prost în chestiunile astea, nu cunoaşte agricultura. Şi nici de vreo rămînere în urmă nu putea fi vorba, pentru regiunea Leningrad iunie nu e luna decisivă a colectărilor. Cu toate acestea, Kirov n-a obiectat împotriva hotărîrii: partidul se pregăteşte să anuleze sistemul de cartele, trebuie concentrate toate forţele pentru asigurarea ţării cu pîine, trebuie mo-

bilizați toți și, dacă se pune problema să fie săpunit cineva, lucrul acesta trebuie făcut, desigur, pe baza exemplului unei organizații de partid fruntașe — e un avertisment bun pentru toți. A fost ceva obișnuit, Kirov n-a văzut în asta nici un fel de uneltiri împotriva sa, chit că Stalin ar fi putut să se refere cu mai mult folos la organizația din Moscova, din capitală. Lipsurile sînt aceleași, dar colectările încep mai devreme. Însă organizația din Moscova e condusă de Kaganovici, iar pe el Stalin nu vrea să-l atingă — un politicianism ieftin, care îi este caracteristic: să-l jignească pe unul, să recompenseze pe altul și să-i monteze pe unul împotriva celuilalt. Cîndva, Stepan Șaumian spunea: „Koba are minte și năravuri de șarpe". Dar Kirov era mai presus de toate astea: cînd se rezolvă chestiuni de partid, nu rămîne loc pentru supărările de ordin personal. Afară de asta, Kirov îl disprețuia pe Kaganovici. În orice caz, hotărîrea din iunie a C.C. cu privire la rămînerea în urmă a Leningradului îi era clară lui Kirov, pe cînd discuția despre colectări în Kazahstan n-o înțelege. Participarea sa la alcătuirea manualului de istorie o ficțiune, ce fel de istoric este el!? Nici Stalin nu e istoric, dar se crede. Totuși, pentru ce a fost chemat?

— Ei bine, spuse Stalin pe neașteptate, ce ne-a venit așa, dintr-o dată, să vorbim despre recolta din Kazahstan, despre Mirzoian? Aici ne ocupăm de altceva, de problemele istoriei. Se întoarse către Jdanov: — L-ați pus la curent pe Serghei Mironovici?

— L-am informat mai înainte, răspunse Jdanov.

— Trebuie să luăm știința istorică în mîinile noastre, rosti posac Stalin, altminteri o să ajungă pe mîini străine, pe mîinile istoricilor burghezi. De altfel, nici istoricii noștri nu sînt mai buni. Despre Pokrovski nu mai vorbesc, pentru că, în fond, și el e istoric burghez.

— Bineînțeles, Pokrovski a făcut greșeli, obiectă Kirov, dar Lenin l-a apreciat altfel . . .

Stalin nu-și luă privirea iscoditoare de la Kirov.

— Și cum l-a apreciat Lenin?

— Cunoașteți, probabil, scrisoarea lui către Pokrovski în legătură cu *Istoria Rusiei pe scurt*.

— Și ce îi scria el lui Pokrovski?

Doar știe ce i-a scris Lenin lui Pokrovski, știe prea bine, însă se gîndește să-l prindă cu vreo inexactitate.

— Nu-mi amintesc textul cuvînt cu cuvînt... Putem să ne uităm, scrisoarea a fost publicată de mai multe ori. Dar țin minte că Lenin îl felicita, scria că lucrarea i-a plăcut grozav și că trebuie tradusă și în alte limbi.

— Da, conveni Stalin, Lenin i-a făcut asemenea complimente, de bună seamă. Însă tot atunci i-a propus să completeze cartea cu un indice cronologic, ca să nu pară superficială... În această remarcă și constă esența aprecierii lui Lenin...

— Eu nu sînt istoric, spuse Kirov, dar nu cred așa. Aprecierea generală era clară, exactă și elogioasă. Propunerea de a întocmi un indice cronologic nu înseamnă decît o completare parțială care, în ansamblu, nu exclude o apreciere pozitivă. Pokrovski a scris cartea în 1920, în fond ea a fost prima încercare de a reflecta istoria Rusiei de pe pozițiile marxism-leninismului. Și cartea aceasta, destinată maselor largi, a scris-o din însărcinarea lui Lenin. Cu toate neajunsurile ei, lucrarea avea și mari calități, noi am învățat din ea. Desigur, știința a mers mai departe și acum e nevoie, probabil, de un nou manual, dar să hulim lucrarea lui Pokrovski, cum fac unii istorici, nu e drept, să-l persecutăm așa cum l-au persecutat în ultimii ani este inadmisibil. Pokrovski, fără îndoială, a fost un om cinstit...

— Păi vezi, zise ironic Stalin, și mai spui că te orientezi prost în istorie... De fapt, te descurci mai bine decît noi toți. Și ai dreptate, trebuie să creăm un manual nou de istorie. De aceea te-am și invitat aici. Nu vroiai să vii, dar, iată, că ne trebuiești chiar tu. Însă acum nu e vorba de Pokrovski. Eu vorbesc despre unii membri de partid, vechi membri de partid. Iată, și tovarășa Nadejda Konstantinovna s-a apucat să facă istorie. Ai citit amintirile ei despre Lenin?

— Le-am citit, dădu Kirov afirmativ din cap.

— E un articol bun, serios; Stalin se întoarse, luă de pe măsuța pentru reviste o mapă, căută puțin, scoase articolul decupat, parcurse cu privirea rîndurile subliniate cu creion roșu... Iată, Pospelov scrie: „Krupskaia exagerează fără spirit critic rolul lui Plehanov în isto-

ria partidului nostru, prezentîndu-l pe Lenin drept un respectuos discipol al lui Plehanov". E o apreciere justă. De ce justă? Pentru că Krupskaia privește aceste personalități dintr-un trecut îndepărtat, în timp ce Pospelov le privește de pe pozițiile zilei de azi. Și, pornind de la experiența zilei de azi, cu tot respectul față de Plehanov, cu toată aprecierea înaltă a activității lui, *acum* nici măcar nu putem așeza alături aceste personalități.

Kirov continua să-l asculte cu atenție pe Stalin. Ținea minte bine articolul lui Pospelov. Fără îndoială, nu era vorba de Plehanov. Crima consta într-o afirmație concretă pe care și-o îngăduise Krupskaia, și anume: „După revoluția din Octombrie au început să se impună pe primul plan oameni cărora condițiile ilegalității nu le permiseră să se manifeste din plin... Printre acești oameni se afla și tovarășul Stalin". Kirov își imagina prea bine furia pe care aveau să i-o provoace lui Stalin aceste cuvinte și bineînțeles că răspunsul nu putea să întîrzie. Așa s-a și întîmplat. Pospelov a răspuns în „Pravda" printr-un amplu articol în care critica diferite aspecte ale memoriilor, pentru a emite următoarea teză de principiu: „Chiar și în perioada ilegalității, rolul *călăuzitor* al unor astfel de organizatori și conducători ai partidului, cum sînt Stalin și Sverdlov, era absolut evident pentru cadrele bolșevice de bază care nu activau peste hotare, ci nemijlocit în Rusia". Asta, desigur, nu e adevărat. Dar Stalin nu suportă nici cel mai mic atentat la versiunea potrivit căreia, încă înainte de revoluție, el era a doua persoană în partid. Lenin conducea partidul de peste hotare, în timp ce el, Stalin, îl conducea în Rusia. Asta nu corespundea adevărului, dar contribuia la unirea partidului în jurul noii conduceri și Kirov accepta această versiune. Dar una e să accepți o versiune ca pe o necesitate politică și alta e să crezi în ea.

Stalin zîmbi sarcastic.

— Toată lumea a căzut în patima memoriilor. Nici chiar Avel Enukidze nu vrea să rămînă în urmă.

Întorcîndu-se din nou spre măsuța pentru reviste, Stalin scoase din aceeași mapă broșura lui Enukidze, i-o arătă lui Kirov.

— Ai citit-o?

Kirov citise broșura și înțelegea ce nu-i convine lui Stalin. O clipă îl încercă dorința să-i spună că n-a citit-o și să se eschiveze, astfel, de la discuție. Dar atunci Stalin i-ar fi propus s-o citească și tot nu s-ar fi putut eschiva.

— Da... Am frunzărit-o... Mi-a trecut prin mîini...

Stalin surprinse tonul evaziv:

— „Mi-a trecut prin mîini", „am frunzărit-o", repetă el. Păi, iată, din broșura aceasta reiese că de existența tipografiei „Nina" știau doar trei oameni: Krasin, Enukidze și Keţhoveli. De unde știe Avel Enukidze acest lucru?

— A fost unul dintre conducătorii tipografiei.

— Întocmai, „unul dintre"... Mai erau Krasin și Keţhoveli. Și Keţhoveli mă ținea la curent cu activitatea ei. Dar Krasin și Keţhoveli nu mai trăiesc. A rămas numai Avel Enukidze, însă faptul că este încă în viață nu-i dă dreptul să prezinte istoria tipografiei cum vrea el și nu așa cum a fost în realitate.

— Enukidze nu știa că dumneavoastră erați la curent — spuse Kirov —, cum se vede, era convins că directiva lui Lenin se îndeplinea întocmai.

— Care directivă? se puse în gardă Stalin.

— Directiva că nimeni, în afară de Krasin, Enukidze și zețarii nu trebuie să știe de existența tipografiei.

— De unde cunoști această directivă?

— E un fapt bine cunoscut.

— Ce înseamnă „bine cunoscut?" Aceasta a inventat-o Enukidze și toată lumea l-a crezut. Tipografia se supunea într-adevăr centrului din străinătate. Însă, ce dovezi există că eu nu știam nimic despre activitatea ei? Da, tipografia era condusă personal de Lenin, dar aceasta nu înseamnă cîtuși de puțin, așa cum scrie Enukidze, că nici un om, în afară de ei, nu știa nimic despre ea. Și dacă tovarășul Enukidze crede într-adevăr așa, de ce n-a verificat faptele, de ce nu i-a întrebat pe cei care au lucrat la Baku în perioada aceea? Și de ce a publicat broșura anume acum? De ce subliniază anume această împrejurare? Pentru ce a avut nevoie de toate astea? Am să vă

spun eu: ca să infirme teza despre continuitatea conducerii, ca să demonstreze că actuala conducere a C.C. nu-i urmează nemijlocit lui Lenin, că pînă la revoluție Lenin nu se sprijinea pe actualii conducători ai partidului, ci pe alți oameni, mai mult, că el avea încredere în acești oameni, iar în actualii conducători, nu. Cui dă apă la moară tovarășul Enukidze?

— Nu cred ca tovarășul Enukidze să-și fi propus o asemenea sarcină, obiectvă Kirov, bănuiesc că n-a făcut decît să istorisească ceea ce știa. Putea și să nu știe că Keţhoveli vă informa și pe dumneavoastră. Sînt convins de acest lucru.

— Nu văd nici un temei pentru asemenea convingeri, răspunse rece Stalin, nu văd nici un temei pentru o asemenea siguranță. Tovarășul Enukidze nu e de o zi, două în partid, tovarășul Enukidze este membru al C.C. al partidului, tovarășul Enukidze nu poate să nu se gîndească la implicațiile politice ale faptelor sale, tovarășul Enukidze nu poate să nu înțeleagă ce interese slujește astăzi broșura sa. Dacă ar fi scris-o un istoric de rînd, am putea să i-o trecem cu vederea: istoricii pot să greșească, istoricii se află deseori sub imperiul faptelor goale, istoricii, de regulă, sînt dialecticieni mediocri și politiceni de două parale. Dar broșura aceasta n-a scris-o un istoric de rînd, ci unul dintre conducătorii partidului și ai statului. În ce scop a scris-o? A căzut în patima memoriilor? Cam devreme. Tovarășul Enukidze e încă tînăr, sîntem aproape de-o seamă. Dar eu nu mă consider bătrîn și nu mă apuc de scris memorii. Astea nu sînt memorii, ci un act politic. Un act urmărind discreditarea actualei conduceri a partidului. Iată ce scop și-a propus tovarășul Enukidze.

— Cred că exagerați puțin, se încruntă Kirov. Pur și simplu nu e de nasul lui Enukidze să scrie asemenea broșuri, el nu e nici istoric, nici scriitor. Mă îndoiesc că vrea să discrediteze conducerea partidului. E un om onest, sincer și ține la dumneavoastră.

Stalin îl fixă pe Kirov pe sub sprîncene. Ochii i se făcură galbeni, ca de tigru. Tot mai nervos și, de aceea, cu un accent tot mai pronunțat, spuse:

— Onestitatea, sinceritatea, dragostea nu sînt noțiuni politice. În politică există un singur criteriu: calculul politic.

Discuția deveni apăsătoare. În ultimul timp era greu să stai de vorbă cu Stalin, iar cînd se enerva, cu atît mai greu.

— Putem să-l corectăm pe tovarășul Enukidze, spuse Kirov împăciuitor. Să-i atragem atenția asupra incompetenței sale în probleme de istorie.

— Da, reluă Stalin. Dacă asta ar fi scris-o un istoric oarecare, ar putea să-l corecteze un alt istoric. Dar a scris-o un membru al C.C., unul dintre cei mai de seamă conducători ai țării. Și trebuie corectat la același nivel. Se uită țintă la Kirov: tu te-ai aflat timp de cinci ani în fruntea organizației de partid din Baku, intervenția ta ar avea cea mai mare greutate.

Kirov era uluit. Așa ceva nu i se mai întîmplase. El, membru al Biroului Politic, trebuie să depună mărturie publică precum că Stalin fusese șeful tipografiei „Nina", de a cărei existență nici nu știa — aici Enukidze avea dreptate. De ce i se făcea tocmai lui această propunere? I se verifica loialitatea? Era verificată destul. Și dacă mai trebuia verificată o dată, atunci nu în asemenea împrejurări.

— Eu nu m-am ocupat niciodată de istorie, spuse Kirov. Și nu sînt la curent cu această problemă concretă. Unde mai pui că în perioada despre care-i vorba nici nu mă aflam la Baku.

— Ei, mă rog, răspunse calm Stalin. Dacă nu, nu. Sper că se vor găsi în partid tovarăși care să-i dea lui Avel Enukidze riposta cuvenită. Se întoarse spre Jdanov: — Nu e în căderea Comitetului Central al partidului să se ocupe de această problemă. Aceasta nu e o problemă a întregului partid, ci doar a uneia dintre organizațiile sale, organizația din Transcaucazia. Să lăsăm organizația de partid din Transcaucazia să se ocupe de istoria ei. Chemați-l pe tovarășul Beria, expuneți-i punctul de vedere al Comitetului Central. El e secretarul Comitetului transcaucazian, ține de competența lui.

11

În dimineața următoare, după micul dejun, Stalin ordonă să fie chemat medicul. Lipman se înfățișă cu trusa, așeză instrumentele pe masă, pregăti lighenașul, îl invită pe Stalin să ia loc în fotoliu, îi legă prosopul la gît.

— Cum v-ați odihnit? se interesă Stalin.

— Minunat. Lipman umplu o seringă. Mai bine nici că se putea. Am dormit calm, liniștit. Cu o mișcare domoală a brațului așeză capul lui Stalin pe tetieră, îl rugă să deschidă gura: Nu știu cum acționează asupra altora zgomotul valurilor mării, dar asupra mea acționează întotdeauna bine...

Stalin parcă simți o înțepătură ușoară în gingie. Poate i se păruse, după expresia feței lui Lipman nu se putea deduce nimic: i se uita în gură și continua să zîmbească. Pe urmă se dădu înapoi, își lăsă mîinile pe genunchi și, cu același surîs pe buze, spuse:

— Să așteptăm puțin să lucreze narcoticul. Puteți să închideți gura, puteți să vorbiți, să vă plimbați prin cameră, dar mai bine să ședeți.

Gingia amorțea, se făcea grea, parcă se umplea cu ceva, lui Stalin îi fuseseră extrași și altă dată dinți sub anestezic, dar nu mai ținea minte cît trebuia să aștepte să-și facă efectul anestezia.

— Aștept mult?

— Cred că vreo zece minute. Deschideți încă o dată gura.

Îi examină din nou gura, trecu peste gingii cu un instrument metalic.

— N-o să simțiți nimic, răbdați puțin.

Îl privea pe Stalin liniștit, binevoitor: i-a făcut injecția perfect, nu i-a pricinuit nici o durere, tovarășul Stalin trebuie să fie mulțumit.

Stalin prețuia, într-adevăr, oamenii care își cunosc meseria și și-o fac cum trebuie. Medicul ăsta va trăi, poate, o sută de ani: e satisfăcut de munca lui, de viața lui, de situația lui. Lucrează la Kremlin, îi tratează pe membrii Biroului Politic, primește, cum se vede, tain bun. Îl individiază, desigur, mulți, pizmași se găsesc oricînd. Dar medicul ăsta nu le dă, probabil, atenție: e un om fără

ambiții, cum sînt majoritatea oamenilor de pe pămînt. Cîndva, pe vremea cînd era tînăr de tot, de dragul lor a început *el* lupta și abia pe urmă a înțeles că motivele adevărate sînt altele. Însă acum îi conduce pe acești oameni și ei cred în el ca în Dumnezeu, iar în Dumnezeu poți crede numai orbește, fără rezerve. Ei îi spun *lui* părinte, tată, oamenii ascultă numai de o mînă părintească grea, severă, dar puternică și de nădejde. Și medicul acesta îi este devotat pentru simplul motiv că îl atinge. Asemenea oameni trebuie să fie toți cei din anturajul lui. Nu numai dulăi de pază, nu numai subalterni roși de ambiții, ci și oameni simpli, modești, care îl iubesc și îi sînt devotați.

Lipman ședea alături, se uita din cînd în cînd la ceas, îi zîmbea lui Stalin, uneori îl ruga să deschidă gura, trecea peste gingii cu nu știu ce instrument. După un asemenea examen al cavității bucale îi arătă lui Stalin dintele smuls, prins în clește.

— Cînd l-ai scos?! N-am simțit nimic.

— Păi l-am scos cu anestezic. Și, pe urmă, abia se ținea, puteam să-l scot, cum se zice la noi, cu degetele.

— Și de ce nu l-ați scos?

— Pentru că atunci ați fi simțit.

Stalin scuipă în lighenaș un fir lung, însîngerat, de salivă, își clăti gura, mai scuipă o dată.

— Am să vă rog să nu mîncați nimic timp de două oré. Lipman îi întinse un servețel curat. Stalin își șterse buzele. Și astăzi să nu mîncați nimic cald.

Luă de pe masă proteza cu bară, o răsuci în mîini.

— E o proteză bună și e făcută dintr-un material excelent: aliaj de aur, platină și paladiu. Acum n-o să mai aveți nevoie de ea, o să facem alta. Numai că, știți, Iosif Visarionovici, poate mai bine facem o proteză simplă?

— Ce înseamnă simplă?

— Vedeți dumneavoastră, Iosif Visarionovici, bara metalică se ține de dinți cu ajutorul acestor două cîrlige, pe care noi le numim croșete. Cît timp bara e ușoară, le vine ușor și dinților. Însă pe bara dumneavoastră sînt șapte dinți falși și asta e greu, prea greu pentru ea. Iar pe noua proteză vom adăuga încă unul, se va face și mai grea. Sarcina care va cădea pe dinți

va fi şi mai mare. Pe cînd proteza cu placă se lipeşte de cerul gurii şi poate să ţină orice număr de dinţi.

— Vreţi să-mi faceţi o proteză bătrînească?

— De ce bătrînească? Bătrînii nu au dinţii lor, iar dumneavoastră îi aveţi. Şi, dacă va da domnul, îi veţi avea încă mult timp.

Cu cîţiva ani în urmă, cînd i-au fost scoase măselele şi i s-a propus pentru prima dată proteza, Stalin a fost cuprins de disperare: gata, s-a zis! Moşneag cu dinţi falşi! Văzuse cum îşi scoteau bătrînii protezele şi le ţineau peste noapte într-un pahar cu apă. Aşa şi-o scotea şi Solţ, deşi nu era încă bătrîn. Locuiau împreună la Petersburg, într-o locuinţă conspirativă. La Solţ văzuse pentru prima dată o proteză. Cînd Solţ vorbea, şi el vorbea întotdeauna emoţionat, maxilarul fals îi cădea, îl prindea cu limba, vorbea peltic, neclar — era o privelişte neplăcută.

Însă medicii i-au explicat că nu-i propun un maxilar fals, ci o placă de aur pe care măselele false o să se ţină bine şi va avea cu ce să mestece mîncarea. I-au făcut placa, s-a obişnuit cu ea — nu-l incomoda, nu avea senzaţia că-i lipsesc dinţii. Pe urmă, cînd i-au mai scos doi dinţi, i-au propus proteză cu placă, din care îi propune acum şi Lipman, dar el a refuzat, aşa că i s-a făcut bara de aur pe care o ţine acum Lipman în mînă. Şi, contrar tuturor avertismentelor, bara aceasta îl slujise bine.

Acum Lipman îi propune din nou o proteză bătrînească. Lipman e un om mărginit, vede în el doar un pacient, uită că spre ACEST pacient stau aţintite privirile a miloane de oameni şi că nu poate să apară în faţa lor cu un maxilar care cade, nu poate să vorbească peltic, să-şi molfăie cuvintele de parcă ar avea prune în gură.

— Să-mi faceţi proteză de aur, spuse Stalin. Lipman nu mai îndrăzni să obiecteze.

— Bine, am înţeles. Dacă o să vă doară rana, luaţi piramidon, sau, în caz de nevoie, chemaţi-mă. Iar mîine îngăduiţi-mi să vin să văd cum se cicatrizează.

Mîine, pe la ora asta, o să fiţi invitat.

Lipman ieşi. Stalin se apropie de oglindă, deschise gura, îşi rînji dinţii. O imagine nu prea plăcută: sus doar

cinci dinți galbeni, afumați. Nu-i nimic. Jdanov o să-l suporte cîteva zile și cu cinci dinți. Și Kirov o să-l suporte.

Gîndindu-se la Kirov, Stalin se încruntă. Nu vrea să se implice în luptă; nu vrea să consolideze conducerea partidului.

În ziua aceea Stalin nu primi pe nimeni, aștepta să treacă anestezia, să se cicatrizeze rana. Așa cum îi recomandă medicul, nu mîncă nimic două ore, la prînz i se servi borș rece, cu sfeclă, și pîrjoalele abia călduțe — nu avea cu ce mesteca, bucătarului îi fuseseră transmise, probabil, indicațiile medicului. Rana nu-l durea, nici gingiile, așa că nu luă piramidon.

Lipman veni a doua zi de dimineață, îi examină gura și spuse încîntat:

— Totul e cum nu se poate mai bine. Peste două zile începem.

— Cum vă odihniți? întrebă Stalin. Nu vă plictisiți?

— Parcă am timp să mă plictisesc, Iosif Visarionovici? Marea la un pas, plaja. Și apoi, am văzut pe birou hîrtie, creioane ascuțite și m-am apucat de scris.

— Și ce scrieți?

— O lucrare specială despre protezare.

— Vă doresc succes.

Stalin luă prînzul și cina de unul singur: nu vroia să meargă la masa comună fără dinți. Dar de lucrat, trebuia să lucreze. Seara veniră la el Jdanov și Kirov. Ședeau tustrei în verandă, răsfoiau ziarele.

— Așadar, Hitler e führer pe viață al poporului german și reichcancelar al imperiului.

— Te pomenești că se proclamă împărat, rîse Kirov.

— Nu cred să facă prostia asta, remarcă Jdanov.

— Da, conveni Stalin, nu are sens: împărați au fost mulți, însă führer pe viață e numai el. În afară de asta, nu are copii, nu poate face o dinastie. Ochii îi alunecară pe pagina ziarului: Uite, Zinoviev a mai turnat un articol, în fiecare zi scrie. Orice ziar ai deschide, dai neapărat de Zinoviev, Kamenev, Radek. Scriu, scriu.

— N-au ce face, de aceea scriu, spuse Jdanov.

— Dar ce e interesant, continuă Stalin, e că în fiecare articol găsești elogii la adresa tovarășului Stalin. Că așa,

că pe dincolo, și mare, și genial, și înțelept, mai că nu-l pune mai presus de Marx, Engels, Lenin. De ce îl elogiază? Oare poate Zinoviev să-l elogieze sincer pe tovarășul Stalin? Nu poate! El îl urăște pe tovarășul Stalin. Așadar, minte, nu scrie ceea ce gîndește. De ce minte? Doar își dă bine seama că nu-l crede nimeni, inclusiv tovarășul Stalin. Se teme? De cine se teme, doar nimeni nu-l amenință.

— Vrea să arate că a depus armele, că nu mai pretinde nimic, zise Kirov.

— Să admitem, căzu de acord Stalin, e îndoielnic, dar să admitem. Cu toate acestea, se umilește. Iar propria umilință n-o uită nimeni niciodată. Toate pot fi uitate: jignirile, obidele, nedreptățile, dar umilințele nu se uită, aceasta e în firea omului. Fiarele se hăituiesc, se încaieră, se omoară, dar nu se umilesc. Numai oamenii se umilesc unii pe alții. Însă nici unul nu-și uită umilința, și nu i-o iartă nici aceluia în fața căruia s-a umilit. Dimpotrivă, îl va urî întotdeauna. Și cu cît mai mult îl elogiază Zinoviev pe Stalin, cu atît mai mult se umilește în fața lui, cu atît mai mult îl urăște pe tovarășul Stalin. Și Radek își iese din piele, nici el nu mai prididește cu elogiile, însă Radek e un palavragiu, ieri l-a elogiat pe Troțki, azi pe Stalin, mîine, dacă va trebui, îl va elogia pe Hitler. Unuia ca ăsta poți să-i dai și o tartină cu muștar, o înfulecă, își linge degetele și pe deasupra îți mai și mulțumește. Zinoviev și Kamenev sînt, însă, alt soi de oameni, ăștia au alte ambiții. Toată viața au visat să ajungă conducători și mai visează și acum. Cu atît mai mult cu cît li s-au îngroșat rîndurile, li s-au alăturat Buharin și Rîkov cu gașca lor.

Kirov ridică din umeri.

— Zinoviev și Buharin? Nu văd legătura.

— Serghei Mironovici, spuse Jdanov cu voce moale, a fost o vreme cînd Buharin alerga pe ascuns la Kamenev și căuta să încheie o alianță cu el.

Jdanov îi plăcea lui Kirov, și totuși există probleme pe care membrii Biroului Politic le discută numai între ei. Jdanov nu e membru al Biroului Politic. Stalin a început intenționat discuția aceasta în prezența lui Jda-

nov, ca să arate că nu vede nici o deosebire între Kirov și Jdanov.

— Vedeți dumneavoastră, tovarășe Jdanov, explică Kirov sec, aceasta a fost cu opt ani în urmă, cînd conducerea partidului nu era încă stabilizată, cînd Zinoviev și Kamenev pretindeau puterea. Acum își dau bine seama că nu mai au nici o șansă, s-au împăcat cu situația, cu înfrîngerea lor — fie și pentru faptul că mulți ani s-au tot pocăit, s-au compromis și, cred eu, nu mai contează pe nimic.

Jdanov vroia să răspundă. Cu o mișcare a brațului, Stalin îl opri:

— Oamenii politici vor întotdeauna puterea. Și cu cît mai mult se umilesc, cu atît mai mult speră să se răzbune pentru umilințele lor. Ei nu iartă nimănui umilințele, iar mie și ție în primul rînd. Zinoviev considera că Leningradul era domeniul lui. În ajunul Congresului al patrusprezecelea, organizația din Leningrad a votat pentru Zinoviev, împotriva partidului. Acum, însă, de opt ani, în fruntea organizației din Leningrad se află tovarășul Kirov și organizația din Leningrad îl urmează pe tovarășul Kirov. Organizația din Leningrad nu mai vrea să știe de Zinoviev, ea știe numai de Kirov. Îți va ierta, oare, Zinoviev acest lucru? Nu, nu ți-l va ierta. Iar la prima ocazie se va răzbuna.

— Dumneavoastră vorbiți despre lucruri neclare. Kirov strînse din umeri. Eu nu înțeleg, nu văd, nu pricep cum, în ce fel, cu ale cui mîini au de gînd să se răzbune pe mine.

— Mîini se vor găsi oricînd, pentru treburi din astea întotdeauna se găsesc mîini. Și cu atît mai abitir se vor găsi la Leningrad. Zinoviev a lăsat acolo destule rădăcini, iar tu nu vrei să le smulgi, tu ai încredere în cei care, chipurile, s-au pocăit și au depus armele.

Stalin îl privi țintă pe Kirov. Ochi străini, față ciupită de vărsat. Totuși, vărsatul strică fața. Și avu o senzație neplăcută. S-ar părea că nu-i mare lucru, oricine poate fi ciupit de vărsat. Și cu toate astea, e neplăcut! Ciupiturile de vărsat de pe fața lui Kirov îi amintiră lui Stalin că le avea și el.

— Tovarăşe Stalin, spuse Kirov cu fermitate, în douăzeci şi cinci organizaţia din Leningrad a votat pentru Zinoviev. Dar în douăzeci şi şase a votat deja pentru noi, pentru Comitetul Central. Îi am în vedere pe comuniştii de rînd. În douăzeci şi cinci conducătorii de partid i-au înduplecat, iar dacă e să vorbim deschis, le-au ordonat să voteze toţi ca unul pentru conducerea din Leningrad şi au trebuit să voteze, altmineri ar fi însemnat să încalce disciplina de partid. Acestea sînt, din păcate, lipsurile centralismului democratic: orice organizaţie de partid poate să-şi urmeze, provizoriu, conducerea pe o cale greşită. Comuniştii de rînd nu poartă nici o vină şi nu avem dreptul să-i pedepsim pentru asta.

— „Comuniştii de rînd", zîmbi ironic Stalin, ce fel de comunişti sînt ei dacă un secretar de comitet raional îi poate monta împotriva partidului, împotriva Comitetului său Central? Comuniştii din Leningrad nu sînt nici pe departe atît de simpli cum vrei să mi-i prezinţi tu. Ei consideră şi pînă acum că oraşul lor este leagănul revoluţiei, iar ei sînt avangarda clasei muncitoare din Rusia. Şi încă ceva: la Leningrad au rămas nu numai cei care au votat de dragul disciplinei de partid, ci şi cei care i-au obligat să voteze. Şi aştia umblă cu cenuşa în cap, dar pocăinţa lor nu se deosebeşte prin nimic de pocăinţa lui Zinoviev şi a lui Kamenev. Ei abia aşteaptă ceasul răsplatei şi înţeleg că ceasul acesta va veni odată cu cea mai mică dezordine în partid, în ţară, în stat. E de ajuns să mă cureţe pe mine, pe tine, încă vreo doi trei membri ai Biroului Politic, şi această dezordine va începe, iar ei nu vor întîrzia să profite — sînt politicieni cu experienţă. Şi atunci eu şi cu tine putem să nu ne aşteptăm la clemenţă din partea lor. Dacă ajung să pună mîna pe putere, ne nimicesc pe toţi pînă la a treia spiţă. Iar tu ai încredere în ei, faci pe liberalul. Crezi că ei îţi vor mulţumi? Nu, dragul meu! Tu doar te plimbi pe străzi, stai la teatru în stal. E imprudent din partea ta, e foarte imprudent. Oare nu-ţi dai tu însuţi seama? Sau Biroul Politic trebuie să emită o hotărîre specială cu privire la paza ta?

— Rog să nu fie luate nici un fel de hotărîri, răspunse prompt Kirov, paza pe care o am mi-ajunge şi e destul de sigură.

— Aşa crezi tu, obiectă Stalin, dar Biroul Politic ar putea să aibă altă părere în privinţa aceasta. Există o anumită regulă în ceea ce priveşte paza membrilor Biroului Politic şi tu eşti singurul care n-o respectă.

— Trăiesc de opt ani la Leningrad şi în aceşti opt ani nu s-a întîmplat nimic. N-a fost nici măcar o aluzie la aşa ceva.

— Ieri n-a fost, azi n-a fost, în schimb mîine ar putea fi, nimic nu e veşnic, toate au un sfîrşit. Venirea lui Hitler la putere schimbă radical situaţia. Forţele de opoziţie din ţara noastră văd acum un sprijin în tendinţele militariste ale Germaniei. Bineînţeles, aceste tendinţe militariste sînt îndreptate în primul rînd împotriva Occidentului. Însă Occidentul caută să le reorienteze împotriva noastră. O astfel de evoluţie a evenimentelor ar putea să creeze la noi o situaţie de criză. Cine va profita în primul rînd de ea? Forţele de opoziţie... Ce forţe de opoziţie avem noi în ţară? Monarhişti? Cadeţi? Eseri? Menşevici? Aceştia nu există, au fost lichidaţi pentru totdeauna şi nu mai sînt în stare să renască, poporul şi-a unit definitiv soarta cu sistemul sovietic. Deci, singurul pericol îl reprezintă forţele de opoziţie din interiorul sistemului sovietic, din interiorul partidului. Din cine sînt alcătuite aceste forţe? Adepţii lui Troţki, ai lui Zinoviev, ai lui Buharin. Înţeleg, oare, ei înşişi acest lucru? Fără îndoială că-l înţeleg. Însă deocamdată manevrează. Sarcina lor principală este de a se conserva, de a-şi păstra cadrele. Sînt puţini? Cîteva mii de oameni? Dar cîţi bolşevici eram noi în 1917? Tot cîteva mii. Însă am ştiut să profităm de situaţie şi am învins. Ce motive avem să credem că oameni ca Zinoviev, Kamenev, Buharin nu vor şti să profite de o situaţie propice, avînd în spate nu mii, ci zeci de mii de agenţi care acum tac? Oare nu-l vor susţine pe Zinoviev toţi foştii menşevici? Oare nu-l vor susţine pe Buharin ţăranii deschiaburiţi, eserii, cadeţii? Ei vor vedea în Zinoviev şi Buharin o trambulină, vor vedea nişte figuri provizorii, dar, într-o eventuală situaţie de criză, îi vor considera ca singurele figuri ac-

ceptabile; poporul îi cunoaște, partidul îi cunoaște. Iar că s-au pocăit și și-au recunoscut greșelile, nimeni nu-și va aminti. Dar ce greșeli n-au făcut Zinoviev și Kamenev în șaptesprezece?! Ei și? Li s-a iertat totul, li s-a trecut totul cu vederea. Trotki a luptat cincisprezece ani împotriva lui Lenin, dar, de îndată ce a trecut de partea bolșevicilor, pe loc i s-a iertat totul, i s-a uitat totul. Partidul nu se interesează de trecutul unui om politic, ci de ceea ce reprezintă el acum, în momentul de față. Zinoviev, Kamenev, Buharin înțeleg prea bine toate astea, e o strategie elementară. Esențialul pentru ei e să se conserve, să aștepte ceasul revanșei. În privința aceasta sînt mai deștepți ca Trotki. Trotki era un politician prost, mergea de-a dreptul, ca și oamenii lui, îi cunoaștem pe toți, sînt toți sub supraveghere. Zinoviev și Buharin sînt mai deștepți, au capitulat la timp, nu și-au scos cadrele la iveală, oamenii lor s-au dat la fund și sînt gata să treacă la acțiune în orice clipă. Și sînt mulți, foarte mulți: toți cei obidiți din partid, toți cei obidiți din țară. E un potențial mare și periculos. Iar „noi" avem grijă de acest potențial, îl păstrăm, îl cocolosim.

— Vă referiți la Leningrad? întrebă Kirov.

— Da, răspunse Stalin pe un ton dur. Mă refer la Leningrad, bastionul neînfrînt al opoziției, și la tovarășul Kirov — omul care nu vrea să doboare acest bastion.

— Nu-i adevărat, obiectă calm Kirov. Istoria ne mai învață și altceva. În partid au existat întotdeauna divergențe în probleme de strategie și tactică. Au fost destule neînțelegeri și discuții în contradictoriu. Dar cînd partidul lua o hotărîre, discuțiile încetau, nu mai existau nici un fel de opoziții și nimeni dintre foștii opozanți nu se izola de partid. Dimpotrivă, Lenin ne învață să manifestăm o atitudine grijulie, tovărășească față de cei care au renunțat la pozițiile lor eronate într-o problemă sau alta. Eu afirm cu toată responsabilitatea că în organizația din Leningrad nu există nici un fel de trotkiști, zinovieviști, buharinișți. Evident, ne mai lovim de anumite stări de spirit antipartinice, însă ele provin cu precădere din mediul claselor burgheze și nu au nici o legătură cu fosta opoziție. Muncitorii comuniști din Leningrad, care au votat în '25 pentru Zinoviev, au rupt-o de mult

cu el, l-au uitat de mult. Şi eu nu pot, după opt ani de zile, să-i supun represaliilor numai din cauză că, respectînd disciplina de partid, au votat în favoarea conducerii lor. Dacă dumneavoastră consideraţi politica mea greşită puteţi să mă rechemaţi din Leningrad. Însă, atîta timp cît sînt acolo, nu am de gînd să-mi schimb politica.

Încordarea care se simţea în tot acest răstimp la Stalin scăzu brusc şi el spuse pe un ton calm, indiferent chiar:

— Partidul nu poate avea o politică diferită în fiecare oraş, partidul are o politică unică pentru toată ţara şi fiecare secretar de comitet regional este obligat să urmeze această politică. Linia faţă de foştii zinovievişti o vom discuta la Biroul Politic. Dar pînă o vom discuta, vreau ca tu să fii prudent şi să ţii cont de avertismentele mele: zinovieviştii se reactivează. Eu dispun de informaţii mai ample decît tine. Tu eşti prea credul, Serghei Mironovici. Ia seama ca nu cumva excesul acesta de credulitate să-ţi facă un prost serviciu.

— În ce sens?

— Tu i-ai văzut pe Zinoviev şi pe Kamenev numai de la tribunele congreselor, în timp ce eu am mîncat cu ei o maiă de sare, am fost cu Kamenev în exil. Amîndoi sînt mincinoşi, impostori şi farisei. Şi cei care stau în spatele lor sînt toţi ticăloşi, mincinoşi şi farisei. Nu te încrede în ei, sînt în stare de orice. Fiindcă te urăsc. Şi cu cît vei fi mai îngăduitor cu ei, cu atît te vor urî mai tare. Printre altele, asta e una din cauzele pentru care am vrea să vii la Moscova. Dacă în locul tău se va duce altcineva şi va ţine la fel de bine Leningradul în mîini, ei vor înţelege că nu e vorba numai de tovarăşul Kirov, ci e vorba despre partid în general. Comuniştii din Leningrad nu-l urmează pur şi simplu pe tovarăşul Kirov, ci urmează partidul. Şi împotriva succesorului tău nu vor mai cuteza să-şi ascută dinţii. Doar eşti secretar al C.C., s-ar fi cuvenit de mult să vii la Moscova. Un secretar al C.C. trebuie să trăiască la Moscova. Ai să anulezi la Leningrad cartelele, las' să te ţină minte leningrădenii, las' să fie, ca să zicem aşa, gestul tău de bun rămas. Şi treci la Moscova.

Stăpînindu-şi furia care clocotea în el, Kirov lăsă ochii în jos. Aluzia că vrea popularitate era de-a dreptul brutală. Nu încape nici o îndoială: Stalin vrea să-l recheme de la Leningrad, vrea să-l aibă în preajmă la Moscova, să-l poată supune total.

— Tovarăşe Stalin, spuse Kirov, rog să nu fiu rechemat de la Leningrad pînă nu se încheie reconstrucţia oraşului. Eu am început-o, eu vreau s-o termin. Kirov rosti aceste cuvinte pe un ton care arăta că hotărîrea lui e irevocabilă.

Stalin înţelese perfect şi întrebă liniştit:

— Cînd trebuie să se încheie reconstrucţia?

— Sper că pînă la sfîrşitul acestui cincinal.

— Ei bine, glumi Stalin, vom încerca să terminăm cincinalul în patru ani, ca să te avem cît mai curînd la Moscova.

12

Varia venea la serviciu exact la nouă, aşeza pe planşetă foaia cu desenul pe care urma să-l copieze, punea deasupra hîrtia de calc, o fixa în pioneze, o ştergea uşor cu ulei de maşină, cum o învăţase Liovocika, astfel încît devenea transparentă ca sticla. Desenul se vedea clar, tuşul nu se întindea. Desenul îl pregătea Liovocika, de cînd era tehnician trecuse la lucru *în creion* ceea ce însemna o avansare serioasă. Era foarte mîndru de postul lui de tehnician-constructor, fiindcă, deşi băiat de ispravă, nu avea studii tehnice. Igor Vladimirovici făcea schiţa, Liovocika executa desenul pe „vatman", iar Varia îl copia. Pe urmă calcul era trimis la fotocopiere unde se reproducea şi se imprimau desenele de lucru distribuite mai apoi pe şantier — hotelul se construia chiar alături. După desenele lui Liovocika se lucra uşor, era, cum se spunea aici, un „grafician de performanţă" — desena clar, un lucru de bună calitate. Transmiţîndu-i Variei desenul, Liovocika îi explica, în linii mari, şi destinaţia lui: ferestre, uşi, elemente ale vestibulului, ale holurilor de la etaje, ale sălii de banchete a restauran-

tului. Nu intra în amănunte. În amănunte intra Igor Vladimirovici, care ieșea din cabinet, venea lîngă Varia, se apleca asupra desenului și explica: linia asta înseamnă cutare, cealaltă — cutare. Îi spunea pe un ton prietenos:

— Cînd nu înțelegi ceva, întreabă, nu te sfii.

După spusele lui Liovocika și ale Rinei, Igor Vladimirovici le explicase și lor astfel pe vremea cînd erau copiști, nu vroia ca ei să copieze în mod mecanic, fără să înțeleagă ce fac. Sînt unii șefi formaliști care vin, se uită: „Ei, dragul meu, ai c-am luat-o razna... scoate și refă totul." Igor nu spunea niciodată așa, se comporta nu numai ca un șef, ci și ca un profesor. Reieșea că Igor avea față de Varia aceeași atitudine ca și față de toți ceilalți, că n-o favoriza în nici un fel. Însă Varia vedea că se poartă cu ea altfel decît cu ceilalți și, ca să nu-l încurajeze, întreba pe Liovocika sau pe Rina.

Cu munca se obișnuise repede, nu simțea nici emoție, nici teamă, nici nesiguranță. Instrumentele — teul, riglele, triunghiurile, șabloanele, compasul, trăgătorul — le cunoștea din școală, știa să întindă bine hîrtia de calc, nu păta desenul cu tuș, iar cînd se întîmpla să cadă o picătură, o scotea abil cu lama, fără să lase vreo urmă. Pînă și Liovocika și Rina se mirau de îndemînarea ei. Tot spre mirarea lor, putea să se lipsească de șablon și să tragă racordurile cu o peniță subțire.

La ora doisprezece, formînd un grup mare și vesel se duceau să ia prînzul la cantina de pe Tverskaia colț cu Bielinski, cantina lucrătorilor Biroului de proiectare. Prînzul — supă sau ciorbă, terci cu bucățele de carne ori cu pîrjoale, compot — costa doar patruzeci de copeici și nu se tăia nici bonul din cartela de produse. Afară de asta, la bufet puteai să cumperi tartine cu salam, cu brînză, cu scrumbie, tot fără cartelă. În Birou lucrau cam patruzeci de oameni, dintre care jumătate erau fete — tinerele, frumușele. Pe unele Varia le văzuse în grădina „Ermitaj", la „Național" ori la „Metropol". Cei care ajungeau mai repede țineau rînd la casă, toți se purtau prieteneste, făceau glume, chiar și șefii acestor fete — arhitecți, ingineri, tehnicieni — se comportau simplu, tovărășește. Înapoi se întorceau cîte doi, cîte

trei, care cum termina de mîncat. Zoia arătă spre șantierul împrejmuit cu gard de lemn, unde erau în toi lucrările la fundație și la alte instalații subterane — ciclul zero. Cu ochii mari, Zoia povestea:

— Anul trecut au demolat Galeriile comerciale, toate prăvăliile și depozitele alea în care mișunau hoarde de șobolani, doar în galerii se vindea mai mult carne și pește. Și-ți închipui toți șobolanii ăștia dînd buzna în „Grand Hotel"! S-au împrăștiat pe la toate etajele, să-i fi văzut cum alergau prin camere, grași, enormi, cît niște pisici. Te îngrozeai, nu alta. Muream de frică — fetele se cățărau pe mese. Au fost create echipe speciale de deratizare, au și închis hotelul un timp.

Zoia nu se schimbase deloc. Era la fel de agitată, exaltată, cicălitoare, limbută. La birou nu avea nici un prieten, nu interesa pe nimeni. În fond, nici pe Varia n-o interesa, dar nu putea să-și respingă colega, așa că îi asculta răbdătoare pălăvrăgeala. Zoia era la curent cu toate zvonurile din oraș.

— Proiectul hotelului l-a făcut Igor Vladimirovici și încă un arhitect, spunea Zoia. Ei au cîștigat premiul întîi, la concurs, dar li s-a mai dat un coautor, academicianul Șciusev. Ba, mai mult, Șciusev a fost numit șef de lucrări. Bineînțeles, ei se simt jigniți. Șciusev nici măcar nu stă aici, ci în atelierul lui din Briusov, în casa în care locuiește Kacialov și alți actori vestiți. Știi?

— Eu nu știu, dar tu de unde știi? Ai fost în vizită la Kacialov? o luă peste picior Varia.

— Nu am fost în vizită, dar unde-i casa, știu. I-am dus odată lui Șciusev niște desene.

Varia îl văzuse pe Șciusev, venea aproape în fiecare zi la Birou. Era un bătrînel plăcut, de vreo șaizeci de ani. Intrase odată și în camera lor. Liovocika tocmai făcea „perspectiva hotelului" pentru niște șefi mari. Lucrarea era urgentă, lucra zi și noapte. Șciusev se uitase la desen și dăduse aprobator din cap.

— E foarte bine, numai că trebuie ferestrele mai înguste. Și ieșise.

Liovocika se lăsă, pierdut, pe un scaun.

— Ce-i cu tine? întrebase Rina.

— Zidul dintre ferestre e făcut din cărămidă. Dacă subțiez ferestrele va trebui să desenez din nou toate cărămizile. Încă o noapte de lucru.

— Vrei să te ajut? întrebase Varia.

Nu fusese, însă, nevoie. Igor îl sfătuise:

— Nu schimba nimic. Mîine îi spui că ai refăcut totul.

A doua zi Șciusev venise din nou.

— Ai refăcut?

— Da.

— Ei, vezi? acum e cu totul altceva.

După aceea rîseră o bucată de vreme pe seama acestei întîmplări. Se făceau multe bancuri pe socoteala lui Șciusev. El proiectase fațada laterală a hotelului, înspre Manej, sub formă de stîlpi ce urmau să susțină carcasa restaurantului. În Birou asta era numită în zeflemea, dar cu dragoste „cufăraș". Toți țineau la șantierul lor, se întristau cînd trebuiau să refacă ceva, se bucurau de succese, era un colectiv mic, dar prietenos și unit.

Igor Vladimirovoci nu-l critica niciodată pe Șciusev și nu permitea nimănui să facă acest lucru în prezența sa. Nu-i punea niciodată la îndoială indicațiile, deși făcea totul cum credea el de cuviință, ca în cazul ferestrelor. Asta îi plăcea Variei — oricum, era vorba despre Șciusev! Dacă Igor ar fi făcut glume pe seama lui, s-ar fi simțit el însuși înjosit. Însă Igor Vladimirovici era o personalitate! Cînd controla schițele și ciornele subalternilor se mulțumea să tragă cu cărbune negru vreo cîteva linii, astea și erau indicațiile lui, care se respectau întocmai. Un om corect, reținut, elegant. Multe fete erau îndrăgostite de el, dar reputația lui în această privință era imaculată.

Într-o zi se întorceau de la cantină în patru: ea, Igor, Rina și Liovocika. Rina și Liovocika o luaseră puțin înainte. Igor și Varia mergeau alături. Uitîndu-se spre restaurantul „Național", Igor întrebă:

— Asta nu-ți amintește de nimic?

Varia trecea pe lîngă „Național" de două ori pe zi, spre și de la cantină, dar nu-i amintea de nimic. Fusese acolo odată cu Vika, de mult, în primăvară, dar impre-

siile din acea seară fuseseră înlocuite de cele din alte restaurante unde se ducea cu Kostea.

— Ba da, mi-aduc aminte, răspunse calm Varia. Aici am făcut cunoștință cu dumneavoastră, eram cu Vika Marasevici.

— Dar de grădina Alexandrovski îți aduci aminte? Banca așezată de-a curmezișul intrării, fluierul paznicului... Fuga noastră... ciorapul rupt...

Amintirile acestea păreau să-i fie scumpe. Ele răscoleau și inima Variei — alte vremuri, altă viață, alte speranțe... Dar în tonul lui Igor mai surprinsese și o notă de așteptare... De ce? Doar știe că are bărbat! Pentru mult timp? Nu pentru mult, probabil. Și totuși...

— Da, răspunse Varia indiferentă... A fost odată...

Fără îndoială, Igor Vladimirovici îi place. Dar numai ca om. Încă atunci, la „Național", a înțeles că el nu e ca Vika și amicii ei. Iar acum l-a văzut și la serviciu, printre oameni remarcabili. Venea Șciusev, venea cunoscutul pictor Lansere, care zugrăvise sălile gării Kazan. Acum urma să picteze tavanul restaurantului mare al noului hotel. Venea un american, consultant în materie de frigorifere și alte aparate moderne de menaj, veneau arhitecți și ingineri care coordonau elementele de detaliu ale proiectului. Liovocika îi spunea numele tuturor acestor oameni, unii mai vestiți decît alții.

Vara nu-și dorea să plece repede de la lucru, nu avea chef să se întoarcă acasă. Nu putea trăi așa cum îi cerea Kostea, nu-l iubea, îi era doar milă de el. Kostea îi spusese atunci: „Poate că alături de tine voi deveni și eu om." Vorbe goale. N-a devenit om și nici n-avea să devină.

După istoria cu haina de blană, Kostea se purta ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat: așa e viața de jucător, azi cîștigi, mîine pierzi, azi ești doldora de bani, mîine îți rozi unghiile. Mă rog, trebuie să rabzi, să înfrunți eșecurile temporare. Varia tăcea. El își dădea seama că ea nu acceptă argumentele lui, o vedea cum se întristează, cum se închide în sine. Și, totuși, vroia cu orice preț s-o convertească la modul lui de viață. Într-o

zi îi aduse o brățară de aur, i-o puse pe mînă și îi aruncă într-o doară: „Poart-o, e a ta!“

Ea își scoase brățara și-o puse pe masă:

— N-am s-o port.

— De ce?

— N-am purtat niciodată podoabe de aur și nici n-am de gînd să port.

Kostea o fulgeră cu o privire turbată, dar se stăpîni.

— Poți să n-o porți, dar e a ta.

Puse apoi brățara în cutioară, o înveli într-o hîrtie și o puse în sertarul mesei:

— O doamnă s-ar cuveni să aibă casetă pentru bijuterii. Dar pînă o să ai casetă, las-o aici.

Ea nu-i răspunse nimic. Știa că brățara avea să dispară la fel de neașteptat cum apăruse.

În aceeași zi Kostea lăsă în sertar și bani. Varia nu se atinse de ei, nici măcar nu știa cîți pusese acolo.

— De ce nu-ți iei bani? o întrebă el.

— Ce să fac cu ei? Tu nu mănînci acasă, eu iau masa la cantină.

— Masa trebuie plătită.

— Pentru asta îmi ajunge leafa mea.

Curînd banii dispărură, dispăru și brățara de aur. Bani nu-i trebuiau, nu-i trebuia nici brățara, dar se cuvenea să-i spună că nu mai erau acolo, ca să nu se iște vreo neînțelegere.

— Puișor, răspunse Kostea tandru, iartă-mă și de data asta. O să-mi iau revanșa, toate au să fie la loc, nu te întrista.

— Nu mă întristez, și nici nu trebuie să-mi înapoiezi nimic. N-am nevoie de bani și nici de brățară. Atîta doar că au dispărut și am găsit de cuviință să te anunț. Deși bănuiam că tu le-ai luat.

El ridică glasul:

— Dacă bănuiai, de ce m-ai mai întrebat?

—Nu-ți fac plăcere asemenea vești? Atunci nu mai aduce acasă lucruri scumpe, păstrează-le în alt loc.

— Ce vrei să spui?

— Aici nu e casă de amanet și nici casă de economii. Acolo se păstrează mai bine, pe cînd aici eu și cu Sofia Alexandrovna trebuie să răspundem de ele.

— Nu vrei să înțelegi modul meu de viață.

— Nu, nu vreau. Viața asta nu pot nici s-o înțeleg, nici s-o accept.

— Vorbești cu mine de parcă ai vorbi cu un om străin.

Varia se întoarse spre el și îl privi drept în ochi:

— Asta și sîntem, niște străini. Ar fi mai bine să ne despărțim.

— Așa, vasăzică! gura i se strîmbă într-o grimasă. Continuă, rostind răspicat fiecare cuvînt: — Cînd îmi merge sînt bun, dar a fost deajuns o dată să am ghinion și nu mă mai vrei.

— Știi bine că nu-i așa. Nu eu ți-am cerut să plecăm în Crimeia, nu eu te-am rugat să-mi aduci haină de blană și brățări de aur... Pur și simplu m-am convins că noi doi nu ne potrivim și nu putem trăi împreună.

El strecură printre dinți, cu dispreț:

— Te iubești cu arhitectul?!

— Ești un tîmpit! răspunse Varia nepăsătoare. Dar în sinea ei se gîndi: cineva a bîrfit-o. Cine oare? Liovocika sau Rina?

— Sigur că-s tîmpit, tărăgăna Kostea cuvintele căutînd să-și stăpînească furia. Restaurantele, ca să vezi, nu-ți plac! Dar unde am făcut cunoștință cu tine? Nu la restaurant?

— Vrei să spui că m-ai cules de la restaurant, ca pe o tîrfă?

El se domoli.

— Vreau să spun un singur lucru: că te-am cunoscut la restaurant. Să nu denaturăm lucrurile.

— Eu, una, n-am ce denatura. Iar noi doi nu avem ce discuta. Trebuie să ne despărțim. Imediat! Trebuie să eliberăm chiar azi această cameră.

El ridică din sprîncene mirat, ironic chiar:

— Azi?... Ciudat... Și unde ne mutăm?

— Eu acasă. Iar tu în locuința în care ești înregistrat.

El își strîmbă din nou buzele, de data asta zeflemitor.

— Ți-am spus doar că înscrierea aia e formală, nu pot locui acolo. Și n-am să plec nicăieri. Mie-mi place aici.

Zîmbea larg, victorios, înțelegea ce lovitură îi dădea Variei, triumfa văzîndu-i confuzia. Varia se pierduse într-adevăr. Nu putea să-l lase pe Kostea la Sofia Alexandrovna. Nu se va descurca de una singură, îi va fi teamă să-l scoată de acolo cu miliția. Se va teme de scandal, se va teme să nu-i ia camera. Doamne, ce ușuratică a fost, în ce istorie a băgat-o pe Sofia Alexandrovna!

— Sofia Alexandrovna mi-a închiriat mie camera.

El o întrerupse:

— Nouă! Nu mie, nouă! Și, de altfel, eu o plătesc.

— Am să-ți înapoiez banii.

— Ei bine, acum ascultă-mă atent, spuse Kostea pe un ton categoric. Cînd am făcut cunoștință, încă atunci, la „Savoy", mi-ai pomenit de camera asta, mi-ai promis să vorbești cu gazda. Deci o închiriai pentru mine. Iar acum ai vrea să mă car de aici! Unde? În stradă? Nu, eu nu pot locui în stradă, am să locuiesc aici. Tu poți să pleci unde vrei.

Varia ședea cu capul plecat... Un om necruțător care nu se sinchisește ce mijloace folosește, care nu știe de îndurare. Și ea care îl numea soțul ei. Dar lucrul cel mai îngrozitor e că trebuie să îndure toate astea. Nu, nu are dreptul să-l lase pe capul Șofiei Alexandrovna.

Kostea îi savura umilința și deznădejdea.

— Nu vrei să trăiești cu mine, treaba ta. Tot nu sîntem căsătoriți, ne putem împrăștia care încotro. Nu mă țin scai de tine — în voce răsună o notă de aroganță. Nu mă țin scai de nimeni, nici de Sofia Alexandrovna. Am să plec de aici, am să eliberez camera. Dar nu înainte de a găsi alta — în centru, cu telefon, cu tot confortul. Pentru asta e nevoie de două-trei luni. Mi-e indiferent dacă o să rămîn aici singur sau cu tine, n-o să ne incomodăm unul pe altul. Astea sînt condițiile mele: două-trei luni. De altfel, dacă găsesc o cameră mai devreme, plec mai devreme. Zîmbi ironic: — Dacă ești foarte-foarte interesată, ajută-mă să-mi găsesc altă gazdă.

Vrea să cîștige timp, speră să reînchege relațiile, să-i accepte în cele din urmă modul de viață. Zadarnic. Dar o are la mînă și o ține ca-n clește, nu poate face nimic. Totuși, pe Sofia Alexandrovna nu putea s-o înșele.

— În privința camerei nu pot să te ajut, spuse Varia. Dar sînt de acord să aștept două luni.

El o întrerupse iar:

— Am spus două-trei.

— Bine, fie și două-trei. Dar îmi promiți că peste două-trei luni eliberăm camera.

Zîmbi din nou cu zîmbetul lui larg, fermecător.

— Păi, vezi? Ne-am și înțeles! De ce să ne certăm, să ne hărțuim nervii unul altuia?! Așadar, facem pace! Ura! Poate ieșim la un local pe chestia asta?

— De azi înainte nu merg cu tine nicăieri. Rămîn aici numai de dragul Sofiei Alexandrovna, pentru liniștea ei. De toate celelalte te rog să uiți. Voi dormi pe divănașul ăsta.

— Pe divănașul ăsta? Ai să încapi?

— O să încap, n-ai nici o grijă.

— Mă rog, te privește.

Cum a putut să se înșele în halul ăsta? N-a ghicit ce se ascunde dincolo de larghețea și independența lui aparentă. Cum s-a lăsat amăgită de cuvintele lui ieftine: „alături de tine voi deveni și eu om"? Doar el se considera om adevărat. În clasă ea era cea mai frumoasă, cea mai deșteaptă, cea mai promițătoare, toate celelalte fete erau cu un cap mai prejos decît ea. Și nici una n-a nimerit într-o asemenea istorie, nici una dintre ele, dintre aceste fete inteligente din Arbat, nu s-ar fi lăsat sedusă de un jucător de biliard.

Trebuie neapărat să vadă ce-i în sufletul ei, să înțeleagă ce fel de om e. Reciti studiul grafologic al lui Zuev-Insarov despre ea. Îl păstra în plicul în care îl primise. Pe timbru erau reprezentate trei profiluri: un muncitor cu șapcă, un ostaș roșu cu chipiu budionovist și un țăran bărbos cu „kartuz"*.

„Om neobișnuit, foarte înzestrat. Minte critică. Are voință, dar actele volitive sînt impulsive. În comportament dă dovadă de independență și hotărăște totul fără sfaturile și ajutorul altora. Inteligent, știe să se orienteze singur în problemele științei. Înclinat spre creație în domeniul științei, dar lipsit de perseverență. Om inimos,

* caschetă militară (n. ed. rom.)

capabil de sacrificii mari, dar își schimbă brusc atitudinea dacă intervin neînțelegeri. Ambițios și sensibil la jigniri, nu se lasă convins să renunțe la hotărîrile odată luate. Fire aprinsă, și caustică, om curajos și nu întotdeauna prudent. Suferințele adînci le trăiește în sine. În relațiile cu oameni apropiați e puțin despotic. Acționează degajat, nu știe să-și refuze plăcerile. Îi plac oamenii stăpîni pe ei, nu suportă firile slabe. În probleme bănești — onestitate ireproșabilă, adesea în dauna sa. E ranchiunos, dar nu se răzbună — își domină dușmanii prin dispreț, sensibilitate nervoasă acută. Zguduirile adînci le ascunde și le îndură de unul singur. Caracter dedublat și nestatornic, dragostea de viață alternează cu pesimismul. În relațiile intime nu suportă familiriaritatea și monotonia. Din mîndrie poate rupe orice legătură la cel mai neînsemnat prilej. Grafologul Zuev-Insarov."

În ce privește înzestrarea și calitățile nu știe, poate că grafologii împart tuturor asemenea complimente. Deși, e adevărat, Zoiei nu i-a scris așa ceva. Însă caracterizarea asta explică multe în căsătoria ei. Îi plac oamenii stăpîni pe ei, hotărăște totul de una singură, nu suportă să fie contrazisă, nu e prudentă, nu știe să-și refuze plăcerile — asta a și pierdut-o. Caracterizarea e pozitivă. N-o arată nimănui tocmai din cauză că sînt prea multe lucruri bune despre ea. Aprecierea cea mai justă e că zguduirile adînci le ascunde și le îndură singură. Și ceea ce i s-a întîmplat va îndura tot singură.

Acum Varia aproape că nu-l mai vedea pe Kostea. El venea ca de obicei după miezul nopții. Varia dormea pe divănaș. Dimineața, cînd ea pleca la lucru, el încă dormea. Kostea n-o atingea, se purta politicos, ca și cum i-ar fi respectat capriciile de femeie. În sertarul mesei apăruseră iarăși bani, în dulap văzu o pereche de botine îmblănite, mărimea ei. Kostea aștepta răbdător. Zilele de odihnă ar fi putut să devină apăsătoare, dar Varia nu și le lua — la Birou, ca în toate celelalte instituții, săptămîna de lucru era neîntreruptă, zilele de odihnă se acordau după un grafic mobil, era mult de lucru, șefii se bucurau cînd lucrătorii nu-și luau liber. Zilele acestea urmau să fie adăugate la concediu. Își lua acasă lucrări suplimentare, se străduia să cîștige cît mai mult,

ca să nu depindă de Kostea. Nici cu Zoia nu se mai prea ducea la film.

În serile libere Varia intra pe la Mihail Iurievici, într-o cameră ticsită cu dulapuri, polițe și etajere cu cărți, albume, mape. Într-o nișă formată între polițele cu cărți, era un pat îngust, în altă nișă — un birou plin cu borcănașe, tuburi cu clei și vopsele, pahare cu pensule, tocuri, creioane, apoi foarfece, lame și alte instrumente cu care lucra Mihail Iurievici. Lîngă masă se afla un jilț vechi cu spetează înaltă și cu fundul lăsat. Acolo se cuibărea Varia de obicei, cu picioarele sub ea.

Mirosea plăcut a vopsele, a clei, o înfățișare la fel de plăcută avea și Mihail Iurievici — un burlac de modă veche cu pince-nez. Era angajat undeva, pleca devreme, se întorcea de la serviciu exact la șase, iar, dacă întîrzia, apărea întotdeauna cu o carte, o gravură sau o reproducere proaspăt achiziționată — acestea dădeau sens vieții lui. Coperta și lega singur cărțile, avea un catalog complicat după care găsea repede tot ce-i era de trebuință. Cînd Varia lua vreo carte în mîini o urmărea atent, cu ochi îngrijorați, cum o ține, cum întoarce paginile, dacă o pune exact de unde a luat-o.

Mihail Iurievici își procura cărțile din leafa lui mizeră. Își refuza totul, umbla vara, iarna, cu același costum ponosit, lucind în coate și la revere.

— Dintre toate invențiile omului, spunea Mihail Iurievici lipind pe o foaie de hîrtie subțire, transparentă o filă pe jumătate putredă, cea mai mare este cartea. Dintre toți oamenii de pe pămînt scriitorii sînt fenomenul cel mai uimitor. Dacă știm despre Nicolai Întîiul ori despre Beckendorf e numai pentru că au avut onoarea să trăiască în aceeași epocă cu Alexandr Sergheevici Pușkin. Ce am ști noi despre istoria oamenilor fără Biblie? Sau despre Franța fără Balzac, Stendhal, Maupassant? Numai cuvîntul e veșnic.

— Dar piramidele, templele, obiecta Varia, dar monumentele arhitecturale, marii pictori ai Renașterii?

— Pentru a mă delecta cu operele lui Michelangelo și Rafael ar trebui să plec la Roma, la Florența, la Dresda, să vizitez Louvre-ul sau Ermitajul nostru. Însă ca să-i savurez pe Dante ori pe Goethe, nu trebuie să plec nică-

ieri, ei sînt întotdeauna alături de mine. Mihail Iurievici își rotea privirea asupra poliţelor şi dulapurilor.

— Biblioteca asta e pentru dumneavoastră o fortăreaţă în care vă ascundeţi, zîmbi Varia şi-i spuse că l-a cumpărat pe Pilniak.

— Zice lumea că-i un scriitor bun, răspunse rezervat Mihail Iurievici. Acum sînt mulţi scriitori interesanţi! Zoşcenko, Babel, Tînianov... Dar la vîrsta mea, Varenka, oamenii preferă cunoştinţele vechi. Cu un autor cunoscut mă simt cum m-aş simţi cu un prieten de nădejde. Recitindu-l, mă întorc în adolescenţă, în copilărie, călătoresc prin viaţă.

Uneori Mihail Iurievici trăgea de sub pat ori de sub birou coşuri acoperite cu pînză de sac. Le dezlega, scotea de acolo teancuri de reviste: „Mir iskustv", „Vest", „Apollon", „Zolotoe runo", tipărite pe hîrtie de lux, împodobite cu vignete şi frontispicii ale marilor maeştri.

— Se pare că vremurile astea nu se vor mai întoarce niciodată, spunea el cu tristeţe în glas. Perioada de înflorire a simbolismului, a artei ruse... Benoît, Somov, Dobujinski, Bakst...

— Mie îmi plac „peredvijnicii"*, spuse Varia. Aceştia sînt pictori cu adevărat mari, lucrările lor trăiesc de atîţia ani... Pe cei de la „Mir iskustv", nu-i mai cunoaşte aproape nimeni.

Mihail Iurievici o privi pieziş pe sub lentilele pincenez-ului.

— Acum nu sînt recunoscuţi, popularizaţi, deşi au merite neîndoielnice: grafică de înaltă ţinută artistică, ornamentaţie elegantă, rafinament.

N-ar fi trebuit să spună că nu-i mai cunoaşte nimeni pe cei de la „Mir iskustv". L-a întristat degeaba pe Mihail Iurievici.

— Mihail Iurievici, aş sta la dumneavoastră ore în şir. Nu vă oboseşte prezenţa mea?

— Cîtuşi de puţin, Varenka! Sînt bucuros că vii.

El îşi amintea deseori de Saşa.

— Saşa are o fire de artist. Are suflet curat, e meditativ, are un spirit de observaţie neobişnuit, felul în care

---

* peredvijnicii — pictori realişti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, participanţi la „expoziţii mobile" (n. ed. rom.).

vorbește despre cărțile citite dezvăluie un gust fin. Dar vremurile au stimulat laturile active ale firii lui, de aceea n-a mers pe calea pe care i-a hărăzit-o natura. Totuși se folosea intens de biblioteca mea, citea mult.

— Ce cărți îi plăceau?

— Cunoștea bine clasicii ruși, îndeosebi Pușkin. Putea recita pe de rost pagini întregi. Apoi Tolstoi, Gogol, Cehov, Saltîkov-Șcedrin. Nu-i plăcea Dostoievski.

— Nici mie nu-mi place Dostoievski, spuse Varia, te întoarce pe dos.

— Cu timpul poate o să-l îndrăgești... Cît despre Sașa, îi plăceau francezii, mai ales Balzac și Stendhal. De altfel el citește și în franceză.

— Da? se miră Varia. În școala noastră se preda germană.

— Sașa a terminat școala cu vreo cinci ani înaintea dumitale, pe atunci se preda și franceza și germana. Pe urmă a rămas numai germana. Eu am o bibliotecă, destul de bună, în limba franceză și Sașa citea în original. Din păcate nu s-a dus la filologie, zicea că țara are nevoie de ingineri. De altfel, situația în care a ajuns acum ar putea să-i schimbe viața: suferința face sufletul mai sensibil la ceea ce se petrece în jur, dezvoltă harul artistic, și-apoi, după surghiun, mă îndoiesc că se va mai putea întoarce la activitatea obștească.

— S-ar putea să-i reexamineze cazul și să-l elibereze, doar nu e vinovat cu nimic.

Mihail Iurievici clătină capul a îndoială.

— Să-l elibereze? Eu unul încă n-am auzit așa ceva. De l-ar elibera măcar după cei trei ani.

— Cum adică? întrebă Varia uimită.

— Nu afirm categoric, dar s-ar putea și să nu-l elibereze. Cunosc cazuri cînd deportaților politici li s-a prelungit pedeapsa. Pe scara noastră locuiește una Travkina, o cunoști.

— Din vedere. O știu pe fiica ei.

— Dumneata o cunoști pe cea mică. Fiica cea mare e în exil — dacă nu mă înșel, de prin '22. La Solovki ori la Narîm. De fapt e eseră, nu vrea să renunțe la ideile ei, de aceea o și țin, cred. Poate că lui Sașa nu i se va întîmpla așa ceva.

Se uită la Varia cu privirea lui piezișă, prin pincenez.

— Sofiei Alexandrovna nu trebuie să-i spui. Să sperăm că în cazul lui Saşa totul va fi în regulă.

— Desigur, n-am să-i spun nimic. Asta ar omorî-o. Ea trăieşte cu un singur gînd: să-l vadă din nou pe Saşa, ăsta e tot rostul vieţii ei.

— Bine. O să aşteptăm şi noi. Saşa se va întoarce şi, cu timpul, îşi va folosi talentul cu care l-a dăruit natura. Pentru politică e prea naiv, prea credul. Acolo se cer alte calităţi. Cînd a fost exmatriculat din institut, l-am sfătuit să plece la tatăl lui, la unchiul lui, asta l-ar fi salvat, ar fi uitat toţi de el. N-a vrut să mă asculte, credea cu sfinţenie în dreptate — iată încă o dovadă a naivităţii lui.

S-ar putea ca Saşa să nu fie eliberat?! Varia era uluită. Nici în gînd nu admitea că s-ar putea să nu-l mai vadă. Locuieşte în camera lui, printre lucrurile lui, alături de maică-sa, iar faptul că nu e şi el aici este privit ca ceva provizoriu, întîmplător. Nu se va întoarce niciodată? Ce absurditate! Asta e necinstit, nedrept, contrar oricărei legi!

Ce s-ar face Sofia Alexandrovna? Ea numără zilele care au mai rămas pînă la reîntoarcerea lui, principalele evenimente din viaţa ei sînt scrisorile lui Saşa. I le citea şi Variei: erau laconice, spirituale, pline de duioşie faţă de mama, de dorinţa de a o îmbărbăta, de a o consola. Nu se plîngea de nimic, nu cerea nimic, scria des, dar răvaşele lui soseau neregulat. Saşa numerota scrisorile. Se întîmpla ca acelea trimise mai tîrziu să ajungă mai devreme. Sofia Alexandrovna se neliniştea: scrisorile neprimite conţineau probabil ceva important, de aceea nici n-au ajuns. Varia căuta s-o liniştească spunîndu-i că pe drumurile siberiene poşta circulă greu. Şi avea dreptate: pînă la urmă scrisorile soseau.

Varia o ajută pe Sofia Alexandrovna să facă un colet cu lucruri de iarnă pentru Saşa. Trebuia să le primească pînă la începerea ploilor de toamnă, cînd aveau să se desfunde drumurile. Palton şi căciulă avea. Cu ele şi plecase. Îi trimise pîslari, lenjerie de corp, ciorapi de lînă,

pulovăr. Varia așează totul într-o cutie de placaj, cusu pachetul în pînză de sac, scrise adresa cu creion chimic, ca să nu piardă timp la oficiul poștal. Își amintea iar cum umbla cu Sofia Alexandrovna peste tot căutîndu-l pe Sașa, vedea în fața ochilor fețele chinuite, suferinde ale oamenilor care așteptau la porțile închisorilor. Își aminti și de seara cînd Sașa condamnase, la „Arbatski podvalcik" o prostituată și, pînă la urmă, îi luase apărarea. Așa era Sașa. Și de revelion l-a pus la punct cum se cuvine pe Iura Șarok, ticălosul ăla. Nu l-a lăsat s-o jignească pe Nina. Toți au tăcut, numai el nu. Și în Siberia a ajuns pentru că n-a vrut să se poarte ca un ticălos. Gazeta au făcut-o mai mulți și el și-a asumat singur răspunderea. Că mergea supus între soldații din escortă? Dar ce putea să facă? Era singur, dezarmat, pe cînd ei erau trei și toți înarmați. În clipa aceea i se păruse vrednic de plîns. Ce prostie! Crucea pe care o purta Sașa nu-l înjosea, ci îl înălța. Acum, după ce a cunoscut și alți oameni, a înțeles acest lucru.

În sertarele mesei erau caiete de la institut, creioane, tocuri de-ale lui Sașa, șuruburi, piulițe, pneuri de la bicicletă. Sub masă rămăseseră halterele, în dulap cărțile, ale lui și ale părinților, poate — biblioteca unei familii. Totuși, Varia descoperea numai cărți de-ale lui Sașa. Jules Verne, Fenimore Cooper, *Căpitanul temerar, Patinele de argint* — cărțile copilăriei lui, șase volume de Pușkin, editate de Devrien în 1912, un volum de Gogol, Lermontov, *Război și pace* de Tolstoi, *Till Eulenspiegel, Kalevala, Cîntecul despre Haiawatha, Sînge și nisip* de Blasco Ibañez, *Chira Chiralina* de Panait Istrati, cărți de Ilf și Petrov, de Zoșcenko, Babel, Șolohov, cele zece volume ale Micii Enciclopedii Sovietice.

Își aminti cum se lipise de el cînd dansau la „Arbatski podvalcik" și la revelion, amintirea asta îi trezea și acum emoții. Desigur, Sașa îi plăcea, poate era chiar îndrăgostită de el, dar nu-și dădea seama. Îl socotea matur. La patinoar l-a chemat fiindcă vroia să se plimbe cu el, să-l țină de mînă.

În fiecare scrisoare Sașa îi transmitea salutări. Două cuvinte la sfîrșitul scrisorii: „Salutări Variei". Poate din politețe, că era prietenă cu Sofia Alexandrovna. Dar,

transmiţînd salutări el pomenea numai numele Variei, celorlalţi nu le pomenea numele: „Salutări rudelor şi tuturor cunoştinţelor". Variei i se părea că asta ascundea ceva important, ceva nespus, dar înţeles doar de ei doi. Şi o ruga pe Sofia Alexandrovna să-i transmită şi lui salutări din partea ei.

— Scrie-i singură vreo cîteva cuvinte, îi propuse odată Sofia Alexandrovna.

Dar Varia nu era încă pregătită. Să-i scrie ceva într-o doară, îi era ruşine, să-i scrie „vino mai repede" era absurd, asta nu depindea de el. Să-i scrie ceva important, să-i dea de înţeles că se gîndeşte la el, că îi e dor, nu se încumeta.

Şi îi răspunse Sofiei Alexandrovna:

— Ce să-i scriu? Despre birou? Nu-i interesant.

13

La Mihail Mihailovici Maslov venise soţia — Olga Stepanova. De la Kalinin pînă la Krasnoiarsk călătorise cu trenul, pe Enisei cu vaporul, apoi urcase cu bărci de ocazie în sus, pe Angara, peste praguri şi bancuri de nisip. Şi toate astea pentru trei zile de întrevedere cu soţul. Era o femeie plăcută, cu mişcări domoale, cu ochii blînzi. Nu se văzuseră de şapte ani. Aveau doi copii. Unde, cînd, în ce împrejurări se căsătoriseră? El era ofiţer, ea contabilă.

Uitîndu-se la ea, Saşa îl văzu deodată deslușit pe Mihail Mihailovici tînăr, frumos, o văzu alături de el pe Olga Stepanovna, tînără şi ea, plină de bucurii şi speranţe, le văzu trupurile zvelte, feţele înseninate de fericire. Şi la fel de deslușit, pînă în cele mai mici amănunte, văzu viaţa lor adevărată, comprimată în aceşti şapte ani cumpliţi.

Olga Stepanovna sosise dimineaţa odată cu poşta, iar seara Mihail Mihailovici îi invită pe toţi la „preferans". Asta îl miră pe Saşa, i s-ar fi părut normal să-şi petreacă cele trei zile numai ei doi, singuri. Desigur, un om nou, venit din libertate, e un eveniment şi totuşi...

Atîția ani nu s-au mai văzut, și poate încă atîția n-au să se vadă, iar el cheamă lumea la „preferans".

Și mai mult îl uimi pe Sașa iritarea cu care vorbea Mihail Mihailovici cu soția. Nu era doar veninul lui obișnuit, ci o brutalitate conștientă, subliniată. Ochii lui reci exprimau o furie turbată.

Ea nu juca. Ședea alături de soț, i se uita în cărți, tăcea. Se vedea că știe să joace. Și doar o singură dată, după ce Mihail Mihailovici jucă neinspirat, ea îndrăzni să spună:

— Nu trebuia să joci cu atu-ul.

Mihail Mihailovici se enervă:

— Te poftesc să nu mă înveți! Știu și singur ce am de făcut.

— Nu te învăț, partida e încheiată, răspunse ea, zîmbind timid, iertîndu-și soțul și rugîndu-i parcă pe ceilalți să-i ierte firea asta urîțită de viață.

Toți se simțiră jenați. Piotr Kuzmici tuși scurt, Vsevolod Sergheevici schimbă discuția. Numai Sașa, fierbînd de mînie, dar reușind să se stăpînească, se ridică și ceru să încheie partida.

Împreună cu Sașa plecă și Vsevolod Sergheevici. Pe drum Sașa răbufni:

— Maslov e un dobitoc! Femeia a făcut atîta drum de dragul lui, i-a rămas credincioasă, iar el o tratează în halul ăsta.

— Da, e o femeie curajoasă, căzu de acord Vsevolod Sergheevici. Și, zîmbind ca de obicei în doi peri, adăugă: — Cît de credincioasă i-a rămas, însă, nu putem ști.

— Soacrei ușuratice totdeauna i se pare că nora...

— Asta la mine se referă? zîmbi satisfăcut Vsevolod Sergheevici.

— Da, la dumneavoastră.

— Nu mă cunoști bine, obiectă Vsevolod. Eu apreciez fapta Olgăi Stepanovna. Dar gîndește-te cum trăiește ea acolo, la Kalinin. Tînără, frumoasă, singură...

— Vorbiți prostii.

— Dumneata ești un romantic, Sașa, observă fără răutate Vsevolod. De altfel, de asta și țin la dumneata. Naivitatea dumitale are ceva din curățenia sufletească a celor dintîi romantici... Fără îndoială, Olga Stepanovna

e o femeie capabilă de mari sacrificii, iar ăsta e un tip superior de femeie. Nu uita, însă, că e mama a doi copii, că trebuie să lucreze, iar „patronul" nostru nu-i cruță pe contrarevoluționari și nici pe soțiile și copiii lor. Așa că, dragă Sașa, fără să vrei intri la idei. Mai ales cînd copiii cer de mîncare și, bagă de seamă, nu o dată, ci de trei ori pe zi. Dumneata, dragul meu, nu cunoști încă viața adevărată, dumneata mai plutești în nori.

— Există și lucruri care nu depind de împrejurări, spuse Sașa. Și nu aveți nici un temei să spuneți că Olga Stepanovna a călcat strîmb.

— Nu afirm categoric, dar nici nu exclud această posibilitate.

— Nici pentru atît nu aveți temei. Noi știm un singur lucru: că nu l-a părăsit pe Maslov, că nu s-a lepădat de el și nu s-a măritat cu altul. A bătut atîta amar de drum ca să-l vadă, iar el se poartă cu ea ca un bădăran.

— Da, e adevărat, se învoi Vsevolod Sergheevici. S-a purtat ca un om prost-crescut. Și încerc să înțeleg de ce.

— Ce-i de înțeles? făcu ironic Sașa. E un bădăran, asta-i tot. Dumneavoastră vorbiți ca și cum condițiile în care trăim noi ar face-o pe femeie imorală. Dar ce condiții îl obligă pe Maslov să fie bădăran? Nu-i puneți totul în cîrcă Puterii Sovietice, ea nu are nici un amestec în toate astea. Maslov profită de slăbiciunea soției sale. Ea e mai slabă decît el, așa cum e orice om delicat în fața unui bădăran și a unui mitocan.

— Dumneata mă uimești, Sașa, spuse Vsevolod. Dumneata ai păstrat în modul de a gîndi noțiuni improprii generației dumitale. Oare nu din cauza asta ai ajuns în Siberia? Ai fost așa întotdeauna sau de cînd ești aici te-ai făcut așa?

— Nu mă deosebesc prin nimic de tovarășii mei, spuse Sașa. Dumneavoastră pur și simplu nu ne cunoașteți. Nici Lenin nu nega adevărurile eterne, cu aceste adevăruri a crescut și el. Cuvintele lui despre morala de clasă erau dictate de necesitățile momentului. Revoluția înseamnă război, iar războiul presupune cruzime. În esență, însă, ideile noastre au un caracter umanist. Ceea ce pentru Lenin era provizoriu, determinat de cruda necesitate,

a fost transformat de Stalin în ceva permanent, veșnic, a fost ridicat la rangul de dogmă.

— Despre Stalin nu te-am auzit vorbind pînă acum, rîse din nou Vsevolod Sergheevici. Cît despre Maslov, mă tem că prea simplifici lucrurile. Viața e complicată, ea nu încape în nici un fel de scheme, mai ales viața unor astfel de oameni ca Maslov. Cu toată noblețea dumitale, Sașa, ai un punct slab: încerci să încropești din cioburile credinței un alt vas. Nu vei izbuti: cioburile nu pot forma decît vasul dinainte, nu altul. Ori revii la credința dumitale, ori o respingi pentru totdeauna.

Lîngă casa lui Vsevolod Sergheevici își luară rămas bun. Sașa văzu o luminiță în geamul Zidei. Îl aștepta. Coborî spre rîu, de unde de obicei urca spre casa ei. Nu avea, însă, chef să se ducă. Dragostea aduce bucurii, împodobește viața... Dar dacă n-ai viață, nici o dragoste n-o poate împodobi.

O să mai stea puțin pe mal, poate se duce pe urmă.

Ședea adesea acolo, în barcă, uitîndu-se la rîu, la cărăruia argintie pe care o așternea luna pe apă.

Ceea ce-i propune Zida nu e o ieșire. Ea se mulțumește cu puțin, asta e o calitate, dar de ce s-a înfundat, totuși, în pustietatea asta? Cine-i ea? A fugit departe de lume, se ascunde de cineva sau de ceva și ar vrea să se ascundă și el, ca o libarcă. Nu, el n-are de gînd să ducă o viață de libarcă. Și nimeni nu va reuși să facă din el așa ceva.

Auzi pași. Să fi fost Zida?

Luna își croia rareori drum printre norii atîrnați deasupra pămîntului. Sașa abia deslușea siluetele oamenilor care veneau de-a lungul malului. Doar cînd se aflau la cîțiva pași de el îi recunoscu pe Maslov și pe Olga Stepanovna. Ei nu-l văzuseră și se opriră după plasele întinse pe țăruși.

— Olga, te implor, ascultă-mă...

Sașa nu știa ce trebuie să facă. Nu coborîse din barcă, cînd i-a zărit crezuse că vor trece mai departe pe lîngă el, dar ei se opriseră în preajmă și acum era jenant să și dea de gol prezența. Aveau să-și dea seama că a auzit discuția lor.

— Înțelege-mă, te implor, continua Mihail Mihailovici. Altfel nu pot proceda. Lasă-mă, șterge-mă din viața ta, renunță la mine de dragul copiilor, de dragul tău. Căsătorește-te, schimbă-ți numele, schimbă-l și pe al copiilor, leapădă-te de numele meu. De ce să muriți și voi odată cu mine? Eu nu dorm nopțile, mă gîndesc la tine, la copii. Or să te dea afară din serviciu, or să te deporteze. Scutește-mă de chinurile astea! Nu mi-a mai rămas mult, dar vreau să mor liniștit, să știu că tu și copiii sînteți în siguranță.

— Doamne, cum poți spune așa ceva?

— Eu pot spune orice, eu sînt în afara vieții. De ce ai venit? Cum ai să le explici acolo? O să-ți dau consimțămînt în scris pentru divorț, ca să le spui că numai pentru asta ai venit. Ca să divorțezi de un condamnat nu e nevoie de consimțămîntul lui, dar ai să zici că n-ai știut, ai crezut că trebuie și ai venit.

— Nu eu te chinui pe tine, ci tu pe mine, spuse Olga Stepanovna. Hai să mergem, mi-e frig.

În cele din urmă primi scrisori de acasă. Vsevolod Sergheevici avusese dreptate, erau un teanc întreg, opt dintr-o dată. Mama îi scria în fiecare zi și-i trimitea toate scrisorile la Boguciani. Sașa le așeză, în ordine cronologică și le citi pe rînd.

Despre sine mama aproape că nu scria: „Eu o duc bine, lucrez, la lucru totul e bine". Despre tata nu-i spunea nimic, înseamnă că o părăsise cu totul. Nu-i scria nici despre Mark, probabil că nu venea pe la Moscova. Nici despre Nina și ceilalți prieteni ai lui Sașa, înseamnă că nu veneau pe la ea. Pomenea despre surorile ei: și ele o duceau bine. Scrisorile erau alcătuite în cea mai mare parte din întrebări: „Cum te simți, cum te-ai aranjat, ce mănînci, de ce ai nevoie, scrie-mi neapărat, nu te sfii, o să-ți facem rost și o să-ți trimitem". Era clar că mama trăia numai cu gîndul la el, cu dorul și suferințele ei. Dar a rezistat, totuși, nu s-a lăsat doborîtă de durere. Trăiește de dragul lui. Și el e obligat să trăiască de dragul ei. Cît timp va trăi el, va trăi și ea. Mama nu e singură. În fiecare scrisoare pomenește de Varia. „Veneam la tine cu Varia" — cînd îl căutau amîndouă prin

închisori. „Cînd stăteam cu Varia la cozi" — Sașa înțelegea despre care cozi era vorba.

Toți prietenii îi întorseseră spatele. Și numai Varia, micuța Varia n-o părăsise pe mama. Sașa își amintea fața ei fină, netedă, ochii malaezieni, părul căzînd într-un breton îngrijit pe fruntea dreaptă, privirea cu care fetele frumoase îi fac pe băieți să se fîstîcească, genunchii goi pe care scria fițuici la școală... O femeie în miniatură, grațioasă, elegantă. Și-o amintea stînd la poartă cu puștani de vîrsta ei, într-un palton închis la culoare, cu gulerul ridicat neglijent. Apoi bucuroasă că e cu el la „Arbatski podvalcik" dansînd împreună... „Ce vis frumos, o, doamne — cu mine tu erai, treceam sub pomii-n floare și era luna mai"... Și cum se mai lipea de el punîndu-și în joc farmecele.

Numai Varia n-a lăsat-o pe mama singură la nevoie, numai ea i-a rămas alături în zilele cele mai grele. De un astfel de om, dîrz și neînfricat, are mama nevoie. Și cine i-a sărit în ajutor? Sașa se simțea pătruns de duioșie cu gîndul la fata asta curajoasă. Și el care-i ținea lecții de morală privind-o prin ochii Ninei. Ce orb a fost!

Pe aceeași scară cu ei locuia bătrîna Travkina cu fiica cea mică. Pe Travkina și pe fiica ei nu le lua nimeni în seamă, le ocoleau toți. Bătrîna străbătea curtea — slabă, dreaptă, în palton negru și pălărie neagră, de modă veche. Fiica ei cea mică trecea și ea tăcută prin curte, ochii ei vioi parcă implorau milă, dar nu întîlnea decît privirile indiferente ale celor din jur sau chiar o bucurie răutăcioasă.

Și Sașa se uita la ea cu repulsie — familie de dușmani, nu? Sub aceleași priviri trece prin curte și mai-că-sa, mama dușmanului. Dar ea nu-i singură, ea o are alături pe Varia, care împarte cu ea tot greul și toate suferințele.

Poșta venea în fiecare săptămînă. Sașa primea scrisori, uneori cîte un colet cusut în pînză albă și marcat cu linii de ceară cafenie sau cu cîte o banderolă înfășurată strîns în hîrtie de ambalaj, cu urme galbene de clei uscat. Pe banderolă era scris cu litere frumos conturate, desigur de mîna Variei: „Districtul Kansk, raionul Kejma, satul Mozgovaia". Aceeași adresă era și pe plicuri. Sașa

o corecta pe mama: „Nu Mozgovaia, ci Mozgova", dar ea continua să scrie cum i se părea ei corect.

Ca să-și prelungească plăcerea, Sașa examina întîi scrisorile pe toate fețele, răsfoia ziarele, citea articolele mai interesante, le punea deoparte, deschidea coletul. Biscuiți, bomboane, cacao, fructe uscate sau conservate, toate astea costau bani grei. Sașa îi scria mamei să nu-i trimită alimente și ea, totuși, continua să trimită. După ce totul era cercetat cu de-amănuntul, în așteptarea clipelor de desfătare ce aveau să urmeze, începea adevărata plăcere visată o săptămînă întreagă: recitea scrisorile, pe îndelete și cu luare-aminte. Mama îi scria în fiecare zi, cu reluări, punînd datele și numerotînd scrisorile — nu ajungeau toate. În fiecare scrisoare erau salutări din partea Variei — numai salutări, ea nu-i scria. Oare de ce? Îi trimitea și el salutări, iar odată, într-o scrisoare către mama, adăugă: „Dragă Varia, îți mulțumesc pentru tot". Poate după asta o să-i scrie.

După ce citea scrisorile, Sașa trecea la ziare prelungind plăcerea lecturii vreo două zile. Dacă avea și reviste îi ajungeau toată săptămîna. Ziarele erau citite, nu miroseau a cerneală proaspătă de tipografie ca la Moscova, cînd le cumpăra de la chioșcul de pe Arbat colț cu Plotnikov. Uneori lipsea cîte un ziar. Sașa își înăbușea necazul, nu avea dreptul să se supere pe mama, ea făcea tot ce-i stătea în putere, necazul i se trăgea din intoleranța în care fusese crescut. Neatenția mamei îi amintea de casă, de copilărie, iar ele îi erau mai scumpe decît ziarele care lipseau.

Pe Arbat nu mai circulau tramvaiele, strada fusese asfaltată. Sașa își imagina cu greu Arbatul fără tramvaie. În Piața Arbat fusese construită o stație de metrou, ar fi vrut s-o vadă cu ochii lui... Era al doilea an al cincinalului, coborau de pe conveiere automobile și tractoare, din furnale ieșea fonta, din cuptoarele Martin — oțel. Oamenii dădeau exemple de eroism în muncă, pe de altă parte procesele se țineau lanț, se întăreau organele represive, se instituise pedeapsa pentru fuga peste hotare — cel prins era împușcat, iar familia lui încasa zece ani de închisoare răspunzînd pentru o crimă pe care nu o săvîrșise. Și toate astea pentru afirmarea puterii

unui singur om. Iar omul acesta era simbolul vieții lui, simbolul idealurilor în care credea poporul, pentru care lupta, pentru care suferea. Înseamnă că tot ce se făcea în numele lui era drept și cinstit?

Sosi o scrisoare de la tata: „Iartă-mă că nu ți-am scris mai curînd, mi-a fost greu să-ți aflu adresa" — obișnuita aluzie la neglijența mamei: nu era în stare nici să-i comunice adresa exactă a fiului. Nu credea că mama ar putea să nu știe unde se află Sașa, vedea în asta o încercare de a-l îndepărta de fecior — era unul dintre nenumăratele reproșuri pe care Sașa le auzea de cînd se știa.

Tata îi scria că-și dă seama de nenorocirea care s-a abătut asupra lui Sașa, dar Sașa e tînăr, are viața înainte, totul se va aranja, nu trebuie să-și piardă curajul. Oricare ar fi relațiile în familie, și ele sînt cum sînt nu din cauza lui, el nu îi este doar tată, ci și un prieten adevărat și devotat, să nu uite acest lucru.

Sașa puse scrisorile deoparte. Îl copleși un sentiment apăsător, pe care îl încerca ori de cîte ori se gîndea la tata. Viața lui Sașa nu-l interesase niciodată — îl preocupa o singură viață, a sa. Și dacă acum se simțea afectat în vreun fel de nenorocirea ce se abătuse asupra lui Sașa, era numai că asta îi aducea neplăceri în propria viață, îi tulbura ordinea cu care era obișnuit, iar *ordinea* era însăși esența și filosofia vieții sale.

În copilărie venea în odaia lui Sașa, aprindea lumina, îl trezea, îl întorcea pe partea dreaptă, — e nesănătos să dormi pe partea stîngă, trebuie să te deprinzi de mic să dormi cum se cuvine. Aduna cărțile și caietele lui Sașa, le așeza cu grijă în teancuri — fiecare lucru se cade să aibă locul lui. Și toate trebuie pregătite de cu seară, dimineața omul se grăbește la lucru — și cu asta trebuie să te deprinzi din copilărie. Lui Sașa îi era somn și, ca nu cumva să se prelungească șederea tatei, nu obiecta. De altfel ar fi fost și inutil să obiecteze, tata auzea prost, întreba din nou, se enerva, era convins că Sașa vorbea anume șoptit.

Ordine, ordine și iar ordine! El o respecta în toate și le cerea și celorlalți să facă la fel: acasă, pe stradă, la serviciu, peste tot era un pedant indignat, iritat și agresiv.

„Lupta împotriva pierderilor în producție" era tema de bază a raționalizărilor și invențiilor sale. Chezășia bunei activități productive (el era tehnolog pentru industria alimentară) este curățenia. Tot ea, curățenia, este chezășia sănătății fizice, a sănătății morale, chezășia cumsecădeniei și a longevității. Un om care nu are grijă de sine nu poate fi un om cumsecade! Ordine, curățenie, igienă! Fructele, ca și legumele trebuie spălate în cîteva ape, apoi curățate de coajă, chiar dacă ea conține substanțe folositoare. Coaja mărului o curăța încet, subțire de tot. Mînca tot încet, concentrat, mestecînd hrana pe îndelete, înghițea totul, pînă la ultima fărîmitură și îl punea și pe micul Sașa să facă la fel. Nimic nu trebuie să se piardă, nimic nu trebuie să rămînă în farfurie.

Un rînd de haine sau o pereche de pantofi puteau să-l țină zeci de ani. În fiecare seară își punea pantofii pe pervaz să se aerisească, iar înainte de asta îi curăța în coridor — coridorul era îngust, cu pantofii lui, cu periile și cutiile lui de cremă, cu ziarul lui așternut pe podea, tata îi incomoda pe toți. Își dădea seama și se pregătea din timp să le dea replica. Nimeni nu-i zicea nimic, nimeni nu vroia să aibă de-a face cu el. În schimb, lui nu-i scăpa nici cea mai mică dezordine. Se indigna în gura mare de vuia tot apartamentul că nu s-a stins lumina la baie sau n-a fost bine închis robinetul. Toți amuțeau în camerele lor, pînă la urmă cineva își pierdea răbdarea, ieșea în coridor și cerea să i se spună la cine se referă. Se isca un tămbălău nemaipomenit cu reproșuri și învinuiri reciproce.

Pedanteria asta agresivă, absurdă și insuportabilă în orice menaj era reversul respectului său față de muncă. Era un lucrător bun, un specialist de înaltă calificare, își iubea meseria, avea o capacitate de muncă uimitoare, însă cu șefii nu se împăca, era în veșnic conflict cu colegii de muncă. Toți erau, după el, leneși, trîntori, ticăloși! Nu-l interesa nimic în afară de invențiile și propunerile sale de raționalizare, despre nimic altceva nu vorbea. Sașa îl compătimea, căuta o modalitate de apropiere, dar nu găsea. Comunicarea cu tata era insuportabilă. Îi povestea lui Sașa neplăcerile pe care le avea la serviciu și-i cerea

să-i împărtășească ura față de dușmanii săi. Lui Sașa îi pleznea capul de atîtea nume necunoscute, întreba „Cine-i ăsta?“ Tata se supăra: „Păi, ți-am mai vorbit despre el încă anul trecut, dar parcă pe tine te interesează problemele tatălui tău!“

Îi dădea lui Sașa articolele sale să i le stilizeze, cu toate că Sașa nu cunoștea terminologia tehnică din industria alimentară. În loc să-i explice, tata se oțăra: „Chiar așa de greu ți-e să reții lucruri atît de elementare?“ Sașa se eschiva de la corectarea lucrărilor și asta îi înstrăina și mai mult.

Fiecare locatar avea maniera sa de a intra în casă. Galia trîntea ușa și alerga pe coridor. Mihail Iurievici se strecura încetișor, delicat, aproape neauzit. Tata, însă, răsucea energic cheia în broască, deja nemulțumit de ceva: ușa a doua e prost închisă și iese căldura din apartament, preșul pentru picioare iar nu stă unde trebuie! Pe cine o fi încurcînd preșul ăsta? Ce oameni!

Apărea în cameră cu un aer posac, nu saluta pe nimeni — doar se văzuseră de dimineață — se uita încruntat în jur, căuta dezordine, dar nu găsea, înainte de sosirea lui mama făcea lună peste tot. Se dezbrăca tăcut, își atîrna paltonul în dulap pe umeraș, își scotea vestonul, îmbrăca o jachetă de casă, se ducea să-și spele mîinile, din baie se auzea bombănitul lui nemulțumit, în sfîrșit se așeza la masă, urmărea cu o privire mohorîtă fiecare mișcare a mamei, cerceta sîcîit farfuria, furculița, lingura, cuțitele, le ștergea minuțios cu un șervețel, apoi mînca tăcut și concentrat, era unicul răstimp cînd nu făcea observații — nimic nu trebuia să-l distragă de la înghițirea hranei. Dacă își termina porția înaintea mamei, întreba posac: „Felul doi este? A, este, mulțumesc!“ Așa era vorba lui.

Și, totuși, îi era tată! Bun, rău, tata era o parte din viața lui, un crîmpei din copilăria lui, de care acum își amintea cu tristețe și duioșie. Nu-l considera pe tata un om hain, hain îi era doar egoismul. Munca lui, sănătatea lui, confortul lui! Din cauza asta a și fost condamnat la singurătate. El nu înțelege cauzele adevărate, dă vina pe răutatea oamenilor și se înstrăinează și mai mult. Lui

Saşa îi era milă de el, mai ales acum, cînd aflase el însuşi ce înseamnă singurătatea.

Luna august era pe sfîrşite, se lăsa o toamnă scurtă, taigaua începea să se îngălbenească. Ziua era cald, nu bătea vîntul, noaptea se răcea, era chiar frig, pămîntul se usca, se întărea, pe alocuri, spre mirarea lui Saşa, devenea, nu se ştie de ce, roşu. O pojghiţă subţire de gheaţă se aşternea de-a lungul malurilor Mozgovei cu apă mică, scîrţîia sub picioare pe drum şi pe la hopuri. Seara pe malul Angarei alergau iepuri, din taiga se auzea boncăluit de cerbi — începuse perioada rutului. Peste încă o săptămînă pădurea îşi lepădă frunzişul rămînînd despuiată şi moartă. Pe lacuri ţipau gîştele — cîrdurile lor uriaşe, înşirate în unghiuri, se îndreptau spre sud. Soarele apărea doar pentru puţin timp, serile erau lungi, ca de iarnă.

După aceea Angara amorţi, comunicaţiile poştale se opriră pînă la sosirea iernii, cînd aveau să se deschidă drumurile pentru sănii. Se rupse unica legătură cu lumea, cu casa, cu mama, cu Varia. Ea nu-i scrisese niciodată, dar Saşa îi simţea prezenţa în fiecare răvaş. Fără scrisori, fără ziare, fără scrisul drag al Variei pe banderole i se făcu şi mai pustiu în suflet. Zida lua din cînd în cînd cîte ceva pentru el de la biblioteca din Kejma, cărţi vechi, citite. Deseori se nimereau şi unele noi: *Poemul pedagogic* de Makarenko, *Omul îşi schimbă pielea* de Bruno Iasenski, *Energia* de Gladkov. Zida venea cu cîte o căruţă de ocazie, dar de cele mai multe ori le aducea în mînă. Saşa se supăra: de ce le cară în braţe? Ea rîdea: a ajutat-o cineva, şi-apoi nici nu erau grele — două-trei cărţi.

Intra ziua pe la ea şi nu pentru că n-ar mai fi fost prudent. Relaţiile lor continuau să rămînă în taină, doar cunoştinţa lor era pe faţă. De altfel, se şi purta ca un simplu cunoscut: o vizita ziua în amiaza mare, uneori împreună cu Vsevold Sergheevici, cîteodată venea seara. Dar, cînd rămînea peste noapte, pleca în zori, ca înainte, mergea pe drumuri ocolite şi se întorcea acasă dinspre celălalt cap al satului.

Zida îi simţea răceala, înstrăinarea. Într-o zi îi spuse:

— Să nu crezi că vreau să te însori cu mine. Poate ai

pe cineva la Moscova, la mine vii așa, ca să-ți mai treacă de urît. Dar, oricum ar fi, tot mă bucur de fericirea mea.

El o mîngîie cu duioșie pe obraz, dar n-o contrazise: în fond așa era, bine că înțelegea. Și faptul că avea pe cineva la Moscova era tot adevărat. La Moscova o avea pe Varia, fetișcana asta nu-i ieșea din inimă.

Sașa nu putea să-și imagineze cum o să trăiască pînă la iarnă fără corespondență. Ei, dar ceilalți trăiau. Fie vară, fie iarnă. S-au împăcat cu situația, de ce nu s-ar împăca și el? Toți împărtășesc aceeași soartă, de ce, adică, el n-ar putea ori n-ar vrea să-și ducă povara cum o duc ceilalți? De ce nu poate să rabde și el cum rabdă ceilalți.

El nu vrea să se resemneze, nu vrea să rabde, fiindcă toate astea — resemnarea, răbdarea — i-au fost întotdeauna străine, ca niște semne de slăbiciune. Iar forța, potrivit concepțiilor lui dinainte, o dețineau cu totul alt fel de oameni, după care se orienta și cu care se asemuia și el. Aici însă, totul iese pe dos: cei pe care îi privea cîndva de sus s-au dovedit mai puternici decît el tocmai pentru că știu să sufere și să rabde. El era puternic printre cei puternici, dar cînd a fost smuls din mediul lui obișnuit, cînd a fost lipsit de atmosfera în care viețuise pînă atunci, s-a dovedit că nu are pe ce se sprijini, că, de fapt, el nu înseamnă nimic. Iar ăștia se bizuie pe ei înșiși, pe propriile lor puteri, oricît de neînsemnate, dar, oricum, suficiente pentru a îndura fără să crîcnească toate mizeriile, pentru a trăi cu speranța.

La aceste concluzii dure pentru el ajungea Sașa. Și totuși nu putea să-și învingă disperarea — încă o dovadă a nimicniciei voinței lui. Nu se gîndea la nimic, în afară de disperarea sa. Zvonurile care umblau prin sat, debandada de la secția raională de învățămînt, elevii leneși — ce avea el cu toate astea? Nimic nu-l interesa, totul îi era străin, îl plictisea . . .

Dis-de-dimineață își trecea peste umăr pușca de vînătoare a gazdei, îl lua pe Juciok, cîinele bătrînilor, și ieșea în pădure la vînat găinușe. Se întorcea la amiază, iar după seară, cu două-trei ore înainte de asfințitul soarelui, pleca din nou, nu atît pentru că perioada asta a zilei era considerată cea mai bună pentru vînat. Voia să umble pînă la epuizare ca să scape de gîndurile afurisite care

îl hărțuiau. Pușca era veche, dar o încărca cu alice bune — numărul șase, cele mai potrivite. În afară de asta, și Juciok era un cîine de ispravă, un cîine-lup: bot ascuțit, tăietură piezișă a ochilor — în întuneric avea licăriri roșietice — urechi drepte, ciulite, gît puternic, mușchiulos, coadă stufoasă, întoarsă pe spinare. Fiind un cîine isteț, sperla găinușa cît ai clipi din ochi, aceasta zbura în copac, se lipea de trunchi, devenea aproape invizibilă, mai ales cînd se așeza pe un pin acoperit de licheni. Juciok lătra la ea, îi distrăgea atenția. Sașa trăgea de la vreo doisprezece pași, găinușa cădea, Juciok se năpustea asupra ei și se întorcea cu pasărea în dinți. După fiecare vînătoare, Sașa îi aducea Zidei cîte cinci-șase găinușe, ea le prăjea în smîntînă, erau foarte gustoase. Sașa le mînca cu plăcere, mai ales dacă reușea să facă rost și de ceva spirt de la Fedea. De obicei reușea, fiindcă îi ducea și lui găinușe.

Într-o zi Fedea îi spuse:

— Găinușe aduci multe, nu-i vorbă, dar prea te afunzi în pădure. Să nu dea vreun urs peste tine.

Sașa ridică din umeri.

— N-am prea zărit urși pe-aici, se vede că au uitat de locurile astea.

— S-ar putea să-și amintească vreunul, răspunse Fedea misterios. Dar Sașa nu dădu nici o atenție spuselor lui: localnicilor le plăcea să-i ia peste picior pe deportați, îi socoteau vînători proști.

În dimineața următoare Sașa se pregăti din nou să iasă în pădure. Însă Juciok nu era nici în ogradă, nici în drum, deși se deprinsese să meargă în fiecare dimineață cu el la vînătoare — îl aștepta, țopăia de nerăbdare. Sașa fluieră, dar nu-i auzi lătratul. Poate îl luase gazda la fermă; sau bătrînul s-o fi dus cu el la Kejma... Sașa hotărî să plece fără cîine: vînatul nu va fi atît de bogat, însă are ochi ageri, va vedea încotro zboară găinușa.

Luînd-o pe o cărare cunoscută, ajunse într-o poiană, tot cunoscută, pe unde umblau găinușe. Sub picioare foșnea frunzișul gălbui, veșted, trosneau crenguțe subțiri. O găinușă fîlfîi din aripi și se așeză în copac. Lui Sașa i se păru că undeva în preajmă mai zburase încă una, dar nu întoarse capul ca să n-o piardă din ochi pe cea dintîi. O vedea clar, i se părea chiar că găinușa se uită la el

curioasă, că îl urmărește cum ridică arma, cum ținteste... Își descărcă pușca și în aceeași clipă răsună o altă împușcătură, glonțul șuieră pe lîngă el... Sașa se ascunse repede după un copac... Cineva trăsese în el și trăsese cu glonte nu cu alice, iar ceea ce crezuse el că-i zborul altei găinușe erau, în realitate, pași de om.

Gîndul acesta îi fulgeră prin minte într-o fracțiune de secundă. Stătea lipit de copac, cu răsuflarea întretăiată, trăgînd cu urechea... Pădurea se cufundase în liniște. Ar fi vrut să tragă un foc asupra locului de unde venise împușcătura, dar avea încărcată o singură țeavă. Dacă trăgea, rămînea dezarmat. Întorcînd arma spre pămînt, începu să încarce cu băgare de seamă și cealaltă țeavă, cartușele erau în buzunar. Dar, imediat cum mișcă, răsună a doua împușcătură, glontele nimeri în copac...

Sașa bagă repede al doilea cartuș, trase cocoșul și amuți în așteptare. Apoi auzi hîrșîit de pași, trosnete de crengi și, în cele din urmă, tropăit de cizmă. Cel care trăsese fugea... În jur, se așternu tăcerea.

Sașa mai așteptă o bucată de vreme, trăgînd cu urechea spre adîncul pădurii și neîncumetîndu-se să iasă din adăpost. Apoi, tupilîndu-se, porni în direcția opusă celei în care fugise insul. Nu mergea pe cărare, ci de-a curmezișul prin pădure, strecurîndu-se printre crengile aplecate, și ieși spre Angara. Nu coborî pe mal, ci o ținu pînă în sat pe sub poalele pădurii.

Cine să fi tras? O haimana întîmplătoare, ca să pună mîna pe arma lui? Puțin probabil. Cel care a tras avea el însuși armă. A tras cineva din sat, Timofei a tras, fără îndoială! Nu degeaba îl prevenise Fedea, iată la ce urs se gîndea. Cum se vede, Timofei s-a lăudat că o să se răzbune pe Sașa. Iar aici, răzbunarea înseamnă un glonte tras dintr-un ascunziș, o bucată de plumb cu care se vînează urși. La drept vorbind, Fedea putea să-l prevină direct — uite cu ce amenințări umblă Timofei — și, totuși, n-a făcut-o, n-a vrut să se amestece. S-a temut ca, aflînd de amenințările lui Timofei, Sașa să nu se adresese autorităților, iar el să fie chemat ca martor. Dacă Timofei l-ar fi omorît, toți ar fi tăcut. Ce le pasă lor de Sașa? Astăzi este, mîine nu-i, pe cînd Timofei și cu rudele lui mai au încă de trăit aici. Pînă și Fedea ar fi tăcut. Și

nimeni nu s-ar fi ocupat de cazul ăsta, l-ar fi șters de pe listă: de, a murit omul, cine are chef să înceapă o anchetă, aici, la capătul pămîntului?

Abia cînd ajunse acasă și se prăbuși pe pat, Saşa realiză prin ce primejdie trecuse. Viața, care pare o eternitate, se poate rupe într-o clipă. Cauza? Un glonte, o luntre răsturnată, drumul istovitor spre locul deportării, o boală întîmplătoare... Și nimeni nu-ți va veni în ajutor, nimeni nu se va simți mișcat de moartea ta, nimeni nu are nevoie de tine, nimeni nu-ți va lua apărarea, nimănui nu i te poți plînge. Să i se plîngă lui Alfiorov? Îi va întreba: — De ce îl bănuiești pe Timofei? A, l-ai bătut odată? Nu trebuie să te pui rău cu localnicii, și ei sînt oameni, și ei au demnitatea lor, obiceiurile lor, trebuie să ții cont de toate. Și încă ceva: cine ți-a dat dreptul să te depărtezi de sat la o asemenea distanță? Cine ți-a dat dreptul să porți armă de foc? Așa că plîngerii lui nu i se va da curs și va deveni și mai neajutorat, dușmanii săi se vor considera scutiți dinainte de orice pedeapsă.

Divulgarea cazului nu i-ar fi de nici un folos. Trebuie să se apere singur. Dar cum? Să nu mai iasă în pădure? Timofei poate să-l aștepte pe malul Angarei ori să-l ucidă chiar acasă cu un glonte tras prin fereastră. Cum să trăiască sub veșnica amenințare a unui glonte în spate? Numai asta îi mai lipsea! Ce absurditate! Și numai el e de vină! De ce a încercat să lege prietenie cu Timofei? De ce s-a dus cu el la coasă? De ăștia trebuie să te ții cît mai departe. El și-a pierdut vigilența, se purta de la egal la egal și Timofei a dedus că îi caută protecția, că se teme de el, că poate să-și bată joc de el cum vrea. Riposta nu i-a fost pe plac și a hotărît să se răzbune. Nu trebuie să fii înfumurat, dar nici să nu încerci să le intri oamenilor în voie, fiindcă oamenii sînt de toate felurile.

Către seară Saşa trecu pe la Fedea. Așteptă să se împrăștie lumea, apoi îi spuse:

— Bine ziceai că umblă urșii prin pădurea noastră.

Fedea își feri privirea.

— Ei, vezi...

Nu ceru lămuriri, știa prea bine despre ce urs era vorba.

Saşa ieși din dugheană. Trecînd pe lîngă casa lui Ti-

mofei își încetini pașii. Să intre, oare? Să se mai uite odată la puiul ăsta de cățea? Nu, trebuie să se stăpînească, să evite orice faptă necugetată.

Ii povesti numai lui Vsevolod Sergheevici această istorie și îl avertiză că Zida nu trebuia să știe nimic.

Vsevolod Sergheevici se încruntă:

— Asta e mai serios decît crezi dumneata.

— Ba înțeleg totul foarte bine. Știu și că, dacă m-ar fi ucis, ar fi rămas nepedepsit.

— Fii prudent, îl sfătui Vsevolod Sergheevici. Nu pleca singur în pădure. Dacă vrei, te însoțesc.

— Bine, o să vedem, răspunse Sașa evaziv.

Acasă își întrebă gazdele unde fusese Juciok azi dimineață. Află că nici unul dintre ei nu-l luase.

— Credeam că-i cu'mneata în pădure, îi răspunse bătrîna.

Era mîna lui Timofei — îl ascunsese, mitocanul. Cîinele stătea tolănit în pridvor și se uita cînd la stăpînă, cînd la Sașa, simțind că-i vorba despre el. Sașa îl lovi ușor peste bot.

— Mîine ne ducem la vînat urși. Pregătește-te Juciok!

Sașa găsi în odaia gazdei o bară de plumb, tăie cîteva bucăți și încărcă o țeavă cu alice și o alta cu plumb. Să încerce numai Timofei să se apropie!

Nu mai avu, însă, cînd să iasă în pădure.

În zori, cînd era încă în pat, veni un bărbat de la Sovietul sătesc și-i înmînă un bilețel:

„Către Pankratov A. P., deportat pe linie administrativă. La primirea acesteia urmează să vă prezentați în satul Kejma, la împuternicitul N.K.V.D. pentru raionul Kejma, Alfiorov V. G.“ Urma semnătura lui Alfiorov, deja cunoscută, fără înfloriturі.

14

Liovocika îi spuse Variei că e timpul să intre în sindicat. O simplă formalitate, dar trebuie îndeplinită. Varia depuse cererea.

Se dovedi că nu era chiar o simplă formalitate. Se făcu adunare generală și se puneau aceleași întrebări ca și

în chestionar. Varia era furioasă. La întrebarea „dacă e „căsătorită" ar fi vrut să răspundă, „da, sînt căsătorită", însă puteau să înceapă s-o descoasă și ar fi umilit-o și mai mult. De aceea răspunse „nu, nu sînt căsătorită". Văzu mirarea de pe chipul Zoiei și al altor fete, dar nimeni nu insistă. Îi puseră întrebări legate de politică: cine-i președintele C.E.C. al Consiliului Comisarilor Poporului din U.R.S.S. și al Consiliului Comisarilor Poporului din R.S.F.S.R., care este deosebirea dintre construirea societății socialiste și construirea temeliei socialiste, ce s-a construit la noi. Varia era uluită: oamenii pe care îi cunoștea îndeaproape, cu care se vedea în fiecare zi, deveniseră, deodată, bănuitori, erau gata s-o prindă cu minciuna, ca și cum ar fi fost în joc cine știe ce problemă de stat. Pînă și Rina și Liovocika, pînă și Igor Vladimirovici stăteau cu fețe concentrate, încordate. Era stupid, doar aveau s-o primească, oricum, în sindicat, îi verificaseră deja chestionarul, totul era în regulă. Se îndeplinea un fel de ritual, se crea o aparență de discuție, o aparență de treabă serioasă cu care toată lumea era obișnuită.

Cînd nimeni nu mai avu întrebări, Igor Vladimirovici se ridică și spuse că Varia lucrează în atelierul său, că manifestă o atitudine conștiincioasă față de obligațiile sale și că merită pe deplin să devină membră a sindicatului. Varia rămase uimită de limbajul oficial, cazon, în care se exprima Igor Vladimirovici. Votară în unanimitate „pentru" și adunarea luă sfîrșit.

De îndată ce oamenii se ridicară de la locurile lor, fețele li se transformară: expresia formală, rigidă, dispăru și făcu loc uneia pașnice — își îndepliniseră datoria obștească, acum o felicitau pe Varia și se grăbeau pe la casele lor.

Igor Vladimirovici le propuse să coboare la restaurantul de la etajul doi să sărbătorească primirea Variei în sindicat. Rina declară că nu e îmbrăcată pentru „Grand Hotel" și propuse să meargă la „Kanatik" — era mai puțin pretențios și serveau mai repede. Liovocika o susținu. Consumația avea s-o plătească Igor Vladimirovici și nu vroia să-l pună la cheltuială. Varia n-avea chef să meargă nicăieri: Rina și Liovocika — mai treacă-meargă, sînt niște funcționari mărunți și tremură pentru locurile

lor. Dar Igor Vladimirovici?! Oare nici el nu putea să se deosebească măcar prin ceva de ceilalți? Doar e un arhitect renumit, de ce să se teamă?! Cu toate astea folosise aceleași cuvinte deși nu putea să nu fie conștient de banalitatea lor și de absurditatea, de ridicolul acestei proceduri. Și Varia se gîndi fără să vrea că Sașa Pankratov, care dădea, poate, și el importanță acestor adunări, ar fi rămas el însuși. Cu siguranță că s-ar fi ridicat și ar fi spus că n-are rost să-i mai pună întrebări de vreme ce totul e scris în autobiografie, că nu fac decît să piardă timpul — fără îndoială că așa ar fi spus, fiindcă el are personalitate, pe cînd Igor Vladimirovici, nu! De aceea Varia nu vroia să se ducă nicăieri, dar cheful se făcea în cinstea ei, așa că era nepoliticos să refuze.

„Kanatik"* era denumirea unui restaurant de mîna a doua de la colțul străzii Rojdestvenskaia cu pasajul Teatrului, vizavi de monumentul primului tipograf rus, Ivan Fiodorov. Se afla într-un subsol, de jur împrejurul pereților era întinsă o parîmă nu prea groasă, de acolo i se trăgea și denumirea. Varia nu fusese niciodată la „Kanatik". Acolo nu era sală de biliard și, deci, nu venea nici Kostea. Își aminti că Vika o invitase odată, chiar cu Igor Vladimirovici; atunci refuzase, preferase compania lui Liovocika și acum uite-o aici cu Igor Vladimirovici.

La „Kanatik" nu găsiră pe nimeni dintre cunoscuții lor. Rina le spuse că se adunau cu toții numai în zilele de vineri, cînd se servea „clapon la grătar". „Cu toții" se referea la clienții obișnuiți ai restaurantului.

— Totuși, e destulă lume, remarcă Igor Vladimirovici rotindu-și privirea prin sala scundă, cu tavan boltit.

— Restaurantul e chiar în centru, așa că după ziua de lucru sînt întotdeauna mulți clienți, explică Liovocika.

— La funcționari ziua de lucru e pe sfîrșite, iar la tîrfe abia începe, zise Rina, fără a se sinchisi de Igor Vladimirovici. Aici nu era șef, ci comesean.

Oamenii intrau și ieșeau. Intrară trei fete și se așezară nu departe de masa lor. Varia le învrednici cu o privire numai fiindcă nu-i scăpară semnele discrete și alarmate pe care le schimbară între ei Rina și Liovocika.

* kanat = parîmă, frînghie, odgon (n. ed. rom.).

Erau fete de local, dintre acelea despre care Rina spusese că ziua lor de lucru abia începe. Pentru ele sărbătoarea cea mai mare era să stea așa la restaurant, la o gustare pe banii *lor*, fără bărbați, *înainte* de a începe „treaba". Să discute despre fleacuri femeiești, să *arunce* bacșiș ospătarilor, să se simtă femei obișnuite.

Una dintre fete ședea cu spatele la ei. Vecina, aplecîndu-se, îi spuse ceva și fata se întoarse spre masa Variei, salutîndu-i neglijent cu capul pe Rina și pe Liovocika. Aceștia îi răspunseră compunîndu-și niște zîmbete radioase. Totuși, ea nu se uita la ei, ci la Varia. Zîmbi ironic, se întoarse către celelalte două, le spuse ceva, izbucniră într-un rîs zgomotos. Era o blondă uscățivă, de vreo douăzeci și cinci de ani, cu ochii apropiați, cu fața palidă, cîndva, se pare, drăguță, îmbrăcată destul de elegant, dar fără șic, fără ostentație.

Varia surprinse din nou privirile îngrijorate pe care le schimbară Liovocika și Rina. Se simți contrariată — prea stăruitor, ironic, chiar batjocoritor o privea blonda.

— Cine-i duduia? întrebă Varia.

— Ei, nu știu de pe unde o cunosc, răspunse Rina indiferentă, cu o indiferență jucată. În plus, tipa îl cunoaște și pe Liovocika, deci nu se cunoscuseră undeva chiar întîmplător.

Igor Vladimirovici nu se simțea, probabil, nici el în apele lui: își consultă ceasul, dînd de înțeles că nu poate zăbovi prea mult, și ridică paharul:

— Te felicit, Varia, acum ești lucrătoare cu drepturi depline, îți doresc succes.

Toți băură.

La masa vecină cele trei rîseră iar zgomotos la o vorbă a blondei.

Igor Vladimirovici se uită din nou la ceas.

— Sînteți grăbit? întrebă Rina gata și ea de ducă.

— Da, cred că e timpul să . . .

— Sigur că da, îl susținu Liovocika.

Blonda întoarse capul:

— Liovuṣka!

Liovocika se apropie de masa lor, se aplecă spre bondă, schimbară cîteva vorbe. Liovocika îi zîmbi amabil, o bătu

drăgăstos pe umăr și se întoarse la ai săi. Și iarăși izbucni o explozie de rîs la masa vecină — blonda iar spusese ceva nostim.

Așezîndu-se la loc, Liovocika începu o discuție nevinovată despre jazzul lui Skomorovski, care tocmai începea un turneu la Moscova. Rina îi asculta pălăvrăgeala, dar Varia vedea cît era de îngrijorată.

Blonda se ridică, veni la masa lor, o măsură cu privirea pe Varia, apoi pe Igor Vladimirovici. Ținea între degete o țigară.

— N-aveți un foc?

În fiecare mișcare a ei se simțea o degajare încordată, o sfidare ascunsă, dar care nu putea trece neobservată. Igor Vladimirovici îi întinse cutia. Ea scăpără un chibrit, își aprinse țigara, apoi i se adresă deodată Variei:

— Cum o mai duci cu Kostea?

— Klava, Klava! Liovocika îi atinse cotul cu mîna.

— Dar ce-i fac? Sînt curioasă. Ea e soția cea nouă — eu cea veche, eu sînt numărul două sute, ea — două sute unu. Ei, cum o mai duci? Nu ți-a făcut încă nici un cadou?

La început Varia nu înțelese întrebarea, crezu că face aluzie la sarcină.

— Klava, încetează imediat! i se adresă Rina.

— Pe matale te poftesc să închizi pliscul! răspunse blonda cu brutalitate.

Sensul celor spuse ajunse în sfîrșit la Varia și ea rosti calm, răspicat:

— Cetățeană prostituată, ia marș de aici!

Toți rămaseră năuciți în așteptarea scandalului.

Igor Vladimirovici strigă pe neașteptate cu glas subțire, pițigăiat:

— Pleacă imediat de la masa noastră! De ce te legi de ea? De mult n-ai mai dormit la Miliție? Te ajut eu cît ai clipi din ochi.

— Vai, vai, ce m-am speriat... rîse blonda în hohote isterice.

Amicele ei săriseră de la masa lor și încercau s-o ducă la loc. Ea se zbătea, zbiera:

— Eu îi vorbesc ca unei fete cumsecade, iar ea mă înjosește, otreapa! N-a apucat să termine școala și a ajuns deja pe trotuar, dar mă batjocorește pe mine!

Igor Vladimirovici chemă chelnerul, achită nota de plată.

— Crede că ea e soție și el soț, continuă să țipe blonda. Soții din astea are un vagon și cîteva pe deasupra și toate umblă cu blenoragii. Las' s-o întrebe pe Rina, a avut și ea parte de așa ceva, iar acum i-a plasat una tinerică. Tîrfele!

În sfîrșit, ieșiră din restaurant.

— Eu o iau la stînga, spuse Liovocika. Locuiesc în Sretenka. Și nu luați în serios porcăria asta! Ce vreți de la o muiere țicnită?... Ei, cu bine!

Varia, Rina și Igor o luară pe jos spre Piața Teatrului.

— Ce viperă! Și cum bîrfește! Și ce născociri! se indignă Rina.

— N-ar trebui să intrăm în asemenea localuri, spuse Igor Vladimirovici.

— Cu smintita asta puteam să ne ciocnim oriunde.

— Nu te întrista, spuse Igor Vladimirovici, adresîndu-i-se Variei. Toate astea-s nimicurile vieții, nu le lua în seamă.

— Nu mă-ntristez, răspunse Varia ursuză.

Ajunse acasă pe la 10 seara, era tîrziu să se apuce de lucru, s-ar fi cuvenit mai curînd să se culce. Și dacă ar fi avut timp, tot n-ar fi fost în stare să facă nimic — prea era zguduită de ceea ce se întîmplase la „Kanatik". Rina și Liovocika n-au nici un amestec în treaba asta, atîta doar că sînt prietenii lui Kostea. Desigur, pentru Igor Vladimirovici *acest* adevăr despre căsnicia ei e neașteptat. Dar și pentru ea a fost neașteptată comportarea lui la adunare și țipătul lui strident, înfricoșat, la restaurant. Dacă s-ar fi agățat de ea niște huligani, probabil că ar fi început să strige ajutor cu aceeași voce pițigăiată. O oaie lașă. Sașa ar fi apărat-o altfel. Așa că e chit cu Igor Vladimirovici. Îi e rușine doar față de sine: o tîrfă de local a tratat-o ca pe egala ei, pentru că înainte a fost ea iubita

lui Kostea. O asemenea umilință nu-i mai fusese dat să îndure. Cum o să se arate mîine la serviciu, cum o să se uite în ochii oamenilor?

Ce să facă, doamne, cum să scape de toate astea? Ar trebui să lase totul, să se întoarcă la Nina, dar nu are dreptul s-o abandoneze pe biata Sofia Alexandrovna. Kostea, cu impertinența lui, i-ar distruge viața definitiv. Să aducă în casă un aventurier și apoi să fugă, asta nu și-ar ierta-o niciodată. Să-i facă scandal? Nu s-ar alege cu nimic, poate doar cu un tămbălău în apartament și cu noi neplăceri pentru Sofia Alexandrovna.

Cineva bătu la ușă:

— Intră!

Era Sofia Alexandrovna.

— Bună seara, Varia.

— Bună seara, Sofia Alexandrovna, luați loc. Ce mai faceți?

Sofia Alexandrovna, se așează uitîndu-se cu atenție la Varia.

— Ești supărată?

— Pur și simplu sînt obosită. Am avut adunare, m-au primit în sindicat.

— E o formalitate, dar trebuie să treci și prin asta.

Sofia Alexandrovna se uită din nou la Varia.

— Varenka, uite ce vroiam să-ți spun... Astăzi Konstantin Fiodorovici a venit cu un bărbat pe care nu-l cunosc, nici n-a închis ușa după el. Desfăceau niște arme, țăcăneau din cocoașe... Doar ne-am înțeles, Varenka. Se poate una ca asta?

Varia deschise dulapul. În dosul hainelor erau două arme de vînătoare.

Se așează pe pat, lăsînd a neputință mîinile în jos.

— Sînt foarte vinovată în fața dumneavoastră, Sofia Alexandrovna. Nu trebuia să-l aduc în casa asta.

— Bine, dar îi ești soție.

— Soție... Ce fel de soție îi sînt eu și ce fel de soț îmi e el mie? Nu înțeleg ce-a fost cu mine. Asta nu-i viață, e un chin, aproape că nici nu-l văd, de mult nu mai sîntem soț și soție.

Sofia Alexandrovna tăcea.

— Dar nu pot să fac nimic, am nimerit într-o capcană, spuse Varia, cu deznădejde în glas.

— Într-o capcană? se arătă uimită Sofia Alexandrovna. Nu înțeleg, în ce fel de capcană? După cîte știu nu sînteți căsătoriți legal, ești liberă, îți cîștigi singură existența...

— Da, așa-i. Dar nu pot pleca de aici.

— De ce?

— Pentru că el n-ar pleca. Așa mi-a spus: poți să pleci, mie mi-e bine aici. Ce-i drept, a promis să-și găsească altă cameră, dar minte, nici n-o să caute. Așa că nu pot să-l las aici. Ce-o să vă faceți singură cu el? Dacă aduce arme de față cu mine, cînd n-am să mai fiu aici cu atît mai puțin n-o să-i pese, nici măcar n-o să vă lase să intrați în cameră.

Sofia Alexandrovna o mîngîie pe cap, zîmbind. Varia văzu cît de mult îi seamănă zîmbetul cu al lui Sașa. La fel zîmbea și el. Și ochii le sînt la fel.

— Varenka, spuse cu duioșie Sofia Alexandrovna, tu te gîndești la mine, sufletelule? În privința mea nu trebuie să te neliniștești. Dacă ai hotărît într-adevăr să divorțezi...

— Bine, dar am divorțat de mult!

— Fata mea, în orice familii apar și neînțelegeri, tinerii le pun ușor la inimă, se supără, pe urmă se împacă.

— Neînțelegeri... glasul Variei tremură. Îmi pierde lucrurile unul după altul. Țineți minte haina de blană? Atunci nu v-am spus adevărul: a pierdut-o la biliard. Și o să mă piardă și pe mine cînd mi-o veni rîndul. Tot ce face el, lămpi, aparate electrice, sînt afaceri dubioase. Averea i-a fost sechestrată, mă temeam că vor veni și aici, dar, slavă domnului, n-au venit. Tîrfele lui mă jignesc. Eu nu mai pot să-l văd în ochi și dumneavoastră vorbiți de neînțelegeri. Varia începu să plîngă.

Sofia Alexandrivna o mîngîie din nou pe creștet.

— Liniștește-te, fata mea. Se poate să-ți faci atîta inimă rea? Nu e nici o catastrofă, crede-mă! De ce nu mi-ai spus de la început?

— Mi-era rușine, răspunse Varia înghițindu-și lacrimile.

— Rău ai făcut, prostuțo. Doar sînt femeie în vîrstă, cu experiență, am fi găsit împreună o ieșire, am fi găsit-o de mult. Ia spune, vrei să te întorci acasă ori să rămîi la mine?

— Sigur că aș vrea să locuiesc aici. Dar asta e cu neputință, Sofia Alexandrovna, cu neputință. Dacă rămîn aici nu pleacă și chiar dacă pleacă, ar telefona mereu, ar face scandal, ne-ar amărî viața. Pentru mine e important să vă scap pe dumneavoastră de el.

— Nu te neliniști, răspunse Sofia Alexandrovna cu sînge rece. Am să scap singură de el. Dacă ai hotărît ferm!

— Sofia Alexandrovna!

— Bine, bine... Atunci strînge-ți chiar acum lucrurile și întoarce-te la Nina. Cu restul mă descurc eu.

Fermitatea și sîngele ei rece o uimiră pe Varia. Așa ora și Sașa. Doamne, păi ea n-o cunoaște deloc!

Pînă atunci nu văzuse în ea decît o mamă doborîtă de durere, asta umbrea orice altă trăsătură a Sofiei Alexandrovna.

— N-am să iau nimic din ceea ce mi-a cumpărat el.

— Fă cum vrei, dar grăbește-te, ar putea să vină.

Kostea nu se întoarce niciodată atît de devreme. Dar Varia știa că Liovocika și Rina îi vor povesti negreșit despre scandalul de la „Kanatik", așa că putea să apară în orice clipă. În timp ce-și așeza lucrurile în valiză, Varia spuse.

— Nu pot lua totul dintr-o dată, trebuie să-mi iau și planșeta și teul. Pot să las cîte ceva în odaia dumneavoastră și să vin pe urmă să le iau.

— Sigur, mai și întrebi?

Varia își îmbrăcă paltonul, luă într-o mînă valiza, în cealaltă planșeta și teul.

— Ieși pe ușa din dos, să nu te întîlnești cumva cu el.

— Puțin îmi pasă. Eu nu mă tem decît pentru dumneavoastră.

— Ți-am spus, în privința mea nu te îngriji, spuse cu hotărîre Sofia Alexandrovna. Totuși, ieși pe ușa din dos, nu ne trebuie un scandal pe scări.

— Bine.

Varia o sărută pe Sofia Alexandrovna.

— Vă mulțumesc pentru toate și vă rog să mă iertați.

— Copila mea, pentru ce să te iert? Eu trebuie să-ți mulțumesc că nu m-ai părăsit. Cînd se vor așeza toate la locurile lor, întoarce-te, am să fiu bucuroasă.

Varia deschise ușa de la apartament, camera nu era încuiată. Nina ședea la masă și corecta caiete.

Văzînd-o în palton, cu valiza și planșeta, Nina pricepu totul:

— S-a sfîrșit fericirea în familie?

Varia lăsă valiza din mînă, puse planșeta pe pat.

— S-a sfîrșit.

15

Varia stătea ca pe ghimpi. Credea că o să se întoarcă devreme și o să înceapă să sune. Nu sună. Înseamnă că venise tîrziu, ca de obicei.

A doua zi, la Birou, cu vreo două ore înainte de sfîrșitul zilei de lucru, Igor Vladimirovici îl chemă pe Liovocika la telefon în cabinetul său. Era ceva neobișnuit.

După cîte minute Liovocika reveni și-i spuse Variei că era chemată ea la telefon.

— Cine-i, Kostea?

— Da.

— De unde știe numărul ăsta de telefon?

În loc de răspuns, Liovocika ridică din umeri.

— Nu avem voie să vorbim de la telefonul lui Igor Vladimirovici. Există telefon comun, îi știe numărul. Liovocika ridică iar din umeri.

— Zice că e urgent, că n-are timp să aștepte. L-am întrebat pe Igor Vladimirovici dacă e voie să te chem și a zis să poftești.

— Du-te și-i spune să mă sune la telefonul comun.

— Du-te tu, eu nu sînt agent de legătură.

— Zău? Nu ești agent de legătură? Dar despre „Kanatik" cine i-a povestit? Nu tu?!

Varia o spusese la întîmplare, dar nimerise în plin.

Liovocika intră iar în cabinet, apoi se întoarse și spuse posac.

— Azi, la cinci te așteaptă la intrarea în Parcul de cultură și odihnă.

— Vrea să se dea în scrînciob? întrebă ironic Varia.

— Eu îți spun ce-a zis.

— Nu cumva v-ați certat? Rina nu-și lua ochii de la desen.

— Și ce te privește pe tine?

— Întreb și eu . . .

— Atunci mai bine taci!

Întorcîndu-se acasă, Varia o sună în primul rînd pe Sofia Alexandrovna. Era neliniștită.

— Ce mai faceți, Sofia Alexandrovna?

— Totul e în regulă.

— A plecat?

— Da.

— Și-a luat și lucrurile?

— Da.

— Cum ați reușit?

— Uite că am reușit. Ai să vii aici și am să-ți povestesc.

Nu vroia să-i spună la telefon și bine făcea. Varia ardea de nerăbdare să afle cum izbutise Sofia Alexandrovna să-l expedieze pe Kostea, însă trebuia s-o aștepte pe Nina, ca să se înțeleagă cum să trăiască mai departe — nu puteau să-și țină „gospodării" separate, le era rușine de vecini.

Varia desfăcu valiza, își agăță rochiile în dulap la locul lor obișnuit. Cercetă sertarele mesei sale — toate rămăseseră neatinse, nemișcate, de parcă Nina ar fi știut că se întoarce. Oricum, îi era soră, tot aici trebuia să vină în cele din urmă. Fixă planșeta de masă și se apucă de lucru.

Așa o găsi Nina. Varia îi zîmbi, o întrebă dacă nu vrea să mănînce, îi arătă tartinele aduse de la cantină. Nina era și ea pusă pe împăcare. Se apropie de planșetă, se interesă ce desenează, ascultă cu atenție explicațiile. În privința gospodăriei Nina îi spuse că, de vreme ce amîndouă

mîncau la cantină, nu exista nici o problemă. Varia obiectă: mai erau chiria, telefonul, gazul, lumina, dejunul și cina. Trebuie să-și asume și ea o parte din cheltuieli. Se înțeleseră să treacă într-un carnețel cheltuielile comune, iar la sfîrșitul lunii să împartă în mod egal.

După asta băură ceai — mîncară tartinele aduse de Varia, stătură la taifas. Varia îi povesti despre construcția hotelului, despre colegii de lucru. Pasiunea cu care vorbea îi plăcea Ninei. Despre Kostea nu pomeni, însă, nici un cuvînt. N-o întrebă nimic nici Nina — cînd va simți nevoia, îi va povesti singură.

Pe la zece zbîrnîi telefonul din hol. Nina se duse să vadă cine sună.

— Varia, ești chemată.

Nina îi aruncă o privire întrebătoare și îngrijorată. Varia înțelese că e Kostea. El era.

— Liova ți-a transmis rugămintea mea?

— Mi-a transmis-o.

— Și de ce n-ai venit?

— Sînt prea mare pentru scrînciob.

— Trebuie să stăm de vorbă.

— Te ascult.

— Asta nu se spune la telefon. Trebuie să ne întîlnim.

— Nu avem ce vorbi și nici să ne întîlnim n-are rost.

— E ceva foarte important. Și pentru mine, și pentru tine, și pentru Sofia Alexandrovna.

Minte, desigur. Vrea s-o șantajeze. Cu toate astea, o cuprinse neliniștea.

— Bine, vino mîine la „Grand Hotel". O să vorbim acolo.

— Nu, trebuie să vorbim acum, neîntîrziat, nici nu-ți închipui cît e de important. Mîine va fi prea tîrziu! Ieși pentru cîteva minute pe Arbat.

— Bine, spuse Varia, vin acum.

Se întoarse în cameră, își luă fulgarinul în spate:

— Mă întorc imediat.

— El e? întrebă Nina.

— Da.

— Vrei să merg cu tine?

— La ce bun?

— Mai știi . . .

Varia rîse.

— Nu-ți face nici o grijă.

Kostea se plimba încolo și încoace pe lîngă casă într-un palton cu gulerul ridicat, cu o șapcă trasă pe ochi, semănînd a detectiv ori a gangster din filmele americate. Varia nu-l văzuse încă îmbrăcat în felul ăsta. O bufonerie prostească.

Porniră în lungul Arbatului.

— Cine a ridicat receptorul?

— Soră-mea.

— Știe că te întîlnești cu mine?

— Desigur.

Cotiră pe Plotnikov, apoi pe Krivoarbatski, ajunseră într-un scuar din fața unei școli, se așezară pe o bancă. Era deja întuneric, felinarele împrăștiau în jur o lumină lăptoasă, ferestrele caselor erau luminate, pe stradă trecea rar cîte un om.

— Nu trebuie să umbli prin restaurante fără bărbat, începu Kostea. Poți să ai neplăceri. Dacă eram împreună nu se lega nimeni de tine. Te-ai dus fără mine și, uite, ai dat de bucluc.

— Pînă nu aveam, ca să zic așa, soț, răspunse Varia, nu se lega nimeni de mine, nu mă batjocorea nimeni. Persoana aceea m-a batjocorit tocmai pentru că eram soția ta, pentru că mă socotea și pe mine tîrfă.

— E o psihopată, spuse Kostea. E bolnavă.

— Ce are?

— Păi, îți spun, e bolnavă psihic. O psihopată poate îndruga verzi și uscate.

— Kostea, eu n-am timp, îl întrerupse Varia. Mă așteaptă soră-mea. Nu mă interesează nici psihopata ta, nici ceea ce s-a întîmplat la „Kanatik". Consideră că sîntem divorțați.

El tăcu o bucată de vreme, apoi deodată zîmbi, încercă s-o prindă pe Varia de braț.

— Stai, puișor, nu te înfierbînta. Înțeleg că ești supărată, dar, la o adică, n-am dus-o noi doi chiar așa de rău. Făceai ce doreai: ai vrut să te angajezi, te-ai angajat. Vrei să intri la institut, o să te ajut, în spatele meu ești ca după un zid de piatră.

Ea îi îndepărtă mîna.

— Kostea, nu-ţi face iluzii. Totul s-a sfîrşit.

Buzele lui se crispară într-un tremur răutăcios.

— Nu! Mi-ai pomis că ai să aştepţi pînă o să găsesc o cameră. Iar acum am rămas în stradă, nici măcar n-am unde înnopta.

— Nu-i adevărat. Ai spus că ţi-e indiferent unde o să locuiesc eu, la soră-mea ori la Sofia Alexandrovna. Lucrurile pe care mi le-ai cumpărat le-am lăsat acolo. Ia-ţi-le, poţi să le pierzi la biliard ori să le dăruieşti amicelor tale. Într-un cuvînt, sîntem chit.

— Nu. Kostea îşi strîmbă buzele. Nu, nu sîntem chit, nici pe departe. Ce i-ai spus despre mine Sofiei Alexandrovna?

— Eu? Nimic.

— Minţi.

— Nu mint. I-am spus numai despre haina de blană. Am fost nevoită să-i spun, altminteri ar fi telefonat la miliţie şi ai fi avut neplăceri. În rest, nici n-am de ce să-i spun, vede ea totul. Ai promis că nu aduci arme în casă şi, totuşi, ieri ai adus. Mi s-a făcut lehamite de toate şi am plecat. Iar tu procedezi cum crezi de cuviinţă.

— Eu ştiu cum să procedez, pentru mine nu-ţi face griji, rosti Kostea mohorît. Cu madama asta am să mă descurc eu, ce-i al ei e pus deoparte, o să scuipe sînge, nu alta.

— Despre cine vorbeşti? nu înţelese Varia.

— Despre amica ta, Sofia Alexandrovna. Hoaşca bătrînă, am să-i arăt eu ei! „La noi nu există legi, există numai fărădelegi . . .“ Şi despre tovarăşul Stalin . . . Uită-te la ea, i-au dus feciorăşul la puşcărie şi s-a apucat să defăimeze regimul . . .

Varia se aştepta la orice, numai la asta nu.

— Kostea, ce tot spui! Dă-ţi seama!

— Cum vă purtaţi voi cu mine, aşa mă pot şi eu cu voi. Mi-ai întors boarfele şi crezi că te-ai achitat? Nu ţine figura!

— Ah, ticălosule! strigă Varia sufocîndu-se de indignare. Încearcă numai! N-ai să-i faci nimic Sofiei Alexandrovna, asta s-o ştii de la mine! Dacă scoţi un singur cuvînt, am să susţin că nu ea, ci tu ai vorbit toate astea, tu, înţelegi, tu. Eu sînt unicul martor, or să mă creadă pe mine, nu pe tine. Am să spun că o ponegreşti din răzbu-

nare că nu-ți permitea să ții arme în casă, iar tu le țineai, deși știai că Arbatul e stradă cu regim special. Numai să miști un deget, numai s-o atingi că te fac praf. Și nimeni n-o să te ajute — nici o Rină, nici un Liovocika, te vor vinde toți.

Mînia, ciuda, indignarea o sufocau, abia vorbea.

— Vorbește, vorbește, e ultima dată cînd vorbești, ultima, glasul lui Kostea se transformă în șoaptă: ultima, fiindcă am să te împușc!

Auzind vorbele astea, Varia se liniști pe loc. Kostea ținea mîna în buzunar, avea acolo un revolver „Smith & Wesson", îi-l curățase odată, îi spusese că era al unui amic renumit și că îl luase să-l repare. Mințea, desigur, mințea ca întotdeauna. Dar Varia nu se temea de el cîtuși de puțin: n-are să tragă, o să-i fie frică. Și nici pe Sofia Alexandrovna n-are s-o denunțe, tot din frică. Simțea cum își recapătă curajul, nu-i păsa de nimic — să încerce numai!

— Zău? surîse ea ironic. Chiar zici că mă împușți? Acum înțeleg de ce ai întrebat dacă știe soră-mea că mă întîlnesc cu tine. Știe, știe, n-ai să scapi, te vor lua la întrebări și te vor împușca și pe tine. Ești un laș! vocea îi trecu în țipăt: — Trage, lașule, trage, trage!

Pe la ferestre se dădeau perdelele la o parte, oamenii scrutau curioși întunericul...

Varia continua să strige:

— Ei, de ce nu tragi? Trage, lașule, amărîtule!

— Hei, ce se întîmplă acolo? se auzi de la o fereastră un glas puternic de bărbat.

Pe stradă se opreau trecătorii.

— Nu zbiera, smintito. Tot n-ai să scapi de mîna mea. Se întoarse și dispăru grăbit în noapte.

— Mă pregăteam să vin să te caut, spuse Nina cînd Varia se întoarse acasă. Ce s-a întîmplat, dacă nu-i secret?

Varia începu să rîdă.

— Nimic deosebit, m-a amenințat că o să mă împuște.

— Ce mai înseamnă și asta?! se indignă Nina. A uitat pe ce lume trăiește?!

— E un dobitoc, o nulitate.

A doua zi, îndată după lucru, Varia trecu pe la Sofia Alexandrovna.

Așezată la masă, aceasta scria. Pesemne o scrisoare lui Sașa.

— Ei, Sofia Alexandrovna, povestiți-mi cum a fost. Sofia Alexandrovna puse tocul deoparte, își scoase ochelarii.

— I-am spus să plece. La început a făcut gură, dar pînă la urmă a plecat.

— Nu, povestiți-mi mai amănunțit, vă rog.

— I-am spus că i-am interzis să aducă arme în casă, iar el continuă să le aducă. Din cauza asta te-am certat și ai plecat la soră-ta. Așa că îl rog să plece și el, cu atît mai mult cu cît vecinii îmi fac zile fripte din cauza lui, că nu punem lanțul la ușă. El a început să mă brutalizeze, să mă amenințe, să îndruge tot felul de prostii că fac speculă cu odaia asta.

— Nemernicul!

— L-am prevenit că am să pun începînd de astăzi lanțul și că n-o să-i deschidă nimeni, iar dacă va încerca s-o forțeze, o să chemăm miliția și o să declarăm că face speculă cu arme, că e un om cu o ocupație nesigură, că toți vecinii sînt împotriva lui, că administrația imobilului a întrebat de mai multe ori despre el și s-a interesat și milițianul de sector. A încercat din nou să mă sperie, dar i-am spus: „Fiul meu e arestat și deportat, cunosc drumul și la procuror, și la anchetator, și la avocat, așa că nu mă sperii dumneata cu una, cu două, mai bine gîndește-te la dumneata, și dacă mîine dimineață nu pleci de aici, să nu dai vina pe mine, pentru că te previn: nimic n-o să mă oprească". Și am ieșit din cameră. Iar dimineața și-a luat lucrurile lui și a plecat.

— Cum, ale lui? Dar ale mele?

— Pe-ale tale le-a lăsat.

— Ca să aibă de ce veni.

— Poate speră că o să vă împăcați?

— Să aștepte mult și bine.

— Nu credeam c-o să lase cheile, mă gîndeam că va trebui să instalăm broaște noi, dar le-a lăsat.

— E prevăzător, zîmbi Varia. Dacă se întîmplă vreun furt în apartament, bănuielile vor cădea pe cei care au chei, de aceea vi le-a înapoiat.

— S-ar putea, fu de acord Sofia Alexandrovna.

— Cît despre lucrurile mele, nu vă faceți probleme. Am să le iau la mine, iar dacă vine după ele sau telefonează, spuneți-i „Varia a luat toate lucrurile, du-te la ea."

— Bine faci, lucrurile sînt ale tale, ia și le poartă.

— Mai vedem, răspunse Varia în doi peri, hotărînd că nu mai tîrziu de mîine i le trimite lui Kostea prin Liovocika.

O îmbrățișă cu duioșie pe Sofia Alexandrovna.

— Sînt atît de vinovată față de dumneavoastră ați avut atîtea de îndurat din cauza mea...

— Nu-i nimic, fetița mea, scoate-ți asta din cap și nu-ți fie teamă de el: oamenii de felul lui sînt puternici numai cu cei slabi și curajoși cu cei fricoși.

— Asta o știu, spuse sarcastic Varia. Aseară m-a chemat în stradă și m-a amenințat că mă omoară.

— Nu mai spune!

— Da, da, numai că i-am rîs în nas și am plecat.

— Bravo, așa și trebuie!

Varia simțea și ea că e așa, își simțea forța și independența. Da, da, în sfîrșit își dobîndise independența! Nu se supuse unei voințe străine, știuse să treacă peste toată mocirla asta, chiar dacă la un moment dat călcase pe alături. Chiar dacă greșise. La urma urmei, din greșeli se învață. În toată lumea oamenii se zbat pentru o bucată de pîine, pentru un loc sub soare, se adaptează pretutindeni la împrejurări. Și totuși, important e să rămîi om, să nu permiți nimănui să-ți calce demnitatea în picioare. Ea ajunsese să fie un astfel de om și putea să fie mîndră de sine.

— Îi scrieți lui Sașa?

— Da, copila mea, lui Sașa. Și trebuie s-o expediez chiar mîine, altfel mă tem că n-are să ajungă înainte de desfundarea drumurilor. În octombrie și noiembrie, pînă nu îngheață Angara, pe acolo nu există nici un fel de comunicație. Vreau să primească scrisoarea asta cu ultima poștă.

Varia și-l imagină pe Saşa stînd singuratic pe malul îndepărtatului fluviu siberian şi simți dorința să-i scrie şi ea măcar două cuvinte, să-i aducă o bucurie oricît de mică. Acum, după toate încercările prin care trecuse şi în fața cărora rezistase, îi era din nou sufletul uşor şi i se părea firesc să-i scrie şi lui Saşa, cel mai bun dintre oamenii pe care îi cunoştea.

— Pot să-i scriu şi eu cîteva cuvinte?

— Sigur, Varenka, se bucură Sofia Alexandrovna. Saşa o să fie fericit, doar nu-i scrie nimeni în afară de mine.

Varia luă o foaie de hîrtie pentru scrisori, se gîndi puțin, muie penița în călimară şi scrise:

„Bună ziua, Saşa! Sînt la mama ta şi îți scriem. Noi o ducem bine, mama ta e sănătoasă, eu lucrez la Biroul de proiectări din Moscova..."

Apoi se mai gîndi puțin şi adăugă:

„Cît de mult aş vrea să ştiu ce faci acum..."

16

Kirov se simțea apăsat de şederea la Soci. Participarea lui la alcătuirea manualului era mai curînd formală: nu făcea decît să citească ce scriau referenții şi să aprobe ceea ce aprobase mai întîi Stalin. Îşi dădea seama că Stalin ajusta istoria nu doar pentru a-şi glorifica propria persoană, ci şi pentru a-şi justifica crucimile din trecut, prezent şi viitor. Totuşi, nu putea să obiecteze nimic, era inutil să se angajeze într-o luptă teoretică: el nu e nici teoretician, nici istoric, în timp ce Stalin are la dispoziție o armată întreagă de istorici şi teoreticieni capabili să demonstreze orice. Nu trebuie să se amestece în afacerea asta. Dar nici să scrie articole despre rolul lui Stalin în Caucaz nu i-ar face cinste.

El a condus timp de cinci ani organizația de partid din Azerbaidgian, s-a documentat temeinic în istoria ei, aşa că rolul lui Stalin la Baku îi e binecunoscut — rolul unui revoluționar de profesie ca oricare altul. Rolul lui deosebit se inventează acum, post-factum, ca, de altfel,

și multe altele. La aceasta participă și el, Kirov, dar numai atunci cînd e vorba de probleme generale, globale, ale istoriei: partidul are nevoie de afirmația că Stalin este succesorul lui Lenin și el, Kirov, acceptă această afirmație — anumite abateri de la adevăr sînt uneori necesare. Dar toate au rămas de domeniul trecutului, lupta s-a încheiat, pentru ce-i trebuie lui Stalin laurii de conducător al tipografiei „Nina?" Vrea să se răzbune pe Enukidze cu ajutorul lui, al lui Kirov? Nu, el nu va participa la așa ceva.

Cunoaște la Baku fiecare stradă, fiecare casă, fiecare întreprindere și turn de foraj. Cînd se afla acolo nimic în imaginația sa nu se asocia cu numele lui Stalin. Acum, însă, tot orașul se transformă într-un monument închinat lui Stalin și nu după moarte, ci în timpul vieții. Numele lui e purtat de străzi, raioane, exploatări petroliere, instituții, școli. La închisoarea Bailov s-a deschis pînă și un muzeu în cinstea lui, cu toate că nimeni nu știe în care celulă a stat. S-au temut să-l întrebe — Stalin ar fi putut-o lua ca o aluzie la lipsa de importanță a faptului în sine ori ar fi putut crede că șefii organizației de partid din Baku nu sînt siguri de necesitatea unui astfel de memorial. Au hotărît totul singuri. Au ales o celulă în care se putea sparge mai ușor o ușă din afară pentru vizitatori, ca aceștia să nu intre înăuntrul închisorii. Muzeul s-a înființat, se organizează excursii, deși Stalin știe că totul e o ficțiune. De altminteri, Kirov a observat nu o dată — și a vorbit despre asta cu Ordjonikidze — că atunci cînd e vorba despre trecutul său, pentru Stalin se șterg hotarele dintre realitate și legendă.

Pentru Kirov, însă, aceste hotare există și el unul nu e dispus să creeze legende noi. Faptul că Stalin îi solicită prezența la Soci nu e decît o pierdere supărătoare de timp. Locul lui e la Leningrad: trebuie să se pregătească pentru anularea cartelelor. Peste patru luni cetățenii U.R.S.S. vor avea posibilitatea să cumpere pîine la liber. Acest eveniment demonstrează viabilitatea orînduirii colhoznice, creată cu nenumărate pierderi, suferințe și sacrificii. O acțiune ca aceasta nu trebuie compromisă, de aceea se cere pregătită cu minuțiozitate. Mai ales în

regiunile neasigurate cu cereale proprii, iar Leningradul e o asemenea regiune. În loc de toate astea, el pierde timpul de pomană la Soci.

Observațiile pe marginea conspectului la manualul de istorie le citea pe plajă. De fapt, nici nu le citea, le parcurgea doar cu privirea, așeza foile deoparte și punea o piatră peste ele, să nu le ia vîntul.

Împrejmuită cu două rînduri de plasă de sîrmă, plaja era pustie. Dincolo de plasă, în dreapta și în stînga, se afla zona interzisă. La intrarea pe plajă, într-o gheretă cu telefon, stătea o santinelă, alta se plimba încolo și încoace pe o cărare asfaltată de-a lungul gardului. Pe plajă aveau acces numai oaspeții. Stalin nu se scălda în mare și nu venea acolo. Personalul vilelor și oamenii din serviciul de pază se scăldau în alt loc.

Singurul om pe care îl întîlnea Kirov pe plajă era medicul sosit de la Moscova. Acesta se purta cu el respectuos, dar fără servilism, era calm și binevoitor, avea glas moale și maniere delicate, înota excelent și se simțea că totul — marea, soarele, nisipul de pe plajă — îi producea o adevărată euforie. Kirov încerca întotdeauna un sentiment de satisfacție uitîndu-se cum se bucură oamenii. Desigur, oamenii au știut să se bucure și cu o mie de ani în urmă și se vor bucura cît timp va exista viață pe pămînt. Dar bucuria pe care o vedea la oamenii sovietici nu putea să n-o asocieze cu statul pe care el, Kirov, îl reprezenta, cu orînduirea pe care o susținuse și continua s-o susțină, cu noua societate pe care o construia. Zîmbetele pe care le vedea la oameni, rîsetele vesele pe care le auzea erau o răsplată atît pentru el, cît și pentru partidul său, legitimînd deciziile ferme, uneori severe, pe care era nevoit să le ia. Ca marxist, judeca în plan mare, și, totuși, dincolo de miile și milioanele de oameni abstracți, pentru el exista întotdeauna omul concret. Auditoriul nu era pentru el o masă depersonalizată: urcîndu-se la tribună, căuta să simtă starea de spirit a acestui auditoriu și să fie înțeles de fiecare ascultător în parte — poate tocmai în asta consta secretul artei sale oratorice.

Nu neglija nici contactele personale, se angaja cu plăcere în orice discuții. De aceea stătea de vorbă și cu

dentistul. Discutau despre lucrurile cele mai obișnuite — temperatura apei, izvoarele de hidrogen sulfurat de pe fundul mării, efectul apelor de Mațesta asupra organismului. Lui Kirov îi plăcea că Lipman vorbea despre toate nu ca medic, ci ca un simplu interlocutor. Chiar și despre dinți, obiectul specialității sale, nu spunea decît lucruri dintre cele mai elementare: care periuță de dinți e mai bună — mare sau mică sau ce e mai potrivit pentru dinți. Lipman n-a spus niciodată pe *cine* tratează, n-a pomenit niciodată numele lui Stalin.

— Mațesta face minuni, spunea Lipman. Un vecin din apartamentul nostru era absolut invalid, nici nu putea merge, dar după Mațesta aleargă ca un tînăr de optsprezece ani.

— Aveți apartament bun?

— Cum să vă spun? O cameră destul de mare într-un apartament comun, pe Mescianskaia doi, nu departe de centru. Nouăsprezece metri pătrați, telefon propriu... Ce-i drept, vecinii sînt nemulțumiți, îmi cer să mut telefonul în coridor. Eu n-aș avea nimic împotrivă, las' să se folosească oamenii de el, dar nu-mi dă voie Direcția sanitară a Kremlinului. Ea mi-a instalat telefon special ca să mă poată chema la pacient.

Kirov știa că medicii Kremlinului nu erau chemați prin telefon, ci aduși la înalții lor pacienți cu mașina. La cine erau duși, nu li se spunea. Ordjonikidze rîdea: „Înțelegi, mi se aduce medicul, dar nu i se spune numele meu, deși medicul știe: dacă a venit după el Ivanov, o să-l aducă la mine, dacă a venit Petrov, o să-l ducă la Kuibîșev. Uite cu ce jocuri ne îndeletnicim..."

Se iscă o boare de vînt, pe mare apărură vălurele.

— La mal, sînt multe meduze, se pare că se apropie furtuna, spuse Kirov.

Schimbau cîte o frază, stînd întinși pe nisip, înotînd în mare sau ștergîndu-se cu prosoapele. Medicul vedea foile de lîngă Kirov, însă nu vroia să pară indiscret, se purta delicat.

Dar Kirov citea „Observațiile" aproape fără a căuta să le pătrundă sensul. Și fără asta îi era clar în ce direcție se revizuiește istoria, amănuntele nu mai aveau importanță. Se gîndea la Stalin. În ultimii ani se gîndise mult

la el. Însă la Leningrad gîndurile acestea se pierdeau în învălmășeala treburilor cotidiene. Aici nu avea nici un fel de treburi, îl avea doar pe Stalin. Îl întîlnea în fiecare zi și se gîndea la el în permanență.

Toți acești ani l-a sprijinit pe Stalin, i-a sprijinit linia, a luptat împotriva dușmanilor săi, i-a susținut autoritatea. Și a făcut-o sincer, cu convingere, deși multe dintre trăsăturile de caracter ale lui Stalin îi erau antipatice. Dar trebuie să știi să faci deosebire între calitățile personale și cele politice. Nu prea credea în promisiunea lui Stalin de a lua în considerare critica lui Lenin și de a se corecta. Credea, însă, în altceva: lupta din interiorul partidului a făcut să se accentueze laturile proaste ale caracterului lui Stalin. Dar, odată cu încetarea ei, va înceta necesitatea de a se recurge la măsuri extreme și atunci trăsăturile negative ale caracterului lui Stalin vor face loc acelor calități pe care trebuie să le aibă orice conducător al unei țări mari, dacă vrea să fie demn de memoria recunoscătoare a urmașilor. Iar Stalin vrea acest lucru.

Totuși, speranțele lui Kirov nu s-au împlinit. Dimpotrivă, pe măsură ce-și consolidează pozițiile, Stalin devine tot mai intolerant, mai capricios, mai răutăcios, urzește intrigi de culise, îi montează pe conducătorii partidului unii împotriva altora, a făcut din organele de securitate instrumentul principal al conducerii. La Leningrad, șeful NKVD-ului, Filip Medvedi, se supune Comitetului Regional de partid, dar alți secretari de comitete regionale povestesc că organele de securitate de acolo încep să depindă tot mai puțin de conducerea locală, se supun numai centrului, pătrund în toate verigile statului, unealta lor principală au devenit denunțurile, pînă și pe comuniști îi pun să se urmărească unii pe alții. Maria i-a spus de cîteva ori cu îngrijorare că și el este urmărit. Ei bine, Maria îi este soție, ea e normal să se neliniștească, dar același lucru îl susține și Sofia, sora Mariei, o femeie cumpătată, cu sînge rece, membră de partid din 1911. Kirov nu împărtășește temerile lor, la Leningrad nu se va îngădui așa ceva, se vede că Borisov, șeful serviciului său de pază, schimbă prea des repartizarea oamenilor, de aceea se și creează impresia de ur-

mărire. La Moscova e altceva, acolo este controlat fiecare pas al lui, acolo sînt urmăriți toți membrii Biroului Politic, cine cu cine se întîlnește, cine pe cine vizitează, toate astea sînt dezgustătoare, așa ceva n-a existat niciodată în partid. Dar acum există și n-ai ce-i face. Stalin devine tot mai suspicios, nu are încredere în nimeni, e imposibil să fii sincer cu el, poate să folosească în orice clipă această sinceritate împotriva ta. Toate acestea le creează tuturor o stare de incertitudine, de îngrijorare, de neajutorare. Și, totuși, nu poate să se pronunțe împotriva lui Stalin. Aici e tragedia. Metodele lui sînt inacceptabile, dar linia pe care o promovează e justă... El a transformat Rusia într-un puternic stat industrial. Dacă s-ar pronunța împotriva lui Stalin ar însemna să se pronunțe împotriva țării și a partidului. Nimeni nu l-ar susține. Și chiar de l-ar susține, cu cine să-l înlocuiască? Mulți ar vrea să-l vadă pe el, pe Kirov, în funcția de Secretar General, dar lui nu-i trebuie așa ceva, e peste puterile lui, el nu-i teoretician, ci practician al revoluției. Probabil că amintirea cea mai vie care i-a rămas din tinerețea lui revoluționară este hectograful construit de el cu ajutorul căruia studenții tipăreau manifeste. Pe atunci se mîndrea grozav cu el, era prima lui contribuție concretă, materială, la cauza partidului. Întotdeauna l-au atras și l-au bucurat tocmai aceste rezultate vizibile, palpabile ale muncii lui și a oamenilor pe care îi conducea. Lui îi este de ajuns că e comunist, că e membru de partid și că partidul l-a investit cu înalta sa încredere. Dar Stalin nu ține seama de conducerea de partid statornicită după moartea lui Lenin, de conducerea care a apărat moștenirea leninistă împotriva atacurilor lui Trotki și Zinoviev. Această conducere nu se mai numește colectivă, pe drept cuvînt: unicul conducător al partidului este Stalin. Bine, dar nucleul s-a păstrat. Și Lenin a fost conducătorul partidului și al statului, dar el ținea seama de nucleul care îl înconjura. Ținea cont de el cu toate divergențele care existau. Stalin ocolește Biroul Politic, oamenii de felul lui Jdanov, Malenkov, Beria, Ejov, Mehlis, Poskriobîșev, Șkireatov, Vîșinski valorează acum mai mult decît membrii Biroului Politic. Înțelege bine ce scop urmărește Stalin cerîndu-i să înceapă represaliile împotriva foștilor zi-

novieviști: vrea să creeze o atmosferă de teroare cu toate că, de fapt, nu există nici un motiv pentru teroare. Dar Stalin vrea să-și exercite conducerea cu ajutorul fricii și numai al fricii — ea îi este necesară pentru a-și consolida puterea personală. La ce va duce asta, nu se știe. Kirov se gîndea acum cu amărăciune ce greșeală a făcut partidul că n-a urmat sfatul lui Lenin și nu l-a eliberat pe Stalin din funcția de Secretar General. Trebuia făcut acest lucru. Troțki tot n-ar fi pus mîna pe putere, e un om străin în partid. Nici Zinoviev și Kamenev n-ar fi ajuns la conducere — partidul nu are încredere în ei. În fruntea partidului s-ar fi situat adevăratul său nucleu bolșevic, actualul Birou Politic, în care s-ar fi găsit loc și pentru Buharin, și pentru Rîkov, chiar și pentru Stalin, însă ca membru cu drepturi egale cu ale celorlalți. Da, s-a comis o greșeală ireparabilă... Stalin nu mai poate fi înlăturat. Și nici nu mai poate fi convins de nimic. El cade de acord cu tine numai în aparență, de dragul diplomației, căci planurile politice îi sînt calculate pentru mult timp înainte. În spatele propunerilor lui, la prima vedere nevinovate, de a scrie un articol împotrva lui Enukidze și de a veni la Moscova se ascund considerente politice care țintesc departe. Lenin scria pe bună dreptate: Stalin e capricios. Dar în același timp e răbdător, perseverent și duce *întotdeauna* la bun sfîrșit ceea ce își pune în gînd. El cunoaște secretul puterii. Logica lui simplistă, de seminarist, dogmatismul lui de seminarist sînt pe înțelesul oamenilor și au priză. El a știut să impună poporului convingerea că Stalin este atotștiutor și atotputernic. Poporului îi place măreția lui, îi place că, în sfîrșit, după atîția ani de ruină economică, de război civil, de luptă în interiorul partidului, s-a instaurat ordinea și asociază această ordine numelui lui Stalin. De acum nu se mai poate schimba nimic. Gîndindu-se cît era de neputincios în această privință, Kirov se simțea cuprins de disperare.

Plecînd la Leningrad în 1926, Kirov își dădea seama de complexitatea sarcinii pe care o avea în față. Comuniștii din Leningrad votaseră în favoarea lui Zinoviev. Făcînd uz de toate mijloacele organizatorice și propagandistice, Comitetul Central a reușit în scurt timp să-i

convingă să voteze împotriva opoziției zinovieviste, pentru hotărîrile Congresului al XIV-lea, pentru linia C.C. Aceasta a fost prima acțiune din istoria partidului, cînd zeci de mii de comuniști au renunțat la concepțiile împărtășite cu numai o zi înainte și au votat în favoarea acelora pe care, cu numai o zi înainte, le condamnau. Și această acțiune a condus-o el, Kirov. A fost o victorie amară. Și de-a lungul acestor ani toate eforturile lui au fost îndreptate într-o singură direcție: să restabilească la comuniștii leningrădeni sentimentul demnității lăuntrice, să vindece rana sufletească ce le fusese pricinuită. Da, el este pentru o disciplină de fier în partid, dar partidul nu are nevoie de o masă necuvîntătoare care să voteze cu docilitate. El nu dorește să conducă o asemenea organizație de partid. Petersburgul revoluționar trebuie să rămînă leagănul Revoluției din Octombrie, muncitorii din Piter — avangarda clasei muncitoare din Rusia, Leningradul — un oraș al științei europene înaintate, al artei și culturii înaintate. De aceea a și obiectat împotriva transferării Academiei de Științe la Moscova. Ceilalți membri ai Biroului Politic nu l-au susținut, ei se călăuzeau după un considerent simplu: știința slujește opera construcției socialiste, prin urmare, trebuie să se afle alături de centrul care conduce această construcție, alături de comisariatele poporului și de organele de directivă. Kirov nu era de acord. Dar ei nu l-au susținut, au rîs: cică nu vrea să dea din Leningrad nici măcar vreo cîțiva academicieni ramoliți. A rîs și Stalin. Dar Stalin înțelegea prea bine situația: Kirov e împotriva a tot ceea ce lezează amorul propriu al leningrădenilor.

În orice caz, politica lui, a lui Kirov, a dat roade. În decurs de cîțiva ani, acționînd cu tact și perseverență, el a reușit să-i convingă pe comuniștii leningrădeni că votul lor din ajunul Congresului al XIV-lea al partidului a fost un episod întîmplător fără nici un fel de consecințe, că neîncrederea lor față de Stalin e neîntemeiată, că politica lui Stalin e singura politică justă. Și n-a fost ușor să-i convingă — nivelul politic ale comuniștilor leningrădeni e destul de înalt. În acest răstimp s-a desfășurat colectivizarea, cu toate excesele deschiaburirii, cu manevrele neconvingătoare ale lui Stalin în legătură cu „be-

ţia succesului". În acest răstimp ţara a trecut prin foamete, alimentele şi alte mărfuri au fost drastic raţionalizate. Kirov a făcut tot ce-a putut ca leningrădenii să fie sătui, intrînd deseori în conflict din această cauză cu comisariatele poporului din Moscova. Dar şi Leningradul îşi îndeplinea obligaţiile faţă de partid. În acest răstimp Leningradul a trimis zeci de mii de comunişti la sate în contul „douăzecişicinciuniştilor", în secţiile politice din SMT-uri şi colhozuri, în transporturi şi pe şantierele principale ale cincinalului. Pentru asta a fost folosită garda muncitorească de partid a Leningradului. Cerînd şi acceptînd aceste sacrificii partidul îi reda într-un fel Piter-ului roşu rolul ce i se cuvenea. Aşadar incidentul cu votul din ajunul Congresului al XIV-lea şi neîncrederea pe care a trezit-o el faţă de comuniştii leningrădeni s-ar cuveni să fie uitate cu totul şi pentru totdeauna.

Şi iată, cînd rana s-a cicatrizat şi a încetat să mai doară, Stalin a hotărît s-o zgîndărească din nou, a hotărît, după opt ani de zile, să le amintească leningrădenilor de acest episod, să-i pedepsească, să se răzbune pe ei pentru că, dincolo de cererea lui Stalin de „a-i lichida pe cei ce s-au dat la fund şi şi-au depus armele", se întrezăreşte dorinţa de a zdrobi nucleul organizaţiei de partid din Leningrad. Kirov nu va permite una ca asta. Biroul Politic îl va susţine. De astfel, nici Stalin nu se va încumeta să se angajeze într-un conflict deschis pe tema asta, îşi dă seama că Biroul Politic nu-l va sprijini. Stalin nu va reuşi să transforme Comitetul Central al partidului şi Biroul lui Politic în executanţi docili ai voinţei sale. Iar asta e o garanţie că Stalin nu va izbuti niciodată să se ridice deasupra partidului.

Stalin a făcut mult pentru reconstrucţia ţării şi ca orice mare figură istorică, a lăsat asupra epocii amprenta personalităţii sale. Lenin ar fi înfăptuit această reconstrucţie prin mijloace mai acceptabile. Însă Lenin nu mai este, este doar Stalin. Lenin umbla în ghete, Stalin umblă în cizme. E neîndoielnic, însă, că Rusia devine una dintre puternicele ţări industriale ale lumii, o ţară cu o ştiinţă avansată, cu o tehnică modernă, cu un înalt nivel de cultură. Ea nu poate fi condusă cu ajutorul terorii. Ştiinţa, cultura, tehnica au nevoie de schimbul li-

ber de idei. Violența e un obstacol în calea dezvoltării. Marxismul ne învață că legile obiective ale istoriei sînt mai presus și mai puternice decît o personalitate izolată. Logica proceselor istorice este implacabilă. Stalin va fi nevoit să se supună acestei logici. Trebuie să-i dăm istoriei cale liberă, să muncim, să dezvoltăm industria, știința, cultura, curmînd, firește, orice excese.

Esențialul... Kirov se ridică în picioare, se săturase să stea culcat. Esențialul e să fie păstrate cu grijă cadrele de partid. Cît timp sînt vii și puternice cadrele bolșevice de bază, partidul rămîne o forță de neînvins.

— Vi s-a înroșit pielea, îi spuse Lipman lui Kirov, deocamdată îmbrăcați cămașa, iar pe urmă va trebui...

Nu apucă să-și termine gîndul, în gheretă zbîrnîi telefonul. Kirov și Lipman întoarseră capul. Milițianul de serviciu se apropie de Lipman și îi spuse că medicul era rugat să urce la vila numărul unu.

— Pe urmă va trebui să vă dați cu spirt, așa n-o să vă doară, îl sfătui Lipman pe Kirov, îmbrăcîndu-se în grabă.

17

Lipman examină gingia, îi aduse la cunoștință lui Stalin că cicatrizarea decurge normal și că peste două zile avea să înceapă protezarea.

— Nu putem începe mîine? întrebă Stalin.

— Se poate și mîine, zîmbi Lipman, dar mai bine poimîine.

— Faceți cum știți, se încruntă Stalin. Cum merge lucrarea?

— Voi începe lucrul îndată ce va fi mulajul gata.

— Mă refer la cartea dumneavoastră, se răsti Stalin.

— Iertați-mă, n-am înțeles... Mulțumesc, lucrez...

Stalin se ridică.

— Toate cele bune.

Nu medicul îl irita pe Stalin, îl irita felul în care se comporta Kirov. Nu mai avuseseră nici o ciocnire, Kirov

apărea punctual la discutarea observațiilor asupra conspectului de istorie, cădea de acord cu toate, fără un cuvînt, dar se purta ca un om pus fără voia lui să se ocupe de o treabă care nu-l interesează și în care nu vrea să fie implicat. Întrevederile acestea deveniseră apăsătoare. Stalin putea să-l trimită înapoi la Leningrad, dar nu vroia o ruptură fățișă. Trebuia să rabde. Și Stalin răbda. Însă nervii îi erau încordați. Numai el știa cît îl costa calmul său aparent, sîngele rece și impasibilitatea. Se deprinsese să-și păstreze stăpînirea de sine cînd rămînea singur, ca să și-o poată păstra și în prezența altora. Și dacă se întîmpla, totuși, să-și iasă din fire, nu-și vărsa mînia asupra celui care constituia obiectul iritării sale. De data asta și-o vărsase asupra medicului.

Lipman se înfățișă la ora fixată și se apucă să pregătească mulajul de gips. Lui Stalin nu-i plăcea acest procedeu, nu-i plăcea cînd medicul îi desprindea gipsul, i se părea că odată cu gipsul i se vor desprinde și dinții pe care-i mai avea, iar fărîmiturile de gips din gură îi produceau o senzație neplăcută...

— Pare în regulă, spuse Lipman în cele din urmă. Am impresia că n-a ieșit rău. Dar, Iosif Visarionovici, poate facem totuși o proteză simplă?

Stalin lovi cu pumnul în brațul fotoliului.

— V-am spus omenește, nu?! Vreau de aur.

— Bine, bine, răspunse Lipman grăbit. O să facem cum ați spus, mîine dimineață o să fie gata.

Stalin urmărea în tăcere cum își așeza Lipman instrumentele cu mîinile tremurînde. S-a speriat, dobitocul! Ce oameni!

Lipman se opri deodată și îl rugă, timid.

— Iosif Visarionovici, vă rog să mai stați o clipă, trebuie să aleg culoarea dintelui.

Stalin își rezemă din nou capul de tetieră, deschise gura. Lipman îi cercetă dinții îndelung, primul, al doilea, al treilea. Avea o înfățișare îngrijorată, chiar speriată. Se moșmondi mult, Stalin se săturase să stea cu gura deschisă.

— Gata?

— Acuși, acuși, o lungea Lipman, tot alegînd și comparînd noi modele de dinți. Păru să ia, în fine, o hotă-

rîre: Puteţi să vă ridicaţi, Iosif Visarionovici. Pînă dimineaţă am să încerc să fac totul, spuse Lipman preocupat, închizîndu-şi trusa.

În dimineaţa următoare Stalin porunci să fie chemat medicul.

— Tovarăşe Stalin, răspunse Tovstuha, încă n-a terminat, a spus că va fi gata abia mîine.

Stalin se întunecă:

— Chemaţi-l la mine.

Peste cîteva minute se înfăţişă Lipman, gîfîind.

— Mi-aţi promis să-mi faceţi proteza. De ce nu v-aţi ţinut de cuvînt?

— N-am reuşit, Iosif Visarionovici.

— Ce v-a împiedicat? Stalin se uită la medic cu privirea lui specială, grea, de care se temeau toţi.

Lipman îşi desfăcu braţele neputincios.

— Spuneţi-mi adevărul.

— Vedeţi dumneavoastră, începu Lipman timid, dintre toţi dinţii artificiali pe care i-am adus, nici unul nu se potriveşte la culoare cu ai dumneavoastră.

— De ce n-aţi adus unii care să se potrivească?

— Am luat cu mine tot ce aveam, inclusiv culoarea pe care aţi avut-o înainte.

— Şi?

— La oameni, mai ales la fumători, culoarea dinţilor se schimbă. Cei pe care i-am adus au o culoare apropiată, foarte apropiată. dar o mică deosebire de nuanţă totuşi există.

— Se observă tare?

— Nu prea. Dar un specialist poate să observe.

— Şi ce mă interesează pe mine specialiştii?!

— N-aş vrea să spună cineva că am făcut prost lucrarea dumneavoastră.

Stalin zîmbi ironic.

— Şi din cauza ambiţiei dumneavoastră profesionale eu trebuie să umblu fără dinţi? Cît să mai stau aşa?

— Am rugat să se telefoneze la Moscova şi să mi se trimită alţi dinţi, am indicat numerele după catalog.

Stalin se uită ţintă la Lipman.

— Păi, n-aţi adus tot ce era la Moscova?!

— O să-mi facă rost...

— De unde să vă facă rost?

Fără să-şi ridice privirea, Lipman bîlbîi:

— De la Berlin.

— De la Berlin?!

— I-am ales după catalogul german.

— Şi de ce n-aţi spus de la început?

Lipman tăcea.

— Vi s-a interzis să-mi spuneţi? întrebă Stalin cu acelaşi zîmbet ironic.

Lipman tăcea.

— Cine v-a interzis?

Lipman tăcea.

— Tovstuha?

Lipman încuviinţă abia vizibil din cap.

— Păi, uite ce-i, rosti răspicat Stalin: trebuie să ştiţi că tovarăşului Stalin i se POATE spune totul, că tovarăşului Stalin TREBUIE să i se spună totul, tovarăşului Stalin NU TREBUIE să i se ascundă NIMIC. Şi încă ceva: de tovarăşul Stalin NU POATE FI ASCUNS NIMIC. Mai devreme sau mai tîrziu, tovarăşul Stalin tot va şti adevărul.

Întîrzierea cu proteza e neplăcută, desigur, dar pînă la urmă toate se vor aranja. Însă faptul că medicul a fost silit să mintă e revoltător. Nimeni din anturajul său nu are dreptul să rostească nici măcar un cuvînt neadevărat. O minciună mică atrage după sine una mare. Dacă anturajul său îl minte în tot felul de fleacuri, nu e un anturaj sigur. Toată lumea, începînd cu membrii Biroului Politic şi terminînd cu bucătarul, trebuie să ştie că tovarăşului Stalin se cuvine să i se spună adevărul, numai adevărul, nimimc altceva decît adevărul.

Lăsînd doctorul să plece, Stalin îl chemă pe Tovstuha.

— De ce l-aţi pus de doctor să mă mintă?

— Iată cum s-a întîmplat, spuse Tovstuha. Ieri, doctorul m-a informat că nu are dinţi de culoarea potrivită şi că dinţi de acest fel pot fi găsiţi doar la Berlin. I-am telefonat imediat lui Litvinov, i-am transmis toate datele după catalog, Litvinov i-a telefonat lui Hinciuk...

— Hinciuk mai e la Berlin?

— Da, Suriţ pleacă acolo abia astăzi.

— Așa... Mai departe!

— Litvinov mi-a comunicat că a procurat deja materialul și că azi va fi adus la Moscova. Sper ca pînă deseară să ajungă aici. Doctorul a spus că la noapte o să facă totul.

— Noaptea lăsați-i să doarmă, noaptea nu pot face mare lucru. Problema e alta: de ce l-ați pus să mintă?

Răspunsul fu neașteptat:

— Mă temeam că o să interziceți să comandăm materialul la Berlin.

Ca să vezi, lui Tovstuha îi era teamă de modestia lui. O măgulire fină! Dar poate că așa a gîndit într-adevăr. A hotărît să ia totul asupra sa, să acționeze pe riscul și răspunderea sa. E un om verificat, devotat. Și totuși, minciuna nu poate fi iertată!

— Ieri ați făcut totul fără știrea mea, spuse Stalin. Prin urmare, astăzi m-ați pus în fața unui fapt împlinit. Și, chiar dacă sînt nemulțumit de felul cum ați procedat, azi e tîrziu să mai schimbăm ceva. Dar de ce ați pus medicul să mintă?

— Mă temeam că o să vă povestească totul și o să ne interziceți.

Stalin făcu vreo cîțiva pași pe terasă, apoi se opri și se gîndi că n-ar fi rău să mai ia puțin brom...

După articolul ăla ticălos al lui Enukidze a început să doarmă prost. Kirov i-a înșelat așteptările, se eschivează de la o ripostă lui Enukidze, șederea lui Kirov la Soci nu-i în măsură să-i întărească sistemul nervos. Dar se cuvine să facă o deosebire între lucrurile serioase și fleacuri. Nu trebuie să-și iasă din fire pentru nimicuri. Dinții comandați la Berlin sînt un fleac, o bagatelă! Tovstuha vorbește sincer, chiar convingător. Și, totuși, minciuna trebuie curmată în față, odată pentru totdeauna!

Stalin se întunecă iar, se apropie de Tovstuha, se propti în fața lui, îl sfredeli cu privirea. Tovstuha se înroși, făcu un pas înapoi.

— Eu nu doresc să fiu înconjurat de mincinoși și escroci, eu trebuie să am încredere absolută în oamenii care mă înconjoară! Oamenii care mă înconjoară nu au

dreptul să mă înşele nici chiar în lucrurile cele mai lipsite de importanţă, nici să nu le treacă prin gînd aşa ceva.

Lui Tovstuha i se păru că Stalin rostise ultima frază pe un ton mai paşnic.

— Iertaţi-mă, a fost o faptă necugetată din partea mea. Dar Tovstuha se înşelase. Stalin îl măsură din nou cu o privire cumplită.

— Pentru cel mai mic neadevăr am să-i pedepsesc aspru pe toţi, mai ales pe cei care obligă la minciuni personalul de deservire. Aţi înţeles, sper?

— Da, tovarăşe Stalin, aşa ceva nu se va mai întîmpla. A doua zi după masă Tovstuha îi raportă că medicul pregătise totul.

— Să vină.

Lipman apăru cu un zîmbet vinovat, salută, deschise trusa.

Plimbîndu-se prin cabinet şi urmărind mişcările medicului, Stalin întrebă.

— Aţi meditat la discuţia noastră de ieri?

— Da, desigur, Iosif Visarionovici.

— Am stat de vorbă în privinţa asta cu tovarăşul Tovstuha. După cum am înţeles, el v-a obligat să spuneţi neadevărul.

Lipman duse mîna la inimă.

— Tovarăşe Stalin, noi n-am vrut să vă spunem *neadevărul!* Tovarăşul Tovstuha m-a rugat *să nu vă deranjez.* Nu vroia să vă întristaţi din cauza unui fleac atît de neînsemnat. Ferească Dumnezeu să vă spunem neadevărul.

— Să nu mă deranjaţi, să nu mă întristaţi, astea-s vorbe copilăreşti, iar noi sîntem oameni maturi.

Stalin se aşează în fotoliu, îşi rezemă capul de tetieră. Lipman clăti noua proteză într-un pahar, scutură picăturile de pe ea şi cu o mişcare domoală, prudentă, o puse la loc. Era fixată pe un arc de aur.

După asta începu obişnuita ajustare a protezei cu creionul, cu hîrtie albastră... Încleştaţi dinţii... Descleştaţi dinţii... De altminteri, totul dură puţin, proteza stătea bine.

— Se pare că totul e în regulă, spuse Stalin.

La plecare Lipman îl rugă să nu scoată proteza pînă a doua zi dimineață, iar dacă îl va jena ceva să-l cheme.

Nu trebui să-l cheme, proteza stătea bine, Stalin era mulțumit și, cînd Lipman apăru a doua zi, îi spuse:

— Proteza e foarte comodă, nu mă strînge nicăieri, nu mă deranjează, am impresia că o port de mult.

Lipman îl rugă totuși să ia loc, scoase proteza, îi examină gingia, puse din nou proteza.

— Da, confirmă el, se pare că a ieșit bine.

— Ei, vedeți, zise Stalin, și erați împotriva protezei de aur.

Lipman tăcu un timp, apoi, cu o ușoară ezitare, spuse:

— Tovarășe Stalin, de vreme ce sînteți mulțumit de munca mea, vreau să vă adresez o mică rugăminte.

— Poftim, se încruntă Stalin. Nu-i plăcea cînd cineva îi adresa direct o rugăminte. În privința asta există o anumită ordine, există oameni care pregătesc anume problema și știu care rugăminți trebuie să-i fie aduse la cunoștință și care nu. Nu e o dovadă de modestie din partea medicului să i se adreseze personal.

Rugămintea se dovedi neașteptată.

Lipman scoase din trusă un pachețel, îl desfăcu: înăuntru se afla o proteză cu placă.

— Tovarășe Stalin, vă rog să umblați cu proteza asta numai o zi. O să vedeți care din ele e mai comodă și o să hotărîți singur pe care s-o purtați.

Stalin ridică mirat din sprîncene. Doar i-a spus clar că preferă proteza de aur, chiar a dat cu pumnul în brațul fotoliului de l-a băgat în sperieți. Și, totuși, stăruie cu tot dinadinsul s-o încerce și pe cealaltă. Naiba știe, poate are dreptate.

— Bine, se învoi Stalin fără chef.

Lipman schimbă protezele. Ajustarea dură și de data asta puțin. Totul era, parcă, în regulă.

— Vă rog să mă chemați mîine și să-mi spuneți care e mai comodă, spuse Lipman. Care o să fie mai comodă, pe aceea o lăsăm.

A doua zi, înainte de masă, Stalin îl chemă pe Lipman.

— Cu titlu de autocritică trebuie să recunosc că aţi avut dreptate. E mai uşoară şi mai comodă. Dar ar putea să se rupă. Să-mi faceţi una de rezervă.

Lipman zîmbi bucuros.

— Cu plăcere, şi zece.

— Aţi luat dejunul?

— Da, desigur.

— Ei, nu-i nimic, o să mai mîncaţi o dată şi cu mine.

Îl conduse în camera vecină. Pe masă erau vinuri şi gustări.

— Vodcă şi coniac n-am, nu beau şi nici pe alţii nu-i sfătuiesc. Vinul e cu totul altceva. De care preferaţi?

— Nu mă pricep la vinuri, răspunse Lipman, jenat.

— Asta-i rău, spuse Stalin. La vinuri trebuie să vă pricepeţi. Eu nu beau cafea deloc, ceai beau, dar rar. Prefer vinul. Două, trei păhărele de vin te înviorează fără să-ţi tulbure minţile.

Turnă vin în două păhărele mici, aproape ca pentru lichior.

— Să urăm viaţă lungă protezei pe care mi-aţi făcut-o. Serviţi!

Lipman luă o tartină cu pateu.

— Vreţi să vă mai odihniţi puţin la Soci? întrebă Stalin.

— Aici e minunat, dar trebuie să mă întorc la Moscova, la lucru, dacă, desigur, nu mai aveţi nevoie de mine.

— Am să le spun şefilor dumneavoastră că v-am reţinut eu. Mai staţi, o să vă scăldaţi, să scrieţi la carte.

— La Moscova mă aşteaptă pacienţii. Pe unii am început să-i tratez, le-am scos protezele, le-am extras dinţii, stau cu gurile căscate şi mă aşteaptă. Nici nu ştiu ce să fac.

— Aveţi dreptate, conveni Stalin. Cînd vreţi să plecaţi?

— Cît mai curînd. Ar fi bine să plec chiar mîine.

Stalin deschise uşa cabinetului, îl chemă pe Tovstuha.

— Trimiteţi-l mîine pe doctor la Moscova cu avionul. Aprovizionaţi-l cu tot ce se cuvine — arătă cu mîna spre sticle — uite, vinul ăsta de pildă . . .

Dispăru cîteva clipe și se întoarse cu un coș mare plin de struguri. I-l întinse lui Lipman.

— O să-l puteți duce? Dacă nu, au să vă ajute alții. Se întoarse spre Tovstuha: La Moscova să fie așteptat și condus pînă acasă. La revedere, doctore! Să auzim de bine!

Stalin ordonă să fie invitați la el Kirov și Jdanov. Jdanov îl puse la curent cu observațiile referenților asupra capitolului următor al cursului de istorie. Stalin îl asculta, plimbîndu-se prin cameră. Kirov stătea așezat la măsuța pentru reviste și desena ceva pe o foaie de hîrtie. Asta îl enerva pe Stalin, deși avea și el același obicei: cînd asculta ceva, desena pe hîrtie. Dar pentru el era un mijloc de a se concentra, în timp ce pentru Kirov, dimpotrivă, era un mijloc de a se sustrage, de a arăta că toate astea îl interesau prea puțin, că îi erau străine.

Stalin nu-și manifestă iritarea în nici un fel; dimpotrivă, cînd Jdanov își termină relatarea, spuse:

— Observațiile mi se par judicioase, cred că pot fi acceptate. Care e părerea ta, Serghei Mironovici?

— Eu nu am obiecții, răspunse Kirov, fără să-și ia ochii de pe desen.

Stalin luă de pe masă un comunicat cu privire la colectarea produselor cerealiere și-l întinse lui Kirov.

— Vezi și tu!

În comunicat era subliniat cu creionul roșu Kazahstanul — șaptezeci de procente de îndeplinire a planului, un indice mediu, în fond.

— Mirzoian rămîne în urmă, spuse Stalin. Temerile noastre s-au adeverit.

— El nu e în situația cea mai rea, răspunse Kirov, șaptezeci la sută... Dar, desigur, trebuie s-o ia mai repejor.

— Dincolo de aceste procente *medii* în unele regiuni se ascund restanțe mari, obiectă Stalin, ridicînd de pe masă încă o foaie și parcurgînd-o cu privirea; de exemplu, Kazahstanul de Vest a îndeplinit planul în proporție de numai treizeci și opt la sută. Și aceasta în condițiile unei recolte excelente. Dar această recoltă i-a găsit

nepregătiți pe conducătorii ținutului, a dat naștere, cum am și presupus, la o stare de automulțumire și de euforie. În raportul sosit din Kazahstan se relatează despre folosirea necorespunzătoare a mașinilor, despre stările de spirit antimecanizatoriste, despre irosirea și delapidarea mijloacelor statului, despre pătrunderea în aparatul organelor funciare a unor elemente străine, criminale, a unor escroci cu carnete de partid în buzunar. Situația se cere redresată de urgență, altminteri va fi prea tîrziu. Kazahstanul va zădărnici planul de colectări, iar aceasta ar putea să aibă urmări grave pentru balanța cerealieră a țării, mai ales acum, cînd anulăm raționalizarea pîinii. Eu cred că trebuie să-i trimitem pe cineva în ajutor tovarășului Mirzoian.

— Dar nu se va supăra? se îndoi Kirov. Nu reiese că nu avem încredere în forțele lui? Să nu-i scriem să mai strunească cadrele? Să-i propunem oameni, mijloace de transport.

— De ce să se supere? zîmbi ironic Stalin. Pe partid nu trebuie să se supere nimeni. Dacă fiecare dintre noi se va supăra pe partid, atunci ce va rămîne din el? Desigur, trebuie să dăm dovadă de tact, nu vom trimite un instructor oarecare, vom trimite un secretar al Comitetului Central... Ascultă, Serghei Mironovici, ce-ar fi să te duci chiar tu? Sînteți în relații de prietenie. Și-apoi, cînd vine un membru al Biroului Politic e o onoare!

Kirov nu se aștepta nicidecum la o asemenea întorsătură a lucrurilor. Plecînd în Kazahstan ar însemna să se despartă de Leningrad pentru cel puțin o lună de zile. Pe de altă parte, Stalin poate să-l țină aici, la Soci, toată luna septembrie. Însă Stalin nu vrea să-l țină aici, relațiile lor sînt încordate și soluția cea mai bună, desigur, e să se despartă. Nu profită, oare, Stalin de situația din Kazahstan pentru a-l expedia de aici? Dacă l-ar trimite pur și simplu înapoi la Leningrad, ar reieși că munca în comun nu le-a reușit, n-a dat rezultatul scontat. Așa, însă, există un pretext plauzibil — Kazahstanul trebuie ajutat să iasă din încurcătură și, dintr-o serie întreagă de considerente, cel mai bine e să-l trimită pe Kirov, cu atît mai mult cu cît e prieten bun cu Mirzoian. În cazul acesta, plecarea sa neașteptată de la Soci nu va

da naştere la nici un fel de interpretări false. Un singur lucru îl pune în gardă: Stalin a adus vorba despre Kazahstan încă din prima zi, din ziua cînd el, Kirov, a sosit la Soci. De ce? A prevăzut din timp că nu vor putea lucra împreună? I-a pregătit din vreme plecarea? S-ar putea să fie şi aşa, Stalin e un om prevăzător. În orice caz, propunerea lui îi dă posibilitatea să plece mai repede de aici. Bineînţeles, putea să găsească alt pretext, era mai simplu să-l lase să plece la „Mineralnîie Vodî" — aici nu trebuia căutat nici un pretext, i-au recomandat medicii. Dar a refuzat să scrie despre Enukidze, a refuzat să vină la Moscova, un al treilea refuz ar agrava definitiv relaţiile dintre ei.

— Ei, mă rog, zise Kirov, dacă există această necesitate, am să plec.

— Necesitatea există, o înţelegi bine şi singur. Şi apoi, Stalin arătă conspectul de istorie, munca aceasta, pe cît văd, nu te pasionează prea mult, nu-i aşa?

— Da, aşa este, confirmă Kirov, ce fel de istoric sînt eu?

— Păi, vezi? Iar acolo e vorba de muncă vie. Mai mult de o lună n-are să-ţi ia, în schimb o să scoatem Kazahstanul din impas şi o să avem pîine. În ce sens prezintă dificultăţi Kazahstanul? În primul rînd, se află departe de centru, e în provincie. În al doilea rînd, are o populaţie agrară pestriţă şi, în fond, nouă. Acolo s-au stabilit mulţi dintre foştii chiaburi. Printre ei se întîlnesc şi lucrători buni, harnici, se întoarse spre Jdanov, Andrei Alexandrovici, dacă nu vă e greu, verificaţi, am rugat să fie pregătit un decret cu privire la repunerea în drepturi a foştilor chiaburi, mai ales a celor tineri, care în decurs de trei sau cinci ani s-au recomandat ca oameni cumsecade în locurile noi... Da, există printre ei şi oameni harnici, dar sînt şi mulţi înrăiţi, care ne sabotează. Pe de altă parte, noi nu le-am cultivat încă oamenilor noştri, lucrătorilor de rînd, morala elementară a muncii, năzuinţa de a-şi face datoria cît mai bine, nu le-am dezvoltat sentimentul mîndriei pentru calitatea muncii lor, pentru profesia lor, pentru reputaţia lor. Iată, a venit de la Moscova medicul care mi-a tratat dinţii. Mi-a propus varianta lui, eu am refuzat. A început să

insiste, chiar a trebuit să ridic puțin tonul, nu m-am stăpînit... Interesant e însă, altceva: a făcut și varianta mea și pe a lui și mi-a propus să le încerc pe amîndouă, întîi pe a mea, după aceea pe a lui. Le-am încercat, varianta lui s-a dovedit a fi mai bună, ceea ce, cu titlu de autocritică, am și recunoscut. În felul acesta mi-a demonstrat că a avut dreptate, a știut să insiste asupra variantei lui. De ce? Putea să facă liniștit cum vroiam eu și să plece la fel de liniștit. Dar nu, a insistat, nu s-a temut să insiste, nu s-a temut să încalce interdicția mea categorică. De ce nu s-a temut? Pentru că și-a pus demnitatea profesională mai presus de orice. Înseamnă că e un lucrător adevărat, cu un înalt simț al mîndriei profesionale, tocmai un astfel de simț trebuie să le formăm oamenilor noștri. Și cînd le vom forma acest simț, va dispărea necesitatea măsurilor de constrîngere. Însă, deocamdată, așa ceva nu există, deocamdată noi nu facem decît să trăncănim despre devotamentul față de cauza noastră, jurăm, ne luăm angajamente, iar angajamentul trebuie să fie unul — în fața conștiinței noastre muncitorești, în fața mîndriei noastre muncitorești, ca la podgorenii gruzini, de pildă, sau să spunem, ca la dentistul acesta.

— Medicul e un om plăcut, zîmbi Kirov.

Stalin se opri.

— Te-a tratat și pe tine?

— Nu, ne-am văzut pe plajă. Înoată bine!

Stalin făcu în tăcere cîțiva pași prin cabinet, apoi spuse:

— Așadar nu te-ai plictisit deloc, iar eu credeam că Serghei Mironovici al nostru o să moară de urît cu conspectele astea.

Kirov surprinse în vocea lui Stalin note de gelozie și suspiciune, care îi erau bine cunoscute.

— Plaja era pustie, în afară de mine și de doctor nu se scălda nimeni. De altfel, l-am văzut numai de două ori, a făcut o impresie bună asupra mea.

— Da, e un om vorbăreț, încuviință Stalin pe un ton indiferent.

Și indiferența aceasta îi era binecunoscută lui Kirov.

Stalin făcu iarăşi în tăcere cîteva paşi prin cabinet, apoi se opri în faţa lui Kirov şi întrebă:

— Poţi pleca mîine la Alma-Ata?

— Desigur.

— Foarte bine.

Seara, în timp ce semna hîrtiile, Stalin îi spuse lui Tovstuha:

— Dentistul Lipman să fie înlocuit.

Şi, mai gîndindu-se puţin, adăugă:

— Din spitalul Kremlinului să-l concediaţi, dar să nu vă atingeţi de el.

18

Ca şi data trecută, Alfiorov era îmbrăcat în civil, ca şi data trecută îl primi pe Saşa în camera pentru oaspeţi, trase un scaun lîngă masă, o masă simplă de bucătărie, făcută din scînduri; scaunul, însă, era tapiţat, ca la oraş.

— Şezi, Pankratov. Să te servesc cu un ceai?

Ospitalitatea asta nu prevestea nimic bun.

— Mulţumesc, am mîncat.

— Un pahar de ceai n-are să-ţi strice, eşti după drum. Cu ce-ai venit?

— Pe jos.

— Cu atît mai mult...

Alfiorov deschise uşa spre bucătărie.

— Anfisa Stepanovna, pune samovarul.

Se întoarse la masă, îl privi pe Saşa prietenos.

— Ei, Pankratov, merge separatorul?

— Nu ştiu, nu mă interesează.

— Păcat. Îţi spun eu: merge. Şi trebuie să-mi mulţumeşti. I-am rugat pe cei de la SMT să-l repare numai-decît. L-au reparat în aceeaşi zi.

Aşadar, Zida spusese adevărul.

Alfiorov se uită pieziş la Saşa.

— Cred că-ţi dai seama că n-am făcut asta din altruism. De vreme ce dumneata, care eşti sub supravegherea *noastră,* ai stricat aparatul, e datoria *noastră* să-l şi reparăm.

— N-am stricat separatorul.

— În sat lumea gîndeşte altfel. Oricum, separatorul a fost reparat, incidentul s-a consumat. Mai bine spus, s-a domolit. Reclamaţia împotriva dumitale e la mine — arătă spre sertarul mesei — nu am de gînd să te şantajez, dar preşedintele colhozului ar putea să-şi amintească de ea. De altfel, la asta o să mai revenim. Ei, uite şi ceaiul!

O femeie între două vîrste, trupeşă, voinică, în fustă lungă şi bluză scurtă, aduse samovarul, puse pe masă o farfurie cu coacăze, peşte prăjit în ou, pateuri cu peşte, cu coacăze şi cu afine.

— Infuzia o fac singur, spuse Alfiorov, presărînd frunze de ceai într-un ceainic mic. Ştii, e o adevărată artă, am deprins-o în China.

Puse ceainicul pe cercul samovarului, îl acoperi cu un şervet împăturit.

— Pînă se opăreşte ceaiul, gustă ceva, arătă Alfiorov spre masă.

— Mulţumesc, ceai o să beau, dar de mîncat n-am să mănînc. Am luat deja dejunul.

— Cum vrei, dar pofta vine mîncînd. Cum o mai duci la Mozgova, nu ţi-i urît?

— Puţine bucurii.

— Nu-i mare plăcere, firește, fu de acord Alfiorov. Dar aveţi acolo oameni destul de interesanţi: Jilinski Vsevolod Sergheevici, filosof, discipol al lui Berdeaev. Putea să plece, pe vremuri, în străinătate, dar a refuzat, zice că din dragoste pentru Rusia. Acum ar pleca dar e prea tîrziu. Dacă iubeşti Rusia, lucrează pentru ea nu împotriva ei. Nu-i aşa?

Saşa ridică din umeri.

— În principiu, aşa e, numai că eu nu ştiu ce a făcut el împotriva Rusiei.

— Şi Jilinski, şi toţi ceilalţi sînt gata să te asigure că au nimerit aici degeaba. Dar, crede-mă, aici nu nimereşte nimeni degeaba.

Saşa schiţă un zîmbet ironic care nu-i scăpă lui Alfiorov.

— Te gîndeşti la dumneata, dar cazul dumitale nu are nimic comun cu al lor. Dumneata ai fost deportat din cauza fricţiunilor noastre pe linie de partid. Cum spunea Puşkin: „O ceartă veche între fraţi...“ Ai nimerit într-o anumită situaţie şi n-ai ştiut să fii mai prudent. Crezi că eu am venit în pustietatea asta din proprie dorinţă? L-ai văzut pe împuternicitul de la Boguciani? Aici sînt prea buni şi cei de teapa lui. Eu, cum sper că ai înţeles, sînt din alt aluat. Dar în situaţia mea n-am fost nici eu la înălţime şi, iată, am ajuns aici. Ei şi? Sînt comunist şi îmi îndeplinesc datoria... Dar vorbeam despre Jilinski...: E un om inteligent, erudit, însă fii atent cu el.

— Aproape că nu vorbim, doar cît ne salutăm.

— Vrei, nu vrei, va trebui să vorbeşti, obiectă Alfiorov. Nu poţi să stai ca mutul trei ani de zile, contactele sînt inevitabile. Îl mai aveţi acolo şi pe Maslov Mihail Mihailovici, fost colonel în Marele Stat Major.

— Asta nu mă interesează nici cît negru sub unghie, spuse Saşa, începînd să cam înţeleagă încotro bate Alfiorov.

— Evident, reluă Alfiorov, altă generaţie, altă formaţie... Cei cu care ai făcut drumul îţi sînt mai apropiaţi, măcar ca vîrstă. De pildă Kvaciadze... Corespondezi cu el?

— Nu, nici nu ştiu unde e.

— Cum poţi să-ţi uiţi aşa tovarăşii de drum? făcu pe îngrijoratul Alfiorov. De fapt, te înţeleg: Kvaciadze e troţkist, şi încă un troţkist înrăit. Dar Soloveicik...

— Cu Soloveicik ne mai scriem din cînd în cînd.

Desigur, putea să nu-i spună acest lucru. Putea să-l întrebe: de ce m-aţi chemat? Ca să mă interogaţi? Atunci interogaţi-mă după toate regulile, discuţiile de acest fel nu-mi plac. Dar Saşa tăcu. La urma urmei, Alfiorov nu i-a făcut nimic rău. Dacă vrea să stea de vorbă omeneşte, mă rog, acceptă şi o asemenea discuţie.

— Demult ai primit ultima scrisoare de la el?

— Parcă dumnevoastră nu ştiţi? răspunse Saşa. Mi s-a părut că sînteţi la curent cu toată corespondenţa mea.

— Da, uneori sînt nevoit să parcurg corespondența deportaților, pe linie administrativă, intră în obligațiile mele, confirmă Alfiorov. Dar fac lucrul ăsta sporadic și selectiv.

— Plicurile mele sînt întotdeauna deschise.

— Ce sens are să le mai lipesc la loc? rîse Alfiorov. Tot ai vedea că au fost deschise. Dar, repet, fac asta selectiv, puteam să și omit ultima scrisoare a lui Soloveicik.

— S-a întîmplat ceva cu el? întrebă Saşa.

— Nu s-a întîmplat nimic deosebit. Roagă să fie transferat la Golteavino, susține că are acolo o logodnică. E adevărat?

— Da, confirmă Saşa. Are într-adevăr o logodnică. Am văzut-o eu însumi cînd am trecut prin Golteavino.

— Admit că ar putea să aibă o logodnică la Golteavino. Totuși, asta nu-i dă dreptul să părăsească în mod arbitrar locul ce i s-a stabilit. Iar el a plecat fără permisiune la Golteavino. Poate că aș fi trecut totul cu vederea, mă rog, tinerețe, dragoste și așa mai departe. Însă Golteavino ține de comenduirea din Dvorțovo și ea nu vrea să treacă asta cu vederea.

— Nu știam nimic despre toate astea, spuse Saşa. Dar Soloveicik poate fi înțeles. Căci dacă a nimerit cineva întîmplător aici, apoi el e acesta. În plus, e un om sociabil, comunicativ, toate restricțiile astea sînt foarte împovărătoare pentru el. Desigur, e straniu că s-a hotărît la una ca asta, dar dragostea nu cunoaște hotare.

— Lirică, Pankratov, sentimentalisme... În limbaj oficial asta se numește *evadare!* Și pentru evadare sînt pedepsiți nu numai cei care fug, ci și cei care înlesnesc evadarea. La Rojkovo mai sînt și alți deportați — i-a băgat pe toți în încurcătură.

— Dacă va fugi cineva din Mozgova, voi răspunde și eu pentru asta?

— Da, închipuiește-ți. Fuge unul, dar plătesc toți. Și trebuie să-i ferim pe oamenii nevinovați de egoiștii care se gîndesc doar la ei. În legătură cu orice evadare care se pune la cale trebuie înștiințate autoritățile. Așa e regula. În privința asta se cuvine să fim ajutați. Iată, dumneata susții că ești un om sovietic cinstit. Ajută-ne!

— Aha! Asta vreți să faceți din mine?

— Alexandr Pavlovici, de ce o iei așa? Pentru provocări la noi se pedepsește aspru. Noi nu te rugăm să ne informezi despre stările de spirit, despre discuțiile pe care le auzi. Noi vrem să prevenim evadările, să-i salvăm pe oamenii ușuratici care caută să fugă și pe credulii care contribuie la asta. O să te transferăm la Kejma, o să te facem mecanic flotant la SMT, ai să te deplasezi liber prin raion, ai să te întîlnești cu deportații, inclusiv cu cei care vor să evadeze. Încearcă să-i faci să renunțe. În cel mai rău caz, înștiințează-ne să putem preîntîmpina evadările. Din punct de vedere material ai să fii asigurat, ai să trăiești în centrul raional, nu în sat, ai să-i fereștí pe oameni de fapte necugetate.

— Degeaba vă prierdeți timpul, spuse Sașa. N-am să fac ce vreți dumneavoastră. Consider că e amoral.

— Și munca mea o consideri tot amorală?

— Dumneavoastră sînteți în serviciu, vă îndepliniți obligațiile de serviciu. Dar eu sînt deportat. Îmi voi îndeplini obligațiile de deportat.

— Care obligații?

— Să aștept să treacă termenul.

Alfiorov tăcu o vreme, apoi zîmbi și spuse:

— Alexandr Pankratov, mă pui într-o situație foarte delicată.

— Nu vă înțeleg.

— Dumneata ai spus că „dragostea nu cunoaște hotare". Să admitem că ai dreptate. Dar soția dumitale e învățătoare. Putem noi oare să încredințăm educarea tinerei generații soției unui om neloial din punct de vedere politic?

— Eu n-am soție, de unde ați mai scos-o? Învățătoarea? Trec uneori pe la ea și mai împrumut cîte o carte, atîta tot.

— Alexandr Pavlovici, sîntem amîndoi bărbați și ne înțelegem unul pe altul. Nici nu mă așteptam să aud alt răspuns. Dar învățătoarea e soția dumitale. Și dacă ai să fii înțelept, n-o să te transferăm numai pe dumneata la Kejma, ci și pe ea. Pentru că și aici e nevoie de învățător.

— N-am nici un fel de soție, se încruntă Sașa. Tot așa puteți spune despre oricare femeie din Mozgova. Dacă vă atingeți de învățătoare, faceți cea mai mare nedreptate.

— N-are nimeni de gînd s-o atingă. Totuși, sîntem obligați s-o punem la adăpost de influențe străine. Bunădoară, transferîndu-te pe dumneata în altă localitate.

— Dumneavoastră sînteți stăpîn! oftă Sașa ușurat. La dracu', n-au decît să-l mute în alt sat, numai să nu se atingă de Zida.

Alfiorov se ridică de pe scaun, făcu cîțiva pași prin odaie.

— Ia spune-mi, Pankratov, cum îți închipui viitorul dumitale?

— După surghiun mă întorc acasă și fac demersuri să-mi fie reexaminat cazul.

— La Moscova n-ai să te întorci, n-or să-ți dea voie.

— Lucrează lumea și-n alte părți, nu numai la Moscova.

— Cît despre reexaminarea cazului, continuă Alfiorov, e puțin probabil să obții ceva. Cu antecedente penale în spate...

— Se mai întîmplă ca antecedentele penale să fie anulate.

— Se mai întîmplă, conveni Alfiorov, dar pentru merite față de stat. Dar dumneata, cum văd, nu arzi de dorința să înfăptuiești ceva deosebit. Doar te simți nedreptățit!

— Nu mă simt nedreptățit. Dar cum se zbătea mama pe coridor cînd m-au ridicat, n-am să uit. Și nici cum s-a purtat anchetatorul cu mine nu voi uita.

— Ei bine — Alfiorov se așează din nou la masă, în fața lui Sașa. — Să revenim la treburile noastre. Soloveicik a fugit.

Se uită iscoditor la Sașa. Sașa, la rîndu-i, îl privea uluit.

— Nu se poate. Soloveicik nu e chiar așa de prost, își dă bine seama că n-are unde fugi.

— Și, totuși, a fugit. Nu ți-a scris nimic?

Sașa zîmbi ironic.

— Să fugi e o prostie, să scrii cuiva despre asta e o prostie și mai mare.

— Evident, acceptă Alfiorov. Și, totuși, dumneata îi ești aici singurul prieten, singurul tovarăș.

— Vreți să mă învinuiți de complicitate la evadare?

— Pankratov, rosti răspicat Alfiorov. Eu am o părere mult mai bună despre dumneata decît îți închipui. Nimeni nu te învinuiește de așa ceva. Dar Soloveicik și-a gîndit bine itinerarul evadării. Are două posibilități: pe Angara, spre Enisei sau prin taiga, spre Kansk. Nici un drum, nici celălalt, n-are să-l ducă departe, în primul sat va fi reținut. Ca să ocolească toate așezările omenești, trebuie să aibă rezerve mari de merinde, iar el nu le are. Există, însă, și a treia cale — în sus pe Angara, spre Irkutsk. Drumul ăsta e mai lung, dar trece prin Mozgova, unde trăiești dumneata, și mai încolo, în sus, prin încă două localități unde trăiesc tovarăși de idei ai logodnicei lui. Nu e exclus să fi ales această cale, nu-i exclus să poposească și pe la dumneata.

— Cum să poposească? Să-l vadă tot satul?

— Nu știu. Ar putea să nu vină. Dar ar putea și să vină. În cazul ăsta trebuie să fii atent cum te porți cu el!

— Să-l opresc? rîse Saşa. Și dacă nu reușesc?

— Nu trebuie să-l oprești dumneata, o să-l oprim noi. Ar fi bine să-l convingi să se întoarcă. În cazul ăsta acuzația de evadare ar cădea, l-am învinui doar că a plecat fără învoire și am putea să ne limităm la măsuri de ordin administrativ. Eu îți vorbesc cinstit, Pankratov: n-am nevoie de o evadare, asta ar fi ceva excepțional.

Saşa simți că Alfiorov vorbește sincer. Cu toate astea nu crede în evadarea lui Soloveicik — poate plecase la vînătoare în taiga și se rătăcise.

— Așa, că, Pankratov, încheie Alfiorov, convinge-l să se întoarcă, ăsta e mijlocul cel mai simplu. Dacă n-o să vrea, anunță Sovietul sătesc sau conducerea colhozului. Ei știu ce să facă.

Tăcu o vreme, apoi adăugă:

— Te rog să ai o atitudine fermă față de chestiunea asta, Pankratov. Tăinuirea sau acordarea de ajutor fugarului ar putea să aibă consecințe grave pentru dumneata. Consideră că te-am prevenit!

Soloveicik evadat? Sașa nu-și putea închipui așa ceva. Putea să admită că Soloveicik s-a spînzurat, s-a înecat — un om cu viața distrusă e în stare de orice. Parcă el n-a fost la un pas de sinucidere? Dar să fugă?! Practic și cumpătat cum îl știe, Soloveicik înțelege prea bine absurditatea unei asemenea fapte. De la Kansk putea să fugă cu mai mulți sorți de izbîndă — se urca în tren și ia-l de unde nu-i. Aici mai exista o șansă de a-și lega viața de Frida, fugind, însă, pierdea această speranță pentru totdeauna. Și-apoi, pe Frida ar începe s-o poarte prin tribunale, iar el nu și-ar îngădui să-i facă o figură ca asta.

Ce o fi urzind Alfiorov? Camaradul tău a fugit, vezi să nu fii nevoit să răspunzi pentru el, mai bine ascunde-te în spatele nostru. Trăiești cu învățătoarea, ea ar putea să aibă de suferit din cauza asta, așa, că, iarăși, asigură-ți sprijinul nostru! La Mozgova stai fără lucru, cine o să te hrănească trei ani de zile? Eu însă am să-ți găsesc de lucru, n-ai să le fii rudelor o povară... Și-apoi, nu uita, mai ai și separatorul în cîrcă, iată, hîrtia e aici, în birou. Cam primitivă metoda...

Și, totuși. Sașa simțea în Alfiorov un om mai deosebit, ieșit din comun. Așta nu e Diakov, are altă stofă, a fost în China, pe Diakov n-ai de ce să-l trimiți în China. Însă Diakov e la Moscova, în aparatul central, iar Alfiorov e aici, în fundul Siberiei. O fi păcătuit cu ceva? În ochi i se citește o anumită îngrijorare, semn că nici situația lui nu e tocmai sigură. Și n-are nici insistența brutală a lui Diakov. Cine știe, poate nu-și dă destul silința?

Lui Vsevolod Sergheevici îi spuse că a fost chemat din pricina Zidei. Despre evadarea lui Soloveicik nu pomeni nimic — nu credea în povestea asta.

Vsevolod Sergheevici reacționă calm la spusele lui.

— În cel mai rău caz ai să pleci la Savino ori la

Frolovo, nu e o plată prea mare pentru două luni de fericire. Iar Nurzidei Gazizovna n-au să-i facă nimic, aici ea prețuiește mai mult decît Alfiorov. Alt împuternicit au să găsească, pe cînd altă învățătoare, nu prea.

Zidei îi povesti despre Soloveicik, se aștepta să nu creadă, cum nu crezuse el, dar Zida crezu.

— Lumea se satură și fuge, spuse ea. Se întîmplă să fugă și oameni foarte cumpătați. Își pierd voința și-și iau cîmpii. E un lucru obișnuit.

Oricît ar părea de straniu, discuția cu Alfiorov îl calmă pe Saşa, îi puse capăt chinurilor. Alfiorov îi confirmase bănuielile: Moscova n-are s-o mai vadă, de la reexaminarea cazului să-și ia gîndul. A fost clasat. Așadar, va fi nevoit să-și croiască altfel viața. În sfîrșit, s-a împăcat cu soarta, a simțit că poate fi stăpîn pe sine. Fără iluzii. Cazul lui nu are nimic deosebit, oameni ca el — cîtă frunză și iarbă. Așa că trebuie să găsească puteri să reziste.

Într-o zi îl întîlni în sat pe Timofei. Acesta se uită la el înfricoșat, vru să treacă, dar Saşa îi aținu calea.

— Ținteşti rău, Timofei, ori arma nu ți-i bună de nimic?

— Ce vrei, mă, ce vrei? bîlbîi Timofei, făcînd un pas înapoi. Se temea, probabil, că Saşa o să-l lovească iar, ca atunci, pe imaș.

— Nu-ți fie teamă, zîmbi ironic Saşa. Aici nu-ți fac nimic, dar de mai dau de tine în pădure, te împușc ca pe un cîine. Tu tragi cu plumb, dar eu am gloanțe și țeavă ghintuită, așa că nu-mi scapi! Și dacă te scap eu, nu te scapă alții. Noi avem legile noastre, ține minte, căzătură!

Și își văzu de drum. Cu oameni de soiul ăsta numai așa trebuie să vorbești. Cum s-au răfuit la închisoare cu flăcăii care au omorît niște deportați pe drumul Kanskului, știe toată Angara. Știe și Timofei. Mai mult n-o să se bage, lașul! Plecînd la vînat, Saşa își încărca acum țevile cu alice, dar în buzunar ținea pregătiți cîțiva plumbi. Iar fără Juciok nu mai pleca în pădure. Și nici nu mai stătea în locuri deschise și-și schimba de fiecare dată cărările.

A doua sau a treia zi după discuția cu Timofei, Saşa plecă din nou la pădure. Deodată Juciok se opri, simțind ceva, și se repezi într-un hățiș. Lătratul lui furios se auzea aproape și după cum lătra — nu a chemare, ci mînios, înăbușit — se vedea că bate a om sau a urs. Saşa se piti după un copac, își reîncărcă arma, punînd în ambele țevi cîte un plumb.

Lătratul se înteţea, ba îndepărtîndu-se, ba apropiindu-se, pesemne Juciok fugea înapoi, pe urmă se repezea din nou la cineva. Nu era, desigur, Timofei. Cîinele îi cunoștea pe toți din sat. Putea să latre așa numai la un străin ori la urs.

Lui Saşa i se părea că zărește printre copaci un om, că aude freamăt de frunze lovite ori trosnet de crengi uscate... Juciok apăru la un moment dat într-un luminiș, continuînd să se arunce asupra necunoscutului, iar acela încerca să-l alunge cu o bîtă. Saşa îl recunoscu pe loc. Era Soloveicik. În pantaloni vătuiți și pufoaică, în cap cu o cușmă cu clape, iar în picioare cu cizme înalte de cauciuc. Slab, cu barba neîngrijită. Cu greu l-ai fi recunoscut, dar Saşa îi recunoscuse silueta, gesturile cînd se apăra de cîine. De altfel, poate că undeva, în adîncul sufletului, admitea posibilitatea ca Boris să fi evadat de-adevăratelea, ca bănuielile lui Alfiorov că a fugit pe drumul ăsta să se confirme.

Strigă la cîine să se potolească și se apropie de Soloveicik. Se îmbrățișară.

— Să intrăm în pădure, propuse Saşa.

Se adîncirăm într-un crîng și se așezară sub un copac, unde pămîntul era relativ uscat. Soloveicik își luă raniţa din spate, o puse alături de el, își rezemă capul de copac, închise ochii.

— Aprig cîine.

— A văzut om străin... Ți-e foame?

— Deocamdată nu, am mîncat. Boris arătă spre raniţă. Ai aflat deja?

— M-a chemat Alfiorov și m-a întrebat de tine.

Boris stătea pe jumătate culcat, cu ochii închiși.

— De ce ai făcut asta? întrebă Saşa.

Soloveicik tuși cu accese lungi și chinuitoare.

— Am rugat să fiu transferat eu la Frida ori Frida

la mine. Mi s-a refuzat. Atunci m-am dus singur. Pe drum am fost prins. Am fugit. Acum ce să fac? Să mă întorc la Rojkovo? Au să mă învinuiască de evadare şi au să mă bage la puşcărie. Aşa că am pornit-o încoace. Au să mă caute mai jos sau pe drumul Kanskului. Între timp poate reuşesc să ajung la Bratsk.

— Alfiorov bănuia c-ai s-o iei pe aici.

— Aşa ţi-a spus el?

— Da.

Boris tăcea.

— Pînă la Bratsk ai de mers o lună bună şi, ca mîine, se lasă iarna. Ai să îngheţi în pădure, spuse Saşa.

— N-am altă pieşire, răspunse Boris obosit. Ajung — bine, nu — nu.

— Şi ce va fi cu Frida?

— Nu va fi nimic. Ea nu ştie. N-am mai văzut-o. Că i-am scris? Multora le-am scris.

— Nu e chiar aşa, obiectă Saşa. Ai spus că e logodnica ta, deci un om apropiat. Au s-o cheme.

— Şi pe tine te-au chemat. Ei şi? Ce-ai putut să spui? Nici ea nu poate spune nimic.

— Ascultă, poate ar fi mai bine să te duci la Kejma, la Alfiorov. Ai să declari că te duceai la el ca să-l rogi să te transfere la Frida ori pe Frida la tine. Şi atunci totul iese altfel: se cheamă că n-ai plecat din raion, ci ai venit singur la Kejma.

— E cusut cu aţă albă, se încruntă Boris. Cum puteam să mă duc la Kejma, dacă am fost prins nu în drum spre Kejma, ci tocmai cînd mergeam în direcţie opusă? Nu, n-am să mă duc la Alfiorov, o să mă trimită la Kansk.

— Drumul spre Kansk e impracticabil, se va deschide abia peste o lună, nu mai devreme, spuse Saşa. Iar la Kejma nu există închisoare, unde să te ţină? Lui Alfiorov îi convine mai mult să accepte versiunea ta: ai venit să faci un demers pentru tine şi pentru Frida. Mi-a spus el însuşi că nu vrea neplăceri. Iar faptul că ai fost prins mai jos de Kejma n-are importanţă. Ai să zici că la Rojkovo nu era luntre şi că ai sperat să tocmeşti una la Koda sau la Paşino.

— Alfiorov a şi înştiinţat, probabil, autorităţile despre evadarea mea, obiectă Boris. De vreme ce te-a chemat, înseamnă că a luat măsuri.

— Oricum, asta e unica şansă, insistă Saşa. Pînă la Bratsk n-ai să ajungi, au să pună mîna pe tine în primul sat şi atunci, mai mult ca sigur, te vor acuza de evadare.

— N-am să intru în sate.

— Dar ce-ai să mănînci?

— O să-mi dai tu ceva merinde, dacă ai. Slănină, pesmeţi, zahăr...

— Sigur că-ţi dau! Dar pentru cît timp au să-ţi ajungă? Cît ai să poţi căra în spate? În pădure n-ai cu ce te hrăni, e iarnă. Armă n-ai. Cînd n-ai să mai poţi răbda de foame, ai să te predai în primul sat. Înţelege, e vorba de viaţa ta. Dacă te prezinţi la Alfiorov, ai o şansă să ţi-o păstrezi şi să ieşi din încurcătură. Dacă mergi mai departe, ai să pieri în pădure ori au să te prindă şi atunci nu mai ai nici o putinţă de scăpare.

Boris şedea tăcut, rezemat de copac, cu ochii închişi, de parcă nu l-ar fi auzit pe Saşa. Aţipise?

— Înnoptezi la mine?

Fără să deschidă ochii, Soloveicik clătină din cap.

— O să mă vadă careva şi o păţeşti şi tu.

— În privinţa asta nu-ţi face griji.

Boris deschise ochii şi începu cu o energie neobişnuită:

— Dacă voi fi văzut pe aici, Alfiorov va porni imediat pe urma asta. Mie îmi trebuie timp să străbat vreo şaptezeci de kilometri, pe urmă are cine să mă ajute. Şi nici nu vreau să te dau de gol. N-o să poţi spune că n-ai ştiut de fuga mea. Alfiorov te-a prevenit. Aşa că, să ne înţelegeam: nu m-ai văzut, nu te-am văzut.

— Treaba ta, spuse Saşa. Oricum, cred că faci o greşeală. În două ore ai putea să fii la Kejma. Alfiorov te-ar scărmăna puţin şi asta ar fi tot. Nu există nici o garanţie, dar cred că aşa ar fi. Repet, e unica şansă.

— Hotărîrea mea e luată, spuse ferm Soloveicik. Poţi să-mi faci rost de slănină, pesmeţi şi zahăr?

— Slănină pot să găsesc, zahăr — încerc, însă pesmeţii trebuie uscaţi. Dacă mai aştepţi, îţi aduc şi pesmeţi.

— Nu pot aştepta. Adu-mi pîine în loc de posmagi.

— Boris, spuse Saşa. Gîndeşte-te, te rog. Nu înţeleg pe ce te bizui. Să admitem că reuşeşti să ajungi la Bratsk... E exclus, dar să zicem că ajungi. Pe urmă?

— Oamenii mei au să mă ajute să pătrund în Irkutsk, iar de acolo iau trenul şi plec la Moscova.

— Ce să faci acolo?

— Să caut adevărul.

Avu impresia că Soloveicik şi-a ieşit din minţi. Ce adevăr vrea să caute? Poate îi ascunde ceva? Are într-adevăr oameni siguri în drum spre Bratsk? Prietenii Fridei? Mai trebuie să străbată şaptezeci de kilometri, înseamnă că va trece prin Frolovo, sau prin Savino, sau prin Usolţevo. Dar toate satele astea sînt pe insule, cum o să ajungă acolo? Angara n-a îngheţat încă şi nici n-o să îngheţe degrabă — apa curge repede pe aici. Şi, totuşi, se bazează pe ceva. Se vede că şi aici, în surghiun, oamenii au legăturile lor, posibilităţile lor nebănuite. Întotdeauna i s-a părut că statul e atotputernic, că ştie totul şi poate pătrunde oriunde. În realitate, însă, nu-i aşa. Poate fi ocolit. Zida i-a propus şi ea *alte* căi. Probabil că şi Soloveicik are căile lui, numai că Saşa nu le cunoaşte.

— De cît timp ai nevoie ca să dai o fugă pînă în sat?

Înseamnă că-l roagă să se grăbească. Saşa se ridică în picioare.

— Mă întorc în vreo trei ore.

— Aştept.

Boris se rezemă din nou de copac şi închise ochii.

Tot ce a fost înainte — arestarea, închisoarea, deportarea — nu se poate compara cu ceea ce se întîmplă acum. Atunci nu era vinovat cu nimic, pe cînd acum încalcă pentru prima dată legea. Îl ajută pe Soloveicik, deşi a fost avertizat. Sigur, Boris nu-l va trăda. Dar „complicitatea la evadare" o va avea pe conştiinţă. Şi ar fi

mare păcat să trebuiască să plătească pentru asta: evadarea lui Boris e o absurditate — ori se va prăpădi pe drum, ori va fi prins.

Cu toate astea, e obligat să-l ajute pe Boris. Important e ca în sat să nu bănuiască nimeni nimic. Să ceară slănină și pîine de la gazde? Pentru cine? Ar fi o probă clară. Singura care-l poate ajuta e Zida. Dacă n-are ea, va lua de la vecini. Ea cumpără întotdeauna alimente, n-o să trezească nici o bănuială. O halcă de slănină, pîine sau lipii, vreo douăzeci de ouă răscoapte, zahăr are ea, are și bomboane — i le-a trimis mama de la Moscova, puțină sare...

Zidei are să-i spună scurt: — Fă rost! Am nevoie, nu mă întreba pentru ce și uită că m-ai ajutat.

Zida nu-l întrebă nimic. Dădu o fugă la vecini, aduse slănină, carne uscată, cîteva lipii, puse la fiert ouă, împachetă zahăr, bomboane. Le așeză toate într-o traistă din pînză de casă cu care se duc localnicii la vînătoare. De vreme ce le punea în traista asta, înseamnă că înțelegea totul.

Lîngă ușă Sașa se întoarse.

— N-am luat nimic de la tine.

Orice s-ar întîmpla, orice întorsătură ar lua lucrurile, Zida nu trebuia să fie amestecată în povestea asta.

Zida încuviință.

— Bine.

Auzind pașii lui Sașa, Boris deschise ochii, se îndreptă de spate, scuturâ capul ca pentru a-și alunga somnul, mută merindele din traistă în raniță. Sarea n-o luă.

— Am eu.

Se ridică în picioare. Sașa îl ajută să-și treacă peste umeri curelele raniței.

— Ei, bunul meu prieten, rămîi cu bine!

Boris îl îmbrățișă stîngaci pe Sașa — îl încurca ranița. Se sărutară.

— Mîine dimineață am să fiu aici, în locul ăsta, spuse Sașa. Dacă te răzgîndești și te întorci, ne întîlnim aici.

— N-am să mă răzgîndesc, răspunse Boris. Ai luat toate măsurile de precauție?

— Fii fără grijă.

19

Ordjonikidze rămăsese nemulțumit de incidentul cu comisia lui Piatakov, rămăsese nemulțumit de faptul că Mark Alexandrovici expediase, de fapt, comisia din uzină, ca și de săpuneala primită de la Stalin din vina lui Mark Alexandrovici. Stalin l-a susținut atunci pe Mark Alexandrovici, însă nu există nici un document care să legalizeze construcțiile de locuințe, de obiective culturale și de deservire comunală inițiate de Mark Alexandrovici. Există doar aprobări verbale, dar vorbele se uită. Atîta timp cît lipsește o aprobare oficială, Reazanov rămîne vulnerabil.

De aceea, Mark Alexandrovici a acceptat cu plăcere propunerea redacției revistei „Bolșevic" de a scrie un articol despre starea de lucruri de la uzină și despre problemele cu care este confruntată metalurgia în țară. „Bolșevic" e principala revistă de partid, articolul îi va fi de ajutor uzinei: furnizorii și partenerii îl vor primi ca pe o directivă. Esențial este, însă, că acest articol îi va da posibilitatea de a consemna public și, prin urmare, de a legaliza programul de construcții conceput de el.

Mark Alexandrovici scrisese articolul în două seri. Tezele lui principale se rezumau la următoarele:

Americanii elaboraseră proiectul în pripă și avea nevoie de modificări. Mark Alexandrovici le enumerase pe cele mai importante. Dar, în același timp, propunea ca metalurgiștii noștri să fie familiarizați cu cele mai bune metode de lucru ale americanilor și arăta concret în ce privință anume rămînea în urma lor.

Sarcina fundamentală a metalurgiei feroase în regiunile răsăritene o constituiau, însă, stabilizarea cadrelor de muncitori, ingineri și tehnicieni cu un înalt nivel de calificare. De aici și necesitatea desfășurării unui amplu program de construcții de locuințe, de obiective comunale, culturale și sociale. Mark Alexandrovici enumera lucrurile deja efectuate (pentru care și venise comisia), apreciindu-le ca pe niște mari realizări, aprobate de Co-

mitetul Central al partidului (avea în vedere cuvintele lui Stalin) și arăta că uzina urma să continue aceste lucruri.

În încheiere, îi supunea unei critici aspre pe furnizorii nepunctuali. La mijlocul lui noiembrie articolul apăruse, iar la sfîrșitul lunii Mark Alexandrovici sosi la Moscova, la Plenara C.C. al partidului.

Plenara discuta o singură chestiune: anularea, cu începere de la 1 ianuarie 1935, a sistemului de cartele pentru pîine și alte produse alimentare.

În toate luările de cuvînt se făcea simțită îngrijorarea: cartelele existau din 1928 și asigurau un nivel de aprovizionare, deși insuficient, totuși stabil. Acum urma să fie instituită vînzarea liberă, avea să apară piața pe care statul se dezobișnuise s-o țină sub control.

Stalin nu lua cuvîntul, stătea tăcut în prezidiu.

În ultima zi a plenarei, în pauză, Ordjonikidze și Kirov se apropiară, în foaier, de Mark Alexandrovici.

— Serghei Mironovici vrea să te cunoască, spuse Ordjonikidze zîmbind. Articolul tău i-a plăcut.

Kirov îi întinse mîna lui Mark Alexandrovici.

— Da, e un articol inteligent, la obiect. Lucrurile despre care scrieți vizează nu numai regiunile noi, ci și pe cele vechi. Problema stabilizării cadrelor devine pretutindeni o problemă primordială. Îmi place și propunerea de a prelua ce au bun americanii, căci nu e o rușine să învățăm chiar și de la capitaliști. Cît despre critica dumneavoastră la adresa anumitor întreprinderi din Leningrad, vă promit să îndrept situația.

— Vă mulțumesc, aceasta va fi pentru noi cea mai bună recompensă, zise Mark Alexandrovici.

Ordjonikidze observă cu bunăvoință:

— El e un mare diplomat. Prin acest articol și-a legalizat cheltuielile nelegale.

— De ce, Grigori Konstantinovici? obiectă Mark Alexandrovici, pur și simplu am consemnat ceea ce este deja făcut și aprobat.

Ordjonikidze nu apucă să-i răspundă. Lîngă ei se opri Stalin. Nici nu observaseră din ce parte se apropiase.

— Despre ce vorbeați?

— Vorbeam despre articolul tovarășului Reazanov, răspunse Ordjonikidze.

— Care articol? întrebă Stalin, uitîndu-se rece la Ordjonikidze și la Mark Alexandrovici, dar ocolindu-l cu privirea la Kirov.

— Din ultimul număr al revistei „Bolșevic", zise Kirov.

— Nu l-am citit, spuse Stalin, tot fără a-l privi pe Kirov.

Și plecă mai departe.

Mark Alexandrovici se uita în urma lui, la spatele lui îngust, ușor adus, la trenciul bătînd în cafeniu, și inima i se umplea de bucurie. Cu numai o clipă în urmă a stat alături de EL, alături de Kirov și Ordjonikidze, au discutat împreună sub privirile tuturor participanților la plenară. Stalin nu i-a citit articolul din „Bolșevic", e ceva firesc: pregătind plenara, pregătind anularea sistemului de cartele, n-a avut timp nici măcar să frunzărească revista. E destul că l-a citit și l-a lăudat Kirov. Și atitudinea binevoitoare a lui Ordjonikidze e o dovadă că nu mai este supărat pe el; acțiunile lui la uzină sînt legalizate, articolul și-a atins scopul. Așa se și cuvine să fie, temerile lui au fost neîntemeiate. În epoca marilor împliniri, tot ce este cu adevărat valoros și util nu poate să nu-și croiască drum, doar este îndrumat de gîndurile LUI înțelepte, de brațul LUI puternic. Iată, EL trece prin foaierul plin de lume și s-ar părea că nimeni nu-i eliberează drumul, nimeni nu face măcar un pas într-o parte, și, totuși, drumul e liber, în fața LUI drumul e liber, EL merge liniștit, cu pas așezat, călcînd ușor cu cizmele sale moi, s-ar părea că nimeni nu se uită la el, nimeni nu întoarce capul în urma lui, însă toată lumea știe că trece Stalin.

Stalin dispăru în spatele ușii care ducea în camera prezidiului și abia atunci Mark Alexandrovici văzu că Ordjonikidze stă rezemat de perete, scoțînd cu mîinile tremurînde dintr-un tub o tabletă de nitroglicerină și punînd-o sub limbă.

— Ce-i cu tine? întrebă Kirov îngrijorat.

Ordjonikidze își trase răsuflarea.

— Nu-i nimic.

Mark Alexandrovici îl luă de braţ.

Cu un gest delicat, Ordjonikidze îi îndepărtă mîna.

— Grigori Konstantinovici, să intrăm la punctul medical, e alături...

— Nu trebuie să facem nimic, mi-a trecut.

— Ba nu, spuse hotărît Kirov, trebuie să pleci acasă, să mergem împreună, am să te însoţesc.

Răceala cu care îl tratase Stalin nu era pentru Kirov ceva neaşteptat. Relaţiile lor se agravaseră încă la Soci, de unde Stalin, în fond, îl „deportase" în Kazahstan. Kirov rămăsese în Kazahstan din şase pînă în douăzeci şi nouă septembrie, iar cînd se înapoiase la Leningrad, Medvedi, şeful direcţiei NKVD, îi raportase că locţiitorul său, Ivan Zaporojeţ, fără a se sfătui cu el, cu Medvedi, adusese de la Moscova, din aparatul central, oameni de-ai săi, pe care îi plasase cu de la sine putere în posturile cheie din secţia politică secretă şi căuta, în genere, să demonstreze că era autonom şi se supunea numai Moscovei. O astfel de situaţie nu putea fi tolerată, în NKVD nu pot exista doi şefi, dintre care unul să se supună comitetului regional de partid, iar celălalt Moscovei. De aceea, Medvedi îl rugă să ceară rechemarea neîntîrziată a lui Zaporojeţ, precum şi a oamenilor săi, numiţi fără consimţămîntul organelor locale.

Problema era complicată. Fără îndoială, numirile acestea fuseseră sancţionate şi, probabil, fuseseră operate chiar la indicaţia directă a lui Stalin, pentru a „stîrpi rămăşiţele opoziţiei" şi pentru a-i face în ciudă lui Kirov — nu vrei să faci tu, vom face şi fără tine. De aceea îşi şi afişa Zaporojeţ în fel şi chip autonomia. Cerînd rechemarea lui însemna să intre în conflict direct cu Stalin şi încă în problema *cadrelor*, o problemă delicată, în care Stalin nu suferea amestecul nimănui.

Şi, totuşi, dacă ar fi permis ca la Leningrad să existe un asemenea organ autonom, nesubordonat comitetului regional, ar fi însemnat să piardă, cu timpul, orice putere.

Kirov îi convocase în cabinetul său pe membrii biroului comitetului regional de partid, numai pe membrii biroului, fără secretari, fără personalul tehnic, fără să în-

tocmească vreun proces verbal, şi îi propuse lui Medvedi să-şi repete informaţia, iar membrii biroului să-şi expună părerea. Părerea a fost unanimă: să se ceară rechemarea urgentă a lui Zaporojeţ şi a oamenilor săi.

Kirov ridicase receptorul şi luase legătura cu Moscova:

— Am să-i raportez imediat, răspunsese Poskriobîşev.

Trebuise să aştepte mult. În cabinetul lui Kirov se aşternuse liniştea, toţi tăceau, îşi dădeau seama limpede că faptul că Stalin nu ridică receptorul nu e întîmplător.

În cele din urmă îl ridicase.

— Ascult.

— Tovarăşe Stalin, Zaporojeţ îşi permite acte de samavolnicie, nu se supune şefului NKVD, Medvedi. Biroul comitetului regional roagă ca Zaporojeţ să fie rechemat din Leningrad.

Stalin tăcuse o bucată de vreme, apoi întrebase:

— În ce constau, concret, actele lui de samavolnicie?

— Iată ultimul caz, spusese Kirov, a adus de la Moscova, de la Iagoda, cinci oameni, i-a plasat în posturi de răspundere, în secţia de politică secretă...

— Vezi tu, îi răspunse Stalin, acestea sînt remanieri interne în cadrul aparatului NKVD.

— Bine, dar eu sînt scretar al comitetului regional sau nu? rostise Kirov mînios, lovind cu muchia palmei în masă.

— Ce-i cu întrebările astea copilăreşti? NKVD este un comisariat nou şi, ca orice comisariat nou, remanierile de cadre sînt inevitabile. Coordonarea fiecărei candidaturi cu toate organizaţiile locale este practic imposibilă.

— Biroul comitetului regional şi eu personal insistăm categoric asupra rechemării lui Zaporojeţ, declarase Kirov.

— Ţi-am explicat totul cum am putut, mai bine nu pot, spusese Stalin rece.

Şi pusese receptorul în furcă.

O vreme tăcuseră cu toţii. Apoi Kirov se întorsese spre Medvedi.

— Ei, Filipp, ce pot să-ţi spun? În direcţia NKVD tu eşti stăpîn, biroul comitetului regional te cunoaşte

numai pe tine. Orice acțiuni separate ale lui Zaporojeț să le curmi din rădăcină, noi te vom susține.

După ce-l însoți pe Sergo pînă acasă, Kirov se întoarse la plenară. Se auzi soneria, pauza se terminase, participanții intrau în sală. Dar Mark Alexandrovici îl aștepta pe Kirov.

— Îmi cer iertare, Serghei Mironovici, cum se simte Grigori Konstantinovici?

— Totul pare să fie în regulă, s-a culcat. Zinaida Gavrilovna urma să cheme medicul.

Însă Odrjonikidze interzise să fie chemat medicul. Se simțea mai bine. Se ridică din pat, dar decise să nu se mai întoarcă la plenară, proiectul hotărîrii îi era cunoscut, puteau să voteze și fără el.

Se așeză în fotoliu și căzu pe gînduri.

În timpul discuției de două minute cu Stalin, în foaier, înțelesese cît se poate de limpede adevărata atitudine a lui Stalin față de Kirov. Ordjonikidze îl cunoștea bine pe Stalin, știa ce înseamnă cînd Stalin, stînd de vorbă cu un om, nu se uita la el...

Se lăsă amurgul, în apartament fu aprinsă lumina. Zinaida Gavrilovna intră la el în odaie:

— Cum te simți?

— Parcă mai bine, dar nu aprinde lampa aici, vreau să rămîn singur.

Stătea în fotoliu și se gîndea. După știrea pe care i-o adusese Budeaghin despre remanierile ciudate din direcția NKVD de la Leningrad, încercase de cîteva ori să vorbească cu Stalin despre Kirov, vroia să sondeze terenul, dar Stalin se eschiva; totuși, după aceea, pe neașteptate, începu el însuși.

La Biroul Politc se discuta comunicarea lui Kirov din Kazahstan cu privire la mersul colectărilor de cereale, și Stalin spusese, ca printre altele, fără nici o legătură cu problema luată în dezbatere:

— I-am propus tovarășului Kirov, ca secretar al C.C., să vină la Moscova. A refuzat. Cît poate sta într-un sin-

gur oraș? Opt ani! E de ajuns. Nu ne putem permite luxul de a-l ține pe Kirov la Leningrad. Kirov e un lucrător de talie unională, de el are nevoie întregul partid.

Altceva nu spusese, trecuse la chestiunea următoare.

Iar după ședință, cînd toți se împrăștiaseră deja și în cabinet rămăseseră numai Stalin, Kaganovici, Molotov, pare-se și Kuibîșev, Stalin îi spusese lui Ordjonikidze:

— Vorbește cu Kirov, doar sînteți prieteni, să vină la Moscova. E nevoie de un rus în conducerea centrală. Eu și cu tine sîntem gruzini, Kaganovici e evreu, Rudzutak — leton, Mikoian — armean. Ce ruși avem aici? Molotov, Kuibîșev, Voroșilov, Kalinin: prea puțini.

După reîntoarcerea lui Kirov din Kazahstan, Ordjonikidze plecase la Leningrad și îi transmisese propunerea lui Stalin. Kirov refuzase din nou. Povestindu-i despre fricțiunile sale cu Stalin la Soci și despre conflictul pe care îl avusese mai tîrziu în legătură cu Zaporojeț, Kirov spusese calm și hotărît:

— Nu-i vom permite lui Zaporojeț să-și facă mendrele la Leningrad.

Cît de naivi erau cu toții, și el, și Budeaghin, și Kirov! Parcă el nu-și dădea seama că Kirov nu va da înapoi în fața lui Zaporojeț? „Stîrpirea rădăcinilor" nu e decît un pretext, un camuflaj, Zaporojeț nu va izbuti să stîrpească nimic, nu-i vor permite.

Ce să întreprindă?... Rămîne un singur lucru: să cîștige timp. Trebuie să-l rețină pe Kirov la Moscova măcar cîteva zile, măcar o săptămînă. E nevoie să le cumpănească pe toate, să se sfătuiască cu tovarășii, poate vor reuși să-l convingă pe Kirov să vină la Moscova. Și, principalul, reținerea neașteptată a lui Kirov la Moscova îl va pune în gardă pe Stalin, așa că s-ar putea să bată în retragere, s-ar putea să-l recheme pe Zaporojeț.

Kirov se întoarse de la plenară cu puțin înainte de ora unsprezece. Ordjonikidze îi deschise singur ușa.

— Ți-ai revenit? întrebă vesel Kirov, intrînd în casă. Cum te simți?

Ordjonikidze se așeză în fotoliu, își trase răsuflarea.

— Rău, Serioja, rău, rămîi cu mine vreo două zile.

Kirov, care începuse deja să-și aranjeze lucrurile în geamantan, întoarse capul spre el.

— Cum să rămîn? Poimîine, la întîi decembrie, trebuie să prezint un raport la adunarea activului de partid... În legătură cu plenara...

— Raportul nu e mare lucru... spuse Ordjonikidze răsuflînd greu. Parcă Ciudov sau Kodaţki nu vor putea face raportul? Mai stai cu mine, Serioja, cine ştie dacă o să mai avem prilejul să ne vedem?

Kirov se apropie de el, îi luă mîna, i se uită în ochi.

— Alungă-ţi gîndurile astea. Culcă-te şi cheamă medicul. Accesele de stenocardie sînt întotdeauna însoţite de senzaţia de frică. Linişteşte-te. Unde să telefonez pentru maşină?

— Telefonez eu.

Ordjonikidze se ridică din fotoliu, trecu în odaia vecină, formă numărul de telefon de la garaj şi-l chemă la aparat pe şoferul său, Barabaşkin.

— Vasili Dimitrievici, ia maşina şi vino, ai să-l duci pe Kirov la gară, şi, încet de tot, acoperind receptorul cu mîna, adăugă: Fă în aşa fel să scape trenul. Ai înţeles?

Ordjonikidze se întoarse în sufragerie, Kirov îşi pregătise între timp geanta, îşi îmbrăcase paltonul şi, aşteptînd în picioare, stătea de vorbă cu Zinaida Gavrilovna.

— Rămîi, mai bine, cu mine vreo trei zile, rosti Ordjonikidze cu tristeţe în glas. Rămîi, Serioja? Ce zici?

— Nu pot, doar ţi-am explicat, la 1 decembrie am adunarea activului.

Jos, la scară, se auzi, scurt, claxonul automobilului.

Kirov îl îmbrăţişă şi-l sărută pe Ordjonikidze, apoi pe Zinaida Gavrilovna, căreia îi spuse cu o severitate afectuoasă:

— Nu căuta să-i intri în voie, pune-l să se trateze.

Luă geanta şi ieşi grăbit. Ceasul arăta unsprezece şi jumătate.

Înainte de a ajunge la oficiul poştal central, Barabaşkin opri maşina, ieşi afară, ridică capota.

— Ce s-a întîmplat?

— Benzina vine cam greu, Serghei Mironovici, acu' o reglez.

— Nu, nu pot aştepta.

Greşeala lui Barabaşkin era că se oprise lîngă staţia de tramvai. În vremea asta tocmai se apropia tramvaiul nr. 4, care mergea la gară, şi Kirov reuşi să sară pe platformă. Însoţitorul îi lăsă să intre în vagon cu un minut înainte de plecarea trenului.

20

Saşa ieşi din casă încă pe întuneric şi în zori fu deja la locul de unde plecase Boris în ajun. Găsi şi copacul sub care şezuse. Fluieră, strigă de vreo două ori la Juciok, ca să-l audă Soloveicik dacă era prin preajmă. Nu-i răspunse nimeni. Saşa hoinări prin pădure pînă în amurg, însă nu dădu de Boris. Se hotărîse, deci, să nu se mai întoarcă. În zilele următoare Saşa îşi continuă căutările prin alte locuri, în cercuri largi. Zăpada se aşternuse, deja, în straturi groase pe brazi, acoperea pămîntul, uscăturile, băltoacele îngheţate. Saşa înainta cu greu, se oprea des, asculta atent, dar pădurea părea moartă. Doar din cînd în cînd pîrîiau copacii îngheţaţi şi ţăcăneau forfecuţele zburînd dintr-un brad în altul, scuturînd promoroaca de pe ramuri şi scăpînd în zăpadă solzii conurilor dezghiocate.

Într-o zi Saşa stîrni din culcuş un iepure alb care o zbughi printre copaci cu urechile lungi lipite de spate. I se întîmpla să vadă veveriţe, pesemne pui din anul ăsta, fără experienţă: stăteau fără teamă pe crengi cu cozile stufoase răsucite pe spinare, dezghiocau conuri de brad răsucindu-le repede, repede cu lăbuţele şi îl priveau pe Saşa, de sus, drept în ochi. Văzu odată o vulpe — alerga mărunţel prin zăpadă, fără grabă, oprindu-se din vreme în vreme şi trăgînd cu urechea dacă nu chiţcăie cumva sub zăpadă vreun şoarece. Dacă auzea ceva, se repezea într-acolo şi începea să scormonească repede zăpada cu picioarele, ca un cîine. Altă dată Saşa văzu cum se hrăneşte gotcanul: păşind cu băgare de seamă pe zăpada afînată, rupea frunze de pe ramurile de ienupăr, lăstari de afin, care nu erau încă de tot acoperiţi de zăpadă, sau vîrfuri de pini tineri.

O săptămînă întreagă cutreieră Saşa pădurea, însă Soloveicik nu se arăta de nicăieri. Poate ajunsese deja departe sau poate se prăpădise, înghețase, se prăbuşise sub ghiață ori se rătăcise şi murise de foame.

În orice caz, nu fusese prins. Dacă l-ar fi prins, ar fi ştiut toată lumea. O evadare e un eveniment, prinderea fugarului e un eveniment şi mai mare, o ştire ca asta colindă îndată toată Angara. Încep cercetările, interogatoriile: cine l-a ajutat, cine l-a ascuns, cine i-a dat merinde...

Deportaţii din Mozgova discutau şi ei evadarea lui Soloveicik. Dar, cum nimeni în afară de Saşa nu-l cunoştea, vorbeau despre evadare *în general*, despre cît de lipsită de perspectivă era, ce puţini sorţi de izbîndă avea: chiar dacă scapă din Siberia, e un om pierdut. În condiţiile de azi e cu neputinţă să supravieţuieşti în ilegalitate, cu asta erau de acord toţi.

Dar toţi înţelegeau, de asemenea, că evadarea lui Soloveicik nu va rămîne fără urmări, fiindcă, dacă autorităţile ar lăsa-o fără urmări, ar însemna că încurajează evadările pe viitor. Dacă nu poate fi pedepsit fugarul, se cuvine să fie pedepsiţi toţi ceilalţi, să fie smulşi din locurile în care s-au obişnuit, să fie lipsiţi de posibilitatea de a-şi cîştiga existenţa. Deportaţii trebuie să ştie că răspund pentru fiecare fugar, că sînt obligaţi să prevină ei înşişi evadările. Şi, într-adevăr, curînd toţi deportaţii din Rojkovo fură risipiţi prin alte sate.

La Mozgova fură trimişi doi: un oarecare Kaiurov şi o femeie — membră de partid, se spunea, din 1905 — cu un nume ciudat: Zveaguro. O chema Lidia Grigorievna. Îmbătrînită înainte de vreme, urîtă, cu dinţii ieşiţi în afară, nu sosise singură, ci cu un băieţel de şase ani, Tarasik.

Fusese adusă cu sania. Opri căruţaşul lîngă izba în care locuia Saşa, intră şi îi spuse:

— Mi-a vorbit despre dumneavoastră Soloveicik. Nu-mi puteţi sugera la cine aş putea închiria o cameră?

— Să mă gîndesc, răspunse Saşa. Intraţi şi luaţi loc.

— Trebuie să dau drumul vizitiului.

Ieşiră. În sanie, înfofolit într-o broboadă, şedea Tarasik. Lidia Grigorievna îl ridică din sanie, îl puse jos.

Saşa luă lucrurile — două geamantane jerpelite legate cu sfoară — şi intrară cu toţii în casă. Se auziră în urmă tălpile saniei scîrţîind — omul plecase.

Lidia Grigorievna îi dezlegă lui Tarasik broboada, îl dezbrăcă de şubă, îi scoase căciula şi îi porunci să se aşeze pe laviţă. Tarasik se aşeză uitîndu-se din cînd în cînd la Saşa.

Saşa deschise uşa la bucătărie, o rugă pe gazdă să vină şi ea. Veni şi bătrînul.

Saşa le-o arătă pe Lidia Grigorievna.

— Dumneaei e o cunoştinţă de-a mea. La cine am putea s-o ducem în gazdă?

Bătrîna se uită la băiat.

— Vi-i nepot?

— Nepot, se încruntă Lidia Grigorievna.

— Cu copil îi cam greu de găsit gazdă. Copiii îs neastîmpăraţi...

— Ăsta nu-i neastîmpărat.

— Cine ştie, se îndoi bătrîna.

— N-au mai fost pe-aici deportaţi cu copii? întrebă Saşa.

Bătrîna nu răspunse, continua să se uite la copil.

— Cum îl cheamă?

— Taras.

— Ar putea să-l primească alde Briuhanov, spuse bătrînul.

— La alde Briuhanov fata nu-i chiar întreagă la minte.

— E liniştită, n-o să le facă nimica.

Lidia Grigorievna se încruntă din nou.

— Dar în afară de Briuhanov, cine ar putea să ne ia?

Bătrîna rămase pe gînduri.

— Sizîh? îl întrebă ea pe bătrîn.

— Ăsta trage la măsea, are nevoie de bani, remarcă bătrînul.

— Nu, nu. Tarasik se teme de oamenii beţi.

— Tare te mai pricepi şi tu... spuse dezaprobator bătrîna şi se întoarse spre Saşa: — Du-te tu la alde Berhoturov. Stau lîngă învăţătoare.

În drum spre Berhoturovi, Lidia spuse:

— Cu copil e greu să găsești gazdă, deși băiatul nu incomodează pe nimeni. Se tem de altceva: dacă m-ar aresta pe mine, copilul ar rămîne la ei. Și pînă îl trimit autoritățile la casa de copii, poate să treacă și un an, chiar doi. Trebuie să facă demersuri, să scrie, iar ei nu știu carte.

Berhoturovii cerură treizeci de ruble pe lună.

După expresia feței Lidiei Grigorievna, Saşa înțelese că avea de gînd să refuze. O opri, atingîndu-i ușor cotul cu mîna.

— Bine, or să vină astăzi.

Lidia Grigorievna era nemulțumită.

— N-ar fi trebuit să vorbiți în locul meu, nu sînt în stare și nici nu vreau să plătesc atîta.

— Acordul meu nu vă obligă la nimic, putem renunța oricînd. Mai stați vreo două ore la mine, odihniți-vă, mîncați ceva, iar eu, între timp, am să umblu să caut. Dacă găsesc o gazdă mai ieftină, vă chem s-o vedeți și o să hotărîți singură ce aveți de făcut. Dacă nu găsim imediat, vă stabiliți provizoriu la Berhoturovi și pe urmă căutăm mai departe.

— La Berhoturovi în nici un caz, declară Lidia Grigorievna. N-am decît douăzeci și cinci de ruble. Și, pe urmă, ce prețuri sînt astea? La Rojkovo plăteam cincisprezece ruble.

— Aici e mai scump, explică Saşa. Rojkovo e un sat amărît. Mozgovo e mai aproape de centrul raional și acolo chiriile sînt mari. Eu plătesc douăzeci și cinci de ruble, dumneavoastră v-au adăugat încă zece pentru copil. Cît despre bani, pot să vă împrumut eu, mi-i dați cînd aveți.

— N-am să iau bani de la dumneavoastră, se împotrivi Lidia Grigorievna. Mie îmi trimite bani un nepot din Iaroslav, dar acuși începe debandada cu poșta și știu bine ce înseamnă readresarea corespondenței. Bine ar fi să-i primesc peste o jumătate de an. La Rojkovo mai

cîştigam cu cusutul, gazda avea maşină de cusut. Oare voi putea găsi şi aici una?

— La noi sînt o mulţime de femei care se dau în vînt după modă, spuse vesel Saşa. Imită intelectualitatea din raion. Aşa că o să aveţi destulă clientelă. Iar maşină o să găsim noi.

— Oricum, se vor achita ca şi la Rojkovo cu ouă, cu smîntînă, cu peşte. Nepotul meu îmi trimite douăzeci de ruble, astea-s limitele în care mă pot aranja.

Saşa o conduse acasă la el, o rugă pe gazdă să le facă un ceai, iar el porni după Zida. Ea cunoştea tot satul şi-i putea da un sfat.

Uşa era deschisă, dar pe Zida n-o găsi. În sobă mocnea focul, pe masă zăceau teancuri de cărţi şi caiete, înseamnă că venise de la şcoală. Zida le interzicea elevilor să-şi ia cărţile acasă — îi ţinea pe loc să-şi facă lecţiile: „Acasă tot nu şi le fac, iar cu cărţile acoperă oalele de smîntînă. Din filele caietelor îşi răsucesc ţigări..."

Fără vreo intenţie anume, se uită la mîzgăliturile copiilor prin caiete. Ochii i se opriră pe un caiet gros, copertat cu percal. Caiete ca acestea avea şi el la Moscova, la institut. Îl deschise mecanic.

Deşi nu se apucă să citească, după datele indicate — ici-colo — august, septembrie, octombrie, noiembrie, după iniţiale „S", adică el, Saşa, „V.S." — Vsevolod Sergheevici, după cele cîteva fraze pe care le înregistră în fuga ochilor „Ieri a spus că...", „E foarte curajos şi nobil..." — Saşa înţelese că e vorba despre jurnalul intim al Zidei. Primul imbold fu să închidă caietul, nu putea să citească jurnale intime străine. Şi totuşi... Dacă asta s-ar fi întîmplat la Moscova, pe vremuri, nu s-ar fi încumetat să deschidă un jurnal străin. Însă aici, în situaţia lui... Doar scrie despre el! Ce scrie? De ce-şi pune pe hîrtie gîndurile? El trebuie să ştie ce scrie aici, fiecare pas al lui, fiecare cuvînt pot fi interpretate, răstălmăcite. Nenorocirea poate veni de oriunde, chiar de la femeia care îl iubeşte. Căci, în fond, ce ştie el despre ea? Cum a ajuns ea aici, în pustietatea asta?!

Saşa făcu cîţiva paşi prin odaie.

Şi ce înseamnă „e curajos şi nobil"? O aluzie că i-a făcut rost de merinde lui Soloveicik, că n-a trădat un fugar?! Aceste două cuvinte sînt suficiente pentru a-i răscoli şi vîntura pe toţi deportaţii din Mozgova. Din cauză că el i s-a destăinuit, ar putea să aibă de suferit oamenii ăştia. Desigur, ea nu vrea răul nimănui, dar de ce să scrie toate astea? Doar nu-i o fetiţă, are aproape treizeci de ani! Oare nu înţelege situaţia? De ce a lăsat caietul pe masă? Întîmplător? A uitat să-l ascundă? Din nechibzuinţă?

Făcu din nou cîţiva paşi. Desprinse coaja de pe un butuc de mesteacăn şi o azvîrli în foc — coaja se răsuci de căldură şi se aprinse imediat.

Să se uite în caiet? Să citească ce scrie despre el, să se convingă o dată pentru totdeauna cine este ea în realitate? Dar, făcînd acest lucru, ar trece hotarul care separă omul cinstit de omul necinstit. De altfel, e şi prea tîrziu, a stat prea mult în cumpănă: se aud paşii Zidei în bătătură, apoi cum îşi şterge picioarele în tindă. Intră, îi zîmbi:

— De mult mă aştepţi?

În loc de răspuns, el îi arătă caietul.

— Ce-i asta?

Ea simţi mînia din glasul lui, înţelese că a deschis caietul. Se pierdu o clipă, apoi se uită la Saşa cu privirea ei senină, deschisă:

— E jurnalul meu intim.

— De ce îl ţii?

Ea ezită cu răspunsul.

— Te-a jignit ceva în el?

— Eu nu citesc jurnale intime. Dar... Probabil scrii şi despre mine?

— Da, scriu.

El o privi un timp, pe urmă o întrebă:

— Zida, de ce eşti tu aici?

Ea lăsă capul în jos. Tăcea, nu vroia să răspundă.

— Te întreb: ce te-a adus aici?

Ea şopti:

— Asta n-am să ţi-o spun niciodată.

— Te priveşte, dar eu sînt dator să ştiu ce scrii despre mine.

Ea îi întinse caietul.

— Citeşte.

— N-am să citesc jurnalul. Dar te rog să rupi din el toate paginile care se referă la mine şi să le arzi aici, în soba asta. Şi, de-acum înainte, să nu mai scrii nimic despre mine. Ţi-am explicat deja situaţia mea, păcat că n-ai înţeles nimic.

Ea răsfoi pe gînduri jurnalul, făcu semn cîtorva pagini, îl întinse din nou spre Saşa.

— Astea sînt despre tine, citeşte-le!

— Ţi-am spus clar: nu le citesc. Rupe-le şi arde-le!

Îşi dădea seama cît de crud e, dar altă ieşire nu exista! Fapta lui Soloveicik îi costase prea scump pe oameni, pe nişte oameni care erau destul de nefericiţi şi fără asta. Şi nu dorea să aibă cineva de suferit din cauza nesăbuinţei ei.

Zida se apropie de sobă, se lăsă în genunchi, deschise uşa, rupse din caiet o foaie, o parcurse cu privirea, o mototoli şi o aruncă în foc. Pe urmă a doua, a treia, a patra... Stătea în genunchi în faţa sobei cu spatele la Saşa, rupea foile din caiet, le mototolea şi le arunca pe rînd în foc, fără să le mai citească: poate ultima parte a caietului era toată despre Saşa, poate îi era totuna, rupea totul, de-a valma.

— Mi-e cald, spuse ea deodată.

Abia acum observă Saşa că nici nu-i lăsase răgaz să se dezbrace, era încă în şubă, în pîslari, cu broboadă, cum venise de afară, din ger.

Acum o compătimea, îşi regreta gestul. Cît de respingător, de îngrozitor se purtase cu ea! Abia aştepta să se încheie odată scena chinuitoare la care o osîndise.

Zida se ridică în picioare, puse pe masă ceea ce mai rămăsese din caiet, zîmbi printre lacrimi.

— Gata!

Saşa ieşi. S-a purtat groaznic, înfiorător! Dezgustător! Dar altfel nu putea proceda. Acum trăieşte după legi noi. Poate că Zida va înţelege toate astea şi vor rămîne prieteni.

Intră la Fedea în dugheană, întrebă de gazdă. Explică şi că femeia e cu un copil de şase ani, coase bine şi ar fi bine ca gazda să aibă maşină.

— S-o ducem la Lariska? se întrebă Fedea. Trăieşte singură şi are şi maşină. Îi plac boarfele, dar nu ştie să coase, aşa că o să fie bucuroasă să aibă croitoreasă în casă.

— Mai mult de douăzeci de ruble nu poate plăti.

— Lariskăi or să-i ajungă şi cincisprezece, dădu Fedea din mînă. Cu atît mai mult că-i şi coase. Poate-i coase ceva şi Marusiei.

— Dar Lariska se va învoi?

— Îi spun eu şi o să se învoiască.

Totul se aranjă. Saşa duse geamantanul Lidiei Grigorievna la Lariska, desfăcu maşina de cusut, o unse. Era veche, dar de marcă bună, „Singer".

— Noroc bun, spuse Saşa în cele din urmă. Dacă aveţi nevoie de ceva, chemaţi-mă . . .

Îl interesau amănunte despre evadarea lui Soloveicik, dar Lidia Grigorievna nu-i povesti nimic şi Saşa nu îndrăznea s-o descoasă.

Aflînd că Saşa a aranjat-o pe Lidia Grigorievna la Lariska, Vsevolod Sergheevici spuse cu zîmbetul obişnuit:

— O alianţă dintre o pupăză şi o fată bătrînă. Dar e cu băiatul şi n-are încotro. De altfel, ştii cine e Tarasik?

— Pretinde că-i e nepot, dar nu seamănă.

— E fiul unor „colonişti speciali" care au murit aici. Adică al unor foşti chiaburi.

Saşa rămase uluit.

— Să-şi ia, aici, pe cap un copil? E o faptă curajoasă.

Vsevolod Sergheevici clătină din cap a îndoială.

— Sau o încercare de a dobîndi un scop în viață, de a se agăța de ceva.

— Indiferent care-i cauza, spuse Sașa, e o faptă nobilă și un gest de omenie. Mie, în orice caz, îmi dă speranțe, dacă pînă și în condițiile astea înfiorătoare rezistă valorile umane supreme. Compasiunea e una dintre ele.

— Mă gîndesc la festele istoriei noastre, spuse la rîndul lui Vsevolod Sergheevici. Nu-i exclus ca la timpul respectiv Lidia însăși să-i fi deschiaburit pe părinții lui Tarasik și să-i fi deportat în Siberia. Iar acum a nimerit ca însăși în Siberia și le crește feciorul, îndurînd chinuri și lipsuri. Nu putem vorbi aici despre ideea ispășirii?

— Nu prea cunosc religia creștină, răspunse Sașa, dar cred că ceea ce a călăuzit-o pe Ligia Grigorievna e mai presus de orice religii și idei — capacitatea de a te sacrifica de dragul altora. Și faptul că asta e valabilă și aici, repet, îmi dă speranțe: omenia din om nu poate fi stîrpită și nu va fi stîrpită niciodată.

Deși îi oferise Lidiei Grigorievna bani, Sașa avea doar treizeci de ruble. Se gîndise să-și lase cîteva ruble pentru țigări și petrol — se va descurca el cumva, în schimb o va ajuta la nevoie pe Lidia Grigorievna. Iar gazda lui o va plăti la sfîrșitul lui noiembrie, în cel mai rău caz în decembrie, cînd vor începe să aducă poșta cu săniile.

Așa cum bănuise Sașa, poșta sosi la începutul lui decembrie. Și tot cum se aștepta, era bogată: bani, un colet cu haine groase de iarnă, pe colet — adresa scrisă frumos de Varia, multe scrisori de la mama, o mulțime de ziare. Pe ștampile desluși datele: august, septembrie, noiembrie. Corespondența trimisă înainte de desfundarea drumurilor era amestecată cu cea de după deschiderea lor. Deci mai avea de primit scrisori destule. Plăcerea avea să se prelungească o săptămînă, chiar două, decembrie se anunța a fi o lună minunată.

Ca întotdeauna, alese mai întîi scrisorile, rînduindu-le cronologic. Mama nu-i scria nimic nou — de altminteri, ce noutăți ar fi putut avea? Îi transmitea salutări din

partea mătușilor, din partea Variei; despre tata, despre Mark, despre tovarășii lui nu-i scria nimic. Sașa deschidea fiecare plic cu o speranță tainică — poate găsea măcar cîteva cuvinte de la Varia, doar el îi scrisese. Însă nu era decît „Salutări din partea Variei", „Salutări din partea Variei..." Și scrisul ei caligrafic pe colete.

Cînd își pierduse deja orice speranță, deschise ultima scrisoare și, jos, în pagina a doua, văzu rîndurile adăugate de Varia:

„Bună ziua, Sașa! Sînt la mama ta și îți scriem. Noi o ducem bine, mama ta e sănătoasă, eu lucrez la Biroul de proiectări din Moscova. Cît de mult aș vrea să știu ce faci acum! Varia".

Citi încă o dată aceste rînduri: „Cît de mult aș vrea să știu ce faci acum..." Doamne! Cît de mult ar vrea să știe și el ce face acum, s-o vadă, s-o audă, s-o atingă, să-i mîngîie fața... „Cît de mult aș vrea... Cît de mult aș vrea..." Se simți cuprins de un sentiment răscolitor de dragoste față de fata asta, și-o imagină deodată acolo, lîngă el...

Inima începu să-i zvîcnească în piept, se ridică, făcu cîțiva pași prin odaie, se liniști. Frunzări ziarele pentru august și septembrie, dar din minut în minut lua iar scrisoarea în mînă și recitea: „Cît de mult aș vrea să știu ce faci acum..."

Are toată viața înainte, drăcia dracului, toată viața! Oricum, o are pe Varia, acum știe cu siguranță acest lucru: „Cît de mult aș vrea să știu ce faci acum..." O are pe Varia, o are pe mama, îi are pe oamenii din jur, are gîndurile lui, are tot ce îl face pe om — om.

Prin ferestrele mici, pătrate, pătrundeau în odaie razele soarelui. Gazdele făcuseră focul, în casă era cald și plăcut. Nu-i nimic, se poate trăi! Cei care n-au nici măcar acoperiș deasupra capului o duc mai rău.

Intră cineva în tindă, tropăi, își scutură pîslarii de zăpadă, deschise ușa. Era Vsevolod Sergheevici.

— Intrați, spuse Sașa bucuros, dezbrăcați-vă!

Vsevolod Sergheevici își scoase șuba, își desfăcu fularul de la gît, puse mănușile pe sobă... Făcu cîțiva pași

prin odaie frecîndu-şi mîinile amorţite de ger, arătă cu capul spre masă.

— Îţi aranjezi corespondenţa?

— Da, am primit destulă. Şi dumneavoastră, nu?

— Şi ce mai e nou? răspunse Vsevolod Sergheevici tot cu o întrebare.

— Nimic deosebit... Scrisori de la mama, de la prieteni. Mă bucur tare de ele şi aşa.

— Desigur, desigur, spuse Vsevolod Sergheevici cu un ton din care era clar că nu-l urmărise.

— Ce-i cu dumneavoastră? întrebă Saşa. S-a întîmplat ceva?

— Veşti proaste, Saşa, cît se poate de proaste. Vsevolod Sergheevici continua să umble prin încăpere frecîndu-şi mîinile.

Primul gînd fu la Soloveicik... Să-l fi prins, oare?

— Ce s-a întîmplat?

Vsevolod Sergheevici se opri în faţa lui Saşa.

— La întîi decembrie, la Leningrad, a fost ucis Kirov.

— Kirov? repetă Saşa pierit. Cine l-a ucis?

— Nu cunosc amănunte. A fost transmis un comunicat oficial: la întîi decembrie, la ora şaisprezece şi treizeci de minute, în oraşul Leningrad, la Smolnîi, Kirov a fost asasinat de un ucigaş plătit de duşmanii clasei muncitoare. Asasinul a fost arestat. Identitatea lui nu e, încă, clarificată.

— Aveţi ziarul?

— Nu, dar e sigur. Există şi un al doilea comunicat — asasinul e un oarecare Nikolaev. Şi al treilea — dosarele legate de terorism se examinează în decurs de zece zile, fără participarea părţilor, adică fără apărare — nici un drept de apel, nici un fel de graţiere, inculpatul este împuşcat imediat după pronunţarea sentinţei. Asta-i, Saşa! „Un ucigaş plătit de duşmanii clasei muncitoare..." Clar ca bună ziua, nu?

— Ce vedeţi deosebit în cuvintele astea? Esenţa e alta.

— Așa crezi? întrebă Vsevolod Sergheevici. „Un ucigaș plătit de dușmanii clasei muncitoare", dar în același comunicat „identitatea asasinului e în curs de cercetare". Cum așa, unde-i logica? Identitatea asasinului n-a fost stabilită încă, dar se știe deja și cine l-a plătit... Nu-i clar deloc!... De fapt, e chiar prea clar...

— Se spune că Kirov era un om foarte cumsecade și un bun orator, că era iubit de partid. Cine a îndrăznit să ridice mîna asupra lui?

Vsevolod se așeză pe laviță, își rezemă capul de perete:

— Oricine ar fi făcut-o, Sașa, un lucru îți pot spune sigur: vin vremuri sumbre.

Moscova

1966—1983.

POSTFAȚĂ

La 20 iunie 1944 corpul de infanterie de gardă comandat de generalul Maxim Ivanovici Kostin ajunsese în raionul stației Kafalivka, situată la vest de orașul Sarnî și se cantonase în pădurile de la est de Kovel.

Redislocarea fusese efectuată pe ascuns. Trupele coborîseră din trenuri pe la haltele mai retrase și, mascîndu-se cu grijă, se adînciseră în păduri. Generalul Kostin le ordonase să se deplaseze numai noaptea, le interzisese să se scalde și să-și spele rufele în rîuri și lacuri, interzisese legătura prin radio, dispusese să fie reduse la minimum convorbirile telefonice, care urmau să fie cifrate și codificate.

Maxim Ivanovici Kostin comandase lîngă Moscova un regiment, la Stalingrad o divizie, iar la Donețul de Nord preluase comanda unui corp de armată. Participase la operația Izium—Barvenkov și la alte operații ofensive, la eliberarea Donbasului, la forțarea Niprului, la luptele de la rîurile Jugul și Bugul de Sud, la eliberarea Odesei. Sub ochii lui cădeau oameni, cădeau oameni mulți, Maxim semna buletinele referitoare la pierderi: morți, răniți, dispăruți. Oamenii, viața și moartea lor erau componente ale războiului. Ordinele pe care le dădea erau și ele componente ale războiului și se executau neabătut. Dincolo de bunătatea generalului se aseundea priceperea de a orienta toate eforturile oamenilor în direcția îndeplinirii misiunii stabilite, dincolo de simplitatea lui — mintea ageră a unui tactician militar capabil să ia hotărîrile cele mai îndrăznețe, cele mai neașteptate. Dincolo de îngăduința lui aparentă — înțelegerea fină a relațiilor de serviciu, abilitatea de a manevra după împrejurări. Jukov îl cunoștea și îl prețuia, aceasta dădea naștere la anumite complicații de ordin personal cu comandamentul armatei. Dar simplitatea și bunătatea acestui tînăr general, înalt, cam plin, pentru cei treizeci și cinci de ani ai săi, fața lui des-

chisă, țărănească, îl dezarmau pînă și pe cumplitul comandant de armată Ciuikov.

Corpul sosise la 20 iunie, iar peste trei zile, la 23 iunie, începuse operația „Bagration" care avea drept scop eliberarea Bielorusiei și ieșirea la vechile granițe de stat. Însă armata din componența căreia făcea parte corpul generalului Kostin nu fusese introdusă în acțiune. Ceva mai tîrziu ea urma să rupă apărarea germană pe direcția Kovel—Liublin și să ajungă la Bugul de Vest. Pentru pregătirea acestei ofensive era rezervată aproximativ o lună — un termen foarte scurt, dacă se avea în vedere istovirea unităților în luptele precedente, grele, rărirea efectivelor și condițiile grele de relief.

Operațiunile anterioare corpul și le desfășurase în sud, în stepele Ucrainei și Moldovei, pe aici urma să înainteze prin mlaștini înțesate de rîulețe și pîraie cu malurile înnămolite. Soldații erau învățați între timp să curețe malurile și potecile de copacii răsturnați, de capcane, de mine, să treacă peste micile cursuri de apă, să construiască poduri de bîrne, să străbată mlaștinile și turbăriile. Corpul fusese completat cu efective mari, recrutate din rîndul populației locale eliberate de sub ocupația germană; aceste efective nu încercaseră încă focul luptelor, așa că trebuiau deprinse cel puțin să mînuiască armele.

Pînă la punctele de comandă ale diviziei, Maxim Ivanovici ajunsese cu un „Willis", iar mai departe mersese călare. Teritoriul ocupat de diviziile corpului înfățișa o mlaștină imensă acoperită în parte cu păduri amestecate, în care creșteau pini, mesteceni, arini, stejari. Mlaștina era presărată cu insulițe de nisip, dar și aici, în bordeie, mustea apa, de aceea soldații preferau corturile cu așternuturi din crengi de pin. Și bine fac, se gîndea Marxim Ivanovici, sîntem în iunie, e cald, soldații trebuie să se satură de somn, să fie bine hrăniți. În privința asta veghea cu stricteță ca totul să fie în regulă.

La 3 iulie trupele noastre au luat Minskul, au rupt frontul pe o lungime de 400 de kilometri și continuau să înainteze impetuos. Știrea aceasta îl găsi pe Maxim Ivanovici la punctul de comandă al unui regiment. Se gîndi că termenele ofensivei corpului puteau să se schimbe, de aceea se întoarse în blindaj mai devreme decît de obicei. Însă de la comandamentul armatei nu sosiră nici un fel de dispoziții noi. Așa că Maxim Ivanovici își petrecu seara ca întotdeauna: îi adună pe statmajoriști, le vorbi

despre ceea ce nu-l satisfăcea în unități, fixă misiuni, asculta rapoarte.

Lăsîndu-i pe toți să plece pe la ora unu din noapte, Maxim Ivanovici își descheie gulerul tunicii; se fumase mult, trebuia să aerisească încăperea. El nu fuma, însă nu putea să interzică nimănui să fumeze, nici chiar în blindajul său. În apropiere duduia ritmic un motor — va fi oprit de îndată ce Maxim se va culca.

— Tovarășe general — îi raportă adjutantul — a venit noul șef al serviciului auto, așteaptă să fie primit.

— Și ce vrea?

— Să raporteze că a sosit și să-și preia funcția.

— Lasă-l să raporteze șefului statului major.

— Așa i-am spus și eu, dar insistă.

— Bine, să intre.

Maxim Ivanovici se aplecă deasupra hărții. Gîndul că termenul ofensivei ar putea să fie fixat pentru o dată anterioară nu-l părăsea: trebuie să fie gata, ordinul poate sosi în orice clipă...

Scîrții ușa. Maxim Ivanovici se desprinse de hartă, întoarse capul...

În cadrul ușii stătea un ofițer în manta cu epoleți de campanie — o manta veche, dar care îl prindea bine — cu chipiu și în cizme din pînză impermeabilă. Fața nu i se vedea, becul lumina neuniform, doar masa și harta așternută pe ea...

Și totuși silueta acestui om care aștepta la ușă tăcut și încordat îi aminti lui Maxim Ivanovici ceva dintr-un trecut îndepărtat. Un fior îi răscoli sufletul...

Ofițerul duse mîna la chipiu și rosti răspicat:

— Tovarășe general! Maiorul de gardă Pankratov a sosit la dispoziția dumneavoastră pentru a-și efectua serviciul.

Lăsă mîna jos, continuînd să stea în poziție de drepți.

Nu se poate. Să fie oare adevărat?!

— Aveți ordinul de repartiție? întrebă Kostin cu voce scăzută.

Ofițerul scoase ordinul din porthart, făcu un pas înainte și-l întinse lui Maxim Ivanovici. Dar acesta se întoarse spre masă, trase de un fir petrecut peste o rotiță, becul se ridică, luminînd tot blindajul, și, cînd Maxim Ivanovici se întoarse din nou spre ofițer, văzu deslușit că era Saşa.

Maxim luă ordinul... Da, exact. Pankratov Alexandr Pavlovici.

Ridică ochii... În faţa lui stătea şi îl privea copilăria lui, adolescenţa lui, Arbatul lui... Maxim nu se putu stăpîni, întrebă fără să vrea:

— Saşa, tu eşti?

Glasul îi tremura.

— Eu sînt — răspunse ofiţerul.

Saşa... viu şi nevătămat... De unde a apărut? Cum? Prin ce minune?

Maxim Ivanovici trecuse nu numai prin război, trecuse şi prin anii de pînă la război, 37, 38, 39. Sub ochii lui fuseseră arestaţi şi declaraţi duşmani ai poporului comandanţi dintre cei mai buni, tovarăşi devotaţi, încercaţi în luptele din Spania, de la Hasan şi Halhin-Gol. Erau, oare, într-adevăr duşmani? Nu vroia să creadă în toate astea, şi în acelaşi timp nu putea să nu creadă, altminteri i-ar fi fost cu neputinţă să slujească mai departe cauza căreia îi consacrase viaţa. Cel mai bine era să nu se gîndească la asta. Oamenii aceştia pieriseră, trecuseră în altă lume, necunoscută lui, din care nimeni nu se mai întoarce.

Şi iată că din această lume a apărut Saşa. După zece ani! Cum o fi trăit în tot acest răstimp? Cum de a rămas teafăr? De ce a fost repartizat anume în corpul lui? N-o fi vreo manevră ascunsă? Nu trebuia să-i arate că l-a recunoscut, nu trebuia să-i spună pe nume...

Ofiţerul duse din nou mîna la chipiu.

— Îmi permiteţi să raportez, tovarăşe general?

Pronunţa răspicat cuvintele. Era glasul lui, glasul lui Saşa. Şi totuşi, şi totuşi...

— Pe loc repaus! Vă ascult.

Saşa lăsă mîna jos.

— Tovarăşe general! Ca să nu apară vreo nedumerire, vă informez că am fost condamnat conform articolului 58, asta figurează în dosarul meu personal. N-am cerut să fiu trimis în corpul dumneavoastră. N-am vrut să vin aici. Dar ordinul este ordin. Nu puteam să mă opun. Singurul argument pe care l-aş fi putut invoca este faptul că ne-am cunoscut în trecut. Însă comandantul n-ar fi acceptat un asemenea motiv. Iar cei care au misiunea să mă supravegheze s-ar fi sesizat şi asta putea să vă complice situaţia. De aceea vă rog să mă trimiteţi înapoi la

statul major al frontului: sînt maior în funcţie de colonel — e un motiv convingător. O astfel de hotărîre ar fi cea mai indicată şi pentru dumneavoastră şi pentru mine.

Maxim Ivanovici tăcu. Doamne, Dumnezeule! E acelaşi Saşka de odinioară, la care ţinea atît de mult. Acelaşi Saşka, la fel de cinstit, la fel de deschis, la fel de principial, nu vrea să aducă nimănui necazuri, mereu acelaşi! Maxim simţi cum îl priveşte din nou în faţă adolescenţa sa, curată, îndrăzneaţă, intransigentă. Şi în aceste amintiri care îl învăluiau se văzu şi pe sine aşa cum era odinioară, îl văzu pe Max cel de mai înainte, îi fu ruşine de slăbiciunea lui de-o clipă: uitase cum era el, cel adevărat, se speriase, se lăsase stăpînit de teama care apăruse în el în acei ani tulburi.

— Îmi permiteţi să plec, tovarăşe general?

— Lasă asta, Saşa, spuse Maxim, dezbracă-ţi mantaua, să bem un păhărel cu prilejul revederii.

— Maxim, rosti Saşa serios, tocmai de aceea nu vroiam să vin la tine, te cunosc prea bine.

Un nod i se urcă în gît. Maxim răsuflă adînc, îi puse lui Saşa mîna pe umăr.

— Îţi mulţumesc, Saşa... Îţi mulţumesc că gîndeai aşa despre mine. Acum, aşează-te!

Se depărtă de Saşa cu pas grăbit, deschise uşa, îi porunci adjutantului:

— Adu ceva de băut, gustări şi ceai.

— Maxim, interveni din nou Saşa...

— Gata! îl întrerupse Maxim, Aici eu sînt mai mare, şi în funcţie, şi în grad.

Aşa îmi imaginez eu întîlnirea acestor doi eroi ai mei. Nu ştiu dacă în viitor această scenă va rămîne neschimbată. Personajele unui roman sînt înzestrate cu harul de a trăi o viaţă proprie, autorului îi rămîne doar să-i depene firul. Nu ştiu, de asemenea, dacă voi reuşi să scriu romanul următor. Dar dacă soarta îmi va mai lăsa un răgaz de cîţiva ani, sper să-mi prelungesc mărturisirile pînă în anul 1956, pînă la Congresul al 20-lea cînd au fost readuşi la viaţă mii de oameni nevinovaţi şi cînd au fost reabilitaţi cei ce nu mai puteau fi readuşi la viaţă.

Lector: Marian Papahagi

Apărut: 1991 Bun de tipar: 17. 10. 1991
Format: 16/54 × 84 Coli de tipar: 41
Hîrtie: 70 × 100/56 gr./m².

Tiparul executat la:
Imprimeria „ARDEALUL" Cluj,
B-dul 22 Decembrie 1989 Nr. 146
ROMÂNIA
C-da nr. 345

LITERATURILE LUMII

Anatoli Naumovici Rîbakov (născut în 14 ianuarie 1911 la Cernigov, într-o familie de intelectuali) a debutat în 1948, devenind în scurt timp un autor foarte cunoscut. Consacrarea i-o aduce însă romanul *Copiii din Arbat*, publicat în Uniunea Sovietică abia în 1987, dar scris cu douăzeci de ani mai devreme. Comparat cu Tolstoi, tradus în multe limbi, în cele mai prestigioase colecții editoriale europene, Rîbakov deschide acum un vast ciclu narativ, în cuprinsul căruia cei care fac istoria și cei care o suportă sînt priviți cu o obiectivitate de istoric, dar și cu nuanțări de fin psiholog. Nici Stalin, nici ceilalți mari ai „nomenklaturii" anilor '20 și '30 nu apar portretizați în tonuri acide de pamflet și tocmai percepția nepatetică și nepărtinitoare a evenimentelor le conferă acestora dramatismul acut și zguduitor. Incizia epică de puternic realism pe care o operează Rîbakov în societatea Rusiei anilor '30 — de la microcosmul Arbatului, pînă în sferele înalte ale Kremlinului sau în locurile de deportare ale Siberiei — convoacă o impresionantă serie de personaje încercînd, fiecare, tot atîtea răspunsuri provizorii la „întrebările" (și problemele) Istoriei.

Copiii din Arbat este o carte despre vină, putere, adevăr, minciună, iubire, destin, de așezat în tradiția ilustră a marii proze ruse.

ISBN 973-9114-08-3

DESIGN - MIRCEA ȚACIU